SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 278

Mia Mari Spolander

MENETTELYN JOUTUISUUS OIKEUDENMUKAISEN RIKOSOIKEUDENKÄYNNIN OSATEKIJÄNÄ

Menettelyn joutuisuus oikeudenmukaisen rikosoikeudenkäynnin osatekijänä

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 278

Mia Mari Spolander

Menettelyn joutuisuus oikeudenmukaisen rikosoikeudenkäynnin osatekijänä

Erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön valossa

Yliopistollinen väitöskirja, joka Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Esko ja Asko -salissa perjantaina 30.3.2007 klo 12.

With an English Abstract

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS • HELSINKI

Julkaisuvaliokunta
Pekka Vihervuori, puheenjohtaja
Markku Helin
Mika Hemmo
Raimo Lahti
Tatu Leppänen
Risto Nuolimaa
Lea Purhonen, sihteeri

Tilausosoite
Suomalainen Lakimiesyhdistys
Kasarmikatu 23 A 17
00130 Helsinki
p. (09) 6120 300
f. (09) 604 668
sly@lakimies.org
www.lakimies.org

Verkkokirjan ISBN 978-951-855-509-7

© 2007 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja Mia Mari Spolander
ISSN 0356-7206
ISBN 978-951-855-267-6
Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2007

”Viivyttely on usein saanut aikaan enemmän vääryyttä kuin tosiasiallinen epäoikeudenmukaisuus.”

William Penn: Some Fruits of Solitude
in Reflections and Maxims, 1682

Esipuhe

”Kas elämä se kaikkein vaikeinta lie, sen kun hyvin teet se kaiken aikasi vie”, riimitteli hiljattain edesmennyt kansantaiteilija Juice Leskinen eräässä laulussaan. Ja kas, on pakko todeta, että elämiseenhän se aika on huvennut. Viimeksi kuluneiden vuosien aikana ison osan elämää on muodostanut tämän väitöskirjan parissa puurtaminen. Ne ovat olleet upeita ja kokemusrikkaita vuosia. Jään haikeudella muistelemaan sitä elämäntapaa, jonka väitöskirjan kirjoittaminen minulle mahdollisti.

Minulla on ollut suunnaton onni saada elää elämääni ja tehdä työtäni mukavien ihmisten seurassa. Voin tässä nimeltä mainiten kiittää vain pientä osaa heistä. Lapin yliopisto on rakas opinahjoni ja myös ensimmäinen työpaikkani valmistumisen ja auskultoinnin jälkeen. Vuodet lainkäytön assistenttina sekä rikos- ja prosessioikeuden yliassistenttina tutustuttivat akateemiseen työhön ja saattelivat jatko-opintoni tukevaan alkuun.

Professori Jyrki Virolainen on pistämättömän lupsakalla tyylillään toiminut väitöskirjani ohjaajana. Terävänä ajattelijana ja taitavana sanankäyttäjänä hän on silti aina asettanut opetuslapsilleen riman erinomaisen korkealle. Myönnän, että jos olisin kaikissa kohdin noudattanut hänen neuvojaan, olisi tämäkin prosessi saatettu loppuun huomattavasti kohtuullisemmassa ajassa. Runsaasti apua ja ohjausta olen saanut myös professori Terttu Utriaiselta. Häneltä olen paitsi oppinut kunnioitusta oman oikeudenalan historian tuntemusta kohtaan, saanut myös käyttökelpoista ohjeistusta oikeustieteen ulkopuolistakin elämää varten.

Erityisesti OTT Minna Kimpimäen, OTL Pirjo Laitisen sekä OTT Marianne Wagner-Prennerin kanssa on jaettu tutkimuksen tekemiseen ja elämään yleensäkin liittyviä iloja ja suruja. Tärkeänä ajatusten tuulettajana on vuosien varrella toiminut myös asianajaja, dosentti Harri Vento. Häntä on myös syyttäminen siitä, että ylipäätään ryhdyin aikoinaan suorittamaan oikeustieteen jatko-opintoja. Unohtamatta oikeustieteiden tiedekunnan muutakaan ystävällistä ja avuliasta henkilökuntaa erityisen kiitoksen ansaitsevat OTL Timo Saranpää sekä amanuenssi Risto Haavisto, jotka ovat olleet suureksi avuksi väitöskirjan teknisissä koukeroissa.

Dr. Karin Cornilsin siipien suojassa sain opetella tutkijan elämää Freiburgin Max-Planck-instituutissa ikimuistoisen vuoden syksystä 2001 syksyyn 2002. Erittäin opettavaiset ja hauskat kolme kuukautta vietin myös keväällä 2003 Strasbourgissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen sihteeristössä harjoittelijana, missä sain tutustua asiantunteviin ja taitaviin suomalaisiin ihmisoikeusjuristeihin. Syksystä 2003 lähtien työ ulkoministeriön oikeudellisella osastolla on tarjonnut vertaansa vailla olevan näköalapaikan kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeuksien kehitykseen. Ehkä kaikkein suurimmassa kiitollisuudenvelassa olenkin esimiehelleni, ihmisoikeustuomioistuinasioiden johtaja Arto Kososelle, joka on sallinut minun toteuttaa itseäni myös tutkijana ja vieläpä suhtautunut siihen hyvin kannustavasti. Hän on myös aina innolla

antautunut syväluotaaviin keskusteluihin ihmisoikeudellisista ja muistakin tärkeistä kysymyksistä. Myös muut ihanat työtoverini ovat suhtautuneet ymmärtäväisesti akateemisiin pyrintöihini, vaikka olenkin näin lisännyt heidän työtaakkaansa. Heille kaikille kuuluvat lämpimät kiitokset!

Esitarkastajan tehtävän ovat hoitaneet aikaa ja vaivaa säästelemättä ihmisoikeustuomari, OTT Matti Pellonpää sekä OTT Pasi Pölönen, joka on myös lupautunut vastaväittäjän vaativaan rooliin. Olen heille molemmille erityisen kiitollinen perusteellisesta tarkastuksesta sekä korjausehdotuksista, jotka epäilemättä ovat parantaneet käsikirjoituksen laatua. Tässä vaiheessa voin enää lohduttaa itseäni, heitä ja työnohjaajaani Ilmari Caseliuksen sanoilla: ”Väitöskirja on ennen muuta yliopistollinen opin näyte. Sen tarkoituksena on todistaa tiedekunnalle, että kirjoittajalla on vaaditut tiedot ja kyky käyttää näitä tietoja, ts. tehdä menestyksellisesti tieteellistä työtä. Jo tästä syystä väitöskirja yleensä tuo ja saattaakin tuoda kovin vähän uutta positiiviseen oikeuteemme. Kirjoittajan nuoruudesta ja kokemattomuudesta johtuu lisäksi, että se mitä hän antaa muille, on jokseenkin vähäistä.”

Taloudellista selviytymistäni näiden vuosien aikana ovat tukeneet Suomen Akatemia, Olga ja Kaarle Oskari Laitisen säätiö sekä Suomen lakimiesliitto. OMY-tutkijakoulun kautta saamani rahoitus mahdollisti keskittymisen päätoimisesti tutkimuksen tekemiseen leipätyöstäni vapaana puolentoista vuoden ajan ja tarjosi professori Juha Karhun johtamana muutoinkin innoittavat puitteet tutkimuksen loppuun saattamiselle. Tänä aikana erityisesti professori Kimmo Nuotio ”neuvoin, toimin sekä kehotuksin” edisti merkittävästi työn asettumista muotoonsa. Käsikirjoituksen saatoin viimeistellä Lapin yliopiston rehtorin myöntämällä apurahalla.

Suomalainen Lakimiesyhdistys on ystävällisesti ottanut tutkimukseni julkaistavaksi omassa julkaisusarjassaan. Englanninkielisen yhteenvedon on asiantuntevasti kääntänyt FM, Pol.mag. Virpi Koivu. Oikeustapauksia ja muuta materiaalia on seurattu vuoden 2006 loppuun saakka.

Lopuksi haluan sydämestäni kiittää vielä kaikkia ystäviäni ja läheisiäni, jotka ovat monin eri tavoin tukeneet minua näiden vuosien varrella. Omistan tämän kirjan äidilleni ja mummilleni – vahvoille naisille, jotka omalla sisukkuudellaan ja periksiantamattomuudellaan ovat antaneet minulle arvokkaan esimerkin elämää varten.

Mummolassa, vuoden 2007 ensimmäisenä päivänä

Mia Mari Spolander

Sisällys

ESIPUHE VII
SISÄLLYS IX
LÄHTEET XV
LYHENTEET XLVII

I JOHDANTO 1
1 Tutkimuksen yleiset lähtökohdat 1
1.1 Joutuisuus prosessin laatuvaatimuksena 1
1.2 Prosessuaalinen oikeudenmukaisuus joutuisuuden rajojen asettajana 3
1.3 Rikosprosessin sisäinen jännitteisyys 6
2 Tutkimustehtävä 8
2.1 Kysymyksenasettelu 8
2.2 Tutkimustehtävän rajauksia 10
3 Metodista 11
4 Lähdekirjallisuus ja oikeustapausmateriaali 12
4.1 Prosessin joutuisuutta koskevasta lähdekirjallisuudesta 12
4.2 Oikeustapausmateriaali 16
5 Tutkimuksessa käytetystä käsitteistöstä 16
6 Tutkimuksen rakenne 18

II JOUTUISA PROSESSI OSANA PROSESSUAALISTEN PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN NORMATIIVISTA KEHITYSTÄ 21
1 Prosessuaaliset oikeudet ensimmäisissä perus- ja ihmisoikeus-asiakirjoissa 21
2 Kansainvälisen yhteisön vakiintuminen 25
2.1 Ihmisoikeudet ja kansainvälisen yhteistyön vaatimus 25
2.2 Kansainliiton aika 1919–1946 26
2.3 Yhdistyneiden kansakuntien perustaminen 1945 28
3 Vuosi 1948 – uusi aikakausi ihmisoikeuksien historiassa 29
3.1 Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 29
3.1.1 Prosessuaalisten ihmisoikeuksien perusta 30
3.1.2 Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus prosessuaalisten oikeuksien täsmentäjänä ... 33
3.2 Uuden Euroopan alku: Haagin kongressi 35

4 Haagin kongressin perintö 37
4.1 Euroopan neuvosto 38
4.1.1 Euroopan ihmisoikeussopimus 39
4.1.2 Ihmisoikeussopimuksen takaamat prosessuaaliset oikeudet 41
4.1.3 Ihmisoikeussopimuksen valvontajärjestelmä 44
4.2 Euroopan yhteisöt ja Euroopan unioni 49
4.2.1 Perusoikeusjärjestelmän kehitys 51
4.2.2 Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen rooli perusoikeuksien valvojana 56
4.2.3 Unionin liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen 61
5 Prosessuaaliset oikeudet osana perusoikeussääntelyn kehitystä Suomessa 66
5.1 Aika ennen itsenäistymistä 66
5.2 Ajanjakso itsenäisyyden alkuajoista Euroopan neuvoston porteille 68
5.2.1 Perusoikeudet vuoden 1919 hallitusmuodossa 68
5.2.2 Pariisin rauhansopimus 70
5.3 Liittyminen Euroopan neuvostoon 71
5.3.1 Hyvä, paha ihmisoikeussopimus 72
5.3.2 Rikosprosessilainsäädännön mukauttamisesta 76
5.4 Perusoikeusuudistus ja perustuslaki modernin perusoikeusajattelun ilmentäjinä 78
5.4.1 Perustuslain ja perusoikeuksien uudistustyö 78
5.4.2 Ajanmukaiset prosessuaaliset perusoikeudet 84
6 Yhteenvetoa 87

III NÄKÖKOHTIA IHMIS- JA PERUSOIKEUKSIEN TULKINNASTA EUROOPPALAISESSA JA KANSALLISESSA KONTEKSTISSA 89
1 Johdannoksi: muuttuva oikeuslähdeoppi 89
2 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkitsijana 92
2.1 Sopimusmääräysten luonteesta 92
2.2 Tulkintametodit 95
2.2.1 Sanamuodon mukainen tulkinta 96
2.2.2 Sopimuksen päämäärä ja tarkoitus sekä sopimusmääräysten autonomisuus 97
2.2.3 Kokonaisvaltainen tulkinta 99
2.2.4 Evolutiivinen eli dynaaminen tulkinta 100
2.2.5 Implisiittiset oikeudet 103

2.3 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden vaikutuksista 105
3 Euroopan yhteisöjen tuomioistuin ja perusoikeustulkinnat 109
3.1 Yhteisöoikeuden tulkintametodeista 109
3.2 Perusoikeudet yhteisöjen perusperiaatteina 110
3.2.1 Yhteisöoikeuden ensisijaisuusperiaate perusoikeustulkintojen lähtökohtana 111
3.2.2 Ihmisoikeussopimukset tulkintalähteenä 116
3.2.3 Autonominen perusoikeuksien tulkinta 121
4 Yhtenäiseen eurooppalaiseen ihmisoikeusalueeseen? 124
5 Kotimainen ihmis- ja perusoikeustulkintaoppi 126
5.1 Euroopan ihmisoikeussopimuksen asema kansallisessa oikeusjärjestyksessä 127
5.2 Ihmis- ja perusoikeusystävällinen laintulkintametodi 132
6 Yhteenvetoa 135

IV RIKOSPROSESSIN KESTON ARVIOINTI 139
1 Rikossyyte ja rikosprosessi 139
1.1 ”Rikossyyte”-käsitteen autonomisuus EIT:n oikeuskäytännössä 139
1.2 EIS 6(1) artiklan soveltamisala rikosasioissa 141
1.2.1 Soveltamisalan määrittelyä 141
1.2.2 Rikosprosessin alkuhetki 145
1.2.3 Rikosprosessin päättymishetki 147
2 Prosessin keston kohtuullisuuden arviointikriteerit 150
2.1 Jutun vaikeusaste 150
2.2 Osapuolten toiminta ja syytetyn oikeudet 152
2.2.1 Syytetyn oikeus puolustautua 153
2.2.1.1 Riittävä aika ja riittävät edellytykset valmistella puolustusta 153
2.2.1.2 Oikeus saada yksityiskohtainen tieto syytteen sisällöstä 157
2.2.1.3 Syytteen tiedoksiannon joutuisuus 165
2.2.1.4 Syytetyn ymmärtämä kieli 166
2.2.1.5 Läsnäolo-oikeus 167
2.2.1.6 Oikeus käyttää avustajaa 173
2.2.1.7 Maksuttoman oikeusavun merkitys 176
2.2.1.8 Oikeus perehtyä asiakirjoihin ja muuhun aineistoon 183
2.2.2 Syytetyn oikeus kuulustella ja kuulustuttaa todistajia 187

2.2.2.1 Esitutkintakertomusten käyttö todistelu-tarkoituksessa 191
2.2.2.2 ”Toisen käden” tiedot 193
2.2.2.3 Nimettömien todistajien kuuleminen 196
2.2.2.4 Laittomasti hankitun todistusaineiston käyttäminen 197
2.2.2.5 Tuomioistuimen nimeämien asiantuntijoiden kuuleminen 198
2.2.3 Syytetyn oikeus vaieta 202
2.2.3.1 *Nemo tenetur se ipsum accusare* -periaate 202
2.2.3.2 Oikeus vaieta esitutkinnassa 205
2.2.3.3 Oikeus vaieta oikeudenkäynnissä 214
2.3 Kansallisten viranomaisten toiminta 222
2.3.1 Viranomaisten toiminnan arviointikriteerit 222
2.3.2 Resurssipula, jutturuuhkat ja rakenteelliset seikat 230
2.3.3 EYTI:n ennakkoratkaisupyynnön vaikutus prosessin kestoon 233
2.3.4 Mahdollisuudet korjaaviin toimenpiteisiin 234
2.3.4.1 Muutoksenhakumenettelyssä annettava hyvitys 234
2.3.4.2 Muun hyvityksen antaminen 238
3 EIS 13 artiklan mukainen oikeuskeino prosessin kohtuuttoman keston tilanteissa 241
4 Pitkittyneen oikeudenkäynnin johdosta maksettavasta aineettoman vahingon korvauksesta 248

V KOTIMAISEN RIKOSPROSESSIN JOUTUISUUS EIT:N RATKAISUJEN VALOSSA 253
1 Suomen EIT:sta saamista rikosprosessin kestoa koskevista ratkaisuista 253
2 Esitutkinta rikosprosessin perustana 254
2.1 Esitutkinnan tavoitteet ja yleiset periaatteet 254
2.2 Esitutkinnan suorittaminen 257
2.3 Esitutkinnan päättäminen 260
2.4 Joutuisuusvaatimuksen rikkominen esitutkinnan osalta 262
3 Syyteharkintavaihe ja oikeudenkäynnin rajaaminen 265
3.1 Syytteen nostamisen yleisiä periaatteita 265
3.2 Asianomistajan ajamasta syyteasiasta 271
3.3 Kohtuullinen syyteharkinta-aika 274
3.4 Muita syyteharkinnassa huomioon otettavia näkökohtia 278
4 Haastaminen 281

5 Menettelyperiaatteet pääkäsittelyssä 283
5.1 Suullisuus 284
5.2 Välittömyys 285
5.3 Keskitys 287
6 Summaariset rikosprosessimuodot 294
6.1 Rangaistusmääräysmenettely 294
6.2 Rikesakkomenettely 295
6.3 Summaarinen rikosprosessi 296
7 Muutoksenhaku 297
7.1 Valitus käräjäoikeudesta hovioikeuteen 297
7.1.1 Yleistä 297
7.1.2 Menettely hovioikeudessa 298
7.1.3 Kohtuuttoman pitkät hovioikeuskäsittelyt 301
7.1.4 Hovioikeusmenettelyn kehittäminen 304
7.2 Valitus hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen 306
8 Täytäntöönpano 308
9 Päätelmiä kotimaisen rikosprosessin kestosta 310
9.1 Juttujen viivästyminen 310
9.1.1 Yleisiä huomioita 310
9.1.2 Esitutkinnan ja syyteharkinnan ongelmia 312
9.1.3 Alioikeuskäsittelyn ongelmia 313
9.1.4 Hovioikeuskäsittelystä 317
9.2 Asianosaisen mahdollisuudet kiirehtiä prosessia 320

VI LOPUKSI 323

ABSTRACT 329
OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO 331
ASIAHAKEMISTO 343

Lähteet

Kirjallisuus

Aall, Jørgen, Rettergang og menneskerettigheter. Den europeiske menneskerettighets-konvensjons artikkle 6 og norsk straffeprosess. 2. opplag. Bergen 1996. (Aall, 1996)

Aalto, Jorma S., Syytetyn totuusvelvollisuuden kehityksestä. LM 1967, s. 8–21. (Aalto, LM 1967)

Aalto, Jorma S., Asianosaisen käyttäytymisestä todisteena. LM 1967, s. 731–753. (Aalto, LM 1967a)

Aarnio, Aulis, Lain ja kohtuuden tähden. Porvoo 1986. (Aarnio, 1986)

Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja. Porvoo 1989. (Aarnio, 1989)

Aarnio, Aulis, Kansainvälinen yhdentyminen ja oikeuslähdeoppi. Teoksessa: Laakso, Seppo (toim.), Euroopan integraatio ja Suomen oikeus. Tampere, 1991, s. 73–90. (Aarnio, 1991)

Aarnio, Aulis, Oikeusvaltio – tuomarivaltio? Teoksessa: Aarnio, Aulis – Uusitupa, Timo (toim.), Oikeusvaltio. Helsinki 2002, s. 1–12. (Aarnio, 2002)

Aarnio, Aulis, Tulkinnan taito. Ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Helsinki, 2006. (Aarnio, 2006)

Aer, Janne, Oikeussuojan ulottuvuus hallinnossa: hallintolainkäytön antaman oikeussuojan merkitys viranomaistoiminnan auktoriteetin kannalta. Helsinki 2000. (Aer, 2000)

Alanen, Aatos, Eräitä tuomarinohjeiden perusajatuksia. LM 1960, s. 459–462. (Alanen, LM 1960)

Alanen, Aatos, Ihmisoikeuksien julistus ja luontaisoikeudelliset periaatteet. LM 1962, s. 235–241. (Alanen, LM 1962)

Ala-Uotila, Mika, Euroopan ihmisoikeussopimuksesta hovioikeusprosessissa. DL 1997, s. 291–305. (Ala-Uotila, DL 1997)

Albors-Llorens, Albertina, Changes in the Jurisdiction of the European Court of Justice under the Treaty of Amsterdam. CMLRev 1998, s. 1273–1294. (Albors-Llorens, CMLRev 1998)

Alkema, Evert Albert, European Commission of Human Rights, Application No. 8030/77, C.F.D.T. (oikeustapauskommentti). CMLRev 1979, s. 498–508. (Alkema, CMLRev 1979)

Almquist, Jan Eric, Den svenska processrättens historia. Femte upplagan. Stockholm 1954. (Almquist, 1954)

Andersson, Torbjörn, EG-rätten och den svenska processrätten. JT 1998–99, s. 807–817. (Andersson, JT 1998–99)

de Angelis, Francesco, The Harmonization of the Criminal Procedural Laws of the Member States as a Result of European Community Law. Teoksessa: Delmas-Marty, Mireille (ed.), The Criminal Process and Human Rights. Toward a European Consciousness. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1995, s. 187–190. (de Angelis, 1995)

Arvela, Aarno, Suullinen, keskitetty ja välitön pääkäsittely rikosprosessiin. DL 1997, s. 378–386. (Arvela, DL 1997)

Ashworth, Andrew, Article 6 and the Fairness of Trials. CrimLR 1999, s. 261–272. (Ashworth, CrimLR 1999

Baker, Estella, Taking European Criminal Law Seriously. CrimLR 1998, s. 361–380. (Baker, CrimLR 1998)

Bassiouni, M. Cherif, The Proscribing Function of International Criminal Law in the Processes of International Protection of Human Rights. Teoksessa: Vogler, Theo (Hrsg.): Festschrift für Hans-Heinrich Jescheck zum 70.Geburtstag. Zweiter Halbband. Duncker & Humblot, Berlin, 1985, s. 1453–1475. (Bassiouni, 1985)

Bassiouni, M. Cherif (ed.), The Protection of Human Rights in the Administration of Criminal Justice. A Compendium of United Nations Norms and Standards. Transnational Publishers, Inc. Irvington-on Hudson, New York 1994. (Bassiouni (ed.), 1994)

Beddard, Ralph, Human Rights and Europe. Third edition. Grotius Publications Limited, Cambridge 1993. (Beddard, 1993)

Berger, Vincent, Le règlement amiable devant la Cour européenne des Droits de l'homme. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 55–63. (Berger, 1990)

Bernhardt, Rudolf, Thoughts on the interpretation of human-rights treaties. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 65–71. (Bernhardt, 1990)

Bernhardt, Rudolf, The Convention and Domestic Law. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 25–40. (Bernhardt, 1993)

Bernitz, Ulf, Inför europeiseringen av svensk rätt. JT 1991–92, s. 29–40. (Bernitz, JT 1991–92)

Besselink, Leonard F.M., Entrapped by the Maximum Standard: on Fundamental Rights, Pluralism and Subsidiarity in the European Union. CMLRev 1998, s. 629–680. (Besselink, CMLRev 1998)

Betten, Lammy – Grief, Nicholas, EU Law and Human Rights. Addison Wesley Longman Ltd, London and New York 1998. (Betten – Grief, 1998)

Bien, Florian – Guillaumont, Olivier, Innerstaatlicher Rechtsschutz gegen überlange Verfahrensdauer. Eine kritische Untersuchung der präventiven und kompensatorischen Rechtsbehelfe im deutschen und französischen Recht im Lichte der *Kudła*-Rechtsprechungen des EGMR. 31 EuGRZ 2004, s. 451–466. (Bien – Guillaumont, EuGRZ 2004)

Blackburn, Robert, The Institutions and Processes of the Convention. Teoksessa: Blackburn, Robert – Polakiewicz, Jörg (eds.), Fundamental Rights in Europe. The European Convention on Human Rights and its Member States, 1950–2000. Oxford University Press, Oxford 2001, s. 3–29. (Blackburn, 2001)

Blackburn, Robert, Current Developments, Assessment, and Prospects. Teoksessa: Blackburn, Robert – Polakiewicz, Jörg (eds.), Fundamental Rights in Europe. The European Convention on Human Rights and its Member States, 1950–2000. Oxford University Press, Oxford 2001, s. 77–100. (Blackburn, 2001a)

Blaustein, Albert P., Rights, Human Rights and Constitutional Rights. Teoksessa: Justyński, Janusz L. (ed.), The Origin of Human Rights. Proceedings at the Seminar held at the Nicolaus Copernicus University, May 3–5, 1991. Toruń 1991, s. 93–110. (Blaustein, 1991)

de Blois, Matthijs, The Fundamental Freedom of the European Court of Human Rights. Teoksessa: Lawson, Rick – de Blois, Matthijs (eds.), The Dynamics of the Protection of Human Rights in Europe. Essays in Honour of Henry G. Schermers. Volume III. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1994, s. 35–59. (de Blois, 1994)

Bonichot, Jean-Claude, La Cour de Justice des Communautés Européennes, la Cour Européenne des Droits de l'Homme et l'Integration de l'Europe. Teoksessa: Tavernier, Paul (éds.), Quelle Europe pour les Droits de l'Homme? La Cour de Strasbourg et la réalisation d'une "union plus étroite" (35 années de jurisprudence: 1959–1994). Bruylant, Bruxelles 1996, s. 93–101. (Bonichot, 1996)

Bossuat, Gérard, Les fondateurs de l'Europe unie. Éditions Belin, Paris 2001. (Bossuat, 2001)
Bourmanne, Martine, L'audition des témoins lors du procès pénal dans la jurisprudence des organes de la Convention Européenne des Droits de l'Homme. Rev.trim.dr.h. 1995, s. 41–51. (Bourmanne, Rev.trim.dr.h. 1995)
Bratza, Nicholas – O'Boyle, Michael, The Legacy of the Commission to the New Court under the Protocol No. 11. Teoksessa: de Salvia, Michele – Villiger, Mark E. (eds.), The Birth of European Human Rights Law. Liber Amicorum Carl Aage Nørgaard. Baden-Baden, 1998, s. 379 ss. (Bratza – O'Boyle, 1998)
Broms, Bengt, Yhdistyneet kansakunnat. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja N:o 148. 2. painos. Helsinki 1976. (Broms, 1976)
Brown, L. Neville – McBride, Jeremy, Observations on the Proposed Accession by the European Community to the European Convention on Human Rights. 29 AJCL 1981, s. 691–705. (Brown – McBride, AJCL 1981)
Buergenthal, Thomas – Kiss, Alexandre, La protection international des droits de l'homme. Précis. Editions N.P. Engel, Kehl, Strasbourg, Arlington 1991. (Buergenthal – Kiss, 1991)
De Bùrca, Gráinne, The Language of Rights and European Integration. Teoksessa: Shaw, Jo – More, Gillian (eds.), New Legal Dynamics of European Union. Oxford University Press, Oxford 1995, s. 29–54. (De Bùrca, 1995)
Burrows, Noreen, The European Union and the European Convention. Teoksessa: Dickson, Brice (ed.), Human Rights and the European Convention. The Effects of the Convention on the United Kingdom and Ireland. Sweet & Maxwell, London 1997, s. 27–45. (Burrows, 1997)
Caflisch, Lucius, Die Rechtsprechung des EGMR: Die Technik der Pilot-Fälle. EuGRZ 2006, s. 521–523. (Caflisch, EuGRZ 2006)
Callewaert, Johan, The Judgments of the Court: Background and Content. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 713–731. (Callewaert, 1993)
Callewaert, Johan, La Convention Européenne des Droits de l'Homme entre effectivité et prévisibilité. Teoksessa: Les droits de l'homme au seuil du troisième millénaire. Mélanges en hommage à Pierre Lambert. Bruylant, Bruxelles 2000, s. 93–108. (Callewaert, 2000)
Cameron, Iain – Kirilova Eriksson, Maja, An Introduction to the European Convention on Human Rights. Göteborg 1993. (Cameron – Kirilova Eriksson, 1993)
Canor, Iris, *Primus inter pares*. Who is the ultimate guardian of fundamental rights in Europe? 25 ELR 2000, s. 3–21. (Canor, ELR 2000)
Carrillo Salcedo, Juan Antonio, The Place of the European Convention in International Law. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 15–24. (Carrillo Salcedo, 1993)
Castberg, Frede, Natural Law and human rights. An idea-historical survey. Teoksessa: Eide, Asbjörn – Schou, August (ed.), Proceedings of the Seventh Nobel Symposium, Oslo, September 25–27, 1967. Uppsala 1968, s. 13–34. (Castberg, 1968)
Castberg, Frede, Natural Law and Human Rights. RevDIC, Vol. I-1, 1968, s. 14–40. (Castberg, Rev DIC 1968)
Castberg, Frede, Den europeiske konvensjon om menneskerettighetene. Universitetsforlaget, Oslo 1971. (Castberg, 1971)
Castrén, Erik, Kansainvälisen oikeuden luonne, merkitys ja tulevaisuus. LM 1945, s. 200–212. (Castrén, LM 1945)
Castrén, Erik, Eräitä kansainvälisen oikeuden perusongelmia koskevia mietteitä. LM 1948, s. 1–28. (Castrén, LM 1948)

Castrén, Erik, Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan, toiminnan ja tulevaisuuden arviointia. LM 1952, s. 305–323. (Castrén, LM 1952)
Castrén, Erik, Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeuksien ohjelma. DL 1953, s. 215–224. (Castrén, DL 1953)
Castrén, Erik, Suomen kansainvälinen oikeus. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja N:o 96. Helsinki 1959. (Castrén, 1959)
Claude, Virginie, L'interpretation consensuelle de la Convention Européenne des Droits de l'Homme. Montpellier 1998. (Claude, 1998)
Cohen-Jonathan, Gérard, La déclaration universelle et la conception des droits de l'homme. Teoksessa: Haller, Bruno – Krüger, Hans-Christian – Petzold, Herbert (eds.), Law in Greater Europe. Kluwer Law International, the Hague 2000, s. 208–226. (Cohen-Jonathan, 2000)
Congress of Europe – The Hague, 7–11 May 1949. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 1999. (Congress of Europe)
Coppel, Jason – O'Neill, Aidan, The European Court of Justice: Taking Rights Seriously? 29 CMLRev 1992, s. 669–692. (Coppel – O'Neill, CMLRev 1992)
Danelius, Hans, The European Convention on Human Rights in the Case-law of the Supreme Court of Sweden. Teoksessa: Lawson, Rick – de Blois, Matthijs (eds.), The Dynamics of the Protection of Human Rights in Europe. Essays in Honour of Henry G. Schermers. Volume III. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1994, s. 113–121. (Danelius, 1994)
Danelius, Hans, Finns det ett botemedel mot långsam rättskipning? SvJT 2001, s. 178–183. (Danelius, SvJT 2001)
Danelius, Hans, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis. En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Andra upplagan. Norstedts Juridik, Stockholm 2002. (Danelius, 2002)
Decocq, André, De l'application de la convention européenne aux procédures communautaires de concurrence pouvant aboutir à des amendes ou à des astreintes. Teoksessa: Flecheux, Georges (ed.), Mélanges en hommage à Louis Edmond Pettiti. Bruylant, Bruxelles 1998, s. 289–307. (Decocq, 1998)
Digest of Strasbourg Case-Law relating to the European Convention on Human Rights, Volume 2 (Article 6). Carl Heymans Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1984. (Digest 2)
van Dijk, Pieter, Universal Legal Principles of Fair Trial in Criminal Proceedings. Teoksessa: Rosas, Allan – Helgesen, Jan (eds.), Human Rights in a Changing East-West Perspective. Pinter Publishers, London/New York 1990, s. 89–135. (van Dijk, 1990)
van Dijk, Pieter, Access to Court. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 345–379. (van Dijk, 1993)
van Dijk, Pieter – van Hoof, G.J.H., Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Third Edition. Kluwer Law International, the Hague 1998. (van Dijk – van Hoof, 1998)
Delmas-Marty, Michelle – Vervaele, John A. E. (eds.), The Implementation of the Corpus Juris in the Member States. Penal provisions for the protection of European Finances. Volume I–IV. Intersentia, Antwerpen – Groningen – Oxford 2000. (Delmas-Marty – Vervaele, 2000)
Dine, Janet, European Community Criminal Law? CrimLR 1993, s. 246–254. (Dine, CrimLR 1993)
Dinstein, Yoram, Human Rights in Armed Conflict: International Humanitarian Law. Teoksessa: Meron, Theodor (ed.), Human Rights in International Law: Legal and Policy Issues. Clarendon Press, Oxford 1984, s. 345–368. (Dinstein, 1984)
Douglas-Scott, Sionaidh, Environmental Rights: Taking the Environment Seriously. Teoksessa: Gearty, Conor – Tomkins, Adam (eds.), Understanding Human Rights. Mansell Publishing Ltd, London, 1999, s. 423–451. (Douglas-Scott, 1999)

Drzemczewski, Andrew Z., European Human Rights Convention in Domestic Law. A Comparative Study. Clarendon Press, Oxford, 1983. (Drzemczewski, 1983)

Drzemczewski, Andrew Z., Decision on the Merits: By the Committee of Ministers. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 733–754. (Drzemczewski, 1993)

Drzemczewski, Andrew – Meyer-Ladewig, Jens, Principal Characteristics of the New ECHR Control Mechanism, as Established by Protocol No. 11, Signed on 11 May 1994. A Single European Court of Human Rights is to Replace the existing Commission and Court in Strasbourg. 15 HRLJ 1994, s. 81–86. (Drzemczewski – Meyer-Ladewig, HRLJ 1994)

Duparc, Christiane, The European Community and human rights. Commission of the European Communities, October 1992, Luxemburg 1993. (Duparc, 1993)

Dutertre, Gilles, Key case-law extracts. European Court of Human Rights. Council of Europe Publishing, Strasbourg 2003. (Dutertre, 2003)

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 1998. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1998. Helsinki 1999.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 1999 – Http://www.oikeusasiamies.fi/Resource.phx/eoa/julkaisut/toimintakertomukset.htx (26.12.2006)

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2003 – Http://www.oikeusasiamies.fi/Resource.phx/eoa/julkaisut/toimintakertomukset.htx (26.12.2006)

Ehrenkrona, Carl Henrik, Svenska erfarenheter av europakonventionen. JFT 1992, s. 25–38. (Ehrenkrona, JFT 1992)

Eissen, Marc-André, The Principle of Proportionality in the Case-Law of the European Court of Human Rights. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 125–146. (Eissen, 1993)

Elgesem, Frode, Domestic Application of the European Convention on Human Rights in English and Norwegian Law. NJIL 1996, s. 183–222. (Elgesem, NJIL 1996)

Ellilä, Tauno, Ulosotto-oikeuden yleiset opit. Toinen, uusittu painos. Helsinki 1970. (Ellilä, 1970)

Ellilä, Tauno, Asianajajan käyttö oikeudenkäynnissä ja muutoksenhaussa. DL 1970, s. 256–263. (Ellilä, DL 1970)

Ellilä, Tauno, Puolueettomuus- eli objektiviteettiperiaate rikosasiain esitutkinnassa. LM 1970, s. 640–650. (Ellilä, LM 1970)

Enrich Mas, Montserrat, Right to Compensation under Article 50. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 775–790. (Enrich Mas, 1993)

Ermacora, Felix, Non-governmental organizations as promoters of human rights. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 171–180. (Ermacora, 1990)

Ervasti, Kaijus, Lainkäytön funktiot. LM 2002, s. 47–72. (Ervasti, LM 2002)

Ervasti, Kaijus – Kallioinen, Hertta, Oikeudenkäyntimenettelyjen ongelmat ja prosessisäännösten soveltaminen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 202. Helsinki 2003. (Ervasti – Kallioinen, 2003)

Ervo, Laura, Ylimmät prosessiperiaatteet. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät. Helsinki 1996. (Ervo, 1996)

Ervo, Laura, Euroopan ihmisoikeussopimuksen merkitys suomalaisessa lainkäytössä – erityisesti määrättäessä avustaja maksuttoman oikeudenkäynnin yhteydessä. DL 1998, s. 108–116. (Ervo, DL 1998)

Ervo, Laura, Prosessin joutuisuus ihmis- ja perusoikeutena. DL 1998, s. 676–687. (Ervo, DL 1998a)

Ervo, Laura, Kommentti Kuopila-tapauksesta 27.4.2000. DL 2000, s. 1073–1078. (Ervo, DL 2000)

Ervo, Laura, Nuutinen -tapaus, Pekka Nuutinen v. Suomi 27.6.2000 (oikeustapauskommentti). DL 2000, s. 1079–1092. (Ervo, DL 2000a)

Ervo, Laura, KKO 2000:71. Oikeudenkäyntimenettely. Todistelu. Asianomistaja. (oikeustapauskommentti). LM 2000, s. 980–996. (Ervo, LM 2000)

Ervo, Laura, Perustuslaki ja oikeuden saatavuus. LM 2000, s. 1085–1105. (Ervo, LM 2000a)

Ervo, Laura, Suomalaisen prosessin kompastuskivet Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. Teoksessa: Männistö, Jarkko (toim.), Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä. Juhlajulkaisu Antti Jokela 26.1.2005. Turku 2004, s. 11–29. (Ervo, 2004)

Ervo, Laura, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Helsinki 2005. (Ervo, 2005)

Ervo, Laura, Oikeudenkäynnin kohtuuttoman keston huomioon ottaminen asiaa ratkaistaessa – erityisesti pitkäkestoisuuden vaikutuksesta seuraamusharkinnassa. Teoksessa: Nuutila, Ari-Matti – Pirjatanniemi, Elina (toim.), Rikos, rangaistus ja prosessi. Juhlajulkaisu Eero Backman 1945–14/5–2005. Turku, 2005 s. 1–18. (Ervo, 2005a)

Euroopan unionin perusoikeuskirja. Selitykset perusoikeuskirjan täydelliseen tekstiin. Euroopan unionin neuvosto, joulukuu 2000. Luxemburg, 2001. – Http://europa.eu.int. (Perusoikeuskirjan selitysmuistio, 2000)

Eurooppalainen yhteistyö ja kansalliset vaikutusmahdollisuudet EU:n rikosoikeudellisessa ja poliisiyhteistyössä. Eduskunnan kanslian julkaisu 9/2002. (Eurooppalainen yhteistyö ja kansalliset vaikutusmahdollisuudet, 2002)

Falk, Richard A., Human Rights Horizons. The Pursuit of Justice in a Globalizing World. Routlegde, New York – London 2000. (Falk, 2000)

Flauss, Jean-Françoise, Les droits de l'homme dans l'Union européenne. Chronique d'actualité 1999–2000. SZIER 2001, s. 383–425. (Flauss, SZIER 2001)

Flecheux, Georges – Gay Montalvo, Eugeni, Les Droits Fondamentaux dans l'Union Européenne. Teoksessa: Flecheux, Georges (éd.), Mélanges en hommage à Louis Edmond Pettiti. Bruylant, Bruxelles 1998, s. 381–194. (Flecheux – Gay Montalvo, 1998)

Flecheux, Georges – Massis, Thierry, Les procédures disciplinaires et la Convention européenne des droits de l'homme. Teoksessa: Les droits de l'homme au seuil du troisième millénaire. Mélanges en hommage à Pierre Lambert. Bruylant, Bruxelles 2000, s. 363–373. (Flecheux – Massis, 2000)

Foster, Nigel, The European Court of Justice and the European Convention for the Protection of Human Rights. 8 HRLJ 1987, s. 245–272. (Foster, HRLJ 1987)

Fribergh, Erik – Villiger, Mark E., The European Commission of Human Rights. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 605–620. (Fribergh – Villiger, 1993)

Frowein, Jochen Abr., Zur Bedeutung der Unschuldsvermutung in Art. 6 Abs. 2 der Europäischen Menschenrechtskonvention. Teoksessa: Recht als Prozess und Gefüge: Festschrift für Hans Huber zum 80. Geburtstag. Verlag Stämpfli, Bern 1981, s. 553–562. (Frowein, 1981)

Frowein, Jochen Abr., Reservations to the European Convention on Human Rights. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 193–200. (Frowein, 1990)

Frowein, Jochen A., The European Convention on Human Rights as the Public Order of Europe. Teoksessa: Clapham, Andrew – Emmert, Frank (eds.), Collected Courses of the Academy of

European Law, Volume I, Book 2. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1992, s. 267–358. (Frowein, 1992)
Frowein, Jochen Abr., Der Straßburger Grundrechtsschutz in seinen Auswirkungen auf die nationalen Rechtsordnungen und das Gemeinschaftsrecht. Teoksessa: Kreuzer, Karl F. – Scheuing, Dieter H. – Sieber, Ulrich (Hrsg.), Europäischer Grundrechtsschutz. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1998, s. 25–37. (Frowein, 1998)
Frowein, Jochen Abr. – Peukert, Wolfgang: Europäische Menschenrechtskonvention. EMRK-Kommentar. 2. Auflage. N.P. Engel Verlag, Kehl - Straßburg, Arlington 1996. (Frowein – Peukert, 1996)
Frände, Dan, Om växelverkan mellan straffrätt och straffprocessrätt ur ett finländskt perspektiv. NTfK 1998, s. 221–228. (Frände, NTfK 1998)
Frände, Dan, Finsk straffprocessrätt. Helsinki 1999. (Frände, 1999)
Frände, Dan, Syyte rikosprosessissa. Teoksessa: Lappalainen, Juha (toim.), Prosessioikeus. Helsinki 2003, s. 405–424. (Frände, 2003)
Frände, Dan, Kumulaatio rikosprosessissa. Teoksessa: Lappalainen, Juha (toim.), Prosessioikeus. Helsinki 2003, s. 442–454. (Frände, 2003a)
Frände, Dan, Rikosjutun käsittely. Teoksessa: Lappalainen, Juha (toim.), Prosessioikeus. Helsinki 2003, s. 849–906. (Frände, 2003b)
Gaja, Giorgio, Aspetti problematici della tutela dei diritti fondamentali nell'ordinamento comunitario. RDI 1988, s. 574 ss. (Gaja, RDI 1988)
Gaja, Giorgio, Court of Justice. CMLRev 1996, s. 973–989. (Gaja, CMLRev 1996)
Galligan, Denis J., Due Process and Fair Procedures. A Study of Administrative Procedures. Clarendon Press, Oxford 1996. (Galligan, 1996)
Ganshof van der Meersch, Walter J., Reliance, in the case-law of the European Court of Human Rights, on the domestic law of the states. HRLJ 1980, s. 13–35. (Ganshof van der Meersch, HRLJ 1980)
Ganshof van der Meersch, Walter J., Le caractère "autonome" des termes et la "marge d'appréciation" des gouvernements dans l'interprétation de la Convention européenne des Droits de l'Homme. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 201–220. (Ganshof van der Meersch, 1990)
García de Enterria, Eduardo, Les Droits Fondamentaux dans la Traité d'Amsterdam. Teoksessa: Flecheux, Georges (ed.), Mélanges en hommage à Louis Edmond Pettiti. Bruylant, Bruxelles, 1998 s. 395–413. (García de Enterria, 1998)
Gewirth, Alan, The Basis and Content of Human Rights. Teoksessa: Winston, Morton, E. (ed.), The Philosophy of Human Rights. Wadsworth Publishing Company, Belmont, California, 1988 s. 181–201. (Gewirth, 1988)
Ghandi, S., Interaction between the protection of Fundamental Rights in the European Economic Community and under the European Convention on Human Rights. LIEI 1981/2, s. 1–33. (Ghandi, LIEI 1981/2)
de Godzinsky, Virve-Maria, Tietoa uudesta rikosasioiden oikeudenkäynnistä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 47, Helsinki 2000. (de Godzinsky, 2000)
Golsong, Heribert, Das Rechtsschutzsystem der Europäischen Menschenrechtskonvention. Verlag C.F. Müller, Karlsruhe 1958. (Golsong, 1958)
Golsong, Heribert, Interpreting the European Convention on Human Rights beyond the Confines of the Vienna Convention on the Law of Treaties? Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 147–162. (Golsong, 1993)
Granfelt, O. Hj., Straffprocessrätt. Helsingfors 1911. (Granfelt, 1911)

Granfelt, O. Hj., Organisationen av försvaret i brottmål. JFT 1951, s. 113–118. (Granfelt, JFT 1951)

Gras, Jutta. The European Union and Human Rights Monitoring. Helsinki 2000. (Gras, 2000)

Guldenmund, René, Harding, Christopher, Sherlock, Ann, The European Community Law and Criminal Law. Teoksessa Fennell, Phil – Harding, Christopher – Jörg, Nico – Swart, Bert (eds.), Criminal Justice in Europe. A Comparative Study. Clarendon Press, Oxford 1995, s. 107–126. (Guldenmund et al., 1995)

Halijoki, Juha, Rikosprosessuaalinen vapaudenriisto erityisesti pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksiä silmällä pitäen. DL 2001, s. 203–227. (Halijoki, DL 2001)

Halijoki, Juha, Epäillyn asema rikosprosessuaalisen vapaudenriiston yhteydessä. DL 2001a, 1038–1066. (Halijoki, DL 2001a)

Halijoki, Juha, Vangitsemisoikeudenkäynti ja *Fair trial*. DL 2002, s. 21–41. (Halijoki, DL 2002)

Halijoki, Juha, Pakkokeinolain uudistus. DL 2003, s. 139–184. (Halijoki, DL 2003)

Halijoki, Juha, Vastaajan tunnustus rikosprosessissa. DL 2004, s. 791–817. (Halijoki, DL 2004)

Halila, Jouko, Oikeudenkäyntimenettelyn 14.1.1972 annetulla lailla toteutetut osittaisuudistukset. LM 1972, s. 463–504. (Halila, LM 1972)

Halila, Jouko, In dubio pro reo -sääntö rikosprosessioikeudessa. Teoksessa: Hidén, Mikael (toim.), Juhlajulkaisu Urho Kaleva Kekkonen 1900·3/9·1975. Helsinki 1975, s. 288–301. (Halila, 1975)

Halila, Jouko, Oikeudenkäyntiasiamiehen pätevyysvaatimuksista. DL 1979, s. 164–170. (Halila, DL 1979)

Halila, Leena, Hallintolainkäyttömenettelyn oikeusturvatakeista. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 224. Helsinki 2000. (Halila L., 2000)

Hallberg, Pekka, Perusoikeusuudistus. LM 1992, s. 1275–1282. (Hallberg, LM 1992)

Hallberg, Pekka, Perusoikeusuudistus ja tuomioistuimet. LM 1996, s. 832–844. (Hallberg, LM 1996)

Hallberg, Pekka, Oikeus puntarissa. Helsinki 1997. (Hallberg, 1997)

Hallberg, Pekka, Perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa: Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka (toim.), Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 31–58. (Hallberg, 1999)

Hallberg, Pekka, Oikeusturva (PL 21 §). Teoksessa: Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka (toim.), Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 651–673. (Hallberg, 1999a)

Hallberg, Pekka, Perusoikeudet tuomioistuimissa. Teoksessa: Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka (toim.), Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 703–720. (Hallberg, 1999b)

Hallberg, Pekka, Perusoikeudet viranomaistoiminnan valvonnassa. Teoksessa: Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka (toim.), Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 731–736. (Hallberg, 1999c)

Hallberg, Pekka, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti 2000-luvulla. Puheenvuoro. Helsinki 2001. (Hallberg, 2001)

Hautamäki, Veli-Pekka, Perustuslakivaliokunta valtiosääntötuomioistuinnäkökulmasta. LM 2006, s. 586–607. (Hautamäki, LM 2006)

Havansi, Erkki, Määräajat ja oikeudenkäynti. Tutkimus prosessiliitännäisistä määräajoista. Helsinki 2004. (Havansi, 2004)

Heinonen, Olavi, Ihmisoikeudet oikeuslähteenä. LM 1990, s. 501–505. (Heinonen, LM 1990)

Heinonen, Olavi, Kansainvälinen yhdentyminen ja oikeuslähdeoppi. Kommentti. Teoksessa: Laakso, Seppo (toim.), Euroopan integraatio ja Suomen oikeus. Tampere 1991, s. 91–96. (Heinonen, 1991)

Heinonen, Olavi, Oikeuslaitos oikeudenmukaisuuden toteuttajana ja turvaajana. Teoksessa: Thure, Veli-Matti (toim.), Oikeus ja oikeudenmukaisuus. Oikeustieteen päivät 3.–4.6.1999 Joensuussa. Joensuu 1999, s. 367–368. (Heinonen, 1999)

Helander, Petri, Perusoikeudet ja lainsoveltaminen: laaja eurooppalainen näkökulma. Teoksessa: Länsineva, Pekka – Viljanen, Veli-Pekka (toim.), Perusoikeuspuheenvuoroja. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Julkisoikeuden sarja A, N:o 32. Turku 1998, s. 11–32. (Helander, 1998)

Helander, Petri, Perusoikeuskirjan yleiset määräykset ja perusoikeuksien konstitutionaalinen konteksti. Teoksessa: Nieminen, Liisa (toim.), Perusoikeudet EU:ssa. Helsinki 2001, s. 91–136. (Helander, 2001)

Helminen, Klaus, – Lehtola, Kari – Virolainen, Pertti, Esitutkinta ja pakkokeinot. 2. uudistettu painos. Helsinki 2005. (Helminen et al., 2005)

Hidén, Mikael, Har grundrättigheterna någon betyldelse? JFT 1978, s. 413–421. (Hidén, JFT 1978)

Hidén, Mikael, Perusoikeuksien yleiset opit. LM 1996, s. 753–769. (Hidén, LM 1996)

Hidén, Mikael, Perusoikeudet Hallitusmuodon II luvussa. Oikeustiede–Jurisprudentia I:1971, Helsinki 1971, s. 3–117. (Hidén, 1971)

Hidén, Mikael, Perusoikeuksien yleisiä kysymyksiä. Teoksessa: Nieminen, Liisa (toim.), Perusoikeudet Suomessa. Helsinki 1999, s. 1–27. (Hidén, 1999)

Hiltunen, Paavo, Esirangaistukset ja syyllisyyskysymys. DL 1951, s. 6–19. (Hiltunen, DL 1951)

Hirvelä, Päivi, Lapsi rikosprosessissa. Erityisesti insestin todistamisen ongelmat. Helsinki 1997. (Hirvelä, 1997)

Hirvelä, Päivi, Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Helsinki 2006. (Hirvelä, 2006)

Hirvonen, Juhani, Rikosprosessiuudistuksen perusteista sekä riita- ja rikosprosessin eroista. DL 1997, s. 370–377. (Hirvonen, DL 1997)

van Hoecke, Mark, Ost, François, Legal Doctrine in Crisis: Towards a European Legal Science. Teoksessa: Aarnio, Aulis – Alexy, Robert – Bergholtz, Gunnar (eds.), Justice, Morality and Society. A Tribute to Aleksander Peczenik. Lund 1997, s. 189–209. (van Hoecke – Ost, 1997)

Hondius, Frits W., The other forum. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 245–258. (Hondius, 1990)

Hormia, Lauri, Todistamiskielloista rikosprosessissa I. Oikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 125. Helsinki 1978. (Hormia, 1978)

Hormia, Lauri, Todistamiskielloista rikosprosessissa II. Oikeudellinen tutkimus. Suomalainen lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 135. Helsinki 1979. (Hormia, 1979)

Human Rights and the Courts. Bringing Justice Home. Edited by Bryan Gibson. Waterside Press, Winchester, Great Britain 1999. (Human Rights and the Courts, 1999)

Huovila, Mika, Todistelun välittömyys prosessuaalisten oikeusperiaatteiden valossa tarkasteltuna. LM 1999, s. 1159–1187. (Huovila, LM 1999)

Huovila, Mika, Periaatteet ja perustelut. Tutkimus käräjäoikeuden tuomion faktaperusteluista prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 242. Helsinki 2003. (Huovila, 2003)

Huovila, Mika, Rikostuomion perusteleminen ja oikeudenkäynnin nopeusvaatimus. LM 2006, s. 236–243. (Huovila, LM 2006)

Husa, Jaakko, Perusoikeusvalvonta EU:n alueella – riitasointuinen triangeli? Teoksessa: Nieminen, Liisa (toim.), Perusoikeudet EU:ssa. Helsinki 2001, s. 43–64. (Husa, 2001)

Husa, Jaakko, Oikeusasiamies käsittelyn joutuisuuden valvojana. LM 2002, s. 352–376. (Husa, LM 2002)

Hutchison, David, The Foundations of the Constitution. University Books Inc., New Jersey, 1975. (Hutchison, 1975)
Häyhä, Juha, Johdanto. Teoksessa: Häyhä, Juha (toim.), Minun metodini. Helsinki 1997, s. 15–34. (Häyhä, 1997)
Idman, K.G., Kansainvälisen oikeuden kodifioinnista ja yleisistä ihmisoikeuksista. LM 1947, s. 593–601. (Idman, LM 1947)
Ignatius, Kaarlo, Onko rikosasioissa todistelun uudestaan tutkiminen ylemmässä oikeudessa vastedes sallittava? JFT 1907, s. 218–268. (Ignatius, JFT 1907)
Ilveskivi, Paula, Perusoikeusuudistus paradigmamuutoksena. Teoksessa: Länsineva, Pekka – Viljanen, Veli-Pekka (toim.), Perusoikeuspuheenvuoroja. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Julkisoikeuden sarja A N:o 32. Turku 1998, s. 33–49. (Ilveskivi, 1998)
Jacobs, Francis G., The European Convention on Human Rights. Clarendon Press, Oxford 1975. (Jacobs, 1975)
Jacobs, Francis G., The Protection of Human Rights in the Member States of the European Community. The Impact of the Case Law of the Court of Justice. Teoksessa: O'Reilly, James (toim.), Human Rights and Constitutional Law. Essays in honour of Brian Walsh. The Round Hall Press, Dublin 1992, s. 243–250. (Jacobs, 1992)
Jacot-Guillarmod, Olivier, Rights Related to Good Administration of Justice (Article 6). Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 381–404. (Jacot-Guillarmod, 1993)
Jacqué, Jean Paul, The Convention and the European Communities. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 889–907. (Jacqué, 1993)
Jalanko, Risto, Näkökohtia suullisesta käsittelystä korkeimmassa oikeudessa. DL 1994, s. 179–190. (Jalanko, DL 1994)
Jareborg, Nils, Corpus Juris. Ett förslag till straffrättsliga och straffprocessrättsliga bestämmelser till skydd för Europeiska unionens finansiella intressen. NTfK 1998, s. 255–270. (Jareborg, NTfK 1998)
Janis, Mark W., Fashioning a Mechanism for Judicial Cooperation on European Human Rights Law among Europe's Regional Courts. Teoksessa: Lawson, Rick – de Blois, Matthijs (eds.), The Dynamics of the Protection of Human Rights in Europe. Essays in Honour of Henry G. Schermers. Volume III. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1994, s. 211–217. (Janis, 1994)
Janis, Mark – Kay, Richard – Bradley, Anthony, European Human Rights Law. Texts and Material. Second edition. Clarendon Press, Oxford 1995. (Janis et al., 1995)
Jokela, Antti, Oikeudenkäynti I. Helsinki 1996. (Jokela, 1996)
Jokela, Antti, Oikeudesta suulliseen pääkäsittelyyn uudessa hovioikeusmenettelyssä. DL 1998, s. 412–420. (Jokela, DL 1998)
Jokela, Antti, Oikeudenkäynti 2000-luvun kynnyksellä. LM 1998, s. 962–972. (Jokela, LM 1998)
Jokela, Antti, Uudistuva rikosprosessi. 3. uudistettu painos. Helsinki 2000. (Jokela, 2000)
Jokela, Antti, Oikeudenkäynti II. Helsinki 2002. (Jokela, 2002)
Jokela, Antti, Oikeudenkäynti III. Helsinki 2004. (Jokela, 2004)
Jokela, Antti, Muutoksenhakuoikeudesta rikosasioissa – hovioikeuden seulontasäännösten tarkastelua. Teoksessa: Nuutila, Ari-Matti – Pirjatanniemi, Elina (toim.), Rikos, rangaistus ja prosessi. Juhlajulkaisu Eero Backman 1945–14/5–2005. Turku 2005, s. 33–46. (Jokela, 2005)
Jonkka, Jaakko, Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 187. Helsinki 1991. (Jonkka, 1991)
Jonkka, Jaakko. Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista. Helsinki 1992. (Jonkka, 1992)

Jonkka, Jaakko, Välittömyysperiaate prosessuaalisena oikeusperiaatteena. LM 1992, s. 699–721. (Jonkka, LM 1992)
Jonkka, Jaakko, Rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisesta. LM 1994, s. 727–741. (Jonkka, LM 1994)
Jonkka, Jaakko, Rikosprosessiuudistuksen arviointia. Oikeus 1997, s. 300–303. (Jonkka, Oikeus 1997)
Jonkka, Jaakko, Syyttäjänrooli ja syytekynnys. DL 2003, s. 976–992. (Jonkka, DL 2003)
Jonkka, Jaakko, Valittuja kysymyksiä esitutkinnan aloittamisesta ja kohdentamisesta. Teoksessa: Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII. Raimo Lahdelle 12.1.2006 omistettu. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 268. Helsinki 2006, s. 67–82. (Jonkka, 2006)
Joutsamo, Kari, Some aspects of the impact of the Court of Justice on integration in the European Communities. NTIR 1981, s. 75–84. (Joutsamo, NTIR 1981)
Joutsamo, Kari, Sopimusmääräysten valtionsisäisestä velvoittavuudesta Suomessa. LM 1982, s. 429–446. (Joutsamo, LM 1982)
Joutsamo, Kari, Suomi, kansainvälistyminen ja Euroopan neuvosto. Oikeus 1988, s. 143–149. (Joutsamo, Oikeus 1988)
Joutsamo, Kari – Aalto, Pekka – Kaila, Heidi – Maunu, Antti, Eurooppaoikeus. Kolmas, uudistettu painos. Helsinki 2000. (Joutsamo et al., 2000)
Justyński, Janusz L., Evolution from the Rights of States and Estate to the Rights of Man. Teoksessa: Justyński, Janusz L. (ed.), The Origin of Human Rights. Proceedings at the Seminar held at the Nicolaus Copernicus University, May 3–5, 1991. Toruń 1991, s. 21–32. (Justyński, 1991)
Jyränki, Antero, Perusoikeusuudistuksen tavoitteet. Oikeus 1977, s. 191–192. (Jyränki, Oikeus 1977)
Jyränki, Antero, Luonnos perusoikeusuudistukseksi. Oikeus 1980, s. 93–99. (Jyränki, Oikeus 1980)
Jyränki, Antero, Euroopan ihmisoikeussopimus ja Suomi. Luonnos kokonaisvaltaiseksi tarkasteluksi. Teoksessa: Kartio, Leena – Wikström, Kauko – Saarnilehto, Ari – Nuutila, Ari-Matti (toim.), Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 30 vuotta. Turku 1991, s. 153–176. (Jyränki, 1991)
Jyränki, Antero, Perusoikeuksien historiasta Suomessa. LM 1996, s. 739–752. (Jyränki, LM 1996)
Jyränki, Antero, Euroopan unioni ja Suomen valtiosääntö, Oikeustiede–Jurisprudentia XXIX:1996. Helsinki 1996, s. 5–83. (Jyränki, Oikeustiede–Jurisprudentia 1996)
Jyränki, Antero, Fundamental Rights and Community Law: Concern for the Rights of Man or Power Game of Institutions. 3 TLJ, No. 1/2001, s. 59–70. (Jyränki, TLJ 1/2001)
Jääskinen, Niilo, The application of community law in Finland: 1995–1998. 36 CMLRev 1999, s. 407–441. (Jääskinen, CMLRev 1999)
Jääskinen, Niilo, Euroopan unionin konstituutio – perussopimus vai perustuslaki? Oikeustiede–Jurisprudentia XXXIV:2001. Helsinki 2001 s. 67–153. (Jääskinen, Oikeustiede–Jurisprudentia 2001)
Jääskeläinen, Petri, Syyttäjä tuomarina. Rikos- ja prosessioikeudellinen tutkimus seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen ja rangaistusmääräysmenettelyn ehdoista Suomessa ja Ruotsissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 213. Helsinki 1997. (Jääskeläinen, 1997)
van Kampen, P.T.C., Expert Evidence Compared. Rules and Practices in the Dutch and American Criminal Justice System. Antwerpen – Groningen 1998. (van Kampen, 1998)
Kanger, Helle, Human Rights in the U.N. Declaration. Uppsala 1984. (Kanger, 1984)
Kanninen, Heikki, Euroopan integraation vaikutuksista Suomen lainkäyttöjärjestelmään. Oikeus 1992, s. 242–249. (Kanninen, Oikeus 1992)

Kanninen, Heikki, Katsaus EY:n tuomioistuimen oikeuskäytäntöön yleisen EY:n oikeuden toimialalla vuonna 1996 ja vuoden 1997 alkupuoliskolla. LM 1997, s. 1145–1179. (Kanninen, LM 1997)

Kanninen, Heikki, Kansallisten tuomioistuinten tehtävät EU:n uudessa kilpailunvalvontajärjestelmässä – mikä muuttuu? Teoksessa: Juhlajulkaisu Pekka Hallberg, 1944 – 12/6 – 2004. Suomalainen Lakimiesyhdistys, C-sarja N:o 35, Helsinki 2004, s. 131–145. (Kanninen, 2004)

Karapuu, Heikki, Perusoikeudet kansallisten normien hierarkiassa. LM 1999, s. 867–877. (Karapuu, LM 1999)

Karapuu, Heikki – Jyränki, Antero, Perusoikeuksien tausta ja yleinen sisältö. Teoksessa: Hallberg, Pekka et al. (toim.), Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 61–110. (Karapuu – Jyränki, 1999)

Karapuu, Heikki – Rosas, Allan, Economic, Social and Cultural Rights in Finland. Teoksessa: Rosas, Allan (ed.), International Human Rights Norms in Domestic Law. Finnish and Polish Perspectives. Tampere 1990, s. 195–223. (Karapuu – Rosas, 1990)

Karhu, Juha, Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi. LM 2003, s. 789–807. (Karhu, LM 2003)

Karvonen, Seppo, Pääkäsittelyn peruuttamisista rikosasioissa ja keinoista niiden vähentämiseksi. Teoksessa: Haavisto, Risto (toim.), Matkalla pohjoiseen. Juhlakirja Professori Jyrki Virolainen. Rovaniemi 2003, s. 157–176. (Karvonen, 2003)

Kastari, Paavo, Kansalaisten perusoikeuksista ja niiden turvaamisjärjestelmän erikoisluonteesta Suomessa. LM 1950, s. 735–750. (Kastari, LM 1950)

Kavonius, Petter, Oikeusperiaatekin velvoittaa! Suomalainen lakimiesyhdistys, E-sarja N:o 1. Helsinki 2001. (Kavonius, 2001)

Kemppinen, Kullervo, Yksilön oikeusturva asianajajan näkökulmasta. DL 1966, s. 88–96. (Kemppinen, DL 1966)

Kiiski, Kimmo Ilmari, Suomalaisen sotilasoikeudenhoidon oikeudellinen profiili. LM 2006, s. 166–190. (Kiiski, LM 2006)

Kiss, Alexandre, Conciliation. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 703–711. (Kiss, 1993)

Kiviharju, Ukko – Joutsen, Matti, Tuomioistuimen toiminta. 2. painos. Helsinki 1987. (Kiviharju – Joutsen, 1987)

Kivimäki, T.M., Muuan huutava epäkohta rikosasiain käsittelyssä. Virallinen puolustaja syytetyille. DL 1948, s. 207–215. (Kivimäki, DL 1948)

Klami, Hannu Tapani, Omavaraisuus ja oikeuslähdeoppi – kaksi visiota. LM 1998, s. 992–1001. (Klami, LM 1998)

Koering-Joulin, Renée, The Preparatory Phase of the Criminal Proceeding: Major Trends in European Jurisprudence. Teoksessa: Delmas-Marty, Mireille (ed.), The Criminal Process and Human Rights. Toward a European Conciousness. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1995, s. 15–20. (Koering-Joulin, 1995)

Kohonen, Kirsi, Suullisuus hovioikeusmenettelyssä ja Euroopan ihmisoikeussopimus. DL 2000, s. 877–886. (Kohonen, DL 2000)

Konstari, Timo, Perusoikeudet, lainkäyttö ja julkisuus. LM 1999, s. 943–951. (Konstari, LM 1999)

Koponen, Pekka, Poissaolokäsittelyn edellytyksistä rikosasiassa alioikeudessa. LM 1998, s. 410–433. (Koponen, LM 1998)

Koponen, Pekka, Talousrikokset rikos- ja rikosprosessioikeuden yhtymäkohdassa. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 249. Helsinki 2004. (Koponen, 2004)

Koponen, Pekka, Itsekriminointisuojasta. Teoksessa: Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII. Raimo Lahdelle 12.1.2006 omistettu. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 268. Helsinki 2006, s. 127–148. (Koponen, 2006)

Korhonen, Rauno, Poliisin valvontakeinot ja kansalaisten yksityisyyden suoja. Helsinki 2005. (Korhonen, 2005)
Koski, Samuli, Maksuttomasta asianajosta. LM 1934, s. 156–160. (Koski, LM 1934)
Krauß, Katharina, V-Leute im Strafprozeß und die Europäische Menschenrechtskonvention. Edition Iuscrim, Freiburg im Breisgau 1999. (Krauß, 1999)
Krüger, Hans Christian – Nørgaard, Carl Aage, The European System for the Protection of Human Rights: a Challenge to its Effectiveness. Teoksessa: Eide, Asbjørn – Helgesen, Jan, The Future of Human Rights Protection in a Changing World. Fifty years since the Four Freedoms Address. Essays in Honour of Torkel Opsahl. Universitetsforlaget, Oslo 1991, s. 125–130. (Krüger – Nørgaard, 1991)
Kuningas Kristoferin maanlaki 1442. Muinaisruotsista suomentanut Martti Ulkuniemi. Vaasa 1978. (Kuningas Kristoferin maanlaki 1442)
Kuosma, Tapio, Ikkunat auki Strasbourgiin. Euroopan ihmisoikeussopimus pääpiirteittäin. LM 1989, s. 133–143. (Kuosma, LM 1989)
Kuuliala, Matti, Tuomioistuimen rutiinit ja prosessioikeus. LM 2006, s. 727–749. (Kuuliala, LM 2006)
Kuusimäki, Matti, Onko rikosprosesiuudistuksella vaikutuksia muutoksenhaun oikeusturvafunktioihin? DL 1997, s. 412–421. (Kuusimäki, DL 1997)
Kuusimäki, Matti, Syyttäjiä maanteillä – hovioikeuksien pääkäsittelyt odottavat. DL 1998, s. 421–431. (Kuusimäki, DL 1998)
Kühne, Hans-Heiner, Grundrechtsschutz in einem grenzenlosen europäischen Strafrecht. Teoksessa: Kreuzer, Karl F. – Scheuing, Dieter H. – Sieber, Ulrich (Hrsg.), Europäischer Grundrechtsschutz. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1998, s. 55–71. (Kühne, 1998)
Könönen, Perttu, Todistajan kuulustelutekniikka uudessa rikosoikeudenkäynnissä. DL 1999, s. 458–467. (Könönen, DL 1999)
Lager, Irma, Uudistunut muutoksenhakumenettely alioikeudesta ylioikeuteen. DL 1979, s. 4–30. (Lager, DL 1979)
Lang, Wiesław, The Philosophical Foundations of Human Rights. Teoksessa: Justyński, Janusz L (ed.), The Origin of Human Rights. Proceedings at the Seminar held at the Nicolaus Copernicus University, May 3–5, 1991. Toruń 1991, s. 13–19. (Lang, 1991)
Lappalainen, Juha, Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa. Prosessioikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 169. Helsinki 1986. (Lappalainen, 1986)
Lappalainen, Juha, Uudistuksia ja uudistusnäkymiä prosessioikeudessa. LM 1996, s. 407–423. (Lappalainen, LM 1996)
Lappalainen, Juha, Asiamiehen (avustajan) kelpoisuusehdot. Teoksessa: Lappalainen, Juha (toim.), Prosessioikeus. Helsinki, 2003, s. 329–333. (Lappalainen, 2003)
Lappalainen, Juha, Juttujen yhdistäminen eli kumulaatio. Teoksessa: Lappalainen, Juha (toim.), Prosessioikeus. Helsinki, 2003, s. 425–454. (Lappalainen, 2003a)
Lappalainen, Juha, Tuomion käsite, sisältö ja antamismenettely. Teoksessa: Lappalainen, Juha (toim.), Prosessioikeus. Helsinki, 2003, s. 571–595. (Lappalainen, 2003b)
Laukkanen, Sakari, Tuomarin rooli. Prosessioikeudellinen tutkimus tuomarin roolista dispositiivisen riita-asian valmistelussa silmällä pitäen riidan kohteen selvittämistä. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 204. Helsinki, 1995. (Laukkanen, 1995)
Laukkanen, Sakari – Liljenfeldt, Robert, Pääsy hovioikeuteen. DL 1999, s. 661–670. (Laukkanen – Liljenfeldt, DL 1999)
Lavapuro Juha, kommentti tapauksesta KKO 1996:101. LM 1997, s. 442–475. (Lavapuro, LM 1997)
Lawson, Rick, Confusion and Conflict? Diverging Interpretations of the European Convention on Human Rights in Strasbourg and Luxembourg. Teoksessa: Lawson, Rick – de Blois, Matthijs

(eds.), The Dynamics of the Protection of Human Rights in Europe. Essays in Honour of Henry G. Schermers. Volume III. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1994, s. 219–252. (Lawson, 1994)

Lecourt, Robert, Cour européenne des Droits de l'Homme et Cour de justice des Communautés européennes. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 335–340. (Lecourt, 1990)

Lehtimaja, Lauri, Ihmisoikeudet rikosprosessissa – periaatteista sovelluksiin. DL 1978, s. 427–453. (Lehtimaja, DL 1978)

Lehtimaja, Lauri, Eräitä näkökohtia pidätetyn ja vangitun oikeudellisesta asemasta. DL 1980, s. 44–67. (Lehtimaja, DL 1980)

Lehtimaja, Lauri, Rikosprosessi ja ihmisoikeudet. DL 1980, s. 463–471. (Lehtimaja, DL 1980a)

Lehtimaja, Lauri, Suomen linja ja Strasbourgin hyssyttelyt. Oikeus 1987, s. 281–283. (Lehtimaja, Oikeus 1987)

Lehtimaja, Lauri, Ihmisoikeudet: maailman parannusta vai huononnusta? Oikeus 1988, s. 162–166. (Lehtimaja, Oikeus 1988)

Lehtimaja, Lauri, Ihmisoikeudet säädösvalmistelussa. Oikeus 1988, s. 419–423. (Lehtimaja, Oikeus 1988a)

Lehtimaja, Lauri, Mitä Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen liittyminen merkitsee Suomelle? DL 1988, s. 579–587. (Lehtimaja, DL 1988)

Lehtimaja, Lauri, International Human Rights and Domestic Legality: Experiences of the Finnish Parliamentary Ombudsman. Teoksessa: Rosas, Allan (ed.), International Human Rights Norms in Domestic Law. Finnish and Polish Perspectives. Tampere 1990, s. 93–108. (Lehtimaja, 1990)

Lehtimaja, Lauri, Lakimies ja ihmisoikeudet. LM 1995, s. 183–192. (Lehtimaja, LM 1995)

Lehtimaja, Lauri, Eduskunnan oikeusasiamies perus- ja ihmisoikeuksien valvojana. LM 1999, s. 897–907. (Lehtimaja, LM 1999)

Lehtimaja, Lauri – Pellonpää, Matti, Article 10. Teoksessa: Eide, Asbjørn, Alfredsson, Gudmundur, Melander, Göran, Rehof, Lars Adam, Rosas, Allan (eds.), The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary. 2. Opplag. Scandinavian University Press, Oslo 1993, s. 159–174. (Lehtimaja – Pellonpää, 1993)

Lehtinen, J. N., Maksuttomasta oikeudenkäynnistä. DL 1956, s. 1–14. (Lehtinen, DL 1956)

Lenaerts, Koen, Fundamental Rights to be Included in a Community Catalogue. 16 ELR 1991, s. 367–390. (Lenaerts, ELR 1991)

Lenaerts, Koen, Fundamental rights in the European Union. 25 ELR 2000, s. 575–600. (Lenaerts, ELR 2000)

Leppänen, Tatu, Perusoikeusuudistuksen merkityksestä prosessioikeudessa. LM 1996, s. 238–251. (Leppänen, LM 1996)

Leppänen, Tatu, Perus- ja ihmisoikeudet lainkäytössä. Teoksessa: Thure, Veli-Matti (toim.), Oikeus ja oikeudenmukaisuus. Oikeustieteen päivät 3.–4.6.1999 Joensuussa. Joensuu 1999, s. 29–40. (Leppänen, 1999)

Leppänen, Tatu – Välimaa, Asko, Muutoksenhaun pääpiirteet. 4. uudistettu painos. Helsinki 1998. (Leppänen – Välimaa, 1998)

Leppänen, Tatu, Suullisen todistelun keventäminen hovioikeuden pääkäsittelyssä. LM 2000, s. 1197–1211. (Leppänen, LM 2000)

Leuprecht, Peter, The Execution of Judgments and Decisions. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 791–800. (Leuprecht, 1993)

Letto-Vanamo, Pia, Suomalaisen asianajolaitoksen synty ja varhaiskehitys. Oikeushistoriallinen

tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 181. Helsinki 1989. (Letto-Vanamo, 1989)

Liljenfeldt, Robert – Latvala, Jorma, Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus (6 artikla) hovioikeuden näkökulmasta. DL 1990, s. 438–470. (Liljenfeldt – Latvala, DL 1990)

Liljenfeldt, Robert, Hörande av vittnen, målsägande och medåtalade utanför huvudförhandlingen. JFT 1995, s. 29–37. (Liljenfeldt, JFT 1995)

Liljenfeldt, Robert, Fair Trial -periaate lasten hyväksikäyttöön liittyvissä asioissa. Oikeus 2000, s. 397–399. (Liljenfeldt, Oikeus 2000)

Liljenfeldt, Robert – Snellman, Olavi, Den finska hovrättsprocesssen i omdaning. JFT 2004, s. 435–445. (Liljenfeldt – Snellman, JFT 2004)

Lillich, Richard B. – Newman, Frank C., International Human Rights: Problems of Law and Policy. Little, Brown and Company, Boston and Toronto 1979. (Lillich – Newman, 1979)

Limbach, Jutta, Das Bundesverfassungsgericht und der Grundrechtsschutz in Europa. NJW 2001, s. 2913–3000. (Limbach, NJW 2001)

Lindell, Bengt (red.), Straffprocessen. Iustus förlag, Uppsala, 2005. (Lindell, 2005)

Loucaides, Loukis, The Case-Law of the Commission as Regards Rules of Interpretation. Teoksessa: de Salvia, Michele – Villiger, Mark E. (eds.), The Birth of European Human Rights Law. Liber Amicorum Carl Aage Nørgaard. Baden-Baden 1998, s. 117–125. (Loucaides, 1998)

Lupoi, Maurizio, The Origins of the European Legal Order. Translated by Adrian Belton. Cambridge University Press, Cambridge 2000. (Lupoi, 2000)

Länsineva, Pekka, Perusoikeuskeskustelun kriittiset pisteet? LM 2004, s. 274–285. (Länsineva, LM 2004)

Macdonald, R. St. J., The Margin of Appreciation. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 83–124. (Macdonald, 1993)

Mahoney, Paul – Prebensen, Søren, The European Court of Human Rights. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 621–643. (Mahoney – Prebensen, 1993)

Marguénaud, Jean-Pierre, La Cour européenne des droits de l'homme. Editions Dalloz, Paris 1997. (Marguénaud, 1997)

Martinez Ruiz, Fernando, Décision de la Commission: Non-Épuisement et Règle des Six Mois. Teoksessa: de Salvia, Michele – Villiger, Mark E. (eds.), The Birth of European Human Rights Law. Liber Amicorum Carl Aage Nørgaard. Baden-Baden 1998, s. 261–266. (Martinez Ruiz, 1998)

Matikainen, Jaana, Suomi ja vuoden 1966 ihmisoikeussopimukset – valmisteluista voimassaoloon. Oikeus 1988, s. 410–418. (Matikainen, Oikeus 1988)

Matscher, Franz, La notion de "décision d'une contestation sur un droit ou une obligation (de caratère civil)" au sens de l'article 6 § 1 de la Convention européenne des Droits de l'Homme. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 395–410. (Matscher, 1990)

Matscher, Franz, Methods of Interpretation of the Convention. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 63–81. (Matscher, 1993)

Matscher, Franz, Die Begründung der Entscheidungen des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte. Teoksessa: Beyerlin, Ulrich – Bothe, Michael – Hofmann, Rainer – Petersmann, Ernst-Ulrich (Hrsg.), Recht zwischen Umbruch und Bewahrung. Festchrift für Rudolf Bernhardt. Heidelberg 1995, s. 503–522. (Matscher, 1995)

Melander, Lauri, Kokemuksia seulontamenettelystä. DL 2005, s. 3–14. (Melander, DL 2005)
Melchior, Michel, Notions ”vagues” ou ”indéterminées” et ”lacunes” dans la Convention européenne des Droits de l’Homme. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 411–419. (Melchior, 1990)
Mendelson, Maurice H., The European Court of Justice and Human Rights. YEL 1981, Clarendon Press, Oxford 1982, s. 125–165. (Mendelson, YEL 1981)
Mendelson, Maurice H., The Impact of EC Law on Human Rights. YEL 1983, Clarendon Press, Oxford 1984, s. 99–126. (Mendelson, YEL 1983)
Merikoski, Veli, Kansalaisten perusoikeuksista. LM 1932, s. 89–116. (Merikoski, LM 1932)
Merikoski, Veli, Kansa ja kansanvalta. Valtiosääntöuudistuksen lähtökohtia. Helsinki 1974. (Merikoski, 1974)
Meron, Theodor, Human Rights and Humanitarian Norms as Customary Law. Clarendon Press, Oxford 1989. (Meron, 1989)
Merrills, J. G., The development of international law by the European Court of Human Rights. Second edition. Manchester University Press, Manchester 1993. (Merrills, 1993)
Meyer-Ladewig, Jens, Reform of the Control Machinery. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 909–926. (Meyer-Ladewig, 1993)
Modinos, Polys, Coexistence de la Convention européenne des Droits de l’Homme et du Pacte des Droits civils et politiques des Nations Unies. RevDIC, Volume I, 1968, s. 41–69. (Modinos, RevDIC 1968)
Mott, Rodney L., Due Process of Law. A Historical and Analytical Treatise of the Principles and Methods Followed by Courts in the Application of the Concept of the ”Law of the Land”. Da Capo Press, New York 1973. (Mott, 1973)
Mouchard, Michel, Arrêt Allenet de Ribemont c. France du 10 Février 1995. Cahiers du CREDHO 1997, s. 101–108. (Mouchard, Cahiers du CREDHO 1997)
Müller-Graff, Peter-Christian, The legal bases of the Third Pillar and its position in the framework of the Union Treaty. CMLRev 1994, s. 493–510. (Müller-Graff, CMLRev 1994)
Müller-Rappard, Ekkehart, Criminal justice and human rights: the role of the Council of Europe. JFT 1986, s. 280–298. (Müller-Rappard, JFT 1986)
Mäenpää, Olli, Ihmisoikeudet hallintolainkäytössä. Teoksessa: Kartio, Leena – Wikström, Kauko – Saarnilehto, Ari – Nuutila, Ari-Matti (toim.), Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 30 vuotta. Turku 1991, s. 305–315. (Mäenpää, 1991)
Mäenpää, Olli, Eurooppaoikeuden lähteet hallintotoiminnassa ja hallinto-oikeudessa. Teoksessa: Rosas, Allan (toim.): Oikeus, demokratia, informaatio. Oikeusnormien ja oikeuslähteiden muuttuminen. Helsinki 1993, s. 93–110. (Mäenpää, 1993)
Mäenpää, Olli, Hallinto-oikeus 1990-luvulla. LM 1997, s. 977–998. (Mäenpää, LM 1997)
Möller, Gustav, Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja prosessioikeudesta. LM 1990, s. 579–592. (Möller, LM 1990)
Naismith, S.H., Self-incrimination – Fairness of Freedom? EHRLR 1997, s. 229–236. (Naismith, EHRLR 1997)
Nielsen, Henrik Karl, The Protection of Fundamental Rights in the Law of the European Union. 63 NJIL 1994, s. 213–243. (Nielsen, NJIL 1994)
Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Perusoikeudet rikosprosessissa. Teoksessa: Nieminen, Liisa (toim.), Perusoikeudet Suomessa. Helsinki 1999, s. 149–175. (Niemi-Kiesiläinen, 1999)
Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Esitutkinta ja pakkokeinot. Teoksessa: Lappalainen, Juha (toim.), Prosessioikeus. Helsinki 2003, s. 683–770. (Niemi-Kiesiläinen, 2003)

Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Valitus hovioikeuteen. Teoksessa: Lappalainen, Juha (toim.), Prosessioikeus. Helsinki 2003, s. 909–953. (Niemi-Kiesiläinen, 2003a)

Nieminen, Liisa, Ihmisoikeuksien historiaa. Teoksessa: Helminen, Marjut – Lång, K. J. (toim.), Kansainväliset ihmisoikeudet. 2. uudistettu painos. Helsinki 1988, s. 11–34. (Nieminen, 1988)

Nieminen, Liisa, Perusoikeuksien emansipatoriset mahdollisuudet? Valtiosääntöoikeudellinen tutkimus legaalistrategioiden rajoista. Helsinki 1990. (Nieminen, 1990)

Nikula, Paavo, Yksityisen ihmisen oikeusturva perustuslakivaliokunnan käytännössä. LM 1995, s. 46–54. (Nikula, LM 1995)

Nikula, Paavo, Euroopan ihmisoikeussopimus ja EU:n perusoikeuskirja. Teoksessa: Juhlajulkaisu Pekka Hallberg, 1944 – 12/6 – 2004. Suomalainen Lakimiesyhdistys, C-sarja N:o 35. Helsinki 2004, s. 238–247. (Nikula, 2004)

Nilsson, Hans G., Europarådet och dess juridiska arbete i ett förändrat Europa. JFT 1991, s. 452–465. (Nilsson, JFT 1991)

Nissinen, Matti, ”Käy päälle kuin yleinen syyttäjä” – vaarantuuko oikeusturva? DL 1997, s. 395–411. (Nissinen, DL 1997)

Nordskov Nielsen, Lars, Menneskerettighedernes betydning for straffeprocessen. NTfK 1989, s. 141–158. (Nordskov Nielsen, NTfK 1989)

Norrman, Wilhelm, Sållningsförfarande och domsmotivering i hovrätten. JFT 2004, s. 29–50. (Norrman, JFT 2004)

Nousiainen, Kevät, Prosessin herruus. Länsimaisen oikeudenkäytön ’modernille’ ominaisten piirteiden tarkastelua ja alueellista vertailua. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 191. Helsinki 1993. (Nousiainen, 1993)

Nowak, Manfred, Future Strategies for the International Protection and Realization of Human Rights. Teoksessa: Eide, Asbjørn – Helgesen, Jan, The Future of Human Rights Protection in a Changing World. Fifty years since the Four Freedoms Address. Essays in Honour of Torkel Opsahl. Universitetsforlaget, Oslo 1991, s. 59–78. (Nowak, 1991)

Nowak, Manfred, Human Rights ‘Conditionality’ in Relation to Entry to, and Full Participation in, the EU. Teoksessa: Alston, Philip (ed.), The EU and Human Rights. Oxford University Press, Oxford 1999, s. 687–698. (Nowak, 1999)

Nowak, Manfred, U.N. Coventant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. 2nd revised edition. N.P. Engel Verlag, Kehl-Strasbourg-Arlington 2005. (Nowak, 2005)

McNulty, A.B., Practical application of the European Convention. Teoksessa: Eide, Asbjörn – Schou, August (eds.), International Protection of Human Rights. Proceedings of the Seventh Nobel Symposium. Oslo, September 25–27, 1967. Uppsala 1968, s. 217–226. (McNulty, 1968)

Nuotio, Kimmo, Eurooppalaistuva rikosoikeus – rikosoikeudellistuva Eurooppa. DL 2001, s. 686–699. (Nuotio, DL 2001)

Nuotio, Kimmo, Syyte rikosoikeutta ja rikosprosessioikeutta yhdistävänä tekijänä. LM 2001, s. 679–697. (Nuotio, LM 2001)

Nuotio, Kimmo, Oikeuslähteet ja yleiset opit. LM 2004, s. 1267–1291. (Nuotio, LM 2004)

Nuotio, Kimmo, Oikeuslähteet, ”supernormistot” ja ratkaisujen perustelu. Teoksessa: Tala, Jyrki – Wikström, Kauko (toim.), Oikeus – kulttuuria ja teoriaa: juhlakirja Hannu Tolonen. Turku 2005, s. 127–152. (Nuotio, 2005)

Nørgaard, Carl Aage, Menneskerettighedskommissionens virke. NTIR 1981, s. 106–117. (Nørgaard, NTIR 1981)

O’Boyle, Michael, Freedom from self-incrimination and the right to silence: a Pandora’s box? Teoksessa: Mahoney, Paul – Matscher, Franz – Petzold, Herbert – Wildhaber, Luzius (éd.), Protection des droits de l’homme: la perspective européenne. Mélanges à la mémoire de Rolv Ryssdal. Köln 2000, s. 1021–1038. (O’Boyle, 2000)

Oikeusministeriö ja hallinnonala 2004 – Http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Toimintakertomukset/Toimintakertomus2004 (26.12.2006).
Oikeustilastollinen vuosikirja 2005. Oikeus 2005:17. Tilastokeskus, Helsinki 2006. (Oikeustilastollinen vuosikirja 2005)
Oikeustilastollinen vuosikirja 2004. Oikeus 2004:18. Tilastokeskus, Helsinki 2005. (Oikeustilastollinen vuosikirja 2004)
Ojanen, Tuomas, Ihmisoikeusulottuvuuden kehittyminen Euroopan yhteisön oikeuteen. Teoksessa: Scheinin, Martin – Dahlgren, Taina (toim.), Euroopan unioni ja ihmisoikeudet. Turku 1994, s. 9–24. (Ojanen, 1994)
Ojanen, Tuomas, Ennakkoratkaisumenettely. Helsinki 1996. (Ojanen, 1996)
Ojanen, Tuomas, The European Way. The Structure of National Court Obligation under EC Law. Helsinki 1998. (Ojanen, 1998)
Ojanen, Tuomas, EY:n oikeuden perusvaikutuksista jäsenvaltioiden tuomioistuinten toiminnassa. Oikeustiede–Jurisprudentia XXXII:1999. Helsinki 1999, s. 219–295. (Ojanen, Oikeustiede–Jurisprudentia 1999)
Ojanen, Tuomas, Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa. Helsinki 2003. (Ojanen, 2003)
Ojanen, Tuomas, Euroopan unioni ja kotimainen perusoikeusjärjestelmä. LM 2003, s. 1149–1168. (Ojanen, LM 2003)
Ojanen, Tuomas, Oikeustapauskommentti Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen asiassa C-112/00. LM 2004, s. 126–135 (Ojanen, LM 2004)
Ojanen, Tuomas, Eurooppa-tuomioistuimet ja suomalaiset tuomioistuimet. LM 2005, s. 1210–1228. (Ojanen, LM 2005)
OLJ 3/1982. Sipponen, Kauko et al., Perusoikeustyöryhmän muistio. Helsinki 1982.
OLJ 6/1988. Sipilä, Ritva, Tutkimus rikosasioiden lykkäyksistä yleisissä alioikeuksissa. Helsinki, 1988.
OLJ 21/1988. Pellonpää, Matti, Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus Suomen näkökulmasta. Helsinki, 1988.
OLJ 1/1993. Rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen. Työryhmän mietintö. Helsinki 1993.
OLJ 8/1995. Perustuslaki 2000: yhtenäisen perustuslain tarve ja keskeiset valtiosääntöoikeudelliset ongelmat. Työryhmän mietintö. Helsinki 1996.
OMLS 2005:1. Hovioikeuden seulontamenettelyn tarkistaminen. Helsinki 2005.
OMLS 2005:17. Syyttäjälaitoksen rakenne- ja resurssityöryhmän loppumietintö. Resurssit ja henkilöstörakenne. Helsinki 2005.
OMLS 2006:28. Muutoksenhaku käräjäoikeudesta hovioikeuteen – Tarkoituksen ja menettelyn uudelleen arviointi.
OMTR 2003:11. Rikosprosessin tarkistaminen. Työryhmän loppumietintö 25.11.2003.
Oppenheim, L., International Law. A Treatise. Volume I – Peace. Seventh edition, edited by H. Lauterpacht. Longmans, Green and Co., London – New York – Toronto 1948. (Oppenheim, 1948)
Opsahl, Torkel, Ten years' coexistence Strasbourg – Geneva. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 431–439. (Opsahl, 1990)
Orakhelashvili, Aleksander, Restrictive Interpretation of Human Rights Treaties in the Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights. EJIL 2003, s. 529–568. (Orakhelashvili, EJIL 2003)
Ost, François – van de Kerchove, Michel, Entre la lettre et l'esprit. Les directives d'interprétation en droit. Bruylant, Bruxelles 1998. (Ost – van de Kerchove, 1998)

Ovey, Claire – White, Robin, Jacobs and White, the European Convention on Human Rights. Third Edition. Oxford University Press, Oxford 2002. (Ovey – White, 2002)

Paunio, Riitta-Leena, Havaintoja eduskunnan oikeusasiamiehen perus- ja ihmisoikeusvalvonnan kehityspiirteistä. Teoksessa: Juhlajulkaisu Pekka Hallberg, 1944 – 12/6 – 2004. Suomalainen Lakimiesyhdistys, C-sarja N:o 35, Helsinki 2004, s. 264–277. (Paunio, 2004)

Peczenik, Aleksander, Juridikens teori och metod. En introduktion till allmän rättslära. Norstedts Juridik, Göteborg 1995. (Peczenik, 1995)

Peers, Steve, Human Rights and the Third Pillar. Teoksessa: Alston, Philip (ed.), The European Union and Human Rights. Oxford University Press, Oxford 1999, s. 167–186. (Peers, 1999)

Pehrson, Lars, EG-samarbetet och den svenska rättskälleläran. JT 1991–92, s. 626–637. (Pehrson, JT 1991–92)

Pekkanen, Raimo, Euroopan ihmisoikeussopimus, Eurooppaoikeus ja Suomi. LM 1990, s. 506–520. (Pekkanen, LM 1990)

Pekkanen, Raimo, Euroopan ihmisoikeussopimuksen evolutiivisesta tulkinnasta. LM 1991, s. 353–365. (Pekkanen, LM 1991)

Pellonpää, Matti, Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus ja Suomen oikeusjärjestys. Oikeus 1988, s. 296–303. (Pellonpää, Oikeus 1988)

Pellonpää, Matti, The Implementation of the European Convention on Human Rights in Finland. Teoksessa: Rosas, Allan (ed.), International Human Rights Norms in Domestic Law. Finnish and Polish Perspectives. Tampere 1990, s. 44–67. (Pellonpää, 1990)

Pellonpää, Matti, Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja sen merkityksestä Suomelle. LM 1990, s. 521–544. (Pellonpää, LM 1990)

Pellonpää, Matti, Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki 1991. (Pellonpää, 1991)

Pellonpää, Matti, Euroopan ihmisoikeussopimuksen merkitys perus- ja ihmisoikeussuojan kehitykselle Suomessa. Teoksessa: Laakso, Seppo (toim.), Euroopan integraatio ja Suomen oikeus. Tampere 1991, s. 160–174. (Pellonpää, 1991a)

Pellonpää, Matti, Euroopan ihmisoikeussopimus vuoden 1997 alkaessa. LM 1997, s. 3–16. (Pellonpää, LM 1997)

Pellonpää, Matti, Henkilökohtainen koskemattomuus (PL 7 §). Teoksessa: Teoksessa: Hallberg, Pekka et al. (toim.), Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 265–282. (Pellonpää, Perusoikeudet 1999)

Pellonpää, Matti, Euroopan ihmisoikeussopimus. Kolmas, uudistettu painos. Helsinki 2000. (Pellonpää, 2000)

Pellonpää, Matti, Euroopan ihmisoikeussopimus. Neljäs, uudistettu painos. Helsinki 2005. (Pellonpää, 2005)

Pellonpää, Matti, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Euroopan unioni. LM 2005, s. 1229–1250. (Pellonpää, LM 2005)

Peltonen, Jukka, Asianajajan totuusvelvollisuudesta oikeudenkäynnissä I. Johdatus kysymysten äärelle. DL 2001, s. 967–992. (Peltonen, DL 2001)

Pescatore, Pierre, La Cour de justice des Communautés européennes et la Convention européenne des Droits de l'Homme. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 441–455. (Pescatore, 1990)

Petzold, Herbert, The Convention and the Principle of Subsidiarity. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 41–62. (Petzold, 1993)

Petzold, Herbert – Sharpe, Jonathan L., Profile of the future European Court of Human Rights. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European

Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 471–509. (Petzold – Sharpe, 1990)

Picod, Fabrice, Le juge communautaire et l'interprétation européenne. Teoksessa: Sudre, Frédéric (éd.), L'interprétation de la Convention européenne des droits de l'homme. Bruylant, Bruxelles 1998, s. 289–334. (Picod, 1998)

Pihlajamäki, Heikki, "At synd och laster icke skall blifva ostraffade": Straffrättslig appellationsförbud i svensk rättshistoria. Teoksessa: Kekkonen Jukka et al. (red.), Norden, rätten och historia – Festskrift till Lars Björne. Suomalainen Lakimiesyhdistys, E-sarja N:o 11. Helsinki 2004, s. 265–289. (Pihlajamäki, 2004)

Pikkujämsä, Mikko, Oikeusperiaatteet ja arvonlisäverotus kiinteistöalalla. Helsinki 2001. (Pikkujämsä, 2001)

Puechavy, Michel, La presomption d'innocence en droit français et la convention européenne des droits de l'homme. Rev.trim.dr.h.1996, s. 135–142. (Puechavy, Rev.trim.dr.h. 1996)

Pustorino, Pietro, L'interpretazione della Convenzione Europea dei Diritti dell'Uomo nella prassi della Commissione e della Corte di Strasburgo. Editoriale Scientifica, Napoli 1998. (Pustorino, 1998)

Polakiewicz, Jörg, Die Verpfilchtungen des Staaten aus den Urteilen des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte. Springer-Verlag, Heidelberg 1993. (Polakiewicz, 1993)

Polakiewicz, Jörg, The Status of the Convention in National Law. Teoksessa: Blackburn, Robert – Polakiewicz, Jörg (eds.), Fundamental Rights in Europe. The European Convention on Human Rights and its Member States, 1950–2000. Oxford University Press, Oxford 2001, s. 31–53. (Polakiewicz, 2001)

Polakiewicz, Jörg, The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights. Teoksessa: Blackburn, Robert – Polakiewicz, Jörg (eds.), Fundamental Rights in Europe. The European Convention on Human Rights and its Member States, 1950–2000. Oxford University Press, Oxford 2001, s. 55–76. (Polakiewicz, 2001a)

Polakiewicz, Jörg, The Relationship between the European Convention on Human Rights and the EU Charter of Fundamental Rights. Teoksessa: Kronenberger, Vincent (ed.), The European Union and the International Legal Order: Discord or Harmony? T.M.C. Asser Press, the Hague 2001, s, 69–92. (Polakiewicz, 2001b)

Prebensen, Søren C., Evolutive interpretation of the European Convention of Human Rights. Teoksessa: Mahoney, Paul – Matscher, Franz – Petzold, Herbert – Wildhaber, Luzius (eds.), Protection des droits de l'homme: la perspective européenne/ Protecting Human Rights: The European Perspective. Mélanges à la mémoire de/Studies in memory of Rolv Ryssdal. Köln 2000, s. 1123–1137. (Prebensen, 2000)

Puonti, Anne, Syyttäjä sillanrakentajana. Syyttäjän ja poliisin välisen yhteistyön mahdollisuuksia talousrikosten esitutkinnassa. LM 2003, s. 398–416. (Puonti, LM 2003)

Pölönen, Pasi, Salaiset pakkokeinot. Helsinki 1997. (Pölönen, 1997)

Pölönen, Pasi, Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 236. Helsinki 2003. (Pölönen, 2003)

Pölönen, Pasi, KKO 2005:73. Teoksessa: Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2005 I. Helsinki 2005, s. 539–548. (Pölönen, KKO:n ratkaisut kommentein 2005)

Pölönen, Pasi, Tuomioistuinten valvonnan kehityksestä ja nykytilasta. LM 2005, s. 1103–1119. (Pölönen, LM 2005)

Pöysti, Tuomas, Eurooppalainen rikosoikeus ja Euroopan unionin rikosoikeuden Corpus Juris -hanke. LM 1997, s. 132–159. (Pöysti, LM 1997)

Radtke, Henning, The Proposal to Establish a European Prosecution. Teoksessa: Husabø, Erling Johannes – Strandbakken, Asbjørn (eds.), Harmonization of Criminal Law in Europe. Antwerpen – Oxford 2005, s. 103–118. (Radtke, 2005)

Raitio, Juha, Näkökulmia eurooppaoikeuden tulkinnasta. Oikeustiede–Jurisprudentia XXIX:1996. Helsinki 1996, s. 297–374. (Raitio, Oikeustiede–Jurisprudentia 1996)

Raitio, Juha, EU:n kehitys, periaatteet ja tavaroiden vapaa liikkuvuus. Helsinki 2004. (Raitio, 2004)

Rasilainen, Aki, Seulonnan ja pääkäsittelyn toimittamisen suhteesta hovioikeudessa. DL 2004, s. 296–297. (Rasilainen, DL 2004)

Rautio, Jaakko, Muuntorangaistuksen määrääminen käräjäoikeudessa. LM 2001, s. 698–717. (Rautio, LM 2001)

Rautio, Jaakko, Valitus korkeimpaan oikeuteen. Teoksessa: Lappalainen, Juha (toim.), Prosessioikeus. Helsinki 2003, s. 955–976. (Rautio, 2003)

Rautio, Jaakko, Erityisiä rikosprosessilajeja. Teoksessa: Lappalainen, Juha (toim.), Prosessioikeus. Helsinki 2003, s. 1049–1080. (Rautio, 2003a)

Ravaud, Caroline, The Committee of Ministers. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 645–655. (Ravaud, 1993)

Ravila, Paavo, Ihmisoikeudet. LM 1963, s. 687–692. (Ravila, LM 1963)

Repík, Bohumil, Réflexions sur la jurisprudence de la cour européenne des droits de l'homme concernant la présomption d'innocence. Teoksessa: Liber amicorum Marc-André Eissen. Bruylant, Bruxelles 1995, s. 331–345. (Repík, 1995)

Ress, Georg, The Effects of Judgments and Decisions in Domestic Law. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 801–851. (Ress, 1993)

Riekkinen, Valto, Syytetty ja hänen asemansa. LM 1964, s. 1077–1082. (Riekkinen, LM 1964)

Rigaux, François, Interprétation consensuelle et interprétation évolutive. Teoksessa: Sudre, Frédéric (éd.), L'interprétation de la Convention européenne des droits de l'homme. Bruylant, Bruxelles 1998, s. 41–62. (Rigaux, 1998)

Rikostutkinnan tila -selvityshankkeen loppuraportti. Sisäministeriön poliisiosaston julkaisu 4/2003.

Rissanen, Kirsti, Eurooppaoikeuden lähteet kansallisen tuomioistuimen näkökulmasta. Teoksessa: Rosas, Allan (toim.), Oikeus, demokratia, informaatio. Oikeusnormien ja oikeuslähteiden muuttuminen. Helsinki 1993, s. 76–92. (Rissanen, 1993)

Robertson, A. H., The Political Background and Historical Development of the European Convention on Human Rights. Teoksessa: Sohn, Louis B. – Buergenthal, Thomas (eds.), International Protection of Human Rights. The Bobbs-Merrill Company, Inc., Indianapolis-Kansas City-New York 1973, s. 999–1008. (Robertson, 1973)

Robinson, Nehemiah, The Universal Declaration of Human Rights. Its Origin, Significance, Application and Interpretation. New York 1958. (Robinson, 1958)

Rogge, Kersten, The "victim" requirement in Article 25 of the European Convention on Human Rights. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 539–545. (Rogge, 1990)

Rogge, Kersten, Fact-Finding. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 677–701. (Rogge, 1993)

Rogge, Kersten, The European Commission of Human Rights. Teoksessa: de Salvia, Michele – Villiger, Mark E. (eds.), The Birth of European Human Rights Law. Liber Amicorum Carl Aage Nørgaard. Baden-Baden 1998, s. 5–11. (Rogge, 1998)

Roos, Ole, Tuomiovallasta. Oikeus 1992, s. 234–241. (Roos, Oikeus 1992)

Rosas, Allan, The Nordic Countries and the International Protection of Human Rights. NJIL 1988, s. 424–441. (Rosas, NJIL 1988)

Rosas, Allan, Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten merkityksestä yksityisen ihmisen oikeusturvan kehitykselle. LM 1995, s. 69–76. (Rosas, LM 1995)
Rosas, Allan, Perus- ja ihmisoikeudet eurooppaoikeudessa. Teoksessa: Hallberg, Pekka et al. (toim.), Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 205–220. (Rosas, 1999)
Rosas, Allan, EU:n jäsenvaltioiden perus- ja ihmisoikeusvelvoitteet. LM 1999, s. 908–919. (Rosas, LM 1999)
Rosas, Allan, Oikeus kansalliseen oikeudenkäyntiin EU-oikeuden mukaan. Teoksessa: Juhlajulkaisu Pekka Hallberg, 1944 – 12/6 – 2004. Suomalainen Lakimiesyhdistys, C-sarja N:o 35, Helsinki 2004, s. 361–373. (Rosas, 2004)
Rotkirch, Holger, FN:s konventioner om de mänskliga rättigheterna – ett slag i luften? JFT 1969, s. 331–353. (Rotkirch, JFT 1969)
Ryssdal, Rolv, The Expanding Role of the European Court of Human Rights. Teoksessa: Eide, Asbjørn – Helgesen, Jan, The Future of Human Rights Protection in a Changing World. Fifty years since the Four Freedoms Address. Essays in Honour of Torkel Opsahl. Universitetsforlaget, Oslo 1991, s. 115–123. (Ryssdal, 1991)
Saario, Voitto, Oikeuslaitoksen merkitys ihmisen perusoikeuksien ja -vapauksien turvaajana. LM 1968, s. 965–976. (Saario, LM 1968)
Saario, V. Voitto, The International Protection of Human Rights. JFT 1978, s. 465–472. (Saario, JFT 1978)
Salmiala, Bruno A., Ehdotus laiksi maksuttomasta oikeudenkäynnistä. DL 1952, s. 35–43. (Salmiala, DL 1952)
Salmiala, Bruno A., Syytetyn julkinen puolustus. DL 1952, s. 177–191. (Salmiala, DL 1952a)
Salmiala, Bruno A., Laki maksuttomasta oikeudenkäynnistä erittäinkin silmällä pitäen eräitä periaate- ja tulkintakysymyksiä. DL 1956, s. 281–305. (Salmiala, DL 1956)
Salmiala, Bruno A., Lainkäytön hitaus. DL 1958, s. 231–254. (Salmiala, DL 1958)
Salmiala, Bruno A., Täyttääkö laki maksuttomasta oikeudenkäynnistä tarkoituksensa yksilön oikeusturvaa silmällä pitäen? DL 1962, s. 387–400. (Salmiala, DL 1962)
Salminen, Janne, Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen tuomio 16.6.2005 (suuri jaosto) asiassa C-105/03, rikosasia vastaajana Maria Pupino (oikeustapauskommentti). LM 2006, s. 286–299. (Salminen, LM 2006)
Salonen, Jussi-Pekka, Suullisesta käsittelystä korkeimmassa oikeudessa. DL 2004, s. 372–381. (Salonen, DL 2004)
de Salvia, Michele, Trasparenza della giustizia: equità del procedimento, presunzione di innocenza e informazione del pubblico. Dove collocare il punto dell'equilibrio? Riv.int.dir.u. 1993, s. 608–623. (de Salvia, Riv.int.dir.u. 1993)
Saraviita, Ilkka, Kansainvälisen järjestön perussäännön hyväksyminen ja voimaansaattaminen Suomessa. Tutkimus HM 33 §:n ja VJ 69 §:n soveltamisesta kansainvälisten järjestöjen perussääntöihin ja järjestöelinten päätöksiin, erityisesti silmällä pitäen jäsenvaltion täysivaltaisuuden rajoittamista ja muutoksia ylimpien valtioelinten toimivaltasuhteissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 104. Helsinki 1973. (Saraviita, 1973)
Saraviita, Ilkka, Kansalaisten perusoikeudet ja niiden suojaaminen. LM 1982, s. 298–306. (Saraviita, LM 1982)
Saraviita, Ilkka, YYA-sopimus: Tutkimus Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta 6.4.1948 allekirjoitetusta sopimuksesta Suomen oikeusjärjestyksessä. Helsinki 1989. (Saraviita, 1989)
Saraviita, Ilkka, Perusoikeusuudistuksen näkymiä. LM 1991, s. 471–487. (Saraviita, LM 1991)
Saraviita, Ilkka, Perustuslaki 2000 -projekti – näkökohtia Suomen perustuslakien uudistamissuunnitelmasta. LM 1996, s. 424–446. (Saraviita, LM 1996)
Saraviita, Ilkka, Suomen perusoikeusjärjestelmä. 2. painos. Rovaniemi 1998. (Saraviita, 1998)

Saraviita, Ilkka, Perustuslakivaliokunnan rooli perusoikeusjärjestelmän kehittämisessä. Teoksessa: Nieminen, Liisa (toim.), Perusoikeudet Suomessa. Helsinki 1999, s. 29–71. (Saraviita, 1999)

Saraviita, Ilkka, Asianajajat ja perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa: Ruokonen, Pekka (toim.), Jukka Peltonen 60 vuotta: 27.10.1999. Helsinki, 1999, s. 235–248. (Saraviita, JJ Peltonen 1999)

Saraviita, Ilkka, Yleiset tuomioistuimet perusoikeusjärjestelmän toteuttajina. LM 1999, s. 887–896. (Saraviita, LM 1999)

Saraviita, Ilkka, Perustuslaki 2000. Helsinki 2000. (Saraviita, 2000)

Savia, Elena, Tehokkaat oikeussuojakeinot yhteisön toimielinten toimien laillisuusvalvonnassa. Asia C-491/01 *British American Tobacco (Investments) Limited ja Imperial Tobacco Limited v Secretary of State for Health*, tuomio 10.12.2002 (oikeustapauskommentti). DL 2003, s. 103–109. (Savia, DL 2003)

Scheinin, Martin, Ihmisoikeuksista ja Euroopan neuvostosta. Oikeus 1987, s. 407–412. (Scheinin, Oikeus 1987)

Scheinin, Martin, Ja vieläkin ihmisoikeuksista. Oikeus 1988, s. 304–305. (Scheinin, Oikeus 1988)

Scheinin, Martin, The Status of Human Rights Conventions in Finnish Domestic Law. Teoksessa: Rosas, Allan (ed.), International Human Rights Norms in Domestic Law. Finnish and Polish Perspectives. Tampere 1990, s. 25–43. (Scheinin, 1990)

Scheinin, Martin, Ihmisoikeussopimusten tarjoamat oikeusturvatiet. LM 1990, s. 545–565. (Scheinin, LM 1990)

Scheinin, Martin, Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa. Valtiosääntöoikeudellinen tutkimus kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valtionsisäisestä voimassaolosta sekä ihmisoikeus- ja perusoikeusnormien sovellettavuudesta Suomen oikeusjärjestyksessä. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 189. Helsinki 1991. (Scheinin, 1991)

Scheinin, Martin, Medborgarnas grundläggande rättigheter i stöpsleven. Hur bör de tillämpas? JFT 1991, s. 489–495. (Scheinin, JFT 1991)

Scheinin, Martin, KKO 1991:84 (oikeustapauskommentti). LM 1991, s. 1099–1105. (Scheinin, LM 1991)

Scheinin, Martin, Poikkeuslait ja perusoikeusuudistus. LM 1996, s. 816–831. (Scheinin, LM 1996)

Scheinin, Martin, Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa: Hallberg, Pekka et al. (toim.), Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 187–203. (Scheinin, Perusoikeudet 1999)

Scheinin, Martin, Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kansainvälinen valvonta. Teoksessa: Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka (toim.), Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 737–759. (Scheinin, Perusoikeudet 1999a)

Schermers, Henry G., The Communitites under the European Convention on Human Rights. LIEI 1978/1, s. 1–8. (Schermers, LIEI 1978/1)

Schermers, Henri G., The European Communites Bound by Fundamental Human Rights? CMLRev 1990, 249–258. (Schermers, CMLRev 1990)

Schermers, Henri (Hein) G., The Protection of Human Rights in the European Community. Sarjassa: Zentrum für europäisches Wirtschaftsrecht. Vorträge und Berichte Nr. 36. Bonn 1994. (Schermers, 1994)

Schermers, Henry (Hein) G., The Relationship with the European Organisations Others than the Council of Europe. Teoksessa: de Salvia, Michele – Villiger, Mark E. (eds.), The Birth of European Human Rights Law. Liber Amicorum Carl Aage Nørgaard. Baden-Baden 1998, s. 315–320. (Schermers, 1998)

Scheuner, Ulrich, An investigation of the influence of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms on national legislation and practice. Teoksessa: Eide, Asbjörn –

Schou, August (eds.), International Protection of Human Rights. Proceedings of the Seventh Nobel Symposium. Oslo, September 25–27, 1967. Uppsala 1968, s. 193–215. (Scheuner, 1968)
De Schutter, Olivier, L'adhésion de l'Union européenne à la convention européenne des droits de l'homme comme élément du débat sur l'avenir de l'Union. Teoksessa: Dony, Marianne – Bribosia, Emmanuelle (éds.), L'avenir du système juridictionnel de l'Union européenne. Editions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles 2002, s. 205–256. (De Schutter, 2002)
Schwaighofer, Christoph, Legal Persons, Organisations, Shareholders as Applicants (Article 25 of the Convention).Teoksessa: de Salvia, Michele – Villiger, Mark E. (eds.), The Birth of European Human Rights Law. Liber Amicorum Carl Aage Nørgaard. Baden-Baden 1998, s. 321–331. (Schwaighofer, 1998)
Seppinen, Jukka, Mahdottomasta mahdollinen. Suomen tie Euroopan unioniin. Helsinki 2001. (Seppinen, 2001)
Sevenster, Hanna G., Criminal Law and EC Law. 29 CMLRev 1992, s. 29–70. (Sevenster, CMLRev 1992)
Sevón, Leif, EU:n perusoikeuskirja esillä EY-tuomioistuimessa. Ihmisoikeusraportti 3/2006, s. 26–27. (Sevón, Ihmisoikeusraportti 3/2006)
Shestack, Jerome J., The Philosophical Foundations of Human Rights. Teoksessa: Symonides, Janusz (ed.), Human Rights: Concept and Standards. Ashgate Dartmouth Publishing, Aldershot/Burlington, USA/Singapore/Sydney 2000, s. 31–66. (Shestack, 2000)
Siitari-Vanne, Eija, Hallintolainkäytön tehostaminen. Tutkimus hallintolainkäytön organisaatio- ja prosessisäännösten kehittämistarpeista. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 265. Helsinki 2005. (Siitari-Vanne, 2005)
Sipponen, Kauko, Kansainvälisen oikeuden subjektin käsitteen laajentaminen ihmisyksilöihin. LM 1956, s. 856–875. (Sipponen, LM 1956)
Sipponen, Kauko, Yksilö kansainvälisten oikeuksien subjektina. LM 1957, s. 649–677. (Sipponen, LM 1957)
Sohn, Louis B., A Short History of United Nations Documents on Human Rights. Teoksessa: Sohn, Louis B. – Buergenthal, Thomas (eds.), International Protection of Human Rights. The Bobbs-Merrill Company, Inc., Indianapolis-Kansas City-New York, 1973, s. 505–556. (Sohn, 1973)
Sorvettula, Johanna – Klami, Hannu Tapani – Rahikainen, Marja, Todistusharkinnan perustelemisesta. DL 1988, s. 86–101. (Sorvettula et al., DL 1988)
Spielmann, Dean, Cour européenne des droits de l'homme, 10 février 1995, Allenet de Ribemont c. la France. 6 Rev.trim.dr.h. 1995, s. 657–672. (Spielmann, Rev.trim.dr.h. 1995)
Spielmann, Dean, Human Rights Case Law in the Strasbourg and Luxembourg Courts: Conflicts, Inconsistencies, and Complementarities. Teoksessa: Alston, Philip (ed.), The EU and Human Rights. Oxford University Press, Oxford 1999, s. 757–780. (Spielmann, 1999)
Spolander (Leinonen), Mari, Euroopan yhteisö ja kansallinen rikosoikeus. LM 2001, s. 455–482. (Spolander, LM 2001)
Spolander (Leinonen), Mari, Kudła-tapaus, Andrzej Kudła v. Puola, 26.10.2000 (oikeustapauskommentti). DL 2002, s. 350–360. (Spolander, DL 2002)
Spolander, Mia Mari, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin muutoksessa – uudistuksen uudistus. DL 2005, s. 684–694. (Spolander, DL 2005)
Starmer, Keir – Strange, Michelle – Whitaker, Quincy with Jennings QC, Anthony – Owen QC, Tim, Criminal Justice, Police Powers and Human Rights. Blackstone Press, London, United Kingdom 2001. (Starmer et al., 2001)
Stavros, Stephanos, The Guarantees for Accused Persons Under Article 6 of the European Convention on Human Rights. An Analysis of the Application of the Convention and a Comparison with Other Instruments. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993. (Stavros, 1993)
Stein, Torsten, Umgekehrt! Bemerkungen zum "Solange II" -Beschluß des Bundesverfassungsge-

richts. Teoksessa: Fürst, Walther (hrsg.), Festschrift für Wolfgang Zeidler. Berlin 1987, s. 1711–1728. (Stein, 1987)

Steinberger, Helmut, Die Europäische Union im Lichte der Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts vom 12. Oktober 1993. Teoksessa: Beyerlin, Ulrich – Bothe, Michael – Hofmann, Rainer – Petersmann, Ernst-Ulrich (Hrsg.): Recht zwischen Umbruch und Bewahrung. Festchrift für Rudolf Bernhardt. Heidelberg 1995, s. 1313–1335. (Steinberger, 1995)

Stenderup Jensen, Søren – Rodríguez-Vergara Diaz, Angel, The European Convention on Human Rights in Domestic Law: A Comparative Study of the Convention's Position in Denmark and Spain. NJIL 1994, s. 139–184. (Stenderup Jensen – Rodríguez-Vergara Diaz, NJIL 1994)

Ståhlberg, Kaarlo L., Hovioikeuden "pakkosuullisesta" (OK 26:8). Teoksessa: Juhlajulkaisu Aarne Nuorvala 1912·18/4·1982. Suomalainen Lakimiesyhdistys, C-sarja N:o 18. Helsinki 1982, s. 246–254. (Ståhlberg, 1982)

Sudre, Frédéric, Les concepts autonomes de la Convention Européenne de Droits de l'Homme. Cahiers de l'Institut de Droit Européen des Droits de l'Homme 6/1997, s. 4–8, 123–128. (Sudre, 1997)

Sudre, Frédéric, La dimension internationale et européenne des droits et libertés fondamentaux. Teoksessa: Cabrillac, Rémy – Frison-Roche, Marie-Anne – Revet, Thierry (éds.), Droits et libertés fondamentaux. Quatriéme édition. Paris 1997, s. 37–56. (Sudre, 1997a)

Sudre, Frédéric, À propos du dynamisme interprétatif de la Cour Européenne des Droits de l'Homme. La Semaine Juridique – édition générale, 28/2001, s. 1365–1368. (Sudre, La Semaine Juridique 28/2001)

Sulkunen, Olavi, Vieläkin ihmisoikeuksista ja Euroopan neuvostosta. Oikeus 1988, s. 150–161. (Sulkunen, Oikeus 1988)

Sundström, Bruno A., Oikeudenkäyntireformiehdotuksen asianajajakunnalle luomat velvollisuudet maksuttomaan oikeudenkäyntiin nähden. DL 1929, s. 203–217. (Sundström, DL 1929)

Suomen rikosprosessioikeus I. Toinen, uusittu painos. Suomalainen Lakimiesyhdistys, B-sarja N:o 25. Porvoo 1969. (Tirkkonen, 1969)

Suontausta, Tauno. Yhdistyneet kansakunnat. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja N:o 15. Porvoo 1946. (Suontausta, 1946)

Suontausta, Tauno, Rauhansopimus ja Suomen kansalaisten yleiset oikeudet sekä oikeusturva. LM 1949, s. 617–628. (Suontausta, LM 1949)

Suviranta, Outi, Oikeuskeinoista viranomaisten passiivisuutta vastaan. LM 2002, s. 914–937. (Suviranta, LM 2002)

Sztucki, Jerzy, The European Convention on Human Rights and the National Law. NJIL 1986, s. 219–240. (Sztucki, NJIL 1986)

Takala, Eero, Muutoksenhaku korkeimmassa oikeudessa uudistuu. DL 1979, s. 71–82. (Takala, DL 1979)

Tala, Jyrki, Mitä vahinkoa olisi Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen liittymisestä. Oikeus 1987, s. 284–286. (Tala, Oikeus 1987)

Tala, Jyrki, Jääkö kansalliselle oikeuspolitiikalle enää sijaa? Oikeus 1987, s. 321–325. (Tala, Oikeus 1987a)

Tala, Jyrki, Edellisen johdosta, Oikeus 1987, s. 413–414. (Tala, Oikeus 1987b)

Tallroth, Paulina, Article 6 of the European Convention on Human Rights and the borderlines between criminal and administrative proceedings. JFT 1996, s. 51–81. (Tallroth, JFT 1996)

Tallroth, Paulina, Informationsrechte des Beschuldigten im Vorverfahren. Die Verwirklichung prozessualer Garantien in Deutschland und den nordischen Ländern unter Berücksichtigung der EMRK. Edition iuscrim, Freiburg im Breisgau 2004. (Tallroth, 2004)

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Helsinki 2006. (Tapani – Tolvanen, 2006)

Tapanila, Antti, Syytetyn oikeus syyttäjän todistajien kuulemiseen. Helsinki 2004. (Tapanila, 2004)

Tapanila, Antti, Epäillyn puolustus esitutkinnassa. DL 2004, s. 12–34. (Tapanila, DL 2004)

Teitgen, Pierre-Henri, Introduction to the European Convention on Human Rights. Teoksessa: Macdonald, R. St. J. – Matscher, F. – Petzold, H. (eds.), The European System for the Protection of Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993, s. 3–14. (Teitgen, 1993)

Tirkkonen, Tauno, Rikosprosessin yleinen oikeudellinen luonne. LM 1946, s. 150–164. (Tirkkonen, LM 1946)

Tirkkonen, Tauno, Uusi todistuslainsäädäntö. Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun muuttamisesta. Annettu 29 päivänä heinäkuuta. Suomalainen Lakimiesyhdistys, B-sarja N:o 36. Porvoo 1949. (Tirkkonen, 1949)

Toivola, Jarmo, Asianajajan ja syyttäjän toiminnasta rikosprosessissa. DL 2000, s. 593–605. (Toivola, DL 2000)

Tolonen, Hannu, Oikeuslähdeoppi. Helsinki 2003. (Tolonen, 2003)

Tolonen, Juha, Oikeustiede tieteenä. Teoksessa: Häyhä, Juha (toim.), Minun metodini. Helsinki 1997, s. 298–310. (Tolonen, J., 1997)

Tolvanen, Matti, Loppulausunnot rikosprosessissa. DL 2001, s. 408–418. (Tolvanen, DL 2001)

Tolvanen, Matti, Hallinnolliset maksut vähäisten tieliikenteen rikkomusten sanktioina. LM 2002, s. 194–218. (Tolvanen, LM 2002)

Tolvanen, Matti, Syyttäjän ratkaisut, asiaesittely ja todistusteemat. DL 2003, s. 347–362. (Tolvanen, DL 2003)

Tolvanen, Matti, Asianosaisten määräämistoimista rikosprosessissa. DL 2003, s. 1009–1027. (Tolvanen, DL 2003a)

Tolvanen, Matti, KKO 2004:5. Teoksessa: Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2004 I. Helsinki, 2004, s. 414–425. (Tolvanen, KKO:n ratkaisut kommentein 2004)

Tolvanen, Matti, Esitutkinnan uusi työnjako: poliisi johtaa, syyttäjä ohjaa. Oikeus 2004, s. 55–72. (Tolvanen, Oikeus 2004)

Toth, A. G., The European Union and Human Rights: The Way Forward. CMLRev 1997, s. 491–529. (Toth, CMLRev 1997)

Trechsel, Stefan, Struktur und Funktion der Vermutung der Schuldlosigkeit. Ein Beitrag zur Auslegung von Art. 6 Ziff. 2 EMRK. 20 SJZ 1981, s. 317–324 ja 335–340. (Trechsel, SJZ 1981)

Trechsel, Stefan, Transitional questions with regard to the merger of the European Court of Human Rights. Teoksessa: Matscher, Franz – Petzold, Herbert (eds.), Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda. Second edition. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 639– 645. (Trechsel, 1990)

Trechsel, Stefan, L'administration de la preuve. Quelques réflexions sur l'article 6, 3, d) de la Convention européenne des droits de l'homme. Teoksessa: Les droits de l'homme au seuil du troisième millénaire. Mélanges en hommage à Pierre Lambert. Bruylant, Bruxelles 2000, s. 907–926. (Trechsel, 2000)

Trechsel, Stefan, Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford University Press, Oxford 2005. (Trechsel, 2005)

Tridimas, Takis, The General Principles of European Community Law. Oxford University Press, Oxford 1999. (Tridimas, 1999)

Tridimas, Takis, Knocking on heaven's door: fragmentation, efficiency and defiance in the preliminary reference procedure. 40 CMLRev 2003, s. 9–50. (Tridimas, CMLRev 2003)

Träskman, Per Ole, Åtalsrätt. De offentliga åklagarna, deras behörighet och uppgifter enligt gällande finsk rätt. Helsingfors 1980. (Träskman, 1980)

Träskman, Per Ole, Presumtionen om den för brott misstänktes oskyldighet. Teoksessa: Festskrift till Lars Welamson. Norstedts Förlag, Stockholm 1988, s. 469–486. (Träskman, 1988)

Träskman, Per Ole, Rättegången i brottmål och bestraffning av brott samt EMRK. Oikeus 1991, s. 108–126. (Träskman, Oikeus 1991)
Träskman, Per Ole, Rätten att förbli tyst. JFT 1993, s. 594–617. (Träskman, JFT 1993)
Träskman, Per Ole, Omvänt eller bakvänt? Om konststycket att lägga bevisbördan i brottmål på den tilltalade, utan att det kommer bak på människorättigheterna. NTfK 1998, s. 352–367. (Träskman, NTfK 1998)
Tuominen, Timo, Näkökohtia syytetyn oikeusturvasta. LM 1965, s. 435–466. (Tuominen, LM 1965)
Tuori, Kaarlo, Oikeustiede 2000. LM 1998, s. 1002–1013. (Tuori, LM 1998)
Tuori, Kaarlo, Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvollisuus (PL 22 §). Teoksessa: Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka (toim.), Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 667–673. (Tuori, Perusoikeudet 1999)
Tuori, Kaarlo, Kriittinen oikeuspositivismi. Helsinki 2000. (Tuori, 2000)
Tuori, Kaarlo, Tuomarit ja tuomioistuimet suomalaisessa oikeuskulttuurissa. LM 2000, s. 1049–1059. (Tuori, LM 2000)
Tuori, Kaarlo, Foucault'n oikeus. Kirjoituksia oikeudesta ja sen tutkimisesta. Helsinki 2002. (Tuori, 2002)
Tuori, Kaarlo, Oikeudenalajaotus – strategista valtapeliä ja normatiivista argumentaatiota. LM 2004, s. 1196–1224. (Tuori, LM 2004)
Tähti, Aarre, Ihmisoikeussopimus vai tulkinta? Näkökohtia suomalaisen virkatoiminnan ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen välisistä suhteista. Hallinnon tutkimus 1990, s. 125–132. (Tähti, Hallinnon tutkimus 1990)
Tähti, Aarre, Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja suomalaisesta lainkäytöstä. DL, 1991, s. 546–586. (Tähti, DL 1991)
Uoti, Kari, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin – lainkäyttäjä oikeuden tekijänä. Helsinki 2004. (Uoti, 2004)
Vaitoja, Jari, Valitusten seulontamenettely ja asianosaisen esteetön pääsy hovioikeuteen. LM 2002, s. 757–772. (Vaitoja, LM 2002)
Vanamo, Marja, Syyttäjä, perusoikeudet ja objektiivisuus. DL 2001, s. 419–424. (Vanamo, DL 2001)
de Vey Mestdagh, Karel, Reform of the European Convention on Human Rights in a Changing Europe.Teoksessa: Lawson, Rick – de Blois, Matthijs (eds.), The Dynamics of the Protection of Human Rights in Europe. Essays in Honour of Henry G. Schermers. Volume III. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1994, s. 337–360. (de Vey Mestdagh, 1994)
Viljanen, Jukka, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen hyödyntäminen kansallisessa perusoikeustulkinnassa. Teoksessa: Länsineva, Pekka – Viljanen, Veli-Pekka (toim.), Perusoikeuspuheenvuoroja. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Julkisoikeuden sarja A N:o 32. Turku 1998, s. 255–275. (Viljanen J., 1998)
Viljanen, Jukka, Uusi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin aloittaa toiminnan marraskuussa. Oikeus 1998, s. 54–65. (Viljanen, J., Oikeus 1998)
Viljanen, Jukka, The European Court of Human Rights as a Developer of the General Doctrines of Human Rights Law. Tampere 2003. (Viljanen J., 2003)
Viljanen, Jukka, Euroopan ihmisoikeussopimus perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännössä. Oikeustiede–Jurisprudentia XXXVIII:2005. Helsinki 2005, s. 461–520. (Viljanen, J., Oikeustiede–Jurisprudentia 2005)
Viljanen, Pekka, Asianosaisen totuusvelvollisuudesta rikosasioissa. DL 2001, s. 1004–1025. (Viljanen, P., DL 2001)
Viljanen, Pekka, Syyteoikeuden vanhentumisesta syytettä tarkistettaessa. Teoksessa: Männistö, Jarkko (toim.), Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä. Juhlajulkaisu Antti Jokela 26.1.2005. Turku 2004, s. 265–275. (Viljanen, P., 2004)

Viljanen, Veli-Pekka, Kansalaisten yleiset oikeudet. Helsinki 1988. (Viljanen, 1988)
Viljanen, Veli-Pekka, Perustuslaki ja laintulkinta. LM 1990, s. 203–236. (Viljanen, LM 1990)
Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeusuudistus ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset. LM 1996, s. 788–815. (Viljanen, LM 1996)
Viljanen, Veli-Pekka, Finlands grundlagsreform på slutrakan. NAT 1998, s. 202–214. (Viljanen, NAT 1998)
Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien soveltamisala. Teoksessa: Hallberg, Pekka et al. (toim.), Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 111–156. (Viljanen, 1999a)
Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien rajoittaminen. Teoksessa: Hallberg, Pekka et al. (toim.), Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 157–186. (Viljanen, 1999b)
Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Helsinki, 2001. (Viljanen, 2001)
Virolainen, Jyrki, Ne eat judex ultra petita partium. Näkökohtia syytteen ja tuomion välisestä suhteesta oikeuskäytännön valossa. LM 1974, s. 25–43. (Virolainen, LM 1974)
Virolainen, Jyrki, Reformatio in Pejus -kiellosta. Tutkimus tuomioistuimen tutkimisvallan laajuudesta yksipuolisessa muutoksenhaussa erityisesti rikosprosessia silmällä pitäen. Suomalainen Lakimiesyhdistys, A-sarja N:o 120. Helsinki 1977. (Virolainen, 1977)
Virolainen, Jyrki. Materiaalinen prosessinjohto. Helsinki 1988. (Virolainen, 1988)
Virolainen, Jyrki, Tuomioistuin oikeudenkäyntimenettelyn kehittäjänä. DL 1989, s. 56–77. (Virolainen, DL 1989)
Virolainen, Jyrki, Syytetyn kyselyoikeudesta todistelussa erityisesti ihmisoikeussopimusten valossa. DL 1992, s. 9–32. (Virolainen, DL 1992)
Virolainen, Jyrki, Alioikeusuudistus I. Käräjäoikeus ja siviiliprosessin muutokset. Kolmas, uudistettu painos. Rovaniemi 1993. (Virolainen, 1993)
Virolainen, Jyrki, Hovioikeusprosessi uudistumassa. DL 1993, s. 263–293. (Virolainen, DL 1993)
Virolainen, Jyrki. Lainkäyttö. Oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosprosessissa. Helsinki 1995. (Virolainen, 1995)
Virolainen, Jyrki, Rikosprosessioikeus I. 2. painos. Rovaniemi 1999. (Virolainen, 1999)
Virolainen, Jyrki, Hovioikeusprosessi jälleen uudistuksen kohteena. DL 2000, s. 425–439. (Virolainen, DL 2000)
Virolainen, Jyrki, Oikeudenkäyntimenettely. – Todistelu. – Asianomistaja (oikeustapauskommentti tapauksesta KKO:2000:71). DL 2000, s. 669–678. (Virolainen, DL 2000a)
Virolainen, Jyrki, KKO 2000:37. Oikeusvoima. Syyte. (Oikeustapauskommentti). LM 2000, s. 776–788 (Virolainen, LM 2000)
Virolainen, Jyrki, Tarvitaanko hovioikeuksissa erillistä seulontamenettelyä? DL 2002, s. 689–701. (Virolainen, DL 2002)
Virolainen, Jyrki, Johdatus prosessioikeuteen. Teoksessa: Lappalainen, Juha (toim.), Prosessioikeus. Helsinki 2003, s. 37–194. (Virolainen, 2003)
Virolainen, Jyrki, Hovioikeuksien seulontasäännösten tulkintaa. DL 2003, s. 963–975. (Virolainen, DL 2003)
Virolainen, Jyrki, Prosessin pitkittymisen syistä, seurauksista ja ehkäisykeinoista. DL 2006, s. 567–587. (Virolainen, DL 2006)
Virolainen, Jyrki, Vastavalituksesta. Teoksessa: Männistö, Jarkko (toim.), Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä. Juhlajulkaisu Antti Jokela 26.1.2005. Turku, 2004, s. 277–293. (Virolainen, 2004)
Virolainen, Jyrki, Korkeimman oikeuden ratkaisut seulontamenettelyä koskevaan kiistaan. DL 2004, s. 1161–1162. (Virolainen, DL 2004)
Virolainen, Jyrki, Seulontamenettelyn tarkistamishanke. DL 2005, s. 598–602. (Virolainen, DL 2005)

Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Pro & contra. Tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä. Helsinki 2003. (Virolainen – Martikainen, 2003)
Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi, Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. Helsinki 2003. (Virolainen – Pölönen, 2003)
Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi, Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Helsinki 2004. (Virolainen – Pölönen, 2004)
Voyenne, Bernard, Europatankens historia. Originalets titel: Petite histoire de l'idée européenne. Översättning av M. och S. Stolpe. KF:s bokförlag, Stockholm, 1953. (Voyenne, 1953)
Vuorenpää, Mikko, Syyttäjää velvoittava objektiivisuusperiaate. DL 2003, s. 993–1008. (Vuorenpää, DL 2003)
Wagner, Wieńczysław, Historical and Comparative Observations on Human Rights. Teoksessa: Justyński, Janusz L. (ed.), The Origin of Human Rights. Proceedings at the Seminar held at the Nicolaus Copernicus University, May 3–5, 1991. Toruń 1991, s. 33–45. (Wagner, 1991)
Wallace, Rebecca M.M., International Law. 2nd edition. Sweet & Maxwell, London 1992. (Wallace, 1992)
Walsh, Brian, The Origins of Human Rights. Teoksessa: Michelsen, Hans M. Røstad – Aasland, Gunnar, Rett og retssal. Et festskrift till Rolv Ryssdal. Oslo 1984, s. 649–659. (Walsh, 1984)
Warbrick, Colin, Self-incrimination and the European Convention on Human Rights. Teoksessa: Birks, P.B.H. (ed.), Pressing Problems in the Law. Volume 1. Criminal Justice & Human Rights. Oxford University Press, Oxford 1995, s. 89–98. (Warbrick, 1995)
Watson, J. Shand, Theory & Reality in the International Protection of Human Rights. Transnational Publishers, Inc., Ardsley, New York 1999. (Watson, 1999)
Weil, Gordon L., The European Convention on Human Rights. Background, development and prospects. A.W.Sythoff, Leyden 1963. (Weil, 1963)
Weiler, Joseph H. H., Methods of Protection: Towards a Second and Third Generation of Protection. Teoksessa: Cassese, Antonio – Clapham, Andrew – Weiler, Joseph (eds.), Human Rights and the European Community: Methods of Protection. Baden-Baden 1991, s. 555–642. (Weiler, 1991)
Weiler, Joseph HH. – Lockhart, Nicolas J. S., "Taking rights seriously" seriously: The European Court and its fundamental rights jurisprudence. 32 CMLRev 1995, s. 51–94 (Part I) & s. 579–627 (Part II). (Weiler – Lockhart, CMLRev 1995)
Westerholm, Kurt, Förenta Nationerna och de mänskliga rättigheterna. JFT 1952, s. 1–26. (Westerholm, JFT 1952)
Weston, Burns H. – Marks, Stephen P. (eds.), The Future of International Human Rights. Transnational Publishers, Inc. Ardsley, New York, 1999. (The Future of International Human Rights, 1999.)
Wiebringhaus, Hans, Die Rom-Konvention für Menschenrechte in der Praxis der Srassburger Menschenrechtskommission. Ein praktischer Kommentar mit allen grundlegenden Texten zur Tätigkeit der Kommission auf dem Gebiet der Individualbeschwerden. Saarbrücken 1959. (Wiebringhaus, 1959)
Wilhelmsson, Thomas, Vieteriukkoteoria EY-oikeudesta. Teoksessa: Oikeustiede–Jurisprudentia XXX:1997. Juhlajulkaisu Aulis Aarnio 1937·14/5·1997. Helsinki 1997, s. 357–374. (Wilhelmsson, 1997)
Winkler, Sebastian, Der Beitritt der Europäischen Gemeinschaften zur Europäischen Menschenrechtskonvention. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2000. (Winkler, 2000)
de Witte, Bruno, The Past and Future Role of the European Court of Justice in the Protection of Human Rights. Teoksessa: Alston, Philip (ed.), The EU and Human Rights. Oxford University Press, Oxford 1999, s. 859–897. (de Witte, 1999)
Wuori, Matti, Esitutkinnan erilaiset mallit. DL 1986, s. 445–449. (Wuori, DL 1986)

Yleisten tuomioistuinten ja työtuomioistuimen vuosikertomus 2004. – Http://www.kko.fi/30823.htm (22.12.2006)
Yleisten tuomioistuinten ja työtuomioistuimen vuosikertomus 2005. – Http://www.kko.fi/35135.htm (22.12.2006)
Yourow, Howard Charles, The Margin of Appreciation Doctrine on the Dynamics of European Human Rights Jurisprudence. Martinus Nijhoff Publishers, the Hague 1996. (Yourow, 1996)
De Zayas, Alfred – Möller, Jacob, Th. – Opsahl, Torkel, Ihmisoikeuskomitea kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen soveltajana sopimuksen valinnaisen pöytäkirjan nojalla. Oikeustiede–Jurisprudentia XX:1989, Helsinki 1989, s. 385–454. (De Zayas et al., Oikeustiede–Jurisprudentia 1989)
Zwart, Tom, The Admissibility of Human Rights Petitions. The Case Law of the European Commission of Human Rights and the Human Rights Committee. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Netherlands 1994. (Zwart, 1994)
Äimä, Marina, Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen ja yleensäkin kansainvälisten sopimusten lainsäädännölle asettamat uudet vaatimukset. LM 1989, s. 970–983. (Äimä, LM 1989)

Virallislähteet

HaVM 31/1998 vp. Hallintovaliokunnan mietintö n:o 31 hallituksen esityksestä laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi.
HaVL 38/2002 vp. Hallintovaliokunnan lausunto n:o 38 hallituksen esityksestä n:o 52/2002 laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.
HE 14/1985 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi 14/1985.
HE 15/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi 15/1990.
HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993.
HE 135/1994 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle Suomen liittymisestä Euroopan unioniin tehdyn sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä 135/1994.
HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi 82/1995.
HE 33/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä hovioikeudessa koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta 33/1997.
HE 132/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeusapulaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi 132/1997.
HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi 1/1998.
HE 30/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi 30/1998.
HE 34/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi poliisilain muuttamisesta 34/1999.
HE 82/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeusapulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 82/2001.
HE 52/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta 52/2002.
HE 91/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi 91/2002.
HE 190/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua,

kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta 190/2002.
HE 44/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuden turvaamisesta sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta 44/2003.
HE 263/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi 263/2004.
HE 271/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta 271/2004.
HE 9/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten muuttamiseksi 9/2005.
HE 87/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n muuttamisesta 87/2005.
HE 12/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 12/2006.
HE 13/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 13/2006.
KM 1974:27. Ensimmäinen valtiosääntökomitea, välimietintö. Komiteanmietintö 1974:27.
KM 1975:88. Toisen valtiosääntökomitean mietintö. Komiteanmietintö 1975:88.
KM 1992:3. Perusoikeuskomitean mietintö. Komiteanmietintö 1992:3.
KM 1992:20. Hovioikeustoimikunnan 1989 loppumietintö. Komiteanmietintö 1992:20.
KM 1997:13. Perustuslaki 2000. Komiteanmietintö 1997:13.
KM 2002:8. Muutoksenhakutoimikunnan jatkomietintö. Komiteanmietintö 2002:8.
KM 2003:3. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö. Komiteanmietintö 2003:3.
LaVM 9/1997 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 9 hallituksen esityksestä n:o 82/1995 rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi
LaVM 19/1997 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 19 hallituksen esityksestä oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä hovioikeudessa koskevien säännösten sekä niihin liittyvien lakien muuttamisesta.
LaVM 27/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 27 hallituksen esityksestä oikeudenkäymiskaaren hovioikeusmenettelyä koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi sekä hallituksen esityksestä n:o 91/2002 valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi.
LaVM 30/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta.
LaVM 31/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 31 hallituksen esityksestä laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.
PeVM 16/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 16 hallituksen esityksestä ylimpien valtioelinten eräitä valtaoikeuksia koskevaksi lainsäädännöksi
PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
PeVM 10/1998 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 10 hallituksen esityksestä uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.
PeVM 11/1998 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 11 hallituksen esityksestä laiksi Suomen Hallitusmuodon voimaantulojärjestelyistä.
PeVM 1/1999 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 1 lepäämässä olevasta ehdotuksesta Suomen perustuslaiksi sekä lepäämässä olevasta ehdotuksesta laiksi Suomen perustuslain voimaantulojärjestelyistä.

PeVL 12/1982 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 12 hallituksen esityksestä n:o 16/1982 laiksi lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta.
PeVL 2/1990 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 2 hallituksen esityksestä n:o 22/1990 ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä.
PeVL 23/1997 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 23 hallituksen esityksestä n:o 6/1997 oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
PeVL 6/1988 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 6 hallituksen esityksestä n:o 64/1988 yhdistyslaiksi sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
PeVL 5/1999 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 5 hallituksen esityksestä n:o 34/1999 laiksi poliisilain muuttamisesta.
PeVL 35/2002 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 35 hallituksen esityksestä n:o 91/2002 valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi.
PeVL 36/2002 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 36 hallituksen esityksestä n:o 52/2002 laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.
PeVL 11/2005 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 11 hallituksen esityksestä n:o 266/2004 laiksi poliisilain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
PeVL 30/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 30 hallituksen esityksestä n:o 87/2005 laiksi oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n muuttamisesta.

Muut lähteet

Arponen, Markku, Rikosprosessissa on rakenteellinen ongelma. Helsingin Sanomat, 1.11.2005.
”Kiistelty kuningatar”; Korkeimman oikeuden presidentti Pauliine Koskelon haastattelu, Helsingin Sanomat 15.1.2006. (HS 15.1.2006)

Lyhenteet

A	asetus
AIDP	Association Internationale de Droit Pénal
AJCL	American Journal of Comparative Law
AOA	eduskunnan apulaisoikeusasiamies
AOK	apulaisoikeuskansleri
art.	artikla
AVKS	apulaisvaltakunnansyyttäjä
BverfGE	Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts
c.	contre, vastaan (F)
CETS	Council of Europe Treaty Series
CMLRev	Common Market Law Review
CREDHO	Centre de recherches et d'etudes sur les droits de l'homme
CrimLR	Criminal Law Review
D&R	Decisions and Reports of the European Commission of Human Rights
dec./déc.	decision (E) / décision (F)
DL	Defensor Legis
Dnro	diaarinumero
EC	European Communities
ECR	European Court reports
ECSC	European Coal and Steel Community
EEC	European Economic Community
EHRLR	European Human Rights Law Review
EHTY	Euroopan hiili- ja teräsyhteisö
EIOT	Euroopan ihmisoikeustoimikunta
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (18.5.1990/439, SopS 19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EJIL	European Journal of International Law
ELR	European Law Review
EMRK	Europäische Menschenrechtskonvention
EN	Euroopan neuvosto
EOA	eduskunnan oikeusasiamies
ETL	esitutkintalaki (30.4.1987/449)
ETY	Euroopan talousyhteisö
EU	Euroopan unioni, European Union
EuGRZ	Europäische Grundrechte Zeitschrift
EY	Euroopan yhteisöt
EYTI	Euroopan yhteisöjen tuomioistuin
EYVL	Euroopan yhteisöjen virallinen lehti
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (1949)
GC	Grand Chamber (E) / Grande Chambre (F), EIT:n suuri jaosto
HaVL	eduskunnan hallintovaliokunnan lausunto
HaVM	eduskunnan hallintovaliokunnan mietintö
HE	hallituksen esitys

HM	Suomen hallitusmuoto (17.7.1919/94)
HO	hovioikeus
HRLJ	Human Rights Law Journal
HS	Helsingin Sanomat
JFT	Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JJ	juhlajulkaisu
JT	Juridisk Tidskrift
KansanterveysL	kansanterveyslaki (28.1.1972/66)
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
KM	komiteanmietintö
KO	kihlakunnanoikeus
KP-sopimus	YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (30.1.1976/108, SopS 8/1976)
KäO	käräjäoikeus
L	laki
LaVM	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
LaVO	OM:n lainvalmisteluosasto
LIEI	Legal Issues of European Integration
LM	Lakimies (aikakauskirja)
mts.	mainitun teoksen sivu(i)lla
NAT	Nordisk Administrativt Tidsskrift
NJIL	Nordic Journal of International Law
NJW	Neue Juristische Wochenschrift
NTfK	Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab
NTIR	Nordisk Tidsskrift for International Ret
NuorRikA	asetus nuorista rikoksentekijöistä (18.12.1942/1001)
OikeusapuL	oikeusapulaki (5.4.2002/257)
OikJulkL	laki oikeudenkäynnin julkisuudesta (21.12.1984/945)
OJ	Official Journal of the European Union
OK	oikeudenkäymiskaari
OKA	valtioneuvoston oikeuskansleri
OLJ	oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu
OM	oikeusministeriö
OMLS	oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä
OMTR	oikeusministeriön työryhmämietintö
passim	siellä täällä, useissa kohdin teosta
PeL/PL	perustuslaki (11.6.1999/731)
PeV	eduskunnan perustuslakivaliokunta
PeVL	eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö
PKL	pakkokeinolaki (30.4.1987/450)
PolL	poliisilaki (7.4.1995/493)
RDI	Rivista di Diritto Internazionale
Reports	Reports of Judgments and Decisions (EIT)
RevDIC	Revue de Droit International et Comparé – Journal of International and Comparative Law
Rev.trim.dr.h.	Revue trimestrielle des droits de l'Homme
RikeSML	laki rikesakkomenettelystä (21.1.1983/66)

Riv.int.dir.u.	Rivista Internazionale dei Diritti dell'Uomo
RML	laki rangaistusmääräysmenettelystä (26.7.1993/692)
RL	rikoslaki (19.12.1889/39)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689)
RS	Rooman sopimus, ETY:n perustamissopimus (25.3.1957)
RTL	laki rangaistuksen täytäntöönpanosta (19.12.1889)
SJZ	Schweizerische Juristen-Zeitung
SM	sisäministeriö
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
SvJT	Svensk Juristtidning
SZIER	Schweizerische Zeitschrift für internationales und europäisches Recht – Revue Suisse de droit international et de droit européen
TEO	Terveydenhuollon oikeusturvakeskus
THO	Turun hovioikeus
TLJ	Turku Law Journal
TSS-sopimus	YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (16.1.1976/106, SopS 6/1976)
v.	versus, vastaan (E)
VahKL	vahingonkorvauslaki (31.5.1974/412)
VirkamiesL	valtion virkamieslaki (19.8.1994/750)
VKSV	valtakunnansyyttäjänvirasto
vol.	volume
vp.	valtiopäivät
YEL	Yearbook of European Law
YK	Yhdistyneet kansakunnat
YYA-sopimus	sopimus ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä (4.6.1948/438, SopS 17/48)
ään.	äänestysratkaisu

I Johdanto

1 TUTKIMUKSEN YLEISET LÄHTÖKOHDAT

1.1 Joutuisuus prosessin laatuvaatimuksena

Vanha tuomarinohjeiden neuvo kuuluu: ”Tuomari älköön olko pikainen tuomitsemaan, ennen kuin on asian tarkoin miettinyt; sillä pikainen tuomio on harvoin hyvä ja oikea.” Ohje ei kuitenkaan viittaa prosessin kestoon eikä muutoinkaan koske asian käsittelyä, vaan se on neuvo tuomarin päätösharkintaa varten.[1] Siitä kuitenkin ilmenee oikeudenkäynnin keston ja lopputuloksen oikeellisuuden välillä vallitseva jännite: miten saavuttaa aineellisesti oikea lopputulos tarkoituksenmukaisena pidettävän ajan kuluessa. Kysymys on yksi prosessioikeuden ikiaikaisista, perustavaa laatua olevista ongelmakohdista.

Ohje ilmentää myös tarkoituksenmukaisuusperiaatetta, jota on vanhastaan pidetty lainkäytön ylimpänä periaatteena.[2] Tarkoituksenmukaisuuden katsotaan muodostuvan kolmesta päävaatimuksesta, joiden mukaan oikeudenkäynnin on oltava varma, nopea ja halpa. Näitä kutsutaan usein myös prosessin laatuvaatimukseksi. Tärkeimpänä laatuvaatimuksena on pidetty oikeudenkäynnin varmuutta. Tällä tarkoitetaan niin sanottua tuomio-oikeellisuutta eli sitä, että ratkaisun on oltava sekä asia- että oikeuskysymyksen osalta oikea.[3]

Lainkäyttöön 1990-luvulla yltänyt oikeudenalojen kansainvälistyminen, perustuslaillistuminen ja ihmisoikeudellistuminen[4] on kuitenkin nostanut nopeuden uudella tavalla prosessille asetettujen laatuvaatimusten keskiöön. Prosessin aika-aspekti on saanut tämän kehityskulun myötä uuden ja perinteisestä poikkeavan näkökulman. *Havansin* sanoin nykyprosessin ”avainsana on joutuisuus ja sen polttopisteessä on tuomioistuimen velvollisuus toimia joutuisasti eli viivy-

---

[1] Virolainen, 1995, s. 108. Aarnio tarkentaa ohjeen viittaavan erityisesti tuomarin puolueettomuuteen sitoutumiseen. Ks. Aarnio, 2006, s. 255.

[2] Ks. esim. Tirkkonen, 1969, s. 81; Virolainen, 2003, s. 101. Pölönen sen sijaan katsoo, että rikosprosessioikeudessa ei ole löydettävissä yhtä ainoaa johtavaa periaatetta, jonka alapuolelle muut periaatteet hierarkkisesti asettuisivat. Pölönen, 2003, s. 34.

[3] Ks. Virolainen, 2003, s. 102; Ervo, 1996, s. 51. Huovilan mukaan varmuus on prosessin keskeisin tavoite, kun taas nopeudella ja halpuudella pyritään rajoittamaan varmuuden tavoittelemisesta aiheutuvia kustannuksia. Kustannuksiin puolestaan on hänen mukaansa nykyisin luettava myös muita ”arvoja” kuin vain aika ja raha. Huovila, 2003, s. 72–74, 323–327.

[4] Ks. esimerkiksi Heinonen, LM 1990, s. 503; Lappalainen, LM 1996, s. 407 ss.; Hallberg, 1997, s. 74; Niemi-Kiesiläinen, 1999, s. 149 ss.

tyksettä". Tuomioistuimiin ja oikeuslaitokseen kohdistuu "joutuisuussisältöisiä aikarajavaatimuksia", joiden mukaan prosessin on sekä päästävä alkamaan kohtuullisessa ajassa että edettävä kohtuullisen ajan kuluessa lainvoimaiseen loppuratkaisuun saakka.[5]

Merkittävimpänä pontimena lainkäytön joutuisuusvaatimuksen korostumiseen on ollut Suomen liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen vuonna 1990 (EIS; SopS 19/1990). Ihmisoikeussopimuksen 6 artikla takaa jokaiselle oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa. Lisäksi sopimuksen 5 artikla sisältää kaksi muuta rikosprosessia koskevaa aikamäärettä. Vuonna 2000 Suomi sai myös ensimmäiset EIS 6 artiklan mukaista oikeudenkäynnin kestoa koskevat tuomionsa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta, mikä viimeistään osoitti, että joutuisuuteen on meilläkin ryhdyttävä kiinnittämään tarkempaa huomiota.

Vuonna 1995 toteutunut jäsenyys Euroopan unionissa on myös asettanut vaatimuksia lainkäytön joutuisuudelle. Säädöstasolla vaatimus oikeudenkäynnistä kohtuullisen ajan kuluessa on kirjattu vuonna 2000 hyväksytyn unionin perusoikeuskirjan 47 artiklaan, joka on ollut tarkoitus saattaa voimaan osana unionin perustuslaillista sopimusta. Kotimaisen perustuslaintasoisen ilmentymänsä lainkäytön joutuisuusvaatimus on puolestaan saanut vuonna 1995 uudistetun hallitusmuodon (969/1995) 16 §:ssä, joka on sellaisenaan siirretty uuden perustuslain (731/1999) 21 §:ksi. Näiden mukaan *[j]okaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä – – tuomioistuimessa.*

Prosessille asetettavan nopeusvaatimuksen mukaan asiat olisi saatava käsiteltyä ja ratkaistua joutuisasti ilman ajanhukkaa. Tämän lisäksi oikeudenkäynnin tulisi aiheuttaa asianosaisille ja tuomioistuimelle mahdollisimman vähän kustannuksia ja vaivaa.[6] Prosessin viivästymisestä aiheutuu monenlaista haittaa niin asianosaisille kuin koko yhteiskunnalle muun muassa kustannusten nousun ja asian käsittelyn pitkittymisen aiheuttaman oikeustilan epäselvyyden muodossa. Rikosprosessista puhuttaessa prosessin perimmäinen tehtävä – rikosvastuun toteuttaminen – lykkääntyy, mikä puolestaan heikentää prosessin käyttäytymistä ohjaavaa funktiota. Ajan kuluminen myös heikentää todistelun luotettavuutta ja useissa tapauksissa lisää inhimillistä kärsimystä, kun epävarmuus syyllisyydestä jatkuu.[7]

Joutuisaa prosessia tavoitellaan ennen kaikkea kolmen tärkeän menettelyperiaatteen – välittömyyden, suullisuuden ja keskityksen – avulla. Sekä siviili- että

---

5 Havansi, 2004, s. 16–17.

6 Virolainen, 2003, s. 103.

7 Ks. esim. Trechsel, 2005, s. 135–136. Prosessin hitaudesta aiheutuvat epäkohdat ovat tuntuvia sekä lainkäytön ratkaisufunktion että sen ohjausfunktion kannalta, ks. Virolainen, 1995, s. 108 ja Virolainen, DL 2006, s. 568–569. Lainkäytön funktioista yleisesti Ervasti, LM 2002, s. 47 ss.

rikosasioiden käsittely alioikeudessa on järjestetty näiden periaatteiden mukaan. Välittömyys, suullisuus ja keskitys palvelevat prosessille asetettavaa tehokkuusvaatimusta, jonka mukaan oikeudenkäynnin tulee olla varma, nopea ja halpa.[8]

1.2 Prosessuaalinen oikeudenmukaisuus joutuisuuden rajojen asettajana

On helposti havaittavissa, että lainkäytölle asetettavat laatuvaatimukset varmuus, nopeus ja halpuus ovat keskinäisessä ristiriidassa. Prosessiekonomiaa tavoittelevat nopeus ja halpuus kilvoittelevat selvästi prosessin varmuusvaatimuksen kanssa. Tasapainon löytäminen näiden tavoitteiden välillä on lainsäätäjälle kuuluva haastava ja varsin epäkiitollinen tehtävä.[9] Prosessi ei voi olla samanaikaisesti maksimaalisen varma ja toisaalta hyvin nopea ja halpa. Niin lainsäätäjä kuin yksittäinen lainkäyttäjäkin joutuu punnitsemaan vastakkain näitä erisuuntaisia tavoitteita niin, että ne tulisivat oikeasuhtaisesti yhteen sovitetuiksi ja prosessia voitaisiin kuvata oikeudenmukaiseksi.[10]

Tässä punninnassa oikeudenkäynti tulee arvioitavaksi tulokselliuuden ja tehokkuuden lisäksi myös prosessuaalisten arvojen näkökulmasta. Prosessiarvoissa on kyse prosessuaalisesta asianmukaisuudesta tai oikeudenmukaisuudesta (*procedural justice*), joka edellyttää oikeudenkäynnin täyttävän tietyt rationaalisuusehdot, joiden loukkausta ei voi perustella hyötynäkökohdilla. Näin ajateltuna prosessuaalinen oikeudenmukaisuus asettuu jopa tarkoituksenmukaisuusperiaatteen ja prosessin tehokkuusvaatimuksen edelle.[11]

---

[8] 1.10.1997 voimaan tullut rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyä koskeva laki (689/1997) sisälsi kolme erityisen merkittävää uudistusta, joiden tarkoituksena oli nopeuttaa rikosprosessia. Ensiksikin pääkäsittelyn tulee uuden menettelyn mukaan tapahtua keskitetysti, ilman lykkäyksiä. Toiseksi asianomistajan ensisijainen syyteoikeus poistettiin. Tämä turvaa osaltaan keskitettyä prosessia ja siirtää prosessin painopistettä syyttäjän toiminnan suuntaan. Kolmanneksi tehtiin mahdolliseksi tuomitseminen syytetyn poissaolosta huolimatta tietyissä tilanteissa.

[9] Nuotio huomauttaa, että oikeus kehittyy dynaamisimmin juuri tavoiteperiaatteisiin liittyvien aspektien kautta. Ks. Nuotio, 1998, s. 158 ss.

[10] Ervon mukaan oikeudenmukaisuus oikeudenkäynnissä edellyttää, että ”lasketaan yhteen taloudellisten kustannusten ja moraalisten kustannusten yhteissumma ja tämä yhteissumma minimoidaan. Keskeisintä oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä on yhteissumman pienentäminen. Minimointia ei saa tehdä toisen intressin kustannuksella, vaan kaikki intressit on otettava tasapainoisesti huomioon.” Ervo, 1996, s. 138.

[11] Virolainen, 2003, s. 104; Virolainen – Pölönen, 2003, s. 13. Vrt. esimerkiksi Ellilä, LM 1970, s. 644 sekä Jokela, 1996, s. 40–41, jonka mukaan ”prosessin tavoitteena nykyaikaisessa oikeusvaltiossa on aineellisesti oikeaan lopputulokseen pääseminen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä tavalla ihmisoikeuksia ja yksilön itsemääräämisoikeutta kunnioittaen.” Jokela painottaa siis perinteisen näkemyksen mukaisesti lopputuloksen aineellista oikeaan osuvuutta, kun taas Virolainen ja Pölönen näkevät lopputuloksen prosessuaalisen oikeellisuuden aineellista totuutta tärkeämpänä.

Huovila puhuu tähän liittyen oikeudenmukaisuuden tunnusta (*appearance of justice, value of confidence*), jossa on kysymys siitä, että oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen pyrittäessä otetaan huomioon prosessiin osallistuvan yksilön näkökulma. Eräät oikeudenmukaiseen menettelyyn liittyvät periaatteet tai arvot ovat hänen mukaansa sellaisia, että asianosaisen näkökulma on osa tätä arvoa, jolloin niitä ei voi ymmärtää täydellisesti muutoin kuin tästä näkökulmasta. Taustalla on perimmäisenä vaatimus yksilön ihmisarvon kunnioittamisesta, jolloin oikeudenmukaisuuden tuntua koskeva näkemys lähtee siitä, että asianosainen otetaan prosessissa huomioon yksilönä, joka kykenee itsenäisiin arviointeihin ja itsenäiseen päätöksentekoon.[12]

Prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden asettamat rationaalisuusehdot siis rajoittavat prosessuaalista tehokkuusvaatimusta. Rationaalisuusehtojen ydin on yksilölle taattava mahdollisuus osallistua häntä koskevaan prosessiin. Tämän mukaan kenties tärkein rationaalisuuden vähimmäisehdoista on asianosaisten yhdenvertaisuus oikeudenkäynnissä, eli asianosaisten tasavertainen ja puolueeton kohtelu tuomioistuimessa (*equality of arms*). Tähän liittyy keskeisesti oikeudenkäynnin sisäinen avoimuus, mikä ilmenee prosessin vastavuoroisuutena eli kontradiktorisuutena.[13] Kontradiktorisen periaatteen mukaan kullakin asianosaisella on oikeus tulla yhtäläisesti kuulluksi.[14] Rikosprosessissa asianosaiset ovat lähtökohtaisesti keskenään hyvin eriarvoisessa asemassa, jolloin syytetyn yhtäläisen kohtelun turvaamiseksi on lisäksi noudatettava syytetyn suosimisen periaatetta (*favor defensionis*). Tällä pyritään tasoittamaan syytetyn prosessuaalises-

---

[12] Huovila, 2003, s. 79–81. Yksilön ihmisarvon huomioonottamiseen liittyy läheisesti myös yksilönsuojaperiaate, joka on nähdäkseni likimain sama asia mutta toisentyyppisellä painotuksella. Ervon mukaan yksilönsuojaperiaatteella on prosessissa lähtökohtaisesti korkein *prima facie* -arvo prosessiperiaatteiden joukossa, koska kaikki muut periaatteet, kuten tarkoituksenmukaisuusperiaate tai aineellisen totuuden periaate, ovat sille alisteisia. Ervo, 1996, s. 39. Ihmisarvon loukkaamattomuuteen nojautuu myös rikosprosessissa keskeinen tavoite syyttömän suojaamisesta, joka on Jääskeläisen mukaan rikosprosessuaalisten oikeusturvatakeiden perimmäinen tarkoitus. Jääskeläinen, 1997, s. 185.

[13] Yhdenvertaisen kohtelun ja kontradiktorisuuden lisäksi muut rationaalisuusehdot ovat Virolaisen mukaan oikeudenkäynnin tosiasiallinen saavutettavuus eli jokaisen tosiasiallinen mahdollisuus saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi (*access to justice*); oikeudenkäynnin avoimuus eli ulkoinen julkisuus, joka mahdollistaa käsittelyn julkisen kontrollin, sekä päätöksenteon avoimuus eli tuomion perusteleminen, joka mahdollistaa puolestaan prosessin lopputuloksen julkisen kontrollin. Virolainen, 2003, s. 105. Ks. myös Ervo, 2005, s. 132–141. Näistä rationaalisuuden elementeistä osana *fair trial*ia ks. tarkemmin Trechsel, 2005, s. 81 ss.

[14] Kontradiktorisen periaatteen noudattamisella pyritään aikaansaamaan mahdollisimman aito keskustelutilanne eli diskurssi toisaalta asianosaisten välille ja toisaalta asianosaisten ja tuomioistuimen välille. Ervo on väitöskirjassaan käsitellyt rikosprosessia diskurssiteorian lähtökohdista, ks. Ervo, 2005.

ti heikompaa asemaa syyttäjään nähden ja takaamaan hänelle mahdollisimman tasapuoliset mahdollisuudet asiansa ajamiseen.[15]

Prosessiperiaatteita hieman perinteisestä poikkeavalla tavalla ryhmitellyt Huovila nimittää prosessin rationaalisuusehtoja arvoperiaatteiksi, joiksi hän laskee muun muassa edellä mainituista kontradiktorisen periaatteen, prosessuaalisen yhdenvertaisuusperiaatteen sekä julkisuusperiaatteen, jossa on kyse oikeudenkäynnin asianmukaisuuden ja menettelyllisen oikeudenmukaisuuden takeista. Hänenkin mukaansa näillä arvoilla ja arvoperiaatteilla on ristiriitatilanteessa suurempi painoarvo kuin prosessin tavoitteilla ja päämäärillä. Erityisesti kontradiktorinen periaate on Huovilan mukaan saanut perus- ja ihmisoikeusajattelun aikaansaaman oikeuskulttuurin muutoksen myötä enemmän itsenäistä arvoa ja se on alettu käsittää laajemmin.[16]

Kontradiktorinen periaate eli kuulemisperiaate on yksi yleisesti tunnustetuista perus- ja ihmisoikeuksista, joka on ilmaistu kaikissa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä (*fair trial*) koskevissa ihmisoikeussäännöksissä. Se on kirjattu myös kotimaiseen perustuslakiimme, mutta sitä ei sen sijaan ole nimenomaisesti ilmaistu tavallisissa prosessilaeissamme. Se kuitenkin tunnustetaan sillä tavalla ehdottomaksi periaatteeksi, että sen rikkomisen johdosta lainvoimainen tuomio voidaan sisällön oikeellisuuteen katsomatta poistaa ylimääräisen muutoksenhaun tietä.[17] Kontradiktorisen periaatteen sisältö muodostuu seuraavista ulottuvuuksista[18]:

1) asianosaisen oikeus esittää omat vaatimuksensa ja väitteensä perusteluineen sekä niitä koskevat todisteet
2) asianosaisen oikeus saada tieto asiasta, vastapuolen oikeudenkäyntiaineistosta ja käsittelyn kulusta
3) asianosaisen oikeus saada esittää vastineensa eli lausua mielipiteensä vastapuolen vaatimuksista ja niiden perusteista, väitteistä ja todisteista
4) asianosaisen oikeus saada tilaisuus lausua mielipiteensä myös tuomioistuimen viran puolesta hankkimista todisteista ja selvityksistä

---

[15] *Favor defensionis* -periaate perustuu osittain ajatukseen, että syyttömän julistaminen syylliseksi on yhteiskunnankin kannalta vahingollisempi ratkaisu kuin syyllisen vapauttaminen. Ks. Tirkkonen, 1969, s. 23; HE 82/1995 vp, s. 83.

[16] Huovila, 2003, s. 72–79.

[17] Tirkkosen mukaan kontradiktorinen periaate on muista prosessiperiaatteista poiketen todellinen oikeusperiaate siinä mielessä, että sen johdonmukainen toteuttaminen on oikeuspakko. Tirkkonen, 1969, s. 81.

[18] Virolainen – Pölönen, 2003, s. 350. EIT:n käytännössä kontradiktorisen periaatteen on perinteisesti katsottu käsittävän niin sanotut *knowledge of*- ja *comment on* -oikeudet. Ks. Halila L., 2000, s. 231–233. Nyttemmin tähän on Ervon mukaan liitetty myös nk. *actual and active participation* -edellytys, mikä tarkoittaa vaatimusta todellisten osallistumismahdollisuuksien luomisesta kaikille asianosaisille. Ks. Ervo, 2005, s. 60.

5) asianosaisen oikeus saada tilaisuus esittää käsityksensä myös viran puolesta huomioon otettavista oikeustosiseikoista samoin kuin oikeudenkäyntiaineiston oikeudellisesta arvioinnista
6) asianosaisen oikeus vastapuolen nimeämien todistajien ja muiden todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden vastakuulusteluun
7) asianosaisen oikeus saada tilaisuus lausua mielipiteensä prosessinedellytyksistä ja muista oikeudenkäyntiä koskevista kysymyksistä – myös sellaisista, jotka tuomioistuin saa ottaa huomioon viran puolesta.

Kontradiktorisuuden sisältöä tarkastelemalla voidaan helposti päätyä johtopäätökseen, jonka mukaan periaatteen toteuttaminen vaatii ajallisia uhrauksia prosessissa. Periaate rajoittaa prosessin tehokkuutta nimenomaan nopeuden suhteen ja se saattaa jopa hidastaa prosessia. Kontradiktorisen periaatteen toteuttaminen edellyttääkin sen suhteuttamista prosessin tarkoituksenmukaisuusperiaatteeseen. Se ei ole sellainen prosessuaalista oikeudenmukaisuutta takaava arvo, jota olisi täysin poikkeuksetta noudatettava. Periaatteen ehdottoman noudattamisen haittoina ovat ajanhukka ja vaiva.[19] Näin ollen erityisesti kontradiktorinen periaate osana prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden periaatetta asettaa prosessin joutuisuudelle tietynlaiset reunaehdot.[20]

Kontradiktorisuuden ja asianosaisten tasapuolisen kohtelun toteutuminen edellyttää myös monia muita toimenpiteitä prosessin kuluessa. Asianosaisille on annettava riittävästi aikaa perehtyä vastapuolen vaatimuksiin ja valmistella omien näkökohtiensa esille tuomista. Tämä saattaa vaatia myös avustajan käyttämistä, mikä puolestaan voi vähävaraisen asianosaisen kohdalla edellyttää julkisin varoin kustannettavan oikeusavun saamista. Asianosainen ei välttämättä myöskään ymmärrä tuomioistuimessa käytettävää kieltä, jolloin hänelle on järjestettävä käännös- ja tulkkauspalveluita. Kaikki nämä toimenpiteet vaativat aikaa ja ovat ristiriidassa prosessin nopeusvaatimuksen kanssa.

1.3 Rikosprosessin sisäinen jännitteisyys

Rikosprosessin sääntely on näin ollen jatkuvaa tasapainoilua tehokkuusvaatimuksen ja eri osapuolten, erityisesti syytetyn oikeusturvan välillä.[21] Syytetyn oikeusturvaintressin sovittaminen yhteen tehokkuusvaatimuksen kanssa on ri-

---

[19] Ervo, 1996, s. 138.
[20] Tässä ilmenee myös ihmisoikeussopimusten määräysten sisältämä prosessin joutuisuutta koskeva paradoksi; yhtäältä ihmisoikeussopimukset sisältävät selkeän määräyksen joutuisasta oikeudenkäynnistä, toisaalta monet muut ihmisoikeusstandardit vaikuttavat hidastavasti oikeudenkäyntiin. Havansi, 2004, s. 17; Pellonpää, 2000, s. 364–365.
[21] Träskman, JFT 1993, s. 594.

kosprosessuaalisen lainsäädännön tärkeimpiä ja samalla vaikeimpia tehtäviä.[22] Tästä aiheutuu rikosprosessille leimaa antava sisäinen jännite, joka purkautuu arvojen ja tavoitteiden kollisiona prosessin eri vaiheissa eri tavoin. Kun rikosprosessi on perinteisen määritelmän mukaan ”lailla järjestettyä menettelyä, jossa vahvistetaan ne toimenpiteet, joihin on ryhdyttävä tapahtuneen rikoksen johdosta”[23], näyttää perusjännite kulkevan julkisen ja yksilön intressin välillä. ”Julkinen intressi” voidaan palauttaa valtion sisäistä turvallisuutta ja oikeusjärjestyksen ylläpitoa merkitsevään arvoon. ”Yksilön intressin” huomioon ottaminen taas on johdettavissa ennen kaikkea ihmisarvon kunnioittamisesta ja yksilön suojaamisesta valtion mielivaltaa vastaan.[24]

Rikosprosessin muodostaessa vaiheittain etenevän tapahtumasarjan esitutkinnasta tuomion täytäntöönpanon alkamiseen ilmenee myös prosessin sisäinen jännite eri vaiheissa eri tavoin. *Jonkan* mukaan ainakin rikosprosessin oikeudenkäyntivaiheessa epäillyn oikeusturvaintresseillä on *prima facie* -etusija rikosvastuun toteuttamisvaatimukseen nähden, koska tässä vaiheessa ratkaistaan syyllisyyskysymys ja tältä pohjalta määrätään rangaistus.[25] Sen sijaan tätä aiemmissa vaiheissa, erityisesti esitutkinnassa, rikosvastuun toteuttamistavoitteen suhteellinen painoarvo on korkeampi, mikä ilmenee lähinnä pyrkimyksenä jutun tosiasiapuolen perusteelliseen ja tehokkaaseen selvittämiseen.[26]

Koska rikosasian syytetyn oikeusturvavaatimusten toteuttaminen on edellä kerrotuin tavoin aikaavievää, vaikuttaa siltä, että prosessin tuomioistuinvaiheessa nopeusvaatimus on pakostakin oikeusturva- ja oikeudenmukaisuusvaatimuk-

---

[22] Jonkka, LM 1994, s. 736. Rikosprosessin funktioiden näkökulmasta voidaan sanoa, että jännite vallitsee rikosvastuun toteuttamispyrkimyksen ja rikoksesta epäillyn oikeusturvaintressien välillä. Virolainen, 2003, s. 55.

[23] Tirkkonen, 1969, s. 3.

[24] Jonkka, 1991, s. 174–175. Hormia, 1978, s. 211: ”Rikosprosessille ominainen perusjännitys aiheutuu niiden erisuuntaisten arvopyrkimysten kollisiosta, joita yhtäältä totuudentutkimisvelvollisuus ja toisaalta vaatimus syytetyn ihmisarvon kunnioittamisesta edustavat.” Ks. myös Jääskeläinen, 1997, s. 110–112.

[25] Uudemmissa määritelmissä yksilön prosessuaalisesta oikeusturvasta huolehtimista pidetään suorastaan rikosprosessin päätehtävänä rikosvastuun toteuttamisen ohella. Ks. Virolainen, 2003, s. 66; Pölönen, 2003, s. 23. Nämä päätehtävät ovat kuitenkin jossain määrin ristiriidassa keskenään, minkä vuoksi ne voivat painottua rikosprosessin eri vaiheissa toisiinsa nähden hieman eri suhteissa Jonkan esittämin tavoin. Ks. myös Tolvanen, Oikeus 2004, s. 58–59. Ervon mukaan olennaista nykyaikaisessa rikosprosessissa on rikosvastuun kohdentaminen oikein, minkä vuoksi rikosvastuun toteuttamista ja syytetyn oikeusturvasta huolehtimista ei tule edes erottaa toisistaan. Rikosvastuun oikein kohdentaminen pitää sisällään molemmat mainitut funktiot. Ervo, 2005, s. 106–110. Ks. myös Lindell, 2005, s. 20–24 sekä Hirvelä, 2006, s. 87–94.

[26] Ks. Jonkka, 1991, s. 187 ja Jonkka, LM 1994, s. 736. Ks. myös Trechsel, 2005, s. 96.

selle alisteinen.[27] Esitutkintavaiheessa taas nopeus on keskeisemmässä osassa, koska toiminnan ensisijainen tavoite on rikosvastuun toteuttaminen. On kuitenkin muistettava, että rikosprosessin eri osat muodostavat yhdessä kokonaisuuden, jonka on oltava järkevässä tasapainossa niin oikeusturva- kuin nopeusvaatimuksen suhteen. Tämä estää muun muassa sen, että esitutkinnassa olisi sallittua käyttää oikeusturvaa loukkaavia menetelmiä kuulustelujen jouduttamiseksi, jotta esitutkintavaiheella saataisiin säästettyä aikaa tuomioistuinvaiheeseen.[28]

Loppujen lopuksi rikosprosessin sisäinen jännite kulminoituu jokaisessa prosessin osavaiheessa vaatimukseen menettelyn joutuisuuden ja epäillyn/syytetyn oikeusturvavaatimuksen välisestä suhteesta ja sen joustavuudesta. Paitsi että rikosprosessin eri vaiheet suhteutuvat toisiinsa joutuisuus–oikeusturva-akselilla tietyllä tavalla, on myös jokaisessa vaiheessa itsessään sisäistä ristivetoa näiden vaatimusten välillä. Jos esimerkiksi esitutkinnassa painottuu yleisesti joutuisuus oikeusturvaa korkeammalle, muuttuu näiden periaatteiden keskinäissuhde heti, jos käytetään pakkokeinoja. Vastaavasti tuomioistuinvaiheessa voi olla mahdollista joustaa tietyistä oikeusturvavaatimuksista käsittelyn jouduttamiseksi, vaikka asianosaisten oikeusturvan takaamista pidettäisiin tässä vaiheessa joutuisuutta korkeammassa arvossa. Yleisiä sääntöjä joutuisuus- ja oikeusturvatavoitteiden painotuksesta on mahdotonta esittää. Painotus yksittäisessä tilanteessa vaatii tilannekohtaista harkintaa sekä rikosprosessin tavoitteiden ja periaatteiden keskinäissuhteiden ymmärrystä.

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

2.1 Kysymyksenasettelu

Tutkimuksessa tarkastellaan rikosprosessin joutuisuusvaatimusta osana perus- ja ihmisoikeudeksi tunnustettua oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Lähtökohdaksi otetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeva määritelmä, jossa oikeudenkäynnin odotetaan tapahtuvan kohtuullisessa ajassa, ”*within a reasonable time*”. Säännös tulkintakäytäntöineen on osoittautunut käytännössä merkittävimmäksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältöä määritteleväksi normiksi. Myös joutuisuusvaatimuksen si-

---

[27] Vanhan periaatteen mukaan tuomari ei laske, *iudex non calculat*, mikä tähän yhteyteen sovellettuna voisi kenties tarkoittaa, että tuomari ei voi kaavamaisesti laskea vain ajan kulumista syytetyn oikeusturvavaatimukset unohtaen. Ks. myös Virolainen, 1977, s. 214.

[28] Jonkan optimointikäskyjen kielelle muutettuna voidaan sanoa, että yksilön oikeusturvaa tulee rikosprosessissa kunnioittaa niin suuressa määrin kuin se oikeudellisten ja tosiasiallisten rajoitusten puitteissa suinkin on mahdollista. Jonkka, 1991, s. 185.

sältö on tullut täsmällisimmin määritellyksi juuri EIS 6 artiklan ja sen tulkintakäytännön kautta. Näin ollen mainittu säännös muodostaa luontevan lähtökohdan lähestyttäessä kysymystä oikeudenkäynnin kohtuullisesta kestosta.

Kuten edellä todettiin, oikeudenkäynnin joutuisuus ei kuitenkaan ole sellainen ”prosessihyve”, jota olisi mahdollista toteuttaa piittaamatta muista oikeudenkäyntiä koskevista periaatteista, vaan prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimus asettaa joutuisuudelle tietyt rajat. Rikosprosessi on eräänlaista köydenvetoa ajan kulumisen ja prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden välillä. Tutkimuksessa pyritään selvittämään, mitkä ovat nuo prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden rikosprosessin kestolle asettamat rajat ja millaista aikaa voidaan niiden perusteella pitää kohtuullisena.

Tarkastelun pääpaino on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) tulkinnoissa EIS 6 artiklan mukaisesta rikosprosessin kohtuullisesta kestosta. EIT on oikeuskäytännössään kehittänyt tiettyjä kriteereitä, joiden perusteella se arvioi prosessin keston kohtuullisuutta. Kriteereiden avulla arvioidaan sekä osapuolten että viranomaisten toimintaa kestoon vaikuttavina tekijöinä. Myös jutun laadulla ja vaikeudella on merkitystä keston kohtuullisuuden arvioinnissa. Näiden EIT:n kehittelemien kriteerien sisäpuolella vaikuttavat oikeudenmukaisuuden vaatimukset, joilla on ajankäytön näkökulmasta tarkastellen tietty, hidastava vaikutus prosessin kestoon.

EIT:n tulkintojen lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan korkeimman oikeuden sekä Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen (EYTI) tulkintoja prosessin kohtuullisesta kestosta ja prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden osatekijöistä. EYTI:n tulkintojen osalta on huomautettava, että koska rikosprosessioikeus ei sellaisenaan kuulu Euroopan unionin eikä näin muodoin myöskään EYTI:n toimivaltaan, ratkaisukäytäntö tutkimuksen aihepiiriin kuuluvien kysymysten osalta on hajanaista. EYTI:n tulkintakannanottoa ei siis ole kaikkien tutkimuksessa käsiteltyjen kysymysten osalta saatavissa. Kuitenkin myös EYTI:n ratkaisutoiminnan puitteissa nousevat kysymykset prosessuaalisesta oikeudenmukaisuudesta yhä useammin esille, joten sen tulkintoihin on syytä kiinnittää huomiota EIT:n ja KKO:n ratkaisujen rinnalla. Lähtökohtaisesti sekä EIT:n, EYTI:n että kansallisten tuomioistuinten prosessuaalista oikeudenmukaisuutta koskevien tulkintojen tulisi olla yhteneväiset, sillä kaikkia näitä sitoo Euroopan ihmisoikeussopimus. Käytännössä asiantila ei ole näin ihanteellinen, sillä järjestelmien ja tulkintakontekstien erilaisuus aiheuttaa tulkinnallisia eroja. Tutkimuksessa pyritään osaltaan selvittelemään myös näitä eroavuuksia sikäli, kun niitä on oikeuskäytännössä ilmennyt.

Oikeudenkäynnin kestoa ja prosessuaalista oikeudenmukaisuutta säännellään monissa yhteyksissä, kuten perustuslaissa, ihmisoikeussopimuksissa ja unionioikeudessa. Kokonaisuus voi olla vaikeasti hallittavissa. Sen hallitsemiseen tarvitaan systeemiymmärrystä, jonka avulla eri osien väliset vuorovaikutussuhteet

voidaan hahmottaa.[29] Tämän vuoksi tutkimuksessa tarkastellaan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja prosessin joutuisuuden vaatimusta mainittujen järjestelmien puitteissa, osana niiden normistojen kehitystä. Sen avulla pyritään hahmottelemaan joutuisuutta ja oikeudenmukaisuutta koskevan normiston paikkaa kunkin järjestelmän sisällä. Sen lisäksi tarkastellaan järjestelmien oikeuslähdeja tulkintaoppeja, joiden avulla normistoja tulkitaan. Tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva siitä prosessin joutuisuutta koskevasta sääntelykehikosta, jonka sisällä kotimaisissa tuomioistuimissamme tapahtuvan rikosprosessin kestoa arvioidaan.

2.2 Tutkimustehtävän rajauksia

Tutkimuksen kohteena on eri prosessilajeista ainoastaan rikosprosessi. Määräämisperiaatteelle rakentuvassa siviiliprosessissa asianosaisten mahdollisuudet omilla toimillaan vaikuttaa prosessin kestoon ovat aivan toista luokkaa kuin virallistoimintoisessa rikosprosessissa. Tästä johtuen siviiliprosessin kestoa on arvioitava toisenlaisista lähtökohdista kuin rikosprosessia, jossa osapuolten eriarvoisen aseman tasapainottamiseksi noudatetaan omintakeisia sääntöjä ja periaatteita, joilla on suoraa vaikutusta prosessin kestoon. Myös hallintoprosessi on luonteeltaan niin paljon rikosprosessista poikkeavaa, ettei sen tarkastelu sovi luontevasti rikosprosessin yhteydessä tehtäväksi.[30] Poikkeuksen muodostavat niin kutsutut hallinnolliset rikosasiat, jotka kotimaisen oikeuden mukaan ovat hallintoprosessia, mutta EIT:n tulkinnan mukaan tulevat arvioiduiksi rikosprosessia koskevien menettelysääntöjen mukaan.

Rikosprosessin kestoa ja sen suhdetta prosessuaaliseen oikeudenmukaisuuteen arvioidaan tutkimuksessa syytetyn näkökulmasta. Asianomistajan näkökulmasta arvioituna painotus olisi hyvin toisenlainen, sillä hänen kohdallaan painottuu erityisesti kysymys oikeuden saatavuudesta (*access to justice*). [31] Asianomistajalla, kuten siviilijutun asianosaisellakin, on yleensä intressi asian nopeasta loppuun saattamisesta, rikosvastuun toteuttamisesta ja oikeuksiin pääsystä.[32] Rikosjutun syytetyn intressissä saattaa sen sijaan olla jopa oikeudenkäynnin pitkit-

---

[29] Ks. Polakiewicz, 2001, s. 53: "*Mere knowledge of the Court's case-law is not enough. What really counts is the understanding of legal mechanisms in the national context and a certain sensitivity for human rights issues which allow a creative use of the precedents from Strasbourg.*"

[30] Tässä yhteydessä voidaan viitata Eija Siitari-Vanteen tuoreeseen hallintoprosessin tehostamista koskevaan väitöskirjaan (2005), jossa myös hallintoprosessin joutuisuus on tutkimuksen kohteena.

[31] Access to justice voi joissakin tilanteissa olla myös syytetyn kannalta tärkeä oikeus. Näin on esimerkiksi silloin, kun hänen on saatava esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän ratkaisut tuomioistuimen käsiteltäväksi. Ks. tästä näkökulmasta tarkemmin Virolainen – Pölönen, 2003, s. 259–263.

[32] Ks. oikeuden saatavuudesta perustuslaillisena ja ihmisoikeutena Ervo, LM 2000a, s. 1085 ss.

täminen. Vaikka rikosasian vireilläolo aiheuttaa syytetylle aina epävarmuutta ja inhimillistä kärsimystä, ei syytetyllä silti välttämättä ole erityistä tarvetta nopeuttaakaan prosessia.

Vaikka periaatteessa jokaisella rikosprosessiin liittyvällä aspektilla – alkaen tuomarin puolueettomuudesta ja tuomioistuimen kokoonpanosta – on jonkinlaista vaikutusta prosessin kestoon, on tutkimuksesta rajattu pois sellaiset näkökohdat, joiden yhteys prosessin kestoon on epäsuora. Oikeuskäytännössä en ole törmännyt vielä yhteenkään tapaukseen, jossa olisi ollut kyse esimerkiksi oikeudenkäynnin julkisuuden vaikutuksesta prosessin joutuisaan loppuunsaattamiseen, vaikka olisi esimerkiksi ajateltavissa tilanne, jossa oikeudenkäynnin saama runsas mediahuomio vaikuttaisi haitallisesti käsittelyn joutuisuuteen. Tutkimuksessa on pitäydytty vain niissä kriteereissä, jotka on EIT:n oikeuskäytännössä omaksuttu.

Käsittelyn joutuisuutta ei ole tutkittu myöskään tuomarin muodollisen prosessinjohdon näkökulmasta. Vaikka näkökulma olisi varmasti hyödyllinen, kyse on niin laajasta asiasta, että se olisi oman tutkimuksensa arvoinen. Onhan selvää, että tuomarin muodollinen prosessinjohto on avainasemassa tuomioistuinvaiheen joutuisassa läpiviemisessä. Tutkimuksessa omaksutussa jaottelussa prosessinjohdolliset kysymykset tulevat arvioiduiksi ”kansallisten viranomaisten toiminta” -kriteerin alla, mutta siinä ei kuitenkaan systemaattisesti käydä läpi prosessinjohtoon kuuluvia näkökohtia keston arvioinnin kannalta. On silti syytä mainita, että usein tuomioistuinvaiheessa tapahtuneen viivästyksen pääasiallisena syynä on heikko muodollinen (ja materiaalinen) prosessinjohto. Prosessinjohtoa koskeviin kysymyksiin on siis syytä kiinnittää huomiota pohdittaessa oikeudenkäyntien pitkittymistä.

3 METODISTA

Tutkimus sijoittuu perinteisessä oikeudenalajaottelussa prosessioikeuden alaan, mutta siinä on elementtejä myös muista oikeudenaloista – erityisesti valtiosääntöoikeudesta, kansainvälisestä oikeudesta ja eurooppaoikeudesta. Tutkimuksen tavoitteena on oikeusjärjestyksen sisällön selvittäminen siltä osin, kuin kysymys on rikosoikeudenkäynnin joutuisuutta koskevasta sääntelystä, eli tutkimus on luonteeltaan oikeusdogmaattista.[33] Kohteena ovat rikosprosessin joutuisuutta koskevat säännöt ja periaatteet. Nämä säännöt ja periaatteet saavat joutuisuutta koskevien normien sanamuodon yleisyydestä johtuen sisältönsä paljolti oikeuskäytännön kautta, joten oikeuskäytäntö on merkittävässä asemassa lähdeaineis-

[33] Ks. Aarnio, 1989, s. 48–49.

ton joukossa.[34] Tutkimus on laadittu ennen kaikkea akateemiseksi opinnäytteeksi, mutta sen toivotaan palvelevan myös lainsoveltajan tarpeita. Lainsäätäjälle kohdistettu *de lege ferenda* -tyyppinen argumentointi on tutkimuksessa vain sivuosassa.

Vaikka tutkimuksessa on mukana elementtejä myös muista oikeusjärjestyksistä, ei se ole metodiltaan varsinaisesti oikeusvertailevaa. Muiden oikeusjärjestysten suhtautumista tiettyjen kysymysten sääntelyyn on tutkimuksessa selostettu vain sen verran kuin se on joko ollut asiayhteyden vuoksi välttämätöntä tai sillä on katsottu olevan muuta aiheen kannalta kiinnostavaa arvoa. Tavoitteena ei ole millään muotoa ollut systemaattisesti vertailla Suomen ja muiden maiden suhtautumista tutkimuskohteena olevien kysymysten sääntelyyn.

Tutkimuksen tavoitteena on antaa kohteestaan eli rikosprosessin joutuisuudesta sellaista uutta tietoa, jota saadaan, kun aineisto on koottu, järjestetty ja systemaattisesti esitetty tieteen ihanteiden mukaisesti. Normien, lainvalmisteluaineiston ja oikeuskäytännön tutkimisen ja systematisoinnin jälkeen käsillä tulisi olla johdonmukainen, uutta tietoa tuottava esitys rikosprosessin joutuisuudesta osana Suomen oikeusjärjestelmää. Vaikka tavoite kuulostaa korkealentoiselta ja kunnianhimoiselta, kysymys on lopulta vain siitä oikeustieteellisen tutkimuksen perustehtävästä, jota tämäkin tutkimus osaltaan pyrkii toteuttamaan.[35]

4 LÄHDEKIRJALLISUUS JA OIKEUSTAPAUSMATERIAALI

4.1 Prosessin joutuisuutta koskevasta lähdekirjallisuudesta

Rikosprosessin joutuisuutta koskevaa monografiatutkimusta ei ole Suomessa aiemmin tehty. Muutoinkin rikosprosessin joutuisuutta koskeva tutkimus on Suomessa ollut vähäistä. Vuonna 1988 oikeusministeriön lainvalmisteluosasto julkaisi *Ritva Sipilän* selvityksen rikosasioiden lykkäyksistä alioikeuksissa (OLJ 6/1988). Se kuitenkin koskee ennen 1.10.1997 tapahtunutta rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista voimassa ollutta prosessia, eikä tuona aikana paljon käytetty juttujen lykkäysjärjestelmä ole enää uudistuksen jälkeen voimas-

---

[34] Mielessä on pyritty pitämään Juha Tolosen huomautus siitä, että usein dogmaattisessa tutkimuksessa oikeudelliseen ratkaisutoimintaan liittyvä relevantti todellisuus kuvataan liian ”kiiltokuvamaisesti”, jolloin yhdessä ratkaisujen oikeudellisen puolen ylikorostamisen kanssa saadaan syntymään vaikutelma ”maailmasta, jossa oikeus toteutuu ja paha saa palkkansa”. Tolonen J., 1997, s. 309.

[35] Ks. Häyhä, 1997, s. 19.

sa, vaan lykkäys on pääsääntöisesti kielletty. Koska Sipilän tutkimuksesta on kulunut pian jo parikymmentä vuotta ja sen kohteena on kokonaan toisenlainen rikosprosessimenettely kuin mikä nyt on voimassa, ei siihen ole tässä tutkimuksessa tarkemmin paneuduttu.

Uudistetun rikosprosessimenettelyn voimaantulon jälkeen Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on julkaissut kaksi tutkimusta, joissa selvitellään rikosprosessin toimivuutta. Ensimmäinen näistä on *Virve-Maria de Godzinskyn* vuonna 1999 tekemä erillisselvitys ”Tietoa uudesta rikosasioiden oikeudenkäynnistä”[36]. Siinä kartoitettiin muutamille tuomioistuimille lähetettyjen kyselyiden avulla uuden rikosprosessin toimivuutta käytännössä. Myös rikosasioiden käsittelyaikoja tutkittiin. Yleisesti ottaen uusi rikosprosessi vaikutti tutkimuksen mukaan varsin hyvin toimivalta ja käsittelyajat olivat pysyneet kohtuullisina. Eniten ongelmia joutuisuuden suhteen näyttivät aiheuttavan pääkäsittelyjen peruutukset, jotka valtaosaltaan aiheutuivat vastaajan poissaolosta. Poissaolon yleisimpänä syynä puolestaan todettiin olevan se, että vastaajaa ei ollut saatu haastettua.

Hyvin samansuuntaisia tuloksia saatiin myös vuonna 2003 julkaistussa *Kaijus Ervastin* ja *Hertta Kallioisen* tutkimuksessa ”Oikeudenkäyntimenettelyjen ongelmat ja prosessisäännösten soveltaminen”[37]. Tutkimuksessa selviteltiin kaikkien prosessilajien ongelmallisimmiksi koettuja piirteitä muun muassa tuomareille ja asianajajille osoitetun kyselyn avulla. Rikosprosessin osalta keskeisimmäksi ongelmakohdaksi oli tämänkin selvityksen mukaan käytännössä koettu pääkäsittelyjen peruuntuminen asianosaisten poissaolon vuoksi. Rikosprosessin hitaus ei kuitenkaan sinänsä noussut tutkimuksessa esille erityisenä ongelmana. Tutkijat kuitenkin korostivat, että rikosprosessin toimivuudesta tarvittaisiin enemmän empiiristä tutkimustietoa.

Prosessuaalisia määräaikoja koskee *Erkki Havansin* tuore tutkimus ”Määräajat ja oikeudenkäynti” (2004). Siinä ei kuitenkaan tutkita määräaikoja prosessin joutuisuuden kannalta, vaan selvitellään erilaisten prosessuaalisten määräaikojen laskemista. Luonnollisesti on selvää, että prosessuaalisilla määräajoilla on vaikutuksensa prosessin joutuisuuteen. Prosessuaalisten määräaikojen tehtävä on asettaa prosessitoimien suorittamiselle selkeät aikarajat; tässä mielessä määräajat muodostavat jonkinlaisen ajankäytöllisen perälaudan, jota pidemmälle ajanjaksolle ei prosessitointen suorittamista ole lupa ulottaa. Tällaisia määräaikoja on runsaasti myös rikosprosessissa ja ne rytmittävät osaltaan prosessin kulkua.

Hallintoprosessin joutuisuus on suurennuslasin alla *Eija Siitari-Vanteen* vuonna 2005 julkaistussa väitöstutkimuksessa ”Hallintolainkäytön tehostaminen”.

---

[36] De Godzinsky, 2000.
[37] Ervasti – Kallioinen, 2003.

Tutkimus sivuaa hyvin paljon tämän tutkimuksen aihepiirejä ja on siten lähteenä varsin tärkeä. Monet Siitari-Vanteen tutkimustuloksista pätevät hänen tutkimansa hallintoprosessin lisäksi yhtä hyvin rikosprosessiin, kun joutuisuutta tarkastellaan ihmis- ja perusoikeutena.

Erityisesti prosessin joutuisuutta koskevia artikkeleita on julkaistu muutamia. Jo vuonna 1958 *Bruno A. Salmiala* kiinnitti huomiota lainkäytön hitauteen (DL 1958). Tämän tutkimuksen kannalta yksi keskeisimpiä artikkeleita on kuitenkin *Laura Ervon* vuonna 1998 julkaistu artikkeli ”Prosessin joutuisuus ihmis- ja perusoikeutena” (DL 1998a). Ervo on käsitellyt rikosprosessin joutuisuutta myös asianomistajan kannalta,[38] mihin kysymykseen ei tässä tutkimuksessa edellä selostetuista syistä tarkemmin paneuduta. Lisäksi Ervo on käsitellyt eräässä artikkelissaan rikosprosessin kohtuuttoman keston hyvittämistä asian ratkaisun yhteydessä (2005a). Sen sijaan hän on rajannut prosessin kestoa koskevat kysymykset pois vuonna 2005 ilmestyneessä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevassa väitöskirjassaan. Oikeudenkäynnin joutuisuutta tarkastellaan myös *Mika Huovilan* artikkelissa ”Rikostuomion perusteleminen ja oikeudenkäynnin nopeusvaatimus” (2006).

Rikosoikeudenkäynnin joutuisuus ei siis ole tähän saakka ollut kovin suuren tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena. Lukuisat kirjoittajat kuitenkin sivuavat joutuisuutta ja siihen liittyviä kysymyksiä muiden esitysten yhteydessä. Kysymystä tarkastellaan muun muassa kaikissa uutta rikosprosessia koskevissa yleisesityksissä. Lisäksi oikeudenkäynnin joutuisuutta sivutaan useissa perustuslain kommentaareissa osana perustuslain 21 §:n mukaista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta.

Hyvin lähellä omaa tutkimuksellista intressiäni ovat jo edellä mainitut Laura Ervon oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä sekä Eija Siitari-Vanteen hallintoprosessin tehokkuutta koskevat väitöstutkimukset. Ihmis- ja perusoikeuksia eri lainkäytön lajeissa käsitteleviä väitöskirjoja on viime vuosina julkaistu Suomessa edellä mainittujen lisäksi muutamia. Vuodelta 2003 ovat Mika Huovilan tutkimus ”Periaatteet ja perustelut” sekä *Pasi Pölösen* ”Henkilötodistelu rikosprosessissa”. Vuonna 2000 julkaistiin puolestaan *Leena Halilan* tutkimus ”Hallintolainkäyttömenettelyn oikeusturvatakeista” sekä *Janne Aerin* ”Oikeussuojan ulottuvuus hallinnossa”, joissa myös käsitellään tämän tutkimuksen kohdetta sivuavia kysymyksiä. Lisäksi vuonna 2004 Saksassa julkaistu *Paulina Tallrothin* oikeusvertaileva tutkimus ”Informationsrechte des Beschuldigten im Vorverfahren. Die Verwirklichung prozessualer Garantien in Deutschland und den nor-

[38] Ervo, Laura, Rikosoikeudenkäynnin joutuisuus asianomistajan ihmisoikeutena. DL 1999, s. 1094–1098.

dischen Ländern unter Berücksichtigung der EMRK" on aihepiiriltään lähellä tässä tutkimuksessa käsiteltyjä kysymyksiä.

Tämän tutkimuksen aiheen kannalta erityisen kiinnostavia väitöskirjoja ovat myös vuonna 2004 julkaistu *Kari Uotin* "Euroopan ihmisoikeustuomioistuin – lainkäyttäjä oikeuden tekijänä" sekä vuodelta 2003 oleva *Jukka Viljasen* yhteiskuntatieteellinen tutkimus "The European Court of Human Rights as a Developer of the General Doctrines of Human Rights Law". Unohtaa ei sovi myöskään *Martin Scheininin* vuonna 1991 julkaistua ihmisoikeustutkimuksen alalla uraauurtavaa väitöskirjaa "Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa."

Keskeisimpään prosessioikeudelliseen lähteistöön kotimaiselta puolelta kuuluvat myös *Jyrki Virolaisen* ja Pasi Pölösen vuosina 2003 ja 2004 julkaistut teokset "Rikosprosessin perusteet" ja "Rikosprosessiin osalliset" sekä *Juha Lappalaisen* toimittama yleisteos "Prosessioikeus" (2003). Muun kuin prosessioikeudellisen kirjallisuuden joukossa erittäin tärkeässä asemassa on luonnollisesti myös *Matti Pellonpään* yleisesitys "Euroopan ihmisoikeussopimus", josta on vuonna 2005 ilmestyneen uusimman eli neljännen painoksen lisäksi käytetty myös muutamia vanhempia painoksia.

Lähdekirjallisuudesta voidaan mainita erikseen muut suuret Euroopan ihmisoikeussopimuksen kommentaariteokset, kuten *Jochen A. Froweinin* ja *Wolfgang Peukertin* "Europäische Menschenrechtskonvention" (2. painos, 1995), *Pieter van Dijkin* ja *G.J.H. van Hoofin* "Theory and Practice of the European Convention on Human Rights" (3. painos, 1998) sekä *Hans Daneliuksen* "Mänskliga rättigheter i europeisk praxis" (2. painos, 2002). Lisäksi *Stephanos Stavrosin* vuodelta 1993 oleva väitöskirja "The Guarantees for Accused Persons Under Article 6 of the European Convention on Human Rights" sekä *Stefan Trechselin* vuonna 2005 julkaistu laaja monografia "Human Rights in Criminal Proceedings" ovat tämän tutkimuksen aihepiirin kannalta erittäin keskeisiä. Lähteenä on käytetty myös varsin runsaasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen valvontaelinten virkamiesten kirjoittamia artikkeleita.[39]

Valtiosääntöoikeuden ja EU-oikeuden alueella on lähteistössä pitäydytty lähinnä näiden alojen tunnetuimpien kotimaisten ja muutamien ulkomaisten kirjoittajien esityksissä. Tarkastelukulman pääpaino on pyritty pitämään prosessioikeudessa.

---

[39] Artikkeleiden osalta on huomattava, että niiden näkökulma on useimmiten EIS:n järjestelmän sisältä lähtevä.

4.2 Oikeustapausmateriaali

Rikosprosessin joutuisuutta koskevan normiaineksen sanamuotojen yleisyyden vuoksi normien sisältö määrittyy vasta oikeuskäytännön kautta. Tästä johtuen käsillä olevassa tutkimuksessa pääpaino on oikeustapauslähteistössä, erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnoissa. Uuden EIT:n aineistoa on tämän tutkimuksen aihepiirin osalta jo niin runsaasti, että sen perusteella on mahdollista määritellä vakiintunut tulkintakäytäntö. Sen vuoksi vuonna 1998 EIT:een sulautuneen Euroopan ihmisoikeustoimikunnan oikeuskäytäntöä ei ole systemaattisesti käyty läpi.[40]

EIT:n ratkaisujen nimiin on viitattu englanniksi niissä tapauksissa, joissa englanninkielinen versio on ollut saatavilla. Muilta osin on viitattu ranskankielisiin nimiin. Tapausselostuksissa on mahdollisuuksien mukaan hyödynnetty myös Finlex-tietokannassa olevia suomenkielisiä käännöksiä.[41] EYTI:n ratkaisujen osalta on käytetty pääasiallisesti englanninkielisiä versioita, vuodesta 1995 lähtien on hyödynnetty myös suomenkielisiä tekstejä.

Kotimaisen oikeustapausaineiston osalta on pitäydytty korkeimman oikeuden ratkaisuissa, eikä tarkastelua ole muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ulotettu hovioikeustason ratkaisuihin. Huomioon on otettu lähinnä uudistetun rikosprosessimenettelyn aikainen ratkaisukäytäntö. Myös ylimpien laillisuusvalvojien, oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen, ratkaisukäytäntöä on pyritty hyödyntämään.

5 TUTKIMUKSESSA KÄYTETYSTÄ KÄSITTEISTÖSTÄ

Yleisimmän tason käsitteitä tässä tutkimuksessa ovat ihmisoikeuden ja perusoikeuden käsitteet. Molemmat viittaavat perustavaa laatua oleviin yksilölle kuuluviin erityisen tärkeisiin oikeuksiin. Termiä ”perusoikeus” käytetään puhuttaessa

---

[40] Uudistetun ja vanhan valvontamenettelyn mukaisten ratkaisujen ennakkotapausarvoilla ei sinänsä ole eroa, mutta vanhan menettelyn mukaisten ratkaisujen ennakkotapausarvo on vähitellen häviämässä nopeasti kasvavan uudemman oikeuskäytännön myötä. Ks. Trechsel, 2005, s. 9. Eroa ei myöskään ole uuden EIT:n julkaistujen ja julkaisemattomien tapausten välillä, tosin poikkeuksen muodostavat sellaiset suuren jaoston ratkaisut, joiden avulla pyritään avoimesti ohjaamaan oikeuskäytäntöä. Käytännön syistä tässä tutkimuksessa on viitattu pääasiassa julkaistuihin tuomioistuimen ratkaisuihin. Ks. myös Pellonpää, 2005, s. 212–213.

[41] EIT:n tapausselostuksissa sana ”kohta” viittaa aina tuomion kohtaan eli englanninkielisessä versiossa *as to to law*- ja ranskankielisessä versiossa *en droit* -otsikon alla esitettyyn. Osa tapauksista on julkaisemattomia ja ne ovat saatavissa vain EIT:n Internet-sivuilta (www.echr.coe.int/echr).

kansallisessa valtiosäännössä vahvistetuista oikeuksista ja termiä ”ihmisoikeus” puolestaan puhuttaessa kansainvälisissä sopimuksissa vahvistetuista oikeuksista. Sisällöllisesti kysymys on kuitenkin pitkälti samoista oikeuksista. Ihmisoikeussopimukset määrittävät perusoikeuksien kansainvälisen tavoitetason.[42]

Muusta kansainvälisestä oikeudesta poiketen Euroopan unionissa käytetään termiä ”perusoikeus” (*fundamental right*), joka yleensä siis viittaa kansalliseen, valtiosääntötasoiseen oikeuteen. Myös tämä termi viittaa oikeuksien perustavaa laatua olevaan luonteeseen. Unionin termivalinnan on arveltu johtuvan muun muassa siitä, että unioni haluaa korostaa oikeusjärjestyksensä omaleimaisuutta kansallisten oikeusjärjestysten ja kansainvälisen oikeuden välimaastossa. Tämän tutkimuksen kannalta ei kuitenkaan ole olennaista näiden käsitteiden sisällön hienojakoinen määrittely, vaan niitä käytetään yksinkertaisesti edellä mainituissa merkityksissä.

Olennaisempaa on sen sijaan havaita, että useiden kansallisten perusoikeussäännösten sisältö ja niiden käsitteet pohjautuvat suoraan ihmisoikeussopimusten käsitteistöön. Tunnetuimpia tällaisista käsitteistä on *fair trial*, josta käytetään suomenkielistä nimitystä ”oikeudenmukainen oikeudenkäynti”[43]. Termi on omaksuttu myös perustuslaissa. Tämä terminologinen yhteys puolestaan johtaa siihen, että kansallisen säännöksen tulkinnassa on mahdollista ja usein aiheellistakin tukeutua ihmisoikeussopimusten vastaavien määräysten tulkintakäytäntöön.[44]

Tutkimuksen kannalta keskeisin käsite on ”kohtuullinen kesto”. Siitä käytetään synonyyminä sanaa ”joutuisuus”. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan englanninkielisessä versiossa kohtuullinen kesto on ilmaistu sanoin ”*within a reasonable time*” ja ranskankielisessä versiossa puolestaan sanoin ”*dans un délai raisonnable*”. Oikeudenkäynnin on siis tapahduttava kohtuullisen, hyväksyttävänä pidettävän ajan kuluessa. Perustuslain 21 §:n mukaan asia on puolestaan saatava käsitellyksi ”ilman aiheetonta viivytystä”. Sanamuodoissa on huomattava ero, mutta sisällöllisesti kysymyksen tulisi olla samasta asiasta.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa on itse asiassa kolmessa eri artiklakohdassa rikosoikeudenkäyntiä koskevia aikamääreitä tai aikarajoituksia. Edellä

---

[42] Ks. esimerkiksi Hallberg, 1999, s. 31–37; Karapuu – Jyränki, 1999, s. 62–65; Scheinin, 1999, s. 201–203.

[43] Ks. HE 309/1993 vp, s. 74.

[44] Viljanen, LM 1996, s. 791. Ks. myös Länsineva, 1998, s. 113–114, joka varoittaa sääntöhakuisen tulkinnan vaaroista ja muistuttaa, että kaikki perusoikeustulkinnat on suhteutettava perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuteen. Etsittäessä tulkinta-apua aiemmasta ratkaisukäytännöstä on hänen mukaansa myös otettava huomioon ajan kuluminen ja muuttuvat yhteiskunnalliset käsitykset. Näin ollen etsittäessä sisältöä oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille ei tulisi tyytyä vain EIT:n tulkintoihin asiasta, vaan kehittää oikeuden sisältöä meille ja meidän oikeusjärjestelmäämme sopivaan, mahdollisuuksien mukaan jopa kansainväliset minimivaatimukset ylittävään suuntaan.

mainitun 6 artiklan 1 kappaleessa ilmaistun, oikeudenkäynnin yleistä kestoaikaa koskevan määritelmän lisäksi myös 5 artiklassa on kestoa koskevia määritelmiä. EIS 5 artiklan 3 kappaleen mukaan pidätetyn tai vangitun syyteasia on tuotava viipymättä (*promptly / aussitôt*) tuomarin tutkittavaksi ja hänellä on oltava oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa (*within a reasonable time / dans un délai raisonnable*). 5 artiklan 4 kappaleen mukaan puolestaan vapaudenriiston laillisuus on saatava viipymättä (*speedily / à bref délai*) tutkittavaksi tuomioistuimessa.

Edellä mainitut kaksi viimeistä joutuisuusmäärettä eivät kuitenkaan ole erityisen huomion kohteena tässä tutkimuksessa, sillä ne viittaavat vapaudenriiston laillisuuskontrolliin ja sen tapahtumiseen kohtuullisessa ajassa. EIS 5(3) artiklan mukainen vapaudenriiston tuomioistuinkontrolli on (hallinnollinen) oikeusturvakeino vapaudenriiston laillisuuden tutkimiseksi. Puheena olevan artiklakohdan mukainen kestoaika lasketaan vapaudenriiston alkamisesta ja se päättyy ensimmäisen asteen tuomioon tai epäillyn tai syytetyn vapauttamiseen sitä ennen.[45] Tarkastelukohteena on siis vapaudenriiston kestoaika, ei koko oikeudenkäynnin kesto. Vapaudenriisto voi päättyä jo ennen tuomion julistamista tai se voi jatkua koko oikeudenkäynnin ajan. Näin ollen on mahdollista, että rikosprosessin EIS 6 artiklan mukainen kokonaiskestoaika on kohtuullinen, mutta EIS 5(3) artiklan mukainen vapaudenriiston kestoaika tämän rikosprosessin sisällä kohtuuttoman pitkä.[46] On rikosoikeudenkäynnin kokonaiskestoon nähden täysin erillinen kysymys, millaista aikaa voidaan pitää kohtuullisena puhuttaessa vapaudenriiston kestosta. Rikosprosessin kokonaiskestoon ei myöskään suoranaisesti vaikuta se, kuinka nopeasti vapaudenriiston laillisuus otetaan tuomioistuimessa tutkittavaksi EIS 5(4) artiklan vaatimuksen mukaisesti.[47]

6 TUTKIMUKSEN RAKENNE

Tutkimus jakaantuu johdanto- ja loppujaksojen lisäksi neljään varsinaiseen lukuun. Luvussa II tarkastellaan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevien ihmis- ja perusoikeusnormien historiallista kehitystä ja oikeudenkäynnin joutuisuusvaatimusta niiden osana. Tarkastelutapa on lähinnä normatiivinen ja tarkastelun kohteena ovat ihmis- ja perusoikeusnormistot kansainvälisellä, eurooppa-

---

[45] Ks. tulkinnasta Wemhoff v. Germany (27.6.1968), kohdat 4–9. Ks. myös van Dijk – van Hoof, 1998, s. 373–381 sekä Trechsel 2005, s. 511–514 ja 518–523.

[46] Pellonpää, 2005, s. 304.

[47] Mainittakoon kuitenkin, että tämä aika on yleensä vain muutamia päiviä. Ks. esim. de Jong, Baljet and van den Brink v. the Netherlands (22.5.1984), kohta 58. Ks. myös van Dijk – van Hoof, 1998, s. 388–389, Trechsel, 2005, s. 491–495.

laisella ja kotimaisella tasolla. Ajallisesti tarkastelu painottuu 1900-luvulle ja erityisesti toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, jolloin ihmisoikeuksien painoarvo kansallisten ja kansainvälisten järjestelmien sisällä alkoi selvästi kasvaa. Tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva siitä, missä eri konteksteissa oikeudenkäynnin joutuisuutta ihmis- ja perusoikeutena säännellään ja millainen noiden normien suhde on toisiinsa. Luvussa selvitellään varsin laajasti prosessuaalisten oikeuksien asemaa yleiseurooppalaisen ihmisoikeusnormiston sekä kotimaisen perusoikeusjärjestelmän osana.

Kolmas luku liittyy läheisesti edelliseen, sillä siinä tarkastellaan niitä metodeja, joilla edellisessä luvussa esiteltyjä ihmis- ja perusoikeusnormeja tulkitaan. Lainkäyttäjälle ei riitä pelkkä normien tuntemus, vaan on tiedettävä jotakin myös niiden tulkintametodeista ja niin sanotuista yleisistä opeista.[48] Joutuisuutta koskevaa ihmis- ja perusoikeusnormistoa on niin kotimaisessa kuin kansainvälisessäkin järjestelmässä, ja kunkin järjestelmän sisällä on oma oikeuslähdeoppinsa ja omat tulkintasääntönsä. Prosessioikeuskin on näin kansallisen oikeusjärjestyksen ulkopuolella syntyvän säännöstön vaikutuspiirissä, jolloin puhtaasti kotimaisiin lähteisiin nojautuen on enää harvoin mahdollista ratkaista prosessiin liittyviä kysymyksiä. Kotimaisen oikeuden säännökset saavat yhä useammin todellisen sisältönsä kansallisen oikeusjärjestyksen ulkopuolisista lähteistä. Perinteinen oikeuslähdeoppimme antaa kuitenkin huonosti välineitä tähän tulkintaan, eikä sitä ole vielä ”päivitetty” vastaamaan muuttunutta tilannetta. Kolmannessa luvussa pyritään tämän vuoksi kootusti esittelemään niitä oikeuslähdeopillisia näkökohtia, jotka oikeudenkäynnin joutuisuutta arvioitaessa nousevat esiin. Kaikenkattavaan oikeuslähdeopin tältä osin tapahtuvaan uudelleenmuotoiluun eivät kirjoittajan taidot kuitenkaan riitä, eikä se myöskään ole tässä tarkoituksena. On kuitenkin selvää, että oikeuslähdeopin uudistamista tarvitaan oikeuslähteiden keskinäisen painoarvon muuttumisen vuoksi.[49]

Tutkimuksen neljännessä luvussa siirrytään tarkastelemaan joutuisan oikeudenkäynnin kriteerejä sellaisina, kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ne määritellyt. Karkeasti jaoteltuna kriteereitä on kolme: jutun vaikeusaste, osapuolten toiminta prosessin aikana sekä kansallisten viranomaisten toiminta pro-

---

[48] Myös Länsineva korostaa, että tulkitsijalla on paitsi oltava yleiskäsitys perusoikeusjärjestelmästä, hänen on myös hallittava ne erityiset opit, joita kulloinkin sovellettavana oleviin perusoikeuksiin liittyy. Ks. Länsineva, 1998, s. 112.

[49] Tuorin sanoin ”Eurooppa-oikeus ei ole vielä jättänyt jälkiään Aarnion ja Peczenikin 1970- ja 1980-luvuilla muotoilemaan oikeuslähdeoppiin, jossa oikeuslähteet jaetaan vahvasti ja heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin”. Uudessa ”eurooppalaisessa” oikeuslähdeopissa lainsäädännön esitöiden merkitys on huomattavasti vähäisempi ja tuomioistuinten ennakkopäätösten merkitys vastaavasti suurempi kuin mihin olemme aarniolais-peczenikiläisessä esityksessä tottuneet. Tuori arvioi myös, että kotoperäistenkin oikeuslähteiden keskinäinen painoarvo saattaa olla muuttumassa samaan suuntaan. Tuori, 2002, s. 265–266.

sessin aikana. Erityisesti osapuolten toimintaa arvioitaessa tulee näkyviin rikosprosessin sisäinen jännite joutuisuuden ja syytetyn oikeudenmukaisten puolustautumismahdollisuuksien suhteen. Kansallisten viranomaisten toimintaa arvioitaessa taas esille nousevat muun muassa resurssikysymykset, vuorovaikutussuhteet toisten tuomioistuinten ja viranomaisten kanssa, hallintokäytännöt ynnä muut ulko-oikeudelliset tekijät. Näitä näkökohtia tarkastellaan luvussa EIT:n, EYTI:n ja KKO:n tulkintojen valossa.

Viidennessä luvussa tehdään katsaus Suomen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa saamiin rikosprosessin kestoa koskeviin tuomioihin ja selvitellään, onko rikosprosessissamme tästä näkökulmasta katsottuna joku erityinen ominaisuus, joka aiheuttaa prosessin viivästymistä yli hyväksyttävänä pidetyn ajan. Luvussa tarkastellaan myös kotimaisen rikosprosessin menettelyllisiä piirteitä erityisesti ajankäytön näkökulmasta. Rikosprosessin keskeiset osat käydään läpi vaihe vaiheelta esitutkinnasta aina täytäntöönpanovaiheen alkamiseen saakka. Tavoitteena on nostaa esille erityisesti niitä kohtia rikosprosessimenettelyssä, joilla on erityistä merkitystä prosessin keston kannalta. Luvussa esitetään myös ne johtopäätökset, joihin erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnat prosessin kohtuullisesta kestosta suhteessa kotimaiseen rikosprosessiimme antavat aihetta.

II Joutuisa prosessi osana prosessuaalisten perus- ja ihmisoikeuksien normatiivista kehitystä

1 PROSESSUAALISET OIKEUDET ENSIMMÄISISSÄ PERUS- JA IHMISOIKEUSASIAKIRJOISSA

Nykyaikainen ihmis- ja perusoikeusajattelu alkoi kehittyä 1600- ja 1700 -luvuilla niin sanotun rationalistisen luonnonoikeudellisen koulukunnan myötä.[1] Tämän ajattelutavan pääarkkitehteja olivat muun muassa *Hugo Grotius* (Huig de Groot, 1583–1645), *Samuel Pufendorf* (1632–1694), *Thomas Hobbes* (1588–1679), *John Locke* (1632–1704) ja *Jean-Jacques Rousseau* (1712–1778). He kehittelivät ajatusta ikuisista, ihmiselle luontaisesti kuuluvista oikeuksista. Heidän teoriansa yksilön suhteesta yhteiskuntaan, yksilöiden järjestäytymisestä yhteiskunnassa sekä yksilölle kuuluvien vapauksien turvaamisesta valtion suvereniteettia vastaan ovat vaikuttaneet keskeisesti modernin ihmisoikeusajattelun syntyyn.[2] Ne myös loivat intellektuaalisen perustan 1700-luvulla alkaneelle yhteiskunnalliselle kehitykselle, jonka tuloksena syntyivät ensimmäiset modernit kirjoitetut perusoikeusluettelot.

Virginian perustuslakia (*Virginia Declaration*) vuodelta 1776 pidetään ensimmäisenä kirjoitettuna perusoikeusluettelona.[3] Sen ensimmäisessä pykälässä tunnustetaan ihmisen luontainen vapaus ja hänelle kuuluvien tiettyjen oikeuksien loukkaamattomuus:

---

[1] Ks. luonnonoikeudellisen ajattelun päätyypeistä esim. Aarnio, 1989, s. 105–115; Shestack, 2000, s. 35–38.

[2] Ks. luonnonoikeuden vaikutuksesta ihmisoikeusajatteluun esim. Justyński, 1991, s. 29–31; Castberg, 1968, s. 13 ss. Castberg suhtautuu itse varsin kriittisesti ns. absoluuttiseen luonnonoikeuteen. Hänen mielestään niiden oikeuksien, joiden voidaan katsoa kuuluvan kaikille ihmisyksilöille kaikkina aikoina, joukko on hyvin pieni. Näihin oikeuksiin hän laskee mm. kidutuksen kiellon. Luonnonoikeudet tai luonnolliset oikeudet ovat hänen mielestään jossain määrin relatiivisia ja riippuvat siitä viitekehyksestä, jossa niitä sovelletaan. Sama pätee hänen mukaansa ihmisoikeuksiin. Myös kokemus ja kulttuurillinen kehitys muuttavat näitä. Castberg, RevDIC 1968, s. 14 ss. Myös Castrén vieroksui luonnonoikeutta, sillä hänen mukaansa ”luontaisoikeudellisesta katsantokannasta on seurauksena, että vieraannutaan todellisesta elämästä”, Castrén, LM 1948, s. 3.

[3] Vrt. kuitenkin Viljanen 1988, s. 19–22, jonka mukaan Virginian julistus ei ollut puhdas perusoikeusluettelo, vaan lähinnä valtiollisen järjestelmän perustava asiakirja. Se on hänen mukaansa kuitenkin ”säädännäinen alkupiste sille perusoikeuslinjalle, jolle oli tyypillistä kiinteä yhteys kansalaisten oikeuksien ja kansansuvereniteettiajatuksen välillä”.

> Section 1. *That all men are by nature equally free and independent, and have certain inherent rights, of which, when they enter into a state of society, they cannot, by any compact, deprive or divest their posterity, namely, the enjoyment of life and liberty, with the means of acquiring and possessing property, and pursuing and obtaining happiness and safety.*

Vaikka Virginian julistuksen perusoikeusjärjestelmä rakentuukin lähinnä omistusoikeuden ja sen turvaamisen ympärille, myös prosessuaalisia oikeuksia turvataan peräti neljässä eri pykälässä. Voidaan sanoa, että niissä määritellään historiallisesti tarkastellen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin (*fair trial*) perustuslailliset takeet. Joutuisa oikeudenkäynti mainitaan yhtenä syytetylle taattavista oikeuksista.

> Section 8. *That in all capital or criminal prosecutions a man hath a right to demand the cause and nature of his accusation, to be confronted with the accusers and witnesses, to call for evidence in his favor, and to a speedy trial by an impartial jury of twelve men of his vicinage, without whose unanimous consent he cannot be found guilty; nor can he be compelled to give evidence against himself; that no man be deprived of his liberty, except by the law of the land or the judgment of his peers.*
>
> Section 9. *That excessive bail ought not to be required, nor excessive fines imposed, nor cruel and unusual punishments inflicted.*
>
> Section 10. *That general warrants, whereby an officer or messenger may be commanded to search suspected places without evidence of a fact committed, or to seize any person or persons not named, or whose offence is not particularly described and supported by evidence, are grievous and oppressive, and ought not to be granted.*
>
> Section 11. *That in controversies respecting property, and in suits between man and man, the ancient trial by jury is preferable to any other, and ought to be held sacred.*

Virginian sanoma levisi laajalle. Se innoitti ennen muuta Ranskan ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistuksen (*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*, 1789) laatijoita.[4] Julistuksen mukaan oli olemassa luonnollisia oikeuksia (*les droits naturels*), jotka olivat "*inaliénables et sacrés de l'homme*", kuten ensimmäisessä artiklassa mainittu jokaisen oikeus syntyä ja kuolla vapaana sekä jokaisen yhtäläiset oikeudet lain edessä. Prosessuaaliset oikeudet huomioitiin myös Ranskassa, mutta niiden suhteen julistus ei ollut yhtä yksityiskohtainen

---

[4] Ks. esim. Wagner, 1991, s. 36. Virginian julistus on ollut esikuva myös YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmalliselle julistukselle (1948) sekä TSS- ja KP-sopimuksille (1966). Viimeksi mainitut puolestaan ovat vaikuttaneet merkittävästi useiden valtioiden valtiosääntöjen kehitykseen. Ks. Blaustein, 1991, s. 94–95.

kuin esikuvansa.[5] Ranskan julistuksessa on myös korostuneemmin esillä lakisidonnaisuuden ajatus – jopa ihmis- ja perusoikeuksien suojasta voidaan poiketa, kunhan siitä on säädetty lailla.[6] Yhteistä molemmille julistuksille on kuitenkin se, että ne tunnustavat syytetylle oikeuden tietyt vähimmäisvaatimukset täyttävään oikeudenkäyntiin ja tunnustavat hänen oikeutensa tulla kohdelluksi syyttömänä siihen saakka, kunnes syyte on näytetty toteen. Menettelyn joutuisuuden suhteen Ranskan julistus sen sijaan vierittää vastuuta syytetylle itselleen; laillisesti syytetyn tai pidätetyn on välittömästi toteltava määräystä rangaistuksen uhalla.

> Article 7 – *Nul homme ne peut être accusé, arrêté ou détenu que dans les cas déterminés par la loi et selon les formes qu'elle a prescrites. Ceux qui sollicitent, expédient, exécutent ou font exécuter des ordres arbitraires doivent être punis; mais tout citoyen appelé ou saisi en vertu de la loi doit obéir à l'instant; il se rend coupable par la résistance.*
>
> Article 8 – *La loi ne doit établir que des peines strictement et évidemment nécessaires, et nul ne peut être puni qu'en vertu d'une loi établie et promulguée antérieurement au délit, et légalement appliquée.*
>
> Article 9 – *Tout homme étant présumé innocent jusqu'à ce qu'il ait été déclaré coupable, s'il est jugé indispensable de l'arrêter, toute rigueur qui ne serait pas nécessaire pour s'assurer de sa personne doit être sévèrement réprimée par la loi.*

Kolmas 1700-luvun ihmis- ja perusoikeusluetteloista on vuonna 1787 hyväksyttyyn Amerikan Yhdysvaltain perustuslakiin tehdyt kymmenen ensimmäistä lisäystä (*amendments*), jotka tunnetaan nimellä *Bill of Rights*. Tämän 1791 voimaan tulleen perusoikeusluettelon esikuvina olivat selkeästi kaksi edellä mainittua perus- ja ihmisoikeuskodifikaatiota. Lisäyksistä erityisesti viides ja kuudes koskevat prosessuaalisia oikeuksia sisältäen muun muassa oikeuden nopeaan ja julkiseen oikeudenkäyntiin. Kuten Virginian perustuslain, myös Bill of Rightsin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet perustuvat angloamerikkalaisen perinteen mukaiseen jury-oikeudenkäyntiin. Erona Virginian julistukseen on, että tuomioon ei vaadita juryn yksimielisyyttä[7] eikä siinä myöskään ole mainittu oi-

---

[5] Tämä johtunee ainakin osittain siitä, että julistuksen arvo oli puhtaasti poliittinen eikä sillä ollut oikeudellista sitovuutta; se ilmensi uutta poliittista ohjelmaa, jolla oli tarkoitus korvata *Ancien Régime*.

[6] Ks. Viljanen, 1988, s. 26–27.

[7] Tapauksessa Patton v. United States (1930) liittovaltion korkein oikeus (*United States Supreme Court*) katsoi kuitenkin, että VI lisäystä tulkitaan juryn osalta seuraavasti: a) juryyn kuuluu 12 henkilöä, ei enempää eikä vähempää; b) oikeudenkäynti on käytävä tuomarin läsnä ollessa ja hänen valvonnassaan, ja tuomarilla on oikeus antaa jurylle ohjeita; c) tuomion on oltava yksimielinen. Liittovaltiotasolla syytetyn oikeus yksimieliseen tuomioon on vahvistettu tapauksessa Andres

keutta olla todistamatta itseään vastaan[8]. Sen sijaan syytetyn oikeus lainoppineeseen avustajaan on uutta verrattuna Virginian julistukseen.

> Amendment V – *No person shall be held to answer for a capital, or otherwise infamous crime, unless on a presentment or indictment of a grand jury, except in cases arising in the land or naval forces, or in the militia, when in actual service in time of war or public danger; nor shall any person be subject for the same offence to be twice put in jeopardy of life or limb; nor shall be compelled in any criminal case to be a witness against himself, nor be deprived of life, liberty, or property, without due process of law; nor shall private property be taken for public use, without just compensation.*
>
> Amendment VI – *In all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right to a speedy and public trial, by an impartial jury of the state and district wherein the crime shall have been committed, which district shall have been previously ascertained by law, and to be informed of the nature and cause of the accusation; to be confronted with the witnesses against him; to have compulsory process for obtaining witnesses in his favor, and to have the assistance of counsel for his defence.*[9]

Jo ennen edellä mainittuja perus- ja ihmisoikeusluetteloita muutamissa laeissa ja lakikokoelmissa oli prosessin ”reiluutta” turvaavia säännöksiä. Tunnetuimpia näistä ovat *Magna Charta* vuodelta 1215, joka takaa syytetylle oikeuden tulla vertaistensa tuomitsemaksi tai laissa säädetyin edellytyksin (*by the law of the land, legem terrae*)[10]; tämän vahvistanut *Petition of Right* vuodelta 1628, mieli-

---

v. United States, 1948. Osavaltiotasolla kuitenkin myös enemmistöpäätös saattaa riittää tuomitsemiseen.

[8] Tämä oikeus on kuitenkin kehittynyt liittovaltion korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä. Tapauksessa Twining v. New Jersey (1908) ja Adamson v. California (1947) V lisäyksen *self incrimination* -lausekkeen ei vielä katsottu sitovan osavaltioita, mutta tapauksessa Malloy v. Hogan (1964) korkein oikeus kumosi aiemman kantansa ja katsoi, että lauseke sitoo XIV lisäyksen *due process* -lausekkeen kautta myös osavaltioita.

[9] Virginian julistuksen lisäksi perustuslain V ja VI lisäykset juontavat juurensa Englannin common law'hon ja vanhoihin oikeusperiaatteisiin, kuten ”*nemo tenetur se ipsum accusare*”. Esimerkiksi Grand Jury rikosasioissa on mainittu ensimmäisen kerran jo Englannin vuoden 1164 *Constitutions of Clarendonissa* ja vuoden 1166 *Assize of Clarendonissa*. Tapauksessa Barker v. Wingo (1972) liittovaltion korkein oikeus muun muassa pohti nopean oikeudenkäynnin vaatimusta ja jäljitti sen juuret Virginian julistuksen lisäksi Assize of Clarendoniin ja Magna Chartaan (1215). Ks. perustuslain taustasta esim. Hutchison, 1975, s. 298–306.

[10] Kappale 39: *[N]o freeman shall be taken or imprisoned or disseised or exiled or in any way destroyed; nor will we go upon him nor send upon him, except by the lawful jugdment of his peers, or by the law of the land*.

”Law of the land” tarkoittaa itse asiassa samaa kuin esimerkiksi amerikkalaiseen lakikieleen vakiintunut ”due process of law”. Jälkimmäinen termi on todennäköisesti mainittu ensimmäisenä Kuningas Edward III:n vuonna 1354 antamassa säädöksessä numero 28, joka tunnetaan myös ni-

valtaisen pidättämisen kieltänyt *Habeas Corpus Act* vuodelta 1679[11] sekä *Bill of Rights* vuodelta 1689, joka muun muassa takaa oikeuden vedota kuninkaaseen sekä kieltää julmat ja epätavalliset rangaistukset[12].

Edellä mainituissa Isossa-Britanniassa annetuissa säännöksissä pyrittiin kaikissa rajoittamaan suvereenin (kuninkaan) valtaa ja takaamaan kansalaisille tiettyjä oikeuksia. Säännökset eivät kuitenkaan olleet varsinaisia ihmisoikeussäännöksiä, sillä ne takasivat oikeudet vain tietyn ryhmän jäsenille, nimittäin vapaille englantilaisille (*englishmen*), eivät suinkaan kaikille valtion lainkäyttöpiirissä oleville. Ne olivat kuitenkin tärkeitä esikuvia 1700-luvun perus- ja ihmisoikeusluetteloille sisältäen myös jonkinlaisen fair trial -oikeuden esiasteen. Varsinaisten ihmisoikeuksien kehittymiseen näistä kuitenkin oli vielä matkaa.

2 KANSAINVÄLISEN YHTEISÖN VAKIINTUMINEN

2.1 Ihmisoikeudet ja kansainvälisen yhteistyön vaatimus

Luonnonoikeudellisen ajattelun ja sitä seuranneen yhteiskunnallisen kehityksen myötä useiden valtioiden perustuslaeissa ja lakikokoelmissa alettiin tunnustaa jokaiselle yksilölle kuuluvien, ”luovuttamattomien” oikeuksien olemassaolo. Vaikka ihmisoikeuksien ajatus oli laajalle levinnyt, kysymys oli silti yksittäisissä valtioissa tunnustetuista oikeuksista. Mikään ei estänyt tulkitsemasta näitä oikeuksia eri tavalla eri maissa. Ihmisoikeuksien tunnustaminen ja tulkitseminen kaikkialla samalla tavalla edellytti kansainvälistä yhteistyötä.

---

mellä *the Statute of Westminster of the Liberties of London*: *[T]hat no man, of what estate or condition that he be, shall be put out of land or tenement, nor taken, nor imprisoned, nor disinherited, nor put to death, without being brought in answer by due process of the law*. Molemmilla ilmauksilla tarkoitetaan kuitenkin samaa; kysymys on syytetyn oikeuksista häntä vastaan käytävässä rikosoikeudenkäynnissä. Ks. käsitteistä ja niiden kehityksestä Mott, 1973, s. 4–5, 30–45 ja 589 sekä Galligan, 1996, s. 171–178.

[11] Oikeus pyytää habeas corpus writ’iä on kuitenkin ollut osa common law’ta jo paljon ennen tätä; sen uskotaan olleen vakiintunut jo ennen Magna Chartaa. Sen mukaan jokainen vapaa kansalainen, joka oli vangittu (*imprisoned*), saattoi vaatia *Court of the King’s Bench* -nimiseltä tuomioistuimelta habeas corpus writ’ia, jolloin mainitun tuomioistuimen oli tutkittava vangitsemisen syy ja päästettävä henkilö vapaaksi, vapautettava hänet takuita vastaan tai lähetettävä vankilaan (*remand*). Ks. Hutchison, 1975, s. 137–138.

[12] *[T]hat it is the right of the subjects to petition the king, and all commitments and prosecutions for such petitioning are illegal; – – That excessive bail ought not to be required, nor excessive fines imposed, nor cruel and unusual punishment inflicted; – –That jurors ought to be duly impanelled and returned, and jurors which pass upon men in trials for high treason ought to be freeholders; – –*

Kansainvälisyys onkin nimenomaan se aspekti, joka on ominainen ihmisoikeuksille ja erottaa ne valtioiden sisäisissä (perustus)laeissa turvatuista tietyistä oikeuksista, perusoikeuksista. Ihmisoikeudet voidaan määritellä kansainvälisissä asiakirjoissa yhteisesti sovituiksi pelisäännöiksi, joissa valtiot sitoutuvat tunnustamaan, kunnioittamaan ja edistämään tiettyjä oikeuksia suhteessa kaikkiin lainkäyttöpiiriinsä kuuluviin ihmisyksilöihin.[13] Ihmisoikeussopimuksin suojattavat oikeudet ovat sisällöltään yleensä samoja oikeuksia, jotka mainitaan valtioiden perusoikeusluetteloissa. Valtioiden suvereniteetin puitteissa tapahtuva perusoikeussuojaus on kuitenkin osoittautunut riittämättömäksi valtioiden toistuvasti loukatessa perusoikeussäännöstöjään, minkä vuoksi kansainvälisen tason valvontatoimenpiteet on katsottu tarpeellisiksi.[14] Kansainvälinen valvonta puolestaan edellyttää kansainvälisen yhteisön järjestäytymistä, jonka ensimmäinen varteenotettava askel oli Kansainliiton perustaminen vuonna 1919.

2.2 Kansainliiton aika 1919–1946

Ihmisoikeussopimusten ensisijaisena tavoitteena on vahvistaa yksilöiden oikeusturvaa sopimuksen jäsenvaltioiden alueella. Vielä 1900-luvun alkuvuosikymmenten ajan yksilön asema kansainvälisessä oikeudessa oli verraten heikko. Kansainvälinen oikeus käsitteli lähinnä vain valtioiden välisiä suhteita ja keskeisellä sijalla oli periaate, jonka mukaan valtiot eivät puuttuneet toistensa sisäisiin asioihin, jollaisiksi ihmisoikeudetkin vielä laajalti katsottiin.

1900-luvun alun ”ihmisoikeuksille” oli tyypillistä, että ne koskivat vain jonkin valtion jäseniä. Valtiot saattoivat kohdella omia kansalaisiaan ja kansalaisuutta vailla olevia henkilöitä mielensä mukaan toisten valtioiden voimatta puuttua asiaan. Ulkomaalaisille oli kuitenkin vallitsevan käsityksen mukaan taattava tie-

---

[13] Ihmisoikeuksien määrittely on sinänsä varsin hankalaa. Niitä voidaan luonnehtia esimerkiksi kaikille ihmisyksilöille kuuluviksi universaaleiksi moraalioikeuksiksi, ks. Gewirth, 1988, s. 181–184; Lang, 1991, s. 16, tai perustavaa laatua oleviksi, luovuttamattomiksi ja ihmiselämälle välttämättömiksi oikeuksiksi, ks. Wallace, 1992, s. 195. Kuitenkaan mitkään muut kuin valtioita oikeudellisesti velvoittavissa yleismaailmallisissa tai alueellisissa ihmisoikeussopimuksissa nimenomaisesti turvatut oikeudet eivät – mahdollisesta periaatteellisesta tärkeydestään huolimatta – ole ihmisoikeuksia. Scheinin, Perusoikeudet, 1999, s. 187.

[14] Saraviita, LM 1991, s. 474.

tyt vähimmäisoikeudet.[15] Myös joitakin ihmisoikeuksiksi luonnehdittavia oikeuksia oli yksilöille jo kansainvälisessä oikeudessa taattu.[16]

Ihmisoikeuksien kansainvälisessä kehityksessä merkitsi edistysaskelta ennen kaikkea vuonna 1919 perustettu Kansainliitto, sillä se oli ensimmäinen maailmanlaajuinen järjestö, jolla oli edes periaatteelliset mahdollisuudet vakiinnuttaa ihmisoikeusajattelua maailmassa. Ihmisoikeudet eivät kuitenkaan olleet Kansainliiton toiminnassa keskeisellä sijalla, vaan sen päätehtävä oli turvata ja edistää maailmanrauhaa sekä ratkoa valtioiden välisiä riitaisuuksia.[17]

Kansainliiton peruskirjaan sisältyi silti joitakin ihmisoikeuksia koskevia yksittäisiä määräyksiä. Esimerkiksi 23 artiklassa velvoitettiin valtiot muun muassa takaamaan oikeudenmukaiset ja inhimilliset työolot kaikille sekä viestinnän vapaus (*freedom of communications*). Siinä velvoitettiin valtiot myös takaamaan niiden valvonnassa olevilla alueilla oleskelevien syntyperäisten kansalaisten tasapuolinen kohtelu sekä näillä alueilla elävien alkuasukkaiden oikeudenmukainen kohtelu.[18]

Varsinaisia prosessuaalisia oikeuksia koskevia määräyksiä ei peruskirjassa ollut, ellei sitten viimeksi mainittua määräystä oikeudenmukaisesta kohtelusta pidetä jonkinlaisena fair trial -oikeuden alkiona. Kaiken kaikkiaan Kansainliiton

---

[15] Castrén, DL 1953, s. 215 ja Castrén 1959, s. 142–143, 162–192. Yksilön asemasta kansainvälisessä oikeudessa tarkemmin Oppenheim, 1948, s. 579–585. Yksilön asema kansainvälisessä oikeudessa oli pitkään epäselvä – yleensä yksilöitä pidettiin kansainvälisen oikeuden objekteina, ei subjekteina. Vielä vuonna 1959 Castrén kirjoittaa oppikirjassaan: ”*Ihmisyksilöiden kansainvälinen asema on epäselvä, mutta tuntuu siltä, ettei heitäkään voi vielä pitää kansainvälisen oikeuden subjekteina ainakaan yleisen kansainvälisen oikeuden mukaan. Heillä on kyllä kansainvälisestä oikeudesta monenlaista hyötyä, samoin kuin se toisaalta saattaa vaikuttaa haitallisesti heidän asemaansa, mutta varsinaiset oikeudet ja velvollisuudet syntyvät tässä yleensä heidän kotivaltiolleen tai oikeusvaltioilleen, joiden toimenpiteet vasta ratkaisevat, millaiseksi ihmisyksilön asema itse asiassa muodostuu.*” Castrén, 1959, s. 26. Castrén oli kuitenkin jo pitkään ennakoinut yksilön aseman muuttumista kansainvälisessä oikeudessa, ks. Castrén, LM 1945, s. 200 ss. ja LM 1948, s. 1 ss. Näin myös Sipponen, LM 1956, s. 856 ss. ja LM 1957 s. 649 ss.

[16] Castrén puhui ”sosiaalisesta ja ihmisystävällisestä toiminnasta”. Toiminta käsitti muun muassa toimenpiteitä orjuuden kieltämiseksi, terveydenhoidon edistämiseksi, työolojen parantamiseksi sekä vähemmistöjen suojelemiseksi. Valtioiden välinen yhteistyö käsitti myös joitakin rikoksentekijäin luovutusta koskevia sopimuksia. Ks. Castrén, 1959, s. 145–162. Oppenheim käyttää näistä nimitystä ”*the Rights of Mankind*”, Oppenheim, 1948, s. 583.

[17] Kansainliiton perustaminen aloitti uuden kehitysjakson kansainvälisten järjestöjen toiminnassa. Se oli ensimmäinen hallitustenvälinen järjestö, jolla oli pitkälle eriytynyt, hierarkkinen organisaatio. Ks. Saraviita, 1973, s. 9–13. Kansainliiton varsinainen toiminta alkoi marraskuussa 1920. Suomesta tuli Kansainliiton jäsen jo 16.12.1920. Ks. liittymisestä mts. 275–279.

[18] ARTICLE 23. *Subject to and in accordance with the provisions of international conventions existing or hereafter to be agreed upon, the Members of the League: a) will endeavour to secure and maintain fair and humane conditions of labour for men, women, and children, both in their own countries and in all countries to which their commercial and industrial relations extend, and for that purpose will establish and maintain the necessary international organisations; (b) undertake to secure just treatment of the native inhabitants of territories under their control.*

toiminta ihmisoikeuksien alalla jäi perin vaatimattomaksi. Se epäonnistui myös varsinaisessa päätehtävässään eli maailmanrauhan turvaamisessa, ja sen toiminta loppui käytännössä toisen maailmansodan syttymiseen vuonna 1939. Muodollisesti Kansainliitto oli olemassa vuoteen 1946 saakka.[19]

2.3 Yhdistyneiden kansakuntien perustaminen 1945

Epäonnistumisestaan huolimatta Kansainliiton olemassaolo oli kuitenkin ollut niin arvokasta, että yleisesti tunnustettiin tarve uudelle maailmanjärjestölle sen toiminnan jatkajana. Kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden takaamiseksi perustettiin vuonna 1945 uusi maailmanlaajuinen järjestö, Yhdistyneet kansakunnat.[20] Edeltäjästään poiketen Yhdistyneille kansakunnille määriteltiin tämän lisäksi kuitenkin myös muita päämääriä.

Peruskirjan mukaan järjestön tehtävänä on edistää kansakuntien välisten ystävällisten suhteiden kehittämistä yhtäläisten oikeuksien ja itsemääräämisoikeuden periaatteiden kunnioittamisen pohjalta. Samoin sen tehtävänä on aikaansaada kansainvälistä yhteistyötä taloudellisten, sosiaalisten, sivistyksellisten ja humanitääristen ongelmien ratkaisemiseksi sekä edistää ja rohkaista ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista. Lisäksi sen tulee toimia keskuksena näihin yhteisiin päämääriin tähtäävien kansakuntien toimenpiteiden yhtenäistämiseksi.[21]

Ihmis- ja perusoikeudet ovat YK:n toiminnassa siis selvästi edeltäjäänsä keskeisemmällä sijalla. Peruskirjassa todetaan, että ihmisyksilöiden kohtelua, olivatpa nämä valtioiden omia kansalaisia tai eivät, ei enää voida pitää yksinomaan valtioiden sisäisenä asiana. Ihmisoikeuksien sisältöä ei kuitenkaan tarkemmin määritellä, vaan ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista koskeva lausuma on ainoastaan ohjeluontoinen. YK:n peruskirja on kuitenkin ensimmäi-

---

[19] Ks. Kansainliitosta yleisesti esim. Broms, 1976, s. 1–18. Ks. myös ihmisoikeuksista ennen II maailmansotaa esim. Buergenthal – Kiss, 1991, s. 1–11.

[20] Uuden järjestön alkukohdaksi katsotaan yleensä Moskovassa lokakuussa 1943 järjestetty konferenssi, jossa Englanti, Kiina, Neuvostoliitto ja Yhdysvallat sopivat uuden kansainvälisen järjestön perustamisesta rauhan ja turvallisuuden takaamiseksi. Valmistelua jatkettiin useissa kansainvälisissä konferensseissa ja se saatiin päätökseen San Franciscossa 26.6.1945, missä osanottajavaltioiden edustajat allekirjoittivat järjestön peruskirjan. Peruskirja astui voimaan 24.10.1945 ja Yhdistyneet kansakunnat aloitti toimintansa. Ks. YK:n perustamisesta Broms, 1976, s. 19–26. Ks. myös Kansainliiton ja YK:n peruskirjan synnyn vertailusta Castrén, LM 1952, s. 306–308.

[21] YK:n päämääristä puhutaan peruskirjan johdanto-osassa ja niitä tarkennetaan I lukuun kuuluvissa kahdessa artiklassa. Ks. ihmisoikeusmääräysten sisällyttämisestä peruskirjaan Sohn, 1973, s. 505–514. Ks. peruskirjasta myös Broms, 1976, s. 27–44 sekä YK:sta yleisesti Suontausta, 1946.

nen vakava yritys saattaa ihmisoikeuksien suojelu osaksi valtioiden kansainvälisoikeudellisia velvoitteita.[22] Suomi tuli YK:n jäseneksi vuonna 1955.[23]

3 VUOSI 1948 – UUSI AIKAKAUSI IHMISOIKEUKSIEN HISTORIASSA

Toisen maailmansodan jälkitunnelmissa korostui ihmisyksilön ja ihmisarvon merkitys, ja kansainvälisesti tunnettiin tarvetta luoda järjestelmiä, jotka takaisivat ihmisarvon kunnioittamisen. Vuosi 1948 merkitsi todellista käännekohtaa ihmisoikeuksien historiassa. Silloin tapahtui kaksi ihmisoikeuksien kehityksen kannalta merkittävää asiaa. Yleismaailmallisella tasolla hyväksyttiin YK:n ihmisoikeuksien julistus, joka on kiistatta yksi ihmisoikeuksien historian merkkipaaluista. Euroopassa puolestaan päätettiin ryhtyä tehokkaisiin toimiin uusien sotien ehkäisemiseksi ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi ja kokoonnuttiin Haagiin suunnittelemaan ”uutta Eurooppaa”. Haagista alkaneen kehityksen tuloksena Eurooppa on muodostunut nykyisenkaltaiseksi ihmisoikeusalueeksi.

3.1 Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus

Jo vuonna 1946 YK:n talous- ja sosiaalineuvosto asetti ihmisoikeuksien toimikunnan, jonka tehtävänä oli valmistella ihmis- ja perusoikeuksien suojeluun tähtääviä ehdotuksia ja suosituksia. Ensimmäisenä tehtävänään toimikunta alkoi suunnitella luetteloa ihmisoikeuksista, jotka olisi tarkoitettu yleismaailmallisesti sovellettaviksi.[24] Vuoden 1948 alussa se esitti talous- ja sosiaalineuvostolle luon-

---

[22] Westerholmin mukaan YK:n peruskirja tunnusti ensimmäistä kertaa kansainvälisessä oikeudessa yksilön aseman. Peruskirjalla luodun ihmisoikeusjärjestelmän heikkouksia oli hänen mukaansa kuitenkin paitsi se, että yksilöille kuuluvien oikeuksien sisältöä ei peruskirjassa määritelty, myös se, että valtioita ei voitu millään juridisesti tehokkaalla tavalla pakottaa noudattamaan ihmisoikeusvelvoitteitaan. Yksilöt eivät myöskään voineet vaatia oikeuksia omissa nimissään *locus standi in judicio*n puuttumisen vuoksi. Westerholm, JFT 1952, s. 4–18. Samoin Oppenheim, joka näki tässä kuitenkin ”*wide possibilities of the international recognition of human rights*”. Oppenheim, 1948, s. 669–670. Ks. myös Sipponen, LM 1957, s. 668–677; Walsh, 1984, s. 651.

Ks. peruskirjasta ihmisoikeuksien suojaajana myös Rotkirch, JFT 1969, s. 333–334 sekä Nieminen, 1988, s. 18. Myös Lehtimaja ajoittaa ihmisoikeuskeskustelun varsinaisen alkuvaiheen YK:n syntyaikoihin: ”*Lakimiestä kiinnostavassa merkityksessä niistä* [ihmisoikeuksista] *on ryhdytty puhumaan vasta toisen maailmansodan jälkeen. Kysymys ei ollut enää luonnonoikeudellisesta idealismista vaan luonnollisesta reaktiosta karvaaseen historialliseen kokemukseen.*” LM 1995, s. 183. Näin myös Walsh, 1984, s. 657–658.

[23] SopS 1/56. Ks. myös Saraviita, 1973, s. 287–289.

[24] Jo YK:n peruskirjan johdannossa lausutaan, että järjestön perustajien päämääriin kuului vahvistaa luottamusta ihmisten perusoikeuksiin, ihmisyksilön kunnioitukseen ja arvonantoon sekä sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Peruskirjan 62 artiklan 2 kohdassa määritellään talous- ja sosiaali-

noksensa, ja joulukuun 10. päivänä yleiskokous hyväksyi äänestyksen jälkeen ihmisoikeuksia koskevan yleismaailmallisen julistuksen.[25]

Julistuksen johdanto-osassa todetaan sen edustavan kaikkien valtioiden ja kansakuntien yhteistä saavutustasoa ja tähdennetään julistukseen sisältyvien oikeuksien olevan vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan perustana. Varsinaisessa kolmekymmentä artiklaa käsittävässä tekstiosassa luetellaan kaikille ihmisille kuuluvat perusoikeudet.[26] Lähtökohdaksi määritellään, että kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan ja heillä kaikilla on järki ja omatunto (1 art.) Lisäksi todetaan, että julistuksessa mainitut vapaudet ja oikeudet eivät riipu mistään ulkoisista seikoista, kuten rodusta, sukupuolesta tai kielestä (2 art.). Julistuksessa todetaan sellaiset perustavaa laatua olevat oikeudet, kuten jokaisen oikeus elämään, vapauteen ja turvallisuuteen (3 art.).

3.1.1 Prosessuaalisten ihmisoikeuksien perusta

Ensimmäistä kertaa kansainvälisessä oikeudessa myös prosessuaaliset ihmisoikeudet saavat merkittävää huomiota. Julistuksen 6 artiklassa todetaan, että jokaisella on oikeus tulla tunnustetuksi henkilönä lain edessä.[27] Tämä on periaatteelliselta kannalta hyvin tärkeä artikla, sillä siinä lausuttu on edellytys sille, että yksilöllä voi ylipäätään olla oikeudenkäyttöön liittyviä oikeuksia. Seuraava askel

---

neuvoston tehtäväksi suositusten esittäminen kaikille kuuluvien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien nauttiman kunnioituksen lisäämiseksi. Sille annetaan myös oikeus toimialaansa kuuluvissa asioissa laatia yleiskokoukselle esitettäviä sopimusluonnoksia. Ks. Idman, LM 1947, s. 597–601; Rotkirch, JFT 1969, s. 334–336.

[25] Ks. julistuksen syntyvaiheista Kanger, 1984, s. 11–22 sekä Broms, 1976, s. 378–379 sekä julistuksen taustasta Alanen, LM 1962, s. 235–241 ja Ravila, LM 1963, s. 687–692.

[26] Ihmisoikeusjulistus perustuu kolmelle keskeiselle periaatteelle. Näitä ovat jo Ranskan vallankumouksesta tutut ihmisyksilöiden vapaus (*liberté*), ihmisten samanarvoisuus (*égalité*) sekä veljeyden ja toisten ihmisten kunnioittamisen ajatus (*fraternité*). Ks. Cohen-Jonathan, 2000, s. 209–219. Ks. julistuksen sisällöstä myös esim. Castrén, DL 1953, s. 218–222; Westerholm, JFT 1952, s. 23 sekä Oppenheim, 1948, s. 672. Kaiken kaikkiaan ihmisoikeuksien suojelun voidaan sanoa julistuksen myötä siirtyneen poliittiselta tasolta oikeudelliselle tasolle.

[27] Article 6 – *Everyone has the right to recognition everywhere as a person before the law.*

Artiklan suomenkielinen käännös on hieman harhaanjohtava, sillä siinä puhutaan ihmisyksilön oikeudesta saada *oikeushenkilöytensä* tunnustettua. Englanninkielinen ilmaus kertoo paremmin, että kysymys on henkilön asemasta *oikeussubjektina*. Myöskään ranskankielinen ilmaus *personnalité juridique* tai espanjankielinen *personalidad jurídica* eivät sellaisenaan Suomen oikeusjärjestyksen suhteen käänny ilmaukseksi ”oikeushenkilö”. Vrt KP-sopimus (SopS 8/1976), jonka 16 artiklan suomennoksessa puhutaan oikeudesta ”tulla tunnustetuksi henkilöksi oikeudellisessa mielessä” (*person before the law*).

on 7 artiklassa lausuttu henkilöiden tasavertaisuus lain edessä ja oikeus yhtäläiseen lain suojaan.[28]

Varsinaisia oikeudenkäyntiin liittyviä oikeuksia koskevat julistuksen 9–11 artiklat. Mielivaltainen pidättäminen, vangitseminen ja maanpakoon ajaminen on kielletty 9 artiklassa.[29] 10 artiklassa puolestaan taataan jokaiselle tasa-arvoinen oikeus tulla oikeudenmukaisesti ja julkisesti kuulluksi riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, kun päätetään hänen oikeuksistaan tai velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä:

> *[E]veryone is entitled in full equality to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal, in the determination of his rights and obligations and of any criminal charge against him.*[30]

11 artiklan 1 kohdassa tuodaan ilmi syytteessä olevan henkilön oikeus tulla kohdelluksi syyttömänä ja taataan hänelle oikeus puolustautua:

> *[E]veryone charged with a penal offence has the right to be presumed innocent until proved guilty according to law in a public trial at which he has had all the guarantees necessary for his defence.*

Tätä julistuksen sisältämää luetteloa oikeudenkäyntiin liittyvistä oikeuksista on pidettävä merkittävänä askeleena yksilön prosessuaalisten oikeuksien kehityksen kannalta,[31] vaikka julistus ei olekaan oikeudellisesti sitova asiakirja. En-

---

[28] Article 7 – *All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination.*

Artikla voidaan nähdä johdantona 8–11 artikloille, jotka käsittelevät yksilön kansalaisoikeuksia ja juridisia oikeuksia, jotka takaavat yksilön oikeuden valtiota (ei toista yksilöä) vastaan. Kanger, 1984, s. 91.

[29] Article 9 – *No one shall be subjected to arbitrary arrest, detention or exile*.

Ks. säännöksen tulkinnasta Kanger, 1984, s. 93–94.

[30] Sanat ”full equality” korostavat oikeudenkäytön perusperiaatetta, joka on kaikkien tasa-arvoisuus lain edessä. Yhdenvertaisuuden periaatehan on ilmaistu jo julistuksen 2 artiklassa ja toistettu 7 artiklassa, mutta 10 artiklassa vielä erikseen korostetaan, että minkäänlainen syrjintä tai erottelu ei tässä suhteessa ole sallittu, vaan kaikilla on oikeus ”täysin tasa-arvoiseen” kohteluun tuomioistuimissa. Ks. Robinson, 1958, s. 114.

Säännöksen aiemmissa tekstiversioissa oli mainittu seuraavat kolme aspektia: 1) oikeus edustautua itse valitsemansa lakimiehen avulla (tai välityksellä); 2) saada ymmärrettävä selitys prosessin kulusta sekä 3) oikeus käyttää omaa kieltään tai ainakin hänelle tuttua kieltä. Ks. Kanger, 1984, s. 95 lähteineen sekä Lehtimaja – Pellonpää, 1993, s. 160. Lyhyempi versio siis hyväksyttiin ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tarkempi sisältö jätettiin myöhempien asiakirjojen muotoilujen varaan.

[31] Näiden varsinaisten prosessuaalisten oikeuksien lisäksi julistuksessa määritellään jokaisen oikeus hyvitykseen lailla turvattujen perusoikeuksien (8 art.) tai yksityiselämän, perheen, kodin tai kirjeenvaihdon (12 art.) loukkauksen johdosta. Lisäksi 11 artiklan 2 kohta ilmaisee legaliteettipe-

simmäistä kertaa siinä luetellaan kansainvälisellä tasolla ne oikeudet, joita voidaan pitää oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvinä vähimmäisvaatimuksina. Ei puhuta vain yksilöiden ”tasa-arvosta lain edessä”, vaan luetellaan konkreettisia oikeudenkäynnille asetettavia edellytyksiä, joiden tarkoituksena on turvata tuota tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuuden toteutumista tietyssä tilanteessa – oikeudenkäynnissä. Huomiota kiinnittää kuitenkin, että oikeudenkäynnin joutuisuudesta ei julistuksessa ole mainintaa, vaikka 10 artiklassa mainitaan oikeudenkäynnin julkisuuden vaatimus. Tämä on myös sikäli erikoista, että julistus on saanut vaikutteita edellä käsitellyistä 1700-luvun ihmisoikeus- ja perusoikeusluetteloista, joissa oikeudenkäynnin joutuisuus on yleensä mainittu.

Ihmisoikeuksien julistuksen poliittinen painoarvo lienee kiistaton, mutta sen oikeudellisesta asemasta on taitettu peistä jo neuvotteluista lähtien.[32] Kotimaisessa oikeustieteessä julistusta on pidetty lähinnä jäsenvaltioille suunnattuna kehotuksena ryhtyä edistämään ja kehittämään julistuksessa mainittujen ihmisoikeuksien tehokasta noudattamista. Julistuksella ei ole katsottu sellaisenaan olevan jäsenvaltioita sitovia oikeusvaikutuksia,[33] eikä sen katsota perustavan yksilölle oikeuksia valtioihin nähden. Sitä pidetään lähinnä lainsäätäjälle kohdistettuna luettelona, joka ilmaisee sen tavoitetason, joka jokaisen jäsenvaltion tulisi ihmisoikeuksien suojelussa saavuttaa.[34] Samalla julistus muodostaa auktoritatiivisen tulkinnan sille, mitä tarkoitetaan YK:n peruskirjassa mainituilla ihmisoikeuksilla.[35]

---

riaatteen. Oikeusturvan takeet ovat julistuksessa kaiken kaikkiaan siis erittäin keskeisessä asemassa.

[32] Kangerin mukaan tulkinnat julistuksen oikeudellisesta luonteesta voidaan jakaa lähinnä kolmeen ryhmään. Ensimmäisen mukaan julistuksella vain ilmaistaan tietyt periaatteet ja sillä on ainoastaan moraalista arvoa. Toisen tulkinnan mukaan julistuksella on tiettyä oikeudellista merkitystä siinä mielessä, että vaikka se ei asetakaan tiukkoja oikeudellisia velvoitteita, eivät sen allekirjoittaneet tai hyväksyneet jäsenmaat kuitenkaan saa säätää sen kanssa ristiriidassa olevia säännöksiä. Kolmannen tulkintatavan mukaan julistus on YK:n peruskirjan laajennus ja sillä on sen vuoksi sama oikeudellinen status kuin peruskirjalla. Ks. Kanger, 1984, s. 27–31.

[33] Ks. kuitenkin Rotkirch, JFT 1969, s. 337–339, jonka mukaan julistusta voidaan YK:n toimien vuoksi pitää *tosiasiallisesti* jäsenvaltioita sitovana. Julistukseen pohjautuen YK:ssa on kehitetty niin sanottu 1503-menettely, joka on kantelumenettely, jossa tutkitaan, esiintyykö kantelun kohteena olevassa valtiossa sellaisia ihmisoikeuksien vakavia ja luotettavasti todistettuja loukkauksia, jotka ovat vakiintuneet rakenteellisiksi. Ks. Scheinin, Perusoikeudet 1999a, s. 752–753. 1503-menettely on siirtynyt 15.3.2006 tapahtuneen uuden YK:n ihmisoikeusneuvoston perustamisen ja entisen ihmisoikeustoimikunnan lakkauttamisen myötä ihmisoikeusneuvoston toimivaltaan kuuluvaksi. Suomi ei ole koskaan ollut mainitun menettelyn kohteena.

[34] Broms kuitenkin huomauttaa, että ihmisoikeuksien julistuksen periaatteellisesta merkityksestä huolimatta sitä ei voida pitää Kansainvälisen tuomioistuimen perussäännön 38 artiklan mukaisena ilmauksena sivistysmaiden hyväksymistä kansainvälisen oikeuden periaatteista, sillä yleiskokouksella ei ole valtuuksia julistuksen muodossa vahvistaa periaatteita, joiden vaikutukset ulottuisivat välittömästi yksityisten valtioiden valtionsisäiseen oikeuteen. Broms, 1976, s. 380, 384–385.

[35] Rotkirch, JFT 1969, s. 336. Näin myös Sohn, 1973, s. 516–522.

3.1.2 Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus prosessuaalisten oikeuksien täsmentäjänä

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen pohjalta on sittemmin laadittu useita ihmisoikeuksia koskevia yleissopimuksia, jotka konkretisoivat julistuksessa esitettyjä periaatteita.[36] Vuonna 1953 YK:n yleiskokous päätti, että ihmisoikeudet tulisi pyrkiä jakamaan kahteen yleissopimukseen, joista toinen koskisi kansalais- ja poliittisia oikeuksia ja toinen sisältäisi säännökset taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista.[37] Pitkällisten neuvottelujen jälkeen näitä molempia koskevat sopimusluonnokset hyväksyttiin 16. joulukuuta 1966.[38]

Erityisesti kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus eli niin kutsuttu KP-sopimus on prosessuaalisten oikeuksien kannalta merkittävä. Se tarjoaa vielä tänäkin päivänä maailmanluokan mittakaavassa tärkeimmän oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan normipohjan. Sopimuksen noudattamista jäsenvaltioissa valvoo YK:n ihmisoikeuskomitea (*Human Rights Committee*), joka on sopimuksen auktoritatiivinen tulkitsija.[39] Sillä on toimivalta käsitellä yksityisten henkilöiden sille osoittamia ilmoituksia, joissa väitetään jonkin sopimusvaltion loukanneen heille yleissopimuksen mukaan kuuluvia oikeuksia.[40]

KP-sopimuksessa täsmennettiin myös prosessuaalisten ihmisoikeuksien sisältöä. Ihmisoikeuksien julistuksen sisältämää fair trial -käsitettä määrittää sopi-

---

[36] Ihmisoikeuksien julistuksen jälkeen ihmisoikeuksien suojelun kehitys on ollut kumulatiivista, ks. tästä yleisesti esimerkiksi The Future of International Human Rights, 1999 sekä Falk, 2000, s. 37–56. Kehitykselle on myös ollut ominaista ihmisoikeuksien suojelun siirtyminen maailmanjärjestöltä yhä enemmän erilaisten alueellisten organisaatioiden (EU, Euroopan neuvosto jne.) sekä kansalaisjärjestöjen (NGO's) piiriin. Ks. tästä Falk, 2000, s. 14 sekä Ermacora, 1990, s. 171 ss.

[37] Broms, 1976, s. 386–387; Rotkirch, JFT 1969, s. 341–346; Saario, JFT 1978, s. 465–472.

[38] Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 8/1976 sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 6/1976.

[39] Muodollisesti komitea ei ole YK:n elin, vaikka sitä vakiintuneesti kutsutaankin YK:n ihmisoikeuskomiteaksi. Komitea valvoo sopimuksen toteutumista kolmella tavalla: jäsenvaltioiden antamien ns. määräaikaisraporttien kautta; antamalla ns. yleiskommentteja (*general comments*) oikeuksien tulkinnasta; sekä oikeuskäytännön kautta antamalla ratkaisuja ns. yksilövalituksiin tai valtiovalituksiin. Ks. näistä valvontametodeista esim. Human Rights – Civil and Political Rights: the Human Rights Committee. Fact Sheet No. 15 (Rev.1), http://www.ohchr.org/english/about/publications/sheets.htm (20.12.2006).

[40] Tämä oikeus annettiin komitealle vuonna 1966 solmitulla ja 23.3.1976 voimaan tulleella ensimmäisellä valinnaisella pöytäkirjalla. Pöytäkirjaan liittyminen on nimensä mukaan valinnaista, eivätkä kaikki KP-sopimukseen liittyneet maat olekaan hyväksyneet tätä yksilövalitusoikeutta. Suomi hyväksyi valinnaisen pöytäkirjan liittyessään KP-sopimukseen vuonna 1976, SopS 8/1976. Ks. valitusmenettelystä esimerkiksi De Zayas et al., Oikeustiede–Jurisprudentia 1989, s. 389–396; Scheinin, LM 1990, s. 546–556 sekä Scheinin, Perusoikeudet 1999a, s. 752–754.

muksen 14 artikla, joka säätää varsin yksityiskohtaisesti oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä:

1. *All persons shall be equal before the courts and tribunals. In the determination of any criminal charge against him, or of his rights and obligations in a suit at law, everyone shall be entitled to a fair and public hearing by a competent, independent and impartial tribunal established by law. The press and the public may be excluded from all or part of a trial for reasons of morals, public order* (ordre public) *or national security in a democratic society, or when the interest of the private lives of the parties so requires, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice; but any judgement rendered in a criminal case or in a suit at law shall be made public except where the interest of juvenile persons otherwise requires or the proceedings concern matrimonial disputes or the guardianship of children.*

2. *Everyone charged with a criminal offence shall have the right to be presumed innocent until proved guilty according to law.*

3. *In the determination of any criminal charge against him, everyone shall be entitled to the following minimum guarantees, in full equality:*
   (a) To be informed promptly and in detail in a language which he understands of the nature and cause of the charge against him;
   (b) To have adequate time and facilities for the preparation of his defence and to communicate with counsel of his own choosing;
   (c) To be tried without undue delay;
   (d) To be tried in his presence, and to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing; to be informed, if he does not have legal assistance, of this right; and to have legal assistance assigned to him, in any case where the interests of justice so require, and without payment by him in any such case if he does not have sufficient means to pay for it;
   (e) To examine, or have examined, the witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;
   (f) To have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court;
   (g) Not to be compelled to testify against himself or to confess guilt.

4. *In the case of juvenile persons, the procedure shall be such as will take account of their age and the desirability of promoting their rehabilitation.*

5. *Everyone convicted of a crime shall have the right to his conviction and sentence being reviewed by a higher tribunal according to law.*

6. *When a person has by a final decision been convicted of a criminal offence and when subsequently his conviction has been reversed or he has been pardoned on the ground that a new or newly discovered fact shows conclusively that there has been a miscarriage of justice, the person who has suffered punishment as a result of such conviction shall be compensated according to law, unless it is proved that the non-disclosure of the unknown fact in time is wholly or partly attributable to him.*

7. *No one shall be liable to be tried or punished again for an offence for which he has already been finally convicted or acquitted in accordance with the law and penal procedure of each country.*

Artiklan ensimmäisen kappaleen määrittelemät oikeudet on taattava sekä rikosasiassa syytetylle että siviiliasian asianosaiselle, kun sen sijaan artiklan loput kuusi kappaletta koskevat vain syytetyn oikeuksia. Syytetylle on taattava muun muassa monia kontradiktoriseen prosessiin keskeisesti kuuluvia oikeuksia, kuten oikeus saada olla läsnä oikeudenkäynnissä sekä kuulla ja kuulustella häntä vastaan kutsuttuja todistajia. Erikseen mainitaan myös oikeus olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä. Prosessin kestoon liittyviä syytetyn oikeuksia on mainittu myös useita: oikeus saada viipymättä tieto häntä vastaan nostetusta syytteestä (3(a) kappale); oikeus saada riittävästi aikaa valmistella puolustusta (3(b) kappale) sekä oikeus saada asia käsitellyksi ilman kohtuutonta viivytystä (3(c) kappale).[41]

3.2 Uuden Euroopan alku: Haagin kongressi

Kansainliiton ja YK:n harjoittaman rauhaan ja olojen vakauteen tähtäävän yleismaailmallisen toiminnan rinnalla esiintyi myös alueellisia pyrkimyksiä erilaisten yhteistyömuotojen kehittämiseen. Euroopassakin oli haaveiltu yhtenäisestä Euroopasta jo pitkään. Erilaisia Eurooppa-liikkeitä oli toiminnassa jo ennen ensimmäistä maailmansotaa. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen pyrkimykset voimistuivat ja Eurooppa-ajatuksen johtohahmoksi nousi itävaltalainen kreivi *Richard von Coudenhove-Kalergi*. Hän käynnisti pan-eurooppalaisuuden nimellä tunnetun liikkeen, jonka päämääränä oli eräänlaisen ”Euroopan Yhdysvaltojen” perustaminen.[42]

---

[41] Ks. artiklan tulkinnasta Nowak, 2005, s. 305 ss., erityisesti 3 (c) kappaleesta s. 333–337 sekä Bassiouni (ed.), 1994, s. 132 ss.

Ks. myös 17.7.1998 hyväksytyn Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussääntö (SopS 55–56/2002), jonka 67 artikla takaa syytetylle tiettyjä oikeuksia syyteasiaa käsiteltäessä. Säännös pohjautuu KP-sopimuksen 14 artiklaan. Erityisesti oikeudenkäynnin joutuisuutta koskien 67(1)(a) artikla takaa oikeuden saada nopeasti ja yksityiskohtaisesti tiedot syytteen luonteesta, perusteesta ja sisällöstä sellaisella kielellä, jota syytetty täysin ymmärtää. B-kohta takaa oikeuden saada riittävästi aikaa ja riittävät mahdollisuudet puolustuksen valmisteluun ja c-kohta takaa oikeuden oikeudenkäyntiin ilman perusteettomia viivytyksiä.

[42] Von Coudenhove-Kalergin (1894–1972) pääteos on vuonna 1923 ilmestynyt Paneuropa, jossa hän hahmottelee uutta maailmanjärjestystä, jossa yhdistynyt Eurooppa muodostaisi yhden vahvan blokin maailman viiden blokin joukossa. Pan-Eurooppa-yhdistyksiä perustettiin eri puolille Eurooppaa, myös Suomeen, mutta se ei saanut täällä kovin merkittävää jalansijaa. Ks. Seppinen, 2001, s. 24–27. Sinänsä ajatus yhtenäisestä Euroopasta ei ollut uusi, vaan eri aikoina oli ollut pyrkimyksiä Euroopan yhtenäistämiseen tavalla tai toisella. Ks. Voyenne, 1953.

Toinen maailmansota katkaisi hetkeksi Euroopan yhdentymiskehityksen, mutta sodan jälkeen oltiin entistä vakuuttuneempia siitä, että yhteistyö oli ainoa mahdollisuus olojen vakauttamiseen Euroopassa. Erilaisia suunnitelmia ja ohjelmia yhteistyön kehittämiseksi esitettiin, mutta niiden toteuttamisesta ei kuitenkaan päästy yksimielisyyteen. Näkemyserot kulminoituivat erityisesti kysymykseen siitä, pitäisikö yhtenäistä Eurooppaa rakentaa liittovaltiopohjalta vaiko löyhempään yhteistyöhön perustuen.[43]

Järjestystä Euroopassa vellovaan liikehdintään pyrittiin löytämään kutsumalla erilaiset yhtenäistämistä ajavat ryhmittymät koolle suureen Eurooppa-kongressiin (*Congress of Europe, Congrès de l'Europe*), joka järjestettiin Haagissa 7.–11.5.1948. Kongressiin osallistui yli 750 edustajaa kuudestatoista maasta ja tarkkailijoita kymmenestä maasta. Joukossa oli vaikutusvaltaisia poliitikkoja, teollisuusjohtajia, elinkeinoelämän edustajia, kirkollisia johtajia sekä kirjailijoita.[44] Kongressin kunniapuheenjohtajana toimi *Winston Churchill*.

Kokous toimi kolmeen komiteaan jakautuneena; nämä olivat poliittinen komitea, taloudellinen ja sosiaalinen komitea sekä kulttuurikomitea. Ihmisoikeusasiat olivat hyvin keskeisellä sijalla ja niitä käsiteltiin sekä poliittisessa komiteassa että kulttuurikomiteassa.[45] Viimeksi mainitussa komiteassa esiteltiin juristi *Alexandre Marc*in raportti ja ehdotus eurooppalaiseksi oikeuksien julistukseksi, joka saatettaisiin myöhemmin sitovan yleissopimuksen muotoon. Sitä valvomaan perustettaisiin ylituomioistuin (*la Cour Suprême*), jota Marc piti välttämättömänä oikeuksien noudattamisen takaamiseksi.[46]

---

[43] Bossuat, 2001, s. 73–87; Seppinen, 2001, s. 27–32.

Myös Yhdysvaltain myöntämä Euroopan jälleenrakennukseen tarkoitettu Marshall-apu vaati koordinointia Euroopassa. Avun jakamista varten perustettiin vuonna 1948 oma järjestö, OEEC (*Organization for European Economic Cooperation*), josta myöhemmin kehittyi teollisuusmaiden yhteistyöjärjestö OECD (*Organization for Economic Cooperation and Development*). Myös YK kantoi huolta Euroopan jälleenrakennuksesta. Se oli vuonna 1946 esittänyt pysyvän Euroopan talouskomission perustamista kehittämään mantereen taloudellista hyvinvointia ja vuonna 1947 perustettiinkin Euroopan talouskomissio ECE (*Economic Commission for Europe*). Seppinen, 2001, s. 79–84.

[44] Suomessa Haagin kongressi sai vain vähän huomiota, eikä Suomi lähettänyt sinne virallista edustajaa. Paikalla oli vain yksi suomalainen, Eurooppa-aktivistina tunnettu Tukholmassa asuva entinen ulkoasiainministeri *Hjalmar J. F. Procopé* (1889–1954), joka oli paikalla tarkkailijan ominaisuudessa. Muut Pohjoismaat sen sijaan olivat hyvin edustettuina, esimerkiksi Ruotsin delegaatioon kuului 19 henkilöä, Norjan 12 ja Tanskan 32. Kokouksen kantavat voimat olivat kuitenkin Iso-Britannia ja Ranska. Saksastakin oli paikalla 51 edustajaa. Ks. Congress of Europe, s. 452.

[45] Kulttuurikomitean puheenjohtajana toimi espanjalainen kirjailija ja diplomaatti, tunnettu humanisti *Salvador de Madariaga* (1886–1978).

[46] Marcin (1904–2000) raportissa huomioitiin YK:ssa tapahtunut kehitys, mutta hänen mielestään Euroopassa olisi tullut mennä pidemmälle. Sen vuoksi hän ehdotti *oikeuksien julistuksen* laatimista, sillä toisin kuin ihmisoikeuksien julistus, jonka käsitettiin koskevan vain yksilön oikeuksia, se olisi koskenut yksilön lisäksi myös ryhmien (kollektiivien) oikeuksia. Julistus ei kuitenkaan yksinään olisi ollut riittävä, vaan Marcin mielestä olisi tarvittu yleissopimus, jonka kaikki eurooppalai-

Kokous hyväksyi ajatuksen asteittain tapahtuvasta Euroopan yhdentymisestä yhteisymmärryksessä eri maiden hallitusten kanssa.[47] Se hyväksyi myös kolme päätöslauselmaa. Poliittisessa päätöslauselmassa todettiin välttämättömäksi luoda taloudellinen ja poliittinen unioni takaamaan turvallisuutta ja sosiaalista kehitystä.[48] Siinä myös vaadittiin eurooppalaisen edustuksellisen laitoksen (*Assemblée Européenne*) sekä ylikansallisen tuomioistuimen perustamista sekä demokraattisiin arvoihin perustuvan ihmisoikeusjulistuksen (*Charte des Droits de l'Homme*) laatimista.[49]

Kulttuurillista yhdentymistä koskevassa päätöslauselmassa sen sijaan lausuttiin, että ihmisoikeuksien julistus ei sinänsä ole riittävä, vaan se on saatettava oikeudellisesti sitovaan muotoon, eli aiheesta on laadittava yleissopimus eurooppalaisten valtioiden välillä. Siinä myös korostettiin ylikansallisen tuomioistuimen tärkeyttä. Kolmannessa päätöslauselmassa, joka on jäänyt historiaan tunnetuimpana ja on nimeltään *Message aux européens*, kongressi sitoutuu yhtenäiseen Eurooppaan (*une Europe unie*), ihmisoikeuksien julistukseen, sitä valvovaan tuomioistuimeen sekä edustukselliseen laitokseen.[50]

4 HAAGIN KONGRESSIN PERINTÖ

Haagin kongressissa päästiin yksimielisyyteen siitä, että on muodostettava Euroopan laajuinen järjestö edistämään rauhaa, ihmisoikeuksia ja sosiaalista ja taloudellista kehitystä Euroopan alueella. Yksimielisyyteen ei kuitenkaan lopulta päästy järjestön varsinaisesta perustamisesta, minkä seurauksena ihmisoikeudet ja taloudellinen yhdentyminen eriytyivät kahden eri järjestön hoidettaviksi.

---

set valtiot olisivat allekirjoittaneet ja joka olisi ollut oikeudellisesti sitova. Sopimusta olisi valvonut ylituomioistuin, joka olisi ollut ikään kuin koko Euroopan valtiosääntötuomioistuin. Marcin näkemykset olivat hyvin federalistisia, minkä hän myönsi itsekin. Hänen mielestään tehokas ihmisoikeuksien suoja ei onnistuisi kansainvälisellä tasolla muutoin kuin federalistisella tavalla toteutettuna. Ks. Congress of Europe, s. 371–378.

[47] Yhdentyminen käsitti kuitenkin vain länsieurooppalaiset valtiot, sosialistinen Eurooppa oli Eurooppa-liikkeen ulkopuolella.

[48] Päätöslauselmassa katsottiin, että Euroopassa on pyrittävä demokraattiseen sosiaaliseen järjestelmään ja perustettava sitä varten taloudellinen ja poliittinen unioni tai liittoutuma, joka on avoin kaikille demokraattisesti hallituille eurooppalaisille valtioille. Tämän vuoksi valtioiden tulisi myös luopua suvereniteetistaan tietyiltä osin.

[49] Congress of Europe, s. 411–413.

[50] Congress of Europe, s. 421–422. Ks. myös Voyenne, 1953, s. 169–171 sekä Bossuat, 2001, s. 87–88.

4.1 Euroopan neuvosto

Eurooppa-liike ryhtyi Haagin kongressin jälkeen ajamaan parlamenttien välisen elimen perustamista, ja jo 3.–5.5.1949 Lontoossa järjestetyssä kokouksessa hyväksyttiin kaikille Euroopan maille avoimen yhteisön, Euroopan neuvoston, perussääntö.[51] Neuvoston tehtävä on perussäännön 1 artiklan a-kappaleen mukaan luoda jäsenvaltioiden kesken niiden yhteisen perinnön pohjalta yhtenäisyyttä, toteuttaa länsimaisia ihanteita sekä edistää jäsenvaltioiden taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä. Yhteistyön kohteita ovat 1 artiklan b-kappaleen mukaan sosiaalitoimi, kulttuuri, tiede, oikeus, hallinto sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien puolustaminen. Erittäin keskeinen on kuitenkin perussäännön 3 artikla, jossa oikeusvaltion periaatteen ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittaminen asetetaan jäsenyyden ehdoksi[52]:

> *[E]very Member of the Council of Europe must accept the principles of the rule of law and of the enjoyment by all persons within its jurisdiction of human rights and fundamental freedoms*.

Euroopan neuvoston päättävä elin on ministerikomitea (*Committee of Ministers*), minkä lisäksi parlamentaarisena elimenä toimii neuvoa-antava yleiskokous (*Parliamentary Assembly*; parlamentaarinen yleiskokous). Ne hyväksyvät sopimuksia ja suosituksia, jotka ovat keskeisimpiä yhteistyön välineitä. Lisäksi voidaan hyväksyä oikeudellisesti sitomattomia julistuksia, päätöslauselmia ja suosituksia.[53] Käytännössä Euroopan neuvoston merkittävimmäksi tehtäväkentäksi on muodostunut ihmisoikeuksien suojaaminen.[54] Järjestö on luonut kattavan ihmisoikeuksien suojajärjestelmän, joka koostuu useista yleissopimuksista ja niiden valvontajärjestelmistä. Tärkein näistä sopimuksista on Euroopan ihmisoikeusyleissopimus.[55]

---

[51] SopS 21/1989. Ks. Euroopan neuvoston perustamisesta esim. Seppinen, 2001, s. 102–105 sekä Euroopan neuvoston ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen syntyvaiheista esim. Janis et al., 1995, s. 18–25.

[52] Tässä suhteessa EN:n perussääntö menee pidemmälle kuin mikään muu sitä aiemmin solmittu sopimus. Yhtenä syynä mainittujen aspektien korostamiseen on pidetty II maailmansodan kokemusten lisäksi Länsi-Euroopassa vallinnutta kommunismin pelkoa. Robertson, 1973, s. 1000–1001.

[53] Euroopan neuvoston toiminta oikeudellisten kysymysten yhtenäistämisessä Euroopan alueella on merkittävää. Suositusten – jotka ovat oikeudellisen sitovuuden puutteesta huolimatta moraalisesti sitovia – sekä yleissopimusten ja erilaisten kehittämisohjelmien puitteissa Euroopan neuvosto merkittävällä tavalla harmonisoi oikeudellisia kysymyksiä. Ks. Euroopan neuvoston oikeudellisesta työstä Nilsson, JFT 1991, s. 452 ss.

[54] Pellonpää, 2000, s. 1–2.

[55] SopS 19/1990. Toisin kuin jäljempänä mainittavien Euroopan yhteisöjen perustamissopimusten, Euroopan ihmisoikeussopimuksen tarkoituksena ei ole tiettyjen kysymysten aktiivinen harmo-

4.1.1 Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan neuvoston työssä yksilön vapaus ja sen turvaaminen on alusta asti ollut toimintaa ohjaava keskeinen periaate. Jo ensimmäisessä istunnossaan vuonna 1949 parlamentaarinen yleiskokous teki aloitteen ihmisoikeussopimuksen valmistelemiseksi.[56] Euroopassa oltiin yleisesti sitä mieltä, että oli nopeasti laadittava oikeudellisesti sitova ihmisoikeusasiakirja, etenkin kun oli käynyt ilmi, että YK:lla oli vaikeuksia saattaa ihmisoikeusjulistus juridisesti sitovaan muotoon. Euroopan ihmisoikeussopimus tarkoitettiinkin osaltaan YK:n ihmisoikeuksien julistuksen voimaansaattamisen ensiaskeleiksi (”*the first steps for the collective enforcement of certain of the rights stated in the Universal Declaration*”).[57]

---

nisointi ja lainsäädännön yhtenäistämisen edistäminen jäsenvaltioissa. Scheuner, 1968, s. 210–211. Kuitenkin myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen voidaan sanoa tähtäävään jonkinasteiseen Euroopan yhdentämiseen ja eräänlaisen *l'ordre public de l'Europe*n luomiseen. Ks. Frowein, 1992, s. 267 ss., erityisesti s. 285–288. Nimenomaan tässä se eroaa ratkaisevasti muun muassa YK:n ihmisoikeussopimusjärjestelmästä, jonka tarkoitus on ennen muuta maailmanrauhan turvaaminen. Ks. Modinos, RevDIC 1968, s. 41–50.

Muita EN:n ihmisoikeusjärjestelmään kuuluvia laajoja sopimuksia ovat muun muassa vuodelta 1961 peräisin oleva taloudellisia ja sosiaalisia oikeuksia koskeva Euroopan sosiaalinen peruskirja (*European Social Charter*, SopS 44/1991) ja sen vuonna 1996 uudistettu versio (*Revised European Social Charter*, SopS 80/2002). YK:n piirissä sitä vastaa taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva sopimus (SopS 6/76). Ks. TSS-oikeuksista Suomessa esim. Karapuu – Rosas, 1990, s. 195 ss.

Tärkeä on myös vuonna 1987 solmittu eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (SopS 17/1991). Lisäksi neuvoston puitteissa on muun muassa oikeudellisen yhteistyön piirissä solmittu useita ihmisoikeuksia sivuavia yleissopimuksia. Näistä mainittakoon muun muassa rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskeva eurooppalainen yleissopimus (SopS 32/1971) sekä vapausrangaistukseen tuomittujen henkilöiden siirtoa koskeva yleissopimus (SopS 13/1987).

[56] Myös Eurooppa-liike luonnosteli Haagin kongressin jälkeen oman ehdotuksensa ihmisoikeussopimukseksi, jonka se esitteli Euroopan neuvostolle heinäkuussa 1949. Ks. asiakirja European Convention on Human Rights. Submitted by the European Movement to the Committee of Ministers of the Council of Europe (INF/5/E/R).

[57] Buergenthal – Kiss, 1991, s. 16–17, 57. Walshin mukaan EIS:n merkittävyys suhteessa YK:n ihmisoikeusjulistukseen on nimenomaan siinä, että se tarjoaa ihmisoikeusjulistuksen edellyttämät oikeusvaltiolliset takeet ihmisoikeuksien suojelulle ja takaa tehokkaalla tavalla ihmisoikeuksien luovuttamattomuuden. ”Yhteinen traditio”, johon EIS pohjautuu, tarkoittaa hänen mukaansa Euroopassa sitä, että luonnonoikeus hyväksytään ihmisoikeuksien lähtökohdaksi ja ihmisoikeudet tunnustetaan yksilön myötäsyntyisiksi oikeuksiksi. Luonnonoikeus voidaan Walshin mukaan määritellä kreikkalais-roomalaiseen traditioon pohjautuen seuraavasti: ”*Sum of those principles which ought to control human conduct because they were founded on the very nature of man as a rational and social being.*” Walsh, 1984, s. 652–653. Ks. EIS:n ilmentämistä luonnonoikeudellisista vaikutteista mm. Castberg, 1971, s. 13 sekä Janis – Kay, 1995, s. 9–13. Castberg näkee EIS:ssä myös sisäisen ristiriidan siinä mielessä, että yhtäältä se ilmentää luonnonoikeudellista ideaa pysyvistä ja muuttumattomista vähimmäisoikeuksista, jotka on taattava lailla estäen samalla lain epäinhimilliset ilmenemismuodot, mutta toisaalta se vaatii näiden oikeuksien jatkuvaa kehittämistä. Castberg, 1968, s. 32.

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*), lyhyemmin Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS), avattiin allekirjoitettavaksi Roomassa 4.11.1950 ja se tuli voimaan 3.9.1953.[58] Se merkitsi huomattavaa innovaatiota ihmisoikeuksien suojelussa erityisesti kehittyneen valitusjärjestelmänsä vuoksi. Sopimuksen sisältämää yksilövalitusjärjestelmää luonnehdittiin suorastaan käänteentekeväksi.[59] EIS merkitsikin lopullista muutosta yksilön asemaan kansainvälisessä oikeudessa, sillä sen voimaantultua jäsenvaltiot eivät enää missään olosuhteissa voineet pitää ihmisoikeuksien suojelua omana sisäisenä asianaan.[60]

Ihmisoikeuksien lakikirjaksikin (*Gesetzbuch der Menschenrechte*)[61] kutsuttua Euroopan ihmisoikeussopimusta pidetään Euroopan neuvoston perussäännössä jäsenille asetetun demokraattisuuden ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen vaatimuksen mittapuuna.[62] Sopimuksen asettamat velvoitteet eivät ole vain tavoitteellisia päämääriä, vaan siinä määritellyt oikeudet on välittömästi turvattava kaikille valtion lainkäyttö- ja muun toimivallan alaisille henkilöille heidän kansalaisuudestaan riippumatta.[63] Näistä velvoitteista ei yleensä ole mahdollista poiketa muutoin kuin yleisen hätätilan aikana.[64]

Yleissopimuksen takaamat oikeudet on lueteltu I osassa, joka käsittää artiklat 2–18. Näiden lisäksi sopimukseen on tehty lukuisa joukko (lisä)pöytäkirjoja (*Protocols*), joista osa koskee materiaalisia oikeuksia ja osa taas sopimuksen

---

[58] Ks. Euroopan ihmisoikeussopimuksen syntyvaiheista tarkemmin esimerkiksi Blackburn, 2001, s. 3–8; van Dijk – van Hoof, 1998, s. 1–2; Weil, 1963, s. 21–40; Beddard, 1993, s. 19–38 sekä Janis et al., 1995, s. 18–25.

[59] Wiebringhaus, 1959, s. 16, luonnehti yksilövalitusmenettelyä ”vallankumouksellisiksi” (*revolutionär*) uutuudeksi kansainvälisessä oikeudessa, joka merkittävällä tavalla vahvistaa yksilön asemaa kansainvälisessä oikeudessa. Ks. myös Jacobs, 1975, s. 6–7; Teitgen, 1993, s. 3 ss. Janis et al., 1995, s. 26, katsoo, että eurooppalaiset olivat kyllä tottuneita erilaisiin ihmisoikeusasiakirjoihin, mutta eivät niiden täytäntöönpanoon. Syyksi siihen, miksi esimerkiksi Ranskassa ei Yhdysvaltojen tapaan luotu vallankumouksen jälkeen järjestelmää vastajulistettujen ihmisoikeuksien turvaamiseksi, Janis et al. arvelee näkemystä, jonka mukaan demokraattisesti valittujen hallintoelinten toimia ei sopinut alistaa nimitettyjen tuomareiden arvosteltavaksi. Tätä taustaa vasten EIS:n yksilövalitusjärjestelmän luominen oli eurooppalaiselta kannalta käänteentekevää. Mts. 13. Idea yksilövalitusoikeudesta ei kuitenkaan sinänsä ollut Euroopassakaan uusi, sillä jo ihmisoikeusjulistusta laadittaessa muun muassa Ranska oli vaatinut tällaisen järjestelmän luomista. Kansainvälinen yhteisö ei kuitenkaan tässä vaiheessa vielä ollut tähän valmis. Ks. Cohen-Jonathan, 2000, s. 210.

[60] Carrillo Salcedo, 1993, s. 16–21.

[61] Wiebringhaus, 1959, s. 15.

[62] OLJ 21/1988 (Pellonpää), s. 1. Tämä aspekti on entisestään vahvistunut 11 pöytäkirjan voimaantulon (1.11.1998; SopS 85–86/1998) myötä, sillä enää ei ole mahdollista liittyä Euroopan neuvoston jäseneksi hyväksymättä Euroopan ihmisoikeussopimusta, kuten oli vielä sopimuksen alkuaikoina.

[63] EIS 1 artikla: *The High Contracting Parties shall secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in Section I of this Convention.*

[64] EIS 15 artikla: *– – In time of war or other public emergency threatening the life of the nation.*

valvontajärjestelmää.[65] Sopimusjärjestelmässä taatut oikeudet ovat suurimmaksi osaksi luonteeltaan ns. klassisia vapausoikeuksia, kuten oikeus elämään (2 art.), sananvapaus (10 art.) tai kokoontumis- ja yhdistymisvapaus (11 art.).

> EIS ja YK-järjestelmän puitteissa vuonna 1966 hyväksytty KP-sopimus muistuttavat hyvin paljon toisiaan niissä turvattujen, yksittäisiä oikeuksia koskevien määräysten osalta. Sanontojen tai sanamuotojen samankaltaisuus ei kuitenkaan kaikilta osin merkitse sitä, että sopimusten valtioille asettamat velvoitteet olisivat tosiasiassa samanlaisia. EIS heijastaa nimenomaan länsieurooppalaista perusoikeusnäkemystä, mikä on eräiltä osin vaikuttanut tulkintoihin, joiden mukaan EIS:n määräykset asettavat valtioille pidemmälle meneviä velvoitteita kuin yleismaailmallinen KP-sopimus. Selvimmin EIS:n länsieurooppalainen oikeuskulttuurisidonnaisuus näkyy henkilökohtaista vapautta ja prosessuaalisia turvasäännöksiä koskevissa asioissa.[66]

4.1.2 Ihmisoikeussopimuksen takaamat prosessuaaliset oikeudet

Prosessuaalisilla oikeuksilla on Euroopan ihmisoikeussopimuksessa merkittävä paino. Prosessuaalisiksi oikeuksiksi voidaan katsoa ainakin 5 artiklan takaama oikeus vapauteen ja turvallisuuteen (*Right to liberty and security*) sekä 6 artiklan takaama oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (*Right to a fair trial*). Lisäksi 7 artikla vaatii noudattamaan legalitettiperiaatetta (*No punishment without law*) ja 13 artikla takaa oikeuden tehokkaaseen oikeussuojakeinoon viranomaistoiminnassa (*Right to an effective remedy*). Lisäksi 7 pöytäkirjassa on taattu monia prosessuaalisiksi luonnehdittavia oikeuksia, kuten 2 artiklassa mainittu muutoksenhakuoikeus rikosasioissa (*Right of appeal in criminal matters*).[67]

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisin säännös on fair trialin määrittävä 6 artikla, joka kuuluu seuraavasti:

---

[65] Ensimmäinen pöytäkirja on hyväksytty jo 20.3.1952. Siinä on taattu muun muassa omaisuuden suoja ja oikeus koulutukseen. Uusin pöytäkirja on järjestyksessään neljästoista ja se on hyväksytty 12.5.2004. Se koskee valvontajärjestelmän uudistamista.

[66] Pellonpää, LM 1990, s. 525–526. Pellonpään mukaan EIS eroaa muista ihmisoikeuksia ja niin sanottuja klassisia vapausoikeuksia koskevista yleissopimuksista merkittävällä tavalla myös sikäli, että sopimuksessa määriteltyjen oikeuksien sisältö konkretisoituu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä poikkeuksellisen tehokkaalla tavalla. OLJ 21/1988, s. 3–7.

[67] Sopimuksen sisältämien lukuisten rikosoikeutta ja rikosprosessioikeutta koskevien oikeuksien vuoksi voidaan perustellusti sanoa sen olleen ensimmäinen askel Euroopan rikosoikeusjärjestelmien yhtenäistämisessä. Tämä ”dispositiivinen kokoelma yksilön oikeuksien minimisuojaa koskevista säännöksistä” muodostaa ”jokaista ihmistä ympäröivän turvaverkon”. Ks. Koering-Joulin, 1995, s. 15. Euroopan neuvosto ja Euroopan ihmisoikeussopimus vaikuttavat rikosoikeusjärjestelmiin ja niiden yhtenäistämiseen hyvin monella eri tasolla ja tavalla, ks. esimerkiksi Müller-Rappard, JFT 1986, s. 280 ss.

1. *In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interests of morals, public order, or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice.*

2. *Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.*

3. *Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:*

a. *to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him;*
b. *to have adequate time and facilities for the preparation of his defence;*
c. *to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require;*
d. *to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;*
e. *to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court.*

Artikla voidaan lähtökohtaisesti palauttaa YK:n ihmisoikeuksien julistuksen 10 ja 11 artikloihin, joita se täsmentää ja laajentaa.[68] Itse asiassa se sisältää kokoelman oikeuksia, jotka liittyvät ”hyvään oikeushallintoon” (*good administration of justice*) siviili-, rikos- ja hallintoasioissa.[69] Nyttemmin puhutaan kuitenkin vakiintuneesti oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.[70]

---

[68] Ks. Jacot-Guillarmod, 1993, s. 381.

[69] Myös EIT on joskus viitannut 6 artiklan oikeuksiin tässä merkityksessä: ”*The expression 'right to a fair (or good) administration of justice' which sometimes is used on account of its conciseness and convenience – – does not appear in the text of Article 6§1, and can also be understood as referring only to the working and not to the organisation of justice.*” Delcourt v. Belgium (17.1.1970), kohta 25.

[70] EIT huomasi, että hyvän oikeushallinnon määritelmä on loppujen lopuksi liian kapea-alainen. Ks. Golder v. United Kingdom (21.2.1975), kohdat 33 ja 36 sekä Artico v. Italy (13.5.1980), kohta 33.

Ks. myös Kühnen rikosprosessuaalisia ihmisoikeuksia koskeva jaottelu, jossa hän jakaa oikeudet kahteen pääryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä ovat konkreettiset ihmisoikeudet, joita ovat a) rakennejohdannaiset oikeudet, kuten julkisuus, joutuisuus ja *ne bis in idem* -periaate ja b) syytetyn oikeudet, kuten kidutuksen kielto, syyttömyysolettama ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvat konkreettiset oikeudet, kuten oikeus tulkin käyttöön. Toiseen ryhmään hän sijoittaa ”*fair trial*” -johdannaiset oikeudet, jotka samoin jaetaan rakenteellisiin ja syytetyn oikeuksiin. Raken-

Ihmisoikeuksien varsin yleisesti käytetyssä jaottelussa eri sukupolviin Euroopan ihmisoikeussopimus – kuten KP-sopimuskin – luetaan lähinnä ensimmäisen sukupolven ihmisoikeuksiin.[71] Tämän sukupolven ihmisoikeudet liittyvät klassisen liberalismin vapauskäsitykseen, jonka mukaan valtion tehtävänä on suojata yksilön vapauspiiriä. Julkisella vallalla ei tämän näkemyksen mukaan katsota olevan erityistä positiivista toimimisvelvollisuutta yksilön oikeuksien edistämiseksi, vaan sen tulisi pikemminkin mahdollisimman vähän puuttua yksilöiden asemaan.[72] Modernissa perusoikeusteoriassa valtiolla katsotaan kuitenkin olevan useissa tapauksissa velvollisuus myös aktiivisiin toimenpiteisiin.[73]

Prosessuaalisista ihmis- ja perusoikeuksista puhuttaessa ihmisoikeuksien sukupolvijako näkyy varsin selvästi. Rikosprosessissa päähuomio kiinnittyy rikoksesta epäillyn tai syytetyn henkilön oikeusturvaan ja muodostuu helposti klassinen asetelma, jossa syytetyn vastapuolena nähdään valtio lainvalvontakoneistoineen.[74] Tästä kaavamaisesta ajattelutavasta on vaikea irtaantua, mutta toisaalta siihen ei ole rikosprosessin osalta syytäkään, sillä tosiasiallisesti syytetty on rikosoikeudenkäynnissä lähtökohtaisesti vastapuoltaan heikommassa asemassa. Tällöin valtion tehtäväksi muodostuu ”pelin tasoittaminen” syyttäjän ja syytetyn välillä.

Voidaan sanoa, että Euroopan ihmisoikeussopimus on enemmän kuin pelkkä kansainvälinen sopimus. Se on *sui generis* laatuaan – sopimus pikemminkin

---

teellisia oikeuksia tässä ryhmässä ovat legaliteettiperiaate, virallisperiaate ja *equality of arms* -periaate. Syytetyn oikeudet taas ovat tässä ryhmässä EIS 6(1) artiklasta johdettuja oikeuksia. Kühnen mukaan myös muita rikosprosessuaalisia oikeuksia olisi syytä nostaa ihmisoikeuksina turvattaviksi. Esimerkkinä hän mainitsee muun muassa todistelun välittömyyden periaatteen, jolla on hänen mukaansa huomattava teoreettinen ja käytännöllinen merkitys. Myös *reformatio in peius* -kielto voisi olla tällainen. Kühne, 1998, s. 59 ss.

71 Pellonpää, 2000, s. 23–31.

72 Toisen sukupolven ihmisoikeuksiin kuuluvat taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet, ja niiden suhteen valtioiden velvollisuudet ovat korostuneempia. Kolmannen sukupolven ihmisoikeudet taas ovat erilaisia kollektiivisia oikeuksia, kuten oikeus rauhaan, terveeseen elinympäristöön tai kansojen itsemääräämisoikeuteen. Lisäksi voidaan erottaa vielä neljäs sukupolvi, jonka oikeudet koskevat erilaisten ryhmien, kuten alkuperäiskansojen tai vähemmistöryhmien oikeuksia tai luonnon oikeuksia. Ks. perus- ja ihmisoikeuksien sukupolvijaottelusta esimerkiksi Karapuu – Jyränki, 1999, s. 72–74. Ks. myös Blaustein, 1991, s. 96–97 sekä Douglas – Scott, 1999, s. 439, joka huomauttaa, että EY/EU-oikeuden merkitys oikeuslähteenä korostuu neljännen sukupolven ihmisoikeuksista puhuttaessa.

73 Frowein, 1992, s. 296–298. Myös EIT on useissa tapauksissa katsonut, että ihmisoikeussopimuksesta voi johtua valtioille positiivisia toimintavelvoitteita, ks. esimerkiksi Airey v. Ireland (9.10.1979), kohta 26.

74 Lehtimaja katsoo ihmisoikeusdokumenteissa esiintyvien rikosprosessuaalisten oikeusturvanormien tähtäävän kolmeen eri tavoitteeseen: syytetylle on taattava oikeudenmukainen oikeudenkäynti, hänen henkilökohtaista vapauttaan ei ole tarpeettomasti rajoitettava ja häntä on kohdeltava kaikissa prosessin vaiheissa inhimillisesti ja hänen ihmisarvonsa mukaisesti. Lehtimaja, DL 1978, s. 432.

muodollisessa kuin aineellisessa mielessä. Se ylittää kansallisten ja kansainvälisten oikeudellisten rakenteiden rajat luoden uuden oikeustyypin.[75]

4.1.3 Ihmisoikeussopimuksen valvontajärjestelmä

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattujen oikeuksien toteutumista valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT; *European Court of Human Rights, Cour Européenne des Droits de l'Homme*). Valvontajärjestelmästä säädetään sopimuksen II osassa (19–51 artiklat). Valvontajärjestelmän sydän on niin kutsuttu yksilövalitusoikeus, joka antaa jokaiselle Euroopan neuvoston jäsenvaltion lainkäyttöpiirissä olevalle henkilölle, kansalaisjärjestölle tai henkilöryhmälle oikeuden valittaa EIT:een jäsenvaltion väitetyksi tekemästä ihmisoikeussopimuksessa taatun oikeuden loukkauksesta (34 art.). Tämän menettelyn kautta saatetaan EIT:ssa vuosittain vireille kymmeniä tuhansia valituksia.[76] Lisäksi valvontajärjestelmään kuuluu niin sanottu valtiovalitusmenettely, jossa sopimusvaltio voi ilmoittaa tuomioistuimelle, jos sen mielestä jokin toinen sopimusvaltio on rikkonut sopimuksen tai pöytäkirjojen määräyksiä (33 art.).[77] Valtiovalitusmenettelyn käytännön merkitys on jäänyt kuitenkin hyvin pieneksi.

Valvontajärjestelmää on sopimuksen voimassaoloaikana uudistettu perusteellisella tavalla kaksi kertaa, vuosina 1998 ja 2004. Molempien uudistusten taustalla ovat vaikuttaneet Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden lukumäärän kasvu[78] ja sen myötä aiheutunut yksilövalitusten räjähdysmäinen lisääntyminen[79] sekä ihmisoikeusulottuvuuden esiinnousu Euroopan unionin oikeudessa.[80]

---

[75] Tätä *convention law*'ta on perustellusti verrattu Euroopan yhteisöjen oikeuteen omaleimaisuutensa vuoksi. Drzemczewski, 1983, s. 23 ja 33. Ks. Ireland v. United Kingdom (18.1.1978), kohta 239: "*Unlike international treaties of the classic kind, the Convention comprises more than mere reciprocal engagements between contracting States. It creates, over and above a network of mutual and bilateral undertakings, objective obligations which, in the words of the Preamble, benefit from a 'collective enforcement'*."

[76] Esimerkiksi vuonna 2000 rekisteröitiin yli 30 000 valitusta, vuonna 2003 yli 38 000, vuonna 2004 yli 44 000 ja vuonna 2005 yli 40 000 valitusta. EIT puolestaan antoi vuonna 2000 yhteensä 695 tuomiota, vuonna 2003 703, vuonna 2004 718 ja vuonna 2005 1105 tuomiota.

[77] Valtiovalituksen tekijän ei tarvitse osoittaa minkäänlaista omaa intressiä. Onkin sanottu, että kun valtio nostaa EIT:ssa kanteen toista jäsenvaltiota vastaan, se ei puolusta omia oikeuksiaan tai oman kansalaisensa oikeuksia, vaan "Euroopan yleistä järjestystä" (*European public order*). Meron, 1989, s. 204; Nowak, 1991, s. 63.

[78] Alkuperäisiä EN:n perustajajäseniä oli 12, vuonna 2004 jäsenmäärä oli jo 46.

[79] Kun vuonna 1988 yksilövalituksia saatettiin vireille noin 4 200, kymmenen vuotta myöhemmin luku oli jo 18 200. Lukumääräisesti suurin osa valituksista koskee niin sanottuja uusia jäsenmaita, kuten Puola, Romania ja Venäjä. Myös sopimukseen jo vuonna 1954 liittynyttä Turkkia vastaan tehtyjen valitusten lukumäärä on suhteellisesti samaa luokkaa.

[80] Ks. esimerkiksi Drzemczewski – Meyer-Ladewig, HRLJ 1994, s. 84.

Alun perin ihmisoikeussopimuksella perustettiin kaksi erityistä valvontaelintä seuraamaan sopimusvelvoitteiden toteutumista jäsenvaltioissa. Euroopan ihmisoikeustoimikunnassa (EIOT; *European Commission of Human Rights*) oli jäseniä yhtä paljon kuin oli sopimukseen liittyneitä valtioita.[81] Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen jäsenluku puolestaan määräytyi Euroopan neuvoston jäsenmäärän mukaan.[82] Nämä molemmat elimet korvattiin uudella, kokopäivätoimisella Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella, josta päätettiin 1.11.1998 voimaan tulleella yhdennellätoista pöytäkirjalla.[83] Uudessa ihmisoikeustuomioistuimessa on edelleen ”korkeiden sopimuspuolten luvun mukainen määrä tuomareita” (EIS 20 art.). Vuonna 2004 puolestaan säädettiin neljästoista pöytäkirja[84], jolla pyritään tehostamaan tuomioistuimen toimintaa puuttumatta tuomioistuimen rakenteeseen sinänsä tai rajoittamatta valitusoikeutta.[85]

---

[81] Ihmisoikeustoimikunta perustettiin vuonna 1954. Toimivallan ottaa vastaan yksilövalituksia se sai heinäkuussa 1955. Ks. ihmisoikeustoimikunnasta ja sen tehtävistä esimerkiksi van Dijk – van Hoof, 1998, s. 26–31; Fribergh – Villiger, 1993, s. 605 ss; Marguénaud, 1997, s. 12–17; Rogge, 1998, s. 5–11.

[82] Tuomioistuin sai toimivallan käsitellä valituksia vuonna 1958 sen jälkeen, kun kahdeksan jäsenvaltioita oli antanut erillisen toimivaltaa koskevan julistuksen, jota vaadittiin tuomioistuimen perustamiseksi. Ensimmäinen istunto pidettiin 20.4.1959. Ensimmäinen asiakysymystä koskeva tuomio puolestaan annettiin 1.7.1961 Irlantia vastaan Lawless-tapauksessa. Ks. vanhasta ihmisoikeustuomioistuimesta esimerkiksi van Dijk – van Hoof, 1998, s. 31–36; Mahoney – Prebensen, 1993, s. 621 ss. Prosessista EIT:ssa ks. tarkemmin Callewaert, 1993, s. 713 ss.; Marguénaud, 1997, s. 18–22.

[83] SopS 86/1998. Ks. uudesta järjestelmästä Drzemczewski – Meyer-Ladewig, HRLJ 1994, s. 81 ss.; Janis et al., 1995, s. 89–91; Marguénaud, 1997, s. 26–28; Viljanen, J., Oikeus 1998, s. 54 ss. Ks. myös Petzold – Sharpe 1990, s. 471 ss., joka esittää luonnoksen uuden EIT:n perustamista koskevaksi lisäpöytäkirjaksi selityksineen. Ks. myös siirtymäkauden ongelmista Bratza – O’Boyle, 1998, s. 379 ss. sekä Trechsel, 1990, s. 639 ss.

Vanha valvontajärjestelmä sai osakseen paljon kritiikkiä. Sitä moitittiin hitaaksi, tehottomaksi, valikoivaksi ja vain poikkeustapauksissa valittajalle todellista kompensaatiota tuottavaksi. Ks. esimerkiksi Nowak, 1991, s. 63. Järjestelmää uudistettaessa esillä oli kaksi vaihtoehtoa, joista toisen mukaan EIOT:sta muodostettaisiin ensimmäisen asteen tuomioistuin ja toisen mukaan taas toimielimet sulautettaisiin yhdeksi tuomioistuimeksi. Näiden vaihtoehtojen arvioinnista ks. Meyer-Ladewig, 1993, s. 916–925. Vaikka useimmat pitivätkin yhden instanssin järjestelmää tehokkaampana, nopeampana ja kustannuksia säästävänä, kahden instanssin järjestelmästä nähtiin kuitenkin olevan hyötyä erityisesti kaikkein kiistanalaisimpien EIS:ta koskevien kysymysten käsittelyssä. Näin esimerkiksi Krüger – Nørgaard, 1991, s. 128–129 sekä de Vey Mestdagh, 1994, s. 337 ss. Myös Ryssdal, 1991, s. 121–123 epäili yhden yhtenäisen tuomioistuimen mallin paremmuutta.

[84] Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Amending the Control System of the Convention, 12.5.2004. CETS No. 194. Suomi on allekirjoittanut pöytäkirjan 29.11.2004 ja ratifioinut sen 7.3.2006; 159/2006. Ks. Spolander, DL 2005, s. 684 ss.

[85] Työ EIT:n toiminnan tehostamiseksi on jatkunut edelleen. Lokakuussa 2005 EN:n ministerikomitea perusti ns. viisaiden komitean, jonka tehtävänä oli arvioida EIS:n valvontajärjestelmän pitkän aikavälin tehokkuutta sekä esitellä tehostamistoimenpiteitä. 11-jäsenisessä ryhmässä oli jäsenenä myös entinen eduskunnan sekä Euroopan oikeusasiamies Jacob Söderman. Ryhmä pohti mm. alueellisten ensimmäisen asteen ihmisoikeustuomioistuinten perustamista, mutta totesi sen liian

Valvontajärjestelmän lähtökohtana on alusta asti ollut järjestelmän toissijaisuus suhteessa kotimaisiin ihmis- ja perusoikeussuojakeinoihin. Niin kutsutun subsidiariteettiperiaatteen mukaan kaikille sellaisille laeille ja sopimusmääräyksille, jotka asettavat EIS:ta pidemmälle meneviä ihmisoikeusvelvoitteita, on annettava etusija EIS:een nähden (53 art.).[86] Periaatteella on kuitenkin EIS:n järjestelmässä kaksi aspektia. Prosessuaalisena käsitteenä se edellyttää, että ennen vetoamista EIS:n valvontaelimiin valittajan on käytettävä kaikki kansalliset tapaukseen soveltuvat oikeussuojakeinot, jotka voivat kyseiseen tapaukseen sovellettuna tarjota tehokasta ja tarkoituksenmukaista suojaa.[87] Materiaalisena käsitteenä se taas edellyttää, että soveltaessaan EIS:n määräyksiä valvontaelinten on otettava oikeudenmukaisella tavalla huomioon kyseessä olevan valtion yhteiskuntaelämälle tunnusomaiset oikeudelliset ja funktionaaliset piirteet.[88]

Itse valvontamenettelyt ovat säilyneet ennallaan uudistuksista huolimatta.[89] Valitus tehdään suoraan tuomioistuimelle, joka tutkii asian käsittelyn edellytykset (*admissibility*).

---

kalliiksi ja oikeuskäytännön yhtenäisyyden kannalta riskialttiiksi. Ryhmä päätyi kuitenkin ehdottamaan loppuraportissaan EIT:n alaisuudessa toimivan komitean *("judicial committee")* perustamista keventämään varsinaisen tuomioistuimen työtaakkaa. Komitea käsittelisi muun muassa tutkittavaksi ottamista koskevat kysymykset sekä vakiintuneen oikeuskäytännön perusteella selvät jutut. Tässä mielessä viisaiden ryhmän ehdotus olisi eräällä tavalla palaamista kohti vanhaa, kaksiportaista valvontajärjestelmää. Ks. ryhmän 10.11.2006 päivätty loppuraportti, joka on esitelty EN:n ministerikomitean sijaisten kokouksessa 15.11.2006, asiakirja CM(2006) 203.

[86] ***[N]othing in this Convention shall be construed as limiting or derogating from any of the human rights and fundamental freedoms which may be ensured under the laws of any High Contracting Party or under any other agreement to which it is a Party.*** Vastaava säännös on myös KP-sopimuksen 5(2) artiklassa. Yleisesti ottaen subsidiariteettiperiaate viittaa EIS:sta puhuttaessa ihmisoikeussopimuksen valvontakoneiston toissijaiseen rooliin ja ilmentää ennen kaikkea kansallisten viranomaisten ja valvontaorgaanien välillä vallitsevaa "prosessuaalista suhdetta". Ks. Petzold, 1993, s. 41 ss. Subsidiariteettiperiaate voidaan ihmisoikeussopimusten yhteydessä nähdä myös ns. "korkeamman suojan" periaatteena; paremman suojan tarjoavaa säännöstä on noudatettava. Ks. Besselink, CMLRev 1998, s. 657–659, 664.

[87] Ks. EIS artikla 35(1): *The Court may only deal with the matter after all domestic remedies have been exhausted*. Kysymys siitä, luetaanko EU-oikeudellisesti relevantissa tapauksessa käsittely EYTI:ssä myös kotimaisten oikeuskeinojen käyttämiseen, on vielä jossain määrin avoin. Näkökohtia voidaan esittää puolesta ja vastaan. Puolesta voidaan argumentoida esimerkiksi sillä, että samoin kuin kansallisilla oikeusjärjestelmillä, myös EU-järjestelmällä on oltava mahdollisuus korjata mahdollinen ihmisoikeusloukkaus oman järjestelmänsä sisällä. Merkittävä vastaan puhuva seikka taas on esimerkiksi se, että EYTI on luonteeltaan kansainvälinen tuomioistuin, jolloin se ei jo käsitteellisestikään voisi olla "kotimainen" oikeuskeino. Ks. Mendelson, YEL 1983, s. 110–112.

[88] Petzold, 1993, s. 60.

[89] Yksilövalitusmenettelystä säädettiin ennen 11 pöytäkirjalla tehtyä uudistusta sopimuksen 25 artiklassa. Ks. menettelystä esimerkiksi Golsong, 1958, s. 46–84. Valtiovalitusmenettelystä säädettiin puolestaan 24 artiklassa. Golsong, 1958, s. 85–89.

Ennen 11 pöytäkirjan voimaantuloa valitus tehtiin Euroopan ihmisoikeustoimikunnalle, joka ensin ratkaisi valituksen tutkittavaksi ottamisen edellytykset ja sen jälkeen yritti saada aikaan sovintoratkaisun osapuolten välille.[90] Jos toimikunta ei saanut aikaan sovintoa, se laati asiassa raportin, jossa se otti kantaa myös siihen, onko ihmisoikeutta tapauksessa loukattu. Tämä kannanotto ei ollut sitova. Toimikunnan raportti käsiteltiin Euroopan neuvoston ministerikomiteassa, joka päätti asian mahdollisesta siirtämisestä ihmisoikeustuomioistuimeen. Mikäli asiaa ei siirretty, tuli ministerikomitean 2/3 enemmistöllä ratkaista, oliko sopimusvaltio rikkonut ihmisoikeussopimusta. Ministerikomitean päätökset olivat sopimusvaltioita oikeudellisesti sitovia.[91] Jos asia taas siirrettiin ihmisoikeustuomioistuimeen, sillä oli valta tehdä lopullinen, sitova päätös.

Tutkittavaksi ottamisen edellytyksistä eli ns. *admissibility*-kriteereistä säädetään sopimuksen 35 artiklassa. Valituksen kohteena on oltava jokin henkilölle, kansalaisjärjestölle tai ryhmälle kuuluva sopimuksessa määritelty oikeus.[92] Kaikkien kotimaisten oikeuskeinojen on myös ennen valituksen tekemistä oltava käytetty yleisesti tunnustettujen kansainvälisen oikeuden periaatteiden mukaisesti.[93] Valitus on lisäksi tehtävä kuuden kuukauden kuluessa lopullisen kotimai-

---

[90] Ks. toimikunnan tehtävistä esimerkiksi McNulty, 1968, s. 217; Nørgaard, NTIR 1981, s. 106 ss. sekä Janis et al., 1995, s. 35–64. Sovittelumenettelyllä (*friendly settlement, règlement amiable*) on tärkeä merkitys valitusjärjestelmässä ja se tarjoaa myös oikeudenkäyntimenettelyä nopeamman ja helpomman tavan päästä asiallisesti samaan lopputulokseen. Ks. tarkemmin esimerkiksi Berger, 1990, s. 55; Krüger – Nørgaard, 1990, s. 329 ss. sekä Kiss, 1993, s. 703 ss.

[91] Ks. ministerikomiteasta ja sen toiminnasta ja päätöksenteosta ihmisoikeusloukkausasioissa ennen 11 pöytäkirjan uudistusta Hondius, 1990, s. 245 ss, Drzemczewski, 1993, s. 733 ss. ja Ravaud, 1993, s. 645 ss.

[92] Ks. esim. Zwart, 1994, s. 146–147. Kenellä on henkilöllisessä suhteessa toimivalta yksilövalituksen tekemiseen ks. tarkemmin mts. 45–49. Valitusoikeuteen liittyvästä *victim*-vaatimuksesta ja siihen liittyvästä oikeuskäytännöstä mts. 50–71, 231 sekä Rogge, 1990, s. 539 ss. Zwartin mukaan valvontaorgaanit ovat omaksuneet varsin väljän *victim*-käsitteen, minkä vuoksi monet valitukset täyttävät admissibility-vaatimuksen. Tiukemmalla käsitteen määrittelyllä olisi hänen mukaansa voitu rajata hakemusten tulvaa. Ks. myös oikeushenkilöistä, yrityksistä ja osakkeenomistajista 34 artiklan mukaisina valittajina Schwaighofer, 1998, s. 321–331. Oikeudenkäynnin kestoa koskien on tärkeää huomata, että jutun lopputuloksesta riippumatta on aina mahdollista valittaa keston osalta EIS 6 artiklan loukkauksesta. Sen osalta victim-vaatimus ei siis edellytä asian materiaalisen ratkaisun epäedullisuutta valittajan kannalta, vaan myös esimerkiksi syytteen tultua hylätyksi syytetyn on mahdollista valittaa kestosta EIT:lle. Eri asia on, onko valittaja jo saanut kotimaassa sellaisen hyvityksen pitkästä kestosta (esimerkiksi rangaistuksen mittaamisen muodossa), jonka johdosta hän ei voi enää väittää olevansa sopimusloukkauksen ”uhri”.

[93] Strasbourgin valvontaelinten oikeuskäytännössä oikeuskeinoille on asetettu kolme vaatimusta; niiden on oltava 1) saatavissa olevia (*available*); 2) tehokkaita (*effective*) sekä 3) riittäviä (*sufficient*). Oikeuskeino on saatavilla oleva, jos valittaja voi suorittaa sen esteettä; tehokas, jos se tarjoaa kaikki menestymisen mahdollisuudet ja riittävä, jos se voi hyvittää valittajan kärsimät vahingot. Ks. esim. tapaukset Stögmüller v. Austria (10.11.1969), kohta 11; De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium (18.6.1971), kohta 60; De Jong, Baljet and van den Brink v. the Netherlands (22.5.1984), kohta 39. Ks. myös Zwart, 1994, s. 188.

sen päätöksen antamisesta.[94] Tutkittavaksi ei muun muassa oteta valitusta, joka on ilmeisen perusteeton (*manifestly ill-founded*)[95] tai jonka voidaan katsoa merkitsevän valitusoikeuden väärinkäyttöä.[96] Tuomioistuin ei myöskään ota tutkittavaksi valitusta, johon se ei katso yleissopimuksen tai sen pöytäkirjojen määräysten soveltuvan.[97] 14. pöytäkirjalla lisätyn uuden admissibility-kriteerin mukaan EIT ei ota tutkittavaksi yksilövalitusta, jos se ei katso valittajan kärsineen merkittävää haittaa, ellei ihmisoikeuksien kunnioittaminen sellaisena kuin siitä on määrätty yleissopimuksessa ja sen pöytäkirjoissa vaadi valituksen tutkimista

---

Prosessin keston osalta ei kuitenkaan välttämättä edellytetä kaikkiin EIS 35 artiklan mukaisiin kotimaisiin oikeuskeinoihin turvautumista, vaan kohtuuttoman pitkäksi venyneestä prosessista on joissakin tapauksissa mahdollista valittaa EIT:lle jo ennen kaikkien muutoksenhakukeinojen käyttämistä. Ks. Pellonpää, 2005, s. 128–129.

Suomen osalta 35 art:n tehokkuusvaatimus tarkoittaa sitä, että säännönmukainen muutoksenhakutie on normaalisti kuljettava loppuun. Yleensä ei voida edellyttää esimerkiksi kantelua oikeusasiamiehelle. Sen sijaan ylimääräiseen muutoksenhakuun turvautumista saatetaan edellyttää, jos väitetty sopimusrikkomus olisi korjattavissa esimerkiksi purkua hakemalla. Pellonpää, 2000, s. 100–117 sekä OLJ 21/1988, s. 12. Scheinin huomauttaa, että käytännössä on mahdollista valittaa jo hovioikeuden päätöksestä, kunhan korkeimman oikeuden päätös valitusluvan epäämisestä toimitetaan Strasbourgiin ennen admissibility-ratkaisun tekemistä. Scheinin, LM 1990, s. 558 sekä av. 52.

Periaatteessa Suomessa on mahdollista valittaa ensin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen ja tämän jälkeen vielä ihmisoikeuskomitealle, sillä Suomessa tätä ”jatkovalitusmahdollisuutta” ei ole voitu KP-sopimukseen tehtävällä varaumalla poistaa. Päinvastaisen järjestyksen estää EIS 35(2)(b) artiklan määräys.

[94] Kuuden kuukauden säännöllä turvataan oikeusvarmuuden periaatetta (*legal certainty, legal stability*), ks. esimerkiksi edellä mainittu De Wilde, Ooms and Versyp -tuomio (18.6.1971), kohta 50. Ks. säännöstä myös esimerkiksi van Dijk – van Hoof, 1998, s. 154–162 sekä Martinez Ruiz, 1998, s. 261–266.

[95] Hakemuksen katsominen ”ilmeisen perusteettomaksi” on käytännössä tärkein keino rajoittaa hakemusten määrää ihmisoikeustuomioistuimessa. Valitus voi olla ilmeisen perusteeton muun muassa silloin, kun valituksessa esitetyn väitteen tueksi ei ole esitetty mitään todennäköistä näyttöä. Ks. Zwart, 1994, s. 144, 231–232.

[96] Ks. näistä edellytyksistä esimerkiksi Zwart, 1994, s. 139–144, 155, 180–184; van Dijk – van Hoof, 1998, s. 110–112; Pellonpää, 2005, s. 114–133, 137–141.

[97] Yhteensopimattomuus (*incompatibility*) voi olla henkilöllistä (*ratione personae*), alueellista (*ratione loci*), ajallista (*ratione temporis*) tai materiaalista (*ratione materiae*). Valitus on yhteensopimaton henkilöllisessä suhteessa, kun se kohdistetaan sellaista subjektia vastaan, jonka suorittamiksi väitettyjen ihmisoikeusloukkausten osalta valvontaelimet eivät ole toimivaltaisia. Alueellinen yhteensopimattomuus on kyseessä, jos valitus koskee aluetta, jonka kansanvälisistä suhteista valtio vastaa, mutta johon sopimusta ei ole EIS 56(1) artiklan mukaisesti ulotettu sovellettavaksi. Ajallisessa suhteessa ihmisoikeussopimus soveltuu vain sellaisiin tosiasioihin ja tapahtumiin, jotka ovat sattuneet sen jälkeen, kun sopimus on tullut voimaan kysymyksessä olevan valtion kohdalla. Yhteensopimattomuus materiaalisessa suhteessa on kyseessä silloin, kun valituksessa väitetään loukatun jotain muuta kuin ihmisoikeussopimuksessa tai jossakin sen lisäpöytäkirjassa turvattua oikeutta. Ks. esim. Zwart, 1994, s. 109–113, 123–141; van Dijk – van Hoof, 1998, s. 204–206 sekä Pellonpää, 2005, s. 133–137.

asiasisällön osalta. Uuden kriteerin perusteella ei voida kuitenkaan hylätä asiaa, jota kansallinen tuomioistuin ei ole asianmukaisesti käsitellyt.[98]

4.2 Euroopan yhteisöt ja Euroopan unioni

Euroopan neuvoston keskittyessä ihmisoikeuksiin ja yhteisen eurooppalaisen kulttuuriperinnön vaalimiseen jäi Haagin kongressissa kaavailtu taloudellinen yhteistyö myöhemmin perustettujen Euroopan yhteisöjen tehtäväksi. Vuonna 1951 perustettu Euroopan hiili- ja teräsyhteisö (EHTY) sekä vuonna 1957 perustetut Euroopan talousyhteisö (ETY) ja Euroopan atomienergiayhteisö (Euratom) hoitivat kukin taloudellisen yhteistyön osa-alueita omilla toimialoillaan.[99] Laajin toimiala oli ETY:llä kattaen mittavan joukon kauppapoliittisen ja taloudellisen yhdentymisen eri osa-alueita.[100]

Järjestöt kasvoivat niin alueellisesti kuin toimialojensakin suhteen. Vuonna 1965 järjestöt sulautuivat yhdeksi toiminnalliseksi yksiköksi, Euroopan yhteisöiksi. Niiden toimielimet yhtenäistettiin siten, että keskeisimmät päätöksentekoelimet olivat neuvosto ja komissio. Lisäksi neuvoa-antavia elimiä olivat parlamentti ja talous- ja sosiaalikomitea. Tuomiovaltaa käytti tuomioistuin (EYTI). Merkittävä virstanpylväs yhdentymisen historiassa saavutettiin 1990-luvun alussa, kun järjestöjen institutionaalinen rakenne yhdistettiin vuonna 1992 solmitulla Maastrichtin sopimuksella Euroopan unioniksi nimettyyn kokonaisuuteen ja yhdentyminen ulotettiin koskemaan myös talous- ja rahaliittoa, yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä oikeus- ja sisäasioita.[101]

Unionisopimus jätti rakennelman kuitenkin pirstaleiseksi. Puhuttiin ”kolmesta pilarista”, jolla pyrittiin kuvaamaan monimutkaista kokonaisuutta. Ensimmäisen pilarin muodostivat EY sekä talous- ja rahaliitto, toinen pilari kattoi yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ja kolmas yhteistyön oikeus- ja sisäasioissa. Ensimmäinen pilari perustui ylikansalliseen päätöksentekoon, kaksi muuta olivat

---

[98] Pöytäkirjan 12 artiklalla muutetaan EIS 35 artiklan 3 kohtaa lisäämällä siihen uusi b-kohta.

[99] Euroopan yhteisöjen perustalla oli niin sanottu Schumanin suunnitelma, joka koski Ranskan ja Saksan hiili- ja terästeollisuuden ylikansallista yhteistoimintaa. Ks. tästä esim. Seppinen, 2001, s. 113–116 ja Joutsamo et al., 2000, s. 2–5.

[100] Toimialat voitiin pääpiirteissään jakaa yksinomaisen sekä jaetun toimivallan sektoreihin. Yksinomaisen toimivallan sektoreihin kuuluivat niin sanottujen neljän perusvapauden (tavaroiden, palveluiden, pääoman ja työvoiman vapaa liikkuvuus) toteuttaminen. Näiltä osin jäsenvaltiot olivat luovuttaneen yhteisöille kaiken toimivallan. Yhteisöjen ja jäsenvaltioiden välillä jaetun toimivallan alaan puolestaan kuuluivat muun muassa suhdannepolitiikka, sosiaalipolitiikka ja veropolitiikka välillisen verotuksen osalta.

[101] Sopimus tuli voimaan 1.11.1993. Ks. yhteisön kehityksestä Maastrichtin sopimukseen saakka esimerkiksi Hartley, 2004, s. 9–14 sekä Joutsamo et al., 2000, s. 8–16.

puolestaan luonteeltaan hallitustenvälistä yhteistyötä.[102] Pilareilla oli yhteinen toimielinjärjestelmä, joka tosin toimi jokaisessa pilarissa hieman eri tavalla ja erilaisin valtuuksin.

Vuonna 1997 Amsterdamissa solmitulla sopimuksella[103] pyrittiin yksinkertaistamaan unionin perustamissopimusten kokonaisuutta ja sopimukset kodifioitiin ja numeroitiin uudelleen. Lisäksi sopimuksella pyrittiin muun muassa parantamaan kansalaisten tasa-arvoa ja vahvistamaan yksilön oikeusasemaa unionissa. Niin kutsuttu kolmas pilari omistettiin yksinomaan poliisiyhteistyölle ja oikeudelliselle yhteistyölle rikosasioissa.[104] Päätöksentekoelinjärjestelmään ja toimielinten tehokkuuden turvaamiseen sopimuksella ei sen sijaan vielä puututtu, vaikka nämä olivatkin polttavia kysymyksiä jatkuvasti laajenevassa unionissa. Tähän työhön ryhdyttiin kuitenkin nopeasti Amsterdamin sopimuksen voimaantulon jälkeen.

Vuonna 2000 solmitulla Nizzan sopimuksella[105] muutettiin unionin päätöksentekomenettelyä tähänastisista radikaaleimmalla tavalla. Itse toimielimet kuitenkin säilyivät samana. Muutokset olivat välttämättömiä unionin päätöksenteon tehokkuuden turvaamiseksi, sillä 1.5.2004 tapahtuneen laajenemisen myötä Euroopan unioniin kuului jo 25 eurooppalaista valtiota ja vuoden 2007 alussa jäsenvaltioiden määrä nousi 27:ään.[106]

---

[102] Maastrichtin sopimuksen VI osastoa kutsutaan kolmanneksi pilariksi. Siihen kuuluivat hallitustenvälisessä menettelyssä päätetyt oikeus- ja sisäasiat. Ks. tästä esimerkiksi Müller-Graff, CML-Rev 1994, s. 493 ss.

[103] Sopimus tuli voimaan 1.5.1999. SopS 54–55/1999.

[104] Oikeudellinen yhteistyö yksityisoikeudellisissa asioissa siirrettiin yhteisömenettelyn eli niin sanotun ensimmäisen pilarin piiriin samoin kuin turvapaikka- ja maahanmuuttopolitiikka. Oikeus- ja sisäasioihin kuuluvat alat yhdistettiin vapauden, turvallisuuden ja oikeuden aluetta koskevan yhteisen hankkeen alle.

Yksi vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen haastavimmista tehtävistä on unionin suojaaminen taloudellisilta väärinkäytöksiltä. Tähän liittyen toteutettiin vuosina 1995–1996 nk. *Corpus Juris* -tutkimus, jossa selviteltiin EU:n taloudellisten intressien rikosoikeudellista suojaa. Corpus Juris on kokoelma rikos- ja rikosprosessioikeudellisia sääntöjä, joiden tarkoitus on harmonisoida jäsenvaltioiden lainsäädäntöjä tältä osin. Se sisältää muun muassa säännöksen syytetylle taattavista oikeuksista (29 art.) viitaten EIS 6 artiklaan ja KP-sopimuksen 10 artiklaan. Ks. Pöysti, LM 1997, s. 132 ss; Jareborg, NTfK 1998, s. 255 ss. Ks. Corpus Juris -hankkeen seurannasta Delmas-Marty – Vervaele, 2000.

Corpus Jurista ei ole saatettu sellaisenaan voimaan EU:ssa, mutta ainakin sen joitakin osia voitaisiin panna erikseen täytäntöön. Esimerkiksi mahdollisuus Euroopan syyttäjäviraston perustamiseen sisältyy Euroopan perustuslakia koskevaan sopimukseen. Ks. syyttäjäviraston perustamisesta ja siihen liittyvistä ongelmista Radtke, 2005, s. 103 ss. sekä Eurooppalainen yhteistyö ja kansalliset vaikutusmahdollisuudet, 2002, s. 48–66. Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin todeta, että EU:lla on alati kasvavaa merkitystä rikosoikeuden ja rikoslainkäytön alalla. Ks. esimerkiksi Nuotio, DL 2001, s. 686 ss.

[105] Sopimus tuli voimaan 1.2.2003, SopS 18–19/2003.

[106] Suomesta tuli Euroopan unionin jäsen 1.1.1995.

Uusin EU:n sopimusmuutosehdotus koskee sopimusta Euroopan perustuslaista.[107] Sillä pyritään muun muassa yhdistämään perustamissopimukset, takaamaan perusoikeuksien parempi suoja sekä kehittämään unionia entistä kansalaisystävällisemmäksi. Myös poliisiyhteistyö sekä oikeudellinen yhteistyö rikosasioissa on tarkoitus siirtää sopimuksella yhteisömenettelyn piiriin.

4.2.1 Perusoikeusjärjestelmän kehitys

Normatiivinen perusoikeussääntely oli yhteisöissä alun perin vähäistä. EY:n perustamissopimuksissa ei ollut mitään mainintaa ihmisoikeuksista, eivätkä ne myöskään sisältäneet viittausta esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimukseen.[108] Ihmisoikeudet eivät kuuluneet Euroopan yhteisöjen toimialoihin, eikä myöskään prosessioikeus ollut sen sääntelyaluetta.[109]

---

[107] Sopimus on allekirjoitettu Roomassa 29.10.2004, mutta sen ratifiointiprosessi on kesken. Ranskassa ja Alankomaissa sopimus on hylätty kansanäänestyksissä kesällä 2005. Tällä hetkellä näyttääkin siltä, että sopimus ei tule voimaan ainakaan kokonaisuudessaan.

[108] Rooman sopimuksen johdannossa on kuitenkin viittaus Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjaan; yhteisön tavoitteeksi asetetaan hyvinvoinnin kehityksen turvaaminen ”Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan periaatteiden mukaisesti”. Lisäksi perustamissopimuksissa on joitakin ihmisoikeustyyppisiä määräyksiä, mutta ne koskevat lähinnä syrjinnän kieltoa. Ks. Nielsen, NJIL 1994, s. 215.

On lisäksi huomattava, että EYTI ei ole myöskään hyväksynyt nk. *successor*-teoriaa suhteessa ihmisoikeuksiin, kuten se on GATT-sopimuksen kohdalla tehnyt. Mainitun teorian mukaan EY/EU ikään kuin perisi jäsenvaltioiden velvoitteet ihmisoikeuksien alalla. EY:n perustajajäsenet olivat Ranskaa lukuun ottamatta jo liittyneet EIS:een perustaessaan EY:n ja tätä kautta velvoitteiden siirtyminen olisi teoriassa ollut mahdollista. Voidaan kuitenkin olettaa, että *succession*-argumentin hyväksyminen EIS:n kohdalla olisi johtanut vaikeisiin tulkintatilanteisiin määritettäessä täsmällisesti EY:n velvoitteiden alaa. Ks. suksessioteoriasta (die Sukzessionstheorie, *nemo potest plus iuris transferre quam ipse habet*) tarkemmin Winkler, 2000, s. 29–32. Ks. myös Jacqué, 1993, s. 892–893; Pescatore, 1990, s. 450–451 sekä Mendelson, YEL 1981, s. 156–159. Vrt. Foster, HRLJ 1987, s. 267–269. Ks. GATT-sopimuksen osalta yhdistetyt asiat 21–24/72, International Fruit III, ECR [1972], p. 1219. Tätä GATT-velvoitteiden johtamista on julkisasiamies Capotorti perustellut asiassa 812/79, ECR [1980], p. 2787 seuraavasti: *[t]he fact that the Member States were already bound by GATT when they concluded the EEC Treaty; the desire of those States to bind the Community by the obligations under the Agreement, which coincided with the 'adherence of the Community to the same aims as those sought by the General Agreement,' which follows from Article 110 of the Treaty of Rome; the action actually taken by the Community institutions in the context of that agreement and the recognition by the other Contracting Parties of the transfer of power from Member States to the Community.* Ks. myös asia 38/75, Nederlandse Spoorwegen, ECR [1975], p. 1439. Schermers huomauttaa, että EY on silti ollut sidottu kansainvälisen oikeuden *jus cogens* -normeihin samoin kuin sen jäsenvaltiot, vaikka se ei ole ollutkaan suoraan ihmisoikeussopimusten sitoma. Schermers, CMLRev 1990, s. 250–251.

[109] Prosessioikeuteen, samoin kuin rikosoikeuteenkin, vaikutti kuitenkin erityisesti RS:n 10 artikla (ent. 5 art.), jonka mukaan jäsenvaltiot sitoutuvat toisaalta toteuttamaan kaikki yleis- ja erityistoimenpiteet, jotka ovat tarpeen yhteisövelvoitteiden täyttämisen varmistamiseksi ja toisaalta pidättäytymään sellaisista toimenpiteistä, jotka ovat omiaan vaarantamaan sopimuksen tavoitteiden

ETY:n toimialojen jatkuvasti laajentuessa kehitys alkoi kuitenkin väistämättä kulkea siihen, että perus- ja ihmisoikeuksiin ja niiden toteutumiseen oli ryhdyttävä kiinnittämään huomiota.[110] Ensimmäiseksi muutos näkyi EYTI:n ratkaisukäytännössä, jossa 1960-luvulta lähtien alkoi kehittyä doktriini kansainvälisten ihmisoikeussopimusten sekä jäsenvaltioiden yhteisen valtiosääntöperinteen luomille periaatteille perustuvasta perusoikeuksien suojasta.[111]

Normatiivisessa mielessä käännekohtaa yhteisöjen ihmisoikeussääntelyssä merkitsi erityisesti Euroopan unionijärjestelmän synty. Amsterdamin sopimuksella muutetun unionisopimuksen 6(1) artiklassa (ent. F(1) art.) tunnustettiin perus- ja ihmisoikeudet yhdeksi unionin perustavaa laatua oleviksi arvoiksi:[112]

[U]nioni perustuu jäsenvaltioille yhteisiin vapauden, kansanvallan, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisen sekä oikeusvaltion periaatteisiin.

Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössään kehittämä doktriini perusoikeuksien suojasta vahvistettiin unionisopimuksen F(2) artiklassa, joka Amster-

---

saavuttamista. On selvää, että tämä velvoite ulottuu ilman nimenomaista mainintaakin myös rikosprosessioikeuden alalle. Ks. esimerkiksi Sevenster, CMLRev 1992, s. 29 ss; Guldenmund et al., 1995, s. 107 ss. Prosessioikeuden alalla ihmis- ja perusoikeusaspektit yhteisöoikeuden kontekstissa ovat sen sijaan tulleet mukaan EYTI:n oikeuskäytännön kautta. Prosessioikeutta on lähennetty jäsenvaltioiden välillä myös erilaisten kansainvälisten sopimusten avulla. Ks. de Angelis, 1995, s. 187–190.

110 Sisämarkkinoiden toteutumiseen tähtäävä Euroopan yhtenäisasiakirja (*Single European Act,* OJ No. L 169, 29.6.1987) vuodelta 1987 on ensimmäinen varsinainen perustamissopimuksiin luettava sopimus, jonka johdanto-osassa viitataan ihmisoikeuksien kunnioittamiseen. Itse sopimustekstissä ei kuitenkaan perusoikeuksia mainita, eikä yhtenäisasiakirjaa voidakaan pitää kovin merkittävänä askelena kohti ihmis- ja perusoikeuksien suojajärjestelmää yhteisöjen puitteissa. Yhtenäismarkkinoiden luomisella sinänsä on ollut huomattavia suoria ja epäsuoria vaikutuksia kansalaisten perusoikeuksiin. Ks. Duparc, 1993, s. 14–18.

Yhteisössä on kuitenkin kautta aikain ollut pyrkimyksiä jonkinlaisen ihmisoikeuksien suojajärjestelmän luomiseen. Useimmat ehdotukset on rakennettu yhteisön/unionin kansalaisuuden ympärille ja ne koskevat lähinnä kansalais- ja poliittisia oikeuksia. Ehkä merkittävin tällaisista ehdotuksista on niin sanottu viisaiden komitean raportti ”*Pour une Europe des droits civiques et sociaux*” helmikuulta 1996. Sen vaikutus Amsterdamin sopimukseen oli varsin suuri. Ks. tästä sekä aiemmista ehdotuksista García de Enterria, 1998, s. 396–400. Uusimpana vaiheena unionin perusoikeuspolitiikassa on nk. Euroopan unionin perusoikeusviraston luominen. Brysselin Eurooppa-neuvostossa 12.–13. joulukuuta 2003 päätettiin, että Euroopan rasismin ja muukalaisvihan seurantakeskus (*European Monitoring Centre for Racism and Xenophobia*) laajennetaan perusoikeusvirastoksi. Viraston keskeisin tehtävä on lujittaa EU:n ihmisoikeuspolitiikan johdonmukaisuutta ja jatkuvuutta. Se on valvonta- ja neuvonantoelin, jolla ei ole yleistä toimivaltaa ihmisoikeusasioissa. Virasto aloittaa toimintansa vuoden 2007 alussa.

111 Tätä kehitystä tarkastellaan jäljempänä luvussa III.

112 Ihmisoikeuksien kunnioittaminen on nykyisin myös yksi Euroopan unionin jäsenyyskriteereistä. Ks. tästä Nowak, 1999, s. 687 ss. sekä Rosas, LM 1999, s. 918. Samaan aikaan voidaan Nowakin mukaan kyseenalaistaa Euroopan neuvoston jäsenyyskriteerit; EN:han on perinteisesti ollut Euroopassa ihmisoikeuksien vaalija. Nyt se on kuitenkin hyväksynyt jäsenikseen valtioita, joiden sitoutuminen ihmisoikeuksien kunnioittamiseen on vähintäänkin kyseenalaista. Nowak, 1999, s. 692. Myös Sudren mukaan EN:sta on tullut ”demokratian oppikerho”. Sudre, La Semaine Juridique 1–2/1998, s. 9.

damin sopimuksen voimaantulon jälkeen on muuttunut 6(2) artiklaksi.[113] Sen mukaan:

> *[U]nioni pitää arvossa yhteisön oikeuden yleisinä periaatteina perusoikeuksia*[114]*, sellaisina kuin ne taataan ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyssä, Roomassa 4 päivänä marraskuuta 1950 allekirjoitetussa Euroopan yleissopimuksessa ja sellaisina kuin ne ilmenevät jäsenvaltioiden yhteisessä valtiosääntöperinteessä.*[115]

Tärkeän lisän tähän toi Amsterdamin sopimuksella tehty muutos, jolla unionisopimuksen 46 artiklaa (ent. L art.) muutettiin siten, että EYTI:lle annettiin toimivalta tutkia yhteisön toimielinten antamien säädösten pätevyyttä myös oikeus- ja sisäasiain yhteistyön alalla.[116] Näihin aloihin saattaa helposti sisältyä ihmisoikeusaspekteja. Lisäksi artiklan d-alakohdan mukaan EYTI:llä on oikeus suorittaa unionin toimielinten toiminnan osalta perusoikeusvalvontaa edellyttäen, että sillä on toimivalta perustamissopimusten mukaisesti.[117]

---

[113] Coppel ja O'Neill ovat kritisoineet EYTI:ta ja katsoneet, että sen harjoittamassa perus- ja ihmisoikeuksien suojelussa ei ole ollut kysymys aidosta huolesta näiden oikeuksien takaamisesta, vaan pyrkimys on ollut, paitsi turvata yhteisöoikeuden ensisijaisuus kansallisiin järjestelmiin nähden, myös laajentaa yhteisöoikeuden soveltamisalaa. EYTI on heidän mielestään soveltanut perusoikeuksia instrumentaalisesti, suorastaan manipuloiden, pyrkien nopeuttamaan yhteisössä tapahtuvaa oikeudellista yhdentymistä. Heidän mukaansa perusoikeuksia koskeva oikeuskäytäntö on myös sekavaa ja perusoikeuksien arvoa alentavaa. CMLRev, 1992, s. 669 ss. Ks. myös Weiler – Lockhart, CMLRev 1995, s. 51 ss. ja 579 ss., jossa he EYTI:n oikeuskäytännön yksityiskohtaisen analyysin avulla pyrkivät osoittamaan, että Coppel ja O'Neill ovat ymmärtäneet väärin EYTI:n doktrinaaliset lähtökohdat. He selittävät EYTI:n muutaman epäonnistuneen (ts. yleisestä linjasta poikkeavan) perusoikeusratkaisun johtuvan muun muassa siitä seikasta, että vaikka EYTI:ta voidaankin verrata tässä suhteessa kansallisiin valtiosääntötuomioistuimiin, sillä ei kuitenkaan ole samanlaista laajaa sosiaalista kosketuspintaa eurooppalaiseen yhteiskuntaan ja se on tämän johdosta haavoittuvainen ja kansallisia vastintuomioistuimiaan alttiimpi sosiaalisesti epäonnistuneille ratkaisuille.

[114] Perusoikeudet (fundamental rights) tulee de Witten mukaan nähdä, ei vain yhtenä ihmisoikeuksien alalajina, vaan ennemminkin ihmisoikeuksia laajempana käsitteenä, joka kattaa myös jäsenvaltioiden valtiosäännöt ja niiden sisältämät ihmis- ja perusoikeusmääräykset. Unionin perusoikeuksien määrittelyä on kuitenkin vaikeuttanut se, että EYTI ei tee selvää eroa perusoikeuksien ja muiden yhteisöoikeuden yleisten periaatteiden välille. De Witte, 1999, s. 860–861.

[115] Ks. kuitenkin Toth, CMLRev 1997, s. 494, jonka mukaan säännös on vain kaunistelua ilman mitään todellista oikeudellista vaikutusta. Sen perusteella nimittäin ei EYTI:ssä voida juttua ajaa, koska EYTI ei tämän artiklan osalta ole toimivaltainen (unionisopimus L artikla). Paradoksaalista on hänen mukaansa se, että yksilö voi kyllä EYTI:ssä vedota epämääräisiin ja kirjoittamattomiin "yleisiin periaatteisiin" tahtoessaan perus- ja ihmisoikeuksien suojaa, mutta ei sen sijaan unionin perustamissopimuksen artikloihin, joiden pitäisi olla unionin "perustuslaki". Uusi unionin perustuslaki muuttaisi tilannetta tässä suhteessa.

[116] Ks. Amsterdamin sopimuksen tuomista muutoksista EYTI:n toimivaltuuksiin yleisesti Albors-Llorens, CMLRev 1998, s. 1273 ss.

[117] Ks. tarkemmin Peers, 1999, s. 167–176. De Witten mukaan Amsterdamin sopimuksen mukanaan tuoma muutos ei ole käytännössä kovin suuri tässä suhteessa johtuen siitä, että edelleen pe-

Seuraavan askelen unionin normatiivinen perusoikeussääntely otti Kölnin Eurooppa-neuvostossa 3.–4.6.1999, jossa päätettiin erityisen perusoikeuskirjan laatimisesta.[118] Perusoikeuskirjaan päätettiin koota unionin voimassaolevat perusoikeudet poliittisesti sitovaan muotoon ja sitä valmistelemaan asetettiin valmistelukunta, joka koostui valtioiden tai hallitusten päämiesten edustajista, Euroopan komission puheenjohtajasta sekä kansallisten parlamenttien ja Euroopan parlamentin jäsenistä.[119] Sen asettamisesta päätettiin Suomen ensimmäisen puheenjohtajakauden aikana järjestetyssä Eurooppa-neuvoston Tampereen kokouksessa 10.–11.12.1999.

Valmistelukunnan laatima perusoikeusasiakirja rakentuu monilta osin Euroopan ihmisoikeussopimuksen varaan, mutta siinä on myös monia eroja.[120] Perusoikeusasiakirjasta annettiin Euroopan parlamentin, Euroopan unionin neuvoston ja komission hyväksymä juhlallinen julistus Nizzan Eurooppa-neuvostossa 7.–9. joulukuuta 2000.[121] Sen muodollinen asema jätettiin myöhemmin päätettäväksi. Asiakirjan oikeudellisen sitovuuden puutteesta huolimatta sitä pidettiin kuitenkin merkittävänä oikeuslähteenä sikäli, että se kodifioi unionissa voimassa olevat perusoikeudet.[122] Perusoikeuskirja on sisällytetty unionin perustuslailliseen sopimukseen, jonka hyväksymisen myötä se tulisi myös oikeudellisesti sitovaksi.

---

rus- ja ihmisoikeuksia suojataan vain yhteisön/unionin perusperiaatteina. De Witte, 1999, s. 885. Periaatteelliselta kannalta säädöksillä on kuitenkin varsin suuri merkitys, sillä sen avulla laajennettiin ihmisoikeuksien valvonta myös juridis-muodollisesti unionin tehtäväksi sekä annettiin EYTI:lle virallinen valvojan rooli. Ks. Flecheux – Gay Montalvo, 1998, s. 387–388 ja 391–392. Ks. myös sopimuksen ihmisoikeusulottuvuuden yksityiskohtainen analyysi EYTI:n kehittämän oikeuskäytännön valossa Sudre, La Semaine Juridique 1–2/1998, s. 9 ss. Hänen mukaansa sopimus merkitsi muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen ”pehmeää” integrointia yhteisöoikeuteen.

[118] Kölnin Eurooppa-neuvosto 3.–4.6.1999, puheenjohtajan päätelmät, Liite IV, komission asiakirja SI (1999) 500, 4.6.1999, s. 43.

[119] Valmistelukunnan yhtenä varapuheenjohtajana toimi kansanedustaja Gunnar Jansson. Ks. valmistelukunnasta ja sen työskentelystä Nikula, Oikeus 2000, s. 524–525.

[120] Yhtenä perusoikeuskirjan edeltäjänä on toiminut Euroopan parlamentin 12.4.1989 antama perusoikeusjulistusta koskeva päätöslauselma ”*Declaration of the fundamental rights and freedoms*”, OJ No. C-120/51–52, 16.5.1989. Weilerin mukaan julistus merkitsi merkittävää alkusysäystä perusoikeuksien vakiinnuttamisessa yhteisöoikeuteen. Ks. analyysi julistuksesta Weiler, 1991, s. 621–628. Yleisenä huolenaiheena Euroopassa on aina ollut kahden eri perusoikeusluettelon (EY/EU ja EIS) koherenssin vaatimus, mikä on välttämätöntä tehokkaan suojan takaamiseksi ja kaksoisstandardien välttämiseksi. Ks. esimerkiksi Lenaerts, ELR 1991, s. 367 ss. Ks. perusoikeuskirjan sisällöstä Helander, 2001, s. 91 ss. sekä perusoikeuskirjan ja EIS:n vertailusta Nikula, 2004, s. 240–242.

[121] EYVL C 364/1, 18.12.2000.

[122] De Witte katsoo perusoikeusasiakirjan merkittävimmiksi ansioiksi sen, että se tekee yhteisössä suojatut perusoikeudet näkyvämmiksi ja näin myös unionin kansalaiset tulevat paremmin tietoisiksi oikeuksistaan. De Witte, 1999, s. 891–892. Jääskinen arvioi, että peruskirjaa voidaan soveltaa ja tullaan soveltamaan EY:n tuomioistuimessa ja kansallisissa tuomioistuimissa. Ks. perusoikeuskirjan suhteesta kansalliseen lainsäädäntöön Jääskinen, Oikeustiede–Jurisprudentia 2001, s. 100–105.

Perusoikeuskirja kuvastaa hyvin sitä, kuinka yhteisö-/unionioikeudessa suojattujen perusoikeuksien joukko on kasvanut aikojen kuluessa. Omaksi selkeäksi ryhmäkseen voidaan erottaa oikeudenkäyntimenettelyyn ja oikeusturvaan liittyvät oikeudet. Tähän kuuluvat muun muassa oikeus tulla kuulluksi, oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin, oikeus puolustautua sekä taannehtivan rangaistuksen kielto.[123]

Lainkäyttöön liittyvät perusoikeudet sisältyvät perusoikeuskirjan VI lukuun (artiklat 47–50). 47 artikla koskee oikeutta tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin sekä joutuisaan oikeudenkäyntiin puolueettomassa tuomioistuimessa ja se kuuluu seuraavasti:

[J]okaisella, jonka unionin oikeudessa taattuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava tässä artiklassa määrättyjen edellytysten mukaisesti käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot tuomioistuimessa.

Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on etukäteen laillisesti perustettu. Jokaisella on oltava mahdollisuus saada neuvoja ja antaa toisen henkilön puolustaa ja edustaa itseään.

Maksutonta oikeusapua annetaan niille, joilla ei ole riittäviä varoja, jos tällainen apu on tarpeen, jotta asianomainen voisi tehokkaasti käyttää oikeutta saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Ks. myös Ojanen, Oikeustiede–Jurisprudentia 1999, s. 230–231. EYTI on korostanut kansallisten tuomioistuinten velvollisuutta tukeutua *soft law* -tyyppisiin yhteisöoikeudellisiin ”normeihin” asiassa C-322/88, Grimaldi, ECR [1989], p. 4407. EYTI on itse viitannut perusoikeuskirjaan esimerkiksi tapauksessa C-141/02, T-Mobile Austria GmbH, ECR [2005], p. I-1283. Varsinainen läpimurto peruskirjan soveltamisen suhteen tapahtui kuitenkin asiassa C-540/03, European Parliament v. Council of the European Union (27.6.2006), jolloin EYTI:n suuri jaosto viittasi nimenomaisesti perusoikeuskirjaan ja totesi, että sen tarkoitus on vahvistaa vallitseva oikeustila perusoikeuksien osalta (erit. kohta 38). Ks. tapauksen kommentti Sevón, Ihmisoikeusraportti 3/2006, s. 26–27.

[123] Oikeuksien ryhmittelyistä ks. esim. Mendelson, YEL 1981, s. 127–129; Ojanen, 1994, s. 15–16 ja Tridimas, 1999, s. 209–210. Mendelson tyypittelee myös EY:ssä tunnustettujen oikeuksien suojaa suhteessa EIS:ssa taattuihin oikeuksiin ja toteaa, että erityisen paljon tulkinnallisia ongelmia liittyy ryhmään, jota hän itse nimittää oikeushallintoa koskeviksi periaatteiksi ja oikeuksiksi. Tähän ryhmään kuuluvat muun muassa tunnetut oikeusperiaatteet, kuten *audiatur et altera pars*, sekä oikeusvarmuuden periaate, oikeutettujen odotusten suoja ja tarkoituksenmukaisuuden periaate. Ongelmat johtuvat siitä, että näitä periaatteita koskeva oikeuskäytäntö on luonteeltaan teknistä ja sitä on runsaasti niin EYTI:sta kuin EIT:stakin. Tridimas puolestaan huomauttaa, että jonkin oikeuden tunnustaminen yhteisössä perusoikeudeksi ei vielä kerro sitä, millä tasolla sitä suojellaan eikä ilmaise sen arvoa suhteessa toisiin intresseihin. Hänen mukaansa voidaan sanoa, että luokittelu perusoikeudeksi tarkoittaa sitä, että yhteisö-/unionioikeus takaa tälle oikeudelle ainakin minimipainoarvon ja sen seurauksena asettaa viranomaisille suuremman velvollisuuden perustella tästä poikkeamista tai sen rajoittamista. Tridimas, 1999, s. 212.

48 artikla puolestaan koskee syyttömyysolettamaa ja oikeutta puolustukseen:

1. *Jokaista syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.*
2. *Jokaiselle syytetylle taataan oikeus puolustukseen.*

Näiden lainkäyttöä koskevien perusoikeuksien sisältö on hyvin pitkälti yhteneväinen Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja jäsenvaltioiden perustuslaeissa turvattujen perusoikeuksien kanssa.[124] Tästä huolimatta niillä on autonominen luonne eikä niiden sisältöä voida tyhjentävästi määrittää esimerkiksi viittaamalla EIS:een ja sitä koskevaan oikeuskäytäntöön.[125] Unionioikeuden viimekätinen auktoritatiivinen tulkitsija on aina Euroopan yhteisöjen tuomioistuin – myös unionin perusoikeuksien osalta.

4.2.2 Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen rooli perusoikeuksien valvojana

Erityisesti ETY:n perustamissopimus oli luonteeltaan hyvin väljä, puitetyyppinen sopimus, jossa monet kysymykset oli säännelty epätäydellisesti. Tästä johtuen normiston tulkitsijat, erityisesti yhteisöjen tuomioistuin, ovat saaneet vahvan aseman koko yhteisöjen oikeusjärjestelmän kehityksessä.[126]

Euroopan yhteisöjen tuomioistuin (EYTI) perustettiin jo vuonna 1952 Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamissopimuksella. Sen tehtävänä on varmistaa, että yhteisön – nyttemmin unionin – oikeutta tulkitaan ja sovelletaan samalla tavoin kaikissa jäsenvaltioissa. Tuomioistuimessa on yksi tuomari kustakin jäsenvaltiosta. Se kokoontuu joko täysistunnossa tai 11 tuomarin muodostamassa (suuressa) jaostossa. Tuomarit nimetään jäsenvaltioiden hallitusten välisellä sopimuksella kuudeksi vuodeksi kerrallaan. Heidän toimikauttaan voidaan jatkaa kolmella tai kuudella vuodella.

EYTI:llä on toimivalta ratkaista riitoja, joiden asianosaisina ovat jäsenvaltiot, EU:n toimielimet ja yksityishenkilöt. Vuonna 1989 perustettiin lisäksi ensim-

---

[124] Ks. myös perusoikeuskirjan selitysmuistio, 2000, s. 65–67. Perusoikeuskirjan 53 artikla myös määrää, että sen sisältämiä oikeuksia ei saa tulkita siten, että ne rajoittaisivat tai loukkaisivat EIS:ssa turvattuja oikeuksia. Vaikka tämän säännöksen tulkinnasta ei vallitse yksimielisyyttä, on Ojasen mukaan kiistatonta, että perusoikeussuojan tason EU-oikeudessa pitää olla vähintään EIS:ssa suojattujen vastaavien oikeuksien tasolla. Ojanen, LM 2003, s. 1155. Rosas katsoo, että oikeussuojakeinoja koskeva 47 artikla on itse asiassa EIS:n ja Suomen perustuslain vastaavia säännöksiä pidemmälle menevä. Ks. Rosas, 2004, s. 369–372.

[125] Ojanen, Oikeustiede–Jurisprudentia, 1999, s. 291. Huomattava ero perusoikeuskirjan ja EIS:n välillä on muun muassa se, että perusoikeuskirja sisältää yleisen oikeuksien rajoituslausekkeen (52(1) art.), kun taas EIS:ssa rajoitukset on määritelty usein artiklakohtaisesti. Ks. Polakiewicz, 2001b, s. 71–78.

[126] Joutsamo et al., 2000, s. 4–5.

mäisen asteen tuomioistuin, jolla on toimivalta ratkaista yksityisten luonnollisten tai oikeushenkilöiden nostamia kanteita sekä yritysten vilpillistä kilpailua koskevia asioita. Vuonna 2004 perustettiin virkamiestuomioistuin, joka ratkaisee unionin ja sen henkilöstön väliset riita-asiat. EYTI:ta avustaa kahdeksan julkisasiamiestä (*advocat general*), jotka ovat myös korkeita lainoppineita. Heidän tehtävänään on esittää perustellut ratkaisuehdotukset tuomioistuimen käsiteltävänä olevissa asioissa.

EYTI:ssä käsiteltävät asiat voidaan jaotella neljään pääluokkaan. Ensiksikin EYTI antaa kansallisten tuomioistuinten pyynnöstä niin kutsuttuja ennakkoratkaisuja, jotka koskevat jonkin unionisäädöksen tulkintaa tai pätevyyttä. Toiseksi se käsittelee jäsenyysvelvoitteiden noudattamista koskevia kanteita. Kolmas kannetyyppi on kumoamiskanne. Kanteen unionisäädöksen kumoamiseksi voi nostaa jäsenvaltio, yhteisön toimielin tai tietyin edellytyksin yksityishenkilökin. Neljäs tyyppi on laiminlyöntikanne, jolla pyritään saamaan joku unionin toimielin toteuttamaan tietty toimenpide.[127] Lisäksi se toimii tietyissä asioissa muutoksenhakutuomioistuimena ensimmäisen asteen tuomioistuimen päätöksiin.[128]

Kansallisten tuomioistuinten kannalta merkittävin EYTI:n toimivaltaan kuuluvista asioista on ennakkoratkaisumenettely (RS 234 art.). Menettely muodostaa pysyvän vuorovaikutuskanavan EYTI:n ja jäsenvaltioiden kansallisten tuomioistuinten välillä. Kansallisilla tuomioistuimilla on oikeus (ja joissakin tapauksissa myös velvollisuus) pyytää EYTI:ltä ennakkoratkaisua perustamissopimusten tulkinnasta tai unionin toimielinten antamien säädösten tulkinnasta, jos säännös on tulkinnanvarainen. Sama koskee tapausta, jossa kansallisen tuomioistuin epäilee EY-säännöksen olevan ristiriidassa EY-oikeuden periaatteiden tai ylemmänasteisen EY-säännöksen kanssa.[129] EYTI:n antamat ennakkoratkaisut ovat sitovia. Se ei ratkaisuissaan kuitenkaan ota kantaa tapauksen asiakysymykseen, vaan tämä jää kansallisen tuomioistuimen tehtäväksi. Ennakkoratkaisumenettely koskee näin ollen vain yhteisten tulkintojen varmistamista unionioikeuden perusteiden suhteen.[130]

---

[127] Ks. tarkemmin Joutsamo et al., 2000, s. 234–257.

[128] Ks. Joutsamo et al., 2000, s. 266–269.

[129] Asiassa C-99/00, Lyckeskog, ECR [2002], p. I-4839 EYTI vahvisti, että velvollisuus pyytää ennakkoratkaisua koskee korkeimpien oikeuksien lisäksi myös muita kansallisia tuomioistuimia ja lainkäyttöelimiä, joiden päätöksiin ei saa hakea muutosta.

[130] Hallberg, 1997, s. 58–59. EYTI voi antaa ennakkoratkaisuja myös perusoikeuskysymyksistä ja tähän liittyen soveltaa myös EIS:ta osana unionin yleisiä oikeusperiaatteita. Tällöin on kuitenkin huomattava, että sen tulkinta ei ole EIS:n tulkintaa sinänsä, vaan se on tulkinta unionin yleisistä oikeusperiaatteista. Se voi siis informoida kansallista tuomioistuinta vain siitä, kuinka EIS:ta on tulkittava unionioikeuden kontekstissa. Ks. Besselink, CMLRev 1998, s. 653–654. Besselink muistuttaa myös, että EIS 55 artiklan mukaan EIS:n oma riidanratkaisujärjestelmä on ainoa toimivaltainen sopimuksen tulkitsija, joten EIS:ta koskevia riitoja ei voida pätevästi ratkaista tämän järjestelmän ulkopuolella. Mts. 662.

Unionioikeuden soveltaminen on siis hajautettu kansalliselle hallintokoneistolle ja kansallisille tuomioistuimille samaan tapaan kuin esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen soveltaminen on hajautettu jäsenvaltioille. Oikeudenkäyttövaltaa käyttävät unionioikeudellisissakin asioissa kansalliset tuomioistuimet, ja samat tuomioistuimet ovat myös ensisijaisessa vastuussa sen valvonnasta, että Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattuja oikeuksia ei rikota.

Mielenkiintoinen kansallisten tuomioistuinten ja EYTI:n välistä suhdetta koskeva EYTI:n päätös on tehty asiassa *Kampffmeyer* (1967).[131] Siinä tuomioistuin katsoi, että vaikka komission päätös tapauksessa oli yhteisöoikeuden vastainen, kantajan tuli ensin käyttää loppuun kansalliset oikeussuojakeinot saadakseen vahingonkorvausta kansallisten viranomaisten komission päätöksen nojalla tekemien soveltamispäätösten aiheuttamista vahingoista. EYTI otti näin käyttöön EIT:n soveltaman vaatimuksen kaikkien kansallisten oikeussuojakeinojen käyttämisestä (*exhaustion of domestic remedies*) ennen vetoamista ylikansalliseen tuomioistuimeen. Näin ollen ensisijainen vastuu unionioikeuden virheellisestä soveltamisesta aiheutuneesta vahingosta kuuluu kansallisille tuomioistuimille.

Kansallisten tuomioistuinten asemaan tuomiovallan käyttäjinä ei sinänsä vaikuta jäsenyys Euroopan unionissa; niiden asema on likimain ennallaan ennakkoratkaisumenettelyn periaatteellisesta merkityksestä huolimatta. Olennaista tuomioistuimen (ja asianosaisten) kannalta on erottaa ne tapaukset, joihin EU-oikeuden normit tulevat sovellettaviksi. Asianosaisen oikeusturvaa ei saa heikentää se, ettei hän itse tunne EU-oikeutta tai osaa viitata sen asiaankuuluviin normeihin tai EYTI:n ennakkoratkaisuihin. Kun oikeusnormisto on EU-jäsenyyden myötä sekä määrällisesti laajentunut että rakenteeltaan monimutkaistunut, asettaa kansalaisten tosiasiallisen oikeusturvan toteuttaminen entistä suuremmat vaatimukset tuomioistuimille.[132]

EY-tuomioistuimen oikeuskäytännön ja unionisopimuksen määräysten seurauksena on, että EY:n (EU:n) toimielinten tulee noudattaa EIS:n määräyksiä, kun he säätävät ja soveltavat EU-oikeutta. Se tarkoittaa myös sitä, että kansallisissa tuomioistuimissa ja hallintoviranomaisissa EU-oikeuden säännöstä tulee tulkita ja soveltaa yhteisymmärryksessä (*in accordance*) EIS:n kanssa.[133] Tässä

---

[131] Yhdistetyt asiat 5, 7 & 13–24/66, Kampffmeyer, ECR [1967], p. 245.

[132] Hallberg, 1997, s. 62, 67, 69–70.

[133] Tiettyjä ongelmia kuitenkin seuraa siitä, että toisissa EU-maissa noudatetaan nk. dualistista ja toisissa nk. monistista täytäntöönpanomallia. Vaikein ongelma syntyy tällöin direktiivien suoran sovellettavuuden suhteen. EYTI:n tulkinnan mukaan jopa sellaisissa EU-maissa, jotka eivät ole inkorporoineet EIS:ta, kansallisten tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten tulee ottaa EIS huomioon kun ne soveltavat kansallista lakia, joka perustuu direktiiviin tai muuhun EU-säännökseen, tai jos EU-oikeus voi muutoin olla asiassa relevanttia. Jos ne jättävät EIS:n huomioon ottamatta, yksityinen henkilö, jota asia koskee, voi pyytää kansallista tuomioistuinta tekemään RS 177 artiklan mukaisen ennakkoratkaisupyynnön. Ks. Cameron – Kirilova Eriksson, 1993, s. 111–112. On

suhteessa voidaan erottaa kaksi eri tilannetta: ensinnäkin tilanne, jossa kysymys on kansallisen oikeuden määräyksistä, jotka eivät kuulu yhteisön toimivaltaan ja toiseksi tilanne, jossa kansallinen viranomainen toimii EU:n toimivaltaan kuuluvan säädöksen toimeenpanijana.

Rajankäynti siitä, milloin väitetty perus- tai ihmisoikeusloukkaus kuuluu yhteisön tuomioistuimen, milloin taas kansainvälisen toimielimen tai kansallisten viranomaisten tutkimisvallan piiriin määräytyy asiassa Cinéthèque[134] esitetyn pääsäännön mukaan. Yhteisön oikeuden, esimerkiksi asetusten ja direktiivien, perus- ja ihmisoikeuksien mukaisuuden arviointi kuuluu sen mukaan yhteisön tuomioistuimelle, joka ratkaisee asian yhteisön oikeuden pohjalta. Kansallisen oikeuden perus- ja ihmisoikeuksien mukaisuuden arviointi tapahtuu puolestaan jäsenvaltioissa siten, että viime kädessä valvontaa harjoittaa perusoikeuskysymyksissä maan parlamentti, korkein oikeus tai valtiosääntötuomioistuin, ihmisoikeusasioissa taas esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin.[135]

Periaate sai vahvistuksensa asiassa Kremzow[136], joka hyvin kuvaa tilannetta, jossa EYTI:llä ei ole toimivaltaa lausua kansallisen oikeuden Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaisuudesta.

> Kremzow (K) oli eläkkeellä oleva itävaltalainen tuomari, joka tuomittiin erään toisen itävaltalaisen juristin murhasta 20 vuodeksi vankeuteen. Muutoksenhakutuomioistuin pysytti tuomion. Vuonna 1993 kuitenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi prosessissa tapahtuneen EIS 6(3)(c) artiklan loukkauksen, koska K ei ollut ollut muutoksenhakutuomioistuimessa henkilökohtaisesti läsnä.[137] Sen jälkeen K nosti kanteen kansallisessa tuomioistuimessa laittoman pidätyksen aiheuttamista vahingoista. Hän väitti, että EU:n kansalaisena hän nautti henkilöiden vapaan liikkuvuuden suojaa, joka oli taattu Maastrichtin sopimuksen 8 a artiklassa, ja että valtio, joka loukkasi tätä oikeutta toimeenpanemalla laittoman vankeusrangaistuksen (*unlawful penalty of imprisonment*), oli vastuussa vahingoista yhteisöoikeuden mukaisesti. Itävallan korkein oikeus pyysi EYTI:ltä asiasta ennakkoratkaisua unionisopimuksen 164 artiklan ja useiden EIS:n artikloiden tulkinnasta. EYTI lausui, että koska asiaan liittyvä relevantti kansallinen lainsäädäntö viittasi tilanteeseen, joka oli yhteisöoikeuden alan ulkopuolella, se ei voinut antaa ratkaisua siitä, oliko kansallinen laki ristiriidassa EIS:ssa turvattujen oikeuksien kanssa. Koska mikä tahansa vapaudenriisto saattaisi rikkoa vapaan liikkuvuuden peri-

---

huomattava, että kaikki EU:n nykyiset jäsenvaltiot ovat inkorporoineet EIS:n, joten kysymys on ainakin tällä hetkellä ainoastaan teoreettinen.

[134] Asia 60–61/84, Cinéthèque, ECR [1985], p. 2605. Ks. tästä myös Jacobs, 1992, s. 247–250.

[135] Ks. myös asiat 12/86, Demirel, ECR [1987], p. 3719 sekä C-144/95, Maurin, ECR [1996], p. I-2909. Jälkimmäisessä EYTI totesi: *[t]he Court does not have jurisdiction to determine whether procedural rules applicable to offences under national legislation which falls outside the scope of Community law may be in breach of the principles concerning observance of the rights of the defence and of the adversarial nature of proceedings.*

[136] Asia C-299/95, Kremzow, ECR [1997], p. I-2629.

[137] Kremzow v. Austria (21.9.1993).

aatetta, puhtaasti hypoteettinen kysymyksenasettelu ei muodosta riittävää yhteyttä yhteisöoikeuden kanssa niin että EYTI voisi siitä lausua. Ennemminkin niitä kansallisen lain säännöksiä, joihin nojautuen K oli tuomittu, ei ollut suunniteltu varmistamaan yhteisöoikeuden noudattamista.

Toisenlainen tilanne on siis kyseessä silloin, kun kansallinen viranomainen tai tuomioistuin toimii yhteisöoikeuden piiriin kuuluvalla alalla. Tällöin niiden on tarkkailtava perusoikeuksien toteutumista sellaisina, kuin ne juontuvat yhteisön oikeusjärjestelmästä. Perusoikeuden rajoitusten on tällöin oltava EYTI:n tulkinnan mukaan sopusoinnussa Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräysten kanssa.[138] Tässä kansallista järjestelmää tukee EYTI:n ennakkoratkaisujärjestelmä, jonka tehtävänä on osoittaa ne tulkintakriteerit, joita kansalliset tuomioistuimet tarvitsevat määritelläkseen oikeuksien yhteensopivuuden EYTI:n valvomien perusoikeuksien kanssa.[139]

Asiassa Kirk[140], joka koski taannehtivan rikoslainsäädännön kieltoa, EYTI lausui tietoisena siitä, että taannehtiva rikoslain säännös, jollainen nyt oli asetuksen muodossa kyseessä, muodosti ihmisoikeusloukkauksen: *[s]uch retroactivity may not, in any event, have the effect of validating* ex post facto *national measures of a penal nature which impose penalties for an act which, in fact, was not punishable at the time at which it was committed. That would be the case where at the time of the act entailing a criminal penalty, the national measure was invalid because it was incompatible with community law.* Tapauksessa oli kysymys kalastuslainsäädännöstä, joka kuuluu yhteisön toimivallan alaan. Vaikka rikoslaki ja rikosprosessi eivät kuulu yhteisön toimivaltaan, on se silti toimivaltainen lausumaan niistä silloin, kun niillä on tarpeellinen yhteisöoikeudellinen liityntä.

Yksityisen mahdollisuus nostaa kanne EYTI:ssä ihmis- tai perusoikeuksien loukkaamisen vuoksi on hyvin rajoitettu. Euroopan unionilla ei ole erillisiä oikeussuojamekanismeja ihmisoikeuksien tai perusvapauksien turvaamiseksi,[141] eikä ihmisoikeuksien loukkaaminen ole yksilön käytettävissä oleva kanneperuste yhteisön/unionin oikeudessa. Yksilöllä tai muulla yksityisellä oikeussubjektilla on mahdollisuus saada asia suoraan vireille EY:n tuomioistuimessa vain siinä tapauksessa, että unionin toimielimen päätös kohdistuu häneen välittömästi. Muussa tapauksessa hän voi vaatia asiaa käsittelevässä kansallisessa tuomiois-

---

[138] Ks. tätä koskevat asiat Rutili ja ERTA seuraavassa luvussa.

[139] Asia C-2/92, Bostock, ECR [1994], p. I-955, kohta 16, jossa EYTI määrittää tehtävänsä seuraavasti: *[i]t must provide all the criteria of interpretation needed by the national court to determine whether those rules are compatible with the fundamental rights whose observance the Court ensures.* Ks. yleisesti esim. Burrows, 1997, s. 32–34 sekä Betten – Grief, 1998, s. 74–78.

[140] Asia 63/83, Kent Kirk, ECR [1984], p. 2689.

[141] Ks. ihmis- ja perusoikeuksien valvontajärjestelyistä osana yleistä toiminnan lainmukaisuuden valvontaa Ojanen, 2003, s. 159–165.

tuimessa ennakkoratkaisun pyytämistä EYTI:ltä. Lisäksi yksityisen käytettävissä ovat RS 21 artiklan mukainen petitio-oikeus Euroopan parlamentille sekä kanteluoikeus Euroopan oikeusasiamiehelle.[142]

EYTI:n rooli perusoikeuksien turvaajana rajoittuu siis siihen, että se tutkii (*review*) toisaalta yhteisöinstituuttien lainsäädännöllisiä ja toimeenpanevia toimia ja toisaalta jäsenvaltioiden toimenpiteitä niiden implementoidessa yhteisöoikeutta tai soveltaessa säännöksiä, jotka tavalla tai toisella kuuluvat yhteisön toimialaan (*fall within the scope of Community law*). EYTI:n käsiteltäväksi tulee näiden tehtävien johdosta kuitenkin määrällisesti paljon ihmisoikeuksia koskevia juttuja.[143] Sen myötä puolestaan kasvaa mahdollisuus, että EYTI:n tulkinnat Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ovat erilaisia kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen, joka on varsinainen ihmisoikeussopimuksen toimivaltainen tulkitsija.

4.2.3 Unionin liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen

Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen omaksuma periaate Euroopan ihmisoikeussopimuksen soveltamisesta osana yhteisön perusperiaatteita ei vastaa tilannetta, että EU olisi sopimusosapuolena EIS:ssa. Jos EU olisi sopimuksen osapuolena, olisi EIS:lla suoraa vaikutusta yhteisöoikeudessa.[144] Nykyisessä tilanteessa vaikutus on epäsuoraa ja ilmenee – kärjistetysti sanottuna – vain silloin, kun EYTI sen sallii. Yhteisöoikeuden sekä perus- ja ihmisoikeuksien välisen konfliktin mahdollisuus kasvaa sitä mukaa kun EU:n oikeusjärjestyksen ala ja yhteisöjen tuomioistuimen toimivalta laajenevat. Lisäksi on olemassa riski Euroopan ihmisoikeussopimusta koskevan kahden erilaisen kansainvälisen tulkintakäytännön syntymisestä.[145] Niin kauan, kuin EYTI ei ole oikeudellisesti sidottu EIT:n tul-

---

[142] Ks. Scheinin, Perusoikeudet 1999a, s. 749–750. Ks. myös Gras, 2000, s. 75–81.

[143] Lawson, 1994, s. 224–227.

[144] Winkler on arvioinut, että oikeusperusta unionin liittymiselle EIS:een saattaisi olla RS 308 tai 303 artikla. Ks. tästä Winkler, 2000, s. 72–75. Hän pohtii myös, voisiko RS 307 artikla ja siinä ilmaistu *pacta sunt servanda* -periaate suoranaisesti velvoittaa yhteisön liittymään EIS:een (ja tätä myötä yksittäisiä unionin jäsenvaltioita eroamaan siitä). Hän tulee siihen tulokseen, että ko. artikla velvoittaa lopettamaan EIS:n ja EY-oikeuden välisen konfliktitilan, mutta keino sen lopettamiseksi ei unionisopimuksen 6(2) artiklan ja RS 303 artiklan mukaan suinkaan ole jäsenvaltioiden ero EIS:sta. Ainoa RS 307(2) artiklan mukainen sopiva keino olisi yhteisön liittyminen EIS:een. Mts. 137–152. Unionin perustuslain mahdollinen voimaantulo luonnollisesti muuttaisi tilannetta.

[145] Konfliktit EYTI:n ja EIT:n välillä voitaisiin välttää, kun EYTI olisi kansallisten tuomioistuinten tavoin subjektina EIT:n tuomioissa. Ress, 1993, s. 851. Ks. tästä myös Lecourt, 1990, s. 335 ss. sekä Janis, 1994, s. 213–214, 216–217, jonka mukaan Euroopassa olisi kehitettävä jonkinlainen yhteistyömalli alueellisten eurooppalaisten tuomioistuinten välille. Useamman tuomioistuimen tulkinta EIS:ta ei voi olla tyydyttävä ratkaisu eikä se voi pitää tulkintaa yhtenäisenä, mikä on keskeinen tavoite EIS:ta puhuttaessa. Vain yhden tulkitsijan (EIT) olisi voitava antaa lopullinen ratkaisu ihmisoikeuksia koskevassa asiassa. Lisäksi asian käsittely useammassa tuomioistuimessa on

kintaratkaisuihin, on vaikea arvioida ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen vaikutusta EYTI:n oikeuskäytäntöön. Vaikea ennakoitavuus onkin juuri järjestelmän suurin heikkous.[146]

Winklerin mukaan unionin liittymisestä ihmisoikeussopimuksen osapuoleksi seuraisi useita positiivisia vaikutuksia. Liittyminen muun muassa täyttäisi oikeusturva-aukon (*Rechtsschutzlücke*) unionissa ja estäisi sopimuskollisiot EIS:n ja unionin oikeuden välillä. Se yhtenäistäisi materiaaliset ihmis- ja perusoikeussäännökset unionissa ja vahvistaisi unionioikeuden ja siinä tunnustettujen periaatteiden asemaa. Lisäksi se toisi unionin erikoistuneen valvontaorgaanin (EIT) alaisuuteen ja vahvistaisi ihmisoikeuksien ulkoista kontrollia. Merkittävimpänä ”ulkoyhteisöllisenä” vaikutuksena se yhtenäistäisi Euroopan integraatiota.[147] *Blackburnin* mukaan liittyminen myös vahvistaisi huomattavasti EIS:n tuomioiden painoarvoa ja siten ihmisoikeuksien suojaa unionin alueella, sillä EIT:n langettava, unionia sitova tuomio pakottaisi unionin muuttamaan lainsäädäntöään.[148]

Kysymys EY:n/EU:n mahdollisesta liittymisestä ihmisoikeussopimukseen sitä koskevine valvontamenettelyineen on ollut pitkään vireillä.[149] Eräänä keskus-

---

aikaa vievää. Janis huomauttaa kuitenkin, että poliittisesti olisi perusteltua sallia EYTI:n antaa eräänlaisia ”sub-regional” -tuomioita ihmisoikeuskysymyksissä. Ongelma tästä tulisi kuitenkin, jos sen tulkinta olisi EIT:ta löyhempää. Myös Schermers on ehdottanut jonkinlaisen muodollisen suhteen perustamista eurooppalaisten tuomioistuinten välille. Hän kysyy, miksei myös EYTI voisi kuulua EIT:n alaisuuteen ihmisoikeusasioissa, kun EIT kuitenkin on luotu yhdellä suppealla alalla kaikkien ylimpien tuomioistuinten yläpuolella toimivaksi tuomioistuimeksi. Ks. Schermers, LIEI 1978/1, s. 3.

[146] Ks. esim. Ojanen, 1998, s. 357–359; Rosas, 1999, s. 209 sekä Pellonpää, 2000, s. 77. Vaikka EYTI soveltaakin EIS:ta varsin systemaattisesti, jää silti avoimeksi hypoteesi siitä, mitä tapahtuisi, jos perusoikeus olisi ristiriidassa RS:n määräysten kanssa. Tällaisessa tilanteessa yleiset periaatteet eivät voi mennä RS:n määräysten ohi. Jacquén mukaan on silti odotettavissa, että EYTI soveltaisi tällaisessa tilanteessa perusoikeusystävällistä tulkintalinjaa, sillä se haluaa välttää avoimen konfliktin kansallisten tuomioistuinten kanssa, jotka alkaisivat todennäköisesti riidellä yhteisöoikeuden ensisijaisuudesta perusoikeuksiin nähden. Jacqué, 1993, s. 894. Besselinkin mukaan niin kauan, kuin EU:ssa pidetään kiinni perus- ja ihmisoikeuksien suojan määrittelyn tasosta (*divergent levels of protection*), ei liittyminen EIS:een tai edes oman perusoikeusluettelon laatiminen ole adekvaatti oikeudellinen ratkaisu kahdesta eri järjestelmästä seuraaviin ongelmiin. Hän ehdottaa ratkaisuksi niin sanottua universaalia maksimistandardia, joka perustuisi relevantteihin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja (EU:n) jäsenvaltioita sitoviin kansallisiin perusoikeusstandardeihin, ja joita EYTI soveltaisi yhteisöoikeuden standardeina. Tällä taattaisiin hänen mukaansa yhteisöoikeuden ensisijaisuus sekä ihmis- ja perusoikeuksien korkea suoja. Besselink, CMLRev 1998, s. 629–632, 678–680.

[147] Winkler, 2000, s. 41–43. Näin myös Polakiewicz, 2001b, s. 78–81.

[148] Blackburn, 2001a, s. 98.

[149] Jo huhtikuussa 1979 Euroopan yhteisöjen komissio suositteli muistiossaan Euroopan yhteisöjen liittymistä EIS:een uudistaen suosituksensa vuonna 1990. Ks. Bulletin of the European Communities, Supp. 2/79 sekä 1/90, kappale 72 (Doc. SEC (90) 2087). Brown ja McBride ovat jo vuonna 1981 puhuneet EIS:een liittymisen puolesta arvioiden liittymisen edut huomattavasti sen haittoja suuremmiksi. Brown – McBride, AJCL 1981, s. 691–705. Ks. EY:n liittymisestä EIS:een

telun kulminaatiopisteenä voidaan pitää yhteisön tuomioistuimen lausuntoa 2/94[150], jossa EYTI katsoi, että yhteisön perustamissopimuksen mukaan rajoitettu toimivalta ei mahdollista liittymistä EIS:een. Euroopan yhteisön perustamissopimuksen missään määräyksessä ei luoda yhteisölle toimivaltaa antaa ihmisoikeuksia koskevia säännöksiä tai solmia asiaa koskevia kansainvälisiä yleissopimuksia.[151] Tuomioistuin katsoi, että usein normipohjana viitattu RS 235 artikla ei sovellu ihmisoikeussopimukseen liittymiseen, sillä *[a]rtiklaa ei missään tapauksessa voida käyttää perustana uusille säännöksille, joiden seurauksena perustamissopimusta tosiasiallisesti muutettaisiin turvautumatta perustamissopimuksessa tätä varten määrättyyn menettelyyn* (kohta 30). Vaikka perusoikeuksilla on merkittävä asema yleisinä oikeusperiaatteina, merkitsisi EIS:een liittyminen niin oleellista muutosta yhteisön nykyiseen ihmisoikeuksien suojajärjestelmään, että se olisi EYTI:n mukaan toteutettavissa vain perustamissopimusta muuttamalla.[152]

Schermersin mukaan nykytilanteen suurin ongelma on, että unioni ei voi millään tavoin joutua vastuuseen mahdollisista ihmisoikeusloukkauksistaan. Se, että EYTI ottaa oikeuskäytännössään huomioon unionin sidonnaisuuden Euroopan

---

myös esim. Jacqué, 1993, s. 901–907. Hänen mukaansa liittyminen ei vaikuttaisi EY:n toimivaltaan eikä se myöskään toisi jäsenvaltioille uusia velvoitteita. Sen sijaan se parantaisi yksilöiden asemaa luomalla uuden keinon kontrolloida yhteisöaktien yhteensopivuutta EIS:ssa turvattujen oikeuksien kanssa. Tämä olisi myös Euroopassa tunnustetun ”*rule of law*” -periaatteen kannalta kaikkein tyydyttävin ratkaisu, sillä näin yksilö saisi riittävän tehokkaat oikeuskeinot valtion toimenpiteitä vastaan.

[150] Opinion 2/94 of the European Court of Justice relating to Accession by the Community to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ECR [1996], p. I-1759. EY:n neuvosto oli pyytänyt 26. huhtikuuta 1994 yhteisöjen tuomioistuimelta lausuntoa siitä, olisiko liittyminen sopusoinnussa yhteisöoikeuden kanssa. RS 300 artiklan (ent. 228 art.) 2-kohdan nojalla tehty kysymys oli hyvin yleisesti muotoiltu, ja kuului: ”*Would the accession of the European Communities to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950 be compatible with the Treaty establishing the European Community?*” Ks. Ojanen, 1998, s. 293–295.

[151] Ks. Toth, CMLRev 1997, s. 493, joka huomauttaa, että kaikki, mitä EYTI lausuu yhteisön toimivallasta tai sen puuttumista, koskee myös EYTI:ta itseään. Hän kysyykin, kuinka EYTI voi ”yleisiä periaatteita” soveltamalla luoda jotain sellaista (siis ”ihmisoikeusnormeja”), mitä muut yhteisöinstituutiot eivät voi luoda säädöksiä antamalla.

[152] Ks. kommentti lausunnosta Gaja, CMLRev 1996, s. 973–989. Gaja katsoo, että vaikka EYTI:n lausuntoon vaikuttaakin sen huoli omasta asemastaan, ei ihmisoikeussopimukseen liittymistä silti pidä yliarvioida. Unionilla on hänen mukaansa muitakin hyviä vaihtoehtoja ihmisoikeuksien suojeluun kuin ihmisoikeussopimukseen liittyminen. Ks. edelleen Gaja, 1999, s. 781 ss., missä hän esittää eräänlaisen yhteisen eurooppalaisen ihmisoikeuksien monitorointijärjestelmän luomista selkiyttämään tilannetta ja estämään päällekkäisyyksiä. Ks. lausunnosta myös Kanninen, LM 1997, s. 1147–1149 sekä Betten – Grief, 1998, s. 111–120. Betten – Grief pitää tärkeänä, että unioni osallistuu myös EIT:n oikeuskäytännön kehittämiseen esimerkiksi oman tuomarin välityksellä, sillä EIT:n oikeuskäytäntö vaikuttaa suoraan unionioikeuteen ja tätä kautta myös koko Euroopan perustuslailliseen kehitykseen. Mts. 117. Ks. myös Jyränki, TLJ 1/2001, s. 65–67.

ihmisoikeussopimukseen, ei hänen mukaansa vielä riitä tässä suhteessa, sillä EYTI:n kontrolli koskee vain unionin sisäistä järjestelmää. EU:n tulisi itse joutua vastuuseen ihmis- ja perusoikeuksien loukkauksista niillä aloilla, joilla sillä on toimivalta. Jäsenvaltiot eivät näillä aloilla voi vaikuttaa muun muassa normien säätämiseen tai rangaistusten määräämiseen, jolloin niiden tuomitseminen EIS:n määräysten rikkomisesta EIT:ssä olisi epäoikeudenmukaista.[153] Ainoa ratkaisu olisi Schermersin mukaan EY:n liittyminen ihmisoikeussopimukseen. Edes Euroopan unionin oman perusoikeuksien luettelon hyväksyminen, jollainen on siis vuonna 2000 tapahtunut, ei hänen mukaansa auta tilannetta, sillä se on omiaan johtamaan Euroopassa ”kahden nopeuden ihmisoikeuksien suojeluun” (*two speeds in the field of human rights*).[154]

Toth ei myöskään katso unionin oman perusoikeusluettelon ratkaisevan kysymystä unionin perusoikeussuojan puutteellisuudesta. Hänen mukaansa se on monessa suhteessa jopa kaikkein huonoin vaihtoehto. Yhtä huono vaihtoehto on hänen mukaansa kuitenkin myös se, että EYTI jatkaa omaksumaansa linjaa ja soveltaa Euroopan ihmisoikeussopimusta ”yleisperiaatteina”. Tämän vaihtoehdon suurimpana heikkoutena hän näkee sen, että EYTI:n oikeuskäytännölle ei ole olemassa mitään oikeudellista (normatiivista) perustaa. Myöskään liittyminen ihmisoikeussopimuksen osapuoleksi ei hänen mukaansa sellaisenaan ratkaisisi ongelmaa, vaikka sillä olisikin useita myönteisiä vaikutuksia nykyiseen tilanteeseen verrattuna.[155]

Toth ehdottaa sen sijaan ratkaisuksi eräänlaista unionille räätälöityä mallia, jonka olisi täytettävä tietyt vaatimukset. Ensiksikin Euroopassa olisi oltava vain yksi ainoa substantiivisten perus- ja ihmisoikeussäännösten luettelo. Toiseksi näiden säännösten olisi suojattava yksilöitä heidän kansallisuuteensa tai muihin vaatimuksiin katsomatta. Kolmanneksi järjestelmän olisi oltava yhden ainoan tuomioistuimen kontrollissa siten, että sillä olisi viimesijainen oikeus tulkita ihmisoikeussäännöksiä. Neljänneksi systeemin olisi oltava osa unionin valtiosääntöoikeudellista rakennetta, toisin sanoen sen olisi oltava kirjallinen, sillä olisi oltava valtiosääntöoikeudellinen status ja sen olisi oltava kaikissa jäsenvaltioissa

---

[153] Vrt. Jacqué, joka huomauttaa, että jäsenvaltioiden vastuu yhteisön asioista ei riipu niiden käyttäytymisestä tai mahdollisuudesta vaikuttaa päätöksentekoon, vaan yksinkertaisesti vastuu syntyy siitä, että ne ovat päätöksen tekevän yhteisön jäseniä. Jacqué, 1993, s. 898.

[154] Schermers, 1998, s. 320. Hän on väittänyt, että erillisen yhteisön (unionin) modernin ja edistyksellisen perusoikeusluettelon luominen merkitsisi lähes kuoliniskua Euroopan neuvoston luomalle järjestelmälle, ks. Schermers, LIEI 1978/1, s. 2. Myös Weilerin mukaan EY:n/EU:n liittyminen EIS:n osapuoleksi olisi paras vaihtoehto, sillä muutoin on olemassa riski ihmis- ja perusoikeuksia koskevan oikeuskäytännön painopisteen siirtymisestä Strasbourgista Luxemburgiin. Weiler, 1991, s. 620. Ks. myös Mahoney – Prebensen, 1993, s. 640–641 sekä Jacqué, 1993, s. 900–901.

[155] Ks. vaihtoehtojen eduista ja haitoista tarkemmin Toth, CMLRev 1997, s. 491–511.

yhtä sitova. Viimeisenä vaatimuksena olisi yksinkertainen, tehokas ja toimiva täytäntöönpanojärjestelmä.

> Mallin käytännön toteuttaminen vaatisi Tothin mukaan kolme toisiinsa läheisesti liittyvää toimenpidettä. Kaikki ihmisoikeussopimuksen materiaalisia oikeuksia koskevat määräykset (artiklat 1–18) olisi ensinnäkin inkorporoitava Euroopan unionin perustamissopimukseen erillisen otsikon alle. EYTI:n toimivaltuuksia olisi laajennettava siten, että sillä olisi oikeus tulkita tätä uutta säädöstä ja sen lisäpöytäkirjoja. Lisäksi kaikkien unionin jäsenvaltioiden olisi erottava Euroopan ihmisoikeussopimuksesta.[156]

Tothin esittämällä mallilla olisi kieltämättä monia etuja; se esimerkiksi yhtenäistäisi Euroopan ihmisoikeussopimuksen sisältämien materiaalisten säännösten aseman kaikissa unionin jäsenvaltioissa. Ne nauttisivat jokaisessa jäsenvaltioissa ylemmyyttä kansalliseen lainsäädäntöön nähden samoin kuin yhteisöoikeus yleensäkin. Yhteisön tuomioistuimen ihmisoikeustulkinnoille olisi myös olemassa selkeä, oikeudellisesti sitova perusta. Myös yksilön oikeusturva todennäköisesti paranisi.

Mallilla olisi kuitenkin myös useita negatiivisia vaikutuksia. Se muun muassa laajentaisi unionin toimivaltaa erittäin merkittävällä tavalla tuomalla esimerkiksi rikosoikeuden kaikkinensa unionin toimivallan piiriin, kun EYTI olisi toimivaltainen arvioimaan minkä tahansa jäsenvaltion rikosoikeudellisen säännöksen pätevyyttä riippumatta siitä, onko sillä liittymäkohtia yhteisöoikeuteen.[157] Malli loisi EU:n alueelle myös kaksiportaisen ”ihmisoikeustuomioistuimen”, kun unionin kansalainen voisi valittaa ihmisoikeusrikkomuksesta ensin yhteisön tuomioistuimeen ja hakea tämän jälkeen muutosta ihmisoikeustuomioistuimessa.

---

[156] Ks. Toth, CMLRev 1997, s. 512–527. Myös *Ghandi,* LIEI 1981/2, s. 28, on esittänyt, että yhtenä vaihtoehtona ratkaista kysymys EIS:n normien oikeudellisesta sitovuudesta yhteisöoikeudessa olisi inkorporoida ihmisoikeussopimus yhteisön oikeusjärjestykseen ja antaa sen jälkeen EYTI:lle mahdollisuus valvoa sen määräysten noudattamista yhteisöoikeuden sisällä. Parhaana vaihtoehtona Ghandi kuitenkin pitää yhteisön liittymistä EIS:n osapuoleksi. Hän korostaa, että yhteisön suhteessa perus- ja ihmisoikeuksien suojeluun on erotettava lyhyen- ja pitkän tähtäimen vaihtoehdot sekä *ad hoc* -ratkaisut. Lyhyen tähtäimen vaihtoehdoista käyttökelpoisin on hänen mukaansa se, että EYTI keskittyy kehittämään omaa oikeuskäytäntöään ja tekemään jollakin tavalla käytännössä yhteistyötä EIS:n valvontaelinten kanssa. *Ad hoc* -ratkaisuna hän mainitsee esimerkiksi erityisen *human rights chamber*in perustamisen EYTI:een. Mts. 25–27.

[157] Tothin mielestä tämä argumentti perustuu valheelliseen illuusioon jäsenvaltion suvereniteetista. Hänen mukaansa jäsenvaltiot ovat rajoittaneet suvereniteettiaan jo liittymällä Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja Euroopan unioniin. Ks. Toth, CMLRev 1997, s. 525. Tämä on kyllä totta, mutta Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittymällä jäsenvaltiot eivät ole antaneet ihmisoikeustuomioistuimelle toimivaltaa julistaa esimerkiksi niiden rikosoikeudellisia säädöksiä pätemättömiksi, eivätkä ne Euroopan unioniinkaan liittymällä ole antaneet yhteisön tuomioistuimelle avointa valtakirjaa käsitellä kaikkia oikeudenaloja. EYTI:n toimivalta on tarkoin rajattu, eikä jäsenvaltioiden voida olettaa haluavan laajentaa sitä koskemaan kaikkea mahdollista toimintaa.

Tällainen kaksiportaisuus pidentäisi jo ennestään pitkiä ihmisoikeusvalitusten käsittelyaikoja. Voidaan myös epäillä molempien tuomioistuinten edellytyksiä tulkita sekä ihmisoikeussopimusta että unionioikeutta yhtäläisesti ja yhteneväisesti.

Todennäköisimmältä vaihtoehdolta näyttää kuitenkin EU:n liittyminen jossakin vaiheessa EIS:n osapuoleksi. Liittymisen osalta on huomattava, että EYTI:n edellä mainittu lausunto 2/94 on RS 228 artiklan 6 kohdan perusteella sitova, eli unioni ei voi liittyä EIS:een ilman perustamissopimusten muutosta. Unionin perustuslaillisen sopimuksen voimaantulo poistaisi unionin puolelta normatiiviset esteet EIS:een liittymiselle, sillä sopimuksen 9 artiklan 2 kohdassa säädetään: *[U]nioni liittyy ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehtyyn yleissopimukseen.* Myös vuonna 2004 EIS:een tehty neljästoista pöytäkirja mahdollistaa Euroopan neuvoston puolelta unionin liittymisen ihmisoikeussopimukseen. Kumpikaan sopimus ei ole kuitenkaan vielä tullut kansainvälisoikeudellisesti voimaan.

5 PROSESSUAALISET OIKEUDET OSANA PERUSOIKEUSSÄÄNTELYN KEHITYSTÄ SUOMESSA

5.1 Aika ennen itsenäistymistä

Ihmis- ja perusoikeusargumentointi ei ole jäänyt vain kansainvälisissä puitteissa tapahtuvaksi, vaan yhtä lailla näiden oikeuksien painoarvon nousu on ollut merkittävää myös kansallisella tasolla. Kuten jo aiemmin todettiin, historiallisesti tarkasteltuna perusoikeuksien varhaisin kehitys on tarkoittanut alamaisten oikeuksien kehittymistä ja vahvistumista hallitsijan rangaistusvaltaa vastaan, samoin kuin niiden prosessuaalisten menettelyjen kehittymistä, joilla alamaisten vapauteen on voitu puuttua. Myös Ruotsi-Suomen varhaisiin lakeihin on sisältynyt tällaisia säännöksiä. Esimerkiksi kuningas Kristoferin maanlain (1442) kuninkaankaaressa säädettiin:

> *Kolmas on, että hänen* [kuninkaan] *on oltava yhteisen kansan turvana ja sille uskollinen, niin ettei hän kenenkään, ei köyhän eikä rikkaan henkiä tai jäsentä turmele, ellei tätä ole laillisesti todettu syylliseksi ja tuomittu Ruotsin kirjoitetun lain mukaan, älköönkä hän millään tavalla keneltäkään ottako tai otattako kiinteää eikä irtainta omaisuutta, muuten kuin laillisen tuomion mukaan.*[158]

[158] Kuningas Kristoferin maanlaki 1442: Kuninkaan vala, s. 28.

Jo maanlaeissa tuli siis näkyviin kaksi keskeistä oikeusturva- ja perusoikeusperiaatetta: legaliteettiperiaate ja rikosprosessuaalisen suojan merkitys hallitsijan (mieli)valtaa rajoittavana tekijänä.[159] Maan- ja kaupunkilait, samoin kuin Ruotsi-Suomen vanhat ”perustuslaitkaan” (Hallitusmuoto 21.8.1772 sekä Yhdistys- ja Vakuuskirja 21.2. ja 3.4.1789) eivät silti sisältäneet kansalaisten yleisiä oikeuksia turvaavia nimenomaisia säännöksiä systemaattisesti järjestettyinä.[160] Perusoikeudet ovat kuitenkin olleet tavanomaista oikeutta jo ikimuistoisista ajoista lähtien.[161] Suomen itsenäistyttyä Ruotsista vuoden 1919 hallitusmuoto ei merkinnyt jyrkkää suunnanmuutosta aiemmin vallinneeseen tilanteeseen perusoikeuksien osalta.[162]

---

[159] Ks. Niemi-Kiesiläinen, 1999, s. 151; Hallberg, 1997, s. 15.

Ks. tuomioistuinlaitoksesta ja prosessista maan- ja kaupunkilakien aikana Nousiainen, 1993, s. 318–329 ja 332–344. Vuoden 1734 laki säilytti jaon maalais- ja kaupunkilaisoikeuksien ja niiden oikeudenkäytön välillä, vaikka muodollisesti ne kodifioitiin yhdessä laissa. Oikeudenkäyntimenettely oli ollut osittaisuudistusten kohteena jo 1600-luvulta lähtien eikä v. 1734 laki tuonut siihen merkittäviä muutoksia. Uuden lain tavoitteena oli kuitenkin nopeuttaa oikeudenkäyttöä; tähän pyrittiin muun muassa rajoittamalla kirjelmien käyttöä. Ks. Nousiainen, 1993, s. 345–373, 396–406.

[160] Ks. Viljanen, 1988, s. 41–47.

[161] Jonkinlaista perusoikeudellista ajattelutapaa ilmentävät myös 1500-luvulta peräisin olevat Olaus Petrin laatimat tuomarinohjeet. Ne korostavat yhtäältä tuomarin tehtävää ”oikeuden jakajana” sekä toisaalta lainkäyttäjän velvollisuutta turvata oikeusalamaisen oikeusturva. Tuomarinohjeet sisältävät myös monia konkreettisia prosessioikeudellisia ohjeita, joista syytetyn oikeusturvan kannalta merkittäviä ovat 35 kohta, jonka mukaan tuomiolla on oltava selvät perusteet ja todisteet sekä 40 kohta, joka lausuu: ”Jos asia on hämärä, niin pitää olla taipuvaisempi auttamaan syytettyä kuin syyttäjää.” Alasen mukaan tuomarinohjeet ovat ”samalla kertaa klassisia ja moderneja, kaikkiin vähänkin kehittyneisiin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin soveltuvaisia”. Ks. Alanen, LM 1960, s. 459 ss. Jotakin tuomarinohjeiden iättömyydestä kertoo sekin, että ne yhä edelleen painetaan lakikirjan ensimmäisille sivuille.

Autonomian aikana perusoikeudet koskivat pitkälti ns. saavutettujen oikeuksien turvaamista. Prosessuaaliset oikeudet jäivät hyvin vähälle huomiolle. Ks. autonomian ajan perusoikeuskehityksestä ja hallitusmuotoehdotuksista Viljanen, 1988, s. 48–131.

Jyränki määrittää perusoikeuksien syntyvaiheen doktriinin tasolla 1870–1880-luvuille ja käytännön tasolla eduskuntauudistuksen jälkeen kolmisenkymmentä vuotta myöhemmin, viimeistään 1906–1908. Jyränki, LM 1996, s. 739–743.

[162] Ks. Merikoski, LM 1932, s. 96–101. Vrt. kuitenkin Viljanen, 1988, s. 247–250, jonka mukaan itsenäisyyden alkuaikoina määritellyt perusoikeudet pohjautuivat pikemminkin länsieurooppalaiseen liberalistiseen perusoikeustraditioon kuin maanlaeista periytyvään ruotsalaiseen vapaustraditioon. Prosessioikeudessa sen sijaan pyrittiin seuraamaan Ruotsin jalanjälkiä ja tärkeänä pidettiin muun muassa oikeudenkäynnin nopeuttamista. Kuitenkin myös oikeudenkäynnin suullisuus- ja julkisuusperiaatteita pidettiin Suomessa erittäin tärkeinä joutuisuuden lisäksi, toisin kuin Ruotsissa. Nousiainen, 1993, s. 472–478, 491–493, 534–560.

5.2 Ajanjakso itsenäisyyden alkuajoista Euroopan neuvoston porteille

5.2.1 Perusoikeudet vuoden 1919 hallitusmuodossa

Suomen vuoden 1919 hallitusmuoto (HM; 94/1919) oli tyypillinen 1900-luvun oikeusvaltion perustuslaki. Se turvasi useimmat perinteiset vapausoikeudet, kuten henkilökohtaisen vapauden, liikkumisvapauden, omaisuudensuojan, uskonnonvapauden, sananvapauden, kokoontumisvapauden, yhdistymisvapauden ja yhdenvertaisuuden lain edessä. Myös oikeusturvajärjestelmän perussäännökset – legaliteettiperiaate, yleinen muutoksenhakuoikeus sekä mahdollisuus saattaa oikeusriidat ja viranomaispäätösten lainmukaisuus riippumattomien tuomioistuinten tutkittavaksi – sisältyivät HM:oon.[163]

HM:ssa taattujen perusoikeuksien taustalla vaikutti ajatus saavutetuista oikeuksista, joihin lainsäätäjällä ei ollut lupa puuttua. Perusoikeuksien ymmärrettiin siis olevan olemassa lainsäätäjän vallan rajoittamiseksi.[164] HM II luvussa sijaitseva perusoikeuksien luettelo oli kuitenkin suppea, eikä siinä ollut varsinaista systematiikkaa. Kaiken kaikkiaan siinä taatut perusoikeudet olivat rajoiltaan varsin epämääräisiä ja sisällöltään vaikeasti määriteltäviä ja arvioitavia.[165]

Yksilön oikeusaseman primäärisille perusteille – hengelle, kunnialle ja henkilökohtaiselle vapaudelle – annettiin perustuslain suoja HM 6 §:ssä.[166] Kansalaisten yhdenvertaisuus lain edessä oli puolestaan turvattu HM 5 §:ssä. Säännöksen on tulkittu sisältävän oikeudenmukaisuuden periaatteen ”yleisimmässä muodossaan” ja olevan siten perusta kaikille muille perusoikeuksille.[167] HM 13 §:ssä puolestaan säädettiin laillisesta tuomioistuimesta: *Älköön Suomen kansalaista tuomittako muussa oikeudessa kuin siinä, jonka alainen hän lain mukaan on.* Tämän tarkempaa prosessuaalisten oikeuksien sääntelyä ei HM:n alkuperäisiin säännöksiin sisältynyt.

---

[163] Hallberg, 1999, s. 55. Ks. HM:n perusoikeussäännösten synnystä ja taustoista Viljanen, 1988, s. 187–242. Viljasen mukaan perusoikeuskysymykset eivät kaiken kaikkiaan olleet kovin keskeisessä asemassa itsenäisyyden ajan valtiosääntökeskustelussa eikä perusoikeusjärjestelmän perusperiaatteista käyty syvällistä ja kriittistä keskustelua.

[164] Kastari, LM 1950, s. 735–737. Ajattelutapa näkyy hyvin Merikosken klassisesta perusoikeusmäärittelystä, jonka mukaan perusoikeudet ovat ”erikoisen pysyväisyyden omaavia julkisoikeudellisia normeja, joiden kautta valtio itseään eräissä suhteissa rajoittaen luo valtansa alaiselle yksilölle valtion toiminnoista riippumattomaksi jäävän vapauspiirin”. Merikoski, LM 1932, s. 109.

[165] Perustuslait käsittivät vain ns. negatiivisia perusoikeuksia, ks. Hidén, JFT 1978, s. 415. Epämääräisestä sisällöstä huolimatta esimerkiksi Kastari katsoi perusoikeuksien olevan ”käytännöllisesti tehokkaita”. Ks. Kastari, LM 1950, s. 747–750.

[166] Ks. tulkinnasta Kastari, LM 1950, s. 737–742.

[167] Kastari, LM 1950, s. 744. HM 5 §:n määräys kansalaisten yhdenvertaisuudesta oli vähällä jäädä pois, koska sitä pidettiin itsestäänselvyytenä, ks. Saario, LM 1968, s. 966. Ks. myös Hidén, 1971, s. 92–93.

Leimallista Suomen perusoikeusjärjestelmälle oli se, että perustuslain kunnioittamisen valvonta keskittyi yksinomaan lain säätämismenettelyn yhteydessä tapahtuneeseen valvontaan. Vallitsevan doktriinin mukaan tuomioistuimilla ei ollut oikeutta tutkia lakien perustuslainmukaisuutta. Viranomaiset ja tuomioistuimet eivät myöskään pitäneet perusoikeusnormeja viranhoidossa suoraan sovellettavina normeina.[168] Perusoikeussäännökset jäivät tavallisen lainsoveltajan toiminnan ulkopuolelle, vaikka niiden käytölle olisi joskus voinut olla käytännöllistä tarvettakin.[169]

Likimain sama kohtalo oli kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla, joihin Suomi alkoi liittyä 1960-luvulta lähtien. Suomi oli liittynyt YK:n jäseneksi vuonna 1955[170] ja alkoi vähitellen myös ratifioida YK:n ihmisoikeussopimuksia[171]. Vuonna 1967 Suomi allekirjoitti myös YK:n kaksi keskeisintä ihmisoikeussopimusta, TSS-sopimuksen ja KP-sopimuksen.[172] Omaksutun dualistisen mallin mukaan kansainväliset sopimukset yleensä saatettiin valtionsisäisesti voimaan niin kutsutulla blankettilailla, jolloin sopimuksella oli muodollisesti laintasoinen asema.[173] Vaikka näiden kansainvälisten sopimusten myötä viranomaisia alkoi

---

[168] Ks. Hidén, JFT 1978, s. 419. Myös Lehtimaja harmitteli perusoikeussäännösten huomiotta jättämistä: ”– – viranomaiset eivät ole meillä tottuneen pohtimaan yksilön oikeussuojaa perusoikeuksien (ihmisoikeuksien) näkökulmasta. Mainitusta syystä johtuu, ettei meillä, päinvastoin kuin eräissä muissa läntisissä demokratioissa, rikosprosessioikeutta oli yleensä mielletty sovelletuksi valtiosääntöoikeudeksi – –. Vielä hatarammin rikosprosessioikeuden on katsottu liittyvän kansainväliseen oikeuteen.” Lehtimaja, DL 1978, s. 428. Vallinnutta perusoikeuskäsitystä voidaan muun muassa Tuorin tavoin luonnehtia muodolliseksi. Tuori, 2002, s. 216, 225.

[169] Esimerkiksi Hormia kirjoitti: ”Eräissä teknistieteellisen kehityksen johdosta syntyneissä oikeusaukkotilanteissa perusoikeussäännökset voivat saada välitöntä merkitystä myös rikosprosessilain täydentäjinä. Perusoikeusnormit voidaan tällaisessa tapauksessa ’muuntaa’ välittömästi todistamiskielloiksi. Kansainvälisoikeudelliset ihmisoikeusnormit tarjoavat tällöin lainkäyttäjälle ’täydentävän argumentaatiopohjan’.” Hormia 1978, s. 218.

[170] Jäsenyys astui voimaan 14.12.1955.

[171] Ensimmäinen Suomen ratifioima ihmisoikeussopimus oli YK:n vuonna 1965 tehty kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*), jonka Suomi allekirjoitti 6.10.1966 ja ratifioi 14.7.1970; SopS 37/1970.

[172] Molemmat allekirjoitettiin 11.10.1067 ja ratifioitiin 19.8.1975. TSS-sopimus tuli voimaan 3.1.1976, SopS 6/1976 ja KP-sopimus ensimmäisen lisäpöytäkirjan kanssa 23.3.1976, SopS 7–8/1976. TSS-sopimus ratifioitiin asetuksentasoisella säädöksellä (106/76), kun taas KP-sopimus ratifioitiin blankettilailla ja sitä täydentävällä asetuksella (107–108/76). Ks. myös Joutsamo, LM 1982, s. 442–446. Sopimuksiin liittymisestä ja niiden vaikutuksesta Suomessa alkuaikoina ks. Matikainen, Oikeus 1988, s. 410 ss.

[173] Vrt. kuitenkin Saraviita, LM 1996, s. 441–442, jonka mukaan alkuperäinen HM 33 § näyttäisi sallivan sekä monistisen että dualistisen suhtautumisen kansainvälisten velvoitteiden valtionsisäisiin oikeusvaikutuksiin. VJ 69 §:n alkuperäinen sanamuoto viittaa kuitenkin hänen mukaansa monistiseen järjestelmään, mutta sitä on alusta alkaen sovellettu ”dualismin hengessä”.

Muun muassa Lehtimaja on kritisoinut blankettilakitekniikkaa. Blankettilaki on hänen mukaansa ”kuin armelias karvalankamatto, jonka alle on helppo lakaista näkymättömiin kiusalliset roskat eli kansainvälisten sopimusmääräysten ja valtionsisäisen lainsäädännön suhdetta koskevat epäsel-

velvoittaa esimerkiksi joukko oikeudenkäyntimenettelyä sääntteleviä varsin yksityiskohtaisia säännöksiä, ne eivät juuri vaikuttaneet lakien tulkintaan, vaan kansalliset ja kansainväliset säännökset elivät omaa elämäänsä. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja kansallisten perusoikeussäännösten osalta puhuttiin nk. erillisyysteesistä.[174]

5.2.2 Pariisin rauhansopimus

Helmikuun 2. päivänä vuonna 1947 Pariisissa allekirjoitettu rauhansopimus[175] sisälsi muutamia poliittisluontoisia määräyksiä, joilla oli perus- ja ihmisoikeudelliseksi luonnehdittavaa ulottuvuutta. Rauhansopimuksen 6 artiklan mukaan

> *[S]uomen on ryhdyttävä kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin taatakseen kaikille Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleville henkilöille oikeuden nauttia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia.*

Artiklassa mainittiin erikseen sananvapaus, paino- ja julkaisuvapaus, uskonnonvapaus, vapaus poliittisiin mielipiteisiin sekä kokoontumisvapaus. Vaikka mainitut sopimusmääräykset kuuluivat nk. kaavanmukaisiin määräyksiin[176], merkitsivät ne voimakasta puuttumista valtion sisäiseen järjestykseen.

Yleisesti ottaen rauhansopimuksen poliittisluontoisilla määräyksillä oli tarkoitus turvata demokraattista valtiojärjestystä. Silti sopimuksen ihmisoikeusmääräykset merkitsivät sellaista uutuutta kansainvälisessä oikeudessa, että niiden tulkinta ja varsinainen merkitys herätti hämmennystä. Tarkoituksena oli kuitenkin suojella yksilöä turvaamalla kaikkien valtion alueella olevien henkilöiden oikeusasema.[177] Näin sopimus merkitsi askelta kohti pidemmälle menevää ja julistavaa yksilöiden suojaa.[178]

---

vyydet". Toisaalta blankettilaki merkitsee käytännössä koko sopimuksen sulauttamista osaksi valtionsisäistä oikeutta, jolloin se tulee lain tapaan suoraan velvoittavaksi. Paras voimaansaattamisratkaisu olisi Lehtimajan mukaan sellainen, jossa inkorporoinnin ja harmonisoinnin edut yhdistyisivät. Lehtimaja, Oikeus 1988a, s. 420–421.

[174] Myös perustuslakivaliokunta korosti perus- ja ihmisoikeuksien eroa mm. PeVL12/1982 vp, s. 4 seuraavasti: "Suomea velvoittavat kansainväliset sopimukset eivät voi sinänsä täydentää tai selventää hallitusmuodon säännösten sisältöä. Hallitusmuodon säännösten tulkinnan lähtökohdaksi ei siten voida ottaa niiden ja kansainvälisten sopimusten sisällöllistä vastaavuutta." Ks. myös PeVL 2/1990 vp. Viljasen mukaan PeV:n kanta heijasteli yleistä taipumusta nähdä ihmisoikeussopimusten rooli toissijaisena, kansalliselle normistolle alisteisena. Viljanen, LM 1996, s. 793. Ks. erillisyysteesin käsitteestä myös Scheinin, 1991, s. 299–304.

[175] SopS 19–20/1947.

[176] Samantyyppiset määräykset sisältyivät muihinkin samassa yhteydessä solmittuihin rauhansopimuksiin. Ks. tarkemmin Suontausta, LM 1949, s. 618.

[177] Suontausta, LM 1949, s. 619–621.

[178] Ks. Westerholm, JFT 1952, s. 4.

Rauhansopimus oli osa laajempaa ihmis- ja perusoikeuksien suojaamiseen tähtäävää II maailmansodan aikana käynnistynyttä kansainvälistä ohjelmaa. Sen ihmisoikeusmääräykset ilmensivät yleisesti kansainvälisesti voimassa olevia oikeusperiaatteita ja niitä tulkittiin YK:n ihmis- ja perusoikeuskäsityksen valossa. Vaikka rauhansopimus ei siinä mielessä kajonnut Suomen valtiojärjestyksen perusteisiin, että Suomen hallitusmuoto takasi jo ennen sen solmimista sopimuksen 6 artiklassa mainitut oikeudet, voidaan sopimuksen katsoa merkinneen sitä, että Suomen oli ensimmäistä kertaa kansainvälisoikeudellisesti sitouduttava tosiasiallisesti toteuttamaan ihmisoikeusmääräyksiä.[179]

5.3 Liittyminen Euroopan neuvostoon

Varsinaista ihmisoikeusajattelun läpimurtoa merkitsi kuitenkin vasta jäsenyys Euroopan neuvostossa, joka toteutui 1980-luvun lopulla. Suomi oli vuodesta 1962 lähtien osallistunut tarkkailijana Euroopan neuvoston teknisiin kokouksiin ja vuodesta 1963 suomalaisia kansanedustajia oli osallistunut kutsuttuina vieraina yleiskokouksen istuntoihin. Suomen harjoittama niin kutsuttu puolueettomuuspolitiikka ei kuitenkaan sallinut hakeutumista EN:n täysjäseneksi, koska EN oli tuohon aikaan vielä puhtaasti länsieurooppalainen järjestö.[180] Juridisesti Suomea rajoitti myös Neuvostoliiton kanssa vuonna 1948 solmittu YYA-sopimus, erityisesti sen 4 artiklassa määritelty liittoutumattomuuskielto.[181]

Poliittisen ilmapiirin muuttuessa sallivammaksi 1980-luvun lopulla saattoi Suomikin ryhtyä toimiin liittyäkseen Euroopan neuvostoon. Huhtikuun 22. päivänä 1988 Suomi lähetti Euroopan neuvostolle kirjeen, jossa se ilmoitti halukkuudestaan tulla kutsutuksi järjestön jäseneksi ja valmiudestaan täyttää jäsenelle asetettavat vaatimukset.[182] Euroopan neuvoston ministerikomitea päätti 1.2.1989 esittää Suomelle jäsenyyskutsun. Suomesta tuli Euroopan neuvoston 23. jäsen-

---

[179] Suontausta, LM 1949, s. 621–628. Kaiken kaikkiaan rauhansopimuksella ei kuitenkaan ollut merkittävää normivaikutusta Suomessa, ks. Hidén, JFT 1978, s. 420. Ihmis- ja perusoikeusjärjestelmän kannalta rauhansopimuksen merkittävin vaikutus lienee ollut sen antama kansainvälinen kosketuspinta ja mahdollisuus olla tätä kautta osallisena eurooppalaisessa ihmisoikeuskehityksessä. Suomihan ei muutoin poliittisista syistä voinut osallistua vilkkaan Eurooppa-liikkeen toimintaan. Rauhansopimus merkitsi Suomelle myös ensiaskelta kohti ihmisoikeuksien suojan kansainvälistä valvontaa. Ks. Eurooppa-keskustelusta Suomessa 1940–1960-luvuilla Seppinen, 2001, s. 106–108, 479–482.

[180] Rosasin mukaan EN:oon kuulumattomuus vaikutti ennen kaikkea Suomen sisäiseen ihmisoikeustuntemukseen ja -kulttuuriin, joka oli huonompi kuin muissa Pohjoismaissa, jotka kaikki olivat EN:n jäseniä. Suomen harjoittamaan kansainväliseen ihmisoikeuspolitiikkaan tämä ei sen sijaan hänen näkemyksensä mukaan vaikuttanut. Rosas, NJIL 1988, s. 426–427.

[181] Ks. Saraviita, 1989, s. 215–224.

[182] Ks. liittymisvalmisteluista esim. Seppinen, 2001, s. 734–736.

valtio, kun se talletti liittymiskirjan Euroopan neuvoston pääsihteerille 5.5.1989.[183] Neuvostoon liittymisen yhteydessä Suomi allekirjoitti myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen, joka ratifioitiin vuotta myöhemmin 10.5.1990.[184]

5.3.1 Hyvä, paha ihmisoikeussopimus

Valmisteltaessa liittymistä Euroopan ihmisoikeussopimukseen aiheesta käytiin oikeusoppineiden piirissä huomattavan vilkasta keskustelua.[185] Suomen nähtiin olevan voimakkaan oikeuskulttuurin murroksen kynnyksellä,[186] minkä seuraukset nähtiin toisaalta positiivisina ja toisaalta negatiivisina. Liittymistä puoltavat perustelivat kantaansa sillä, että perus- ja ihmisoikeuksien suoja paranisi lainkäytössä. Samalla yksilöiden oikeusturva vahvistuisi uuden Strasbourgin valituskanavan myötä. Ihmisoikeusulottuvuuden uskottiin tulevan paremmin huomioon otetuksi paitsi lainsäädännössä, myös tulkinta-apuna lainsoveltamisessa. Ihmisoikeusnormien nähtiin vaikuttavan argumentaatioon ja ratkaisun lopputuloksiin, vaikka niihin ei edes nimenomaisesti viitattaisi. Merkittävänä pidettiin myös ihmisoikeussopimuksen ja erityisesti EIT:n tuomioiden vaikutusta konkreettisiin lainuudistuksiin.[187] Kaiken kaikkiaan oikeuskulttuurin nähtiin kehittyvän ihmisoikeusystävällisempään suuntaan.

---

[183] SopS 21/1989. Valtionsisäisesti EN:n perussääntö saatettiin Suomessa voimaan 17.5.1989 annetulla asetuksella.

[184] SopS 18–19/1990. Euroopan ihmisoikeussopimus saatettiin voimaan 23.5.1990 annetulla lailla ja siihen kuuluvalla asetuksella (438–439/1990). Valtio ei voi joutua vastuuseen ennen ratifioimispäivämäärää tapahtuneista EIS:n rikkomuksista, mutta esimerkiksi prosessin pituutta koskevissa tapauksissa ratifioimispäivänä vireillä olleen oikeudenkäynnin siihenastinen kesto voidaan ottaa huomioon eräänlaisena olosuhdeseikkana arvioitaessa kuluneen ajan kohtuullisuutta, kuten tapahtui muun muassa tapauksessa. Ks. esim. Suomea koskeneet tuomiot Pietiläinen (5.11.2002) sekä Lammi (15.11.2005). Ks. myös Trechsel, 2005, s. 140.

[185] Ks. tästä esimerkiksi Kuosma, LM 1989, s. 140–142, joka selostaa erilaisia asiasta esitettyjä näkökantoja sekä Äimä, LM 1989, s. 970–983.

Kaiken kaikkiaan Suomessa käyty keskustelu oli luonteeltaan varsin emotionaalista ja poliittisesti värittynyttä ja keskustelun kohteena oli paljolti yleinen kansainvälistyminen pelkän Euroopan neuvostoon ja ihmisoikeussopimukseen liittymisen sijasta. Keskustelun yhteydessä esitetyt argumentit toistuivat osittain myös Euroopan unioniin liittymistä koskevassa keskustelussa 1990-luvun alussa. On mielenkiintoista, että esimerkiksi YK:n KP-sopimuksen ratifiointi vuonna 1975 ei aiheuttanut lainkaan samanlaista voimakasta reaktiota, vaikka sopimuksen valtiolle asettamat velvoitteet ovat sisällöltään hyvin samankaltaisia kuin EIS:n asettamat velvoitteet eikä velvoittavuuksien tasossa ole juridisesti mitään eroa.

[186] Esimerkiksi KKO:n presidentti Heinonen korosti EIS:n välitöntä vaikutusta lainkäyttöratkaisujen sisältöön. Hänen mukaansa oli ensiarvoisen tärkeää, että suomalainen oikeuskulttuuri mahdollisimman nopeasti sisäistäisi ihmisoikeusajattelun. Heinonen, LM 1990, s. 501–503.

[187] Näin muun muassa Pellonpää, 1990, s. 64; Lehtimaja, DL 1988, s. 579–585; Lehtimaja, Oikeus 1987, s. 281–283.

Liittymisen vastustajien pääargumentit puolestaan liittyivät suvereniteetin menettämiseen[188] ja tuomarivallan lisääntymiseen.[189] EIS:een liittymisen nähtiin jopa vinouttavan perus- ja ihmisoikeusajattelua.[190] Lisäksi muutamat pitivät EIS:een liittymistä parempana vaihtoehtona jo tuolloin olemassa olleiden ihmis-

---

[188] Tala, Oikeus 1987, s. 284–285. Ks. myös Talan samansuuntaisia kommentteja Euroopan talousyhteisöstä ja taloudellisesta integraatiosta Oikeus 1987a, s. 321 ss. Hänen mukaansa Suomen olisi tullut suojata omaa kansallista yhteiskuntapoliittista liikkumavaraansa kansainvälistä talous- ja integraatiokehitystä vastaan. Myös Scheinin näkee EN:n ihmisoikeusjärjestelmässä yhtymäkohtia yleisempään taloudelliseen, poliittiseen ja oikeudelliseen integraatioon, Scheinin, Oikeus 1988, s. 304–305. Scheininin mukaan kuitenkaan kansallisen suvereniteetin menettämisellä ei voida argumentoida Euroopan neuvostoon ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittymistä vastaan, koska ihmisoikeuksien loukkaaminen ei voi enää II maailmansodan jälkeen olla valtion sisäinen asia, eikä ihmis- ja perusoikeuksien suojaaminen voi jäädä enää valtion hyväntahtoisuuden varaan. Scheinin, Oikeus 1987, s. 407. Ks. myös Tala, Oikeus 1987b, s. 413. Vrt. Joutsamo, Oikeus 1988, s. 147–148, jonka mukaan Euroopan neuvoston tuomioistuinmenettely ei merkittävästi rajoita valtion suvereniteettia, sillä valtio voi itse päättää, mihin velvoitteisiin se sitoutuu muun muassa tekemällä varaumia tai olemalla hyväksymättä tuomioistuimen toimivaltaa tai yksilön valitusoikeutta (mikä oli Suomen liittymisen aikaan vielä mahdollista). Pikemminkin Joutsamo piti valtion kansainvälisen maineen kannalta ongelmallisena jättäytymistä EIS:n ulkopuolelle.

[189] Tala, Oikeus 1987, s. 284. Vrt. Scheinin, Oikeus 1987, s. 407–409. Scheininin mukaan olisi kuitenkin tarvittu keskustelua siitä, miten ihmisoikeuksien valvonnassa voitaisiin välttää ”tuomarivaltion” ongelmat. Ratkaisumalliksi hän esitti oikeusnormin aseman myöntämistä perusoikeus- ja ihmisoikeusmääräyksille muun muassa tuomioistuimissa tapahtuvassa ratkaisutoiminnassa. Tällöin ei hänen mukaansa muodostu painetta kansainvälisten valvontaelinten muodostumisesta jonkinlaiseksi valtiosääntötuomioistuimen korvikkeeksi. Ks. tästä myös Tala, Oikeus 1987b, s. 413–414. Vrt. Joutsamo, Oikeus 1988, s. 149. Ks. myös Nieminen, 1990, s. 14–16. Niemisen mukaan suhtautuminen tuomioistuimiin osana perustuslain noudattamisen valvontaprosessia on hyvin monimutkainen asia (sama pätee nähdäkseni myös ihmisoikeuksien valvontaan). Erityisesti ongelma on se, että tuomioistuin tuottaa itse ne perusteet (eli päättää moraaliperiaatteiden sisällöstä ja niiden soveltamisesta), joille se perustaa päätöksensä, jolloin lainkäyttömetodin legitimaatio on itseensä viittaava. Nieminen, 1990, s. 24–26, 29.

[190] Tala, Oikeus 1987, s. 285–286. Perus- ja ihmisoikeudet eivät Talan mukaan ole selväpiirteisiä ja yksiulotteisia hyvän ja pahan ristiriitoja, vaan tavallisesti perusoikeuksia koskevassa oikeusongelmassa on vastakkain kaksi järkevästi perusteltua intressiä, joista toinen on yleensä yksityisen etu ja toinen jonkun toisen yksityisen etu tai laajemman ihmisryhmän intressi. Tällöin ei ilman keskusteluja ja arvovalintoja ole etukäteen itsestään selvää, kumpi intressi vie voiton. Näistä ratkaisuista pitäisi Talan mukaan voida päättää kansallisella tasolla. Vrt. Scheinin, Oikeus 1987, s. 408, jonka mukaan perusoikeusajattelun vinoutumisen suurin ongelma oli tuohon aikaan se, että perusoikeuksien ei ymmärretty kohdistuvan myös viranomaisiin ja tuomioistuimiin, vaan niiden nähtiin yleensä kohdistuvan vain lainsäätäjään. Ks. myös Tala, Oikeus 1987b, s. 414. Vrt. Talan ensimmäiseen puheenvuoroon myös Lehtimaja, Oikeus 1988, s. 163. Myös Sulkunen katsoi, että EIS:een liittyminen kaventaisi ja konservoisi ihmisoikeusajattelua ja -keskustelua, koska se nostaisi tietyn, suhteellisen pienen osan ihmisoikeuksista hierarkkisesti ja ”dualistisen järjestelmämme kannalta tarpeettomasti” muita korkeampaan asemaan. Ihmisoikeuksia tulisi hänen mukaansa kehittää YK:n ihmisoikeuskäsityksen mukaisesti, joka korostaa KP- ja TSS-oikeuksien keskinäistä riippuvuutta ja universaalisuutta sekä niiden jatkuvaa ja tasapuolista kehitystä. Sulkunen, Oikeus 1988, s. 160.

oikeusinstituutioiden, lähinnä siis KP-sopimuksen, tehokkaampaa hyödyntämistä.[191]

Keskustelua KP-sopimuksen ja EIS:n sekä niiden valvontajärjestelmien[192] eduista voitiin pitää tervetulleena, sillä molemmat järjestelmät olivat meillä varsin heikosti tunnettuja. *Scheinin* näki EIS:n myönteisenä puolena sen, että EIS:n valvontaelinten päätöksillä on vahvempi oikeudellinen velvoittavuus kuin YK:n ihmisoikeuskomitean päätöksillä. Myönteistä oli hänen mukaansa myös, että EIS:n avulla voidaan asettaa valtioille pidemmälle meneviä vaatimuksia ihmisoikeuksien suojaamisesta kuin yleismaailmallisella KP-sopimuksella. Itse valitusprosessi on Strasbourgissa enemmän julkisen tuomioistuinprosessin kaltainen kuin ihmisoikeuskomitean menettely, jossa on paljon luottamuksellisen diplomatian piirteitä.[193] *Pellonpään* mukaan EIS:n merkittävä etu KP-sopimukseen verrattuna on siinä, että EIS:n valvontaelimissä Suomen oikeusjärjestyksen erityispiirteet saattavat periaatteessa tulla paremmin huomioiduiksi kuin ihmisoikeuskomiteassa, sillä Suomella on automaattisesti mahdollisuus saada oma kansalaisensa EIS:n valvontaelimiin, mitä mahdollisuutta ei KP-sopimuksen kohdalla automaattisesti ole.[194]

---

[191] Ks. erityisesti Scheinin, Oikeus 1987, s. 410–411. Samoilla linjoilla oli myös Sulkunen, Oikeus 1988, s. 150–151. Scheininin mielestä kahden rinnakkaisen järjestelmän ylläpitämisestä ei ole hyötyä. Lisäksi hänen mukaansa KP-sopimusta valvovan ihmisoikeuskomitean toiminta on ollut kaikkineen myönteisempää ja monipuolisempaa sekä tulkinta tasapainoisempaa. EIS:n ratkaisukäytännössä hän näkee selviä vinoutumia, minkä lisäksi valitusmahdollisuuden tehokasta hyväksikäyttöä haittaa valitusten kilpistyminen valtion harkintamarginaaliin. Vrt. Pellonpää, Oikeus 1988, s. 302–303, joka huomauttaa, että valtion harkintamarginaalin kunnioittaminen ei välttämättä johda tavallisen ihmisen kannalta kielteiseen lopputulokseen, vaikka joitakin Strasbourgin elinten ratkaisuja voidaankin kritisoida.

Lehtimajan mukaan puolestaan ei ole mielekästä asettaa arvo- tai paremmuusjärjestykseen maailmanlaajuista ja alueellista valvontajärjestelmää, sillä molemmilla on omat tehtävänsä ja molempia tarvitaan. Järjestelmät täydentävät toisiaan, mutta eivät korvaa toinen toistaan. EN:n ihmisoikeusvalvontaa hän pitää tehokkaana siksi, että se askaroi ”ruohonjuuritason pienissä kysymyksissä” sen sijaan että se yrittäisi YK:n ihmisoikeuskomitean lailla turvata maailmanrauhaa. Lehtimaja, Oikeus 1988, s. 164–165.

[192] Järjestelmien vertailusta yleisesti ks. esimerkiksi Modinos, RevDIC 1968, s. 62–69 sekä Opsahl, 1990, s. 433 ss. Opsahl luonnehtii YK:n järjestelmää ”alkeelliseksi”, kun taas EIS:n valvontajärjestelmä on hänen mukaansa ”hienostuneempi”.

[193] Scheinin, Oikeus 1987, s. 411. Tämän vuoksi hän ehdottaakin, että EIS:n valvontaelinten ratkaisukäytäntöä tulisi käyttää hyväksi KP-sopimuksen soveltamisessa. Strasbourgin elimillä on pitkä kokemus EIS:n soveltamisesta ja lisäksi molempien sopimusten määräykset ovat suhteellisen samankaltaisia. Kaiken kaikkiaan olennaisimpana asiana ihmisoikeuksien suojelussa Scheinin pitää kuitenkin sopimusten valtionsisäistä vaikutusta, ei niinkään sopimusten tarjoamia kansainvälisiä vaikutusmahdollisuuksia, kuten valitusjärjestelmää. Scheinin, Oikeus 1988, s. 304–305.

[194] Pellonpää, Oikeus 1988, s. 297. Pellonpää kuitenkin huomauttaa, että vaikka KP-sopimukseen verrattuna EIS:n ihmisoikeusvalvonta menee pidemmälle, kyse on pikemminkin aste- kuin laatuerosta.

Kun Euroopan ihmisoikeussopimus on ollut Suomessa valtionsisäisesti voimassa jo lähes kaksikymmentä vuotta, voidaan todeta, että liittyminen todellakin merkitsi voimakasta oikeuskulttuurin muutosta ja ihmisoikeusajattelun läpimurtoa suomalaisessa oikeusjärjestelmässä. Erityisen voimakkaasti muutos on tuntunut lainkäytön alueella, mitä osattiin odottaakin. Ihmisoikeuksien merkitys ja niiden velvoittavuus tiedostetaan lainkäytössä aivan toisella tavalla kuin ennen EIS:een liittymistä.[195] Ehkä myös tuomioistuinten asema ihmisoikeussuojelun keskiössä on alkanut korostua, kuten liittymisvaiheessa arvioitiin.[196] Lainsäädännössä puolestaan ihmis- ja perusoikeudet otetaan varsin kattavasti huomioon. Kaiken kaikkiaan voitaneen puhua jo aidosta ihmisoikeuskulttuurin omaksumisesta.

---

[195] Näin muun muassa Hallberg, 1997, s. 51 ja 53. Lehtimajan mukaan oikeuskulttuurin muutos näkyy EIS:een liittymisen jälkeen käytännössä siinä, että lainkäyttöratkaisujen perusteluihin kiinnitetään entistä suurempaa huomiota. Lisäksi hänen mukaansa olisi pyrittävä siihen, että valtiota ja muita julkisyhteisöjä kohdellaan oikeudenkäynnissä tasavertaisina asianosaisina. Lehtimaja, LM 1995, s. 191. Viljasen mukaan ihmisoikeussopimukseen liittymisen jälkeen ihmisoikeussopimuksiin tukeutumisesta ja niillä argumentoinnista tuli entistä legitiimimpää ja tavanomaisempaa oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa. Tämän hän näkee myös osana erillisyysteesin murenemiskehitystä. Viljanen, LM 1996, s. 793.

[196] Pellonpään mukaan koko eurooppalaistumiskehityksen pitkän tähtäimen merkittävin vaikutus oikeuslaitoksen kannalta on juuri tuomioistuinten aseman korostuminen suhteessa toimeenpano- ja lainsäädäntövaltaan. Pellonpää, LM 1990, s. 544. Tuomiovallan korostumista pelkäävät puhuvat yhteiskunnan tuomarisoitumisesta ja tuomarivaltion synnystä. Pellonpään mukaan tällainen kehitys ei kuitenkaan voi olla negatiivinen asia, jos samalla perusoikeuksien suoja kasvaa. Pellonpää, 1990, s. 64–65. Roosin mukaan EIS:een liittymisestä alkoi Suomen osalta oikeuden ”eurooppalaistuminen”, johon kuuluu valtiovallan kolmijakoa hämärtävä tuomarisoituminen. Roos, Oikeus 1992, s. 234 ss.

Ks. Kanninen, Oikeus 1992, s. 242 ss., jonka mukaan oikeuden eurooppalaistumiseen ja kansainvälistymiseen liittyy piirre, jonka mukaan kansainväliseen sopimukseen pohjautuva ylikansallinen toimielin voi tuottaa uusia normeja, jotka ovat välittömästi sovellettavia valtiossa ilman kansallista voimaansaattamistoimenpidettä ja joilla on myös välittömiä vaikutuksia yksityisiin. Tämä piirre liittyy niin ”kovaan” (EY/EU) kuin ”pehmeäänkin” (EN) integraatioon.

Hallberg puolestaan näkee oikeuden eurooppalaistumisessa ”kolmijako-opin uuden tulemisen”, joka vahvistaa vallanjakoperinteemme kuvaa kansainvälisellä tasolla. Sen syvällisenä tavoitteena tulee olla eduskunnan aseman turvaaminen linjanvetäjänä. Hallberg, 1997, s. 86.

Rosas ennakoi kansallisten tuomioistuinten roolin muuttumista pelkästä valtiovallan edustajasta yksilöiden ja ryhmien oikeuksien vaalijaksi. Tuomioistuimet ja eduskunnan oikeusasiamiehen tapaiset valvontaelimet muodostavat hänen mukaansa kansainvälisiä valvontaelimiä täydentävän yhteyden yksilön/ryhmien sekä kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän välillä. Rosas, LM 1995, s. 69–76. Kehitys näyttääkin kulkevan selvästi tähän suuntaan. Lehtimajan mukaan eduskunnan oikeusasiamiehen voidaan sanoa toimineen eräänlaisena ihmisoikeusjuridiikan pioneerina Suomessa hänen viitatessaan (jo ennen varsinaisen ”ihmisoikeusaikakauden”) useissa ratkaisuissaan ihmisoikeuksiin ja korostaessaan niiden huomioonottamista erilaisissa lainsoveltamistilanteissa. Ks. Lehtimaja, 1990, s. 93 ss. Tuori luonnehtii oikeuskulttuurissamme tapahtunutta muutosta lainsäätäjäpainotteisen oikeuskäsityksen itsestäänselvyyksien horjumiseksi, minkä yhteissummana on tuomioistuinten ja tuomarien roolin korostuminen tavalla, joka kuljettaa oikeuskulttuuriamme angloamerikkalaiseen suuntaan. Ks. Tuori, 2002, s. 263.

5.3.2 Rikosprosessilainsäädännön mukauttamisesta

Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittymisen johdosta jouduttiin osin mittaviinkin lainsäädäntöuudistuksiin. Uudistukset koskettivat erityisesti prosessisääntelyä – prosessioikeudessa siirryttiin kokonaan uuteen aikakauteen ja uudenlaiseen ajattelumalliin. Suhtautuminen ihmisoikeuksiin muuttui myös huomattavasti konkreettisemmaksi.[197] Rikosprosessin osalta näkökulmaksi tulivat hyvin pitkälti syytetyn oikeudet.[198] Erityisen paljon välitöntä lainsäädännön mukauttamistarvetta aiheutti henkilökohtaista vapautta koskeva EIS 5 artikla; muun muassa pidätysaikaa lyhennettiin EIT:n vakiintuneen tulkintakäytännön johdosta.[199]

Perus- ja ihmisoikeusajattelun vaikutus rikosprosessin sääntelyssä on kuitenkin paljon kauaskantoisempaa kuin vain lainsäädännön tiettyjen yksityiskohtien muuttaminen sopimusmääräysten vuoksi. EIS:een liittymisen jälkeisenä aikana rikosprosessilainsäädäntömme on uudistettu kokonaisuudessaan perus- ja ihmisoikeusajattelun hengessä.[200]

Ensimmäistä kertaa perus- ja ihmisoikeusnäkökulma oli lainsäädäntötasolla nimenomaisesti mukana esitutkintalainsäädännön valmistelussa. Tämän jälkeen on tehty lukuisia muita esitutkintaan ja rikosoikeudenkäyntiin vaikuttavia uudistuksia, joiden merkittävänä taustavaikuttajana ovat olleet ihmisoikeussopimus-

---

[197] Niemi-Kiesiläinen, 1999, s. 154. Lainkäytön oli kuitenkin todettu kaipaavan uudistusta jo paljon aiemmin. Muun muassa Saario huomautti jo vuonna 1968, kun KP-sopimus oli juuri hyväksytty YK:ssa, että rikosprosessimme inkvisitorisine piirteineen oli vanhanaikainen. Hänen mukaansa uudistamista kaipasivat erityisesti oikeuslaitos ja oikeudenkäyntimenettely, ja esimerkiksi syytetyn julkinen puolustus oli kokonaan järjestämättä. Lisäksi ratkaisujen perusteluihin olisi tullut kiinnittää enemmän huomiota. Saario, LM 1968, s. 967, 971; Riekkinen, LM 1964, s. 1077 ss.; Tuominen, LM 1965, s. 435 ss. Kaiken kaikkiaan syytetyn asema oli heikko ja syytetty oli ”yhteiskunnan armoilla”. Ks. Hiltunen, DL 1951, s. 6 ss, Tirkkonen, 1948, s. 30. Ks. rikosprosessin kehityksestä myös Virolainen – Pölönen, 2003, s. 33–44.

[198] Ks. EIS:n aiheuttamista lainsäädännön muutoksista Pellonpää, 1991, passim.

[199] Kun 1980-luvulla valmisteltiin uutta, 1.1.1989 voimaan tullutta esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntöä (449–450/87), valmistelussa otettiin jo huomioon YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen määräykset. Yksi uuden lainsäädännön tavoitteista olikin Suomen sopimukseen tekemien varaumien poistaminen. Ks. HE 14/1985 vp, s. 4 sekä Träskman, Oikeus 1991, s. 112. Kuitenkin EIS:een liittymisen johdosta jouduttiin pakkokeinolakia (450/87) muuttamaan melkein heti sen voimaantultua. Ks. PKL 1 luvun muutos 361/90 sekä Pellonpää, 1991, s. 223–226. Lain ja oikeuskulttuurin muutoksen tarve oli pakkokeinoasioissa suorastaan silmiinpistävä; pakkokeinojen käytössä oli tulkinnanvaraisuutta eivätkä kohtuuttoman pitkät pidätysajat olleet mitenkään harvinaisia. Ks. esimerkiksi ratkaisu 1655/1986 (9.12.1988), jossa eduskunnan oikeusasiamies antoi huomautuksen, kun ns. hakkerit olivat esitutkinnan aikana olleet pidätettyinä 17 vuorokauden ajan.

[200] Vastaavanlaisen syvällekäyvän muutoksen kohteeksi joutui 1990-luvulla myös hallinto-oikeus – paljolti samoista syistä. Ks. tästä esimerkiksi Mäenpää, LM 1997, s. 977 ss. Ks. myös Halila L., 2000, s. 266 ss.

ten määräykset.[201] Merkittävimpiä uudistuksia ovat olleet muun muassa alioikeuksien yhtenäistäminen siviiliprosessin oikeudenkäyntimenettelyn uudistuksen yhteydessä vuonna 1993, tuomioistuinten kokoonpanoa koskevan säännöstön uusiminen vuosina 1988–1991 sekä syyttäjälaitoksen uudistaminen vuonna 1997.[202]

Alioikeusuudistuksen jatkona uudistettiin myös rikosasioiden oikeudenkäyntimenettely kokonaisuudessaan vuonna 1997 (L oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/97, ROL). Erikoista tämän lain valmistelussa oli se, että vaikka Euroopan ihmisoikeussopimus oli ollut jo varsin pitkään valtionsisäisesti voimassa ja sen soveltamisesta oli saatu tuntumaa oikeuskäytännössäkin, perus- ja ihmisoikeusnäkökulma jäi uudistuksessa silti hyvin vähälle huomiolle. Lakivaliokunta joutui kiinnittämään tähän huomiota lausunnossaan.[203] Lain valmistelussa keskeisessä asemassa oli oikeudenkäynnin käytännön toteutus ja näkökulma oli pitkälti juridistekninen. ROL:lla on siitä huolimatta huomattava merkitys prosessuaalisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa. Laki korostaa ja konkretisoi monia sellaisia rikosprosessuaalisia periaatteita, joiden tausta on perus- ja ihmisoikeuksien oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevissa vaatimuksissa.[204]

Vaikka suuret linjat ovat meillä kutakuinkin kunnossa, aiheutuu lainsäädäntöömme yhä edelleen ihmisoikeussopimuksista ja niiden tulkintakäytännöistä johtuvaa muutostarvetta. Sopimusten valvontaelinten harjoittama dynaaminen ja evolutiivinen tulkinta aiheuttaa sen, että jäsenmaiden on jatkuvasti tarkkailtava lainsäädäntönsä vastaavuutta sopimusten asettamien vaatimusten kanssa. Hyvä esimerkki tästä on muun muassa EIT:n tulkintojen kehitys EIS 13 artiklan edellyttämän tehokkaan oikeussuojakeinon vaatimuksen osalta oikeudenkäynnin

---

[201] Mainittakoon esimerkkinä muun muassa PKL:n muutos 402/95, jolla lakiin lisättiin uusi 5a luku, joka sisältää säännökset puhelinkuuntelusta ja teknisestä tarkkailusta. Yhtenä syynä luvun säätämiseen olivat EIS:n vaatimukset täsmällisestä lainsäädännöstä kajottaessa muun muassa henkilön yksityiselämään ja viestinnän suojaan. Ks. Pölönen, 1997, s. 9–39. PKL 5a luku on kuitenkin kaiken kaikkiaan osoittautunut ongelmalliseksi, ks. esim. Korhonen, 2005. Perustuslakivaliokunta pitää tärkeänä, että mainittu luku ja koko pakkokeinolainsäädäntö uudistetaan kokonaisuudessaan kiinnittäen erityistä huomiota perus- ja ihmisoikeuksien suojaan. Ks. PeVL 11/2005 vp, s. 2–3.

[202] Ks. esimerkiksi Jokela, 2000, s. 1–15.

[203] LaVM 9/1997 vp, s. 5. Lakivaliokunnalla on yleisemminkin ollut tärkeä merkitys perus- ja ihmisoikeusnäkökohtien korostamisessa. Esimerkiksi säännös syyttömyysolettamasta tuli esitutkintalakiin juuri lakivaliokunnan aloitteesta, ks. LaVM 9/1986, s. 5.

[204] Olisi silti ollut suotavaa mainita myös ihmis- ja perusoikeusnäkökohdat lainvalmistelussa. Esimerkiksi haastetta ja haastehakemusta koskevien säännösten perusteluissa korostetaan tuomioistuimen mahdollisuuksia suunnitella asian käsittely ja toteuttaa keskitetty pääkäsittely, ks. HE 82/1995 vp, s. 61 ja 63. Vain ohimennen mainitaan, että tavoitteena on parantaa myös vastaajan mahdollisuutta valmistautua oikeudenkäyntiin, mikä on syytetyn kannalta hyvin keskeinen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluva oikeus. Lisäksi kokonaan huomiotta jää, että uudistuksella korjattiin oleellinen perus- ja ihmisoikeusongelma eli se, että haasteet olivat aikaisemmin usein käytännössä aivan liian ylimalkaisia turvatakseen syytetyn mahdollisuuden valmistautua oikeudenkäyntiin. Ks. Niemi-Kiesiläinen, 1999, s. 155.

kestoa koskevissa tapauksissa, mikä aiheuttaa meilläkin painetta lainsäädäntömuutokseen.[205] Oikeudenkäyntien kohtuuton kesto on viime vuosina muutoinkin ollut vilkkaan keskustelun kohteena muun muassa Suomen EIT:sta saamien tuomioiden johdosta.[206]

5.4 Perusoikeusuudistus ja perustuslaki modernin perusoikeusajattelun ilmentäjinä

5.4.1 Perusoikeuksien ja perustuslain uudistustyö

Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyminen vauhditti Suomessa myös valtiosääntötasoisten perusoikeuksien uudistustyötä. Jo KP-sopimukseen liittymistä valmisteltaessa havaittiin tarvetta perusoikeuksien uudistamiseen. Vaadittiin kuitenkin tämän jälkeen vielä liki kaksikymmentä vuotta, ennen kuin uudistetut perusoikeussäännökset tulivat meillä vaikean ja monivaiheisen valmisteluprosessin jälkeen voimaan.

1970-luvulla viriteltiin perustuslakien kokonaisuudistusta koskevaa hanketta.[207] Se osoittautui kuitenkin niin mittavaksi, että uudistusta päädyttiin valmistelemaan osittain.[208] Vuonna 1977 valtioneuvosto asetti komitean selvittelemään hallitusmuodon (HM) perusoikeussäännösten uudistamista. Perusoi-

---

[205] Ks. tästä lisää luvuissa IV ja VI. Oikeusministeriö onkin asettanut maaliskuussa 2006 työryhmän laatimaan ehdotusta tehokkaaksi keinoksi, jota asianosainen voisi käyttää oikeudenkäynnin viipymistä vastaan.

[206] Asiaa pohtimaan on asetettu useita työryhmiä; muun muassa vuonna 2001 perustettiin sisäministeriön ja oikeusministeriön yhteinen nk. ketjutyöryhmä, jossa esitutkintaviranomaiset sekä syyttäjä- ja tuomioistuinlaitos yhdessä pyrkivät etsimään keinoja rikosjutun käsittelyn nopeuttamiseksi. Ks. VKSV vuosikertomus 2002, s. 27. Työryhmän työtä on sittemmin jatkanut OM:n lokakuussa 2005 perustama työryhmä. Lisäksi oikeusministeriössä on marraskuussa 2005 asetettu työryhmä, jonka tehtävänä on selvittää oikeudenkäyntien kokonaiskeston lyhentämistä ja laajojen asioiden käsittelyn kehittämistä. Oikeudenkäyntien nopeuttamista on pohdittu lisäksi muun muassa rikosprosessin tarkistamistyöryhmässä (ks. OMTR 2003:11) sekä tuomioistuinmenettelyn kehittämistyöryhmässä (ks. KM 2003:3).

[207] Suomessa oli tuolloin voimassa neljä lakia, joilla oli perustuslain status: Suomen hallitusmuoto (94/1919); valtiopäiväjärjestys (7/1928); laki eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin sekä eduskunnan oikeusasiamiehen virkatointen lainmukaisuutta (274/1922) sekä laki valtakunnanoikeudesta (273/1922). Ks. valtiosääntökomitean välimietintö 1974:27, jossa päädyttiin siihen, että perusoikeusturvaa on parannettava ja perusoikeuksien alaa laajennettava. Ks. myös toisen valtiosääntökomitean mietintö 1975:88. Perusoikeuksia korostava ajattelutapa oli 1970-luvulla alkanut vähitellen yleistyä muillakin oikeudenaloilla. Muun muassa Tauno Ellilä lausui: ”*on oivallettava, ettei prosessioikeus ole – – pelkästään tarkoituksenmukaisuuskysymyksissä näpertelevää oikeutta, vaan suorastaan valtion kansalaisen perusoikeuksien suojaa normeeraavaa oikeutta, perustuslain ylimpien perusteiden mukaisen toiminnan osoittamista*”. Ellilä, LM 1970, s. 644.

[208] Muun muassa Jyränki piti silti perusteellista kokonaisuudistusta osittaisuudistuksia mielekkäämpänä, jotta kokonaiskuva säilyisi selkeänä. Jyränki, Oikeus 1977, s. 191–192.

keusjärjestelmä oli havaittu vanhentuneeksi suhteessa kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja toisen maailmansodan jälkeiseen eurooppalaiseen valtiosääntökehitykseen. Kehittämistarpeet koskivat erityisesti perusoikeuksien henkilöllisen soveltamisalan ja perusoikeusturvan piirin sisällöllistä laajentamista, perusoikeuksien rajoittamisedellytysten täsmentämistä, perusoikeuksien ja kansainvälisten ihmisoikeuksien suhteen järjestämistä sekä perusoikeuksien sovellettavuuden ja niitä koskevien valvontamekanismien parantamista.[209] Perusoikeuskomitea ei pystynyt kuitenkaan jättämään ehdotusta perusoikeusuudistukseksi, ja se päätti toimintansa vuonna 1979.[210] Vuonna 1981 oikeusministeriön asettama perusoikeustyöryhmä kartoitti perusoikeusuudistuksen ongelmakohtia, mutta perusoikeuskomiteassa esiin tulleet eriävät näkemykset vaikuttivat myös työryhmässä niin, ettei uudistus sanottavasti edennyt.[211]

Vuonna 1989, valmisteltaessa liittymistä Euroopan ihmisoikeussopimukseen, uudistustyö saatiin kuitenkin käynnistettyä uudelleen ja uusista lähtökohdista ja asetettiin järjestyksessä toinen perusoikeuskomitea. Komitean asettamisella pyrittiin vastaamaan kansainvälisten ihmisoikeuksien kotimaisen perusoikeusjärjestelmän kehittämiselle asettamiin haasteisiin.[212] Uudistukselle asetettu perustavoite oli kehittää hallitusmuodon perusoikeussäännöstöä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa viitoitetulla tavalla ja parantaa perusoikeuksien välitöntä sovellettavuutta tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa. Samalla hankkeen

---

[209] HM:n perusoikeusluvun nähtiin turvaavan vain lähinnä perinteisiä vapausoikeuksia ja muodollista yhdenvertaisuutta. Sitä vastoin taloudellisia, sosiaalisia, ja sivistyksellisiä oikeuksia oli säännelty vain niukasti. Samoin perustuslaista puuttuivat lähes kokonaan oikeusturvaa tuomioistuinmenettelyssä koskevat säännökset, joilla oli keskeinen asema kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Ks. Hallberg, 1999, s. 35 sekä Jyränki, Oikeus 1980, s. 93–94. Esim. Saraviita huomautti kuitenkin, että perusoikeudet olivat käytännössä hyvin suojatut ja järjestelmä kokonaisuudessaan toimi. Saraviita, LM 1982, s. 301–306.

[210] Perusoikeuskomitean työn yhteydessä muutamat sen jäsenistä tekivät yksittäisiä ehdotuksia uudeksi perustuslainsäädännöksi, ks. näistä Jyränki, Oikeus 1980, s. 93–99. Jyränki tähtäsi omassa ehdotuksessaan muun muassa perusoikeuksien suoran sovellettavuuden parantamiseen ja perusoikeuksien vaikutuksen tehostamiseen. Hän ehdotti, että ristiriitatilanteessa eduskuntalain perustuslainmukaisuuden ratkaisisi viime kädessä eduskunnan perustuslakivaliokunta, jolta ylimmät tuomioistuimet pyytäisivät lausunnon konkreettista asiaa käsitellessään. Perustuslakivaliokunnasta olisi näin muodostettu eräänlainen valtiosääntötuomioistuimen korvike. Tällä olisi hänen mukaansa estetty ”lainsäädäntövallan välillinen siirtyminen eduskunnalta tuomioistuimille”. Ks. perustuslakivaliokunnan valtiosääntötuomioistuinmaisista piirteistä Hautamäki, LM 2006, s. 586 ss.

[211] Ks. perusoikeustyöryhmän muistio, OLJ 3/1982.

[212] Myös lainkäytössä oli havahduttu ”ajan hengen” muuttumiseen. KKO:n presidentti Heinonen kirjoitti vuonna 1990: ”Ihmisoikeus- ja perusoikeusperiaatteet ovat ilmeisesti muiden, oikeuden yleisten oppien tavoin saamassa uutta arvoa lainkäytössä. Enää ei lainkäyttäjä löydä vastausta ratkaistavaksi tuleviin tapauksiin niin usein kuin aikaisemmin lainsäädännöstä. Lainkäyttäjät ovat viime vuosikymmeninä saaneet lisääntyvästi harkintavaltaa joustavien säännösten, erilaisten sovittelunormien ja vastaavien kautta. Tämän harkintavallan käyttäminen kansalaisten oikeusturvaa mahdollisimman hyvin toteuttavalla tavalla edellyttää sen vahvaa sitomista erityyppisiin oikeudellisiin periaatteisiin.” Heinonen, LM 1990, s. 503.

tehtäväksi annettiin harkita sellaisia järjestelyjä, joilla Suomea sitovien ihmisoikeussopimusten asemaa Suomen oikeusjärjestelmässä voitaisiin vahvistaa.[213]

Vuonna 1993 eduskunta saikin käsiteltäväkseen perusoikeuksia koskevan uudistusesityksen.[214] Kuvaavaa uudistukselle oli, että HM II luvun aiempi otsikko ”Suomen kansalaisen yleiset oikeudet ja oikeusturva” ehdotettiin korvattavaksi otsikolla ”Perusoikeudet”; perusoikeuksien suojan henkilöllinen ulottuvuus laajennettiin nyt pelkkiä kansalaisia kauemmas koskemaan kaikkia valtion lainkäyttöpiirissä olevia.[215] Perusoikeusuudistus hyväksyttiin eduskunnassa yksimielisesti ja uusi HM II luku tuli voimaan 1.8.1995 (969/1995). Näin myös Suomi saatettiin niiden valtioiden joukkoon, joiden perustuslait sisältävät erityisen perusoikeusluettelon, ja moderni perusoikeusajattelu virallistettiin normatiivisesti Suomen oikeusjärjestykseen.[216]

---

[213] KM 1992:3, s. 88–96. Ks. myös Karapuu – Jyränki, 1999, s. 78; Viljanen, 1999, s. 147–149; Saraviita, 1998, s. 46–51; Hallberg, LM 1992, s. 1276–1277; Saraviita LM 1991, s. 471–472, erityisesti av. 2. Yksi Suomen perusoikeusjärjestelmän erityispiirteistä oli poikkeuslakimenettely, jota käytettiin varsin laajasti. Tämä perusoikeusjärjestelmän suhteellisuus oli jossain määrin ristiriidassa ihmisoikeuksien ehdottoman sitovuuden kanssa. Yksi komitean haastavimmista tehtävistä oli juuri tämän yhtälön ratkaiseminen. Ks. Saraviita, LM 1991, s. 483–484. Ks. myös perusoikeuksien siihenastisista eri soveltamistavoista oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa Scheinin, 1991, s. 199–209 sekä KM 1992:3, s. 124–129.

[214] HE 309/1993 vp.

[215] Soveltamisalan laajentamiseen vaikuttivat ennen kaikkea kansainvälisten ihmisoikeussopimusten sekä Euroopan integraatiokehityksen mukanaan tuomat velvoitteet. HE 309/1993 vp, s. 21–23. Ks. myös Viljanen, LM 1996, s. 788–792 sekä Viljanen, 1999a, s. 112. Perusoikeuksien subjekteista ks. Hidén, 1999, s. 10–16 ja siitä, mitä subjekti voi aktiivisesti tämän subjektinasemansa nojalla tehdä s. 22–25.

Suomessa on keskusteltu runsaasti siitä, voidaanko perusoikeussuojan katsoa ulottuvan myös oikeushenkilöihin. Perusoikeusuudistuksen esitöissä omaksuttiin ns. välillisen puuttumisen teoria, jonka mukaan lähtökohtana on perusoikeussuojan kuuluminen luonnollisille henkilöille, mutta suoja saattaa ulottua myös yksityisoikeudellisten oikeushenkilöiden oikeuksiin silloin, kun oikeushenkilön oikeuksiin kajoaminen välillisesti johtaa myös luonnollisten henkilöiden oikeuksiin kajoamiseen. Useat perusoikeudet ovat kuitenkin luonteeltaan sellaisia, että oikeushenkilöiden jättäminen niitä koskevan suojan ulkopuolelle ei olisi perusteltua; esimerkiksi oikeushenkilöiden jättäminen vaille hallinnon ja lainkäytön oikeusturvatakeita ei olisi hyväksyttävissä. HE 309/1993 vp, s. 23; Viljanen, 1999a, s. 118. Ks. myös Saraviita, 1998, s. 83–85 sekä Saraviita, 2000, s. 102–106. Toisin Hidén, LM 1996, s. 760–761.

[216] Hallberg, 1999, s. 31 ss. Perusoikeuksien yleisten oppien osalta uudistuksessa lähdettiin toisenlaisesta perusoikeusnäkemyksestä (perusoikeusparadigmasta) kuin HM:a säädettäessä vuonna 1919 ja omaksuttiin suppean perusoikeusnäkemyksen sijasta laaja perusoikeusnäkemys. Suppean perusoikeusnäkemyksen mukaan oikeudet velvoittavat vain valtiota ja sitäkin lähinnä vain siten, että valtio on passiivinen eikä itse loukkaa yksilölle kuuluvia oikeuksia. Laajan perus- ja ihmisoikeusnäkemyksen mukaan valtiolla ja muillakin julkista valtaa käyttävillä toimielimillä on velvollisuus myös aktiivisin toimin suojata ja edistää perus- ja ihmisoikeuksia. Laajan perusoikeusnäkemyksen mukaan oikeudellisen vapauden ja tasa-arvon lisäksi on tärkeää turvata tosiasiallinen vapaus ja tasa-arvo. Laajan näkemyksen mukaan perusoikeudet velvoittavat julkisen vallankäytön ohella myös yksityisiä tahoja. Karapuu – Jyränki, 1999, s. 74–79.

Uudistuksella laajennettiin ja täsmennettiin aikaisempia vapausoikeuksia sekä lisättiin perustuslakiin taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. Perusoikeusjärjestelmä muodostaakin uudistuksen jälkeen jopa maailmanlaajuisesti harvinaisen kokonaisuuden, jossa sekä klassiset vapausoikeudet että TSS-oikeudet on koottu yhteen.[217] Perusoikeusuudistus myös lähensi entisestään Suomen perusoikeusjärjestelmää sisällöllisesti kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Uudistuksen jälkeen perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia olisikin tulkittava mahdollisimman yhdenmukaisesti. Tämä nk. perus- ja ihmisoikeuksien erillisyysteesistä luopuminen näkyi muun muassa HM 16 a §:ssä, jossa säädettiin: ”*Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.*”[218]

Uudistuksen jälkeenkin perusoikeuksiin on ollut mahdollista tehdä rajoituksia (HM 16 a §, 2 mom.), mutta vain tietyin, täsmällisesti määritellyin edellytyksin. Perusoikeuden rajoituksella ei saa loukata ihmisoikeussopimuksia, eli Suomea velvoittavat ihmisoikeussopimukset asettavat ne ehdottomat minimivaatimukset, joista ei ole sallittua poiketa.[219] Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mukaan rajoittamisen yleiset edellytykset ovat:[220]

---

[217] Hallberg, 1999, s. 37.

[218] PeVM 25/1994 vp, s. 5. Ks. erillisyysteesin antiteesistä myös Viljanen, LM 1996, s. 795–797. Viljanen tulkitsee HM 16 a §:n tarkoittavan sitä, että oikeudet on saatettava faktisesti käytäntöön, eli säännös viittaa julkisen vallan positiivisiin toimintavelvoitteisiin. Viljanen, LM 1996, s. 807. Pikkujämsän mukaan perus- ja ihmisoikeudet voivat erota toisistaan vain siten, että perusoikeussuoja ulottuu minimisuojana pidettäviä ihmisoikeuksia pidemmälle. Tällöin niiden välille ei voi hänen mukaansa myöskään syntyä lopullista ristiriitaa. Pikkujämsä, 2001, s. 57. HM 16 a §:ää vastaa nykyisin PeL 22 §.

[219] Ihmisoikeussopimuksissa itsessään on määritelty niistä sallitut poikkeukset. Perusoikeusrajoitukset eivät missään oloissa saa mennä ihmisoikeussopimusten sallimia poikkeuksia pidemmälle. Ks. perusoikeuksien rajoittamisesta Viljanen, 1999b, s. 157 ss. sekä Viljanen, J., Oikeustiede–Jurisprudentia, 2005, s. 475 ss. Viljanen huomauttaa, että PeVL:n kantaa ei ole syytä tulkita siten, että ihmisoikeussopimuksissa luetellut rajoitusperusteet olisivat hyväksyttäviä perusteita myös rajoittaa vastaavaa kansallista perusoikeutta. Vaatimus rajoitusperusteen sisältymisestä asianomaisen ihmisoikeusmääräyksen rajoituslausekkeeseen on välttämätön, mutta ei riittävä ehto sille, että rajoitusperuste on hyväksyttävä myös perusoikeusjärjestelmän kannalta. Tämä johtuu ihmisoikeussopimuksen rajoitusperusteiden väljästä kirjoitustavasta, joka jättää sijaa kansalliselle harkinnalle. Hyväksyttävän perusteen vaatimusta on kansallisen perusoikeussäännöstön yhteydessä tulkittava siis tiukemmin kuin kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Viljanen, mts. 173. Ks. myös KKO 2003:119, jossa KKO toteaa, että kansalliset perusoikeusrajoitukset eivät voi ulottua kauemmas kuin vastaavat rajoitukset Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.

[220] PeVM 25/1994 vp, s. 4–5. Vrt. EYTI:n määrittelemät unionin takaamien perusoikeuksien rajoittamisperusteet, joita ovat:

1) rajoituksen on oltava perusteltu yhteisön oikeudellisten intressien näkökulmasta;
2) se ei saa olla suhteeton (ts. sen on oltava oikeassa suhteessa, *proportional*);
3) se ei saa loukata suojattavan oikeuden substanssia.

Ks. esimerkiksi asiat 4/73, Nold, ECR [1974], p. 491, kappale 14 ja 5/88, Wachauf, ECR [1989], p. 2609, kappale 18 sekä 58/80, Dansk Supermarked, ECR [1981], p. 181, kappale 11.

1) Lailla säätämisen vaatimus: rajoitusten tulee perustua eduskuntalakiin.
2) Täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus: rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä.
3) Hyväksyttävyysvaatimus: rajoitusperusteiden tulee olla perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttäviä, painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimia.
4) Ydinalueen koskemattomuuden vaatimus: tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta.
5) Suhteellisuusvaatimus: rajoitusten tulee olla välttämättömiä tavoitteen saavuttamiseksi sekä laajuudeltaan oikeassa suhteessa perusoikeuksien suojaamaan oikeushyvään ja rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painoarvoon.
6) Oikeusturvavaatimus: perusoikeutta rajoitettaessa on huolehdittava riittävistä oikeusturvajärjestelyistä.
7) Ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus: rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Valtiosäännön uudistustyö jatkui perusoikeussäännöstön uudistuksen jälkeenkin. Vuonna 1996 valtioneuvosto asetti työn jatkajaksi Perustuslaki 2000 -komitean[221], jonka tavoitteena oli perustuslakien kokonaisuudistus.[222] Eräänä tärkeänä yksittäisenä uudistuksessa määriteltävänä asiana komitean tuli ottaa kantaa siihen, kuinka lakien perustuslainmukaisuuden valvonta järjestettäisiin. Komitea totesi, että ihmisoikeussopimukset aiheuttavat painetta lakien perustuslainmukaisuuden jälkikontrolliin, mutta erillistä toimielintä ei tämän vuoksi ole syytä perustaa, vaan perustuslain etusijaa tavallisiin lakeihin nähden on vahvistettava.[223]

Maaliskuun ensimmäisenä päivänä vuonna 2000 astui voimaan uusi Suomen perustuslaki (731/1999, PeL), joka korvasi aikaisemmat neljä erillistä perustuslakia. Perusoikeusuudistuksella muutettu hallitusmuodon perusoikeussäännöstö siirrettiin sellaisenaan uuteen perustuslakiin. Perustuslakivaliokunnan mukaan uudistuksella yhtenäistettiin ja ajanmukaistettiin perustuslakia muuttamatta valtiosääntömme perusteita.[224]

---

[221] Uudistustyötä pohjustettiin Perustuslaki 2000 -työryhmässä. Ks. OLJ 8/1995.

[222] PeVM 16/1994 vp. Ks. komitean toimeksiannon arvioinnista Saraviita, LM 1996, s. 424 ss. Uudistuksen taustoista yleisesti esim. Viljanen, NAT 1998, s. 202 ss.

[223] KM 1997:13, s. 108–111.

Hallbergin mukaan keskustelu erillisestä valtiosääntötuomioistuimesta oli ohitettu ja lakien perustuslainmukaisuuden kontrolli tulisi järjestää käytännössä ylimpien tuomioistuinten toimivallan varaan. Hänen mukaansa tuomioistuimessa ei voi olla kysymys ”abstraktisesta toimivallasta julistaa lakia perustuslain vastaiseksi, vaan tarvittaessa tulee antaa ratkaisu viitaten perustuslain säännöksiin ja näin soveltaa tavallista lakia perusoikeusmyönteisesti ja jokin lainkohta sivuuttaenkin”. Kysymys on siis perustuslain etusijan vahvistamisesta. Hallberg, LM 1996, s. 843–844.

[224] PeVM 10/1998 vp, 11/1998 vp ja 1/1999 vp. Perustuslakiuudistusta koskee HE 1/1998 vp.

Lainkäytön kannalta huomionarvoista on, että uuden perustuslain 9 luku (98–105 §§) määrittää keskitetysti lainkäyttöjärjestelmän peruselementit. Pykälissä säädetään tuomioistuimista ja niiden tehtävistä, tuomareiden nimittämisestä ja virassapysymisoikeudesta, syyttäjälaitoksesta sekä armahduksesta.[225] PeL 6 §:n sisältämää yhdenvertaisuusperiaatetta on myös vahvistettu, mikä tukee samalla oikeusturva-ajattelun painopisteen siirtymistä aineellisen oikeusturvan eli materiaalisen oikeuden suuntaan.[226] Lainkäytön yleinen valvonta, mukaan lukien muun muassa menettelyn joutuisuuden valvonta, kuuluu ylimmille tuomioistuimille PeL 99.2 §:n mukaan.[227]

Vaikea kysymys lakien perustuslainmukaisuuden valvonnasta saa yksiselitteisen vastauksensa perustuslain laillisuusvalvontaa koskevassa 10 luvussa, jossa määritellään perustuslain ehdoton etusija sitä alemmanasteisiin säädöksiin nähden. 106 §:n mukaan

> *[J]os tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle*.

107 §:n mukaan taas

> *[J]os asetuksen tai muun lakia alemmanasteisen säädöksen säännös on ristiriidassa perustuslain tai muun lain kanssa, sitä ei saa soveltaa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa.*

Lisäksi 108 ja 109 §§:ssä määritellään valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtäväksi valvoa perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.[228] Lainsäädäntövaiheessa lakiehdotusten ja muiden asioi-

---

[225] Ks. tarkemmin Saraviita, 2000, s. 495–513.

[226] Hallberg, 1999a, s. 653. Ks. myös HE 309/1993 vp, s 42, jonka mukaan perusoikeusuudistuksen yhteydessä yhdenvertaisuuden periaate on saanut aikaisempaa vahvemman merkityksen muun muassa tuomioistuinten ja muiden viranomaisten harkintavaltaa rajoittavana periaatteena.

[227] Ks. tästä esim. Pölönen, LM 2005, s. 1108–1111.

[228] Nämä tehtävät määriteltiin jo perusoikeusuudistuksen yhteydessä (HM 46 ja 49 §§), mutta uuden perustuslain myötä ne saivat luontevan paikkansa PeL 10 luvussa. Viljasen mukaan säännökset ovat lähinnä deklaratorisia, sillä tällainen valvonta kuuluisi joka tapauksessa, ilman erillistä perustuslain säännöstäkin, oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen toimivaltaan. Olennaista on kuitenkin, että perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien valvonta kytketään säädöstasolla selvästi institutionaalisesti yhteen. Viljanen, LM 1996, s. 812. Ks. oikeuskanslerista ja oikeusasiamiehestä perusoikeuksien valvojina Hallberg, 1999c, s. 731 ss. ja Pölönen, LM 2005, s. 1111–1117 sekä oikeusasiamiehestä myös Lehtimaja, LM 1999, s. 897 ss. sekä Paunio, 2004, s. 264 ss.

den perustuslainmukaisuudesta sekä suhteesta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin lausuu PeL 74 §:n mukaan eduskunnan perustuslakivaliokunta.[229]

5.4.2 Ajanmukaiset prosessuaaliset oikeudet

Perusoikeusuudistuksella ajanmukaistettiin myös prosessuaaliset perusoikeudet. Vaikka Suomi oli jo pitkään kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kautta ollut sitoutunut turvaamaan tietyt prosessuaaliset oikeudet, vasta vuoden 1995 perusoikeusuudistuksella nämä oikeudet tulivat kansallisen perustuslain tasolla tunnustetuiksi. Ihmisoikeussopimusten yksi näkyvimmistä vaikutuksista uuteen perusoikeussäännöstöön onkin juuri prosessuaalisten turvasäännösten aikaisempaa näkyvämpi asema.[230] Alkuperäisen HM:n perusoikeusluvusta puuttuivat kokonaan yksilön näkökulmasta kirjoitetut oikeudenkäyntiä koskevat säännökset, mitä voitiin pitää merkittävänä puutteena kansainvälisoikeudellisiin velvoitteisiin nähden.[231]

Uudistettu HM 16 § asetti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin valtiosääntöoikeudelliset takeet. Säännös on siirretty muuttumattomana perustuslain 21 §:ään otsikon ”oikeusturva” alle ja kuuluu seuraavasti:

> *[J]okaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.*
>
> *Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.*

Oikeusturva voidaan määritellä siten, että se tarkoittaa varmuutta siitä, että lakeja sovelletaan kaikkiin samalla tavoin ja yhdenmukaisesti, tasapuolisesti ja puolueettomasti.[232] Oikeusturvaa koskeva säännös on periaatteellisesti erittäin merkittävä, sillä siinä vahvistetaan perustuslain tasoisesti, että yksityisillä asian-

---

[229] Perusoikeusuudistuksen yhteydessä VJ 46 §:ään lisättiin vastaava säännös. Viljanen arvioi tällöin, että tämä saattaa käytännön oikeuselämän kannalta välittömimmin vahvistaa ihmisoikeussopimusten asemaa Suomessa. Ks. Viljanen, LM 1996, s. 812–813.

[230] Viljanen, LM 1996, s. 789.

[231] Ks. HE 309/1993 vp, s. 21.

[232] Hallberg, 1999b, s. 705. Oikeusturvaan liittyy läheisesti myös PeL 6 §:n määrittelemä yhdenvertaisuuden periaate. Yhdessä ne muodostavat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perustuslailliset takeet.

osaisilla on tiettyjä menettelyllisiä perusoikeuksia erilaisissa julkisen vallan toimittamissa menettelyissä.[233]

Verrattuna ihmisoikeussopimusten vastaaviin määräyksiin perustuslain 21 § on kuitenkin sanamuodoltaan varsin yleisluontoinen ja suppea. Säännös on kuitenkin soveltamisalaltaan laaja, sillä se koskee sekä siviili- ja rikosprosessia että hallintomenettelyä ja hallintoprosessia, eli kaikenlaisia julkisen vallan menettelyitä[234]. Pelkästään rikosprosessia koskevia säännöksiä perustuslaissa ei ole, toisin kuin ihmisoikeussopimuksissa.

Perustuslain 21 §:n ensimmäisen momentin voidaan katsoa ilmaisevan seuraavat kolme oikeutta: 1) oikeus käsittelyyn, joka tarkoittaa oikeutta ensiasteen käsittelyyn (ja ratkaisuun) joko tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Tähän liittyy näin ollen myös *access to justice* -aspekti, eli kysymys oikeuden tosiasiallisesta saatavuudesta[235]; 2) oikeus muutoksenhakuun lainkäyttöelimessä, jonka mukaan täytäntöönpanovaltaan samastuvan viranomaisen ratkaisu voidaan saattaa riippumattoman lainkäyttöelimen tutkittavaksi sekä 3) oikeus käsittelyn asianmukaisuuteen ja viivytyksettömyyteen[236].

Käsittelyn asianmukaisuuden vaatimusta täsmennetään PeL 21 §:n 2 momentissa.[237] Lain esitöiden mukaan momentti ilmaisee oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon tärkeimmät osa-alueet, joita ovat käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, vaatimus päätöksen perustelemisesta sekä oikeus hakea muutosta. Luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Erikseen on jätetty mainitse-

---

[233] Leppänen, LM 1996, s. 238–239. Leppäsen mukaan tällä on merkitystä kahdella tasolla: ensinnäkin lainsäätäjän kannalta myös prosessioikeudellinen lainsäädäntöprosessi on oikeudellistunut, toiseksi lainkäyttötasolla säännös merkitsee vähintäänkin perustuslaillista argumenttia prosessioikeudellista tai muuta menettelysääntöä tulkittaessa ja sovellettaessa.

[234] Ihmisoikeussopimuksethan koskevat pelkästään oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin *tuomioistuimessa* (joka tosin on valvontaelinten oikeuskäytännössä autonominen käsite). Leppäsen mukaan säännös heijastaa osaltaan suomalaisen järjestelmän kehittymättömyyttä, missä tuomioistuinlaitos pitkälti rinnastetaan muihin viranomaisiin eikä sitä nähdä selkeästi erillisenä, myös muita viranomaisia kontrolloivana instituutiona. Ks. Leppänen, LM 1996, s. 239–240.

[235] Niemi-Kiesiläinen, 1999, s. 156, on arvioinut, että 21 § 1 mom:n keskeisin merkitys liittyy riita- ja hallintoasioihin, sillä kansalaiset eivät useinkaan koe keskeiseksi oikeusturvaintressikseen rikosasioiden saamista tuomioistuinmenettelyyn. En voi täysin yhtyä tähän näkemykseen, sillä myös rikosasioissa *access to justice* -näkökohdilla on tärkeä merkitys. Kansalaisen on voitava saattaa esimerkiksi rangaistusmääräysmenettely tuomioistuimen tutkittavaksi. Myös oikeus saattaa syyllisyyskysymys tuomioistuimen tutkittavaksi syyttämättäjättämistapauksessa on epäillyn kannalta merkityksellinen. Lisäksi mainittu lainkohta takaa oikeuden asian joutuisaan käsittelyyn tuomioistuimessa, mikä on erittäin keskeinen oikeus myös rikosasioissa.

[236] Käsittelyn joutuisuus ja viranomaisten neuvontavelvollisuus olivat arvioitavina oikeusasiamiehen tekemissä kanteluratkaisuissa jo kauan ennen perusoikeusuudistusta, 1970–80-luvuilla. Viranomaistoiminnan joutuisuuden vaatimus ei siis sinänsä ollut mikään perusoikeusuudistuksen myötä ilmaantunut uutuus. Ks. Paunio, 2004, s. 266. Ks. oikeusasiamiehestä erityisesti hallintomenettelyn joutuisuuden valvojana myös Husa, LM 2002, s. 352 ss.

[237] Leppänen, LM 1996, s. 242–243. Ks. myös Hallberg, 1999a, s. 655–661.

matta seuraavat vaatimukset, joiden kuitenkin katsotaan myös kuuluvan lainkäytön oikeussuojatakeisiin: käsittelyn suullisuus, oikeus saada oikeusapua (tarvittaessa julkisen vallan kustantamana) sekä oikeus valita itse oikeusavustajansa ja neuvotella hänen kanssaan luottamuksellisesti. Lailla voidaan myös säätää vähäisiä poikkeuksia esimerkiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta. Poikkeukset eivät kuitenkaan saa muuttaa julkisuuden asemaa pääsääntönä eivätkä vaarantaa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.[238]

> Lisäksi oikeussuojan takeita ovat eräät ihmisoikeussopimuksista johdetut, rikoksesta syytetylle taatut oikeudet, vaikka niitä ei nimenomaisesti olekaan mainittu puheena olevassa lainkohdassa. Tällaisia ovat oikeus tulla kohdelluksi syyttömänä, kunnes syyllisyys on laillisesti näytetty toteen, oikeus olla todistamatta itseään vastaan, oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto syytteiden sisällöstä ja perusteista henkilön ymmärtämällä kielellä, oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytyksiä valmistella puolustustaan, oikeus kuulustella ja kuulustuttaa todistajia, oikeus saada maksutta tulkkausapua ja oikeus olla tulematta syytetyksi tai tuomituksi toistamiseen saman teon perusteella. Mainitut oikeussuojatakeet on taattu muualla Suomen lainsäädännössä, ja ne kuuluvat yhtäläisesti perusoikeusturvan piiriin.[239]

Perustuslain 21 §:n tavoitteena on vahvistaa yksilön menettelyllisiä oikeuksia sekä tuomioistuin- että hallintoprosessissa. Sillä pyritään myös yksilöiden tosiasiallisen menettelyllisen tasa-arvon lisäämiseen oikeudenkäynneissä ja hallintoprosesseissa. Lisäksi sillä pyritään lisäämään perusoikeuksien suoraa soveltamista ja vahvistamaan ihmisoikeusmääräyksiä. Leppäsen mukaan säännöksen näkökulma on vahvasti yksittäistapauksen tasolla.[240]

Kaiken kaikkiaan perustuslain 21 §:ssä nimenomaisesti mainitut oikeudet koskevat keskeisimpiä prosessuaalisia periaatteita, jotka on konkretisoitu useissa

---

[238] HE 309/1993 vp, s. 74.

[239] HE 309/1993 vp, s. 74; Hallberg, 1999a, s. 662.

[240] Leppänen, LM 1996, s. 242. Vrt. Laukkanen, 1995, s. 97–98, joka näkee säännöksessä sosiaalisen prosessikäsityksen piirteitä. Laukkasen mukaan tuomioistuimen passiivisuus ei toteuta oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä eikä sen takaamiseksi myöskään riitä, että huolehditaan vain asianosaisten muodollisesta yhdenvertaisuudesta. Myös Jokelan mukaan voidaan puhua vallitsevien prosessikäsitysten muuttumisesta yksilöllisestä (liberalistisesta) sosiaalisen prosessikäsityksen suuntaan, vaikka prosessitodellisuus ei aina vastaakaan näitä ihanteita. Ks. Jokela, 1996, s. 24, av. 17. Leppäsen mukaan asianosaisten tosiasiallisen tasa-arvon lisääminen on vain sekundäärinen tavoite. Totta onkin, että säännöksen sanamuoto viittaa lähinnä muodolliseen tasa-arvoon. Jos kuitenkin säännöstä tulkitaan yhdessä ihmisoikeussopimusten vastaavien säännösten (lähinnä EIS 6 art.) ja niiden tulkintakäytäntöjen kanssa, kuten pitäisi, nähdään, että pelkkä muodollinen yhdenvertaisuus ei riitä *fair trialin* toteutumiseen, vaan oikeudenkäyntiä on tarkasteltava kokonaisuutena. Pelkkä muodollinen menettelysääntöjen noudattaminen ei välttämättä johda oikeudenmukaiseen lopputulokseen. Ks. HE 309/1993 vp, s. 72.

oikeudenkäymiskaaren ja muiden prosessilakien säännöksissä.[241] Perustuslain määräys ei kuitenkaan täsmennä, miten nämä oikeudet tulee turvata. Koska PeL 21 § ja erityisesti sen ilmaisema käsite ”oikeudenmukainen oikeudenkäynti” pohjautuu erittäin läheisesti kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin (erityisesti EIS:een[242]), on perusteltua tukeutua myös säännöksen tulkinnassa ihmisoikeussopimusten vastaavien määräysten soveltamiskäytäntöön.[243]

6 YHTEENVETOA

Luvussa on tarkasteltu kansainvälisen ihmisoikeusajattelun ja kotimaisen perusoikeusajattelun historiallista kehitystä ja erityisesti prosessuaalisten oikeuksien asemaa niiden osana. Oikeudenkäyntimenettelyn asianmukaisuutta ja oikeudenmukaisuutta on pidetty tärkeänä oikeutena jo varhaisista ajoista lähtien. Luonnonoikeudellisen ajattelun kehittymisen myötä yksilön asema yhteiskunnassa alkoi korostua. Yksilö alettiin tunnustaa myös prosessin subjektiksi, jolle kuuluu tiettyjä oikeuksia menettelyn reiluuden suhteen.[244] Yksi noista oikeuksista oli menettelyn viivytyksettömyys.[245]

---

[241] Ks. tarkemmin Niemi-Kiesiläinen, 1999, s. 164–172. Hallberg, 1999a, s. 652 huomauttaa, että perustuslakiin voidaan ottaa vain perusperiaatteet, minkä vuoksi oikeusturvan toteutuminen edellyttää selkeätä lainsäädäntöä sekä moitteetonta säädösten valmistelua ja niiden soveltamista. Erityistä huomiota on kiinnitettävä tuomioistuinten ja muiden viranomaisten toimintaa ja menettelyä koskeviin säännöksiin.

[242] Viljanen, LM 1996, s. 789–790.

[243] Ks. HE 309/1993 vp, s. 74; Viljanen, LM 1996, s. 791; Leppänen, LM 1996, s. 243; Niemi-Kiesiläinen, 1999, s. 156; Saraviita, 2000, s. 174. Vrt. Hallberg, 1997, s. 52. Hän on arvioinut, että HM:n 16 § (nyt PeL 21 §) todennäköisesti työntää ihmisoikeussopimusta oikeuslähteenä kauemmas, joskin EIS 6 artiklalla on sijansa suomalaisessa lainkäytössä tämän rinnalla; ”parempi on ponnistaa tutulta pohjalta, joka sitä paitsi on vahvempi”. Oikeuskäytäntö ei ainakaan vielä ole osoittanut tätä todeksi; EIS:n täsmällisempi sanamuoto ja yksityiskohtainen oikeuskäytäntö on varsin vaikea ohittaa käytännön lainsoveltamistilanteessa. Paunio kuitenkin toteaa, että eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisutoiminnassa kotimainen perusoikeusjärjestelmä on yleisesti ottaen ohittanut EIS:n ja sen tulkintakäytännön ensisijaisena oikeuslähteenä. Ks. Paunio, 2004, s. 269.

[244] Ks. esimerkiksi Halila, 1979, s. 294–295 ja Jonkka, 1992, s. 45. Ihmisoikeudet eivät suinkaan kehittyneet minään saarekkeena erillään muusta kansainvälisestä oikeudesta, vaan ne saivat vaikutteita muun muassa humanitaarisesta oikeudesta. Humanitaarisessa oikeudessa konkretisoituvat monet ihmisoikeuksiakin koskevat kysymykset, kuten oikeus elämään tai kidutuksen kielto. Ks. esim. Dinstein, 1984, s. 345 ss. Myös kansainvälinen rikosoikeus on vaikuttanut rikosprosessuaalisten ihmisoikeuksien kehitykseen. Ks. esim. Bassiouni, 1985, s. 1453 ss.

[245] Alun perin vaatimus oikeudenkäynnistä kohtuullisen ajan kuluessa juontaa juurensa todennäköisesti *common law* -järjestelmästä, jossa jokaisella vapaalla miehellä oli oikeus vedota tuomariin kohtuullisessa ajassa. Ks. esim. Lupoi, 2000, s. 197 ss. sekä van Dijk, 1990, s. 93 ss. Myös mannermaisessa prosessissa vaadittiin oikeudenkäytöltä joutuisuutta. Syyt näihin joutuisuusvaatimuksiin olivat kuitenkin käytännölliset; kysymys oli lähinnä toimeenpanovallan, ei syytetyn, intresseistä. Varhaisina aikoina prosessi ei ollut vielä kovin oikeudellistunut, vaan se oli pitkälti maalli-

Nykyisin oikeus joutuisaan oikeudenkäyntiin turvataan nimenomaan ihmis- ja perusoikeutena ja valtion erityinen velvollisuus on taata sen toteutuminen. Kansainvälisessä ihmisoikeusnormistossa prosessin joutuisuus on alusta asti käsitetty osaksi oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja sitä koskevat säännökset sisältyvät sekä KP-sopimuksen (1966) että Euroopan ihmisoikeussopimuksen (1950) *fair trial*ia koskeviin artikloihin. Kotimaiseen perusoikeusnormistoomme oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja joutuisaa menettelyä koskevat säännökset kirjattiin vuonna 1995 voimaan tulleen perusoikeusuudistuksen yhteydessä. Säädöstasolla oikeus joutuisaan oikeudenkäyntiin on näin ollen kattavasti turvattu sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla, ja se on epäilemättä yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisimpiä osatekijöitä.

---

koiden toimittamaa. Kun lainkäytön ”infrastruktuuri” ei vielä ollut kehittynyt, ei ollut esimerkiksi mahdollista säilyttää vankeja kovin pitkiä aikoja. Tuomiot oli näin ollen saatava nopeasti täytäntöön. Oikeudenkäynti oli myös pitkälti suullista, mikä osaltaan vaati sen toimittamista mahdollisimman nopeasti. Vasta kun prosessi alkoi juridisoitua, alkoivat myös oikeudenkäyntien lykkäykset yleistyä, mikä puolestaan alkoi pitkittää oikeudenkäyntejä ajallisesti. Ks. Pihlajamäki, 2004, s. 265 ss. Ks. rikosprosessista Ruotsi-Suomessa yleisesti myös Almquist, 1954.

III Näkökohtia ihmis- ja perusoikeuksien tulkinnasta eurooppalaisessa ja kansallisessa kontekstissa

1 JOHDANNOKSI: MUUTTUVA OIKEUSLÄHDEOPPI

Normit ovat vain harvoin niin yksiselitteisiä, etteivätkö ne vaatisi tulkintaa. *Aarnio* on kuvannut lakipykäliä kuminauhaksi, jota tulkinnalla venytetään tai supistetaan tilanteen mukaan.[1] Myös ihmis- ja perusoikeusnormit ovat tulkinnanvaraisia, usein vieläpä enemmän kuin muut normit. Ne ovat luonteeltaan ja kirjoitusasultaan yleisiä ja sisältävät vain harvoin – jos koskaan – tarkkoja, yksiselitteisiä määräyksiä.[2] Ihmis- tai perusoikeusnormin tekstiä lukemalla on mahdotonta saada selville sen todellinen sisältö, vaan tarvitaan aina normin tulkintaa.[3] Tätä varten on osattava käyttää asiaankuuluvia oikeuslähteitä, jotka ovat oikeuden kansainvälistymis- ja ihmisoikeudellistumiskehityksen myötä olleet merkittävien muutosten kohteena. *Tuorin* mukaan oikeuslähdeoppimme vaatisikin uutta kodifikaatiota, jossa eurooppaoikeuden vaikutus näkyisi asiaankuuluvalla tavalla.[4]

Paitsi että ihmis- ja perusoikeusnormeja itseään on tulkittava, ne myös vaikuttavat suoraan ja auktoritatiivisesti muiden normien tulkintaan. Niillä on siis tulkinnallisessa suhteessa ainakin kahtalainen merkitys. Tämä on piirre, joka erottaa ihmis- ja perusoikeusnormit kaikista muista normeista. Usein tämän vuoksi

---

1 Aarnio, 1989, s. 19.

2 Mäenpää huomauttaa, että ihmisoikeusnormit ovat huomattavasti periaatesidonnaisempia kuin mihin meillä on perinteisesti totuttu, ja ne sisältävät runsaasti avoimia ja arvoperusteisia ilmauksia. Mäenpää, 1991, s. 313–314.

3 Lehtimajan sanoin: ”*Voimassaoleva oikeus löytyy yhtä harvemmin valmiista lakipykälästä. Se on räätälöitävä käsityönä kutakin tapausta varten.*” Lehtimaja, LM 1999, s. 907. Aarnio kuitenkin varoittaa ”mittatilauksena” tehtävien oikeudellisten rakennelmien olevan mahdollisesti ristiriidassa perinteisen oikeusvaltioajattelun kanssa, kun lain asettamat muodolliset oikeusturvatakeet korvautuvat tai ohentuvat aineellisilla, esimerkiksi perusoikeuksia koskevilla argumenteilla. Erityisesti tämä tulee hänen mukaansa esiin avointen tunnusmerkistöjen ollessa kyseessä, kun pelkistetty looginen päättely ei ole mahdollista. Aarnion mukaan tässä oikeusjärjestyksen rakenteen muutoksessa korostuvat oikeuden hyvinvointivaltiolliset piirteet. Aarnio, 2006, s. 111.

4 Ks. Tuori, LM 2000, 1051–1056. Tuori ennakoi tuomioistuinten ennakkopäätösten painoarvon kasvua kaikilla tasoilla, niin kotimaisessa kuin Eurooppa-oikeudessakin. ”Eurooppa-oikeudella” Tuori tarkoittaa EU-oikeutta sekä EN:n ihmisoikeussopimuksia, lähinnä EIS:ta ja sen tulkintakäytäntöä.

puhutaankin ”supernormeista” tai ”metatason normeista”. Ne vaikuttavat, tai ainakin niiden tulisi vaikuttaa, kaikkien muiden normien ja niiden tulkintojen taustalla, vaikka niihin ei nimenomaisesti olisikaan tarvetta viitata.

Oikeuslähdeopin kannalta ongelmallista on vielä sekin, että ihmis- ja perusoikeuksia eurooppalaisella tasolla viimekätisenä auktoriteettina tulkitsevien tuomioistuinten, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen sekä Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen, oikeuslähdeopit ovat hyvin toisenlaisia kuin meidän perinteinen, kansallinen oikeuslähdeoppimme. Näiden auktoriteettien toiminta myös muuttaa hyvin olennaisella tavalla kansallista oikeuslähdeoppia.[5]

Aarniolais-peczenikiläisen perinteen mukaan meillä on jaettu oikeuslähteet vahvasti velvoittaviin, joita ovat laki ja maantapa; heikosti velvoittaviin, joita ovat lainsäätäjän tarkoitus (*ratio legis*) ja tuomioistuinratkaisut; sekä sallittuihin oikeuslähteisiin, joita ovat oikeusvertailevat ja oikeushistorialliset argumentit, oikeustiede, arvot ja arvoarvostelmat sekä teleologiset argumentit.[6] Perus- ja ihmisoikeuksien vahvistunut asema niihin liittyvine kansainvälisine aspekteineen kuitenkin väistämättä muuttaa tätä asetelmaa.[7] Kysymys näiden uusien normityyppien asemasta oikeuslähdeopissa on monimutkainen, eikä se ratkea helposti, kuten vaikkapa sijoittamalla perustuslaki, EU-oikeus ja kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet uudeksi ylimmän auktoriteetin tasoksi, kuten *Karhu* on pyrkinyt osoittamaan.[8] Karhu kuvaa mielestäni varsin osuvasti nykyistä tilannetta sanoessaan, että ”nykyisen ’supernormistojen’ sävyttämän oikeusjärjestyksen yhtenäisyys on luonteeltaan arvo- ja moraaliväritteisten tärkeiden asioiden välittämää yhtenäisyyttä eikä enää normistojen auktoriteettiasemaan palautuvien loogisten

---

[5] Aarnion sanoin ”oikeuslähdeopin kannalta ihmisoikeussopimus lisäpöytäkirjoineen sekä eurooppaoikeus ovat aiheuttaneet sen, että suomalainen lainkäyttö on joutunut sidotuksi joukkoon ei-kansallisia pakollisia, heikosti velvoittavia ja sallittuja oikeuslähteitä. Muutos on radikaali erityisesti siksi, että monet oikeuslähteet sivuuttavat kokonaan aiemmat suomalaiset oikeuslähteet.” Aarnio, 1991, s. 86. Ks. myös Heinonen, 1991, s. 92–95. Myös Ruotsissa on pohdittu erityisesti EY/EU-oikeuteen liittyviä oikeuslähdeopillisia kysymyksiä, ks. tästä esim. Bernitz, JT 1991–92, s. 36–38; Pehrson, JT 1991–92, s. 626–637. Erityisesti prosessioikeuden kannalta ks. Andersson, JT 1998–99, s. 807–817.

[6] Ks. Aarnio, 1989, s. 218–247; Peczenik, 1995, s. 29–45. Vrt. Klami, jonka mukaan velvoittavuuskysymys ei ole ratkaistavissa kategorioilla, vaan normin velvoittavuudessa on kyse velvoittavuuden eriasteisesta kokemisesta, joka on psykologinen kysymys. Klami, LM 1998, s. 997.

[7] Oikeuslähdeopillisesti olennaisinta Euroopan ihmisoikeussopimuksen suhteen on siihen liittyvä valvontamekanismi. Ks. Aarnio, 1991, s. 77. Ks. myös Heinonen, LM 1990, s. 501. Aarnio onkin ”päivittänyt” oikeuslähdeoppinsa siten, että vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat edellä mainittujen lisäksi myös kansallisen oikeuden ulkopuolisista normistoista eurooppaoikeuden sitovat osat, EIS:n normit sekä EYTI:n ja EIT:n tietyt ennakkopäätökset. Kansallisen oikeuden normistoista lisänä ovat Suomen perustuslain perusoikeudet, kansallisen oikeuden osaksi saatetut kansainväliset sopimukset sekä systeemiperusteet. Ks. Aarnio, 2006, s. 292–293.

[8] Karhu, LM 2003, s. 795–798.

yhteyksien välittämää."[9] Lainkäyttäjältä vaaditaan tämän vuoksi tilanneherkkää juridista pelisilmää, jotta hän kykenee antamaan asianmukaisen ratkaisun myös tilanteessa, jossa perinteisen oikeuslähdeopin käyttökelpoisuus on heikentynyt.[10]

---

[9] Karhu, LM 2003, s. 804–805. Karhun näkemyksen mukaan oikeuslähteiden formaalisuudesta tulisi mahdollisimman pitkälle luopua ja korvata se yleisiin oppeihin ja perusoikeuksien sisältöön perustuvalla tilanneherkällä arvioinnilla. Ks. myös Klami, LM 1998, s. 996 ss. Nuotion, LM 2004, s. 1269–1271, mukaan Karhun ajatus on oikeansuuntainen, mutta oikeuslähdeopin formaalisuudesta koituvista eduista ja hyödyistä ei kuitenkaan tulisi hänen mukaansa luopua. Ks. myös Nuotio, 2005, s. 127 ss. Olen taipuvainen asettumaan tässä Nuotion kanssa samalle kannalle. Myös Virolainen – Pölönen, 2003, s. 96 av. 195, katsoo, että Karhun esittämä malli on lainkäyttöä ajatellen liian avoin ja epämääräinen.

Ks. myös van Hoecke – Ost, 1997, s. 189 ss., joka ytimekkäästi kuvaa oikeudellisen doktriinin laajempaa muutosta eurooppalaisen juristin kannalta. Syitä tähän "oikeudellisen doktriinin kriisiin" ovat lainsäädännön muutosten kiihtyvä tahti, erikoistuminen, oikeudellisen doktriinin kehittäjien määrän kasvu, oikeusjärjestysten pluralisaatio sekä informaatiokaaos. Kaikki tämä vaikeuttaa oikeudellisen järjestelmän hallintaa. Ratkaisuksi van Hoecke – Ost ehdottaa doktriinin uudelleenmuotoilua (yleis)eurooppalaisella tasolla perustuen yleisiin oikeusperiaatteisiin. Monet toimijat, kuten EU ja EIT, jo tekevätkin tätä omilla tahoillaan, mutta tarvittaisiin laajempaa ja yhtenäisempää systematisointia, joka ottaisi kaikki näkökohdat huomioon ja järjestäisi kaoottisen joukon yksittäisiä sääntöjä ja periaatteita yleisen ja yhtenäisen eurooppalaisen oikeusjärjestyksen (*European legal order*) alle. Kavonius, 2001, s. 36, määrittelee yhdeksi oikeusperiaatteen keskeiseksi piirteeksi sen, että se luo yhteyksiä oikeuden maailmassa ja saa velvoittavuuttaan monesta yhteydestä. Sellaisena oikeusperiaatteet tuntuisivatkin sopivan oikeusjärjestyksen uudenlaiseen systematisointiin varsin mainiosti. Ks. periaatteiden soveltamisesta myös Huovila, 2003, s. 32–36.

Tuorin kehittelemälle oikeuden tasoajattelulle käännettynä voidaan puolestaan sanoa, että nykytilan sekavuus johtuu pitkälti siitä, että oikeuden pintatasossa tapahtuu jatkuvasti nopeaa ja rajuakin liikehdintää, mikä heijastuu tätä alemmille tasoille – oikeudelliseen kulttuuriin sekä oikeuden syvärakenteeseen. Ks. oikeuden tasoista Tuori, 2000, s. 163–216. Jopa oikeuskulttuurin tasolle kuuluva oikeudenalajaottelukin elää voimakasta muutoksen aikaa, ks. Tuori, LM 2004, s. 1196 ss. Vallitsevaa tilannetta voitaisiin ehkä parhaiten jäsentää pureutumalla oikeuden syvärakenteeseen, joka on oikeuden vakain ja hitaimmin muuttuva kerrostuma. Syvärakenteesta löytyvien eri oikeuskulttuureja yhdistävien tekijöiden kautta voitaisiin pyrkiä systematisoimaan myös pintatasoa uudella, dynaamisella tavalla. Tämän suuntaisesti myös Kavonius, 2001, s. 210–212. Ks. myös Ilveskivi, 1998, s. 34–35, joka on arvioinut Tuorin mallin avulla muutosta suomalaisessa perusoikeusparadigmassa. Tuori itse näkee ihmisoikeus- ja perusoikeusperiaatteiden vakiintumisessa mahdollisuuden pirstoutuneen oikeusjärjestyksen ja oikeuskulttuurin yhtenäistämiseen. Ks. Tuori, LM 1998, s. 1010–1013.

Kiinnostava on myös Tolosen kehittelemä toimintateoreettinen näkökulma oikeuslähdeoppiin, jossa oikeus ja sen soveltaminen (lainkäyttö) nähdään prosessina, jossa eri toimijat tuottavat toiminnalliseen (oikeuslähde)verkostoon oman näkökulmansa mukaisia tuloksia, jotka puolestaan ovat toisille toimijoille lähtökohtia. Ks. Tolonen, 2003, erityisesti s. 3–11. Nuotion mukaan Tolosen malli on dynaaminen, muutoksen aidosti tavoittava teoriamalli. Sen sijaan kyseenalaista on hänen mukaansa se, voidaanko oikeuden kenttä kuvata puhtaasti toiminnallisena ilman, että siihen on tarpeen liittää normatiivisia ja rakenteellisia elementtejä. Ks. Nuotio, LM 2004, s. 1273–1275; samoin Aarnio, 2006, s. 338.

[10] Myös Aarnio, 1986, s. 72–73, perää asennemuutosta tässä suhteessa ja katsoo, että lainkäyttö on nykypäivänä oikeuskehityksen luova elementti. Hänen mukaansa lainkäyttäjältä edellytetään herkkyyttä tunnistaa yhteiskunnassa tapahtuvia olennaisia arvopohjan muutoksia ja reagoida niihin. Tämä ei silti tarkoita sitä, että Aarnio allekirjoittaisi Karhun esittelemän "tilanneherkän oikeuslähdeopin", vaan hän puolustaa voimakkaasti systeemisidonnaista oikeusajattelua. Aarnion

Siitari-Vanne toteaa nähdäkseni kutakuinkin saman huomauttaessaan, että tuomitsemistoiminnan tehokkuuteen vaikuttaa paljon se, miten hyvin tuomioistuimissa hallitaan oikeusjärjestyksen kerroksellisuutta.[11]

Kysymys ihmis- ja perusoikeuksien vaikutuksesta oikeuslähdeoppiin ja normien tulkintaan on siis hyvin monitahoinen. Tässä luvussa ei pyritä tyhjentävään esitykseen niiden osalta, vaan tavoitteena on yleisesti hahmotella ihmis- ja perusoikeuksien tulkinnalle ominaisia piirteitä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa, Euroopan yhteisöjen tuomioistuimessa sekä kansallisessa lainkäytössä. Näiden piirteiden tiedostaminen ja ymmärtäminen auttaa lainkäyttäjää konkreettisessa tilanteessa paitsi perustelemaan omaa ratkaisuaan, myös ymmärtämään auktoriteettitulkitsijoiden tekemiä ratkaisuja ja niiden perusteluita. Esimerkiksi oikeudenkäynnin keston kohtuullisuuden määrittäminen ei tapahdu vain yksinkertaisesti laskemalla päiviä kalenterista, vaan se vaatii useiden toisiinsa liittyvien näkökohtien huomioimista sekä niiden arvioimista ja tulkitsemista. Edes jonkinlainen ymmärrys siitä, kuinka samaa kysymystä arvioidaan muiden tulkitsijoiden toimesta, auttaa pääsemään kohti oikeudenmukaista ja koherenttia lopputulosta.

2 EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIN EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN TULKITSIJANA

2.1 Sopimusmääräysten luonteesta

Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräykset ovat monilta osin varsin yleisluonteisia. Ne ovat luonteeltaan lähinnä oikeudellisia standardeja eivätkä täsmällisiä oikeusnormeja. Niissä asetetaan tiettyjä tavoitteita antamatta kaikilta osin täsmällisiä määräyksiä sen enempää tavoitetasosta kuin niistä keinoistakaan, joita käyttäen tämä taso tulisi saavuttaa.[12] Tästä yleisluontoisuudesta johtuen määräysten täsmällistä sisältöä ja soveltamisalaa voi olla vaikea hahmottaa, eikä se myöskään selviä pelkkää sopimustekstiä lukemalla.[13] Määräysten jaottelu eri kategorioihin auttaa ymmärtämään normien sisältöä ja luonnetta.

---

mukaan ”supernormistoillakin” tulisi olla vahva institutionaalinen tuki, jotta se systemaattis-oikeudellinen rakenne, jota tarvitaan ratkaistavan tilanteen tunnistamiseksi, tulisi asianmukaisesti esiin ja tilanne hahmottuisi oikeudellisesti asianmukaisella tavalla. Ks. Aarnio, 2006, s. 317–338.

[11] Siitari-Vanne, 2005, s. 739.

[12] Pekkanen, LM 1991, s. 354.

[13] Esimerkiksi Ashworth varoittaa lukemasta EIS:n tekstiä ilman oikeuskäytännön tukea, sillä oikeuskäytännössä on luotu monet erityisesti 6 artiklaan liittyvät doktriinit, jotka eivät esiinny itse sopimustekstissä. Ashworth, CrimLR 1999, s. 271.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvatut oikeudet voidaan jaotella kolmeen ryhmään. Voidaan puhua a) ehdottomista tai absoluuttisista oikeuksista (*absolute rights*), b) rajoituskelpoisista oikeuksista (*limited rights*) ja c) rajoitusehdon sisältävistä oikeuksista (*qualified rights*).[14]

> Oikeuksien voidaan sanoa olevan *absoluuttisia* silloin, kun niitä ei voida rajoittaa missään olosuhteissa, ei edes sodan tai yleisen hätätilan aikana. Tällaisiksi on katsottu muun muassa oikeus elämään (2 art.), kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kielto (3 art.), orjuuden kielto (4(1) art.) sekä taannehtivan rikoslainsäädännön kielto (7(1) art.). Oikeudet ovat puolestaan *rajoituskelpoisia* silloin, kun jäsenvaltioiden on sallittua rajoittaa niitä tasapainottamatta (tai suojaamatta) rajoituksilla mitään yleistä intressiä. Tällaisiksi on katsottu muun muassa pakkotyön kielto (4(2) ja (3) art.), oikeus vapauteen (5 art.) sekä oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (6 art.). *Rajoitusehdon sisältäviä* oikeudet ovat silloin, kun positiiviseen muotoon kirjoitettuja oikeuksia on sallittua rajoittaa artiklassa säädetyin tavoin jonkin yleisen intressin turvaamiseksi. Tällaisia ovat muun muassa oikeus perhe- ja yksityiselämään (8 art.), uskonnonvapaus (9 art.) sekä kokoontumis- ja yhdistymisvapaus (11 art.).[15]

Tässä jaottelussa EIS 6 artiklan sisältämä oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuitenkin tarkalleen ottaen muodostaa oman kategoriansa. Artiklassa ei suoranaisesti osoiteta perusteita, joiden nojalla oikeuksia voidaan rajoittaa, kuten muissa rajoituskelpoisia oikeuksia koskevissa artikloissa.[16] Sen sijaan ihmisoikeustuomioistuin on useissa tuomioissaan tulkinnut 6 artiklan rajoittami-

---

[14] Suomenkieliset nimikkeet ovat kirjoittajan. Ks. esim. Starmer et al., 2001, s. 4 sekä Human Rights and the Courts, 1999, s. 21–22. Vrt. Yourow, 1996, s. 188–189, joka esittää ”oikeuksien hierarkian” (*rights hierarchy*) tai ”oikeuksien jatkumon” (*rights continuum*) teorian. Tässä jaottelussa oikeuksien keskiössä ovat ehdottomat oikeudet, joiden loukkaamisen suhteen ei ole mitään harkintavaltaa, kuten esimerkiksi kidutuksen kielto. Seuraavalla kehällä ovat ”vähemmän elintärkeät” oikeudet, kuten oikeudenmukainen oikeudenkäynti, joiden tulkinnassa staattinen ja dynaaminen tulkinta kilpailevat keskenään. Tällä kehällä voidaan vielä erotella oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat artiklat sekä henkilökohtaisia vapauksia koskevat artiklat. Näistä ensimmäiseen ryhmään kuuluvat oikeudet muuttuvat hitaasti ja niiden tulkinta on jäsenvaltioissa varsin samanlaista, kun taas jälkimmäinen ryhmä tarvitsee tulkinnassa erityisesti harkintamarginaalioppia kansallisten variaatioiden vuoksi. Uloimmalla kehällä on valtioille eniten harkintavaltaa jättävä EIS 15 artikla, joka oikeuttaa poikkeamaan tietyistä sopimusvelvoitteista hätätilan aikana. Sudre puolestaan jaottelee oikeudet koskemattomiin (*intangibles*), ehdollisiin (*conditionnels*) ja epäsuoriin tai epäitsenäisiin (*indirects*). Ks. Sudre, 1997a, s. 46–49.

[15] Starmer et al., 2001, s. 5. Rajoituskelpoisia oikeuksia voidaan yleisen edun vuoksi rajoittaa artiklassa määrätyillä perusteilla, esimerkiksi henkilön vapaus voidaan riistää vangitsemalla hänet sen jälkeen, kun hänet on tuomittu toimivaltaisessa tuomioistuimessa (EIS 5(1)(a) art.). Näiden rajoitusten on kuitenkin aina perustuttava lakiin. Rajoituksella on myös aina tähdättävä artiklassa ilmaistuun päämäärään, joka voi olla esimerkiksi yleinen turvallisuus tai rikollisuuden estäminen. Rajoituksen on lisäksi oltava välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa, eikä se saa olla syrjivä. Ks. Starmer et al., 2001, s. 5–6; Pellonpää, 2000, s. 194–205.

[16] Poikkeuksena on kuitenkin oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamista koskeva säännös, jossa perusteet on lueteltu artiklassa itsessään.

sen olevan oikeutettua esimerkiksi uhrien tai todistajien suojelemiseksi.[17] Tällaisten rajoitusten lukumäärä on kuitenkin hyvin pieni. Lisäksi näiden rajoitusten tulee olla erittäin välttämättömiä ja tarkoituksenmukaisia. Tarkalleen ottaen EIT:n muotoilemat rajoitukset määrittävät 6 artiklan soveltamisalaa. Rajoitusten perusta ja rajoitusmekanismi on siis toinen kuin muiden rajoituskelpoisten tai rajoitusehdon sisältävien oikeuksien.[18]

Joidenkin ihmisoikeussopimuksen määräysten voidaan katsoa myös saavuttaneen tapaoikeuden aseman.[19] Tapaoikeudellisiksi ihmisoikeuksiksi voidaan hyväksyä yleismaailmallisesti tunnustetut ihmisyysarvot sekä oikeudet, jotka ovat ratkaisevia ihmisarvon suojaamisen kannalta tai joiden loukkaaminen aiheuttaa kansainvälisen yhteisön tuomitsemisreaktion.[20] Rikosprosessia ajatellen tapaoikeuden asemassa ovat *Meronin* mukaan ainakin taannehtivan rikoslainsäädännön kielto sekä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisimmät säännöt, joita ovat ainakin vaatimus laillisesta, riippumattomasta ja puolueettomasta tuomioistuimesta, syyttömyysolettama, oikeus olla todistamatta itseään vastaan sekä tunnustukseen pakottamisen kielto. Lisäksi syytetyllä on oltava oikeus puolustautua itse tai valitsemansa avustajan välityksellä. Hänellä on myös oltava oikeus kuulustella todistajia sekä oikeus hakea muutosta. Tapaoikeudellisessa asemassa on myös *ne bis in idem* -periaate.[21]

Euroopan ihmisoikeussopimukselle tyypillistä on myös, että muutamat siinä määritellyt oikeudet ovat suoraan sovellettavia.[22] Jokaisen artiklan kohdalla on

---

[17] Ks. esim. Doorson v. the Netherlands (26.3.1996), kohta 70, jossa EIT lausuu, että syytetyn oikeuksia voidaan punnita todistajien suojelemisen kannalta. Se katsoi tapauksessa, että todistajien suojeluintressi oli tärkeämpi kuin syytetyn oikeus saada henkilökohtaisesti kuulla häntä vastaan todistaneita henkilöitä.

[18] Starmer et al., 2001, s. 4.

[19] Kansainvälinen tapaoikeus muodostuu valtioiden lakien tapaan hyväksymistä ja noudattamista käytännöistä. Yleisesti noudatettu valtiokäytäntö siis muodostaa tavan, eikä päinvastoin. Tapaoikeudella on merkitystä muun muassa sen vuoksi, että sillä voidaan täyttää niitä (oikeus)aukkoja, joita väistämättä jää kodifioitaessa kansainvälisen oikeuden sääntöjä. Kodifiointi itsessään vaikuttaa myös tapaoikeuden sisältöön. Ilmeisin merkki ihmisoikeusnormin tapaoikeudellisesta luonteesta on se, että normi sitoo myös valtioita, jotka eivät ole osapuolena normin ilmaisevassa sopimuksessa. Tällöin näitä sopimuksen ulkopuolisia valtioita ei luonnollisestikaan sido sopimusnormi, vaan sopimusnormin kanssa identtinen tapanormi. Meron, 1989, s. 3, 90.

[20] Meron, 1989, s. 94. Vrt. Watson, 1999, s. 79–106, jonka mukaan on vaikea määritellä ihmisoikeuksien tapaoikeudellinen järjestelmä, koska edes kaikkein perustavinta laatua olevaa ihmisoikeutta, oikeutta elämään, ei aina kunnioiteta edes suhteessa valtioiden omiin kansalaisiin. Kansainvälisessä oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu joidenkin ihmisoikeuksien olevan jopa *jus cogens* -luonteisia eli kaikissa oloissa ehdottoman pakottavia säännöksiä. EIT on tunnustanut tällaiseksi säännökseksi ainakin kidutuksen kiellon, ks. Al-Adsani v. the United Kingdom (21.11.2001), kohta 60.

[21] Ks. Meron, 1989, s. 96–97. Ks. myös van Dijk, 1990, s. 89 ss.

[22] Ks. suorasta sovellettavuudesta Scheuner, 1968, s. 197. Soveltamisteknisesti ihmisoikeusmääräyksiä voidaan jaotella erilaisiin luokkiin, joista yksi luokka on suoraan sovellettavat eli itsestään

ratkaistava erikseen, onko se sovellettavissa suoraan kansallisissa tuomioistuimissa. Suoraan sovellettavaksi on jo vanhastaan katsottu ainakin 13 artikla, joka takaa oikeuden tehokkaaseen oikeussuojakeinoon.[23] Myös muutamat 6 artiklan määräyksistä voivat nähdäkseni olla suoraan sovellettavia, sillä erityisesti 6 artiklan 3 kohdan takaamat oikeudet on niin täsmällisesti määritelty, että niiden ei voida olettaa vaativan muuntamista valtionsisäiseksi oikeudeksi ollakseen soveltamiskelpoisia.

2.2 Tulkintametodit

Tulkitessaan Euroopan ihmisoikeussopimusta EIT:n lähtökohtana on, että ihmisoikeussopimus on kansainvälinen yleissopimus, jonka tulkinnassa on otettava huomioon kansainvälisoikeudellisten sopimusten tulkinnassa yleisesti noudatettavat periaatteet.[24] Nämä periaatteet on tärkeimmiltä osin kodifioitu valtiosopimusoikeutta koskevassa Wienin yleissopimuksessa.[25] Sopimuksen 31(1) artiklan yleissäännöksen mukaan

> *[V]altiosopimusta on tulkittava vilpittömässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytetyille sanonnoille niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys, sekä valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa.*[26]

Yleisten kansainvälisten tulkintaperiaatteiden lisäksi EIT on kehittänyt ihmisoikeussopimuksen tulkintaa varten myös omia tulkintaperiaatteita, joita seuraavassa lyhyesti käsitellään.[27]

---

vaikuttavat oikeudet. Tämän vastakohta on muuntamista eli implementointia vaativat oikeudet. Jaottelusta ks. Blaustein, 1991, s. 100–101.

[23] Ks. Scheuner, 1968, s. 198.

[24] Pellonpää, 2005, s. 209. Ks. myös Bernhardt, 1990, s. 65 ss., joka huomauttaa, että periaatteiden tulkinnassa on otettava huomioon kulloisenkin sopimuksen erityisluonne ja siinä käytettyjen käsitteiden autonominen kansainvälinen merkitys. Sopimusta on tulkittava periaatteiden valossa objektiivisella ja dynaamisella tavalla.

[25] SopS 33/1980.

[26] EIT viittasi artiklaan muun muassa tapauksessa Golder v. the United Kingdom (21.2.1975), kohta 29, jossa se totesi, että Wienin yleissopimuksen periaatteet ovat myös EIS:n tulkinnan lähtökohtana. Ks. EIS:n tulkinnasta Wienin yleissopimuksen valossa Golsong, 1993, s. 147.

[27] Tulkintaperiaatteita voidaan luonnollisesti jaotella eri tavoin. Esimerkiksi Matscher, 1995, s. 504, luettelee EIT:n tärkeimmiksi tulkintaperiaatteiksi seuraavat: teleologinen tulkinta; evolutiivinen tulkinta; autonominen tulkinta; oikeusvertaileva tulkinta; harkintamarginaalioppi; suhteellisuusperiaate sekä subsidiariteettiperiaate.

Ks. myös Loucaides, 1998, s. 124–125, jonka mukaan EIT:n käyttämät tulkintametodit ovat yleensä seurailleet ihmisoikeustoimikunnan vastaavia metodeja. Onkin selvää, että nämä eivät ole voineet paljon poiketa toisistaan. EIOT:n tulkintametodeiksi Loucaides luettelee:

a) lähtökohtana tulkinnassa sopimusteksti yleisesti, mukaan lukien lisäpöytäkirjat;
b) kansainvälisen oikeuden yleiset säännöt, erityisesti Wienin sopimusoikeuskonventio;
c) EIS:n erityispiirteiden ja määräysten tavoitteiden huomioonottaminen;

2.2.1 Sanamuodon mukainen tulkinta

Wienin yleissopimuksen 31(1) artiklan mukaan valtiosopimusten tulkinnan lähtökohtana on siis niiden sanamuoto (*textuality principle*) ja sanojen tavallinen merkitys (*ordinary meaning*).[28] Euroopan ihmisoikeussopimuksessa käytetään samoja oikeudellisia käsitteitä kuin kansallisessa lainsäädännössä määrittelemättä kuitenkaan niiden erityistä ”ihmisoikeudellista” käsitesisältöä. EIT on vakiintuneesti katsonut, että tällaisille käsitteille on annettava ihmisoikeussopimuksen tulkintaan perustuva autonominen käsitesisältö.[29] Tässä analyysissä on kuitenkin otettava huomioon ihmisoikeussopimuksen ”tarkoitus ja päämäärä”.[30]

Joskus sanamuodon mukaisessa tulkinnassa saattaa ilmetä ristiriitaa sopimuksen kahden todistusvoimaisen kielen, englannin ja ranskan, kesken. Tällainen tilanne oli käsillä muun muassa Wemhoff-tapauksessa, jossa tuomioistuin joutui tulkitsemaan EIS 5(3) artiklan määräystä, jonka mukaan pidätetyllä tai vapaudenriiston kohteeksi joutuneella on viipymättä oikeus saada asia tuomiovaltaa

---

d) käytännöllinen, pelkästä kielellisestä tulkinnasta erottuva tulkinta, erityisesti määriteltäessä sanamuodon luonnollista tai tavanomaista merkitystä;
e) moniulotteisessa tapauksessa tulisi ottaa huomioon kysymyksessä olevan sopimusmääräyksen laajentava tulkinta mieluummin kuin rajoittava tulkinta;
f) esityöt otetaan huomioon lisämääreenä kertomaan sopimuspuolten tarkoituksesta ottaen kuitenkin huomioon sopimuksen objektiivisen tulkinnan tarkoituksella suojata yksilöä mahdollisimman tehokkaasti;
g) muut kansainväliset asiakirjat, jotka sisältävät samanlaisia määräyksiä, voidaan ottaa huomioon tulkinta-apuna;
h) kansallinen oikeuskäytäntö voidaan ottaa huomioon, mutta se ei ole määräävä tulkittaessa EIS:n termejä, joilla on autonominen sisältö;
i) sopimusta on tulkittava kulloinkin vallitsevien olosuhteiden valossa (*present day conditions*).

[28] Ks. Merrills, 1993, s. 69–72. Esimerkiksi tapauksen Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany (28.11.1978), kohdassa 40 EIT on pohtinut, mitä tarkoittaa ilmaisun ”*free assistance of an interpreter*” sana ”*free*” (”*gratuitement*”) yleiskielessä. Yourow’n mukaan tuomioistuin tukeutui ennen vuotta 1979 EIS 6 artiklaa koskevissa tulkinnoissaan lähinnä *textuality*-periaatteeseen. Tämän hän arvioi johtuneen siitä, että 6 artikla sisältää valtioille osoitettuja tarkkoja määräyksiä, jotka jättävät varsinaista harkintavaltaa ja siten sijaa vapaammalle tulkinnalle vain yhdessä suhteessa (oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittaminen). Yourow, 1996, s. 26–27, 54–55. Ks. myös Ost – van de Kerchove, 1998, s. 261–267.

[29] Pekkanen, LM 1991, s. 354–355. Sopimuksessa on myös epämääräisiä tai määrittelemättömiä käsitteitä sekä aukkoja. Näiden tulkinnasta ks. Melchior, 1990, s. 411 ss.

[30] Tapauksessa Soering v. the United Kingdom (7.7.1989), tuomioistuin lausui kohdassa 87 kokoavasti: *[I]n interpreting the Convention regard must be had to its special character as a treaty for the collective enforcement of human rights and fundamental freedoms. – – Thus, the object and purpose of the Convention as an instrument for the protection of individual human beings require that its provisions be interpreted and applied so as to make its safeguards practical and effective. – – In addition, any interpretation of the rights and freedoms guaranteed has to be consistent with ’the general spirit of the Convention’, and instrument designed to maintain and promote the ideals and values of democratic society.*

käyttävän viranomaisen tutkittavaksi. Artiklan englannin- ja ranskankieliset versiot poikkeavat toisistaan jossain määrin. EIT päätyi – muun muassa sopimuksen luonteeseen sekä sen tarkoitukseen ja päämäärään viitaten – tulkitsemaan määräystä valittajalle edullisemman ranskankielisen tekstin mukaisesti.[31] Tämän avulla sen voidaan katsoa korostaneen ihmisoikeussopimuksen luonnetta nimenomaan yksilön oikeuksien turvaajana.[32]

2.2.2 Sopimuksen päämäärä ja tarkoitus sekä sopimusmääräysten autonomisuus

Kuten Wemhoff-tapauksen yhteydessä todettiin, tarvitsee literaalinen tulkinta usein tuekseen myös muita tulkintaperiaatteita. EIT onkin tulkinnassaan monissa kohdin viitannut sopimuksen tarkoituksesta ja päämäärästä johtuvaan luonteeseen.[33] Tätä sopimuksen tarkoituksesta ja päämäärästä lähtevää tulkintaa voidaan kutsua teleologiseksi tulkinnaksi.[34] Usein EIT toteaa näissä tapauksissa lisäksi, että sopimusta ei ole tarkoitettu turvaamaan oikeuksia, jotka ovat teoreettisia tai illusorisia, vaan oikeuksia, jotka ovat käytännöllisiä ja tehokkaita.[35] Tätä voidaan kutsua tulkinnan tehokkuusperiaatteeksi.[36]

---

[31] Wemhoff v. Germany (27.6.1968). Englanninkielinen sopimusteksti kuuluu: ”*entitled to trial within a reasonable time or to release pending trial*” ja se sallii tulkinnan, jonka mukaan vapaudenriiston kohtuullisuutta arvioitaessa huomioon otettava aika päättyy syytejutun käsittelyn alkaessa. Ranskankielinen versio puolestaan kuuluu: ”*droit d'être jugée dans un délai raisonnable, ou libérée pendant la procédure*” ja sen mukaan huomioon otetaan myös syytteen käsittelyyn kuuluva aika. Tuomioistuin päätyi viimeksi mainitun tulkinnan kannalle katsoen, että puheena oleva aika päättyy rikostuomion antamiseen ensimmäisessä asteessa. Ks. tuomion kohdat 7–9.

[32] Pellonpää, 2000, s. 185.

[33] Ks. esimerkiksi Soering (7.7.1989), kohta 87; Wemhoff (27.6.1968), kohta 8. Yourow katsoo, että sopimuksen ”päämäärä ja tarkoitus” tulkintaperiaatteena on saanut EIT:n tulkinnassa hyvin vahvan aseman ja sitä sovelletaan useiden erityyppisten artikloiden tulkintaan. Periaatteen vahva asema johtuu hänen mukaansa siitä, että EIT on hyvin vaikeassa tilanteessa yrittäessään ottaa valtioiden erityispiirteet joustavasti huomioon ja koettaessaan samanaikaisesti välttää antamasta valtioille liikaa vapauksia keskeisten sopimuselementtien tulkinnassa. Yourow, 1996, s. 70–71. Uotin mukaan EIT:n tulkinnan viimesijainen raja kulkee sopimusvaltion hyväksyntää pitkin, sillä oikeuden sisältöä ei ole mahdollista määrittää sellaiseksi, että sopijavaltio ei suostu toimeenpanemaan sitä. EIT määrittää oikeuden sisällön ottamalla huomioon sopimusjärjestelmän institutionaalisen moraalin, joka on metodologisten reunaehtojen rajaama. Uoti, 2004, s. 7–11.

[34] Starmer et al., 2001, s. 6–7. Ks. myös Pustorino, 1998, s. 51–53, joka selostaa EIT:n erityisesti viime vuosina kehittelemää teleologiseen tulkintaan perustuvaa intressipunnintatekniikkaa, jolla pyritään löytämään oikea tasapaino yleisen ja yksityisen edun välillä.

[35] Ks. esimerkiksi Airey v. Ireland (9.10.1979), tuomion kohta 24. Tuomioistuin on useissa tapauksissa johtanut valtioille positiivisia toimintavelvoitteita myös traditionaalisia vapausoikeuksia ilmaisevista sopimusmääräyksistä. Ks. tästä Marguénaud, 1997, s. 40–42.

[36] Soering-tapauksen (7.7.1989) lisäksi muita tehokkuusperiaatetta ilmentäviä tapauksia ovat muun muassa Artico v. Italy (13.5.1980), kohta 33; Adolf v. Austria (26.3.1982), kohta 30 sekä

Tehokkuusperiaatteeseen liittyy läheisesti sopimusmääräysten autonomisen tulkinnan periaate. Tämän periaatteen mukaan sopimustekstissä käytetyillä käsitteillä, kuten esimerkiksi EIS 6(1) artiklan ”*criminal charge*” tai ”*civil rights and obligations*” on itsenäinen merkityksensä, joka ei välttämättä ole yhtenevä vastaavalla käsitteellä kansallisessa oikeudessa olevan merkityksen kanssa.[37] Periaatteen taustalla on EIT:n halu määritellä itse sopimusmääräysten soveltamisalan laajuus, eikä jättää sitä sopimusvaltioiden tahdon varaan.[38] *Yourow* kuitenkin huomauttaa, että tulkinta ei voi koskaan olla puhtaasti autonomista, sillä EIT ei voi ohittaa kansallista lakia ja käytäntöä ehdottoman välttämättömänä oikeuslähteenä (*vital source of law*).[39] EIS ei voi toimia missään tyhjiössä ja kääntyä tulkinnoissaan sisäänpäin. Oikeuskäytännön dynamiikka osoittaa hänen mukaansa kansallisen lain ja kansainvälisen valvontafunktion symbioottisen yhteyden.[40]

Autonomisen tulkinnan lähtökohtana ovat kuitenkin sopimusvaltioiden kansallisen lainsäädännön käsitteet.[41] Mikäli jollakin käsitteellä on eri sopimusval-

---

Minelli v. Switzerland (25.3.1983), kohta 30. Ks. myös Pellonpää, 2000, s. 185–186 sekä tarkemmin Merrills, 1993, s. 98–122 ja Callewaert, 2000, s. 95–105.

[37] Voidaan sanoa, että EIT luo autonomisilla tulkinnoillaan sarjan käsitteellisiä työkaluja, joiden avulla EIS:ta tulkitaan. Ne vaativat kuitenkin erilaisen lähestymistavan kuin perinteisesti on totuttu. Ks. tästä Human Rights and the Courts, 1999, s. 21–32. Autonomiset käsitteet ovat erittäin keskeisessä asemassa EIS 5, 6 ja 7 artikloiden tulkinnassa ja valtaosa EIT:n määrittelemistä autonomisista käsitteistä liittyy prosessuaalisiin oikeuksiin, erityisesti rikosprosessiin. Ks. Sudre, 1997, s. 4–8, 123–128; Ashworth, CrimLR 1999, s. 271. Yourow'n mukaan autonominen tulkinta on jopa päämetodi EIS 5 ja 6 artiklojen tulkinnassa, koska artiklat ovat sanamuodoltaan täsmällisiä, niihin ei juuri sisälly valtion harkintavaltaa ja niiden tulkintaa koskevat jutut ovat faktoiltaan hyvin samantyyppisiä. Yourow, 1996, s. 186.

[38] EIT:n tarkoitus ilmenee selvästi esim. tapauksessa Engel and others v. the Netherlands (8.6.1976), jossa oli kysymys 6 artiklan soveltuvuudesta kurinpitomenettelyksi luonnehdittavaan prosessiin. Kohdassa 81 EIT totesi: *[I]f the Contracting States were able at their discretion to classify an offence as disciplinary instead of criminal, or to prosecute the author of a 'mixed' offence on the disciplinary rather than on the criminal plane, the operation of the fundamental clauses of Articles 6 and 7 would be subordinated to their sovereign will.*

Autonomisen tulkinnan periaatteesta ks. myös esim. Matscher, 1993, s. 70–73. Autonomisessa tulkinnassa (samoin kuin myöhemmin käsiteltävässä evolutiivisessa tulkinnassa) vaarana on, että liian pitkälle vietynä se saattaa tuomioistuimen lainsäätäjän asemaan, mikä ei ole ihmisoikeussopimuksen tarkoitus. Ks. autonomisesta tulkinnasta myös Ganshof van der Meersch, 1990, s. 202–206 ja Pellonpää, 2000, s. 186.

[39] Esimerkiksi edellä mainitussa Wemhoff -tapauksessa (27.6.1968) EIT viittasi myös sopimusvaltioiden kansallisiin lakeihin määritellessään vapaudenmenetyksen päättymisaikaa EIS 5(3):n mukaan, ks. tuomion kohta 9 sekä tuomari Woldin enemmistön kantaa myötäilevä mielipide (*concurring opinion*), kohta III. Ks. kansallisten lakien käytöstä EIT:n ratkaisutoiminnassa Ganshof van der Meersch, HRLJ 1980, s. 13 ss.

[40] Yourow, 1996, s. 71. Ks. myös Frowein, 1992, s. 305.

[41] Itse asiassa EIT käsittelee harkinnassaan kansallista lakia yhtenä tosiseikkana (*fact*) muiden joukossa. Muita faktoja ovat kyseessä olevan yksittäisen jutun tosiseikat sekä yleiset faktat, jotka ovat tapauksen kannalta relevantteja. Ks. tarkemmin Rogge, 1993, s. 678–685.

tioissa sama tai ainakin johonkin määrään saakka yhtenäinen merkityssisältö, on sopimusta tällöin tulkittava tältä pohjalta.[42] Mikäli tällaista yhtenevää merkityssisältöä ei voida osoittaa, on tulkinnassa tukeuduttava sopimuksen tarkoitukseen ja päämäärään ja koetettava tämän perusteella määritellä käsitteen sisältö. Juuri tästä johtuen ihmisoikeussopimuksen määräyksiä on mahdotonta soveltaa tuntematta ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä, jossa se määrittelee sopimuksessa käytettyjen käsitteiden merkityssisällön.

Autonominen tulkinta tulee siis kysymykseen erityisesti silloin, kun sanamuodon mukainen tulkinta johtaisi ristiriitaan sopimuksen tarkoituksen ja päämäärän kanssa tai se olisi suorastaan mahdoton sen vuoksi, että kysymyksessä olevilla käsitteillä on eri maiden oikeudellisissa kielissä eri merkitys. Autonomisen tulkintatavan voidaan katsoa korostavan EIS:n luonnetta sopimuksena, jonka tarkoituksena on edistää jäsenvaltioiden ”yhteiseen perintöön” kuuluvia perusoikeuksia ja perusvapauksia – ei niinkään suvereeneille valtioille vastavuoroisia oikeuksia luovana sopimuksena.[43]

2.2.3 Kokonaisvaltainen tulkinta

Kun EIT tulkitsee ihmisoikeussopimusta antaen sen käsitteille joko tavallisen tai autonomisen merkityksen, se ei tulkitse näitä käsitteitä irrallisina, vaan ottaa huomioon myös niiden asiayhteyden sekä sopimuksen päämäärän ja tarkoituksen Wienin yleissopimuksen 31 artiklan mukaisesti. Tulkinnassa nousee usein ongelmaksi se, koskeeko tapaus vain yhtä sopimuskohtaa vai mahdollisesti useampia. Kahden tai useamman sopimuskohdan välistä yhteyttä käsitellessään EIT noudattaa periaatetta, jonka mukaan sopimusta ja sen lisäpöytäkirjoja on tulkittava yhtenä kokonaisuutena, eli kuten se on Golder-tapauksen kohdassa 30 lausunut: *[t]he process of interpretation of a treaty is a unity, a single combined operation*. Tästä periaatteesta se on päätynyt johtopäätökseen, jonka mukaan samaa (sopimusvaltion) toimintaa saatetaan arvioida useammankin sopimuskohdan valossa.[44]

Sopimuksen kokonaisvaltaiseen tulkintaan, missä sovellettavaksi saattaa siis tulla useampi kuin yksi sopimuskohta, liittyy kaksi EIT:n muotoilemaa periaatet-

---

[42] Feldbrugge v. the Netherlands (29.5.1986), kohdat 26–29.

[43] Pellonpää, 2000, s. 187.

[44] Golder v. United Kingdom (21.2.1975). Ks. esim. Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom (28.5.1985), kohta 60. Tapauksessa, jossa oli kyse Iso-Britannian maahanmuuttajia koskevasta lainsäädännöstä, EIT katsoi, että tilannetta koskee paitsi 4 lisäpöytäkirja, myös EIS 8 artikla. Ks. myös Merrills, 1993, s. 72–73. Tilanteesta, jossa useampi kuin yksi sopimuskohta soveltuu, voi luonnollisesti aiheutua myös ongelmia. Valittajan ei tarvitse yksilöidä, mihin sopimuskohtaan hän valituksessaan nojautuu. Esim. tapauksessa Guzzardi v. Italy (6.11.1980), EIT on laajalti pohtinut usean eri sopimuskohdan soveltumisesta aiheutuvia ongelmia.

ta. Ensinnäkään mitään sopimuskohtaa ei saa tulkita niin, että se mitätöisi jonkun toisen artiklan vaikutuksen.[45] Tällaisissa tilanteissa EIT saattaa todeta, että asiaa voitaisiin oikeudellisesti arvioida toisenkin sopimuskohdan nojalla, mutta että tällä ei kuitenkaan saa tehdä tapaukseen soveltuvan ”pääsäännön” merkitystä tyhjäksi. Toinen periaate koskee ikään kuin päinvastaista tilannetta; jos EIT katsoo, että jokin kysymys on tyhjentävästi säännelty yhdessä sopimuskohdassa, se ei anna oikeussuojaa enää minkään muun sopimuskohdan nojalla.[46]

2.2.4 Evolutiivinen eli dynaaminen tulkinta

Lähtökohtaisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuin seuraa omaa aikaisempaa tulkintakäytäntöään, josta poikkeamiseksi on yleensä pystyttävä osoittamaan perusteltuja syitä. Tällaisten syiden vallitessa tulkinnan muutoksia kuitenkin tapahtuu,[47] mistä puolestaan seuraa ihmisoikeussopimuksen tulkinnalle tyypillinen ”dynaamisuus” tai ”evolutiivisuus”. Evolutiivisen tulkintaperiaatteen mukaan ihmisoikeussopimuksen tulkinnan tulee seurata sopimusvaltioissa tapahtuvaa oikeudellista ja yhteiskunnallista kehitystä.[48] Ihmisoikeussopimus on ”elävä asiakirja (*living instrument*), jota on tulkittava tämän päivän olosuhteiden valossa”[49]. Dynaamisuus puolestaan juontaa juurensa ihmisoikeussopimuksen johdannosta, jossa sopimuksen tavoitteeksi määritellään siinä turvattujen ihmisoikeuksien ylläpitäminen ja edelleen kehittäminen. Näiden ihmisoikeuksien osalta sopimuksen solmimishetkellä saavutettu taso on säilytettävä ja niitä on kehitet-

---

[45] Leander v. Sweden (26.3.1987), kohta 78.

[46] Johnston and others v. Ireland (18.12.1986), kohta 57. EIT totesi, että koska se oli jo aiemmassa oikeuskäytännössään katsonut, että EIS 12 artiklasta ei voitu johtaa oikeutta avioeroon, ei tätä oikeutta voitu johtaa myöskään yleisluontoisemmasta EIS 8 artiklasta. Ks. myös Merrills, 1993, s. 74–75.

[47] EIT joutuu tekemään tulkintojaan aikaisempien ennakkopäätöstensä ja yhteiskunnallisten muutosten välisessä ristipaineessa. Vaikka lähtökohtana on demokraattisen yhteiskunnan arvojen ylläpitäminen, nämäkin arvot muuttuvat. Säilyttääkseen ajankohtaisuutensa on myös EIS:ta koskevien tulkintojen mukauduttava näihin muutoksiin. Toisaalta, vaikka tuomioistuin ei olekaan sidottu aiempiin tuomioihinsa, vaatii oikeusvarmuus kuitenkin erittäin hyviä syitä aiemmista päätöksistä poikkeamiseen. Hyvä esimerkki on sukupuolenvaihdosta koskenut tapaus Cossey v. the United Kingdom (27.9.1990), jossa EIT pohtii laajasti aiemmasta linjasta poikkeamisen kysymystä, ks. tuomion kohdasta 35 eteenpäin.

[48] Pekkanen, LM 1991, s. 353. Evolutiivisesta metodista ks. myös Marguénaud, 1997, s. 43–46; Matscher, 1993, s. 68–70. Koering-Joulinin mukaan literaalinen tulkinta ilman evolutiivista elementtiä johtaa tulokseen, joka on yhtä aikaa sekä vanhentunut että vääristynyt. Esim. EIS 6 artiklaa tulkittaessa on otettava huomioon se aikakausi, jolloin kotimainen prosessi on käyty ja suhteuttaa 6 artiklan vaatimusten tulkinta tähän. Koering-Joulin, 1995, s. 20.

[49] Ks. esim. Tyrer v. the United Kingdom (25.4.1978), tuomion kohta 31. Tapaus koski nuorelle miehelle Man-saarella määrätyn ruumiillisen rangaistuksen halventavuutta EIS 3 artiklan valossa. Ks. myös Pellonpää, 2000, s. 188.

tävä edelleen. Dynaaminen elementti liittyy siis nimenomaan sopimuksen edelleen kehittämiseen.[50]

Tuomioistuimen dynaamisesta (tai evolutiivisesta) tulkintatavasta johtuen sopimuksen esitöillä (*travaux préparatoires*) voi olla tulkinnan apukeinoina ainoastaan rajallinen merkitys.[51] EIT:n käytännössä on esimerkkejä siitä, että tuomioistuin ei aina ole katsonut olevansa esitöistä ilmikäyvän sopimuskumppanien alkuperäisen tarkoituksen sitoma.[52] Esitöihin on kuitenkin joissakin tapauksissa viitattu eräänlaisena evolutiivisen tulkinnan rajan osoittajana.[53] Osaltaan evolutiivista tulkintaa rajoittaa myös valtioille kuuluva harkintavalta (*margin of appreciation*) tiettyjen kysymysten osalta.[54]

---

[50] Pekkanen, LM 1991, s. 357. Pellonpää pitää mahdollisena, että oikeuskäytäntö ei enää kehity aikaisemmalla tavalla dynaamisesti sopimusvaltioiden piirin laajennuttua huomattavasti alkuperäisestä. Sopimusvaltiot ovat nykyisin varsin heterogeenisia ja niihin kuuluu myös valtioita, joiden ihmisoikeussuojan taso ei ole yhtä korkea kuin sopimuksen varhaisilla osapuolilla. Näin ollen mittapuuna ei voida enää pitää ”hyvää länsieurooppalaista keskivertovaltiota” samalla tavalla kuin aiemmin. Oikeussuojan tasoa ei silti Pellonpään arvion mukaan tultane alentamaan. Pellonpää, LM 1997, s. 16. Myös Jukka Viljanen pitää aiheellisena huolta dynaamisen tulkinnan heikentymisestä, ks. Viljanen, J., Oikeus 1998, s. 62.

[51] Ks. Merrills, 1993, s. 90–95. Ost – van de Kerchove huomauttaa, että usein esitöitä käytetään vain apuna varmistamassa muiden metodien avulla saatua tulkintaa. Ost – van de Kerchove, 1998, s. 267–270, 321.

[52] Ks. esim. tapaukset Young, James and Webster v. the United Kingdom (13.8.1981), kohdat 51–52 sekä Sigurdur A. Sigurjónsson v. Iceland (30.6.1993), kohdat 33–35.

[53] Esim. edellä mainitussa tapauksessa Johnston and others v. Ireland (18.12.1986), kohta 52, tuomioistuin ei – esitöihin viitaten – katsonut voivansa laajentaa EIS 12 artiklan tulkintaa koskemaan myös oikeutta avioeron saamiseen.

[54] Pekkanen, LM 1991, s. 362. Ks. harkintamarginaalista myös Marguénaud, 1997, s. 47–50; Macdonald, 1993, s. 83 ss.; Ganshof van der Meersch, 1990, s. 206–220; Merrills, 1993, s. 151–175; Frowein, 1992, s. 345–349; Pellonpää, 2005, s. 222-233. Tuomioistuin ei ole koskaan määritellyt yleisesti ja kaikenkattavasti, mitä artikloja harkintamarginaali erityisesti koskee. Yourow’n mukaan EIT on soveltanut harkintamarginaalioppia – joskus eksplisiittisesti, joskus implisiittisesti – ainakin oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevissa 5 ja 6 artikloissa, henkilökohtaisia vapauksia koskevissa 8–11 artikloissa, 1 lisäpöytäkirjan 1 ja 2 artikloissa ja 4 lisäpöytäkirjan 2 artiklassa sekä syrjintää koskevassa 14 artiklassa, ks. Yourow, 1996, s. 22–24. Harkintamarginaalia rajoittaa niin sanottu suhteellisuusperiaate. Ks. tästä Eissen, 1993, s. 125 ss. ja Marguénaud, 1997, s. 51–55. Keskustelua on käyty myös harkintamarginaaliopista luopumisesta. Ks. esim. tuomari de Meyerin eriävä mielipide tapauksessa Z. v. Finland (25.2.1997): ”*I believe that it is high time for the Court to banish that concept* [margin of appreciation] *from its reasoning. It has already delayed too long in abandoning this hackneyed phrase and recanting the relativism it implies.*” Ks. myös Viljanen, J., Oikeus 1998, s. 63. Yourow’n mukaan kansallisten erityispiirteiden vuoksi harkintamarginaalioppi on kuitenkin perusteltu. Yourow, 1996, s. 3–6, 197.

EIT soveltaa myös niin kutsuttua konsensuaalista tulkintaa pyrkiessään löytämään tasapainon jäsenvaltioiden erityispiirteiden ja sopimuksen päämäärien välillä. Konsensuaalinen tulkinta yhdistelee useita eri tulkintametodeja ja se on myös harkintamarginaaliopin kannalta tärkeässä asemassa. Ks. Claude, 1998. Konsensuaalinen tulkintametodi sopii hyvin erityisesti sellaisten kysymysten ratkaisuun, joiden suhteen jäsenvaltioissa vallitsee hyvin erilaisia näkemyksiä, kuten vaikkapa raskauden keskeytys tai samaa sukupuolta olevien henkilöiden väliset suhteet. Ks. Rigaux, 1998, s. 41 ss.

Kaiken kaikkiaan kuitenkin evolutiivis-dynaaminen piirre on EIT:n tulkintakäytännössä huomattavasti tärkeämpi kuin pitäytyminen sopijapuolten ”alkuperäisessä tarkoituksessa”. Tuomioistuimen on kuitenkin pystyttävä perustamaan tulkintojensa muutokset johonkin objektiivisempaan kiinnekohtaan kuin vain omaan ”intuitioonsa” siitä, miten yhteiskunnallinen ilmapiiri ja demokraattisen arvot[55] ovat muuttuneet Euroopassa.[56] Hyvän työkalun tähän tarjoaa oikeusvertaileva lähestymistapa.[57] Oikeusvertailevassa metodissa sopimusta tulkittaessa kiinnitetään huomiota nimenomaan Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa vallitsevaan tasoon, mikä ilmentää eräänlaista ”eurooppalaista oikeuskulttuurisidonnaisuutta”[58].

Evolutiivista tulkintaa on myös kritisoitu – lähinnä sen vuoksi, että sopimuksen tavoitteisiin nojautuva evolutiivinen tulkinta ei perustu selviin kriteereihin ja saattaa siten johtaa ennalta arvaamattomiin tuloksiin. Kysymys on pohjimmil-

---

[55] ”Demokraattiset arvot” on käsitteenä huomattavan poliittinen ja suoraan yhteydessä poliittiseen demokratiaan ja demokraattisen yhteiskunnan kehitykseen. Demokraattisen yhteiskunnan jatkuvan muutoksen vuoksi myös kansallisen lainsäädännön on jatkuvasti seurattava demokraattisen yhteiskunnan kehitystä. Pekkanen, LM 1991, s. 357. Demokraattisina arvoina EIT on luetellut tapauksissa Handyside v. the United Kingdom (7.12.1976), tuomion kohta 49 sekä Dudgeon v. the United Kingdom (22.10.1981), kohta 53, ainakin moniarvoisuuden, suvaitsevuuden ja ennakkoluulottomuuden. Tapauksessa Young, James and Webster (13.8.1981), tuomion kohta 63, EIT puolestaan lisäsi, että demokratia ei merkitse sitä, että enemmistön kannan tulee aina voittaa, vaikka yksityisen edun tuleekin tarpeen tullen väistyä ryhmän edun edestä. EIT:n mielestä täytyy löytyä tasapaino, joka takaa vähemmistölle tasapuolisen ja asianmukaisen kohtelun sekä estää hallitsevan aseman väärinkäytön.

[56] Oikeudellisissa ja yhteiskunnallisissa oloissa tapahtuneeseen muutokseen perustuva evolutiivinen tulkinta edellyttää EIT:n kannan mukaan tosiasioihin perustuvaan selvitykseen nojautuvaa yhteiskunnallista muutosta sopimusvaltioissa. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, milloin ajattelutavan muutoksen voidaan katsoa tulleen siinä määrin yleisesti hyväksytyksi sopimusvaltioissa, että EIT voi perustellusti nojautua ratkaisussaan tähän muutokseen. Pekkanen, LM 1991, s. 360–361.

[57] Ks. Pellonpää, 2005, s. 215–222. Oikeusvertailevasta lähestymistavasta EIT:n oikeuskäytännössä ks. esimerkiksi Tyrer v. the United Kingdom (25.4.1978), tuomion kohta 31 sekä Marckx v. Belgium (13.6.1979), tuomion kohta 41. Myös tuomiossa Bäck v. Finland (20.7.2004) oikeusvertailu oli merkittävässä asemassa, ks. kohdat 25–26. Eräs keino, miten EIT saa tietoa eri jäsenvaltioiden säännöksistä ja käytänteistä on ns. sivuväliintulomenettely. EIS 36 (2) artiklan mukaan tuomioistuimen presidentti voi pyytää jäsenvaltiota, joka ei ole osapuolena asiassa, esittämään kirjallisia huomioita tai osallistumaan suulliseen käsittelyyn. Mm. mainitussa Bäck-tuomiossa Ruotsi, Norja, Alankomaat sekä Iso-Britannia tekivät kukin sivuväliintulon.

[58] Pellonpää, 2005, s. 218. Ks. Pretto and others v. Italy (8.12.1983), tuomion kohta 26, missä EIT pohti kysymystä tuomion julkistamisesta Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden tradition valossa. Ks. myös Scheuner, 1968, s. 209, jonka mukaan EIS:n tulkinnassa tulisi käyttää samanlaista vertailevaa metodia kuin EY-oikeudessa, jossa kunkin jäsenvaltion lainsäädäntö otetaan tietyissä kysymyksissä huomioon. Mikäli yhteinen tulkinta löytyy näistä, se on otettava lähtökohdaksi. Mainittu metodi tuskin sellaisenaan on sovellettavissa enää kummankaan järjestön puitteissa jäsenvaltioiden määrän noustua molemmissa useisiin kymmeniin. Ks. myös W. v. Switzerland (26.1.1993), missä tuomari Pettiti nimenomaan oikeusvertailevaa metodia käyttäen päätyi toisenlaiseen tulokseen kuin enemmistö muiden metodien avulla.

taan tuomioistuimen tulkinnallisen aktiivisuuden (*judicial activism*) ja tulkinnallisen pidättyvyyden (*judicial self-restraint*) välisestä suhteesta. Tulkinnallisesti aktiivinen tuomioistuin tulkitsee lakia vallitsevan tulkinnan ja vakiintuneen *case law*'n vastaisesti ja saattaa siten joutua lainsäätäjän rooliin. Tulkinnallinen pidättyvyys taas edellyttää, että tulkinnassa noudatetaan varovaisuutta, eikä sen avulla muuteta lakia tai lisätä siihen sellaista, jota tulkinnan avulla ei voida johtaa. Pidättyvässä tulkinnassa vaarana on, että yhteiskunnalliset muutokset jäävät liian vähäiselle huomiolle. Perimmältään kysymys on oikean tasapainon löytämisestä tulkinnallisen aktiivisuuden ja pidättyvyyden välillä. Evolutiivisessa tulkinnassa tuleekin pyrkiä objektiivisuuteen ja perustaa tulkinta tosiasioihin, jotta tuomarin henkilökohtainen arvomaailma ei saa liian suurta merkitystä.[59]

2.2.5 Implisiittiset oikeudet

Valtiosopimuksissa, kuten muissakaan sopimuksissa, ei voida säännellä nimenomaisesti kaikesta, mikä mahdollisesti saattaa niiden soveltamisessa tulla esiin. Kaikkea ei voida ennakoida ja myös olosuhteet voivat muuttua sopimuksen voimassaoloaikana. Sopimusoikeudessa on sen vuoksi tarpeen joskus tukea sopimuksen sanallisia ilmaisuja turvautumalla sopimuksesta ilmeneviin implisiittisiin normeihin, jos halutaan päästä järkevään tulkintatulokseen. Vaikka implisiittiset normit eivät ole vältettävissä sopimusten tulkinnassa, on kiistanalaista, kuinka kauas tulkitsija voi mennä. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa implisiittisillä normeilla on kaksi ilmenemismuotoa: implisiittiset oikeudet ja implisiittiset rajoitukset.[60]

Tunnetuin implisiittisiä oikeuksia koskeva tapaus EIT:n oikeuskäytännössä on Yhdistynyttä kuningaskuntaa koskenut Golder-tapaus, jossa oli kysymys *access to court* -oikeudesta EIS 6(1) artiklan valossa. Artiklassa ei nimenomaisesti säädetä tästä oikeudesta, mutta EIT katsoi, että tuo oikeus voitiin implisiittisesti

---

[59] Pekkanen, LM 1991, s. 364–365. Pekkasen mukaan EIT:n kehittämiä tulkintaperiaatteita, erityisesti harkintamarginaalioppia, voidaan arvostella sillä perusteella, että ne eivät ole riittävän täsmällisiä, vaan jättävät tuomioistuimelle varsin laajan tulkinnallisen harkintavallan. Hänen mukaansa kuitenkin EIT:n käytännön tarkastelu osoittaa, että tuomioistuin on aktiivisuuden ja pidättyvyyden välisessä ristiriitatilanteessa seurannut yhteiskunnallisia muutoksia tasapainoisesti ja pienin askelin. Näin myös Marguénaud, 1997, s. 43, joka huomauttaa lisäksi, että "*Pour être progressiste, l'interprétation de la Convention n'est pas nécessairement extrémiste.*" Merrills, 1993, s. 80–81, puolestaan varoittaa evolutiiviseen tulkintaan liittyvästä vaarasta, jossa EIT tulkintoja ennakoimalla pyrkisi ohjailemaan kehitystä haluamaansa suuntaan. Ks. myös Sudre, La Semaine Juridique 28/2001, s. 1365 ss. Kaiken kaikkiaan evolutiivinen tulkintametodi on kuitenkin laajalti hyväksytty, ks. tästä Prebensen, 2000, s. 1124–1127, 1136–1137.

[60] Merrills, 1993, s. 84–85. Tarkasti ottaen implisiittisten normien metodi ei ole varsinainen tulkintametodi, sillä implisiittiset oikeudet ja rajoitukset johdetaan sopimustekstistä aina jotain (muuta) varsinaista tulkintametodia käyttämällä, esimerkiksi evolutiivisella tulkinnalla.

johtaa sopimuksen määräyksistä.[61] Tulkintaansa se perusteli laajasti muun muassa viittaamalla 6 artiklan sanamuotoon ja asiayhteyteen, kansainvälisen oikeuden tulkintaperiaatteisiin sekä ihmisoikeussopimuksen tavoitteisiin sellaisina kuin ne ilmenevät sopimuksen johdannosta. EIT katsoi, että ihmisoikeussopimus ei voi sisältää oikeudenkäyntimenettelyä koskevia yksityiskohtaisia säännöksiä, ellei se ensin suojele oikeutta asian vireillepanoon tuomioistuimessa. Se kuitenkin korosti, että kysymys ei ole laajentavasta tulkinnasta, sillä tulkinnoilla ei voi luoda uusia suojeltavia ihmisoikeuksia. Sen sijaan sopimukseen jo sisältyvän ihmisoikeuden soveltamisalaa voidaan tulkinnalla laajentaa koskemaan uusia tapauksia.[62]

Implisiittiset rajoitukset puolestaan tulevat usein kysymykseen implisiittisten oikeuksien yhteydessä. Golder-tapauksen yhteydessä EIT lausui, että *access to court* -oikeus ei ole rajoittamaton (kohta 38). Implisiittiset rajoitukset eivät kuitenkaan esiinny vain implisiittisten oikeuksien yhteydessä, vaan ne voivat tulla kyseeseen myös nimenomaisesti mainittujen oikeuksien yhteydessä.[63]

Implisiittisten oikeuksien ja implisiittisten rajoitusten oppi täydentää sopimuksen tarkoituksesta ja päämäärästä lähtevää tulkinnan pääperiaatetta. Kun EIT on oikeuskäytännössään kerran hyväksynyt jonkin oikeuden johtamisen sopimuksesta, se on katsonut tuon (implisiittisen) oikeuden olevan kiinteä osa sopimusta.[64] Se on siis pitänyt tuon oikeuden olemassaoloa ihmisoikeussopimuksen tehokkaan toteutumisen välttämättömänä edellytyksenä. Niissä tapauksissa taas, missä EIT ei ole katsonut jotakin oikeutta voitavan johtaa sopimuksesta, se on pitänyt tuota oikeutta sopimuksen kannalta vieraana tai asiaankuulumattomana. Molemmissa tapauksissa se on kuitenkin johtanut tulkintansa sopimuksen sisäisestä logiikasta sekä kysymyksessä olevien oikeuksien asemasta kansallisessa ja kansainvälisessä oikeudessa yleensä.[65]

Kaiken kaikkiaan EIT joutuu koko ajan tulkitsemaan ihmisoikeussopimuksen väljästi muotoiltuja käsitteitä ja epäselvyyksiä sekä tekemään rajanvetoa useisiin

---

[61] Golder v. the United Kingdom (21.2.1975), tuomion kohdat 35–36. Tulos oli äänestysratkaisu 9–3, missä vähemmistöön jääneet tuomarit katsoivat, että enemmistön tulkinta menee liian pitkälle sopimuspuolten alkuperäiseen tarkoitukseen nähden.

[62] Ks. Pekkanen, LM 1991, s. 360. EIT ei kuitenkaan ole johtanut implisiittisiä oikeuksia kaikista artikloista, ks. esim. National Union of Belgian Police v. Belgium (27.10.1975), tuomion kohta 38, missä oli kysymys EIS 11(1) artiklan tulkinnasta. EIT huomautti, että kyseessä oleva oikeus oli taattu toisessa Euroopan neuvoston puitteissa solmitussa sopimuksessa, nimittäin Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa.

[63] Merrills, 1993, s. 88–90; Eissen, 1993, s. 135–137; Lillich – Newman, 1979, s. 572–573. Oikeuskäytännössä tällainen tilanne oli esim. niin kutsutussa Belgian Linguistics -tapauksessa (23.7.1968), tuomion kohta 32, jossa EIT katsoi, että oikeus koulutukseen ei ole rajoittamaton.

[64] Koering-Joulin, 1995, s. 20, kutsuu tällaista tulkintatapaa synteettiseksi. Nimitys onkin jossain määrin kuvaavampi kuin puhuminen implisiittisistä oikeuksista.

[65] Merrills, 1993, s. 86–87.

suuntiin. Sillä on suhteellisen suuri vapaus harkita, mikä on hyväksyttävä ratkaisu kulloisessakin tapauksessa.[66] Tuomioilla on merkittävä vaikutus ihmisoikeuksien suojan kehittymiseen Euroopassa.[67] On kuitenkin mahdotonta yleisesti muotoilla niitä järkeviä periaatteita (*rational principles*), joilla EIT päätyy lopulliseen ratkaisuun kaikissa sen ratkaistavaksi tulevissa – usein vaikeissa – kysymyksissä. Juridinen ratkaisutoiminta on aina viime kädessä kunkin yksittäisen tuomarin harkinnassa ja hänen omantuntonsa varassa. On mahdotonta sanoa, kuinka tuomari lopulta päätyy tiettyyn ratkaisuun tietyssä tapauksessa.[68]

Edellä mainittujen perinteisempien tulkintametodien lisäksi tuomioistuin näyttää viime vuosina kehittäneen tulkinnassaan myös niin sanottua distinktiotekniikkaa. Siinä uuteen tulkintaan ei vaadita aikaisempien ratkaisujen uudelleenarviointia, vaan tulkinnallinen ero on perusteltavissa tapauksen erityisolosuhteiden kautta.[69] Tällaisen tulkintapoliittisen linjauksen valitseminen on yksittäistapauksissa antanut mahdollisuuden päästä toiseen lopputulokseen.[70]

2.3 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden vaikutuksista

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen langettava tuomio sitoo vain sitä jäsenvaltiota, jota vastaan se on annettu. Prosessuaaliselta kannalta katsottuna EIT:n antamilla tuomioilla on perinteisesti ollut kahdenlaisia vaikutuksia. Niin sanotussa *declaratory judgment*issa (vahvistustuomio) EIT toteaa jäsenvaltion jonkin säännöksen tai toimenpiteen olevan ristiriidassa ihmisoikeussopimuksen kanssa. Tämän tuomiotyypin oikeudelliset seuraamukset voivat vaihdella, eikä niitä aina ole helppoa täsmällisesti määrittää.[71] Joissakin tapauksissa EIT edellyttää rikko-

---

[66] Koering-Joulinin mielestä tulkinnan tulisi olla porrastettua (*escalating*) ainakin rikosprosessin osalta sillä tavoin, että mitä voimakkaammin yksilö joutuu rikosprosessuaalisten toimenpiteiden kohteeksi, sitä nopeammin ja tehokkaammin hänen tulee saada ihmisoikeussopimuksen tarjoamaa suojaa. Rikosasian vastaaja tarvitsee hänen mukaansa tehokkaampaa suojaa kuin tavallinen kansalainen tai siviiliprosessin asianosainen. Koering-Joulin, 1995, s. 20.

[67] On huomattava, että vaikutus EIS:n (sekä EIT:n tuomioiden) ja kansallisen oikeuden välillä on aina kaksisuuntaista. Kansallisen lain tulkinta sekä ihmisoikeuksien suojan kehitys kansallisella tasolla heijastuvat aina EIT:n jäsenten kautta EIT:n tulkintoihin, eikä vain päinvastoin. Scheuner, 1968, s. 199–200.

[68] De Blois, 1994, s. 35 ss., erityisesti s. 38 ss. EIT:ta on myös moitittu siitä, että se käyttää tulkintaperiaatteita mielivaltaisesti, ikään kuin niillä ei olisi mitään hierarkkista järjestystä. Ks. Orakhelashvili, EJIL 2003, s. 567–568.

[69] Ks. esim. tapaus B. v. France (25.3.1992), erityisesti tuomion kohdat 46–51.

[70] Viljanen, J., Oikeus 1998, s. 63. Ks. distinktio-tekniikasta tarkemmin Viljanen, J., 2003, s. 115–127. Viljasen mukaan distinktio-tekniikkaa voidaan luonnehtia jo hallitsevaksi tulkintametodiksi nykyisin. Viljanen, J., 2003, s. 161.

[71] EIT on itse lausunut seuraamuksista esimerkiksi tapauksessa Papamichalopoulos and others v. Greece (31.10.1995), kohta 34 näin: ***[a] judgment in which the Court finds a breach of the Conven-***

muksen todettuaan lisäksi EIS 41 artiklan mukaisen ns. kohtuullisen hyvityksen (*just satisfaction*) maksamista eli se velvoittaa jäsenvaltion korvaamaan loukkauksen kärsineelle osapuolelle aineelliset ja aineettomat vahingot sekä oikeudenkäyntikulut Strasbourgissa.[72] Aineetonta vahinkoa voi olla esimerkiksi moraalinen tai muu ei-mitattavissa oleva vahinko. Käytännössä aineeton vahinko tulee korvattavaksi usein erityisesti EIT:n todettua prosessin kestäneen kohtuuttoman kauan.[73]

Uusinta tuomiotyyppiä EIT:n oikeuskäytännössä edustavat ns. pilottituomiot tai mallituomiot (*pilot judgment*). EIT on ryhtynyt antamaan tällaisia tuomioita jutuissa, joiden kanssa samankaltaisia valituksia on EIT:ssa vireillä runsaasti.[74] Tuomiotyyppi on syntynyt käytännön tarpeesta; kun jatkuvasti tietyistä jäsenvaltioista tulee runsain mitoin samaa oikeuskysymystä koskevia valituksia, on ongelmaan kehitetty eräänlainen kollektiiviratkaisu. Taustalla tällaisissa tapauksissa on yleensä EIS:n kanssa yhteensopimaton lainsäädäntö tai käytäntö jäsenvaltiossa. Paitsi että tällaisten vääränlaisten käytänteiden salliminen osoittaa valtion piittaamattomuutta kansainvälisen oikeuden säännöksistä, EIT:lla on myös itsellään käytännöllisiä vaikeuksia selviytyä niiden aiheuttamasta suuresta valitusten määrästä. Pilottituomion antaa EIT suuren jaoston kokoonpanossa. Tuomiossa

---

tion imposes on the respondent state a legal obligation to put an end to the breach and make reparation for its consequences in such a way to restore as far as possible the situation existing before the breach.

[72] Ks. Polakiewicz, 2001a, s. 56–57; 64–65.

[73] Tällaisissa tapauksissa EIT:een valittaneen ei tarvitse näyttää, että oikeudenkäynnin pitkäkestoisuudesta olisi aiheutunut hänelle vahinkoa, vaan sopimusloukkauksen toteaminen on itsessään vahingonkorvauksen peruste. Aineettoman vahingon korvausvelvollisuus on oikeudenkäynnin kestoa koskevissa tapauksissa yleensä lähes automaattinen seuraus sopimusloukkauksen toteamisesta. Ks. tarkemmin luku IV, jakso 4. Ks. myös Ervo, 2005a, s. 2. Sen sijaan EIS 5(3) ja (4) artiklojen mukaista vapaudenriiston joutuisaa tuomioistuinkontrollia koskevissa tapauksissa EIT:n oikeuskäytäntö on ollut hyvin pidättyväinen aineettoman vahingon korvaamisen suhteen, ks. Nikolova v. Bulgaria (25.3.1999), kohta 76. Aineettoman vahingon korvaukset tulisi suorittaa aina lyhentämättöminä eikä esimerkiksi kuitata sillä valittajan velkoja valtiolle, ks. Pellonpää, 2005, s. 187–188. Pidättyä tulisi myös oikeudenkäyntikulujen (*costs and expenses*) korvauksen ulosmittauksesta – ainakin niiltä osin, kuin valittajan asiamiehille ei ole vielä suoritettu heille kuuluvaa osuutta. Ks. myös Selmouni v. France (28.7.1999), kohta 133 sekä Velikova v. Bulgaria (18.5.2000), kohta 99. UL 4 luvun 19 §:n (469/2006) mukaan ulosmitata ei saa muun muassa korvausta, joka suoritetaan kivusta, särystä tai muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta tai kärsimyksestä taikka sairaanhoitokustannuksista, hautauskustannuksista tai muista henkilövahingosta aiheutuneista kuluista, eikä valtiolta saatua korvausta, joka suoritetaan vapaudenmenetyksen johdosta kärsimyksestä tai kuluista.

[74] Ensimmäinen tämäntyyppinen tuomio annettiin tapauksessa Broniowski v. Poland (22.6.2004). Tuomiossa oli kysymys omaisuuden suojan loukkauksesta, kun valtio ei ollut luonut riittäviä oikeudellisia ja tosiasiallisia edellytyksiä sodan jälkeen evakkoon lähteneen henkilön perillisen hyvittämiseksi rajan taakse jääneestä perheen omaisuudesta. Puolassa arvioitiin olevan valittajan kanssa samankaltaisessa asemassa olevia henkilöitä noin 80 000. EIT:ssa oli vireillä tuomion antamisen aikaan 167 samaa asiaa koskevaa valitusta.

jäsenvaltio velvoitetaan kehittämään epäkohdan poistamiseksi (korvaus- tms.) järjestelmä (”*implementation of the relevant general measures*”), josta kaikki samassa asemassa olevat henkilöt voivat saada kompensaatiota. Tällä pyritään toteuttamaan subsidiariteettiperiaatetta ja estämään uusien samaa asiaa koskevien valitusten vireilletulo EIT:ssa.[75]

Valtiolla on useita eri vaihtoehtoja harkitessaan, mihin toimenpiteisiin sen olisi ryhdyttävä saatuaan langettavan päätöksen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta.[76] Jos sopimusrikkomus johtuu siitä, että sovellettava kansallinen lainsäädäntö ei vastaa ihmisoikeussopimuksen vaatimuksia, asianomaisen valtion on ryhdyttävä toimenpiteisiin lainsäädännön muuttamiseksi. Joissakin tapauksissa taas oikeaan lopputulokseen pääseminen asiassa, jossa on EIT on todennut sopimusloukkauksen, saattaa edellyttää kansallisen tuomioistuimen tai hallintoviranomaisen päätöksen muuttamista.[77] On huomattava, että aina jutun uudelleen avaaminen ei tuota toivottua lopputulosta tai sillä ei ole vaikutusta asian kannalta. Esimerkiksi silloin, kun EIT on todennut EIS 6 artiklaa rikotun prosessin keston osalta, ei rikkomus sinänsä ole vaikuttanut jutun lopputulokseen eikä uudelleen käsiteltäväksi ottaminen näin ollen muuta asiaa millään tavalla. Tällöin useimmiten seuraamuksena onkin EIS 41 artiklan mukaisen kohtuullisen hyvityksen maksaminen valittajalle.

Koska kaikkien kansallisten muutoksenhakukeinojen tulee olla käytettyjä ennen kuin asia voidaan ottaa esille EIT:ssa, jäävät suomalaisessa oikeusjärjestelmässä langettavan tuomion jälkeen mahdollisiksi vain ylimääräiset muutoksen-

---

[75] Ks. pilottituomioista Caflisch, EuGRZ 2006, s. 521 ss. Eräänlainen perinteisen tuomion ja pilottituomion välityyppi on tuomio, jossa EIT kiinnittää huomiota loukkausten jatkuvuuteen ja valitusten määrään ja EIS 46 artiklaa korostaen velvoittaa valtion ryhtymään tehokkaisiin toimiin tilanteen korjaamiseksi. Ks. esim. Sejdovic v. Italy (1.3.2006), kohta 119*: **[T]he Court observes that** under Article 46 of the Convention the Contracting Parties undertake to abide by the final judgments of the Court in any case to which they are parties, execution being supervised by the Committee of Ministers. It follows, among other things, that a judgment in which the Court finds a violation imposes on the respondent State a legal obligation not just to pay those concerned the sums awarded by way of just satisfaction under Article 41, but also* to choose*, subject to supervision by the Committee of Ministers*, the general and/or, if appropriate, individual measures to be adopted in their domestic legal order to put an end to the violation found by the Court and to redress so far as possible the effects (korostus tässä). *Subject to monitoring by the Committee of Ministers, the respondent State remains free to choose the means by which it will discharge its legal obligation under Article 46 of the Convention, provided that such means are compatible with the conclusions set out in the Court's judgment*.

[76] Ks. EIT:n tuomioiden täytäntöönpanosta Leuprecht, 1993, s. 791 ss; Polakiewicz, 2001a, s. 55 ss. sekä vahinkoa kärsineen osapuolen oikeudesta 41 artiklan (ent. 50 art.) mukaiseen korvaukseen EIS:n rikkomistapauksessa Enrich Mas, 1993, s. 775 ss.

[77] Suomessa muun muassa tapaus Z v. Finland (25.2.1997), johti jutun uudelleen avaamiseen OK 31 luvun 8 § 4-kohdan nojalla, kun apulaisoikeuskansleri päätöksellään 24.4.1997 teki KKO:lle purkuesityksen. Ks. ratkaisu KKO 1998:33.

hakukeinot, mikäli jutun lopputulokseen halutaan vaikuttaa.[78] Lainvoiman saaneen tuomion purkaminen edellyttää OK 31:7:n mukaan, että tuomio perustuu *ilmeisesti väärään lainsoveltamiseen*. Sen seikan ratkaiseminen, onko ilmeisesti vääränä lainsoveltamisena pidettävä sitä, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoo asiassa tapahtuneen ihmisoikeuden loukkauksen, jää KKO:n (ja KHO:n) harkintaan.[79]

Yhtenä mahdollisuutena oikaista ihmisoikeussopimuksen kannalta virheellinen päätös on armahdusvallan käyttäminen. Armahduksen tosiasiallista merkitystä rajoittaa kuitenkin näissä asioissa merkittävästi asian ratkaisemiseen sekä kotimaisissa tuomioistuimissa että EIT:ssa kuluva pitkä aika. Myös virheellisen hallintokäytännön tai laintulkinnan muuttaminen saattaa olla riittävä toimenpide. Ainakin se saattaa estää uusien valitusten tekemisen. Monissa tapauksissa saattaa myös ihmisoikeustuomioistuimen määräämä hyvitys riittää, tai jopa sen seikan toteaminen, että ihmisoikeusrikkomus on tapahtunut.[80]

---

[78] Pekkanen, LM 1990, s. 512–513. Ks. myös Pellonpää, 2005, s. 193–199.

[79] Pekkanen ehdotti jo vuonna 1990 korkean purkukynnyksen vuoksi erityisen lainsäännöksen antamista tällaisia tapauksia varten, ks. Pekkanen, LM 1990, s. 513–514. Tällaisella ratkaisulla olisi hänen mukaansa myös EIT:n ratkaisujen ennakkopäätösarvoa selkiyttävä vaikutus. Leppänen – Välimaa, 1998, s. 149, huomauttaa, että mikäli KKO (tai KHO) katsoisi automaattisesti EIT:n ratkaisun perusteella kotimaisen tuomion perustuvan ilmeisesti väärään lainsoveltamiseen, EIT:n ratkaisu rinnastuisi lähinnä taannehtivaan lainsäädäntöön.

Tuomiovirhekantelua koskien on 31.12.2005 voimaan tulleella lailla 666/2005 lisätty OK 31 luvun 2 §:ään uusi 3 momentti, jonka mukaan *[K]ansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden valvomisessa toimivaltaisen lainkäyttö- tai valvontaelimen todettua oikeudenkäyntivirheen asian käsittelyssä, kantelu voidaan 2 momentin estämättä tehdä kuuden kuukauden kuluessa kyseisen valvontaelimen lopulliseksi jääneen ratkaisun antamisesta.*

Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea on 19.1.2000 antanut suosituksen (*Recommendation No. R (2000) 2 of the Committee of Ministers to member states on the re-examination or reopening of certain cases at domestic level following judgments of the European Court of Human Rights*), jonka mukaan asia pitäisi voida ottaa uuteen käsittelyyn, jos EIT:ssä on todettu kansallinen ratkaisu EIS:n vastaiseksi tai sopimusloukkaus on johtunut niin vakavista menettelyvirheistä, että ratkaisun oikeellisuudesta on vakavia epäilyksiä. Tämän lisäksi sopimusloukkauksesta on tullut aiheutua asianosaiselle erittäin vakavia seurauksia, joita ei voida hyvittää rahallisella korvauksella eikä korjata muutoin kuin tutkimalla asia uudelleen. Ks. myös HE 9/2005 vp, s. 13.

[80] Pekkanen, LM 1990, s. 514. Ks. myös Pellonpää, LM 1990, s. 539–543 sekä Pellonpää, LM 1997, s. 5–6, jossa selostetaan niitä varsin laajamittaisia toimia, joihin Suomi ryhtyi saatuaan ensimmäisen langettavan tuomion EIT:sta tapauksessa Hokkanen v. Finland (23.9.1994). Ks. tarkemmin EIT:n päätösten vaikutuksista jäsenvaltioissa Polakiewicz, 1993, s. 205 ss.

3 EUROOPAN YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN JA PERUSOIKEUSTULKINNAT

3.1 Yhteisöoikeuden tulkintametodeista

Euroopan yhteisö-/unionioikeus on normatiivisesti ylemmällä tasolla kuin kansallinen oikeus. Eurooppaoikeutta voidaan pitää itsenäisenä ja systemaattisena oikeusjärjestyksenä, jolla on oma, perinteisestä kansallisesta oikeuslähdeopistamme poikkeava oikeuslähdeoppinsa.[81] Mäenpään sanoin: ”*Eurooppaoikeudessa oikeuslähteiden ala on avarampi ja oikeuslähdejärjestys monivivahteisempi.*”[82] Eurooppaoikeudessa kirjoitettujen normien ohella erittäin merkityksellisessä asemassa ovat myös oikeudelliset periaatteet sekä EY-tuomioistuinten oikeuskäytäntö. Lisäksi eurooppaoikeudelle tunnusomainen ja merkityksellinen piirre on sen epäsuorat ja välilliset oikeusvaikutukset, jotka voivat olla yhtä merkittäviä kuin välittömät oikeusvaikutuksetkin.[83] Tähän piirteeseen liittyy myös eurooppaoikeuteen usein yhdistetty ennakoimattomuus, josta Wilhelmsson käyttää kuuluisaksi tullutta nimitystä ”vieteriukkoteoria”[84].

Tilanteet, joissa eurooppaoikeudella on merkitystä oikeuslähteenä, voivat siis tulla lainkäyttäjän eteen myös aivan yllättäen. Kansallisen lainkäyttäjän on tällöin *ex officio* huolehdittava eurooppaoikeuteen perustuvien oikeuksien – myös perusoikeuksien – toteutumisesta.[85] Käytännössä ainakin kilpailuoikeuden alalla voivat prosessuaaliset perusoikeudet ja esimerkiksi oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen nousta esiin.[86] Myös unionin rikosoikeudellisen toimivallan laajeneminen nostaa väistämättä esiin rikosprosessia koskevia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä.[87]

Lähtökohtana eurooppaoikeuden tulkinnassa on normin sanamuoto eli kielellinen tulkinta. Sanamuodot eivät kuitenkaan aina ole täsmällisiä ja eri kieliversioissakin voi olla eroja. Sanamuodon mukainen tulkinta ei aina olekaan mahdollinen. EYTI:n käytännössä sanamuodon mukaista tulkintaa täydentämään on kehittynyt erityisesti kaksi metodia: teleologinen tulkinta sekä rakenteellinen tulkinta. Teleologisessa eli tavoitehakuisessa tulkinnassa kiinnitetään huomiota

---

81 Rissanen, 1993, s. 77; Raitio, 2004, s. 4, 97.
82 Mäenpää, 1993, s. 94.
83 Mäenpää, 1993, s. 96.
84 Ks. Wilhelmsson, 1997, s. 357 ss.; Raitio, 2004, s. 34–40.
85 Ks. Rissanen, 1993, s. 85. Hankalassa tulkinta- ja valintatilanteessa kansallisilla tuomioistuimilla on käytössään ennakkoratkaisumenettely. Ks. menettelystä Ojanen, 1996. Ennakkoratkaisumenettely kaventaa tosiasiallisesti kansallisten tuomioistuinten tulkintavaltaa. Ks. HE 135/1994 vp, s. 669.
86 Ks. Raitio, 2004, s. 207–208. Ks. myös Decocq, 1998, s. 289 ss.
87 Ks. esim. Baker, CrimLR 1998, s. 374–380.

säännöksen yleisiin tavoitteisiin ja erityiseen tarkoitukseen. Eri tulkintavaihtoehdoista valitaan se, joka parhaiten edistää eurooppaoikeuden tavoitteiden toteutumista. Rakenteellisessa tulkinnassa puolestaan huomio kiinnitetään säännöksen sijaintiin eurooppaoikeuden järjestelmässä ja sen suhteeseen toisiin säännöksiin. Esitöillä ei ole eurooppaoikeuden tulkinnassa kovin suurta merkitystä. Sen sijaan normien johdanto-osia (*preamble*) ja johtolauseita voidaan käyttää apuna selvitettäessä säädöksen tavoitteita.[88]

3.2 Perusoikeudet yhteisöjen perusperiaatteina

Erilaiset oikeudelliset periaatteet ovat eurooppaoikeuden oikeuslähdeopissa huomattavan keskeisessä asemassa. Periaatteita voidaan ryhmitellä eri tavoin esimerkiksi niiden luonteen mukaisesti tai sen perusteella, mistä oikeuslähteestä ne ovat peräisin.[89] Historiallisesta kehityksestä johtuen myös perus- ja ihmisoikeudet tulevat eurooppaoikeudessa sovellettaviksi osana yleisiä oikeusperiaatteita. Tämä historiallinen kehitys on nyttemmin kirjattu myös unionin perusoikeuskirjaan ja sitä kautta nk. Euroopan unionin perustuslakiin, jonka kohtalo on vielä epäselvä.[90] Seuraavassa tarkastellaan oppia perusoikeuksien tulkinnasta osana eurooppaoikeuden yleisiä periaatteita.

---

[88] Joutsamo, NTIR 1981, s. 79–82; Rissanen, 1993, s. 86–87; Raitio, Oikeustiede–Jurisprudentia 1996, s. 336–339; Ojanen, 1998, s. 30–41; Raitio, 2004, s. 17–21. Raition mukaan EYTI käyttää tulkinnassaan myös ns. ylikategorisia ja luokittelemattomia argumentteja, joilla on merkitystä erityisesti tuomioistuimen ihmis- ja perusoikeustulkinnoissa. Ks. Raitio, Oikeustiede–Jurisprudentia 1996, s. 350–353.

[89] Vrt. esim. Joutsamo et al., 2000, s. 20 ja Raitio, Oikeustiede–Jurisprudentia 1996, s. 341–345. Periaatteilla on kuitenkin tietty hierarkia. Ylimpänä ovat niin sanotut pakottavat tai sitovat oikeusperiaatteet (*compelling legal principles*), joista ei voida poiketa. Ne voivat olla kirjoitettuja tai kirjoittamattomia ja ne perustuvat yhteiseen (länsi)eurooppalaiseen traditioon. Toinen ryhmä ovat jäsenvaltioille yhteiset normit tai periaatteet (*regulatory rules that are common to the member states*), jotka voivat olla mitä tahansa, kunhan ne ovat jäsenvaltioille yhteisiä. Kolmantena ryhmänä ovat EY-oikeudesta johdettavat yleiset oikeusperiaatteet, toisin sanoen eurooppaoikeuden omat periaatteet. Toisen ja kolmannen ryhmän periaatteet tulevat sovellettaviksi vain, jos kirjoitettua normistoa tai oikeuskäytäntöä ei ole. Sen sijaan ensimmäisen ryhmän periaatteet menevät pakottavina myös näiden ohi. Ks. periaatteiden soveltamisesta esim. Raitio, 2004, s. 99 ss.

[90] Euroopan yhteisöjen/unionin puitteissa perusoikeuksien kehitys on siis ollut päinvastaista kuin Euroopan neuvoston puitteissa. Yhteisöjen tuomioistuin on luonut perusoikeusdoktriinin ilman kirjoitetun lain tukea, kun taas Euroopan neuvoston piirissä luotiin ensin normatiivinen säännöstö, jonka tulkintaa varten perustettiin erityiset tulkintaelimet. Tilanne Euroopan unionissa on kuitenkin lähentymässä sitä, mitä se on kansallisten lainkäyttäjien ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen näkökulmasta; yhteisöjen tuomioistuimilla lienee pian käytettävissään sekä kirjoitettu perusoikeusnormisto että vakiintunut tulkintakäytäntö.

Siitä, miksi EYTI alkoi alun perin tutkia perusoikeuksia ja liitti ne osaksi yhteisön/unionin oikeusjärjestystä, on esitetty useita erilaisia teorioita. Esim. Burrowsin, 1997, s. 31–35, mukaan Euroopan alueella alettiin 1960- ja -70-luvuilla yleisesti kiinnittää yhä enemmän huomiota ihmis- ja perusoikeuksiin, useita merkittäviä ihmisoikeussopimuksia ratifioitiin ja EIS:n painoarvo nousi

3.2.1 Yhteisöoikeuden ensisijaisuusperiaate perusoikeustulkintojen lähtökohtana

Yhteisöoikeuden asemaa jäsenvaltioissa sääntelee keskeisesti yhteisöoikeuden ensisijaisuuden periaate. Oppi yhteisöoikeuden ehdottomasta etusijasta kansalliseen oikeuteen nähden vakiintui EYTI:n ratkaisussa Costa v. ENEL (1964).[91] Siinä tuomioistuin lausui:

> *[B]y creating a community of unlimited duration, having its own institutions, its own personality, its own legal capacity and capacity of representation on the international plane and, more particularly, real powers stemming from a limitation of sovereignty or a transfer of powers from the states to the community, the member states have limited their sovereign rights, albeit within limited fields, and have thus created a body of law which binds both their nationals and themselves.*
>
> *The integration into the laws of each member state of provisions which derive from the community, and more generally the terms and the spirit of the treaty, make it impossible for the states, as a corollary, to accord precedence to a unilateral and subsequent measure over a legal system accepted by them on a basis of reciprocity. Such a measure cannot therefore be inconsistent with that legal system. – –*
>
> *It follows from all these observations that the law stemming from the treaty, an independent source of law, could not, because of its special and original nature, be overridden by domestic legal provisions, however framed, without being deprived of its character as community law and without the legal basis of the community itself being called into question.*

Yhteisön oikeuden etusija ei ratkaisun mukaan riipu kansallisen säädöksen normihierarkkisesta asemasta tai sen säätämisajankohdasta.[92] Ratkaisu herätti

---

EIT:n ja EIOT:n toiminnan myötä. Lisäksi yksilöt tulivat keskeisesti myös yhteisöoikeuden subjekteiksi ja heillä tunnustettiin olevan tiettyjä yhteisöoikeudesta johtuvia oikeuksia. EYTI kehitti myös oppia kansallisten oikeusjärjestysten ja yhteisöoikeuden keskinäisestä suhteesta ja totesi, että yhteisöoikeus on jopa kansallisen perustuslain ylittävää oikeutta. Tämän huomion myötä se saattoi ottaa itselleen perusoikeuksien suojelijan roolin. Lisäksi yhteisön poliittiset instituutiot havahtuivat ihmisoikeuksien poliittisen painoarvon nousuun. De Bùrcan, 1995, s. 29, mukaan yhteisössä alettiin nähdä perus- ja ihmisoikeudet toisaalta integraatiovoimana ja toisaalta myös yhteisöoikeuden legitimiteetin lähteenä. Weilerin, 1991, s. 565–581, mukaan taas kyse oli toisaalta EYTI:n yrityksestä paikata yhteisössä vallitsevaa demokratiavajetta sekä toisaalta pyrkimyksestä suojata yhteisöjen oikeusjärjestyksen integriteettiä, yhtenäisyyttä ja yhdenmukaisuutta. Ks. myös Blackburn, 2001a, s. 90–94 ja Rosas, LM 1999, s. 911–914.

91 Asia 6/64, Costa v. ENEL, ECR [1964], p. 585.

92 Asiassa 106/77, Simmenthal, ECR [1978], p. 629, EYTI lausui, että yhteisöoikeudella on ehdoton etusija myös suhteessa jäsenvaltioiden perustuslakeihin.

Yhteisöoikeuden etusijaperiaatteen kääntöpuoli on niin sanottu subsidiariteettiperiaate, jonka implikaatio on täsmälleen sama: yhteisöoikeus on etusijalla ja kansallista oikeutta sovelletaan vasta sen jälkeen, ikään kuin yhteisöoikeudelle alisteisena. Besselink huomauttaa, että vaikka

kuitenkin kysymyksen siitä, tarkoittiko yhteisön oikeuden etusija myös EY-oikeuden ylivertaisuutta kansallisissa perustuslaeissa turvattuihin perusoikeuksiin tai jäsenvaltioita sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa suojattuihin ihmisoikeuksiin nähden.[93] Koska yhteisön oikeudesta puuttui tuohon aikaan

---

myös kansainvälisessä oikeudessa (ml. ihmisoikeudet) sovelletaan myös subsidiariteettiperiaatetta (esim. EIS 53 art.), sen implikaatio on täysin päinvastainen. Kun kansainvälisten sopimusten kyseessä ollen subsidiariteettiperiaate palvelee ihmisoikeuksien suojaa, eli johtaa toisin sanoen korkeamman standardin soveltamiseen, saattaa subsidiariteettiperiaate EU-oikeudessa johtaa siihen, että onkin sovellettava matalamman suojan tarjoavaa standardia. Besselink, CMLRev 1998, passim.)

Vrt. Pikkujämsä, jonka mukaan kansallisen perustuslain ja arvonlisäverodirektiivin ristiriitatilanteessa on parasta antaa etusija kansallisen perustuslain säännökselle, koska se on sovitettu vastaamaan EIS:ta, jota EYTI soveltaa osana jäsenvaltioiden yhteistä valtiosääntöperinnettä. Hän kuitenkin huomauttaa, että lopullinen tulkintakompetenssi on EYTI:llä, joka soveltaa yhteistä valtiosääntöperinnettä EY-oikeuden valossa, joten lopputuloksen täysin varma ennakointi ei ole mahdollista. Pikkujämsä, 2001, s. 59. Olen taipuvainen yhtymään tähän näkemykseen, sillä Pikkujämsän (s. 48–49) esittämin tavoin verotuksen ohella myös rikosoikeus (ml. rikosprosessi) merkitsee voimakasta puuttumista yksityisen elämään yhteiskunnan valtakoneiston taholta ja tällöin yksityisen intressejä on suojattava mahdollisimman voimakkaasti. Myös Pikkujämsän arvonlisäverotuksen alalla sovellettavaksi ehdottama sisällöllinen säädöshierarkia (s. 60) tuntuisi hyvin soveltuvan rikos- ja rikosprosessioikeuteen. Järjestys on hänen mukaansa seuraava: 1) Euroopan ihmisoikeussopimus (ja mahdolliset muut ihmisoikeussopimukset), 2) Suomen perustuslaki, 3) EY/EU-oikeus, 4) arvonlisäverolaki (prosessioikeudessa siis prosessilait) ja 5) lakia alemmanasteiset kansalliset normit. Puhtaan muodollisesti tarkasteltuna Pikkujämsän hierarkiamalli on kuitenkin ongelmallinen juuri yhteisöoikeuden ensisijaisuusperiaatteen vuoksi.

[93] Jo 1950-luvulla EYTI:n käsiteltävänä oli ollut muutamia tapauksia, jotka koskivat eräiden hiili- ja teräsyhteisön puitteissa tehtyjen toimien pätevyyttä Saksan perusoikeussäännösten valossa. Ks. asia 1/58, Stork, ECR [1959], p. 17 sekä yhdistetyt asiat 36–38/59 & 40/59, Geitling, Nold and others, ECR [1960], p. 423. EYTI katsoi vielä tuossa vaiheessa, ettei yhteisön oikeudella ollut tekemistä perusoikeuksien kanssa, eikä huomioinut yksityisen omistusoikeuden suojaa perusoikeutena, niin kuin se oli Saksan valtiosäännössä omaksuttu. Viimeksi mainitussa tapauksessa se lausui: ***[I]t is not for the Court, whose function is to judge the legality of decisions adopted by the*** *High Authority and, as obviously follows, those adopted in the present case under Article 65 of the Treaty, to ensure that rules of internal law, even constitutional rules, enforced in one or other of the Member States are respected.*

Therefore the Court may neither interpret nor apply Article 14 of the German Basic Law in examining the legality of a decision of High Authority. Moreover, Community law, as it arises under the ECSC Treaty, does not contain any general principle, express or otherwise, guaranteeing the maintenance of vested rights.

Tuomio nostatti Saksassa valtavaa kritiikkiä, sillä Saksan perustuslaki ei sallinut minkään valtion orgaanin heikentää perustuslaissa turvattuja oikeuksia, eikä näin muodoin voitu hyväksyä myöskään EY-oikeuden sitä tekevän. Painoa pantiin Saksassa myös sille seikalle, että EIS oli hyväksytty jo ennen hiili- ja teräsyhteisön perustamista, minkä vuoksi EIS:n sitomien valtioiden oli pidättäydyttävä siinä turvattujen oikeuksien heikentämisestä esimerkiksi jonkin muun sopimuksen nojalla. EIS:n hyväksymällä valtiot olivat rajoittaneet oikeuksiaan tietyillä aloilla, eikä niillä näin ollen ollut enää toimivaltaa säätää EIS:n kanssa ristiriidassa olevia säädöksiä tai luoda sellaista organisaatiota, jolla olisi tällainen toimivalta. Kritiikki huipentui myöhemmin selostettavalla tavalla vuonna 1974 Saksan valtiosääntötuomioistuimen antamaan ns. Solange-tapaukseen. Vielä vuonna 1965 annetussa ratkaisussa 40/64, Sgarlata, ECR [1965], p. 215 EYTI kieltää yhteisöoikeuden sidonnaisuuden jäsenvaltioissa turvattuihin perusoikeuksiin. Ks. Schermers, 1998, s. 315–316. Vrt.

yleinen ihmisoikeussäännöstö, eikä EY ollut osapuolena kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, ongelma siirtyi yhteisöjen tuomioistuimen ratkaistavaksi.[94]

1960-luvun lopulla tuomioistuimen ratkaistavaksi tuli kolme Saksasta tullutta ennakkoratkaisupyyntöä, joissa oli kyse EY:n toimielinten antamien säädösten pätevyydestä Saksan perustuslaissa turvattujen oikeuksien kannalta. Asiassa Stauder (1969) EYTI katsoi, että perusoikeudet ovat osa yhteisöoikeuden ”yleisiä periaatteita” ja siten osa sitä ”lakia”, jonka noudattamisesta EYTI:n tuli RS 164 artiklan mukaan huolehtia.[95] Tuomioistuin vahvisti tämän näkökannan asiassa Internationale Handelsgesellschaft (1970)[96] ja vielä muutamaa vuotta

---

Burrows, 1997, s. 30–31, jonka mukaan tapauksia voidaan tulkita, ei perusoikeusaspektin kieltämisenä EY-oikeudessa, vaan siten, että ilmaus ”vested rights” viittaisi siihen, että ihmis- ja perusoikeudet voisivat EYTI:n mielestä muodostaa osan sen noudattamista yleisistä periaatteista. Tridimas puolestaan katsoo, että EYTI:n haluttomuus ottaa kantaa perusoikeuskysymyksiin ei johtunut siitä, ettei perusoikeuksia olisi kunnioitettu yhteisössä, vaan siitä, että EYTI pelkäsi asettaa yhteisön oikeutta tilanteeseen, jossa sitä tarkasteltaisiin jäsenvaltioiden (perustus)lakien valossa. Tämä olisi vakavasti vaarantanut yhteisöoikeuden yhtenäistä tulkintaa. Tridimas, 1999, s. 205.

94 Ks. Ojanen, 1994, s. 9–10.

95 Asia 29/69, Stauder, ECR [1969], p. 419.

96 Asia 11/70, Internationale Handelsgesellschaft, ECR [1970], p. 1125. Siinä EYTI lausui: *[R]espect for fundamental rights forms an integral part of the general principles of law protected by the court of justice.* EYTI vastusti kuitenkin tulkintaa, jonka mukaan yhteisön oikeuden pätevyyttä voitaisiin arvioida kansallisessa oikeudessa turvattujen perusoikeuksien valossa, koska tämä saattaisi vaarantaa yhteisöoikeuden tehokkuuden ja sen yhdenmukaisen tulkinnan, ja jatkoi: *[T]herefore the validity of a community measure or its effect within a member state cannot be affected by allegations that it runs counter to either fundamental rights as formulated by the constitution of that state or the principles of a national constitutional structure.//The protection of such rights, whilst inspired by the constitutional traditions common to the member states, must be ensured within the framework of the structure and objectives of the community.*

Kun saksalainen alioikeus oli saanut mainitun ennakkopäätöksen EYTI:lta, se kääntyi liittovaltion perustuslakituomioistuimen (*Bundesverfassungsgericht*) puoleen pyytäen ratkaisua EY-asetuksen ja Saksan perustuslain mahdollisesta ristiriidasta. Niin kutsutussa Solange I -tapauksessa (1974) Saksan perustuslakituomioistuin katsoi, että EY:n sekundäärioikeuden ja kansallisten perusoikeuksien suhdetta on selvennettävä ja lausui: *[A]s long as* (saks. solange) *the integration process has not progressed so far that Community Law also receives a catalogue of fundamental rights decided on by a parliament and of settled validity, which is adequate in comparison with the cataloque of fundamental rights contained in the Constitution, a reference by a court in the Federal Republic of Germany to the Bundesverfassungsgericht in judicial review proceedings, following the obtaining of a ruling of the European Court under Article 177 of the Treaty, is admissible and necessary if the German Court regards the rule of Community Law which is relevant to its decision as inapplicable in the interpretation given by the European Court, because and in so far as it conflicts with one of the fundamental rights in the Constitution*. Perustuslakituomioistuin otti siis kannan, jonka mukaan niin kauan, kuin sen mielestä EY:ssä vallitsee demokratiavaje, se tarkkailee EY-aktien yhteensopivuutta perusoikeuksien kanssa ja estää Saksan perustuslain kanssa ristiriitaisten EY-säädösten soveltamisen Saksassa. Myös Italian valtiosääntötuomioistuin (*Corte Costituzionale*) oli tehnyt samansisältöisen päätöksen asiassa Frontini v. Ministero delle Finanze (1973). Ks. kansallisten tuomioistuinten tulkinnoista EY/EU-oikeuden ja kansallisten perusoikeuksien ristiriitatilanteissa myös Nielsen, NJIL 1994, s. 216–220.

myöhemmin asiassa Nold II (1974).[97] Internationale Handelsgesellschaft -tapaus selventää periaatetta yhteisön oikeuden ensisijaisuudesta kaikkein perustavimmankinlaatuisiin kansallisiin säädöksiin nähden, kun taas Nold-tapaus alkaa luoda perusoikeuksien yhteisöoikeudellisten takeiden standardeja.[98]

Jyrängin mukaan Stauder- ja Handelsgesellschaft-päätösten taustalla voidaan nähdä useita syitä. Ensinnäkin EYTI on voinut olla huolestunut siitä, että kansalliset valtiosääntötuomioistuimet tulkitessaan EY:n säädösten perusoikeuksienmukaisuutta heikentäisivät suoran sovellettavuuden periaatetta. Toiseksi EYTI on ehkä nähnyt ainoaksi järkeväksi vaihtoehdoksi ottaa kantaa myös perusoikeuskysymyksiin taatakseen oikeuksien yhtenäisen soveltamisen ja vahvistaakseen omaa asemaansa perusoikeuksien ylimpänä valvojana yhteisössä. On myös mahdollista, että EYTI on ollut aidosti kiinnostunut perusoikeuskysymyksistä. Yhtenä vaihtoehtona Jyränki näkee myös eräänlaisen valtapeliasetelman. Jyränki, TLJ 1/2001, s. 60–61.

97 Asia 4/73, Nold, ECR [1974], p. 491.

[F]undamental rights are an integral part of the general principles of law the observance of *which the court ensures. / In safeguarding these rights the Court is bound to draw inspiration from the constitutional traditions common to the Member States and cannot uphold measures which are incompatible with the fundamental rights established and guaranteed by the constitutions of these states. / Similarly, international treaties for the protection of human rights, on which the member states have collaborated or of which they are signatories, can supply guidelines which should be followed within the framework of community law.* Päätös annettiin 11 päivää sen jälkeen, kun Ranska viimeisenä EY-jäsenmaana oli ratifioinut Euroopan ihmisoikeussopimuksen. Weiler kritisoi Nold-tapauksessa käytettyä kieltä, joka on sekoitus sekä ehdottomia muotoja (”bound”) että ehdollisia muotoja (”inspiration”). Tämä osoittaa hänen mukaansa EYTI:n tehtävän vaikeutta perusoikeusnäkökohtien muodollisessa oikeudellisessa perustelussa. Weiler, 1991, s. 585–589.

98 Ks. Tridimas, 1999, s. 205–208, jonka mukaan ratkaisuista käy selvästi ilmi, että yhteisöoikeudessa tunnustettujen oikeuksien sisältö voi olla erilainen kuin vastaavan oikeuden sisältö jäsenvaltioiden perustuslaeissa. Samalla ratkaisuista voidaan kuitenkin hänen mukaansa nähdä, että perusoikeuksien alalla kansallisten oikeuksien sisältämät käsitteet vaikuttavat yhteisöoikeuteen huomattavan paljon, sillä jäsenvaltioissa perustavaa laatua oleviksi tunnustettujen oikeuksien noudattaminen tarjoaa poliittista legitimiteettiä ja ideologista perustaa yhteisön oikeusjärjestykselle.

Vuonna 1977 Nold-ratkaisun sisältö vahvistettiin komission, parlamentin ja neuvoston yhteisellä julistuksella (Joint Declaration by the Parliament, the Council and the Commission concerning the protection of fundamental rights and the European Convention on the protection of human rights and fundamental freedoms, 5.4.1977. OJ No. C 103, 27.4.1977, p. 1), jonka sisältö on seuraava:

[T]HE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL AND THE COMMISSION, Whereas the Treaties establishing the European Communities are based on the principle of respect for the law;

Whereas, as the Court of Justice has recognised, that law comprises, over and above the rules embodied in the treaties and secondary Community legislation, the general principles of law and in particular the fundamental rights, principles and rights on which the constitutional law of the Member States is based;

Whereas, in particular, all the Member States are Contracting Parties to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed in Rome on 4 November 1950,

HAVE ADOPTED THE FOLLOWING DECLARATION:

1. The European Parliament, the Council and the Commission stress the prime importance they attach to the protection of fundamental rights, as derived in particular from the constitutions of the Member States and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Kaiken kaikkiaan mainitut ratkaisut aloittivat uuden aikakauden yhteisöjen perusoikeuskehityksessä. Niiden myötä luovuttiin ”*separation of legal orders*” -ajattelusta. Yhdessä yhteisöoikeuden välitöntä vaikutusta koskeneen van Gend en Loos -tapauksen[99] sekä Costa v. ENEL -ratkaisun kanssa edellä mainitut kolme ratkaisua loivat perustan opille, jonka mukaan EYTI on toimivaltainen käsittelemään yhteisön oikeuden ja (kansallisten) perusoikeuksien välisiä kiistoja. Se ottaa ihmis- ja perusoikeudet huomioon jäsenvaltioiden yhteisestä valtiosääntöperustasta kumpuavina periaatteina[100] ja käyttää tämän lisäksi kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ratkaisujensa virikkeenä. Kaikki yhteisöoikeuden säädökset, jotka loukkaavat ihmis- ja perusoikeuksia, ovat pätemättömiä (*void*).[101] Ris-

---

2. In the exercise of their powers and in pursuance of the aims of the European Communities they respect and will continue to respect these rights.
Mendelson katsoo, että julistus on ainakin osittain osoitettu EYTI:lle tarkoituksena osoittaa sen toiminnan hyväksyttävyys ja kannustaa sitä jatkamaan valitsemaansa linjaa. Se on myös epäsuorasti osoitettu jäsenvaltioille. Mendelson, YEL 1981, s. 139–140.

[99] Asia 26/62, van Gend & Loos, ECR [1963], p. 1.

[100] Jäsenvaltioiden ”yhteinen valtiosääntöperinne” on jossain määrin tulkinnanvarainen käsite. Yhteinen valtiosääntöperinne voidaan määritellä oikeusjärjestelmän syvärakenteeksi, joka luo pohjan sille poliittiselle filosofialle, joka yleisemmällä tasolla ohjaa kaikkea toimintaa yhteisön oikeusjärjestyksen sisällä ja samalla luo järjestelmälle aineellista legitimiteettiä. Toisaalta yhteinen valtiosääntöperinne voidaan nähdä konkreettisemmalla tasolla myös eräänlaisena säädös- tai periaatevarastona, josta kuitenkin voidaan löytää vain argumentteja sille, millainen yhteisöoikeudessa sovellettavan periaatteen sisältö voisi olla. Ks. Helander, 1998, s. 11–12. Ks. yhteisen eurooppalaisen valtiosääntöperinteen sisällöstä ja historiasta esimerkiksi Karapuu – Jyränki, 1999, s. 106–109. Pekkasen mukaan taas yhteisen valtiosääntöperinteen noudattaminen EYTI:n ratkaisukäytännössä tarkoittaa lähinnä sitä, että ratkaisun tulee mahdollisimman suuressa määrin olla yhdenmukainen jäsenvaltioiden perustuslakien kanssa. Ks. Pekkanen, LM 1990, s. 519. Schermers huomauttaa, että tullakseen hyväksytyksi yhteisöoikeuden yleiseksi periaatteeksi kyseessä olevan periaatteen ei tarvitse olla nimenomaisesti inkorporoitu kaikkien jäsenvaltioiden kirjoitettuun oikeuteen. Jos joku jäsenvaltio katsoo jonkin periaatteen niin perustavaa laatua olevaksi, että sisällyttää sen valtiosääntöönsä, voi se hänen mukaansa luottaa siihen, että periaate on osa Eurooppalaista kulttuuriperintöä. Schermers, CMLRev 1990, s. 254. Pellonpää puolestaan huomauttaa, että vaikka ihmisoikeuskysymykset saattavat EU:nkin puitteissa ulottua puhtaasti taloudellisen toiminnan ulkopuolelle, johtuu EU-oikeuden luonteesta ja rakenteesta kuitenkin, että vain osa EIS:ssa turvatuista oikeuksista voi sisältyä yhteisöoikeuden yleisiin oikeusperiaatteisiin. EU:n toimivaltahan ei ulotu – eikä ainakaan ennustettavissa olevassa tulevaisuudessa tulle ulottumaan – kysymyksiin, joissa esimerkiksi sellaisilla keskeisillä EIS:n määräyksillä kuten 3 artiklassa ilmaistu kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kielto tai 5 artiklassa ilmaistu henkilökohtaisen vapauden suoja tulisi olemaan merkitystä. Vaikka EYTI:n toimivallan ulkopuolelle jäävät myös puhtaasti kansalliseen rikosprosessiin liittyvät oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä (EIS 6 art.) koskevat kysymykset, on kuitenkin huomattava, että kysymys oikeudenmukaisesta menettelystä voi tulla esiin yhteisöoikeuden mukaisissa prosesseissa. Sen vuoksi EIS 6 artikla ei ole kokonaan vailla merkitystä EU:nkaan puitteissa. Pellonpää, 2000, s. 74.

[101] Kansallisten tuomioistuinten ja EYTI:n välisestä toimivallanjaosta kuitenkin seuraa, että vain EYTI voi todeta EY:n toimielimen antaman säädöksen perusoikeuksien vastaisena pätemättömäksi. Asia 314/85, Foto-Frost, ECR [1987], p. 4199. Ks. myös Ojanen, Oikeustiede–Jurisprudentia 1999, s. 292.

tiriitatilanteet tulisi pyrkiä tämän opin mukaan ratkaisemaan harmoniaa tavoittelevalla tulkinnalla.[102]

Kootusti oppi tulee näkyviin Hauer-tapauksessa (1979)[103], jossa EYTI lausuu:

> *[F]undamental rights form an integral part of the general principles of the law, the observance of which is ensured by the court. In safeguarding those rights, the latter is bound to draw inspiration from constitutional traditions common to the member states, so that measures which are incompatible with the fundamental rights recognized by the constitutions of those states are unacceptable in the community. International treaties for the protection of human rights on which the member states have collaborated or of which they are signatories can also supply guidelines which should be followed within the framework of community law.*

3.2.2 Ihmisoikeussopimukset tulkintalähteenä

Lähtien yhteisöoikeuden ensisijaisuuden periaatteesta yhteisöjen tuomioistuin oli siis päätynyt soveltamaan perusoikeuksia osana ”jäsenvaltioiden yhteistä valtiosääntöperinnettä”. Tässä se haki inspiraatiota myös jäsenvaltioiden solmimista kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista. Vuonna 1989 antamassaan Hoechst-ratkaisussa[104] EYTI astui kuitenkin jälleen askelen eteenpäin katsoen, että jäsenvaltioiden yhteinen valtiosääntöperinne ja jäsenvaltioita sitovat ihmisoikeussopimukset ovat oikeuslähteinä samanveroisessa asemassa. Euroopan ihmisoikeussopimuksella ja sen tulkintakäytännöllä on tässä aivan erityistä merkitystä (”*is of particular significance in that regard*”).[105]

---

[102] Ks. Ojanen, 1994, s. 13.

[103] Asia 44/79, Hauer, ECR [1979], p. 3727. Ks. myös asia 63/83, Kirk, ECR [1984], p. 2689. Ks. myös Betten – Grief, 1998, s. 58–62.

Oikeuskäytännön kehitys vastasi paljolti sitä, mitä Saksan perustuslakituomioistuin odotti, ja vuonna 1986 se saattoi hiukan keventää omaksumaansa perusoikeuksien vartijan roolia. Se ei silti ollut täysin tyytyväinen, vaan nk. Solange II -tapauksessa (1986) se lausui: *[I]n view of those developments it must be held that, so long as the European Communities, and in particular in the case-law of the European Court, generally ensure an effective protection of fundamental rights as against the sovereign powers of the Communities – – the Federal Constitutional Court will no longer exercise its jurisdiction to decide on the applicability of secondary Community legislation cited as the legal basis for any acts of German courts or authorities within the sovereign jurisdiction of the Federal Republic of Germany.* Ks. tapauksesta myös Stein, 1987, s. 1711 ss.

[104] Yhdistetyt asiat 46/87 & 227/88, Hoechst, ECR [1989], p. 2859.

[105] Ratkaisu ei kuitenkaan ole ensimmäinen, jossa EYTI mainitsee erityisesti EIS:n, vaan ensimmäisen kerran EIS:een on viitattu asiassa 36/75, Rutili, ECR [1975], p. 1219, jossa se katsoo, että jäsenvaltioiden on EY-oikeutta toimeenpannessaan otettava EIS:n määräykset huomioon. Myös esim. asiassa 222/84, Johnston, ECR [1986], p. 1651 EYTI viittaa EIS:een vuoden 1977 julistuksen kautta: ***[A]s the European Parliament, Council and Commission recognized in their joint dec-***

Hoechst-ratkaisu on merkittävä myös rikosprosessuaalisten perusoikeuksien suhteen. EYTI korosti, että syytetylle kuuluu tiettyjä perustavaa laatua olevia oikeuksia, joita on kunnioitettava, ei vain rangaistuksenluonteisiin seuraamuksiin johtavissa hallinnollisissa prosesseissa, vaan myös tätä edeltävissä tutkimuksissa[106]: *[R]espect for the rights of the defence constitutes a fundamental principle and must therefore be ensured not only in administrative procedures which may lead to the imposition of penalties but also during preliminary inquiry procedures such as investigations under Article 14 of Regulation No 17, which may be decisive in providing evidence of the unlawful nature of conduct engaged in by undertakings for which they may be liable.*[107] Näin ollen komission suorittamia tutkimuksia rajoittavat siis muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräykset, joiden mukaan syytetyn oikeudet on turvattava prosessin kaikissa vaiheissa, vaikka tätä johtopäätöstä ei nimenomaisesti ratkaisussa mainitakaan.[108]

---

laration of 5 April 1977 and as the Court has recognized in its decisions, the principles on which the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is based must be taken into consideration in community law. Winkler huomauttaa, että EIS:lla ei voi olla suoraa vaikutusta yhteisöoikeuteen niin kauan, kuin EU ei ole sopimuksen osapuolena, vaan vaikutus on aina välillistä. Ks. tästä Winkler, 2000, s. 32–34. EYTI kuitenkin vältteli pitkään viittaamasta suoraan EIT:n oikeuskäytäntöön, mikä herätti voimakasta arvostelua. Ks. Burrows, 1997, s. 44–45 sekä Mendelson, YEL 1981, s. 150. Ks. myös asia 149/77, Defrenne III, ECR [1978], p. 1365, missä EYTI viittaa Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan sekä Kansainvälisen työjärjestön ILO:n sopimukseen. Nyttemmin EYTI on viitannut suoraan myös EIT:n oikeuskäytäntöön, ks. esim. asia C-105/03, Pupino, ECR [2005], p. I-5285, kohta 60.

[106] Rooman sopimuksen kilpailuoikeutta koskevien 81 ja 82 artikloiden (ent. 85 ja 86 art.) nojalla oli annettu asetus 17/62 (Council Regulation N:o 17/1962, First Regulation implementing Articles 85 and 86 of the Treaty), jonka mukaan komissiolla oli oikeus suorittaa tutkimuksia joko kansallisten viranomaisten myötävaikutuksella tai ilman sitä, jos se epäili kiellettyä yhteenliittymää tai muuta kilpailua vääristävää menettelyä. Komissiolla oli myös oikeus määrätä sanktioita, jotka saattoivat olla sakkoja tai määräaikaisia maksuja (*periodic penalty payment*). Asetus 17/62 on korvattu 16.12.2002 annetulla neuvoston asetuksella (EY) N:o 1/2003 perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta. Viimeksi mainitun asetuksen perusteella komissio on puolestaan antanut asetuksen N:o 773/2004 (EY) koskien kilpailunvalvontamenettelyjen kulkua. Ks. 1.5.2004 voimaan tulleesta EU:n kilpailunvalvontajärjestelmän uudistuksesta tarkemmin Kanninen, 2004, s. 131 ss. Vaikka komission tutkimukset ja sanktiot eivät ole luonteeltaan varsinaisesti rikosoikeudellisia, voidaan niitä silti perustellusti pitää *de facto* rikosoikeudellisina niiden sanktioluonteen ja kohteelle aiheutuvien negatiivisten seuraamusten vuoksi. Ks. tarkemmin esim. Dine, CrimLR 1993, s. 247 ja Sevenster, CMLRev 1992, s. 32–33.

[107] Ratkaisu ei kuitenkaan ole ensimmäinen, jossa on korostettu puolustukselle kuuluvia oikeuksia. Merkittävä on tässä suhteessa asia 322/81, Michelin, ECR [1983], p. 3461, jossa EYTI toteaa, että puolustuksen oikeudet ovat osa yhteisöoikeuden kunnioittamia perusperiaatteita, ja näiden oikeuksien takaaminen edellyttää muun muassa sitä, että puolustukselle varataan tilaisuus ilmaista tehokkaasti näkemyksensä komission esittämästä kirjallisesta materiaalista.

[108] Ks. myös Ress, 1993, s. 849 sekä Pescatore, 1990, s. 441–443. Hoechst-ratkaisu erottelee perusoikeuksina tunnustetut yleiset oikeusperiaatteet ja muut yleiset oikeusperiaatteet. Suhteessa EIS:een tämä ei ole merkittävää niin kauan kuin EIS:n ja jäsenvaltioiden vaatima perusoikeuksien

Myöhemmässä oikeuskäytännössä EYTI on laajentanut perusoikeusvalvontaansa ja alkanut tutkia ”yhteisön oikeuden valossa” myös kansallisten viranomaisten yhteisöoikeuden toimeenpanoa merkitsevien kansallisten toimien perus- ja ihmisoikeuksienmukaisuutta. Se on jopa nähnyt tällaisissa toimenpiteissä huomautettavaa perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta.[109] Ojasen mukaan tämän toimivaltapiirin laajentamisen taustalla on tarve turvata yhteisö-/unionioikeuden mahdollisimman yhtäläinen ja tehokas toteutuminen. Toisaalta varsinaisen EU:n hallintokoneiston puuttumisen vuoksi EYTI näkee jäsenvaltioiden toimeenpanevat viranomaiset osana EU:n viranomaiskoneistoa, jolloin niiden valvonta kuuluu sille muiden EU:n toimielinten tapaan.[110]

---

suojan taso saavutetaan. Ellei yhteisöoikeus tätä saavuta, ollaan vaikean tulkintatilanteen edessä. Ks. Besselink, CMLRev 1998, s. 636–638.

[109] Asiassa 249/86, Commission v. Germany, ECR [1989], p. 1263, joka koski tilannetta, missä Saksa oli säätänyt siirtotyöläisiä koskevan lain, joka oli vastoin eräitä EY-oikeuden määräyksiä, EYTI lausui: ***[R]egulation 1612/68 must also be interpreted in the light of the requirement of respect for family life set out in Article 8 of the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. That requirement is one of the fundamental rights which, according to the Court's settled case-law, restated in the preamble to the Single European Act are recognized by Community law. – – The German legislation is therefore incompatible with the obligations arising under Community law.*** Myöhemmin asiassa 5/88, Wachauf, ECR [1989], p. 2609 EYTI jatkoi: *[S]ince those requirements are also binding on the Member States when they implement Community rules, the Member States must, as far as possible, apply those rules in accordance those requirements.* Tässä EYTI näin ollen lausuu, että se ottaa tuomioissaan huomioon myös sen, ovatko jäsenvaltioiden yhteisöoikeuden toimeenpanoa koskevat lait perusoikeuksien mukaisia. Tässä noudatettava standardi ei kuitenkaan ole jäsenvaltioiden oma, vaan yhteisöoikeuden määrittelemä standardi, jossa perusoikeuksia voidaan rajoittaa yhteisön yleisen edun nimissä ja suhteellisuusperiaatteen rajoissa. Ks. tästä myös Schermers, 1994, s. 12–14; Tridimas, 1999, s. 226–228 sekä asia C-2/92, Bostock, ECR [1994], p. I-955. Wachauf-ratkaisu koskee tilannetta, jossa kansalliset viranomaiset toimivat yhteisöoikeuden täytäntöönpanijoina, kuten esimerkiksi panevat täytäntöön maatalouden alalla komission määrittelemiä sanktioita. Samanlainen velvollisuus koskee jäsenvaltioita myös silloin, kun kansalliset viranomaiset toimivat alalla, jota EY-oikeus sääntelee, esimerkiksi toimeenpanevat direktiiviä, ks. asia 36/75, Rutili, ECR [1975], p. 1219. Kysymys EY-oikeuteen sisältyvien poikkeussäännösten nojalla säädettyjen kansallisten lakien ristiriidasta yhteisön turvaamien perusoikeuksien kanssa oli varsin pitkään keskustelun aiheena, mutta sai ratkaisunsa asiassa C-260/89, ERTA, ECR [1991], p. I-2925. Tuomio merkitsi muutosta aiempaan asiassa 60–61/84, Cinéthèque, ECR [1985], p. 2605 otettuun kantaan, jonka mukaan tällainen lainsäädäntö kuuluu jäsenvaltioiden toimivaltaan. Vallitsevan kannan mukaan EYTI:n toimivalta ulottuu myös sellaisten tapausten tutkimiseen, jossa kansallisen lainsäädännön oikeutukseksi vedotaan EY-oikeuteen sisältyviin poikkeusmääräyksiin.

Saksan perustuslakituomioistuin on edelleen vuonna 1993 antamassaan nk. Maastricht-tuomiossa lausunut, että se ylläpitää perusoikeuksien suojaa Saksan asukkaille EY:n suvereenia valtaa vastaan toimien kuitenkin yhteistyössä EYTI:n kanssa. Ks. tästä myös Limbach, NJW 2001, s. 2913 ss, Steinberger, 1995, s. 1313 ss., Betten – Grief, 1998, s. 64–68 sekä Jyränki, Oikeustiede–Jurisprudentia 1996, s. 26–27, erit. av. 54–55.

[110] Ojanen, 1994, s. 22–23; Ojanen, 1998, s. 302–313.

On myös huomattava, että kun unionin toimielimet tai jäsenvaltiot panevat täytäntöön yhteisön oikeutta, jokaisella (luonnollisella ja oikeushenkilöllä) on EYTI:n oikeuskäytännön mukaan oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin.[111] Tämä oikeus on kirjattu myös unionin perusoikeuskirjan 47 artiklaan.

Vuonna 1998 annetulla ratkaisulla asiassa *Baustahlgewebe*[112] EYTI otti jälleen uuden askelen perusoikeuksien soveltamisessa. Se viittasi EIS 6 artiklaan soveltaen sitä suoraan, eikä osana yhteisön oikeusperiaatteita, kuten siihen saakka oli ollut tapana. Se arvioi prosessin pituutta kilpailuoikeudellisessa asiassa EIS 6 artiklan valossa viitaten EIT:n varsin tuoreeseen oikeuskäytäntöön ja arvioiden tapausta EIT:n vakiinnuttamien kriteereiden valossa.[113] Vielä merkittävämmällä tavalla EYTI:n läheni EIT:n ihmisoikeustulkintoja asiassa *Maria Pupino*, jossa oli kysymys EU:n nk. III pilarin alaan kuuluvan, uhrin asemaa rikos-

---

[111] Ks. asiat 222/84, Johnston, ECR [1986], p. 1651; 222/86, Heylens, ECR [1987], p. 4097 sekä C-97/91, Borelli, ECR [1992], p. I-6313.

[112] C-185/95, Baustahlgewebe, ECR [1998], p. I-8417. Ratkaisua on luonnehdittu ”äärimmäisen symboliseksi” unionin perusoikeuskehityksen kannalta. Ks. Flauss, SZIER 2001, s. 384.

[113] Kappale 29: *[I]t must first be stated that such a duration is, at first sight, considerable. However, the reasonableness of such a period must be appraised in the light of the circumstances specific to each case and, in particular, the importance of the case for the person concerned, its complexity and the conduct of the applicant and of the competent authorities (see, by analogy, the judgments of the European Court of Human Rights in the cases of Erkner and Hofauer of 23 April 1987, Series A No 117, §§ 66; Kemmache of 27 November 1991, Series A No 218, §§ 60; Phocas v France of 23 April 1996, Recueil des arrêts et décisions 1996-II, p. 546, §§ 71, and Garyfallou AEBE v Greece of 27 September 1997, Recueil des arrêts et décisions 1997-V, p. 1821, §§ 39).*

EYTI:n perusoikeudellista arviointia tapauksessa voidaan pitää esimerkillisenä. Se ottaa arvioinnin lähtökohdaksi EIS:n relevantin artiklan, selvittää EIT:n artiklaa koskevat tulkintakriteerit ja soveltaa niitä tapaukseen. Nähdäkseni näin toimien päästään lähimmäs yhdenmukaista EIS:n tulkintaa ja kahden eri tuomioistuimen ristiriitaisten tulkintojen riski on niin pieni kuin mahdollista. Ks. myös Frowein, 1998, s. 35–36. Toisin Besselink, jonka mukaan EYTI:n ei pitäisi sellaisenaan pyrkiä soveltamaan EIS:n määräyksiä omissa perusoikeustulkinnoissaan, sillä EYTI ei kuulu EIS:n riidanratkaisujärjestelmään, toisin kuin kansalliset tuomioistuimet, joilla näin ollen on toimivalta tulkita EIS:aa ratkaisuissaan (ks. EIS 55 art.). EY-oikeuden ja EIS:n ristiriitatilanteessa kansallisten tuomioistuinten olisi annettava RS 307 art:n (ent. 234 art.) mukaan etusija EIS:n määräyksille. Besselink, CMLRev 1998, s. 662. Myös RS:een sisältyy vastaava määräys, 292 artikla (ent. 219 art.), jossa jäsenvaltiot sitoutuvat ratkaisemaan sopimuksen tulkintaa koskevat riidat vain sopimuksessa itsessään määrätyllä tavalla. Mendelsonin mukaan kumpikaan näistä määräyksistä ei estä asiaa käsittelevää tuomioistuinta (EYTI tai EIT) tulkitsemasta myös toista sopimusta siinä määrin kuin se on tarpeen niiden ”oman” sopimuksen määräysten tarkoituksenmukaisen toiminnan valvonnan kannalta. Mendelson, YEL 1983, s. 107–109.

EYTI on viitannut EIT:n oikeuskäytäntöön jo ennen puheena olevaa ratkaisua, ensimmäisen kerran asiassa C-13/94, P. v. S. and Cornwall County Council, ECR [1996], p. I-2143. Ks. myös yhdistetyt asiat C- 74/95 & C-129/95, Criminal Proceedings against X, ECR [1996], p. I-6609, erityisesti kappaleet 25–26. Spielmannin mukaan käsittely viimeksi mainitussa asiassa heijastaa hyvin EIT:n tuomiota Cantoni v. France (15.11.1996), jossa EIT lausui, että se seikka, että rikossäännös perustuu lähes täysin asianmukaiseen yhteisöoikeuden säädökseen, ei poista sitä EIS 7 artiklan tulkinnan piiristä. Spielmann, 1999, s. 773.

oikeudenkäynnissä koskevan puitepäätöksen tulkinnasta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan valossa.[114] Se lausui:

> *[P]uitepäätöstä on siis tulkittava kunnioittaen perusoikeuksia, joista on erityisesti mainittava oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, sellaisena kuin se ilmaistaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ja sellaisena kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sitä tulkinnut.– – Jos oletetaan, että Italian oikeuden mukaiset erillisen todistelumenettelyn käyttö ja todistajien kuuleminen erityisten menettelytapojen mukaisesti ovat käsiteltävänä olevassa tapauksessa mahdollisia, kansallisen tuomioistuimen on, ottaen huomioon velvoitteen kansallisen oikeuden tulkitsemisesta puitepäätöksen mukaisesti, varmistuttava siitä, että näiden menettelyjen soveltaminen ei tee Pupinoa vastaan vireille pantua rikosoikeudenkäyntiä kokonaisuutena tarkasteltuna epäoikeudenmukaiseksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitetuin tavoin, sellaisena kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sitä tulkinnut* – – (tuomion kohdat 59–60).

Kaiken kaikkiaan voidaankin sanoa, että EYTI:n ratkaisukäytännön johdosta Euroopan ihmisoikeussopimuksen materiaaliset säännökset ja niitä koskeva ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö muodostavat sen perustan ja standardin, jolle unionioikeus ihmisoikeuksien osalta nojautuu.[115] Viimeistään Pupino-ratkaisu vahvistaa tämän tiiviin yhteyden.[116]

---

[114] C-105/03, Pupino, ECR [2005], p. I-5285. Lastentarhanopettajana toiminutta Pupinoa syytettiin useiden alle 5-vuotiaiden lasten pahoinpitelystä. Syyttäjä vaati lasten kuulemista todistajina erillisessä todistelumenettelyssä, jonka tarkoitus oli suojata lapsia rikosoikeudenkäynnin haitallisilta vaikutuksilta. EYTI totesi, että *[p]ääasiassa kysymyksessä olevan säännöstön mukaan esitutkinnan aikana esitetty todiste on yleensä toistettava pääkäsittelyssä, jotta se saa täyden todisteen arvon kaikkine vaikutuksineen. Tietyissä tapauksissa on kuitenkin mahdollista vastaanottaa tämä todiste yhden ainoan kerran esitutkinnan aikana siten, että todistusarvo on sama, mutta menettelytapa on toinen kuin pääkäsittelyssä. – – Näissä olosuhteissa niiden tavoitteiden toteuttaminen, joihin edellä mainituilla puitepäätöksen säännöksillä pyritään, edellyttää, että kansallisella tuomioistuimella on mahdollisuus erityisen haavoittuvaisten uhrien kysymyksessä ollessa soveltaa jäsenvaltion oikeudessa säädettyä erillisen todistelumenettelyn kaltaista erityistä menettelyä sekä niin ikään siinä säädettyä todistelua koskevia erityisiä menettelytapoja, jos tämä menettely vastaa parhaiten uhrien olosuhteisiin ja jos se on tarpeen, jotta vältetään todisteiden häviäminen, jotta kuulusteluja toistetaan mahdollisimman vähän ja jotta vältetään julkisessa oikeudenkäynnissä todistamisesta näille uhreille aiheutuvat haitalliset seuraukset* (kohdat 55–56).

[115] Pekkanen, LM 1990, s. 519–520; Tridimas, 1999, s. 236–237; Schermers, 1998, s. 316, Betten – Grief, 1998, s. 61. Pescatoren mukaan tällä on todellisuudessa sama vaikutus kuin jos yhteisö olisi EIS:n osapuoli. Ks. Pescatore, 1990, s. 441. Ks. myös Ghandi, LIEI 1981/2, s. 25. Gajan mukaan EIS:n säännösten kunnioittaminen (vaikka vain yleisinä oikeusperiaatteina) rajoittaa suoraan yhteisöoikeuden normien legitimiteettiä. Ks. Gaja, RDI 1988, s. 581–586.

[116] Ks. ratkaisusta myös Pellonpää, LM 2005, s. 1232 sekä EU-oikeuden kannalta Salminen, LM 2006, s. 297.

3.2.3 Autonominen perusoikeuksien tulkinta

Kun Euroopan yhteisön tuomioistuimet soveltavat Euroopan ihmisoikeussopimusta joko suoraan tai osana yhteisön yleisiä oikeusperiaatteita, niiden näkökulma on toinen kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen. Siinä missä EIT:lle Euroopan ihmisoikeussopimus on ensisijainen mittapuu tapauksen tosiasioiden arvioinnissa, tapahtuu ihmisoikeusnormin soveltaminen yhteisön tuomioistuimissa yhteisöoikeuden puitteissa ja sen valossa.[117] On sanottu, että yhteisöoikeudessa sovellettavan ihmisoikeusnormin rakentaminen on eräänlaista palapeliä, jossa paloja ovat ”EY:n (EU:n) jäsenvaltioiden perusoikeussäännökset, kansainväliset ihmisoikeussopimukset, ennen kaikkea Euroopan ihmisoikeussopimus, sekä kirjoitettu EY-oikeus, sikäli kuin siihen sisältyy säännöksiä, joilla on ihmisoikeusulottuvuus”.[118]

EYTI on näin ollen luonut autonomisen ihmis- ja perusoikeuksien tulkinnan. Vaikka se soveltaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksiä, se ei kuitenkaan ole aina katsonut olevansa sidottu EIT:n tulkintaan. Tämä käy ilmi muun muassa julkisasiamies Darmontin lausumasta asiassa Orkem[119]:

> *[I]t must not fail to remind the Court that, according to its case-law, the existence in Community law of fundamental rights drawn from the European Convention on Human Rights does not derive from the wholly straightforward application of that instrument as the judgments of this Court also emphasise that the Court's position regarding the European Convention on Human Rights consists in most cases 'in using it merely as a reference' even though it 'goes as far as possible in that direction' and that, by doing so, it develops 'directly or indirectly its own case-law interpreting the Convention'.*
>
> *This Court may therefore adopt, with respect to provisions of the Convention, an interpretation which does not coincide exactly with that given by the Strasbourg authorities, in particular the European Court of Human Rights. It is not bound, in so far as it does not have systematically to take into account, as regards fundamental rights under Community law, the interpretation of the Convention given by the Strasbourg authorities.*

Näin ollen on myös mahdollista, että EIT:n ja yhteisöjen tuomioistuinten tulkinnat olisivat ristiriidassa keskenään. Paitsi että ristiriitaiset tulkinnat olisivat erittäin ikäviä molempien tuomioistuinjärjestelmien auktoriteetin kannalta, voi-

---

[117] Pellonpää, 2000, s. 71. Ks. myös Picod, 1998, s. 296 ss. Tämä tulee hyvin esille asiassa C-112/00, Schmidberger, ECR [2003], p. I-5659. Ks. Ojanen, LM 2004, s. 130–131.

[118] Ojanen, 1993, s. 157. Unionin oman perusoikeusluettelon laatiminen on tosin osaltaan selkiyttänyt tilannetta ja ehkä myös siirtänyt tulkinnallista painopistettä kohti EU:n omaa kirjoitettua perusoikeusnormistoa. Ks. esim. C-540/03, European Parliament v. Council of the European Union (27.6.2006).

[119] Asia 374/87, Orkem, ECR [1989], p. 3283. Ks. myös Ojanen, 1998, s. 113–116.

sivat tällaiset tulkinnat saattaa myös kansallisen lainkäyttäjän hyvinkin pulmalliseen tilanteeseen. Sitovien ennakkopäätöstensä kautta EYTI voisi pakottaa kansalliset tuomioistuimet soveltamaan laajempaa tulkintaa kuin EIS:n perusteella olisi pakollista. Supistava tulkinta taas saattaisi rikkoa EIS:ssa määriteltyä suojan tasoa.[120]

Yhteisöjen tuomioistuimet eivät ainakaan toistaiseksi kuulu minkään sellaisen valvontamekanismin piiriin, joka korjaisi niiden tekemät mahdolliset virhetulkinnat ihmisoikeusasioissa ja huolehtisi näin samalla myös ihmisoikeustulkintojen koherenssista Euroopan unionin jäsenvaltioiden alueella.[121] On kuitenkin toisaalta huomattava, että kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat Euroopan ihmisoikeussopimuksen sitomia, mikä kaventaa EYTI:n liikkumatilaa tässä suhteessa. Viimeaikaisen oikeuskäytännön valossa ei muutoinkaan ole odotettavissa kovin pitkälle menevää eriytymistä EYTI:n ja EIT:n tulkinnoissa. Nähdäkseni suoranaisten virhetulkintojen mahdollisuutta voidaan nykyisin pitää likimain olemattomana ja ristiriitaisten tulkintojen mahdollisuuttakin enää hyvin vähäisenä.

Vaikka voidaan siis pitää hyvin epätodennäköisenä sitä, että yhteisön tuomioistuimet antaisivat tieten tahtoen EIS:n määräyksille EIT:n tulkinnoista poikkeavan sisällön,[122] on EYTI historiallisesti tarkastellen kuitenkin tulkinnut muutamissa tapauksissa ihmisoikeussopimusta toisin kuin EIT.[123] Näin on tapahtunut erityisesti silloin, kun EYTI on antanut tulkintansa ensin. Esimerkiksi asiassa Orkem (1989) EYTI katsoi, että EIS 6 artikla ei sisällä oikeutta olla

---

[120] Tämä on ollut erityinen ongelma dualistisissa jäsenvaltioissa, jotka eivät olleet ottaneet EIS:aa osaksi kansallista lainsäädäntöä, jolloin niiden tuomioistuimet eivät suoraan voineet soveltaa sen määräyksiä. Ks. Lawson, 1994, s. 227–229. Tällä hetkellä EIS on inkorporoitu kaikissa jäsenvaltioissa.

[121] Janis, 1994, s. 213, huomauttaakin, että yhteisö (unioni) on saanut nauttia käsittämättömän korkeaa immuniteettia tässä suhteessa. Tridimas katsoo, että jos hyväksytään EIS osaksi yhteisöoikeuden *corpusta*, on myös hyväksyttävä se, että konvention viimesijainen tulkitsija on EIT ja sitä tulkintaa EYTI:n on noudatettava. Tridimas, 1999, s. 238. Lawsonin mielestä ainoa järkevä ratkaisu olisi EU:n liittyminen EIS:een, sillä yhä kasvavan perusoikeuksia koskevan juttumäärän ja kontrollin puutteen vuoksi on suuri ongelma, että EU ei kuulu EIS:een. Ks. Lawson, 1994, s. 230–234. Unionin kannalta ongelmallista on ollut myös se, että perus- ja ihmisoikeudet ovat voineet tulla esiin myös hyvin yllättävällä tavalla; perusoikeudet ovat siis tavallaan olleet unionioikeuden oma vieteriukko samaan tapaan kuin unionioikeutta on kutsuttu kansallisen oikeuden vieteriukoksi. Esimerkki yllättävästä ihmisoikeusrelevantista tilanteesta on asia C-168/91, Konstantinidis, ECR [1993], p. I-1191, jossa oli kyse henkilön oikeudesta nimeen. Jo Ghandi, LIEI 1981/2, s. 16–17, varoitti odottamattomista tilanteista tässä suhteessa.

[122] Näin arvioi muun muassa Ress, 1993, s. 849. Ks. myös Pescatore, 1990, s. 441–443; Spielmann, 1999, s. 770 ja 777. Spielmannin mukaan ainoastaan kilpailuoikeuden tapaisilla erityisaloilla voidaan olettaa yhteisön tuomioistuinten tulkintojen eriytyvän EIT:n tulkinnoista. Tällöin yhteisön tuomioistuimissa sovelletaan *in dubio pro integrationem* -periaatetta. Nikulan mukaan on nykyisin epätodennäköistä myös se, että käytännössä syntyisi konflikti unionin oikeuden ja jonkun jäsenvaltion perustuslain kanssa. Nikula, 2004, s. 246.

[123] Vrt. esim. ratkaisut 46/87 & 227/88, Hoechst, ECR [1989], p. 2859 ja Niemietz v. Germany, (16.12.1992). Ks. myös Lawson, 1994, s. 234–250.

todistamatta itseään vastaan. Sen sijaan EIT totesi Ranskaa koskeneessa Funke-tapauksessa (1993)[124], että 6 artikla sisältää oikeuden olla vaiti ja oikeuden olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen. Myös asiassa Walt Wilhelm (1969)[125] EYTI päätyi toisenlaiseen tulkintaan kuin EIT. Kysymyksessä oli EIS 7 pöytäkirjan 4 artikla, joka koskee *ne bis in idem* -kieltoa. Kilpailuoikeudellisessa asiassa jäsenvaltiosta peräisin olevat sekä komission määräämät sanktiot olivat kumuloituneet, minkä EYTI hyväksyi tiettyyn rajaan saakka. EIT katsoi sen sijaan tapauksessa Gradinger (1995)[126] mainittua artiklaa loukatun, kun samaan tekoon perustuen oli ensin langetettu hallinnollinen sanktio ja sen jälkeen vielä rikosprosessissa määrätty rangaistus.[127] Aina tulkinnalliset eroavuudet eivät kuitenkaan mene näin päin, vaan oikeuskäytännössä on myös esimerkkejä, joissa EYTI on soveltanut ihmisoikeussopimusta EIT:ta liberaalimmin.[128]

Myös suhteessa prosessin kohtuullisen ajan vaatimukseen yhteisöjen tuomioistuinten tulkinta poikkeaa EIT:n tulkinnasta. Yhteisöjen tuomioistuimet ovat hyväksyneet kohtuullisen ajan noudattamisen kilpailupolitiikkaa koskevissa hallintomenettelyissä yhteisön oikeuden yleiseksi periaatteeksi, jonka noudattamista ne valvovat.[129] Mainitun periaatteen loukkaaminen voi kuitenkin aiheuttaa komission hallinnollisen menettelyn päätteeksi tekemän päätöksen lainvastaisuuden ainoastaan, mikäli asiassa osoitetaan, että loukkaaminen on aiheuttanut myös kyseessä olevan yrityksen puolustautumisoikeuksien rikkomisen.[130] Tällaista vaatimustahan ei ole EIT:n oikeuskäytännössä asetettu; EIT:n käytännön mukaan EIS 6(1) artiklan mukaisen kohtuullisen ajan loukkauksen toteaminen ei edellytä vastaajan puolustautumismahdollisuuksien heikentymistä, vaan oikeudenkäynnin kohtuuton kesto on jo sinänsä ihmisoikeusloukkaus.

---

[124] Funke v. France, (25.2.1993). Toth, CMLRev 1997, s. 500, perustelee tätä tulkintojen eroavuutta sillä, että kilpailuoikeus on yhteisöoikeudessa erityisasemassa ja että sen toimeenpano vaatii tehokkaita keinoja. Ristiriitaiset tulkinnat saattaisivat näin siis ilmentää tuomioistuinten erilaisia prioriteetteja.

[125] Asia 14/68, Walt Wilhelm, ECR [1969], p. 1. Ks. myös yhdistetyt asiat 18 & 35/65, Gutmann, ECR [1967], p. 61.

[126] Gradinger v. Austria (23.10.1995).

[127] Ks. EYTI:n uudemmasta oikeuskäytännöstä, jossa se on tarkastellut *ne bis in idem* -periaatetta nimenomaan rikosprosessuaalisena oikeusturvatakeena, esim. asiat C-150/05, Van Straaten (28.9.2006) sekä C-467/04, Gasparini (28.9.2006).

[128] Ks. esim. asiat 257/85, Dufay, ECR [1987], p. 1561 sekä 222/84, Johnston, ECR [1986], p. 1651 ja vrt. näitä EIT:n tapauksiin Neigel v. France (17.3.1997); Francesco Lombardo v. Italy (26.11.1992) sekä Massa v. Italy (24.8.1993).

[129] Yhdistetyt asiat T-213/95 & T-18/96, SCK and FNK, ECR [1997], p. II-1739. Yhteisöjen tuomioistuimet eivät siis sovella EIS 6(1) artiklan vaatimusta oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa sellaisenaan, koska EY/EU ei ole EIS:n osapuoli, vaan nimenomaan yhteisöoikeuden yleisenä periaatteena. Ks. asia T-112/98, Mannesmannröhren, ECR [2001], p. II-729, kohdat 59–60.

[130] Ks. asia T-67/01, JCB, ECR [2004], p. II-49, kohta 40. Tapauksessa yhteisöjen ensimmäisen asteen tuomioistuin ei pitänyt asian vaikeusasteeseen nähden kohtuuttomana 4 vuoden ja 10 kuukauden aikaa, kun se ei ollut heikentänyt yhtiön puolustautumismahdollisuuksia.

4 YHTENÄISEEN EUROOPPALAISEEN IHMISOIKEUSALUEESEEN?

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Euroopan yhteisöjen tuomioistuinjärjestelmä ovat kaksi rinnakkaista instituutiota, jotka eivät normaalitilanteessa kovin usein kohtaa toisiaan. Ne ovat kontekstuaalisesti kaksi eri järjestelmää, joiden välille ei ole rakennettu institutionaalista siltaa. Ne ovat toimialoiltaan erillisiä ja niiden toimivallat ovat erilaisia. Suhteessa toisiinsa ne ovat vastavuoroisesti itsenäisiä. Tästä erillisyydestä ja itsenäisyydestä huolimatta niillä on monia selkeitä yhtymäkohtia. Ne juontavat juurensa historiallisesti ja poliittisesti samasta lähteestä ja niiden molempien tehtävä on Euroopan yhdentäminen. Osittain ne molemmat myös tulkitsevat samoja säännöksiä. Kaiken kaikkiaan järjestelmät ovat ennen muuta toisiaan täydentäviä.[131]

Aika ajoin myös EIS:n valvontaelimet ovat joutuneet ottamaan kantaa kysymyksiin, jotka koskevat yhteisöoikeuden tai sen toimeenpanon suhdetta ihmisoikeussopimuksessa määriteltyihin oikeuksiin. Ensimmäisen kerran tällainen tilanne aktualisoitui vuonna 1977, jolloin ranskalainen ammattiyhdistys (C.F.D.T.) väitti, että eräs EY:n säädös loukkasi EIS 11, 13 ja 14 artikloja. Euroopan ihmisoikeustoimikunta kuitenkin jätti valituksen tutkimatta katsoen sen *ratione personae* yhteensopimattomaksi, koska EY ei ole sopimuksen osapuolena.[132] Vuonna 1988 puolestaan valittajana ollut yksityishenkilö nosti kanteen EY:tä vastaan sekä vaihtoehtoisesti jäsenvaltioiden kollektiivia sekä jäsenvaltioita yhdessä vastaan väittäen EIS 6 artiklan rikkomista. Jälleen EIOT jätti valituksen EY:tä vastaan tutkimatta *ratione personae* -perusteella. Sen sijaan jäsenvaltioita vastaan nostetun valituksen se hylkäsi sillä perusteella, että saatavilla olleita kotimaisia oikeuskeinoja ei ollut käytetty.[133]

Perustavaa laatua oleva kannanotto EY:n suhteesta ihmisoikeussopimukseen ja sen valvontajärjestelmään on EIOT:n vuonna 1990 antama päätös asiassa M & Co. Siinä ihmisoikeustoimikunta muotoili sen yhä edelleen voimassa olevan

---

[131] Ks. Bonichot, 1996, s. 93 ss; Pellonpää, LM 2005, s. 1230–1231.

[132] Valitus 8030/77, Confédération Française Démocratique du Travail v. the European Communities/their Member States, (dec. 10.7.1978). Ratkaisu herätti myös kritiikkiä, ks. esim. Alkema, CMLRev 1979, s. 498–508. Hänen mielestään muun muassa EY:n komissiota olisi tullut kuulla, jotta olisi saatu aikaan keskusteluyhteys komission ja ihmisoikeustoimikunnan välille. Myös Pescatoren mielestä jutun tutkimatta jättäminen oli ”*un déni de justice*”. Pescatore, 1990, s. 448–449. Ks. myös Mendelson, YEL 1983, s. 112–121, jonka mukaan EY:n jäsenvaltiot ovat kollektiivisesti vastuussa EY:n toimielinten tekemistä ihmisoikeusrikkomuksista, vaikka EY itse ei olisikaan sopimuksen osapuoli ja siten itse niistä vastuussa.

[133] Valitus 13539/88, Christiane Dufay contre les Communautés européennes, subsidiairement, la collectivité de leurs Etats Membres et leurs Etats membres pris individuellement (déc. 19.1.1989).

lähtökohdan, jonka mukaan jäsenvaltioiden tekemä toimivallan siirto kansainväliselle järjestölle ei välttämättä poista niiden vastuuta tuon siirretyn toimivallan käytöstä.[134] Vastuun poistavaksi seikaksi EIOT katsoi kuitenkin tässä tapauksessa sen, että EY:n oma oikeusjärjestys takaa ihmisoikeussopimusta vastaavan suojan (*equivalent protection*), johon jäsenvaltioiden on voitava luottaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vahvistanut tämän tulkinnan vuonna 2005 Irlantia koskeneessa Bosphorus-tuomiossa.[135] Tältä osin siis vallitsee presumptio sii-

---

[134] Valitus 13258/87, M. & Co. v. Germany (dec. 9.2.1990). Tapauksessa valittajayhtiölle oli määrätty yhteisösakkoa kilpailuoikeutta koskevan RS 85 artiklan loukkauksen vuoksi. Yhtiö väitti, että menettelyssä oli rikottu EIS 6 artiklaa. Se kuitenkin hävisi juttunsa yhteisön tuomioistuimessa, mihin se ensiksi valitti. Tietäen, että EY:tä vastaan nostettu juttu todettaisiin ihmisoikeustuomioistuimessa (tai -toimikunnassa) olevan "*inadmissible*", se ei nostanut kannetta EY:tä vastaan, vaan odotti, että Saksan viranomaiset olivat panneet EY:n päätöksen täytäntöön. Tämän jälkeen yhtiö nosti kanteen täytäntöönpanoa vastaan saksalaisessa tuomioistuimessa väittäen, että panemalla EY:n päätöksen täytäntöön Saksa rikkoisi EIS 6 artiklaa. Yhtiö hävisi juttunsa myös Saksassa. Viimein se nosti kanteen myös ihmisoikeustoimikunnassa.

Ensin toimikunta aikaisempaan käytäntöönsä viitaten totesi, että EY:n elinten päätösten tutkiminen oli *ratione personae* mahdotonta, koska EY ei ollut sopimuksen osapuoli. Kuitenkin se jatkoi:

> *[T]his does not mean, however, that by granting executory power to a judgment of the European Court of Justice the competent German authorities acted quasi as Community organs and are to that extent beyond the scope of control exercised by the Convention organs. Under Article 1 of the Convention the Member States are responsible for all acts and omissions of their domestic organs allegedly violating the Convention regardless of whether the act or omission in question is a consequence of domestic law or regulations or of the necessity to comply with international obligations.*

Huomautettuaan, että EIS ei kiellä jäsenvaltioita luovuttamasta valtaansa kansainvälisille organisaatioille, EIOT tähdensi, että jäsenvaltio jää silti vastuuseen kaikista ihmisoikeusloukkauksista, jotka aiheutuvat tästä vallansiirrosta, ja jatkoi:

> *– – that it would be contrary to the very idea of transferring powers to an international organisation to hold that the member States responsible for examining, in each individual case before issuing a writ of execution for a judgment of the European Court of Justice, whether Article 6 of the Convention was respected in the underlying proceedings.*

Koska EY ei vain suojaa perusoikeuksia itseään, vaan myös valvoo niiden noudattamista (mukaan luettuna ihmisoikeussopimuksessa turvatut oikeudet), EIOT totesi, että Saksalla ei ollut velvollisuutta todentaa yhteisön toimenpiteen laillisuutta. Toimivallan siirtoa koskevan perusajatuksen vastaista olisi myös vaatia jäsenvaltiota tutkimaan jokaisessa yksittäisessä tapauksessa ennen yhteisön tuomioistuimen tuomion täytäntöönpanoa sitä, täyttääkö menettely EIS 6 artiklan mukaiset vaatimukset. Näillä perusteilla valitus jätettiin *ratione materiae* tutkittavaksi ottamatta.

Ratkaisu on herättänyt monenlaista vastakaikua. Muun muassa Schermers katsoo, että kun valta siirretään jäsenvaltioilta kansainväliselle organisaatiolle, tulee myös vastuun siirtyä samalla tavalla. Sen vuoksi ei voida hyväksyä, että yksittäisiä jäsenvaltioita pidettäisiin vastuussa Euroopan yhteisön toimenpiteistä, etenkin kun puheena olevassa tapauksessa kysymyksessä ollut toimenpide kuului suoraan EY:n yksinomaisiin toimialoihin. Schermers, 1998, s. 320. Besselink puolestaan katsoo, että EU:lla ei EIOT:n lausuman jälkeen ole mitään syytä liittyä EIS:een tai edes laatia omaa perusoikeusluetteloa, jos perusoikeudet todella ovat EIOT:n lausumalla tavalla EYTI:n hyvässä suojelussa. Besselink, CMLRev 1998, s. 655–657.

[135] Bosphorus v. Ireland (30.6.2005). Ks. myös Matthews v. the United Kingdom (18.2.1999), kohdat 26–34 ja tämän johdosta Canor, ELR 2000, s. 3 ss. sekä valitus 51717/99, Société GUERIN

tä, että noudattamalla EU-jäsenyydestä aiheutuvia velvoitteita sopimusvaltio ei toimi vastoin Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksiä.[136]

Ihmisoikeussopimuksen valvontaelinten tulkintalinjaa EU-kysymyksen suhteen voidaan pitää varsin tyylikkäänä. Avoinna on toki vielä monia kiperiäkin kysymyksiä, joihin EIT kenties tulevaisuudessa joutuu ottamaan kantaa, ellei EU liity ihmisoikeussopimuksen osapuoleksi. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin on EIT:n näkökulmasta katsottuna alkanut käytännössä saada yhä enemmän kansallisen tuomioistuimen piirteitä.[137] EU:n liittyminen sopimuksen osapuoleksi selkiyttäisi ihmisoikeustilannetta Euroopassa monella tavalla ja poistaisi tällä hetkellä vallitsevan ”pluralistisen ja moniäänisen” tilan.[138]

Euroopan unionin liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen lieneekin enää vain ajan kysymys. Poliittisesti liittyminen on jo hyväksytty, ongelmat ovat lähinnä teknisiä liittyen pitkälti EU:n nk. perustuslaillisen sopimuksen kohtaloon. Ei kuitenkaan liene aivan mahdoton ajatus, että integraatio etenisi vielä tätäkin pidemmälle ja Euroopan unioni ja Euroopan neuvosto sulautuisivat yhdeksi erittäin laajan toimialan järjestöksi. Euroopan neuvoston jäsenyyttä on jo pitkään pidetty porttina EU-jäsenyyteen. Euroopan unionin toimiala on jatkuvasti laajentunut ja järjestöjen toimialoilla on paljon päällekkäisyyttä. Yhdentymisellä toteutuisi myös Haagin kongressin alkuperäinen idea yhteiseen eurooppalaiseen kulttuuriperintöön nojaavasta yhdestä eurooppalaisesta yhteisöstä. Taloudellisen vallankäytön ja ihmisoikeuksien noudattamisen valvonnan tiiviimpi kytkeminen toisiinsa olisi omiaan tehostamaan ihmisoikeuksien suojaa.

5 KOTIMAINEN IHMIS- JA PERUSOIKEUSTULKINTAOPPI

Myös puhtaasti kansallisella tasolla ihmis- ja perusoikeuksien tulkintaan liittyy monia erityispiirteitä. Ne koskevat lähinnä Euroopan ihmisoikeussopimuksen

---

AUTOMOBILES contre les 15 Etats de l’Union Européenne, (déc. 4.7.2000) ja tästä Flauss, SZIER 2001, s. 421–425 sekä valitus 56672/00, SENATOR LINES GmbH v. Austria, Belgium, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Ireland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Portugal, Spain, Sweden and the United Kingdom, (dec. 10.3.2004).

[136] Ks. tästä *equivalent protection* -opista tarkemmin Pellonpää, LM 2005, s. 1234–1240. On huomattava, että presumptio koskee vain EU:n niin sanotun I pilarin alaa ja vain niiltä osin kuin velvoitteiden täytäntöönpanoon ei sisälly valtion omaa harkintavaltaa.

[137] Näin muun muassa Rosas, LM 1999, s. 914 sekä Pellonpää, LM 2005, s. 1231. Myös EIOT rinnasti vuonna 1989 ratkaistussa Dufay-tapauksessa EYTI:n kansalliseen tuomioistuimeen, ks. valitus 13539/88, Dufay c. les Communautés européennes, subsidiairement, la collectivité de leurs Etats membres et leurs Etats membres pris individuellement (déc. 19.1.1989).

[138] Husa, 2001, s. 61; Pellonpää, LM 2005, s. 1248–1250. Ks. myös De Schutter, 2002, s. 205 ss.

asemaa kansallisen oikeusjärjestyksen sisällä sekä sopimuksen tulkintavaikutusta kansallisessa järjestelmässä. Viimeksi mainittuun nähden meillä on omaksuttu erityinen ihmis- ja perusoikeusystävällinen laintulkintametodi. Metodi soveltuu periaatteessa myös EU-oikeudesta peräisin olevien perusoikeusnormien tulkintaan, mutta sillä on unionioikeuden suhteen ehkä vähemmän merkitystä, koska unionioikeus on joka tapauksessa aina kansallisen oikeusjärjestyksen yläpuolelle asettuvaa oikeutta. Tämän vuoksi tarkastelu keskittyy seuraavassa lähinnä vain Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyviin näkökohtiin.

5.1 Euroopan ihmisoikeussopimuksen asema kansallisessa oikeusjärjestyksessä

Kansainvälisellä tasolla Euroopan ihmisoikeussopimus on kaikkien kansallisten lakien yläpuolella. Kansallisen oikeusjärjestyksen sisällä sen asema voi kuitenkin vaihdella oikeusjärjestyksestä riippuen. Sopimuksen asettamien velvoitteiden täytäntöönpanemiseksi on olemassa useita erilaisia järjestelmiä, jotka ovat kaikki hyväksyttäviä, mikäli EIS:n tarkoittama lopputulos saavutetaan.[139] Yleisesti ottaen voidaan kuitenkin todeta, että mitä vahvempi on kunkin maan kansallinen perusoikeusjärjestelmä, sitä vähemmän se jättää jalansijaa kansainväliselle ihmisoikeussopimuksen oikeussuojajärjestelmälle valvontakoneistoineen.[140]

> Esimerkiksi Alankomaissa EIS on koko kansallisen oikeusjärjestyksen yläpuolelle asettuvaa suoraan sovellettavaa oikeutta.[141] Itävallassa se taas on osa kansallista perustuslakia (valtiosääntöä).[142] EIS voi hierarkkisesti asettua myös tavallisten lakien yläpuolelle, mutta valtiosäännön alapuolelle, kuten muun muassa Ranskassa.[143] Tavallisin ratkaisu jäsenvaltioissa on, että EIS:lla on tavallisen parlamenttilain asema.[144] On myös mahdollista, että EIS ei ole lainkaan valtionsisäisesti voimassa, kuten oli Irlannissa vielä ennen vuotta 2003.[145] Myöskään Tanskassa, Ruotsissa tai Islannissa EIS ei ollut aluksi osa kansallis-

---

[139] Bernhardt, 1993, s. 25–26.
[140] Halila L., 2000, s. 131.
[141] Polakiewicz, 2001, 37–38.
[142] Ks. Ress, 1993, s. 822-828; Polakiewicz, 2001, s. 38.
[143] Ks. tarkemmin Polakiewicz, 2001, s. 39–42.
[144] Polakiewicz, 2001, s. 42–45. Raja kahden viimeksi mainitun ryhmän välillä ei kuitenkaan ole täysin selvä, vaan EIS:n asema ja EIT:n tuomioiden kansallisissa vaikutuksissa on aste-eroja. Ks. Ress, 1993, s. 828–848.
[145] Nyttemmin sopimus on inkorporoitu myös Irlannissa vuonna 2003 voimaan tulleella *The European Convention on Human Rights Act*illa. EIS on näin ollen inkorporoitu kaikissa EIS:n tämänhetkisissä jäsenvaltioissa.

ta lainsäädäntöä, mutta nyttemmin kaikki mainitut valtiot ovat inkorporoineet sen.[146]

Kun Suomi liittyi EIS:een, sopimus inkorporoitiin blankettilailla osaksi Suomen oikeutta vakiintuneen käytännön mukaisesti. Tästä huolimatta katsottiin välttämättömäksi tehdä erinäisiä muutoksia muutamiin erityislakeihin.[147] Kyseenalaisena pidettiin, voisiko pelkkä blankomuotoinen voimaansaattaminen *lex posterior* -periaatteella tuettuna taata Suomen tuolloin vielä suhteellisen kehittymättömässä ihmisoikeuskulttuurissa EIS:n usein yleisluontoisille sopimusmääräyksille niille kuuluvan etusijan.[148] Ristiriidan vaaraa nähtiin erityisesti tilanteissa, joissa vaikkapa pakkokeinolainsäädäntö sisältäisi sopimuksen kanssa ristiriitaisia *lex specialis* -luonteisia säädöksiä.[149]

Lainsäädännön alaan kuuluvilta osin Euroopan ihmisoikeussopimus ja siihen kuuluvat lisäpöytäkirjat ovat siis Suomessa voimassa eduskuntalain tasoisena säädöksenä. Sopimusta voidaan soveltaa lakina käytännön viranomais- ja tuomioistuintoiminnassa, ja näin tulee myös tehdä.[150] Käytännön soveltamistilan-

---

[146] Ks. Pellonpää, 2005, s. 46–53. Ks, myös Bernhardt, 1993, s. 26–30 sekä Ress, 1993, s. 813–822. Ennen inkorporointia vallinneesta tilanteesta Ruotsin osalta tarkemmin muun muassa Sztucki, NJIL 1986, s. 219–221; Tanskan osalta muun muassa Nordskov Nielsen, NTfK 1989, s. 156–157; Stenderup Jensen – Rodríguez-Vergara Diaz, NJIL 1994, s. 139 ss. sekä Norjan osalta Elgesem, NJIL 1996, s. 183 ss.

[147] Kun Suomen hallitus keväällä 1988 päätti hakea Euroopan neuvoston jäsenyyttä, ryhdyttiin oikeusministeriön johdolla selvittämään EIS:n ratifioinnin edellyttämiä lainsäädäntömuutoksia. Tavoitteeksi asetettiin EIS:n ratifioiminen mahdollisimman harvoin varaumin tekemällä tarpeelliset muutokset voimassa olevaan lainsäädäntöön; ”Talo pyrittiin saamaan kuntoon vieraita varten, joitakin suljettavia huoneita lukuunottamatta”, Pekkanen, LM 1990, s. 507. Työn tuloksena syntyi Pellonpään selvitys OLJ 21/1988. Lainmuutosten toteutumisesta ks. Pellonpää, Euroopan ihmisoikeussopimus, 1. painos 1996 sekä Pellonpää, LM 1990, s. 527–529. Lainmuutosten tavoitteena oli, että lainkäyttäjä saattoi ainakin yleensä soveltaa sisäistä lainsäädäntöämme luottaen siihen, ettei se ole ristiriidassa ihmisoikeussopimuksen kanssa. Pekkanen, LM 1990, s. 509. Tästä huolimatta sopimukseen jouduttiin tekemään muutamia varaumia koskien muun muassa suullisia käsittelyjä ylimmissä oikeusasteissa. Varaumien teosta EIS:een yleisesti ks. esimerkiksi Frowein, 1990, s. 193 ss. Hän pitää mahdollisuutta varaumien tekoon EIS:n suurena heikkoutena, koska varaumat vaarantavat sopimuksen yhtenäisen noudattamisen.

[148] Blankettilailla voimaan saatettujen valtiosopimusten sopimusmääräysten kanssa ristiriitaisten aikaisempien lainsäännösten on katsottava *lex posterior* -säännön perusteella tulleen kumotuiksi, vaikkei siitä olisi erikseen säädetty. Tämän säännön kanssa kilpailee kuitenkin *lex specialis* -sääntö. Ks. Pekkanen, LM 1990, s. 508.

[149] Pellonpää, 2000, s. 53.

[150] Lainkäyttöelimet voivat kuitenkin soveltaa suoraan vain sellaisia ihmisoikeussopimuksen määräyksiä, jotka on luonteeltaan tarkoitettu välittömästi sovellettaviksi ja jotka ovat sisällöltään riittävän täsmällisiä. Vaikka sopimuksen sisältö ei kaikilta osiltaan olekaan riittävästi täsmentynyt, monet sen määräykset, täydennettyinä EIT:n päätöksillä, täyttävät täsmällisyysvaatimuksen. Näitä määräyksiä tulisi lainkäyttöviranomaisten välittömästi soveltaa. Pekkanen, LM 1990, s. 509. Myös muutamat KP-sopimuksen määräykset ovat riittävän täsmällisiä täyttääkseen suoran sovellettavuuden kriteerin. Tällainen on esimerkiksi oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeva 14(1) ar-

teessa on teoriassa mahdollista, että tavallinen eduskuntalaki ja EIS ovat ristiriidassa keskenään. Tällöin perustuslakivaliokunnan mukaan on merkitystä yleisillä tulkintasäännöillä, kuten myöhemmän lain etusijalla aiemmin annettuihin nähden ja erityislain etusijalla yleislakeihin verrattuna.[151] *Lex posterior* ja *lex specialis* -periaatteiden täysin mekaaninen soveltaminen ei kuitenkaan voi tulla kysymykseen, sillä Suomi on kaikesta huolimatta sopimusvelvoitteisiin sidottu.[152]

Perustuslakivaliokunnan ohjeen mukaan viranomaisten ja tuomioistuinten olisi mahdollisuuksien mukaan pyrittävä tulkinnallisesti antamaan sopimuksen kanssa näennäisesti ristiriidassa oleville laeille sisältö, joka on sopusoinnussa sopimuksen kanssa. Valiokunta korosti, että *[t]ulkintatilanteissa olisi erilaisista perusteltavissa olevista vaihtoehdoista pyrittävä omaksumaan sellainen, joka edistää ihmisoikeusmääräysten toteutumista eli on näin määriteltynä ihmisoikeusystävällinen.*[153] Sopimusmääräysten vaikutus tulee näin ottaa laintulkinnassa

---

tikla. Ks. tarkemmin Joutsamo, LM 1982, s. 443–445. Rosas on varoittanut, että suomalainen doktriini on jossain määrin epäselvä, mitä tulee sopimusten suoraan sovellettavuuteen, ks. Rosas NJIL 1988, s. 428–429.

[151] PeVL 2/1990 vp, s. 2. *Lex posterior* -periaatteella EIS:n on katsottu selvästi syrjäyttäneen kotimaisen lainsäännöksen ainakin kahdessa Vaasan hovioikeuden tuomiossa (29.8.1994, Nro 1390 sekä 22.9.1994, Nro 1643). Molemmissa oli kyse tuomarin esteellisyydestä. Hovioikeus katsoi, että EIS 6 artikla syrjäytti vanhan OK 13:1:n tuomarinjääviä koskevan säännöksen.

[152] PeVL 2/1990 vp, s. 2. Pellonpää, 2000, s. 57.

[153] PeVL 2/1990 vp, s. 3. Vrt. Tähti, DL 1991, s. 562–563, joka kummeksuu perustuslakivaliokunnan kannanoton osakseen saamaa laajaa huomiota. Hänen mukaansa kyseessä on ainoastaan kannanotto, joka ei ole oikeusnormi eikä voi myöskään sellaista muodostaa. Ks. myös Jyränki, 1991, s. 172.

Alkuun ihmisoikeusystävällisen laintulkinnan soveltaminen olikin jossain määrin haparoivaa johtuen ihmisoikeuskulttuurin kehittymättömyydestä, ks. esim. Heinonen, LM 1990, s. 504–505; Scheinin, 1990, s. 36. Virolainen, DL 1992, s. 24–25 näkee esimerkkinä alkuaikojen ihmisoikeusystävällisestä laintulkinnasta ratkaisun KKO 1991:145, jossa lakia on hänen mukaansa selvästi tulkittu EIS:n ja KP-sopimuksen hengessä viittaamatta niihin kuitenkaan nimenomaisesti. Nykyisin sen sijaan ei ole enää harvinaista, että KKO, KHO tai hovioikeudet perustelevat ratkaisuaan ihmisoikeussopimuksella tai EIT:n oikeuskäytännöllä. Ervon mukaan jatkuvasti kasvava ihmisoikeusratkaisujen lukumäärä suomalaisissa tuomioistuimissa kertoo siitä, että EIS on tosiasiallisestikin mielletty kotimaiseen säädösarsenaaliin kuuluvaksi ja meitä velvoittavaksi säännöstöksi. Toisaalta ratkaisujen runsas määrä kertoo siitä, että edelleen on tarvetta ohjailla oikeuskäytäntöä EIS:een liittyen. Ervo, DL 1998, s. 108–109. Länsineva kuitenkin muistuttaa, että oikeuden perustuslaillistuminen ei ole sujunut kitkatta ja esimerkiksi lainkäytössä on jouduttu monenlaisten pulmien eteen. Ks. Länsineva, LM 2004, s. 276–278. Nyttemmin tilanne kuitenkin on jossain määrin vakiintunut ja EIS:lla ja EIT:n ratkaisukäytännöllä on erittäin merkittävä vaikutus lainkäyttötoiminnan lisäksi myös perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännössä. Viljanen, J. Oikeustiede–Jurisprudentia 2005, s. 513–516.

Ruotsissa ihmisoikeusystävällisen laintulkintalinjan omaksuminen on ollut jopa vielä hitaampaa kuin meillä. Tarvittiin monia Ruotsia koskevia EIT:n langettavia tuomioita, ennen kuin tuomioistuimille valkeni, että lakeja on tulkittava EIS:n hengessä. Ks. Ruotsin tilanteesta esim. Danelius, 2002, s. 36–42; Sztucki, NJIL 1986, s. 221 ss.; Ehrenkrona, JFT 1992, s. 25 ss. sekä Cameron – Kirilova Eriksson, 1993, s. 116–118.

huomioon. Valiokunnan kannanotto voidaan tulkita myös niin, että mahdollisimman pitkälle tulisi noudattaa presumptiota, jonka mukaan ei voida olettaa lainsäätäjän tarkoittaneen tehdä ihmisoikeussopimuksen rikkomista mahdolliseksi.[154]

Oikeuslähdeopillisesti tarkastellen Euroopan ihmisoikeussopimus on lain tapaan pakollinen oikeuslähde. Siihen on kuitenkin itse sopimustekstin ohella sisällytettävä sopimuksen tarkoitus (vrt. lainsäätäjän tarkoitus) ja EIT:n ratkaisut.[155] *Heinosen* mukaan ihmisoikeussopimuksiin on kirjattu monia vanhoja ja uusia yleismaailmallisesti hyväksyttyjä oikeusperiaatteita, joita on *oikeudellisina tulkintaperiaatteina* mahdollista hyödyntää lisäksi sellaisissakin lainkäyttötilanteissa, joihin ihmisoikeussopimusten velvoitteet eivät muutoin suoranaisesti ulotu.[156]

Pellonpää huomauttaa, että EIS:n soveltaminen ikään kuin abstraktisti ei ole mahdollista, vaan valvontaelinten tulkintakäytäntö on otettava soveltamistoiminnassa huomioon. Valtionsisäisissä tuomioissa ei kuitenkaan välttämättä tarvitse nimenomaisesti viitata EIT:n tuomioihin, vaan on mahdollista tukeutua itse sopimukseen suomalaisena lakina ilman, että nimenomaisesti mainittaisiin sellaisia valvontaelinten päätöksiä, joista kenties on haettu johtoa sopimusmääräyksen sisältöä määriteltäessä. Jos kuitenkin EIT:n oikeuskäytäntö on ratkaisevasti vaikuttanut siihen tapaan, jolla sopimusmääräys ymmärretään, voisi Pellonpään mukaan avoimuuden nimissä edellyttää, että tämä tuotaisiin esiin.[157]

Suomessa ei ole annettu korkeimpien oikeuksien ratkaisuille oikeudellisesti sitovaa merkitystä. Ne ovat ennakkotapauksia vain siksi, että niillä on suhteelli-

---

[154] Pellonpää, 2000, s. 57–58. Ennen perusoikeusuudistusta oli olemassa myös vaara hankalasta tulkintatilanteesta tapauksessa, jossa sopimuksen ja kansallista alkuperää olevan säännöksen välillä olisi vallinnut ristiriita sillä tavoin, että viimeksi mainittu olisi ollut *lex posterior*. Yksiselitteinen vastaus tilanteen ratkaisemiseksi ei ennen uuden perustuslain voimaantuloa vallinneen valtiosääntöoikeudellisen ajattelutavan valossa ollut helppoa. Scheinin esitti väitöskirjassaan, että ihmisoikeussopimuksen määräys olisi voinut syrjäyttää, paitsi ihmisoikeussopimuksen voimaantuloa aikaisemmat lait, myös – ainakin pääsääntöisesti – sen jälkeen annetut lait. Ainoastaan silloin, jos lain esitöistä olisi nimenomaan ilmennyt, että lainsäätäjä olisi tarkoittanut tietoisesti säätää Suomen kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita loukkaavan lain, olisi Scheininin mielestä täytynyt noudattaa lainsäätäjän tahtoa. Muussa tapauksessa lainkäyttäjällä olisi ollut lupa olettaa mahdollinen normiristiriita lainsäätäjän ”työtapaturmaksi” ja soveltaa suoraan ihmisoikeusnormia eduskuntalaista välittämättä. Scheinin, 1991, s. 210 ss. Ks. myös Lehtimaja, LM 1995, s. 188.

[155] Aarnio, 1991, s. 80–81; Ryssdal, 1991, s. 117. Jukka Viljasen mukaan EIT:n ratkaisujen huomioonottaminen lainsoveltamistilanteessa on osa ihmisoikeusystävällistä laintulkintaa. Viljanen J., Oikeustiede–Jurisprudentia 2005, s. 472.

[156] Heinonen, LM 1990, s. 503. Ks. myös Virolainen, 2003, s. 155.

[157] Pellonpää, 1991a, s. 166. Ks. myös Ojanen, LM 2005, s. 1215 ss. Myös Virolainen – Pölönen, 2003, s. 67 av. 99 huomauttaa, että tuomion perusteluissa ei tulisi tyytyä luettelonomaisiin ja irrallisiin viittauksiin EIT:n ratkaisuihin tai ihmisoikeussopimuksen määräyksiin, vaan perusteluista tulisi ilmetä, mikä vaikutus mainituilla oikeuslähteillä on ollut oikeudellisessa päättelyssä ja mahdollisesti eri suuntiin vaikuttaneiden periaatteiden punninnassa.

sen vahva lainkäyttöä ohjaava vaikutus. Sen sijaan ihmisoikeustuomioistuimen lainkäytön normatiivisesta vaikutuksesta on Suomessa esitetty eriäviä näkemyksiä. Vallitsevan kannan mukaan EIT:n tulkinnat sitovat suomalaisia viranomaisia.[158]

> *Aarnio* lähestyy kysymystä EIT:n kannan sitovuudesta seuraavasti. EIT:n tehtävänä on ratkaista, onko yksittäisessä tapauksessa rikottu EIS:n määräyksiä. Näin ollen ongelma EIT:n ratkaisun normatiivisesta vaikutuksesta koskee nimenomaan yksittäisiä ratkaisuja. EIS ei näytä edellyttävän sitä, että vasta vakiintunut käytäntö (*established case law*) olisi kansallisia viranomaisia sitova. Lähtökohdaksi muodostuu siis toteamus, että periaatteessa jokainen EIT:n tulkinta vahvistaa EIS:n sisältöä taikka muotoaa sitä. Tulkinta ilmaisee tuomionormin – kannanoton siihen, miten EIS tulee ymmärtää. Näin ollen kansallisten tuomioistuinten on noudatettava tulevissa ratkaisuissaan EIT:n edustamaa kantaa.[159]
>
> Ongelmallista kuitenkin on, minkä vahvuinen velvollisuus suomalaisella tuomioistuimella on seurata EIT:n tulkintaa. Kysymys kuuluu toisin sanoen: onko EIT:n tulkinnan kanssa ristiriitainen lainvoimainen kotimainen tuomioistuinratkaisu hyväksyttävä peruste ylimääräisten muutoksenhakukeinojen käyttöön? Jos purun edellytysten katsotaan tällaisessa ristiriitatilanteessa olevan olemassa, on lähellä ajatus, että EIT:n tulkinta sitoo myös juridisesti suomalaista lainkäyttäjää. Tällöin EIT:n kannanotolla olisi olennaisesti vahvempi prejudisiaalinen voima kuin korkeimpien oikeuksien kannanotoilla suhteessa alempiin oikeusasteisiin. Jos taas purkua ei pidetä mahdollisena, näyttäisi EIT:n ratkaisun prejudisiaalinen arvo samanlaiselta kuin korkeimpien oikeuksien prejudikaateilla nykyisin Suomessa on.[160] Ainakaan toistaiseksi KKO ei

---

[158] Ojanen, LM 2005, s. 1216; Aarnio, 1991, s. 78–79. Virolainen, 2003, s. 75, toteaa, että EIT:n tulkintakannanotoilla on oikeuslähteenä suunnilleen samanlainen sitovuusaste kuin KKO:n ennakkopäätöksillä. Toisin Tähti, Hallinnon tutkimus 1990, s. 125 ss., erit. s. 128–131, jonka mukaan ei ole olemassa oikeudellista perustetta, jolla EN:n toimielinten tulkintakannanotoille saataisiin suomalaisessa virkatoiminnassa antaa normatiivinen vaikutus. Mikäli tällainen normatiivinen vaikutus haluttaisiin ulottaa suomalaiseen virkatoimintaan asti, normatiivisen vaikutuksen mahdollistava oikeusnormi olisi Tähden mukaan löydettävä. Ks. myös Tähti, DL 1991, s. 549 ss.; Jyränki, 1991, s. 167–170. Vrt. Scheinin, 1991, s. 284 ss, joka viittaa EIT:n oikeuskäytännön standardivaikutukseen ja torjuu koko kysymyksen ratkaisujen normatiivisesta sitovuudesta. Ks. keskustelusta myös Halila L., 2000, s. 120–126.

Ks. EYTI:n ratkaisujen kannalta Ojanen, LM 2005, s. 1226–1228, jossa todetaan, että kysymys EYTI:n ennakkoratkaisujen sitovuudesta on ehkä vielä hankalampi, eikä siihen ole yksiselitteistä tai vallitsevaa kantaa. Selvää on ainoastaan, että ratkaisu sitoo siinä nimenomaisessa tapauksessa, jossa se on pyydetty. Ojasen oman kannan mukaan tuomioistuimet ovat sidottuja EYTI:n ratkaisukäytäntöön, mutta eivät sen täysin mekaaniseen seuraamiseen.

[159] Aarnio, 1991, s. 79.

[160] Aarnio, 1991, s. 79–80. Virolainen on esittänyt käsityksenään jo vuonna 1995, että EIT:n ratkaisujen velvoittavuuden aste on korkeampi kuin KKO:n ennakkopäätösten. Ks. Virolainen, 1995, s. 142–144.

ole purkanut yhtään tuomiota EIT:n oikeuskäytännön perusteella.[161] Tällaiseen tilanteeseen ei periaatteessa edes pitäisi joutua, sillä käytännön lainsoveltamistoiminnassa ei lähtökohtaisesti tulisi tehdä EIT:n tulkinnan kanssa ristiriitaista ratkaisua.

Jukka Viljanen huomauttaa, että ylikansallisia ihmisoikeusratkaisuja on kuitenkin vain harvoissa poikkeustapauksissa mahdollista hyödyntää siten, että valvontaelimen ratkaisu tarjoaisi valmiit mallit, jotka sopisivat kansalliseen soveltamistilanteeseen. Yleensä Strasbourgin tapausaineistoa sovelletaan siten, että sillä tuetaan tietyn kansallisen lain perusteella mahdollisen tulkintavaihtoehdon valintaa. Kyse on Viljasen mukaan toisaalta ratkaisun sisältämien opillisten peruskysymysten hyödyntämisestä ja näiden mallien siirtämisestä kansalliseen lainsoveltamistoimintaan sekä toisaalta yksittäiseen tilanteeseen liittyvien, ylikansalliselta pohjalta arvioitujen minimimääräysten vertaamisesta kansallisiin erityistilanteisiin.[162]

5.2 Ihmis- ja perusoikeusystävällinen laintulkintametodi

Perusoikeusuudistusta edeltävänä aikana Suomen valtiosääntöoikeus nojautui niin kutsuttuun erillisyysteesiin, jonka mukaan kansalliset perusoikeussäännökset ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset olivat kaksi toisistaan erillistä järjestelmää.[163] Ihmisoikeussopimusten aseman yleinen vahvistuminen suomalaisessa oikeuskulttuurissa 1980-luvun jälkipuoliskolta alkaen johti kuitenkin erillisyysteesin murtumiseen siten, että itse asiassa nykyisin voidaan jo puhua erillisyysteesin antiteesistä, jossa perusoikeussäännöksillä ja ihmisoikeussopimusten määräyksillä on läheinen tulkinnallinen yhteys.[164]

Perusoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä kuitenkin rajoitetaan tätä tulkinnallista yhteneväisyyttä ja todetaan, että: *[P]erusoikeusjärjestelmälle ja kansainvälisille ihmisoikeussopimuksille jäisi sisällöllisistä ja osin suo-*

---

[161] Tilanteesta on siis erotettava se, että KKO purkaa lainvoimaisen tuomion sillä perusteella, että EIT on todennut kyseisessä asiassa Suomen rikkoneen EIS:n määräyksiä, kuten tapahtui asian Z. v. Finland (25.2.1997) / KKO 1998:33 yhteydessä.

[162] Viljanen, J., 1998, s. 257.

[163] Havainnollisesti asia ilmaistiin perustuslakivaliokunnan lausunnossa 12/1982 vp: *[S]uomea velvoittavat kansainväliset sopimukset eivät voi sinänsä täydentää tai selventää hallitusmuodon säännösten sisältöä. Hallitusmuodon säännösten tulkinnan lähtökohdaksi ei siten voida ottaa niiden ja kansainvälisten sopimusten sisällöllistä vastaavuutta*. Ks. erillisyysteesin käsitteestä Scheinin, 1991, s. 299–304.

[164] Vuonna 1994 perustuslakivaliokunta lausuu mietinnössään 25/1994 vp, s. 5: *[P]erusoikeusuudistus lähentää entisestään Suomen perusoikeusjärjestelmää sisällöllisesti kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Tämän vuoksi perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien tulkinnallinen harmonisointi on aiempaakin tärkeämpää.* Ks. erillisyysteesin murtumisesta Viljanen, LM 1996, s. 792–797.

raan säännöksiin kirjoitetuista liitynnöistä riippumatta jatkossakin tietty itsenäisyys toisiinsa nähden. Siten yksittäisen perusoikeussäännöksen ja vastaavan ihmisoikeussopimuksen määräyksen tulkinnat eivät välttämättä ole samat huolimatta mahdollisista sanamuotojen yhtäläisyyksistä.[165]

> Käytännössä tämä tarkoittaa lähinnä sitä, että kansallinen perusoikeusjärjestelmä on ensisijainen kansainväliseen järjestelmään nähden ja eräänlainen subsidiariteettiperiaate vallitsee tältä osin. Olettamuksena on, että yksilö saa turvaa kansallisten lakien ja oikeusturvajärjestelmän kautta eikä turvautumalla ihmisoikeussopimusten valvontaelimiin. Ihmisoikeussopimus valvontajärjestelmineen muodostaa eräänlaisen viimesijaisen turvaverkon.[166]
>
> Ihmisoikeusmääräyksen ja perusoikeussäännöksen tulkinnallisen harmonisoinnin mahdollisuus riippuu pitkälti siitä, kuinka läheinen kytkentä kullakin säännöksellä on ihmisoikeussopimusten artikloihin. Tästä näkökulmasta katsottuna on ilmeistä, että ihmisoikeusmääräyksillä on merkittävää vaikutusta erityisesti PeL:n vapausoikeuksia, prosessuaalisia oikeuksia ja yhdenvertaisuutta turvaavien säännösten yhteydessä. Ehkä läheisin tulkinnallinen yhteys on oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevalla PeL 21 §:llä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklalla ja KP-sopimuksen 14 artiklalla.[167]

Perusoikeusuudistusta koskeva hallituksen esitys luo myös käsitteen perusoikeusmyönteinen laintulkinta (tai perustuslainmukainen laintulkinta) ja liittää sen toiminnallisesti yhteen perustuslakivaliokunnan jo aiemmin kehittelemän ihmisoikeusystävällisen laintulkinnan käsitteen kanssa.[168] Lisäksi siinä kehitellään oppia perustuslain suorasta soveltamisesta.[169] On tärkeää huomata, että perusoikeuksien soveltaminen ja huomioon ottaminen ei riipu siitä, onko niihin asian käsittelyssä vedottu.[170] Perusoikeusystävällinen laintulkinta ulottuu myös EU-oikeuteen, sillä jos lainsoveltamistilanteessa käy ilmi, että EU-säädös on ristirii-

---

[165] HE 309/1993 vp, s. 39–40.

[166] Viljanen, LM 1996, s. 797–800.

[167] Viljanen, LM 1996, s. 801. Viljasen mukaan on ilmeistä, että pykälän oikeudenkäyntiä koskevat osat saavat sisältönsä melko suoraan laajasta kansainvälisestä oikeuskäytännöstä. Ks. myös HE 309/1993 vp, s. 72–74 sekä Scheinin, LM 1996, s. 826; Viljanen, J., 1998, s. 258–265 sekä Viljanen, 2001, s. 271 ss., erityisesti s. 292–295. Ojasen mukaan PeL 21 §:ää tulkittaessa olisi ensin selvitettävä EIS 6(1):n sisältö ja vasta sen jälkeen koetettava hakea oikeusturvaa kenties vielä paremmin toteuttavia ratkaisuja PeL 21 §:n nojalla. Unohtaa ei kuitenkaan hänen mukaansa saa PeL 21 §:ään sisältyvää itsenäistä tulkinnallista potentiaalia. Ojanen, LM 2005, s. 1219–1220.

[168] HE 309/1993 vp, s. 31. Perusoikeusmyönteistä tulkintaa on esitelty jo perusoikeustyöryhmän mietinnössä, OLJ 3/1982 sekä perustuslakivaliokunnan lausunnoissa 6/1988 vp. ja 2/1990 vp. Ks. myös Viljanen, LM 1996, s. 797. Viljanen kritisoi käsitettä ”perusoikeusmyönteinen laintulkinta”, koska perusoikeussäännökset eivät ole muuta perustuslakia hierarkkisesti korkeammassa asemassa. Hänen mukaansa olisikin parempi puhua perustuslainmukaisesta laintulkinnasta. Viljanen, LM 1990, s. 204.

[169] Aarnion mukaan molemmat ovat ”mainioita renkejä mutta huonoja isäntiä”, koska niiden mukana kasvaa mahdollisuus oikeusvaltion muuttumisesta tuomarivaltioksi. Ks. Aarnio, 2002, s. 11.

[170] Hallberg, 1999b, s. 717. Ks. perusoikeuksiin vetoamisesta tarkemmin mts. 717–719.

dassa perusoikeuden kanssa, säädökselle on ensisijassa koetettava antaa tulkinta, joka purkaa tämän jännitteen.[171]

Perustuslain suora soveltaminen tulee kyseeseen ennen kaikkea aukkotilanteissa. Tällöin ratkaisu tehdään suoraan perustuslain säännöksen nojalla. Suora soveltaminen voi merkitä myös sitä, että alemmanasteinen normi syrjäytetään, jos se on ristiriidassa perustuslain kanssa. Perustuslain etusija määritellään PeL 106 §:ssä: *[J]os tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle.*[172]

Tuomioistuimilla on nykyisin siis oikeus ja velvollisuus antaa perustuslain säännökselle etusija, mikäli se on ilmeisessä ristiriidassa tavallisen lain kanssa.[173] Tätä täydentää tuomioistuinten velvollisuus perusoikeusmyönteiseen laintulkintaan. Lakien ja perusoikeussäännösten väliset ristiriidat on pyrittävä ehkäisemään perusoikeusmyönteisellä tulkinnalla.[174] *Tuorin* mukaan on katsottava, että jos ristiriita on ehkäistävissä perusoikeusmyönteisellä tulkinnalla, se ei voi olla ”ilmeinen” siten kuin perustuslain etusijaa koskevassa PeL 106 §:ssä tarkoitetaan.[175]

Perusoikeusmyönteisen laintulkinnan normatiivinen perusta on PeL 22 §:ssä, jonka mukaan *[J]ulkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuk-*

---

[171] Ks. Ojanen, LM 2003, s. 1165–1167. Mikäli tätä jännitettä ei saada purettua perusoikeusmyönteisellä EU-oikeuden tulkinnalla, on kansallisella tuomioistuimella velvollisuus pyytää ennakkoratkaisua.

[172] Ks. Aarnio, 2002, s. 9. Saraviita, LM 1999, s. 894, huomauttaa, että rikosprosessissa perusoikeuksien suora ja välitön vaikutus sekä perusoikeuksien tarjoama suojamekanismi tarkoittavat lähinnä syytetyn ja asianomistajan perusoikeusturvaa, ja tämä on otettava viran puolesta huomioon. Pellonpää, 2000, s. 67–69, arvioi, että koska perustuslain etusijaa koskeva säännös tullee tyypillisesti sovellettavaksi perusoikeussäännöksen ja muun lain välisessä ristiriitatilanteessa ja koska monien perusoikeuksien osalta johtoa tulkintaan haetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksesta, saattaa EIS tosiasiallisesti saada PeL 106 §:ää sovellettaessa samanlaisen etusijan kuin perustuslain perusoikeussäännökset. Ihmisoikeussopimusten eräänlainen välillinen perustuslaillinen asema on vahvistunut vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa myös muun muassa PeL 22, 108 ja 109 §:n viittaussäännösten kautta. Ks. myös Pellonpää, 1991a, s. 167–169.

[173] Etusijasääntö vaikuttaa kuitenkin vain tapauskohtaisesti, eli tulkittavaa lainsäännöstä ei julisteta yleisesti vaikutuksettomaksi. Saraviita, JJ Peltonen, 1999, s. 243.

[174] HE 1/1998 vp, s. 164; PeVM 10/1998 vp, s. 30–31; Saraviita, 2000, s. 524–525. Saraviidan mukaan perustuslainmukaisen laintulkinnan ja perusoikeusmyönteisen tulkinnan periaatteet saivat perustuslakiuudistuksessa kaksinaissisällön, jonka mukaan niillä tahdotaan vahvistaa asianosaisen perusoikeusturvaa sekä estää etusijaperiaatteen yleistyminen. Ks. Saraviita, JJ Peltonen 1999, s. 244.

[175] Tuori, Perusoikeudet 1999, s. 669. Vrt. Saraviita, 2000, s. 520–523. Saraviidan mukaan ristiriita ei ole ”ilmeinen” muun muassa silloin, jos tuomioistuimen käsiteltävänä olevaa ongelmaa on arvioitu perustuslakivaliokunnassa ristiriitaa toteamatta. Myös HE:n säätämisjärjestysperustelut vaikuttavat hänen mukaansa ilmeisyysharkintaan. Ks. myös Karapuu, LM 1999, s. 874–875.

sien toteutuminen.[176] Myös tällä perusoikeusmyönteisellä laintulkinnalla on kaksi ilmenemismuotoa. Ensinnäkin, jos lain sanamuoto mahdollistaa kaksi tai useampia vaihtoehtoisia tulkintoja, mutta jokin tai jotkin niistä ovat ristiriidassa perustuslain kanssa, tulee vaihtoehdoista valita se, joka on sopusoinnussa perustuslain perusoikeussäännösten kanssa. Toisekseen, jos lain sanamuoto mahdollistaa kaksi tai useampia vaihtoehtoisia tulkintoja, jotka kaikki ovat sopusoinnussa perustuslain kanssa, tulee vaihtoehdoista valita se, joka on sopusoinnussa perustuslain tarkoituksen kanssa.[177]

Velvollisuus turvata ihmisoikeuksien toteutuminen täsmentyy puolestaan tuomioistuimissa vaatimukseksi kotoperäisen lainsäädännön ihmisoikeusmyönteisestä tulkinnasta. Tuori kuitenkin arvioi, että perusoikeusuudistuksen jälkeen ihmisoikeusmyönteistä tulkintaa koskevan vaatimuksen itsenäinen merkitys on vähentynyt. Perusoikeusuudistuksessa perusoikeussääntely saatettiin vastaamaan kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita ja lähtökohtana mainittujen määräysten suhteessa on, että perusoikeudet takaavat vähintään ihmisoikeussuojaa vastaavan tason.[178]

6 YHTEENVETOA

Eri lähteistä peräisin olevien perus- ja ihmisoikeusnormien tulkintaan liittyy monenlaisia erityispiirteitä. Kansallista lakia sovellettaessa voidaan helposti joutua kohdakkain näiden näkökohtien kanssa. Tällöin on hyvä tuntea ensinnäkin ne metodit, joilla Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Euroopan yhteisöjen tuomioistuimet tulkitsevat ihmis- ja perusoikeusnormistojaan, sekä toiseksi ne vaikutukset, jotka näillä normistoilla on kotimaiseen laintulkintaan.

Kotimaisessa laintulkinnassa tulee ristiriitatilanteessa lähtökohtana nähdäkseni olla säädöksen perusoikeusmyönteinen tulkinta.[179] Useat perusoikeussäännök-

---

[176] Ks. Scheinin, Perusoikeudet 1999, s. 200. Tuori huomauttaa, että säännös on siinä mielessä epäitsenäinen, että se tulee sovellettavaksi vain yhdessä jonkin nimenomaisen perusoikeussäännöksen tai ihmisoikeusmääräyksen kanssa. Tuori, Perusoikeudet 1999, s. 667.

[177] Ks. Viljanen, 2001, s. 136 ss. Ks. myös Virolainen, 1995, s. 196 ss. Ks. erityisesti prosessisäännösten perusoikeusmyönteisestä tulkinnasta myös Pölönen, 2003, s. 70–82.

[178] Tuori, Perusoikeudet 1999, s. 671–672.

[179] Myös Virolaisen mukaan ratkaisussa tulee lähteä liikkeelle tapaukseen soveltuvasta kansallisesta normista, vaikka asia sittemmin ratkaistaisiinkin ihmisoikeusmääräysten perusteella. Jollei kansallisia normeja ole, olisi sekin tuotava hänen mukaansa esiin. Ks. Virolainen, DL 1992, s. 20.

Perusoikeusmyönteisessä laintulkinnassa ensimmäinen tulkintalähde on eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö sekä hallituksen esitys. Ks. Nikula, LM 1995, s. 50–51. Perustuslakivaliokunta on tosiasiallisesti perustuslain ylin tulkitsija. Scheinin ei näe tässä ongelmaa valtiovallan kolmijako-opin suhteen, ks. Scheinin, JFT 1991, s. 492–493. Sen sijaan esimerkiksi Veli Merikoski on aikanaan puoltanut erityisen valtiosääntötuomioistuimen perustamista, ks. Merikoski, 1974,

set ovat kuitenkin sillä tavalla avoimia ja niukkasanaisia, että niistä ei selvästi käy ilmi säännöksen koko materiaalinen sisältö, kuten on esimerkiksi PeL 21 §:n takaaman oikeusturvan suhteen.[180] Tällöin on tulkinnassa turvauduttava ihmisoikeussopimusten vastaaviin säännöksiin ja niiden soveltamiskäytäntöön selvitettäessä kotimaisen perusoikeussäännöksen sisältöä. Käytännön soveltamistoiminnan kannalta erottelu ihmisoikeusmyönteiseen ja perusoikeusmyönteiseen laintulkintaan ei siis ole kovin merkittävä.[181] Milloin tulkittavalla säännöksellä on liityntä Euroopan unionin oikeuteen, tulee tämä ottaa tulkinnassa huomioon ja tarkastella kysymystä unionin perusoikeusopin valossa. Tämä ei kuitenkaan saa johtaa EIS:n kanssa ristiriitaiseen tulkintaan, sillä myös EU on jäsenvaltioidensa ja oman tulkintakäytäntönsä perusteella tosiasiallisesti sidottu EIS:n mukaisiin ihmisoikeustulkintoihin.[182]

Kun ajatellaan erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan soveltamisalaan kuuluvien kysymysten ratkaisemista kotimaisissa tuomioistuimissa,

---

s. 214 ss. Perustuslaki 2000 -työryhmä kuitenkin katsoi, että tällainen järjestelmä puuttuisi eduskunnan päätösvaltaan, ks. KM 1997:13, s. 98 ss. Näin myös Hallberg, 1997, s. 32. Ks. PeV:n roolista perusoikeusjärjestelmän kehittämisessä Saraviita, 1999, s. 31–71; Saraviita, LM 1996, s. 700 ss. sekä Saraviita, 1998, s. 179–270.

Aer kuitenkin huomauttaa – täysin aiheellisesti – että perus- ja ihmisoikeuksien soveltaminen yksittäisissä oikeusriidoissa poikkeaa siitä asetelmasta, josta perustuslakivaliokunta tarkastelee perusoikeussäännöksiä. Tällöin joudutaan hänen mukaansa pohtimaan, missä määrin yksittäisen kansalaisen oikeussuojan tarve edellyttää poikkeamista niistä lähtökohdista, jotka lakeja säädettäessä on omaksuttu. Ks. Aer, 2000, s. 78.

[180] Hallberg, 1999b, s. 704. Perusoikeudet ovat sovellettavuuden suhteen luonteeltaan erilaisia. Useat perusoikeussäännökset, kuten PeL 21 §, ilmaisevat vain periaatteen ja edellyttävät toteutuakseen muuta lainsäädäntöä.

[181] Lehtimaja, LM 1995, s. 189–190, on kuvannut neljän esimerkkitapauksen valossa, mitä ihmis- (ja perus-) oikeusmyönteinen laintulkinta käytännössä tarkoittaa:

1) Lainkäyttäjän niin sanottu vapaa harkinta kaventuu niissä tilanteissa, joissa laki muuten näyttää antavan käyttäjälleen vapaat kädet. Harkinta tulee siis perustaa jonkin ihmisoikeusnormin materiaaliseen sisältöön, vaikka sovellettava laki ei siitä mitään lausuisi.
2) Kun laki antaa viranomaiselle oikeuden puuttua ihmisten elämään sellaisella tavalla, joka rajoittaa jotakin ihmisoikeussopimuksen turvaamaa oikeutta, esimerkiksi oikeutta vapauteen tai yksityisyyteen, tällaista puuttumisvaltuutta on tulkittava ahtaasti.
3) Analogiatulkintaa ei pidä soveltaa silloin, jos se laajentaisi ihmisoikeusrajoituksia. Esimerkiksi jos viranomaisen valtuus koskee vain puhelimen kuuntelua, sitä ei pitäisi soveltaa puhelun nauhoittamiseen.
4) Viranomaistulkinnan niin sanotut piilovaikutukset pitää tunnistaa ja, mikäli ne kaventavat ihmisoikeuksia, toiminnan laillisuus pitää arvioida uudelleen. Esimerkiksi tuomioistuimen prosessinjohdon ulkoiset järjestelyt eivät saa olla sellaisia, että ne saavat yleisön epäilemään oikeudenkäynnin puolueettomuutta.

[182] Mikäli kansallinen tulkinta EU-liitännäisessä asiassa (tarkemmin sanottuna I pilarin alaan kuuluvassa asiassa) näyttäisi yksittäisessä tapauksessa olevan ristiriidassa EIS:n kanssa, olisi käsittääkseni silti kuitenkin nojauduttava EYTI:n tulkintaan niin kauan, kuin EU ei ole EIS:n osapuoli. EIT:n kehittämän *equivalent protection* -opin mukaan kansallisilla tuomioistuimilla on oikeus luottaa siihen, että EYTI kunnioittaa tulkinnoissaan ihmisoikeuksia nimenomaan sellaisina, kuin ne on EIS:ssa sekä EIT:n tulkintakäytännössä ilmaistu.

tulisi keskittyä tarkastelemaan oikeudenkäyntiä kokonaisvaltaisesti. Yksittäisten teknisten normien sijasta tulisi tarkastella sitä, onko rikosoikeudenkäynti kokonaisuudessaan oikeudenmukainen.[183] Rikosprosessin jokaisessa vaiheessa esitutkinnasta aina muutoksenhakuun saakka on huolehdittava osapuolten asianmukaisesta ja tasapuolisesta kohtelusta. Tuomioistuinten ja muiden viranomaisten on myös toimittava avoimuuden ja läpinäkyvyyden lähtökohdista käsin, ellei ole hyvin perusteltua syytä toimia toisin. Päätökset on perusteltava siten, että asianosaiset ja myös yleisö saavat selville, mistä on kysymys ja pystyvät arvioimaan menettelyn oikeudenmukaisuutta.[184] Yhdyn myös *Leppäsen* näkemykseen, jonka mukaan silloin, kun perusoikeudet ovat tosiasiallisesti vaikuttaneet ratkaisuun, niiden tulisi myös näkyä perusteluista riippumatta siitä, onko perusoikeus ollut lopputulokseen nähden *pro-* vai *contra*-argumentti.[185]

Tosiasiallisesti tulkinnassa joudutaan kuitenkin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osalta nojautumaan pitkälti nimenomaan EIS 6 artiklaan ja EIT:n tulkintoihin PeL 21 §:ään viittaamisen sijasta, sillä viimeksi mainitun säännöksen tulkintakäytäntö on vielä ohut. Sitä tulisi kuitenkin pyrkiä kehittämään oman kansallisen oikeusjärjestyksemme erityispiirteet huomioon ottaen. EIT:n tulkintakäytäntö tulisi käsittää vain jonkinlaiseksi tulkinnalliseksi raja-aidaksi, jota löyhempää perusoikeussuojaa ei ole lupa tarjota. PeL 21 §:ään nojautuva perusoikeussuoja voi sen sijaan olla tätä kattavampaa, jossa voidaan ottaa huomioon kansalliset perinteet ja pohjoismaisen oikeusvaltion korkea oikeussuojan taso.

Näistä lähtökohdista on mahdollista kehittää PeL 21 §:lle omintakeinen tulkintakäytäntö, jota kansallisten tuomioistuinten on ehkä helpompi seurata kuin monimutkaista ja monisäikeistä kansainvälistä tulkintakäytäntöä. Perusoikeussuojan sisällöllinen kehittäminen asettaa tässä suhteessa merkittävän haasteen erityisesti korkeimmille oikeuksille sekä hovioikeuksille. Muun muassa oikeudenkäynnin kesto on hyvin paljon kansallisen oikeusjärjestyksen erityispiirteistä riippuva kysymys, jonka kohtuullisuuden arvioinnin suhteen kansallinen, kokonaisvaltainen perusoikeudellinen tulkintakäytäntö olisi paikallaan.[186]

---

[183] Tätä korostaa myös EYTI ratkaisussaan C-105/03, Pupino, ECR [2005], p. I-5285, kohta 60.
[184] Ks. myös Human Rights and the Courts, 1999, s. 76, 109.
[185] Leppänen, LM 1996, s. 247. Leppänen varoittaa myös päinvastaisesta vaarasta ja huomauttaa, että oikeuskysymystä, joka ratkeaa tavallisen lainsäädännön tavallisella tulkinnalla, ei pidä keinotekoisesti perustella perusoikeuksista saakka lähtevällä argumentaatiolla. Leppänen, 1999, s. 30.
[186] EIT:kaan ei arvioi prosessin keston kohtuullisuutta vertailemalla eri sopimusvaltioiden keskimääräisiä käsittelyaikoja, vaan tarkastelee erikseen kutakin tapausta vakiintuneen tulkintakäytäntönsä mukaisesti. Ks. esim. Martins Moreira v. Portugal (26.10.1988), kohta 54. Tähänkin nähden yhtenäinen kansallinen tulkintalinja olisi paikallaan.

IV Rikosprosessin keston arviointi

Luonteva lähtökohta prosessin keston kohtuullisuuden arvioinnille on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla, jonka mukaan oikeudenkäynnin on tapahduttava kohtuullisen ajan kuluessa – *within a reasonable time*. Artiklakohdasta on olemassa runsaasti EIT:n oikeuskäytäntöä, joka antaa tulkinnallista osviittaa keston kohtuullisuuden arviointia varten. Tässä luvussa tarkastellaan tuota EIT:n tulkintakäytäntöä kohtuullisen ajan vaatimuksen osalta sen kehittelemien kriteerien valossa. Oikeudenkäynnin keston kohtuullisuus tai kohtuuttomuus ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti ajanmäärein ilmaistava seikka, vaan se muodostuu prosessista kokonaisuutena sisältäen syytetyn puolustautumiseen liittyvät oikeudenmukaisuusnäkökohdat. Syytetyn puolustautuminen vaatii aina aikaa, mikä hänelle on sallittava. Kysymys on näin ollen paljon muustakin kuin vain yksinkertaisesta prosessiin kuluneen ajan laskemisesta. Tämän vuoksi tarkastellaan myös niitä syytetyn oikeuksiin liittyviä aspekteja, jotka on otettava huomioon rikosprosessin keston kohtuullisuutta arvioitaessa.

1 RIKOSSYYTE JA RIKOSPROSESSI

1.1 ”Rikossyyte”-käsitteen autonomisuus EIT:n oikeuskäytännössä

Euroopan ihmisoikeussopimus ei sellaisenaan määrittele, mitä on rikosprosessi. Tämän vuoksi rikosprosessia tarkasteltaessa on lähtökohdaksi otettava 6 artiklan käsite *criminal charge*, jonka avulla rikosprosessi voidaan määritellä. Kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksen käsitteet yleensä, myös käsite criminal charge on autonominen.[1] Edellisessä luvussa kerrotuin tavoin autonomisen tulkinnan lähtökohtana ovat kansallisen lainsäädännön käsitteet. Criminal charge on kui-

[1] Ihmisoikeussopimuksen järjestelmässä käsitteiden autonomisuus on lähes välttämätön seuraus siitä tosiseikasta, että sopimusvaltioiden oikeudelliset järjestelmät eroavat toisistaan. Sopimusta tulkittaessa käsitteet on kuitenkin eri järjestelmissä ymmärrettävä samalla tavalla. Tämä johtaa väistämättä siihen, että sopimuksessa käytetyt käsitteet alkavat ”elää omaa elämäänsä”. Käsitteen ”criminal charge” ajateltiin kuitenkin olevan sopimusvaltioissa niin yhtenäinen, että sen sisällöstä ei sopimusta solmittaessa edes keskusteltu. Ks. Stavros, 1993, s. 2. EIS 6(1) artikla sisältää myös toisen keskeisen prosessuaalisen käsitteen – siviili- ja hallintoprosessia määrittelevän ilmaisun ”*civil rights and obligations*”. Ks. sen tulkinnasta esimerkiksi Dutertre, 2003, s. 169–180; Ovey – White, 2002, s. 144–151.

tenkin käsitteenä huomattavasti laajempi kuin mitä Suomen oikeusjärjestyksessä ymmärretään sanalla ”rikossyyte”, jota käytetään myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen suomenkielisessä käännöksessä.[2]

> Alkuaikoina Euroopan ihmisoikeustoimikunta pyrki määrittelemään rikossyytteen käsitteen mahdollisimman yksinkertaisesti selittäen sen viittaavan tapauksiin, joissa henkilö on syytettynä tavallisessa rikoslaissa (*ordinary penal code*) määritellyistä rikoksista.[3] Myöhemmin se kuitenkin totesi, että valtion sisäinen määritelmä ei ole asiassa ratkaiseva.[4] Euroopan ihmisoikeustuomioistuin puolestaan viittasi jo tapauksessa Neumeister (1968)[5] käsitteen autonomiseen luonteeseen seuraavasti: ***[a]s this word is understood within the meaning of the Convention***. Adolf-tapauksessa (1982)[6] EIT viimein määritteli rikossyytteen käsitteen autonomisen luonteen tyhjentävällä tavalla: ***[T]hese*** *expressions are to be interpreted as having an 'autonomous' meaning in the context of the Convention and not on the basis of their meaning in domestic law.*

Rikossyyte voidaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä Deweer-tuomiosta lähtien vakiinnuttaman kannan mukaan määritellä *toimivaltaisen viranomaisen yksilölle antamaksi viralliseksi ilmoitukseksi siitä, että henkilön väitetään tehneen rikoksen.*[7] Aina ei edes tällaista virallista ilmoitusta vaadita, vaan joku muukin (viranomaisen) toimenpide, joka saattaa henkilön rikosepäilyn alaiseksi, saattaa riittää siihen, että 6 artikla tulee sovellettavaksi.[8]

---

[2] Pääsääntö rikossyyte-käsitteen laajasta tulkinnasta omaksuttiin tuomiossa Delcourt v. Belgium (7.1.1970), kohta 25, jossa EIT lausui: ***[I]n a democratic society within the meaning of the Convention,*** *the right to a fair administration of justice holds such a prominent place that a restrictive interpretation of Article 6, paragraph 1 would not correspond to the aim and purpose of that provision.* Tapauksessa Deweer v. Belgium (27.2.1980), kohta 44, se korostaa lisäksi käsitteen materiaalista tulkintaa: *[t]he prominent place held in a democratic society by the right to a fair trial – – prompts the Court to prefer a 'substantive' rather than a 'formal' conception of the 'charge' contemplated by Article 6, paragraph 1.*

[3] Ks. Digest 2, s. 225.

[4] Ks. EIOT:n raportti tapauksessa 4517/70, Huber v. Austria, (1975), s. 326 ss.

[5] Neumeister v. Austria (27.6.1968), kohta 18.

[6] Adolf v. Austria (26.3.1982), kohta 30. Ks. käsitteen autonomisuudesta myös Engel and others v. the Netherlands (8.6.1976).

[7] Tapauksissa Deweer v. Belgium (27.2.1980), kohta 46 sekä Eckle v. Germany (15.7.1982), kohta 73, EIT määritteli termin ”syyte” seuraavalla tavalla: *[t]he official notification given to an individual by the competent authority of an allegation that he has committed a criminal offence*.

[8] Foti and others v. Italy -tapauksessa (10.12.1982), kohta 52, EIT lausui: *[i]t may in some instances take the form of other measures which carry the implication of such an allegation and which likewise substantially affect the situation of the suspect.* Ks. myös Deweer, kohta 46 sekä Eckle, kohta 73.

1.2 EIS 6(1) artiklan soveltamisala rikosasioissa

1.2.1 Soveltamisalan määrittelyä

On selvää, että kansallisessa oikeudessa rikoksiksi luonnehdittujen tekojen tuomioistuinkäsittelyssä on noudatettava EIS 6 artiklaa. Merkitystä ei ole sillä, onko teko luonnehdittu kansallisessa oikeudessa vakavaksi tai lieväksi (*crimes/délits*) tai rikkomukseksi (*contraventions*).[9] Merkitystä ei ole myöskään sillä, onko teko rangaistava vai ei, sillä kaikki ”rikossyytteen käsittelemistä” koskevat asiat kuuluvat artiklan soveltamisalaan.[10] Van Dijk ja van Hoof katsovat, että jokaisessa tapauksessa, jossa on kysymys henkilön syyllisyydestä tai syyttömyydestä rikoksiin, tulisi soveltaa 6 artiklaa, sillä pienenkin rikosasian käsittelyllä voi olla suuri henkilökohtainen merkitys kyseessä olevalle henkilölle.[11]

> Myös Suomen oikeusjärjestyksen mukaiset rikesakko- ja rangaistusmääräysasiat ovat sellaisia 6(1) artiklassa tarkoitettuja ”rikosasioita”, jotka rikkojan on voitava halutessaan saattaa tuomioistuimen käsiteltäviksi (RikeSML 12 §, RML 18 §) Samoin seuraamusluonteinen syyttämättäjättäminen on ”rikosasian” ratkaisemista (ROL 1:7–8).[12]

Niin syyllisyyskysymyksen ratkaiseminen kuin rangaistuksen määrääminenkin ovat 6(1) artiklan soveltamisalaan kuuluvaa rikossyytteestä päättämistä ja niiden molempien osalta on noudatettava mainitun artiklan asettamia vaatimuksia.[13] Yleensähän molemmat osakysymykset ratkaistaan samassa menettelyssä,

---

[9] Ks. Öztürk v. Germany (21.2.1984), kohta 53. Tapauksessa EIT arvioi säännöksen ja teon rikosoikeudellista luonnetta lähinnä kahdella perusteella: 1) säännöksen luonne (*character of the rule*) ja 2) seuraamuksen tarkoitus (*purpose of the penalty*), jonka on oltava sekä estävä (*deterrent*) että rankaiseva (*punitive*). Aiemmin täysimääräisenä rangaistun teon dekriminalisointi ja muuttaminen valtionsisäisessä oikeudessa järjestysrikkomukseksi tai sen kaltaiseksi lievemmin rangaistavaksi teoksi ei myöskään oikeuta poikkeamaan EIS 6(1) artiklan vaatimuksista. Mainitussa tapauksessa EIT katsoi *Ordnungswidrigkeit*-kategoriaan siirretyn liikennerikkomuksen olevan ”rikossyytteestä päättämistä” ja kuuluvan EIS 6(1) artiklan piiriin mm. rangaistuksen luonteen vuoksi (säännös koski kaikkia kansalaisia tienkäyttäjinä).

[10] Ks. Adolf v. Austria (26.3.1982), kohta 33: *[N]evertheless, non-punishable or unpunished criminal offences do exist and Article 6 of the Convention does not distinguish between them and other criminal offences; it applies whenever a person is 'charged' with any criminal offence.*

[11] Van Dijk – van Hoof, 1998, s. 418 sekä van Dijk, 1993, s. 368–370. Heidän mukaansa EIT onkin omaksunut tällaisen linjan. Vrt. Stavros, 1993, s. 9, jonka mukaan tuomioistuimen käytäntö on epäyhtenäinen, sillä se on usein katsonut, että 6 artiklaa ei sovelleta teosta määrättävän mahdollisen rangaistuksen ollessa lievä. Näin myös Trechsel, 2005, s. 27–31, jonka mukaan määriteltäessä asian mahdollista ”rikosoikeudellista” luonnetta määräävänä kriteerinä tulisi olla teon luonne ja vain poikkeustapauksissa tulisi nojautua rangaistuksen ankaruuteen määräävänä tekijänä.

[12] Ks. Danelius, 2002, s. 150. Ks. myös Jääskeläinen, 1997, s. 190–193.

[13] Pellonpää, 2000, s. 339.

mutta ellei näin ole, on kummankin osakysymyksen käsittelyssä noudatettava 6 artiklan vaatimuksia.[14] Rikoksentekijän luovuttamismenettelyn ei yleensä ole katsottu merkitsevän rikossyytteestä päättämistä.[15] EIS 6(1) artikla soveltuu yleensä myös rikosasian asianomistajan ajamaan prosessiin.[16]

Tulkinnallisia vaikeuksia saattaa aiheuttaa erilaisten kurinpitomenettelyiden ja varsinaisen rikosprosessin välisen rajan määrittäminen. Kurinpitomenettelyä eivät pääsäännön mukaan koske 6 artiklan vaatimukset. EIT on määritellyt kriteerit, joiden perusteella kurinpitomenettely erotetaan varsinaisesta rikosprosessista. Tässä suhteessa johtava tapaus on Alankomaita koskenut Engel-tuomio.[17] Kohdassa 82 EIT määrittelee kriteereiksi seuraavat: 1) kysymyksessä olevan

---

[14] Ks. tapaukset T. v. United Kingdom ja V. v. United Kingdom (16.12.1999), joissa valittajat oli tuomioistuimen päätöksellä määrätty pituudeltaan määrittelemättömään vankeusrangaistukseen (*detention during Her Majesty's pleasure*). Rangaistuksen määrästä päätti sisäministeri, joka määritteli rangaistuksen vähimmäisajaksi 15 vuotta. Tapausten katsottiin rikkoneen EIS 6 artiklaa, sillä sisäministerin ei voitu katsoa olevan täytäntöönpanovallasta riippumaton taho.

[15] Soering v. the United Kingdom (7.7.1989) -tapauksessa EIT ei kuitenkaan sulkenut pois sitä mahdollisuutta, että luovuttaminen saattaisi joissakin tilanteissa olla 6 artiklan valossa arveluttavaa, mikäli luovutettavaa toisessa valtiossa odottava oikeudenkäynti on selvästi *fair trial* -periaatteiden vastainen, ks. kohta 113. Tapauksessa Mamatkulov and Askarov v. Turkey (4.2.2005), EIT vielä pidemmälle mennen katsoi, että luovuttamisesta tehty päätös tuo esiin EIS 6 artiklan mukaisen kysymyksen silloin, kun luovutetulta on räikeästi evätty oikeussuoja tai sellaisesta epäämisestä on olemassa vaaraa. Ks. kohdat 88–91.

[16] Asianomistajan ajamassa rikosasiassa syytetyllä lienee oikeus vedota EIS 6 artiklan takaamiin oikeuksiin kokonaisuudessaan aivan kuten virallisen syyttäjän ajamassa prosessissakin. Asianomistajan oikeuksien kannalta tarkasteltuna tilanne on kuitenkin toinen. EIT on katsonut, että asianomistajan oikeuksien ollessa kyseessä EIS 6(1) artiklaa ei voida soveltaa prosessiin, jonka asianomistaja on nostanut pelkästään rankaisutarkoituksessa, sillä EIS ei perusta oikeutta "yksityiseen kostoon" eikä *actio popularikseen*. Siten kolmansia osapuolia ei voida syyttää tai tuomita rikoksesta täysin itsenäisesti, vaan syyttämisen ja tuomitsemisen täytyy liittyä erottamattomasti uhrin oikeuteen nostaa yksityisluonteisia oikeudenkäyntejä vaikkapa vain saadakseen symbolisen korvauksen tai turvatakseen sellaisia yksityisluonteisia oikeuksiaan kuten oikeuttaan hyvään maineeseen. Näin ollen asianomistaja voi vedota EIS 6(1) artiklan takaamiin oikeuksiin, vaikka hän ei suoranaisesti vaatisikaan rikoksella aiheutetun vahingon korvaamista, kunhan oikeudenkäynnin lopputuloksella on ratkaisevaa merkitystä hänen yksityisluonteiselle oikeudelleen. Tällöin kysymys ei kuitenkaan ole "rikossyytteestä päättämisestä", vaan sovellettavana on EIS 6(1) artiklan siviilihaara. Ks. Perez v. France (12.2.2004), erityisesti kohta 70, sekä valitus 13265/02, Karlsson and Others v. Finland (dec. 5.9.2006). On huomattava, että kotimaisen oikeutemme mukaan PeL 21 § turvaa asianomistajan syyteoikeuden myös puhtaasti rikosoikeudellisessa mielessä ja on näin ollen EIS 6 artiklaa pidemmälle menevä.

[17] Engel and others v. the Netherlands (8.6.1976). Ks. myös Campbell and Fell v. the United Kingdom (28.6.1984), kohta 68.

rikkomuksen määrittely valtionsisäisessä oikeudessa[18]; 2) teon laatu suhteessa rangaistuksen laatuun[19] sekä 3) seuraamuksen luonne ja ankaruus[20].

EIT on korostanut, että EIS 6 artiklan soveltamisalaa määriteltäessä sovellettavat kriteerit ovat vaihtoehtoisia, joten niistä yhdenkin täyttyminen voi merkitä, että kysymyksessä on rikosasia. Mainittu artikla saattaa tulla sovellettavaksi myös, jos se tapauksen kokonaistarkastelun perusteella havaitaan tarpeelliseksi, vaikka mikään edellä mainituista kriteereistä ei yksinään selvästi osoitakaan kysymyksen olevan rikossyytteestä.[21]

Samantyyppisiä tulkintatilanteita syntyy myös hallinnollisessa menettelyssä määrättävien sanktioiden ja varsinaisen rikosprosessin välisen eron määrittelyssä.[22] 6 artiklan soveltumisen kannalta ei taaskaan ole ratkaisevaa, että seuraamus

---

[18] Jos teko on määritelty valtionsisäisessä oikeudessa rikokseksi ja sitä koskeva menettely rikosprosessiksi, tämä on otettava lähtökohdaksi. EIT on todennut, että kurinpidolliset sanktiot on yleensä tarkoitettu johonkin tiettyyn ryhmään kuuluvien henkilöiden moitittavan käyttäytymisen sanktioimiseksi, ks. Weber v. Switzerland (22.5.1990), kohta 33: *[D]isciplinary sanctions are generally designed to ensure that members of particular groups comply with the specific rules governing their conduct.* Mikäli taas normin sanktiouhka on kohdistettu kaikille yleisesti, on kyseessä rikosoikeudellinen määräys, ks. Öztürk v. Germany (21.2.1984), kohta 53 sekä Benham v. United Kingdom (10.6.1996), kohta 56.

[19] Rikosoikeudellisille sanktioille tunnusomaista on, että ne on tarkoitettu ”rankaisuksi ja pelotukseksi”. Ks. edellä mainitut tapaukset.

[20] Mikäli teosta saattaa seurata tuntuva (*considerable duration*) vapaudenmenetys, on lähtökohtaisesti kysymys ”rikossyytteestä päättämisestä”. Vapausrangaistusta on pidetty tällä tavoin ”tuntuvana” mm. Benham v. the United Kingdom (10.6.1996) -tapauksessa, jossa valittaja tuomittiin menettämään vapautensa 30 päiväksi (häntä uhkasi enintään 3 kk mittainen vapaudenmenetys). Weber v. Switzerland (22.5.1990) -tapauksessa rangaistukseksi määrättiin sakkoa, joka oli myöhemmin mahdollista muuttaa vankeudeksi. EIT:n mielestä kyse oli rikosasiasta, ks. tuomion kohta 34. Vrt. kuitenkin Ruotsia koskenut Ravnsborg-tapaus (23.3.1994), kohta 35, jossa EIT ei katsonut oikeuden halventamisen vuoksi valittajalle määrättyä sakkoa rikosasiaksi, sillä sakkoa ei mm. merkitty sakko- tai rikosrekistereihin, vaikka se voitiinkin muuntaa vankeudeksi. EIT kiinnitti huomiota myös mm. siihen, että asia tuli käsittelyyn tuomioistuimen omasta aloitteesta eikä syyttäjä osallistunut siihen. Teoreettinen vankeuden uhka ei siis EIT:n mielestä vielä riittänyt siihen, että kyse olisi ollut ”rikossyytteestä päättämisestä”. Tilanne olisi kenties ollut toisenlainen, mikäli valittajaa olisi uhannut todellinen riski vankeusrangaistuksesta. Ks. Ovey – White, 2002, s. 143. Voidaan kuitenkin katsoa, että vankeusrangaistus tai sen uhka on rikosoikeudellinen seuraamus *par excellence* ja sen vuoksi muutoin kurinpitomenettelyn luonteista prosessia on pidettävä rikosprosessiin rinnastuvana, jolloin 6 artikla soveltuu. Pellonpää, 2000, s. 334; Frowein – Peukert, 1996, s. 184–185; van Dijk, 1993, s. 366–367. Ks. myös Ashworth, CrimLR 1999, s. 262–263.

[21] Ks. esim. Bendenoun v. France (24.2.1994), kohta 47; Garyfallou AEBE v. Greece (24.9.1997), kohta 33. Ks. myös Flecheux – Massis, 2000, s. 363 ss. Ks. myös KKO 1997:29, joka koski asianajajan kurinpitomenettelyä ja erottamista asianajajaliitosta. Tapauksessa asianajaja vetosi EIS 6 artiklaan sekä hovioikeudessa että korkeimmassa oikeudessa ja katsoi, että mm. artiklassa taattua kontradiktorista periaatetta oli loukattu. Kumpikaan oikeusaste ei suoraan ottanut kantaa ihmisoikeussopimuksen määräykseen ja kyseenalaista onkin, olisiko EIS 6 artikla edes ollut sovellettavissa tuohon tilanteeseen.

[22] Ks. EIS 6 artiklan soveltumisesta ns. hallintorikosasioihin Tallroth, JFT 1996, s. 51 ss. Myös sotilaskurinpitoasiat kuuluvat lähtökohtaisesti EIS 6 artiklan soveltamisalaan. Kotimainen sotilas-

on määrätty hallinto-oikeudellisessa menettelyssä eikä rikosprosessissa, vaan rikosasian käsitettä on tulkittava sen autonomisesta luonteesta lähtien. Öztürk-tapauksessa määritellyin tavoin huomio kiinnittyy arvioinnissa samantyyppisiin seikkoihin kuin kurinpitoasioiden ja rikosasioiden välistä rajaa vedettäessä; määräävässä asemassa ovat siis seuraamuksen rankaisullinen luonne ja seuraamusuhkan kohdistuminen kaikkiin henkilöihin yhtäläisesti.[23] Sovellettavuuskriteerien suhteen ei tarvitse tehdä moraalista arviointia teon moitittavuudesta, vaan kriteerit ovat mekaanisesti sovellettavia.[24]

> EIT:n oikeuskäytäntö on jossain määrin epäyhtenäistä, mitä tulee hallinnollisessa järjestyksessä määriteltyjen rangaistusten lukemisesta 6 artiklan soveltamisalaan. 6 artiklan soveltamisalan ulkopuolelle on katsottu jäävän muun muassa Escoubet-tapauksessa[25] syyttäjäviranomaisen päätös, jolla rattijuopumuksesta epäillyn valittajan ajokortti määrättiin peruutettavaksi. Sen sijaan Palaoro-tapauksessa[26], jossa oli kyse hallinnollisessa rikosprosessissa määrätystä ylinopeussakosta, menettely katsottiin ”rikosoikeudelliseksi” kuten myös Kadubec-tapauksessa[27], jossa oli kyse poliisin vastustamisesta seuranneista hallintoviranomaisen määräämistä sakoista. Niin ikään Demicoli-tapauksessa[28], jossa valittaja joutui vastaajavaltion parlamentin eteen vastaamaan lehdessään esitetyistä eräitä kansanedustajia koskevista kriittisistä arvioista, EIT katsoi 6 artiklan soveltuvan. Myös veronkorotuksia on pidetty rangaistuksen luonteisina seuraamuksina, joihin 6 artikla soveltuu.[29] Jonkinlaisena peu-

---

oikeudenhoidon järjestelmämme on sekamuotoinen järjestelmä, joka sisältää elementtejä sekä rikos- että hallinto-oikeudesta. Ks. tarkemmin Kiiski, LM 2006, s. 166 ss.

[23] Ks. Öztürk v. Germany (21.2.1984), kohta 53. Stavros on kritisoinut EIT:n käytäntöä tässä suhteessa liian löyhäksi. Liian väljä tulkinta johtaa hänen mukaansa siihen, että yhä useammat ”hallinnolliset rangaistukset” tulevat 6 artiklan soveltamisalan piiriin, eikä yleiseurooppalaisia rikossyytteen kriteereitä ole enää mahdollista ylläpitää. Hänen mielestään EIT:n olisi tullut määritellä rikossyytteen käsite tiukemmin siten, että 6 artikla ulottuisi koskemaan vain sellaisia tapauksia, joissa henkilön perustavaa laatua olevat oikeudet ovat kyseessä ja jossa hän joutuu epätasapainoisessa tilanteessa kohtamaan *vis-a-vis* itseään vahvemman valtio-osapuolen. Muun muassa tapaus Belilos v. Switzerland (29.4.1988), on hänen mukaansa esimerkki vaarallisen pitkälle viedystä rikossyytteen käsitteen tulkinnasta. Ks. Stavros, 1993, s. 25–29.

[24] Ks. Stavros, 1993, s. 23.

[25] Escoubet v. Belgium (28.10.1999). Ks. myös valitus 55741/00, Xintaras v. Sweden, (dec. 22.6.2004).

[26] Palaoro v. Austria (23.10.1995).

[27] Kadubec v. Slovakia (2.9.1998).

[28] Demicoli v. Malta (27.8.1981). EIT pani arviossaan painoa mm. sille seikalle, että valittajaa uhkasi pahimmillaan 6 kk:n vankeustuomio tai sakkoa taikka molemmat.

[29] Ks. esim. Benham v. United Kingdom (10.6.1996); Bendenoun v. France (24.2.1994); valitus 53434/99, Paulow v. Finland (dec. 14.2.2006) sekä Jussila v. Finland (23.11.2006). EIT on vähitellen vakiinnuttanut tulkinnan, että veronkorotus on rangaistuksenluonteinen seuraamus, minkä johdosta EIS 6 artiklaa on sovellettava. Ks. veronkorotusta koskevasta EIT:n oikeuskäytännöstä myös Pikkujämsä, 2001, s. 28–37. Pikkujämsän käsityksen mukaan veronkorotuksen käsittäminen rangaistukseksi, joka tekee verojutusta syyteasian, ei sinänsä välttämättä merkitse, että veronkorotuksen määräämistä koskeva menettely on järjestettävä rikosprosessin kaltaiseksi. Myös EIT totesi

kalosääntönä voitaneen kuitenkin oikeuskäytännön perusteella pitää, että kysymys on ”rikosasiasta”, mikäli vankeusrangaistus (suoraan tai muunnettuna) on mahdollinen.[30]

Euroopan yhteisön puitteissa käytävät kilpailuoikeudelliset prosessit katsotaan vakiintuneen tulkinnan mukaan EIS 6 artiklan soveltamisalaan kuuluviksi.[31] Niidenkin suhteen on silti tehtävä rajanveto sen suhteen, onko prosessi luonteeltaan siviili- vai rikosoikeudellinen 6 artiklan tarkoittamassa merkityksessä. Tapauksessa Société Stenuit[32] prosessin katsottiin olevan luonteeltaan rikosoikeudellinen, kun kansallisessa laissa olevan säännöksen mukaan yhtiölle voitiin määrätä rangaistuksena sakkoa tiettyyn prosenttimäärään saakka yhtiön liikevaihdosta.[33] Toisaalta hallinnollisessa menettelyssä määrätyt sanktiot voivat tulla käsitellyiksi ”*civil rights and obligations*” -käsitteen alla silloin, kun sakkojen määräämistä ei ole tarkoitettu rangaistukseksi, vaan niiden luonne on pikemmin vahingonkorvauksellinen.[34] Niin kutsuttuun hallinnolliseen rikosoikeuteen (*administrative penal law*), jollaista EY:n kilpailuoikeudellisten prosessien voidaan katsoa olevan,[35] soveltuvat siis edellä mainitut Engel- ja Öztürk-tuomioissa määritellyt pääperiaatteet – kuitenkin niin, että rangaistuksen luonne ja ankaruus ovat erityisen keskeisessä asemassa siviili- ja rikosprosessin välistä rajanvetoa tehtäessä.

1.2.2 Rikosprosessin alkuhetki

Rikosprosessiin kuluneen ajan kohtuullisuutta määriteltäessä laskenta aloitetaan (*dies a quo*) Neumeister-tapauksessa määritellyn pääsäännön mukaan siitä päivästä, kun henkilön voidaan katsoa olevan rikoksesta syytettynä: *[n]ecessarily*

---

edellä mainitussa Jussila-tapauksessa, että veronkorotukset eivät kuulu rikosoikeuden ydinalueeseen, joten EIS 6 artiklan rikoshaaran sisältämiä takeita ei välttämättä sovelleta ehdottoman tiukasti (kohta 43).

30 Vrt. kuitenkin Ravnsborg v. Sweden (23.3.1994), jota ei periaatteellisesta vankeusuhasta huolimatta katsottu rikosasiaksi EIS 6 artiklan tarkoittamassa merkityksessä. Ks. erityisesti tuomion kohdat 31–35. Sen sijaan tapauksessa T. v. Austria (14.11.2000) EIT katsoi kysymyksessä olevan rikosasian, kun hallinnollinen/kurinpidollinen sakko voitiin muuntaa vankeudeksi suullista käsittelyä pitämättä, ks. kohdat 59–67.

31 Tämä on luettavissa jo M. & Co. v. Germany -ratkaisusta (valitus 13258/87, dec. 9.2.1990), vaikka sitä ei otettukaan käsittelyyn *ratione materiae* -perusteella. EIOT:n perusteluista voi päätellä, että se tarkasteli kyseessä ollutta kilpailuoikeudellista prosessia ”rikosasiana”.

32 Société Stenuit v. France (27.2.1992).

33 Asetuksen 17/62 (Perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) 15 artiklan mukaan EY:n komissio saattoi määrätä kilpailuoikeudellisissa asioissa sakkoa aina 10 prosenttiin saakka edellisen tilikauden liikevaihdosta. Erikseen kuitenkin mainitun artiklan alakohdassa 4 huomautettiin, että päätökset eivät olleet luonteeltaan rikosoikeudellisia.

34 Editions Périscope v. France (26.3.1992).

35 Ks. tästä Spolander, LM 2001, s. 470–475.

begins with the day on which a person is charged.[36] Deweer-tapauksessa EIT määritteli rikoksesta syytteessäolon alkamisajankohdan muodollisesti ja varsin laajasti: *[t]he official notification given to an individual by a competent authority of an allegation that he has committed a criminal offence.*[37] Kotimaisessa oikeudessamme henkilön puolestaan katsotaan olevan syytettynä sen jälkeen, kun virallinen syyttäjä on toimittanut kirjallisen haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan tai kun syyttäjä on antanut haasteen tiedoksi vastaajalle (ROL 5:1).

EIS 6 artiklan tarkoittamassa merkityksessä henkilön voidaan kuitenkin katsoa olevan ”syytetty” jo ennen kuin syyte on nostettu toimivaltaisessa tuomioistuimessa[38]. Wemhoff-tapauksessa henkilön katsottiin olevan syytteessä jo pidätyshetkestä alkaen (*moment of arrest*)[39] ja Ringeisen-tapauksessa esitutkinnan alusta lähtien.[40] Neumeister-tapauksessa ajan katsottiin puolestaan alkavan siitä, kun henkilö sai tiedon häntä vastaan nostettavasta syytteestä.[41] Imbrioscia-tapauksessa EIT lausuikin, että viittaus rikossyytteestä päättämiseen ei tarkoita sitä, ettei 6 artiklaa voitaisi soveltaa jo ennen varsinaista oikeudenkäyntiä (*to the pre-trial proceedings*).[42]

Kaikissa tapauksissa henkilöä ei kuitenkaan pidätetä eikä hänelle anneta (uhkaavasta) syytteestä mitään virallista tietoa. EIT onkin omaksunut EIOT:n kehittämän testin, jonka mukaan henkilö on rikossyytteessä silloin, kun vireillä oleva juttu (eli rikosepäily tai käynnissä oleva esitutkinta) on alkanut olennaisesti vai-

---

[36] Neumeister v. Austria (27.6.1968), kohta 18.

[37] Deweer v. Belgium (27.2.1980), kohta 46.

[38] Golder v. the United Kingdom (21.2.1975), kohta 32.

[39] Wemhoff v. Germany (27.6.1968), kohdat 26–27; Baggetta v. Italy (25.6.1987), kohta 20.

[40] Ringeisen v. Austria (16.7.1971), kohta 110. Myös tapauksessa Tejodor García v. Spain (16.12.1997), kohdat 27–28, katsottiin ajan alkavan tutkintatuomarin suorittamasta esitutkinnasta. Toisaalta EIOT on useissa tapauksissa korostanut, että pelkkä poliisin suorittama rikoksen tutkinta tai todistajien kuulustelu taikka jonkinlaisen juridisen elimen suorittama alustava tiedustelu ei vielä merkitse rikossyytteen olemassaoloa. Ks. myös Digest 2, s. 516–532. Myös EIT on ollut samalla kannalla, ks. esim. Saunders v. the United Kingdom (17.12.1996), kohta 67. Mainitussa tapauksessa EIT korosti, että tutkimuksen tarkoitus on vain varmistaa ja tallentaa faktoja mahdollista myöhempää muuta viranomaiskäyttöä varten, eikä tutkimus vaikuttanut henkilön asemaan muodollisesti tai materiaalisesti. Ajanlaskun aloittaminen varsinaisesta esitutkinnasta on kuitenkin useissa tapauksissa erittäin perusteltua, koska esitutkinta on kiinteä osa rikosprosessia ja useimmiten se vaikuttaa epäillyn asemaan merkittävällä tavalla. Esitutkintaa pitkittämällä ei myöskään näin ollen voida ”pelata aikaa” varsinaista oikeudenkäyntivaihetta varten. Ks. Ervo, DL 1998, s. 676–677.

[41] Neumeister v. Austria (27.6.1968), kohta 18. Ks. myös Reinhardt ja Slimane-Kaïd v. France (31.3.1998), kohta 93, jossa ajan katsottiin alkaneen siitä hetkestä, kun henkilöt pidätettiin ja heille annettiin tieto syytteestä. Stavros on kritisoinut Neumeister-tuomiota, sillä EIT ei katsonut kohtuullista aikaa ylitetyn, vaikka esitutkinnan aloittamisesta syytteen nostamiseen ja jutun ratkaisemiseen kului yli seitsemän vuotta. Ks. Stavros, 1993, s. 108–109.

[42] Imbrioscia v. Switzerland (24.11.1993), kohta 36. Ks. myös tapaus Pascal Coste v. France (22.7.2003), kohta 30, jossa EIT ei päässyt täyteen selvyyteen prosessin alkamisajankohdasta (ensimmäinen kuulustelukerta vaiko rikosilmoituksen tekohetki, joka oli edellistä myöhäisempi).

kuttaa hänen tilanteeseensa (*the situation [of the suspect] has been substantially affected*)[43]. Esimerkiksi Deweer-tapauksessa henkilön katsottiin olevan rikossyytteessä silloin, kun syyttäjäviranomainen teki hänelle sovitteluehdotuksen tarkoituksenaan välttää myöhempi rikossyytteen nostaminen.[44]

> EIT:n criminal charge -käsitteelle antaman autonomisen tulkinnan vuoksi EIS 6 artiklan vaikutuspiiriin voivat kuulua kotimaisessa oikeudessa varsinaisen syytetyn (ROL 5:1) lisäksi myös henkilöt, joita esitutkinnassa kuullaan epäiltynä rikoksesta (ETL 10.2 §). Jaottelulla epäilty/syytetty ei välttämättä ole merkitystä EIS 6 artiklan soveltamisen kannalta, vaan olennaista on, kuinka tilanne on vaikuttanut henkilön asemaan. Sen sijaan ns. kuultavat jäänevät artiklan soveltamisalan ulkopuolelle, koska heitä vastaan ei ole (esitutkinnassa) vielä esitetty mitään sellaista, joka materiaalisesti vaikuttaisi heidän asemaansa.[45] Raja kuultavan ja epäillyn välillä on kuitenkin häilyvä. Epäselvässä tapauksessa tulisi nähdäkseni pyrkiä tulkitsemaan tilannetta henkilölle edullisimmalla tavalla eli mahdollisuuksien mukaan katsoa hänen olevan mieluummin epäillyn kuin kuultavan asemassa, jotta tilanne olisi yksiselitteisempi hänelle taattavien oikeusturvatakeiden suhteen.[46]

1.2.3 Rikosprosessin päättymishetki

Rikosprosessin päättymishetki prosessiin kuluneen ajan kohtuullisuutta arvioitaessa (*dies ad quem*) ei tavallisesti aiheuta tulkinnallisia vaikeuksia. EIT on todennut, että rikosprosessi muodostaa kokonaisuuden ja se päättyy tavallisesti lainvoimaisen tuomion antamiseen. Delcourt-tapauksessa EIT – laajaa tulkintaa korostaen – lausuu, että syytteestä ei muutoksenhakumenettelyn ollessa kesken ole vielä päätetty EIS 6(1) artiklan tarkoittamassa mielessä. Näin ollen 6(1) artikla soveltuu myös muutoksenhakumenettelyyn ja muutoksenhakuun kulunut aika lasketaan mukaan prosessin kestoa määriteltäessä.[47]

---

[43] Ks. esim. EIOT:n 27.5.1966 päivätty raportti asiassa Neumeister v. Austria. Ks. EIT:n käytännöstä esim. Eckle v. Germany (15.7.1982), kohdat 73–75; Foti and others v. Italy (10.12.1982), kohta 52. Ks. myös Suomea koskenut tapaus Kangasluoma (20.1.2004), kohta 26. Autonomisen ”rikossyyte”-käsitteen ansiosta jäsenvaltiot eivät voi manipuloida prosessin alkamisajankohtaa (*dies a quo*) itselleen edullisemmaksi. Trechsel, 2005, s. 138.

[44] Ks. Deweer v. Belgium (27.2.1980), kappale 46.

[45] Ks. Virolainen – Pölönen, 2004, s. 255–258.

[46] Myös kuultavaa suojaa oikeus olla saattamatta itseään syytteen vaaraan (*privilege from self-incrimination*), ks. Virolainen – Pölönen, 2004, s. 309.

[47] Ks. esim. Wemhoff v. Germany (27.6.1968), kohdat 18 ja 20; Neumeister v. Austria (27.6.1968), kohta 19; Delcourt v. Belgium (17.1.1970), kohta 25. Siviiliasioissa ks. esim. König v. Germany (28.6.1978), kohta 98. Vaikka joissakin oikeusjärjestyksissä henkilöä, jota vastaan on jo ensimmäisessä asteessa annettu tuomio, mutta muutoksenhaku on vielä kesken, voidaan pitää ”tuomittuna”, tällä ei ole vaikutusta EIS 6(1) artiklan soveltumiseen. Ks. Jacobs, 1975, s. 85. Ylimääräistä muutoksenhakua ei sen sijaan lasketa enää samaan prosessiin kuuluvaksi, sillä ratkaisun lainvoimaisek-

6 artikla soveltuu myös silloin, kun muutoksenhakumenettelyssä ratkaistaan vain oikeuskysymys[48] kuten myös silloin, kun ylemmässä oikeusasteessa on kyse vain rangaistuksen määräämisestä, ei syytteen hyväksymisestä tai hylkäämisestä.[49] Toisaalta tapauksissa, joissa on kysymys ehdonalaisesta vapaudesta, tarkistamisesta (*revision*), armahduksesta (*pardon*) tai rangaistuksen lieventämisestä (*mitigation*), artiklan 6(1) ei ole katsottu soveltuvan, sillä näissä tapauksissa päätös itsessään on jo saanut oikeusvoiman (*res judicata*). Kuitenkin, jos on kysymys ehdonalaisen vapauden peruuttamisesta, EIOT:n tulkinnan mukaan kysymys on tällaisessa tapauksessa 6(1) artiklan mukaisesta rikossyytteestä päättämisestä, sillä prosessi voi johtaa rangaistuksen täytäntöönpanon uudelleen aloittamiseen.[50] Sen sijaan asiavirheen oikaisua koskeva menettely ei EIS:n valvontaelinten oikeuskäytännön mukaan sisälly EIS 6 artiklan soveltamisalaan siltä osin kuin menettelyllä ei tarkoiteta ratkaista yksityisluonteista oikeutta koskevaa riitaa, taikka päätetä rikossyytteestä.[51]

Aika päättyy vasta siihen, kun tuomio on toimitettu tuomitulle kirjallisena. Tuomion suullisen julistamisen ja sen kirjallisena toimittamisen välillä kulunut pitkä aika on johtanut rikkomuksen toteamiseen EIT:ssa.[52] Näin ollen ajan laskenta ei välttämättä pääty vielä ylimmässäkään oikeusasteessa viimeisenä oikeudenkäyntipäivänä, vaikka tuomio julistettaisiin saman tien.

Siviiliasioita koskevissa asioissa EIT on tietyissä tapauksissa katsonut myös täytäntöönpanomenettelyn kuuluvan vielä 6 (1) artiklan soveltamisalaan ja tulevan näin otetuksi huomioon oikeudenkäynnin kestoa määriteltäessä. Näin oli esimerkiksi tapauksessa Silva Pontes, jossa täytäntöönpanomenettelyssä voitiin vielä päättää olennaisella tavalla osapuolten oikeuksista ja velvollisuuksista.[53] Kysymys ei siis ollut pelkästä aiemmin tehdyn päätöksen mekaanisesta täytän-

---

si tulo merkitsee jutun vireilläolon loppumista. Näin ollen ylimääräisten muutoksenhakukeinojen käyttö merkitsee itse asiassa uuden oikeudenkäynnin aloittamista. Ks. Leppänen – Välimaa, 1998, s. 12. Ks. EIT:n oikeuskäytännöstä esim. valitus 42621/98, Kullaa v. Finland (dec. 10.12.2002). Leppänen – Välimaa kuitenkin huomauttaa, että myös ylimääräisessä muutoksenhaussa tulee EIS 6 artiklalle antaa tulkintavaikutus ja noudattaa ainakin vastapuolen kuulemisen periaatetta, vaikka muutoin ylimääräinen muutoksenhaku jäisikin EIS 6 artiklan määräysten ulkopuolelle. Mts. 171–172. Ks. myös KKO 1993:99a.

48 Ks. Delcourt v. Belgium (17.1.1970).

49 Valitus 4623/70, X. v. the United Kingdom, (1972), s. 394–396.

50 Ks. Digest 2, s. 59–65.

51 Jarreau c. France (8.4.2003), kohta 26.

52 B. v. Austria (28.3.1990), kohdat 52–55. Tapauksessa lopullinen tuomio oli kirjoitettu vasta 33 kuukautta sen suullisen julistamisen jälkeen. Suomessa apulaisoikeuskansleri on joulukuussa 2006 määrännyt valtakunnansyyttäjän nostamaan syytteen käräjätuomaria vastaan tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta, kun tämä oli viivytellyt tuomioiden antamisessa sekä julistettujen ratkaisujen saattamisessa kirjalliseen muotoon. Viivytykset olivat olleet kestoltaan reilusta kahdesta kuukaudesta yli kahteen vuoteen. AOK 26/31/05 (7.12.2006).

53 Ks. Silva Pontes v. Portugal (23.3.1994), kohta 33. Ks. myös esim. Di Pede v. Italy (26.9.1996), kohta 24; Hornsby v. Greece (19.3.1997), kohdat 40–41 sekä Guez v. France (17.5.2005), kohta 32.

töönpanosta. Rikosasioissa täytäntöönpano on normaalisti joko vankeusrangaistuksen suorittamista tai sakkojen (jotka tosin voidaan muuntaa vankeudeksi[54]) maksamista. Täytäntöönpanoa ei tällaisissa tapauksissa ymmärrettävistä syistä oteta huomioon määriteltäessä oikeudenkäynnin kestoa.[55]

EIT on katsonut myös erillisessä oikeudenkäynnissä päätetyn, rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta koskevan oikeudenkäynnin olevan osa rikosprosessia, jonka kesto otetaan huomioon määriteltäessä EIS 6(1) artiklan mukaista prosessin keston kohtuullisuutta. EIT:n mukaan tällaisista yksityisoikeudellisista vaatimuksista päättäminen on jatkoa syyllisyydestä päättämiselle ja kysymys on vain yhdestä oikeudenkäynnistä, jonka kestoa on harkittava kokonaisuutena.[56]

Rikosoikeudenkäynti saattaa päättyä myös syytetyn hyväksi tehtävään yksipuoliseen toimenpiteeseen, kuten syyttäjän tekemään syyttämättäjättämispäätökseen[57] tai syyttäjän tekemään ilmoitukseen syytteen peruuttamisesta.[58] Rikosprosessi on katsottu päättyneeksi myös, kun tuomioistuin katsoi, että syytetyltä puuttui oikeudenkäyntikelpoisuus hänen mielentilansa vuoksi.[59] Vaikutusta ei katsottu olevan sillä seikalla, että teoriassa syytteiden ajamista oli mahdollista myöhemmin jatkaa.[60]

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut joskus myös EIS 6(1) artiklan loukkauksen prosessin pituuden osalta tapauksessa, jossa lainvoimaista tuomiota ei vielä EIT:n tuomion antamisen aikaan ollut annettu.[61] Rikosasiassa rikkomus on tällaisessa tapauksessa todettu esimerkiksi Venäjää koskeneessa Rokhlina-

---

[54] Muuntorangaistusmenettelyä koskevat niin ikään EIS 6 artiklan mukaiset vaatimukset, vaikka kysymys ei enää ole varsinaisesti syyteasian ratkaisemisesta vaan oikeudenkäynnin kohteena on kysymys rangaistuksen lajista. Muuntorangaistusta koskeva prosessi on kuitenkin aina oikeudenkäynnin keston osalta jo oma prosessinsa. Toisin sanoen muuntorangaistusmenettelyn kestoa ei voi laskea yhteen syyllisyyden jo aiemmin todenneen prosessin kanssa, sillä viimeksi mainitun prosessin on tullut päättyä ja tulla lainvoimaiseksi ennen kuin muuntorangaistusmenettelyyn voidaan ryhtyä. Ks. muuntorangaistusmenettelystä tarkemmin Rautio, LM 2001, s. 698 ss.

[55] Kuitenkin, mikäli tuomittu joutuisi rikosasiassa pitkään odottamaan pääsyä suorittamaan hänelle määrättyä vapausrangaistusta, tämä odotusaika saattaisi teoriassa olla luettavissa oikeudenkäynnin kestoon kuuluvaksi. Ks. vankeuslain (767/2005) 2 luvun 1 §, joka sisältää mahdollisuuden tietyissä tapauksissa lykätä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aloittamista. Asiasta tulee tarkemmin puhetta luvun V jaksossa 5. Asiaa koskevaa oikeuskäytäntöä ei ainakaan vielä ole.

[56] Pascal Coste c. France (22.7.2003), kohta 26.

[57] Ks. tapaus T.K. and S.E. v. Finland (31.5.2005), kohta 26.

[58] Šleževičius v. Lithuania (13.11.2001), kohta 27.

[59] 62960/00, Antoine v. the United Kingdom (dec. 13.5.2003).

[60] Ks. 59493/00, Withey v. the United Kingdom (dec. 26.8.2003) ja 56926/00, Lee v. the United Kingdom (dec. 26.8.2003).

[61] Ks. Nibbio v. Italy (26.2.1992), kohta 15. Siviiliprosessi oli EIT:n tuomion antamishetkenä kestänyt jo yli 9 vuotta. Ks. myös Pellonpää, 2000, s. 329.

tapauksessa, jossa oikeudenkäynti oli EIT:n tuomion antamisen aikaan kestänyt ensimmäisessä oikeusasteessa jo yli 6 vuotta.[62]

2 PROSESSIN KESTON KOHTUULLISUUDEN ARVIOINTIKRITEERIT

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään kehittänyt kriteereitä, joiden avulla se arvioi prosessiin kuluneen ajan kohtuullisuutta. Nämä kriteerit ovat tapauksen vaikeusaste, osapuolten käyttäytyminen prosessin kestäessä sekä kansallisten tuomioistuinten ja muiden viranomaisten toiminta.[63] Mainitut kriteerit eivät yksinään ole määräämiä, vaan niitä voidaan pitää lähinnä selityksenä sille, miksi tutkittavana oleva oikeudenkäynti on pitkittynyt. Oikeudenkäynnin keston kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan lisäksi huomioon asian tärkeys valittajan kannalta.[64]

2.1 Jutun vaikeusaste

Jutun vaikeusastetta määritellessään EIT ei katso olevansa sidottu kansallisten viranomaisten (vastaajahallituksen) näkemykseen jutun vaikeudesta tai helppoudesta, vaan se arvioi itse, onko jutussa ”*special difficulties with regard to the facts or to the law*”[65]. Oikeuskäytännössä jutun vaikeusastetta tai monimutkaisuutta (*complexity*) on arvioitu muun muassa seuraavin kriteerein: vastaajien lukumäärä, kuultujen todistajien ja asiantuntijoiden lukumäärä, syytteiden luonne ja niiden lukumäärä, esitutkinta- ja todistusaineiston laajuus sekä esikysymyksen tapaan selvitettävät prosessuaaliset ongelmat.[66] Myös vaikeiden valtio-

---

[62] Rokhlina v. Russia (7.4.2005), kohdat 82 ja 91.

[63] Kriteerit alkoivat alun perin kehittyä EIOT:n oikeuskäytännössä, ks. esim. raportti tapauksessa 4517/70, Huber v. Austria (dec. 8.2.1973), s. 11. EIT alkoi kehittää niitä mm. tapauksissa Foti and Others v. Italy (10.12.1982), kohdat 56–76; Corigliano v. Italy (10.12.1982), kohdat 37–49 sekä Eckle v. Germany (15.7.1982), kohta 80. Ks. myös varhaisemmasta käytännöstä Neumeister v. Austria (27.6.1968), jossa arviointi oli samansuuntaista, mutta kriteerit eivät vielä olleet täysin vakiintuneet. Nyttemmin vakiintuneita kriteereitä sovelletaan myös siviili- ja hallintoprosessien keston arviointiin, ks esim. König v. Germany (28.6.1978), kohta 99.

[64] Ks. Stavros, 1993, s. 89, Pellonpää 2000, s. 329. Ks. myös Suomea koskenut Hokkanen-tapaus (23.9.1994), kohta 69.

[65] Ks. esim. Unión Alimentaria Sanders S.A. v. Spain (7.7.1989), kohdat 32–33.

[66] Ks. laajasta oikeuskäytännöstä esim. Calleja v. Malta (7.4.2005); Sałapa v. Poland (19.12.2002) sekä Unión Alimentaria Sanders S.A. v. Spain (7.7.1989). Ks. myös van Dijk – van Hoof, 1998, s. 446. Siviiliprosessia (lapsen huolto ja tapaamisoikeus) koskeneessa Nuutinen v. Finland -tapauksessa (27.6.2000), EIT katsoi, että vaikka juttu ei alun alkaen ollut monimutkainen, muuttui se kuitenkin sellaiseksi täytäntöönpanovaiheessa ilmenneiden vaikeuksien vuoksi ja johti EIS 6(1)

sääntö- tai perustuslaillisten kysymysten on voitu katsoa tekevän jutun monimutkaiseksi.[67] Ei voida kuitenkaan yleistävästi sanoa, että tietyn tyyppiset jutut, kuten esimerkiksi talousrikokset, joita usein yleisesti ottaen pidetään monimutkaisina, oikeuttaisivat jutun pitkittymistä.[68] Lähtökohtaisesti tuomioistuinlaitoksen ja viranomaiskoneiston on kyettävä käsittelemään kaikentyyppisiä juttuja sujuvasti.

Monimutkaisuuden arviointi on luonnollisesti yksittäistapauksellista, eikä täysin varmoja kriteereitä siitä, milloin tapaus todella on monimutkainen, voida osoittaa. Juttu voi olla monimutkainen joko oikeudellisesti tai olosuhteisiin liittyvällä tavalla (”faktuaalisesti”). EIT on jutun vaikeuden arvioinnissa nojautunut muun muassa kansallisten tuomioistuinten tekemiin päätösten perusteluihin,[69] joka lieneekin yksi parhaimpia mittareita. Tietyssä määrinhän jutun vaikeuden on tultava näkyviin tuomioistuimen päätöksen perusteluissa (esimerkiksi *pro-* ja *contra*-argumentoinnissa), mikäli perustelut on laadittu huolella.[70] Myös valittajalla ja vastaajahallituksella on mahdollisuus esittää arvionsa jutun vaikeusasteesta, mutta niiden todistusarvo jutun monimutkaisuutta arvioitaessa on pakos-

---

artiklan rikkomuksen toteamiseen. EIT sovelsi tapauksessa ns. kokonaisharkinta-ajattelua, jossa yksittäisten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöiden tarkastelun sijasta se tulkitsi prosessin oikeudenmukaisuutta kokonaisuutena. Tapaus oli ensimmäinen Suomen saama langettava tuomio oikeudenkäynnin pituutta koskevassa asiassa. Tapausta on kommentoinut Ervo, DL 2000a, s. 1079 ss.

67 Klein v. Germany (27.7.2000), kohta 40.

68 Ks. esim. Pélissier and Sassi v. France (25.3.1999); Västberga Taxi Aktiebolaget and Vulic v. Sweden (23.7.2002) sekä Foti and Others v. Italy (10.12.1982). EIT piti tapauksessa Rösslhuber v. Austria (28.11.2000) juttua poikkeuksellisen vaikeana, mutta tämä ei oikeuttanut yli 6 vuotta kestänyttä esitutkintaa eikä ensimmäisen asteen tuomion saamiseen yhteensä yli 11 vuotta kestänyttä rikosprosessia. Jutun vaikeusastetta arvioidessaan EIT otti huomioon mm. sen, että perustuslakituomioistuimen päätöksellä asiassa ei sovellettu normaaleja valitusaikoja. Pelkkä alioikeuden tuomio oli yli 1 000 sivun mittainen.

69 Ks. esim. edellä mainittu Klein v. Germany (27.7.2000) -tapaus.

70 Tästä ei pidä kuitenkaan päätellä, että monimutkaiset jutut vaatisivat automaattisesti pitkät ja laajat perustelut, kun taas helpommissa jutuissa lyhyemmät perustelut riittäisivät. Huomiota on sen sijaan kiinnitettävä ennen muuta perustelujen laatuun ja sisältöön. Huolellisesti laadituista perusteluista välittyy ikään kuin sivutuotteena kuva jutun vaikeusasteesta. Yksi perusteluadressaattihan on tuomioistuinlaitos, jonka osana laajassa mielessä voidaan pitää myös EIT:ta ja EYTI:ta. Ks. perustelujen pituudesta tuomion laadun arviointikriteerinä Huovila, 2003, s. 146–148. Ks. tuomion perustelemisesta myös Virolainen – Martikainen, 2003, s. 29–60, 64–66. Tuomion perustelusta muutoksenhaun kannalta ks. myös Kuusimäki, DL 1997, s. 415–418; Sorvettula et al., DL 1988, s. 86 ss., erityisesti s. 90–94 sekä Huovila, 2003, s. 5, 268–279. Huovila kiinnittää huomiota myös huolellisen perustelemisen ja oikeudenkäynnin joutuisuuden suhteeseen, ks. Huovila, DL 2006, s. 236 ss. Hänen mukaansa suullisen perustelemisen kehittäminen voisi olla yksi vaihtoehto käsittelyn nopeuttamiseen tältä osin.

takin tuomion perusteluista saatavaa informaatiota alempi, koska heillä on EIT:ssa olevan jutun osalta asianosaisen intressit puolustettavanaan.[71]

2.2 Osapuolten toiminta ja syytetyn oikeudet

Toinen oikeudenkäynnin keston vakiintuneista arviointikriteereistä EIT:ssa on oikeudenkäynnin osapuolten toiminta prosessin aikana. Huomiota kiinnitetään erityisesti EIT:een valittaneen osapuolen toimintaan. Erityisesti siviiliasioissa osapuolten omalla toiminnalla ja aktiivisuudella on huomattava merkitys prosessin kulun kannalta, eikä valtion ole yleensä katsottu olevan vastuussa valittajan prosessitoimista aiheutuneista viivytyksistä.[72]

Rikosprosessissa syytetyllä ei ole samanlaista velvollisuutta omalla aktiivisuudellaan edistää tai jouduttaa prosessia kuin asianosaisella on siviiliasioissa.[73] Hän ei silti saa suoranaisesti hidastaakaan prosessia.[74] Hänen on kuitenkin saatava täysimääräisesti käyttää hyväkseen kaikki kansallisen lainsäädännön suomat keinot, eikä tämän aiheuttamaa prosessin viivästystä saa lukea hänen syykseen.[75] Esimerkiksi tapauksessa Slimane-Kaïd (1998) EIT katsoi, että syytettyjä ei voida moittia siitä, että he toimittivat mielestään syyttömyyttään tukevaa selvitystä tutkintaa suorittaville viranomaisille ja pyysivät näitä tutkimaan tiettyjä asioita.[76]

Asianosaisella on lukemattomia mahdollisuuksia hidastaa prosessia. Oikeuskäytännöstä tuttuja ovat muun muassa tilanteet, joissa hän toistuvasti pyytää

---

[71] Tässä toki vastaajana olevan hallituksen tulee pyrkiä mahdollisimman suureen objektiivisuuteen ja siihen, että mahdollinen ihmisoikeusloukkaus tulee havaituksi, vaikka se merkitsisikin valtion ”häviötä” EIT:ssä vireillä olevassa jutussa. Valtioillahan on velvollisuus suojella alueellaan olevien henkilöiden ihmisoikeuksia, joten se ei voi EIT:ssakaan ajaa puhtaasti omaa etuaan.

[72] Ks. esim. Pretto and Others v. Italy (8.12.1983), kohdat 33–34.

[73] Eckle v. Germany (15.7.1982), kohta 82.

[74] Ks. esim. Allenet de Ribemont v. France (10.2.1995), kohta 53. Tapauksessa valittajan todettiin selvästi hidastaneen rikosprosessin kulkua useita vuosia, mutta tämän ei kuitenkaan yksin katsottu olleen syynä prosessin pitkään kestoon. Ervo, DL 1998, s. 680, katsoo, että ei vain rikoksesta epäillyn (ja syytetyn) passiivisuuteen, vaan myös tämän tutkintaa tai oikeudenkäyntiä suoranaisesti viivyttävään menettelyyn on suhtauduttava ymmärtävästi. Vaikka syytetyn aiheuttamaa viivytystä ei suoraan saakaan lukea hänen syykseen, en olisi silti varauksetta valmis jakamaan Ervon näkemystä. Joutuisa oikeudenkäynti on useimmissa tapauksissa kaikkien osapuolten – myös syytetyn – etu, ja on myös syytetyn intressissä saada asia joutuisasti päätökseen, sillä vireillä oleva rikosoikeudenkäynti aiheuttaa aina jonkinasteista henkilökohtaista haittaa. On yleensä sitä parempi, mitä lyhyemmäksi vireillä olevan (rikos)oikeudenkäynnin aiheuttama epätietoisuuden tila jää. Joutuisa oikeudenkäynti edistää usein myös materiaalisen totuuden selville saamista, sillä ajan kuluessa todistajien kertomusten luotettavuus voi heiketä, todisteita voi hävitä jne. Ks. myös Stavros, 1993, s. 77.

[75] Yacği and Sargin v. Turkey (18.6.1995), kohta 66.

[76] Reinhardt and Slimane-Kaïd v. France (31.3.1998), kohta 99.

lykkäystä tai viivyttää vastausten tai täydennysten antamista niitä pyydettäessä.[77] Myös asianosaisen tai hänen avustajansa huono valmistautuminen juttuun voi viivyttää prosessia.[78] Hän voi pitkittämistarkoituksessa kannella tuomioistuimen jäsenistä.[79] Hän voi myös yrittää vahingoittaa itseään tarkoituksena viivyttää prosessia[80] tai kieltäytyä esimerkiksi prosessia varten tarvittavista lääketieteellisistä tutkimuksista. Hyvin yksinkertainen ja valitettavan yleinen tapa viivyttää prosessia on jättää saapumatta istuntoihin, jolloin oikeudenkäyntitilaisuutta joudutaan useimmiten lykkäämään.[81]

On tärkeää huomata, että vaikka asianosaisen toiminta olisi viivyttänyt prosessin kulkua, pelkästään tällä perusteella ei voida katsoa EIS 6(1) artiklaa prosessin pituuden osalta loukatun.[82] Sopimusloukkaus voidaan todeta vain niissä tapauksissa, joissa voidaan osoittaa prosessin keston pitkittymisen johtuneen ainakin osittain viranomaisten menettelystä.[83] Erityisesti rikosasian syytetyllä on oikeuksia, jotka jo luonteesta puolesta aiheuttavat käsittelyn pitkittymistä, mutta jotka on prosessin kestäessä otettava huomioon. Seuraavassa tarkastellaan lähemmin näitä näkökohtia.

2.2.1 Syytetyn oikeus puolustautua

2.2.1.1 Riittävä aika ja riittävät edellytykset valmistella puolustusta

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 (3) artiklan b-kohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus saada sekä riittävästi aikaa että riittävät edellytykset valmistella puolustustaan. Artiklakohta sisältää siis itse asiassa kaksi eri oi-

---

[77] Allenet de Ribemont v. France (10.2.1995); Capuano v. Italy (25.6.1987).

[78] Ks. Pedersen and Baadsgaard v. Denmark (17.12.2004). Tapauksessa katsottiin myös valittajille vahingolliseksi se, että kun juttua oli valittajien avustajan pyynnöstä lykätty, he eivät missään vaiheessa olleet vastustaneet näiden lykkäysten myöntämistä.

[79] Ks. Eckle v. Germany (15.7.1982).

[80] Esim. tapauksessa Jabłoński v. Poland (21.12.2000) valittaja oli mm. ryhtynyt tässä tarkoituksessa syömälakkoon ja muutenkin käyttäytynyt terveydelleen vaarallisella tavalla, minkä todettiin viivyttäneen prosessia.

[81] Ks. myös Trechsel, 2005, s. 142–144.

[82] Ks. esim. Vernillo v. France (20.2.1991), jossa yksinkertaisen siviiliasian käsittely oli kestänyt 7,5 vuotta, mutta jossa EIT ei todennut rikkomusta, koska jutun asianosaiset olivat useissa kohdin omalla toiminnallaan viivästyttäneet prosessia. Ks. erityisesti tuomion kohdat 31–35. Vrt. H v. France (24.10.1989), missä saman verran aikaa kestänyt hallintoprosessi katsottiin kohtuuttoman pitkäksi.

[83] Ks. esim. Humen v. Poland (15.10.1999), kohta 66: *[o]nly delays attributable to the State may justify a finding of failure to comply with the "reasonable time" requirement*, sekä Ciricosta and Viola v. Italy (4.12.1995), kohta 28.

keutta,[84] joita useimmiten kuitenkin tarkastellaan yhdessä. EIT tarkastelee asiaa kokonaisvaltaisesti ja peilaa käytännössä säännöstä aina 6(1) artiklan yleiseen vaatimukseen oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä.[85]

Kun on kyse oikeudenkäyntiin liittyvistä aikamääreistä, on mahdotonta antaa niille tarkkoja rajoja. Kyse on loppujen lopuksi aina yksittäisen asian kokonaistarkastelusta. Edes suuntaa-antavien aikojen määrittäminen oikeuskäytännöstä on vaikeaa. Euroopan ihmisoikeustoimikunta on katsonut riittäväksi muun muassa kahdeksan ja neljän kuukauden valmistautumisajat ja jopa kuukauden mittainen aika on katsottu riittäväksi puolustuksen valmisteluun ensimmäisessä oikeusasteessa.[86] EIT on mennyt vielä pidemmälle katsoen yhden päivän asiakirjoihin tutustumiseen riittäväksi ajaksi.[87]

EIT onkin todennut, että riittävää aikaa ei voida harkita *in abstracto*, vaan sitä on aina harkittava konkreettisen jutun asianhaarojen suhteen.[88] Valmistautumisajan riittävyyttä harkitessaan EIT ottaa huomioon paitsi jutun vaikeuden, myös avustajan normaalin työmäärän. EIT:n mukaan ei voida olettaa, että avustaja muuttaisi koko ohjelmansa käyttääkseen aikansa yhteen juttuun, mutta siitä huolimatta voidaan avustajan odottaa tekevän tiettyjä muutoksia työnsä painotuksen suhteen, jos se on jutun kiireellisyys huomioon ottaen välttämätöntä.[89]

Myös määrättäessä syytetylle avustajaa tulee EIS 6(3)(b) artiklan aikanäkökohdat ottaa huomioon. Mikäli syytetty tuntee erityistä luottamusta johonkin tiettyyn juridiseen avustajaan, mutta tämä on juuri sillä hetkellä erityisen kiireinen, tulisi tuomioistuimen mahdollisuuksien mukaan ottaa tämä huomioon. Toisaalta tällaisessa tapauksessa syytetty ei saa hyötyä viivästyksestä eikä hän näin

---

[84] Ks. valitus 14106/88, Hayward v. Sweden (dec. 6.12.1991). On selvää, että oikeus valmistella puolustusta koskee syytetyn lisäksi myös hänen avustajaansa. Ks. valitus 524/59, Ofner v. Austria, (1960), s. 352.

[85] Ks. esim. Hadjianastassiou v. Greece (16.12.1992), kohta 31.

[86] Ks. Digest 2, s. 792–798. Edellä mainitussa Hayward v. Sweden -tapauksessa EIOT katsoi kaksi viikkoa riittäväksi ajaksi. Tapauksessa 24967/94, Mortensen v. Denmark (dec. 15.5.1996) vain viikon mittainen aika katsottiin riittäväksi tapauksen olosuhteissa, kun mm. jutun keskeiset asiakirjat olivat olleet valittajan ja hänen avustajansa tiedossa jo paljon ennen syytteen nostamista.

Ks. myös eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 1144/1996 (26.3.1997), jossa EOA katsoi kahden päivän haasteajan törkeää veropetosta koskevassa jutussa riittäväksi. Jutun käsittelyä oli kantelijan poissaolon vuoksi lykätty ja hän oli ollut myös etsintäkuulutettuna asian vuoksi. Tämän jälkeen hänet oli noudettu oikeuteen, jossa asian käsittelyä oli jälleen hänen pyynnöstään lykätty. Olosuhteet huomioon ottaen EOA ei katsonut menettelyn merkitsevän EIS 6(3)(b) artiklan loukkausta.

[87] Campbell and Fell v. the United Kingdom (28.6.1984), kohta 98.

[88] Aall huomauttaa, että puolustautumisaikaan saattaa vaikuttaa mm. se, jos todistajankuulustelua on suoritettu jo ennen pääkäsittelyä. Samoin avustajan käyttämisen voidaan katsoa lyhentävän puolustukseen varattavaa aikaa, koska avustajan voidaan olettaa suoriutuvan oikeudenkäyntiin valmistautumisesta tehokkaammin kuin itse puolustuksensa hoitavan syytetyn. Ks. Aall, 1996, s. 348–350. Ks. arvioinnissa käytettävistä kriteereistä tarkemmin myös Trechsel, 2005, s. 221.

[89] Ks. valitus 62116/00, Mattick v. Germany (dec. 31.3.2005).

ollen voi vedota tähän seikkaan perusteluna sopimusloukkaukselle.[90] Myös silloin, kun syytetyllä on oikeus ilmaiseen oikeusapuun, avustaja on määrättävä hyvissä ajoin.[91]

Jos syytetyn on jostain syystä vaihdettava avustajaa, on myös uudelle avustajalle annettava kohtuullinen aika perehtyä juttuun.[92] Kreikkaa koskeneessa Twalib-tapauksessa EIT ei katsonut riittäväksi, kun valittajan uudelle avustajalle jäi alle tunti aikaa valmistella puolustusta, vaikka hän olikin jo aiemmin perehtynyt juttuun avustaessaan saman jutun toista vastaajaa.[93] Campbell and Fell -tapauksessa EIT puolestaan katsoi riittäväksi, että valittajalle jäi 5 päivää aikaa valmistella puolustustaan, kun kyse oli kurinpitomenettelystä vankilaoikeustyyppisessä elimessä (*prison board*).[94]

Mikäli valitus ylempään tuomioistuininstanssiin on mahdollinen, koskee EIS 6(3) artiklan b-kohdan vaatimus kohtuullisesta valmistautumisajasta myös tätä vaihetta. Tällöin käytettävissä olevan ajan on oltava riittävä siihen, että henkilö voi arvioida, kannattaako muutosta hakea. Tähän tarkoitukseen EIOT on katsonut riittäväksi noin kahden viikon ajan.[95] Myös itse valituksen valmisteluun on jätettävä riittävästi aikaa. Erityisesti tämä koskee tilannetta, jossa syytetty on jo tuomittu ensimmäisessä oikeusasteessa ja toimii muutoksenhaussa itse valittajana.[96]

Korkein oikeus on tapauksessa 1993:19 katsonut, että alioikeuden olisi omaaloitteisesti tullut selvittää, oliko vastaajalla ollut riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia valmistella puolustustaan, kun hänet oli vasta oikeudenkäyntitilaisuudessa haastettu vastaamaan myös kahdesta uudesta syytekohdasta. Ottaen huomioon muun muassa EIS 6(3)(b) artiklan KKO katsoi asiassa tapahtuneen oikeudenkäyntivirheen ja poisti alioikeuden päätöksen vastaajan osalta. KKO:n mukaan *[O]ikeuden on huolehdittava siitä, että rikosasian vastaaja saa hyväkseen voimassa olevan oikeuden osana olevien kansainvälisten sopimusten edellyttämät vähimmäisoikeudet, joihin kuuluu oikeus saada riittävästi aikaa ja edelly-*

---

[90] Van Dijk – van Hoof, 1998, s. 466. Toisaalta syytetty ei voi myöskään vedota 6 artiklan loukkaukseen, jos hän on omasta syystään aiheuttanut sen, että avustaja määrätään vain vähän ennen oikeudenkäyntiä, eikä näin ollen puolustuksen valmisteluun jää kovin runsaasti aikaa.

[91] Valitus 7909/77, X. and Y. v. Austria (dec. 12.10.1978), s. 160.

[92] Ks. esim. valitus 1850/63, Köplinger c. l'Autriche (déc. 29.3.1966), s. 254–256. Ks. myös van Dijk – van Hoof, 1998, s. 466–467.

[93] Twalib v. Greece (9.6.1998), kohta 40. Sopimusrikkomusta ei kuitenkaan tämän osalta todettu, sillä menettelyn valitusinstanssissa katsottiin korjaavan tämän ensimmäisessä asteessa ilmenneen puutteen.

[94] Campbell and Fell v. the United Kingdom (28.6.1984), kohta 98. Kuten edellä on todettu, EIT katsoi puheena olevassa tapauksessa riittäväksi vain yhden päivän asiakirjoihin tutustumista varten. EIT kiinnitti huomiota myös siihen, että valittaja ei ollut pyytänyt lykkäystä valmistautumista varten.

[95] Valitus 441/58, X. c. Allemagne, (1958–59), s. 395.

[96] Ks. Van Dijk – Van Hoof, 1998, s. 466–467.

tykset puolustuksen valmistelua varten. Jos ilmenee, ettei vastaaja ole saanut riittävästi aikaa puolustuksensa valmisteluun, oikeuden on kiinnitettävä hänen huomiotaan mahdollisuuteen, että asian käsittelyä lykätään, ja vastaajan pyynnöstä lykättävä käsittely.[97]

Kohtuullisen valmistautumisajan lisäksi syytetylle on EIS 6(3)(b) artiklan mukaan siis taattava myös muutoin kohtuulliset mahdollisuudet valmistella puolustustaan. EIOT on luonnehtinut Can -tapauksessa kohtuullisia mahdollisuuksia seuraavasti: *[t]he opportunity to organize his defence in an appropriate way and without restriction as to the possibility to put all relevant defence arguments before the trial court, and thus to influence the outcome of the proceedings. The provision is violated only when this is made impossible.*[98]

Suomea koskeneessa Hilden-tapauksessa[99] valittaja väitti, että hänellä ei ollut ollut riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia valmistella valitustaan hovioikeudelle. Hänet oli määrätty vankilaan 200 kilometrin päähän eikä hän näin ollen voinut pitää yhteyttä asianajajaansa. Lisäksi hän oli saanut tuomion kirjallisena vasta 10 päivää ennen valitusajan päättymistä. EIT huomioi päätöksessään, että valittaja ja hänen asianajajansa olivat jo oikeudenkäynnin aikana saaneet tutustua kaikkeen tuomion pohjana olleeseen materiaaliin ja se oli siis heille tuttua jo ennen tuomion saamista. Näin ollen kotimaisen lain mukainen aika eli 10 päivää oli ollut EIT:n mielestä riittävä aika valmistella valitusta. Myöskään valittajan sijoittaminen 200 kilometrin päässä sijainneeseen vankilaan ei EIT:n mukaan haitannut puolustautumista, sillä avustajan tapaamisia tai kirjeenvaihtoa ja puhelinyhteyttä hänen kanssaan ei ollut rajoitettu. Valittaja ei myöskään ollut vastustanut sijoittamistaan tuohon vankilaan. EIT ei näillä perusteilla havainnut tapauksessa EIS 6(3)(b) artiklan rikkomusta ja jätti valituksen tutkittavaksi ottamatta.

Yksi syytetylle taattavista ”kohtuullisista mahdollisuuksista” on oikeus perehtyä jutun asiakirja-aineistoon. Vaikka syytetyllä ei henkilökohtaisesti tällaista oikeutta olisikaan, on riittäväksi katsottu, että syytetyn avustajalla on tähän oikeus.[100] Oikeuskäytännössä EIT on kuitenkin arvioinut syytetyn oikeutta perehtyä jutun asiakirja-aineistoon useimmiten EIS 6(1) artiklan valossa ja EIS 6(3)(b) artiklaa koskevaa oikeuskäytäntöä tätä näkökohtaa koskien on verraten vähän. Syytetyn oikeuteen saada tieto asiakirjoista palataan vielä myöhemmin tässä luvussa. Lähellä asiakirjojen tiedoksisaantioikeutta on myös oikeus saada perustel-

---

[97] Vuoden 1997 lokakuun alusta lähtien noudatetun uuden rikosprosessimenettelyn mukaan lykkääminen on pääsääntöisesti kiellettyä, kuten luvussa V tulee tarkemmin puhetta. Lykkäys on kuitenkin ROL 6:10.1:n mukaan sallittu mm. ennalta-arvaamattoman seikan johdosta tai kun se on muusta tärkeästä syystä välttämätöntä.

[98] Ks. EIOT:n raportti tapauksessa 9300/81, Can v. Austria (dec. 30.9.1985), kohta 53.

[99] Valitus 32523/96, Hilden v. Finland (dec. 14.9.1999). EIT jätti valituksen tutkittavaksi ottamatta.

[100] Kamasinski v. Austria (19.12.1989), kohdat 87–88.

tu päätös. Varsinaisesti tämä oikeus johdetaan EIS 6(1) artiklasta, mutta perustelujen puutteellisuus saattaa loukata myös 6(3) artiklan b-kohtaa, mikäli se olennaisesti rajoittaa muutoksenhakumahdollisuutta.[101]

2.2.1.2 Oikeus saada yksityiskohtainen tieto syytteen sisällöstä

Edellytyksenä sille, että syytetyllä on asianmukainen mahdollisuus valmistautua tulevaan oikeudenkäyntiin, on, että hän saa tiedon häntä vastaan nostetun syytteen sisällöstä. Tätä koskee EIS 6(3) artiklan a-kohta, jonka mukaan *[j]okaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtämällään kielellä*.

EIT onkin tapauksessa Pélissier and Sassi todennut, että EIS 6(3) artiklan a- ja b -kohdat liittyvät toisiinsa ja a-kohtaa on arvioitava sen valossa, millainen mahdollisuus syytetyllä on ollut valmistautua puolustukseensa.[102] Samassa tapauksessa EIT totesi, että 6(3) a-artiklan mukaan syytetyn on saatava yksityiskohtainen tieto paitsi teosta, josta häntä syytetään, myös teon juridisesta luonnehdinnasta: *[n]ot only of the cause of the accusation, that is to say the acts he is alleged to have committed and on which the accusation is based, but also the legal characterisation given to those acts* (kohta 51).[103]

Edelleen EIT totesi, että EIS ei aseta mitään erityisiä muotovaatimuksia sille, kuinka tuon tiedoksiannon tulee tapahtua (kohta 53). Syyte on kuitenkin sillä tavoin yksilöitävä, että syytetty pystyy sen perusteella valmistelemaan puolustuksensa. Sekä syytteen tosiasiallinen että oikeudellinen puoli on selitettävä joko

---

[101] Tapauksessa Hadjianastassiou v. Greece (16.12.1992) valittaja sai kokonaisuudessaan tietoonsa tuomion perusteet vasta niin myöhään, että vireillä olevaa valitusta koskevien perusteiden laajentaminen ei ollut enää mahdollista. EIT katsoi EIS 6(1) ja 6(3)(b) artikloita rikotun.

[102] Pélissier and Sassi v. France (25.3.1999), kohta 54. Ks. myös tapaus Sadak and Others v. Turkey (10.7.2001), missä mainittuja artiklakohtia katsottiin rikotun, kun valittajia, jotka olivat kurdien itsenäisyyttä ajavan PKK-puolueen jäseniä, syytettiin oikeudenkäynnin viimeisenä päivänä kuulumisesta laittomaan aseelliseen järjestöön. Aiemmat heitä vastaan nostetut syytteet koskivat valtion yhtenäisyyden vaarantamista maanpetoksellisella toiminnalla. Esitutkinnan yhteydessä heitä oli kuulusteltu myös toiminnasta PKK-järjestössä, mutta tämä ei EIT:n mukaan kuitenkaan tehnyt syytteen muuttamista ennustettavaksi siten, että valittajilla olisi ollut mahdollisuus valmistella puolustustaan myös tämän syytteen osalta. Vrt. esimerkiksi Kwiatkowska c. l'Italie (30.11.2000).

[103] Trechsel on kiinnittänyt huomiota siihen, että EIT:n oikeuskäytäntö ei ole johdonmukainen sen suhteen, mihin hetkeen EIS 6(3) artiklan a-kohta viittaa, eikä se anna selvää vastausta siihen, tarkoittaako säännöksessä käytetty ilmaisu "accusation" samaa kuin autonomisesti tulkittava termi "charge". Trechsel katsoo itse, että "accusation" viittaa pikemminkin vasta viralliseen (syyttäjän nostamaan) syytteeseen kuin tätä edeltäviin vaiheisiin, koska esitutkinnan tarkoitus on selvitellä tapahtunutta eikä sen aikana näin ollen edes ole mahdollista antaa kovin yksityiskohtaisia tietoja syytteestä ja sen sisällöstä. Ks. Trechsel, 2005, s. 196–200. Trechselin tapaan katson myös itse, että termi "accusation" tarkoittaa tässä yhteydessä Suomen oikeusjärjestelmään sovellettuna nimenomaan vasta tuomioistuimessa nostettua virallista syytettä.

suullisesti tai kirjallisesti.[104] Syytteen taustalla olevan todistusaineiston erittely ei sen sijaan normaalisti ole välttämätöntä vielä syytteen sisältöä tiedoksi annettaessa. EIT on katsonut riittäväksi, kun tiedoksiannosta käy ilmi teko, josta henkilöä syytetään, teon aika ja paikka, lainkohdat, joihin syyte nojautuu, sekä uhrien (asianomistajien) nimet.[105]

Espanjaa koskeneessa de Salvador Torres -tapauksessa EIT ei katsonut 6(3) artiklan a-kohtaa rikotun, vaikka valittajalle ei erikseen kerrottukaan, että hänen syytteenalaisten tekojensa katsottiin tulleen tehdyiksi raskauttavien asianhaarojen (*aggravating circumstances*) vallitessa. EIT katsoi, että Espanjassa oli yleisesti tiedossa, että julkisten varojen kavalluksen katsottiin tapahtuneen raskauttavien asianhaarojen vallitessa, kun teon suoritti julkisessa virassa oleva. Näin ollen tämän seikan mainitsematta jättäminen ei aiheuttanut 6(3) artiklan a-kohdan rikkomusta, vaikka valittajalle määrätty rangaistus nousi koventamisperusteen johdosta 18 kuukaudesta viiteen vuoteen, koska valittajan voitiin katsoa alusta lähtien olleen virkamiehenä tietoinen koventamisperusteen olemassaolosta. EIOT sen sijaan oli katsonut lausunnossaan yksimielisesti artiklakohtaa rikotun.[106]

Samantyyppinen tilanne oli esillä asianajajan kurinpitoasiaa koskeneessa tapauksessa KKO 1998:29. Siinä asianajaja katsoi menettelyn rikkoneen EIS 6 artiklan vaatimuksia, kun hänelle ei ollut etukäteen ilmoitettu, että kurinpitolautakunnan järjestämässä kuulemistilaisuudessa, josta hän oli jäänyt pois, tultaisiin hänen ylivelkaisuutensa käsittelemisen lisäksi esittämään vaatimus hänen erottamisestaan asianajajaliitosta eikä hän voinut tietää sellaisen vaatimuksen olevan tulossa. Viittaamatta EIS:n artikloihin tai EIT:n oikeuskäytäntöön korkein oikeus katsoi, että asianajajan oli täytynyt kurinpitolautakunnan ja asianajajan kirjeenvaihdon perusteella käsittää, että kuulemistilaisuudessa voitiin käsitellä myös hänen sopivuuttaan asianajajaksi ja hänen erottamistaan. Näin ollen asianajajalle oli varattu asianmukainen mahdollisuus ottaa kantaa myös erottamiskysymykseen.

---

[104] Ks. esimerkiksi valitus 524/59, Ofner v. Austria, (1960), s. 344 ss. Trechsel on jälleen kiinnittänyt huomiota siihen, että EIT:n oikeuskäytäntö ei ole yhtenäinen tiedonannon kirjallisuuden vaatimuksen osalta sillä esim. tapauksessa Kamasinski v. Austria (19.12.1989) EIT puhuu kohdassa 79 nimenomaan syytteen kirjallisesta tiedoksiannosta (”*written notice*”). Trechselin mukaan oikeuskäytäntöä olisi täsmennettävä siten, että syytteen kirjallinen tiedoksianto olisi pääsääntö. Trechsel, 2005, s. 205–206.

[105] Brozicek v. Italy (19.12.1989), kohta 42. Vrt. myös KKO 1997:162. Ks. myös valitus 29172/02, Virolainen v. Finland (dec. 7.2.2006), jossa EIT katsoi, että kun hovioikeus oli tutkinut jutun sekä aineelliselta että oikeudelliselta kannalta, tämä oli tapauksen olosuhteet huomioon ottaen korjannut mahdolliset puutteellisuudet syytteen yksilöinnissä ja tiedoksiannossa alioikeudessa sekä taannut riittävällä tavalla valittajalle mahdollisuuden vastata yksilöityihin ja toissijaisiin syytteisiin hovioikeudessa.

[106] De Salvador Torres v. Spain (24.10.1996).

Nähdäkseni mainitun tyyppisiin tilanteisiin on suhtauduttava varovaisuudella. EIT:n vakiintuneen tulkinnan mukaan velvollisuus antaa syytetylle tiedoksi kaikki syytteeseen vaikuttavat seikat yksityiskohtaisesti koskee teonkuvauksen lisäksi myös teon juridista arviointia. Juridiseen arviointiin taas kuuluvat olennaisena osana teon törkeysarviointi sekä mahdolliset lieventämis- ja koventamisperusteet. Suomessa ROL 11:3:n ilmaiseman syytesidonnaisuuden periaatteen mukaisesti teon törkeysarvioinnin on käytävä ilmi jo teonkuvauksesta. Sen sijaan mahdolliset lieventämis- ja koventamisperusteet eivät Suomen oikeuden mukaan kuulu syytteen yksilöintiin ja teonkuvaukseen, vaan niiden katsotaan olevan osa rangaistuksen mittaamista.[107]

Syytetyn puolustautumisen kannalta on kuitenkin erittäin tärkeää saada mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tieto myös syyttäjän (lieventämis- ja) koventamisperusteita koskevasta arvioinnista. Tämän vuoksi syyttäjän olisi tuotava nämä seikat esille mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Sama koskee myös tuomioistuinta silloin, kun se *ex officio* ottaa huomioon näitä perusteita. Syytetylle on annettava mahdollisuus esittää oma kantansa asiaan ja häntä on oikeudenkäynnin kuluessa tarvittaessa informoitava erityisesti mahdollisten koventamisperusteiden olemassaolosta ja niiden vaikutuksesta rangaistuksen mittaamiseen, mikäli on pelättävissä, että nämä seikat muuten jäisivät häneltä huomaamatta.[108]

---

[107] Ks. Virolainen, LM 1974, s. 25 ss.

[108] Syyttäjällä on ROL 5:3:n (689/1997) mukaan velvollisuus haastehakemuksessaan ilmoittaa mm. rikos, johon syyttäjä katsoo vastaajan syyllistyneen. Tämä ei sinänsä koske rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia seikkoja, jollaisia lieventämis- ja koventamisperusteetkin ovat ja joita sääntelee RL 6 luku (515/2003), vaan rangaistuksen mittaaminen on puhtaasti tuomioistuimen tehtävä. Mikäli syyttäjä kuitenkin aikoo vedota koventamisperusteisiin, tulee hänen vedota niihin viimeistään loppukeskustelun aikana, jolloin syytetty voi viimeisessä puheenvuorossaan ottaa niihin kantaa. Myös Virolainen katsoo, että tuomioistuimelle pitäisi asettaa velvollisuudeksi informoida asianosaisia siitä, että tuomio voidaan perustaa johonkin määrättyyn seikkaan, johon syyttäjä ei ole vedonnut. Virolainen, LM 1974, s. 39. Itse olen valmis yhtymään Vanamon näkemykseen, jonka mukaan syyttäjän käsitys tuomittavasta seuraamuksesta tulisi käydä ilmi jo haastehakemuksesta, jotta vastaajan puolustautumisoikeudet tulisivat asianmukaisesti turvatuiksi. Ks. Vanamo, DL 2001, s. 420–421.

Ks. myös tapaus KKO 1994:79 (ään.), jossa virallinen syyttäjä oli ilmoittanut KO:n päätökseen tyytymättömyyttä ”rangaistuksen mittaamisen osalta”. Rajoituksen ei katsottu estävän hovioikeutta tutkimasta syyttäjän valituksessaan esittämää vaatimusta rangaistuksen määräämisestä ehdottomaksi ja aikaisemman ehdollisen rangaistuksen määräämisestä pantavaksi täytäntöön. Eri mieltä ollut jäsen sen sijaan katsoi, että EIS 6(3) a-kohdan periaate huomioon ottaen virallisen syyttäjän tyytymättömyyden ilmoitukseen sisältynyt rajoitus estää syyttäjän valituksen tutkimisen siltä osin kuin siinä oli vaadittu muuta kuin mihin syyttäjä oli tyytymättömyyden ilmoituksen yhteydessä varannut itselleen oikeuden.

Epäilemättä syyttäjän käyttämä sanamuoto ”rangaistuksen mittaamisen osalta” on tulkinnanvarainen ja tuomitulle on voinut tulla yllätyksenä, että varsinaisen rangaistuksen pituuden lisäksi muutoksenhakuasteessa käsitellään myös kysymystä rangaistuksen ehdollisuudesta ja aiemman rangaistuksen täytäntöönpanemisesta. KKO:n mukaan rangaistuksen mittaaminen, eli rangaistuk-

Oikeuteen saada tieto syytteen sisällöstä liittyy myös kysymys syytteen muuttamisesta oikeudenkäynnin vireillä ollessa. EIT:n tapauksessa Dallos (2001) oli kysymys siitä, saiko valittaja tiedon häntä koskevasta syytteestä ja asianmukaisen mahdollisuuden puolustautua, kun hänet oli ensin alioikeudessa tuomittu syytteen mukaisesti kavalluksesta ja tämän jälkeen hänen valitettuaan tuomiosta muutoksenhakutuomioistuin oli tuominnut hänet saman teonkuvauksen perusteella törkeästä petoksesta. Tämän jälkeen sekä valittaja että syyttäjä valittivat ylimpään tuomioistuimeen, joka piti toisen asteen tuomioistuimen päätöksen ennallaan. Valittajan mukaan 6(3) artiklan a- ja b-kohtia oli rikottu katsoen, että hänellä ei ollut ollut mahdollisuutta valmistella puolustustaan koskien syytettä törkeästä petoksesta. EIT:n mukaan mainittuja artiklakohtia ei ollut rikottu, sillä valittajalla oli ollut mahdollisuus ottaa kantaa muuttuneeseen rikosnimikkeeseen valittaessaan ylimpään tuomioistuimeen. Vaikka ei tätä nimenomaisesti mainitsekaan, EIT näyttäisi näin hyväksyvän myös sen sopimusvaltioissa yleisen säännön, että toisin kuin teonkuvaus, syytteessä esitetty rikosnimike ei ole sitova.[109]

De Salvador Torres- ja Dallos -tapauksia vasten arvioituna on korkeimman oikeuden tapaus 1992:73 kiintoisa. Siinä pahoinpitelystä syytetty henkilö oli alioikeudessa tuomittu törkeästä pahoinpitelystä. Korkein oikeus katsoi, että vaikka syyttäjän esittämä rikosnimike ei sidokaan tuomioistuinta, syytetyn huomiota olisi pitänyt kiinnittää siihen mahdollisuuteen, että hänet voidaan tuomita pahoinpitelyn sijasta törkeästä pahoinpitelystä. Viitaten EIS 6(3)(a) artiklaan ja KP-sopimuksen 14(3) artiklaan KKO lausui: *[r]ikoksesta syytetyn on saatava tietää syytteen perusteena olevan teon tapahtumakulun kuvauksen lisäksi myös oikeudellinen arviointi siitä. Ellei kysymykseen tuleva arviointi ilmene syytteestä, tuomioistuimen on oikeudenkäynnin kestäessä saatettava syytetyn tietoon, miten syytteessä kuvattu teko saattaa tulla syyttäjän esittämästä rikosnimikkeestä poiketen arvioitavaksi, ja tiedusteltava hänen käsitystään tästä arvioinnista. Tämä on tarpeen, jotta syytetty voi syytteeseen vastatessaan saattaa tuomioistuimen tietoon oman käsityksensä syytteessä kuvatun tapahtumienkulun oikeudellisesta arvioinnista.*

---

sen määrän ratkaiseminen, kuuluu osana rangaistusseuraamuksen määräämiseen. Se ei ole sellainen ratkaisun itsenäinen osa, joka voitaisiin OK 25 luvun 7 §:n mukaan erottaa itsenäiseksi muutoksenhaun kohteeksi. Tässä mielessä KKO:n ratkaisu on oikeaan osunut. Eri mieltä olevan jäsenen lausunto kuitenkin osoittaa, että tällaisessa tilanteessa, jossa muutoksenhaun kohde on epäselvä, saattaa esiin nousta kysymys syytetylle kuuluvasta oikeudesta saada tieto syytteen sisällöstä. Tämän vuoksi syytetyn/tuomitun oikeuksista on pidettävä huolta niin, että hänelle ei jää epäselväksi, miltä osin muutosta haetaan. Tarvittaessa oikeuden puheenjohtajan on pyydettävä selvennystä asianosaisten tekemiin tyytymättömyyden ilmoituksiin.

[109] Dallos v. Hungary (1.3.2001), kohdat 16, 44 ja 47–53. EIOT sen sijaan katsoi sopimuskohtia loukatun, koska sen mielestä valittajan puolustus koskien törkeää petosta olisi ollut olennaisesti erilainen kuin koskien kavallusta, ks. tuomion kohta 46. Ks. myös Virolainen, LM 1974, s. 27 sekä KKO 1993:98.

Nähdäkseni korkeimman oikeuden omaksuma EIT:ta varovaisempi linja on perusteltu.[110] Vaikka rikosnimike ei sidokaan tuomioistuinta, on vastaajan huomiota kiinnitettävä siihen seikkaan, että rikosnimikkeen muuttuessa myös rangaistuksen laji ja määrä voi muuttua. Hänelle on annettava mahdollisuus esittää käsityksensä myös näistä seikoista. Lisäksi on totta, kuten EIOT Dallos-tapauksessa huomautti, että puolustus voi rakentua toisenlaisille näkökohdille, mikäli rikosnimike vaihtuu. Tällaisissa tilanteissa erityisesti ilman avustajaa esiintyvän syytetyn asemaan on kiinnitettävä huomiota.[111]

Tapauksessa KKO 1993:164 korkein oikeus katsoi, että kun syyttäjän hovioikeudessa esittämä vaihtoehtoinen rangaistusvaatimus oli vain uusi rikosoikeudellinen luonnehdinta syyttäjän jo alioikeudessa esittämästä teonkuvauksesta, kysymys ei ollut sellaisesta uudesta vaatimuksesta, joka vasta hovioikeudessa tehtynä olisi tullut jättää tutkimatta. Syytetyille, jotka eivät syytteeseen vastatessaan olleet ottaneet huomioon mainittua syyttäjän esittämää vaihtoehtoista rikosnimikettä, oli varattava tilaisuus lausua siitä käsityksensä. Tässä tarkoituksessa juttu voitiin palauttaa alioikeuteen.[112]

Myös tapauksessa KKO 2003:12 (ään.) oli kysymys siitä, oliko syyttäjä laajentanut syytettä ja voitiinko vaihtoehtoinen syyte tutkia vasta hovioikeudessa esitettynä. Syytetty A oli ottanut haltuunsa B:lle ja C:lle kuuluvat vesiskootterit, joiden anastamisesta B ja C olivat sittemmin tehneet vahinkoilmoituksen vakuutusyhtiölle. Käräjäoikeudessa syyttäjä vaati A:lle rangaistusta osallisuudesta B:n ja C:n suorittamaan törkeään petokseen, joka kohdistui vakuutusyhtiöön. A kiisti syytteen ja kertoi anastaneensa skootterit B:ltä ja C:ltä, jotka eivät olleet tietoisia hänen toiminnastaan. Käräjäoikeuden hylättyä syytteen osallisuudesta törkeään petokseen syyttäjä valitti hovioikeuteen ja vaati tällöin A:lle vaihtoehtoisesti rangaistusta siitä, että tämä oli anastanut skootterit B:ltä ja C:ltä ja siten syyllistynyt törkeään varkauteen. Hovioikeus katsoi, että kyse oli ROL 5:17:2:n

---

[110] Myös Ervon mukaan tekotavan tarkalla kuvauksella on syytesidonnaisuuden ja riittävän tiedonsaannin kannalta olennainen merkitys. Syytteen sisältämän teonkuvauksen taso on meidän kansallisella tasollamme olennaisesti EIT:n standardia korkeampi. Ervo, 2005, s. 189.

[111] Myöskään Pellonpää ei näe ristiriitaa KKO:n ratkaisun ja de Salvador Torres -tapauksen välillä. Pellonpää, 2000, s. 363, av. 433. KKO:n mainittua ratkaisua on kommentoinut Virolainen DL 1992, s. 75–83. Ks. myös KKO 2003:74, jossa syyttäjä vaati A:n tuomitsemista rangaistukseen kavalluksesta sillä perusteella, että A oli anastanut pankkitileillään olleet rahavarat salaamalla ne pesänjakajan toimittamassa osituksessa A:n ja tämän puolison välillä. Mainitulla menettelyllään A ei ollut syyllistynyt kavallukseen vaan petokseen. Kun tuomioistuin ei ollut sidottu rikosnimikkeeseen ja kun syytetylle (samoin kuin syyttäjälle ja asianomistajalle) oli varattu tilaisuus lausua hänen mahdollisesta syyllistymisestään petokseen, hänet voitiin kavallusta koskevan syytteen nojalla tuomita rangaistukseen petoksesta.

[112] Korkein oikeus on ottanut kantaa myös tuomioistuimen velvollisuuteen kiinnittää asianosaisten huomiota sellaisiin esille tuleviin kysymyksiin, joihin asianosaiset eivät ole itse vedonneet. Ks. KKO 1996:39 (vangitsemiskysymys), KKO 1997:20 (menettämisseuraamus) ja KKO 1997:74 (rangaistus).

mukaisesti sallitusta syytteen tarkistamisesta ja tuomitsi A:n törkeästä varkaudesta 10 kuukauden vankeusrangaistukseen. Korkein oikeus puolestaan arvioi tapausta EIS 6(3)(a):n valossa ja totesi seuraavaa:

[A]lkuperäisen syytteen mukaan A oli toiminnallaan tarkoittanut osallistua skoottereiden omistajien suorittamaan petokseen, joka oli kohdistunut vakuutusyhtiöön. Uuden vaihtoehtoisen syytteen mukaan hänen tarkoituksensa olikin ollut anastaa skootterit niiden omistajilta. Vaikka kumpikin syyte on perustunut samaan ulkonaiseen toimintaan eli skootterien haltuunottoon ja poisvientiin, syytteissä on kuitenkin vedottu erisisältöisiin tosiseikkoihin. Näin ollen syytteiden voidaan katsoa rikosoikeudellisesti koskevan eri tekoja. Vaihtoehtoisessa syytteessä esitetyt uudet seikat eivät siten pelkästään tue alkuperäistä syytettä, kuten ROL 5 luvun 17 §§:n 2 momentissa tarkoitetaan.

Kielto muuttaa syytettä ei kuitenkaan ole ehdoton. ROL 5 luvun 17 §§:n 1 momentin toisen virkkeen mukaan syyte voidaan laajentaa koskemaan saman vastaajan tekemää toista tekoa, jos tuomioistuin esitettävään selvitykseen ja muihin seikkoihin nähden katsoo sen soveliaaksi. Lainkohdan säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 82/1995 vp. s. 76) mukaan tämä poikkeussäännös ei ole kuitenkaan tarkoitettu sovellettavaksi ylemmässä tuomioistuimessa.

Tässä tapauksessa on silti erityispiirteitä, jotka puoltavat syytteen laajentamisen poikkeuksellista sallimista vielä hovioikeudessa, siitä huolimatta, että syyttäjä olisi voinut ja että hänen olisi myös pitänyt esittää laajennettu syyte jo käräjäoikeudessa. Alkuperäinen petossyyte on perustunut A:n esitutkinnassa antamaan ensimmäiseen kertomukseen, jota hän oli kuitenkin jo ennen alkuperäisen syytteen nostamista muuttanut. Muutetun kertomuksensa mukaan A olikin todellisuudessa anastanut skootterit niiden oikeilta omistajilta, jotka eivät olleet tienneet A:n toiminnasta. Tässä kertomuksessaan hän on pysynyt myös käräjäoikeudessa. Törkeää varkautta koskevan vaihtoehtoisen syytteen sisältö ei siten ole voinut tulla hänelle yllätyksenä, kun se on perustunut hänen omaan kertomukseensa tapahtumien kulusta. Kun vaihtoehtoisessa syytteessä on vedottu ainoastaan A:n itsensä jo aikaisemmin kertomiin tosiseikkoihin, sen esittäminen vasta hovioikeuteen tehdyssä valituksessa ei ole voinut olennaisesti haitata hänen mahdollisuuksiaan valmistella puolustustaan. Hovioikeudessa on toimitettu pääkäsittely, jossa A on voinut vastata myös vaihtoehtoiseen syytteeseen ja tällöin kuulustuttaa haluamiaan todistajia.

Vaikka vaihtoehtoinen syyte kokonaisuutena arvioiden onkin katsottava alkuperäisen syytteen laajentamiseksi, sen pohjana on kuitenkin ollut alkuperäisessä syytteessä kuvattu ulkonainen toiminta. – – Sen jälkeen kun alkuperäinen petossyyte on tullut hylätyksi, vaihtoehtoista syytettä ei voitaisi skoottereiden osalta enää uudessakaan oikeudenkäynnissä tutkia. Kun vaihtoehtoisen syytteen tutkiminen ei ole tässä tapauksessa loukannut A:n oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, Korkein oikeus katsoo ROL 5 luvun 17 §§:n 1 momentin toisen virkkeen nojalla soveliaaksi, että syytettä on kerrotulla tavalla laajennettu vielä hovioikeudessa.

Vähemmistöön jääneet oikeusneuvokset sen sijaan katsoivat, että lain esitöiden[113] mukaan ROL 5:17:1:n ilmaisemaa poikkeussäännöstä ei olisi pitänyt soveltaa hovioikeudessa. Rajanveto syytteen tarkistamisen ja laajentamisen välillä onkin osoittautunut käytännössä hankalaksi, mitä mainittu tapaus hyvin osoittaa. Rajanveto on luontevaa tehdä tuomion oikeusvoiman negatiivisen ulottuvuuden avulla. Uusiin oikeustosiseikkoihin vetoamista pidetään syytteen tarkistamisena, jos oikeusvoimavaikutus estää syyttäjää myöhemmin nostamasta uutta, kyseisiin oikeustosiseikkoihin perustuvaa syytettä. Jos uusien oikeustosiseikkojen perusteella sen sijaan olisi negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen estämättä mahdollista nostaa myöhemmin uusi syyte, on tällaisiin oikeustosiseikkoihin vetoamista pidettävä syytteen laajentamisena.[114]

Myös tapaus KKO 2003:97 (ään.) ilmentää hyvin uusiin seikkoihin vetoamista koskevan rajanvedon vaikeutta. Vastaajalle vaadittiin rangaistusta törkeästä velallisen petoksesta sillä perusteella, ettei hän ollut ilmoittanut ulosottomenettelyssä varoinaan eläkevakuutusta. Syytteen tultua hylätyksi asianomistaja valitti hovioikeuteen ja vetosi siellä syytteen tueksi myös muiden omaisuuserien salaamiseen samassa ulosottotilaisuudessa. Vastaajan väitetyn salaamisteon kannalta näiden omaisuuserien katsottiin olevan sellainen uusi seikka, jota tarkoitetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 17 §§:n 2 momentissa.

Vähemmistöön jääneet oikeusneuvokset olisivat katsoneet, kuten hovioikeuskin, että kysymys on kielletystä kanteen muuttamisesta. He tarkastelivat asiaa syytetyn puolustautumismahdollisuuksien kannalta seuraavasti: *[S]yytteen muutoskieltoa koskeva pääsääntö edellyttää sitä, että [syytetyllä] olisi tullut olla riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan yksityiskohtaisesti kaikkien syytteen perusteiksi esitettyjen uusien seikkojen osalta. Ne perusteet, jotka [syytettyä] vastaan esitetyn syytteen tueksi on vasta hovioikeudessa esitetty, muuttavat kuitenkin [syytetyn] syyksi luetun teon toteuttamistavaltaan toiseksi kuin millaisena se oli käräjäoikeudessa esitetyssä syytteessä kuvattu. [Syytetty] ei ole kohtuudella voinut valmistautua vastaamaan*

---

[113] Ks. HE 82/1995 vp, s. 75–76; LaVM 9/1997 vp, s. 14 ja 19.

[114] Ks. Koponen, 2004, s. 139 ss. ja 324 ss.; Virolainen – Pölönen, 2003, s. 404–405 sekä Leppänen – Välimaa, 1998, s, 58–59. Myös Kuusimäki on huomauttanut (DL 1997, s. 419–420), että uudistetun rikosprosessin myötä lainkäytössä korostuu vaatimus hallita eräitä perinteisiä prosessioikeudellisia käsitteitä, joista yksi tärkeimmistä on juuri oikeusvoima. Ks. oikeusvoiman ja syytteen välisestä suhteesta lisäksi Virolainen, LM 2000, s. 776 ss. Oikeudenkäynnin aikana tehtävät syytteen tarkistaminen, rajoittaminen ja peruuttaminen laajentavat syyteharkintaa varsinaisen oikeudenkäynnin puolelle. Ks. Toivola, DL 2000, s. 594. Nuotion mielestä tähän syytteen täydentämistä koskevaan syyttäjän harkintaan olisi integroitava vastaajan oikeusturvanäkökohdat siten, että syytteen täydentämisestä (tarkistamisesta) luovuttaisiin silloin, kun uudeksi kutsutun seikan ilmituleminen on osaksikin johtunut esitutkinnan puutteellisuuksista tai siitä, ettei mahdollisuutta aiheelliseenkaan lisätutkintaan ole käytetty. Ks. Nuotio, LM 2001, s. 686–689. Ks. myös Koponen, 2004, s. 59. Ks. myös syyteoikeuden vanhenemisen problematiikasta syytettä tarkistettaessa Viljanen, P., 2004, s. 265 ss. sekä Koponen, 2004, s. 69–71 ja 351 ss.

täydennettyyn syytteeseen hovioikeudessa siten kuin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 17 §§:n 1 momentissa tarkoitettu pääsääntö edellyttää.[115]

EIT on todennut EIS 6(3) artiklan a- ja b-kohtien loukkauksen muun muassa jo aiemmin mainitussa Pélissier and Sassi -tapauksessa. Siinä konkurssirikoksesta päätekijöinä syytteessä olleet henkilöt oli ensimmäisessä oikeusasteessa vapautettu syytteestä. Valitustuomioistuin kuitenkin tuomitsi heidät avunannosta konkurssirikokseen ilman, että heille olisi voitu katsoa etukäteen annetun selvästi tietoa mahdollisesta vaihtoehtoisesta rikoskvalifikaatiosta. Näin he eivät olleet puolustuksessaan voineet varautua siihen. Avunantorikoksen tunnusmerkistöön liittyi EIT:n mukaan ainesosia, joista ei ollut kysymys alkuperäistä syytettä käsiteltäessä niin, että kysymys ei ollut enää täysin samasta tapahtumainkulusta. EIT katsoi, että valittajille olisi tullut taata mahdollisuus tehokkaaseen puolustautumiseen esimerkiksi lykkäämällä käsittelyä muutoksenhakuasteessa tai pyytämällä heiltä kirjallisia vastineita.[116]

Samantapainen tilanne oli kyseessä tapauksessa KKO 1994:64 (ään.). Siinä KKO katsoi, että A voitiin tuomita avunannosta törkeään huumausainerikokseen, vaikka syyttäjä oli alun perin syyttänyt A:ta törkeästä huumausainerikoksesta esittäen A:n yhdessä B:n kanssa pitäneen hallussaan tiettyä maahan haudattua amfetamiinierää. KKO katsoi, että kysymyksessä oli vain saman teon oikeudellinen arviointi. Näin ollen A:n syyksi esitetyn rangaistusvaatimuksen perusteella voitiin lukea, että hän oli teollaan edistänyt B:n rikosta ja siten syyllistynyt avunantoon.[117] Eri mieltä ollut jäsen katsoi, että A ei ollut saanut EIS 6(3) artiklan a-kohdan mukaista yksityiskohtaista tietoa häntä vastaan nostetun toissijaisen syytteen sisällöstä, eikä häntä tuon syytteen perusteella saa tuomita rangaistukseen. Toinen eri mieltä ollut jäsen katsoi, että A:n oikeusturva huomioonottaen häntä ei olisi saanut tuomita toissijaisen syytteen johdosta, koska hän ei ollut ollut henkilökohtaisesti läsnä toissijaista syytettä esitettäessä.

EIT:n Pélissier and Sassi -ratkaisun valossa näyttäisi kuitenkin siltä, että on syytä suhtautua varsin varovaisesti syytteen käsittelemiseen varsinaisen tekijäntoimen sijasta avunantona, vaikka avunanto sinänsä onkin tekijäntointa lievemmin arvosteltavaa. Avunannossahan on kyse jossain määrin erilaisesta toimin-

---

[115] Ks. myös tapaukset KKO 2001:62 sekä KKO 1998:151, joissa oli samoin kyse vaihtoehtoisen syytteen esittämisestä hovioikeudessa, mikä katsottiin sallituksi molemmissa tapauksissa, koska kysymys oli samasta teosta, joka voitiin vain kertaalleen arvioida rikosoikeudenkäynnissä. Tapauksessa KKO 1998:42 korkein oikeus palautti jutun hovioikeuteen vaihtoehtoisen syytteen tutkimista varten katsoen, että vaihtoehtoisessa syytteessä esitetty teon uusi rikosoikeudellinen luonnehdinta ei merkinnyt kiellettyä syytteen muuttamista.

[116] Pélissier and Sassi v. France (25.3.1999), erityisesti tuomion kohdat 60–63.

[117] Vrt. KKO 1996:16.

nasta kuin varsinaisessa tekijäntoimessa. Pitäen mielessä EIOT:n Dallos-tapauksessa tekemän huomautuksen, että puolustus voi rakentua toisenlaisille näkökohdille, mikäli syyte koskee toista tekoa, on pidettävä tarkoin huoli siitä, että syytetty saa tiedon siitä, että hänet voidaan tuomita myös avunannosta. Vain näin hän voi tehokkaalla tavalla puolustautua nimenomaan avunantoa koskevaa syytettä vastaan. Yleisesti ottaen aina, kun prosessiaineistossa tapahtuu muutoksia oikeudenkäynnin aikana, on tarkistettava, että syytetty on saanut asiasta tiedon ja tarvittaessa annettava hänelle lisää aikaa puolustuksensa järjestelyyn.[118]

2.2.1.3 Syytteen tiedoksiannon joutuisuus

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6(3) artiklan a-kohta sisältää myös vaatimuksen siitä, että syytetyllä on oikeus saada yksityiskohtainen tieto syytteen sisällöstä joutuisasti (*promptly*). Kuten jo edellä on todettu, säännös on hyvin ilmeisessä ja kiinteässä yhteydessä saman artiklan b-kohtaan, jossa syytetylle taataan riittävä aika (*adequate time*) valmistella puolustustaan.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen valvontaelinten oikeuskäytäntö koskien syytteen tiedoksiannon joutuisuusvaatimusta on kuitenkin vähäistä. EIOT on katsonut joutuisuusvaatimuksen täytetyksi, kun henkilö on saanut häntä vastaan käynnistetystä esitutkinnasta tiedon noin viikko mainitun alkamisen jälkeen, samalla kun hänen kotiinsa tehtiin etsintä.[119] EIT on katsonut riittäväksi sen, että henkilölle on tiedoksiannon jälkeen jäänyt reilut kaksi viikkoa aikaa valmistella puolustustaan.[120] Käytännössä puolustuksen valmisteluun jäävää aikaa arvioidaan lähinnä EIS 6(3) b-kohdan nojalla. Näiden kahden mainitun säännöksen tosiasiallista sisältöä onkin likimain mahdotonta erottaa toisistaan; käytännössä ne tarkoittavat samaa. Syytetyn on saatava tieto joutuisasti, jotta hänelle jää riittävä aika valmistella puolustustaan. Teoriassa näiden kohtien rikkominen erikseenkin on tietysti mahdollista, mutta oikeuskäytännössä ei ole tullut esiin tapausta, jossa näin olisi tapahtunut.

Jos syytetty on itse omalla toiminnallaan aiheuttanut syytteen tiedoksiannon viivästymisen, hän ei voi vedota EIS 6(3) artiklan a-kohdan loukkaukseen.[121] Myöskään syytteen yksilöintiin liittyvä kirjoitus- tms. virhe viranomaistaholta ei yksin muodosta 6(3) artiklan a-kohdan loukkausta.[122]

---

[118] Ks. Ervo, 2005, s. 194–195. Stavros, 1993, s. 183–184, huomauttaa lisäksi, että on aiheellista tehdä keskustelusta merkintä pöytäkirjaan, jotta mahdollisessa valitus- tai kanteluvaiheessa asia on dokumentoitavissa.

[119] Valitus 8361/78, X. v. the Netherlands (dec. 17.12.1981); Digest 2, s. 773–774.

[120] Albert and Le Compte v. Belgium (10.2.1983), kohta 41. EIT kiinnitti huomiota tässä tapauksessa muun muassa siihen, että kyseessä oleva tapaus ei ollut mitenkään erityisen monimutkainen.

[121] Hennings v. Germany (16.12.1992), kohta 26.

[122] Ks. Gea Catalán v. Spain (10.2.1995), kohdat 25–30.

2.2.1.4 Syytetyn ymmärtämä kieli

EIT on ottanut kantaa myös EIS 6(3) artiklan a-kohdan vaatimukseen siitä, että syytetyn on saatava yksityiskohtainen tieto häneen kohdistetuista syytteistä hänen ymmärtämällään kielellä.[123] Itävaltaa koskeneessa Kamasinski-tapauksessa valittaja oli Itävallassa syytettynä petoksesta ja kavalluksesta. Hänen äidinkielensä oli englanti eikä hän puhunut saksaa. Hän väitti oikeuksiaan loukatun muun muassa sen vuoksi, että hänelle oli käännetty (suullisesti) englanniksi vain syytteiden otsikot, ei koko syytteitä.

EIT:n mukaan EIS 6(3) artiklan a-kohta ei vaadi syytteiden ja siihen liittyvien tietojen antamista kirjallisessa muodossa tai niiden toimittamista käännettyinä kirjallisessa muodossa sellaiselle vastaajalle, joka ei hallitse tuomioistuimessa käytettävää kieltä. Erityistä huomiota on EIT:n mukaan kuitenkin kiinnitettävä ”syytteen” tiedoksiantoon vastaajalle, eikä tässä saa asettaa epätasa-arvoiseen asemaan vastaajaa, joka ei puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä. Tällaiseen asemaan hän voi EIT:n mielestä asiallisesti joutua, ellei syytteestä toimiteta hänelle kirjallista käännöstä hänen ymmärtämällään kielellä. Tapauksessa EIT ei kuitenkaan katsonut artiklan vaatimusta rikotuksi, sillä syytteet olivat verraten yksinkertaisia ja valittajaa oli kuulusteluissa suullisesti informoitu häneen kohdistetuista syytteistä ja niiden laadusta. Lisäksi hän oli oikeudessa kysyttäessä vastannut ymmärtävänsä syytteet. EIT katsoi, että kirjallisten käännösten puuttuminen ei ollut estänyt valittajaa puolustautumasta syytteisiin.[124]

Sen sijaan Italiaa koskeneessa Brozicek-tapauksessa EIT katsoi puheena olevaa sopimuskohtaa loukatun, kun Italian viranomaiset eivät missään prosessin vaiheessa toimittaneet italian kieltä taitamattomalle valittajalle tietoa häntä vastaan nostetuista syytteistä hänen äidinkielellään (saksa) tai vaihtoehtoisesti valittajan ehdottamalla jollakin YK:n virallisista kielistä. Italian viranomaiset lähettivät kaikki tiedonantonsa Saksassa asuvalle valittajalle italiaksi eivätkä reagoineet hänen ilmoituksiinsa siitä, ettei hän osaa italiaa. Oikeudenkäynti käytiin valittajan poissaollessa, eikä häntä vastaan annettua tuomiota myöskään käännetty.[125]

Suomen osalta asiaa sääntelevät kielilaki (423/2003) sekä saamen kielilaki (1086/2003). Lakien tavoitteena on taata jokaiselle oikeus hyvään hallintoon ja

---

[123] Syytetyn kielellisiä oikeuksia koskee myös EIS 6(3) e-kohta, jonka mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä. Trechselin mukaan a-kohta on säännön substantiaalinen ilmaus, kun taas e-kohta takaa palvelun maksuttomuuden. Hänen mukaansa syytetyn ei pitäisi joutua maksamaan a-kohdassa tarkoitetusta palvelusta. Käännös- ja tulkkauspalvelu ei ole hänen nähdäkseen osa *equality of arms* -periaatetta, jollaisena sitä usein pidetään, vaan se on avain syytetyn ja tuomioistuimen väliseen kommunikointiin. Ks. Trechsel, 2005, s. 329 ja 332.

[124] Kamasinski v. Austria (19.12.1989), kohdat 79–81.

[125] Brozicek v. Italy (19.12.1989), kohdat 38–41.

oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kielestä riippumatta. Yksityishenkilöllä on aina oikeus käyttää viranomaisessa valintansa mukaan suomea tai ruotsia tai saamen kielialueella myös saamen kieltä. Rikosasiain osalta ROL:n 6a luku (426/2003) säätelee oikeudenkäynnin kieltä. Luvun 2 §:n mukaan suomen- tai ruotsinkielisellä asianosaisella on oikeus tulkkaukseen ja käännökseen, kun oikeudenkäynnissä on käytettävä muuta kuin hänen omaa kieltään.[126] Oikeuskäytäntöä uuden kielilain ajalta ei vielä ole.[127]

Kaiken kaikkiaan ihmisoikeussopimuksen valvontaelinten EIS 6(3) artiklan a- ja b-kohtia koskeva oikeuskäytäntö on jossain määrin jäsentymätöntä. Tapauksia on käsitelty lähinnä *ad hoc* -pohjalta, eikä niistä voida vetää kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Mainittujen kohtien säännökset osoittavat useita syytetylle kuuluvia oikeuksia, joita on kunnioitettava jokaisessa rikosoikeudenkäynnissä. Nämä oikeudet ovat välttämättömiä puolustuksen valmistelemiseksi.[128] Toisaalta säännökset tarjoavat varsin joustavan mittapuun sen arvioimiseksi, kuinka hyvin syytetyn oikeus esittää oma kantansa yksittäisessä oikeudenkäynnissä on toteutunut. Tässä mielessä säännökset ovat EIS 6(1) artiklan tulkinnassa tärkeitä apuvälineitä. Useimmiten niiden tulkinta EIT:n käytännössä kytkeytyykin 6(1) artiklan takaaman *fair trial*in kokonaisvaltaiseen tulkintaan; vain harvoin niitä on tulkittu tästä kehyksestä irrallaan.[129]

2.2.1.5 Läsnäolo-oikeus

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6(3) artiklan c-kohdan mukaan syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Säännös (kokonaisuudessaan) on yksi sekä periaatteellisesti että käytännöllisesti tärkeimmistä Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamista oikeuksista. Puolustautuminen itse edellyttää luonnollisesti sitä, että syytetty on henkilökohtaisesti läsnä tuomioistuimessa. Tämä oikeus voidaan johtaa myös 6(1) artiklasta, samoin kuin muutamista muista EIS 6 artiklan kohdista.[130] EIT on

---

[126] Ks. kielellisistä oikeuksista rikosprosessissa tarkemmin Virolainen – Pölönen, 2003, s. 263–267.

[127] Ks. kuitenkin vanhan kielilain ajalta KKO 1993:153.

[128] On syytä huomata, että joissakin tilanteissa EIS 6(3) a- ja b-kohtien takaamat oikeudet voivat tulla sovellettaviksi jo ennen virallisen syytteen nostamista. Esimerkiksi tapauksessa Can v. Austria (30.9.1985) EIOT katsoi 12.7.1984 päivätyssä raportissaan, että EIS 6(3) a- ja b-kohdat tulivat sovellettaviksi jo esitutkintavaiheessa. EIT on sen sijaan korostanut, että EIS 6(3) artiklan määräyksillä voi olla merkitystä syytteen nostamista edeltäneissä vaiheissa, mikäli näissä vaiheissa ilmenneillä puutteellisuuksilla on merkitystä oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta kokonaisuutena arvioitaessa. Ks. esim. Imbrioscia v. Switzerland (24.11.1993), kohta 36 sekä Magee v. the United Kingdom (6.6.2000), kohta 41.

[129] Ks. myös Stavros, 1993, s. 185–186.

[130] Ks. esim. Colozza v. Italy (12.2.1985), kohta 27, jossa EIT katsoo, että syytetyn läsnäolo-oikeus voidaan johtaa 6(1) artiklan lisäksi myös 6(3) artiklan c-, d- ja e-kohdista. Se lausuu: *[t]he object*

usein todennut, että syytetyn läsnäolo on äärimmäisen tärkeää. Läsnäolon tärkeyttä voidaan perustella sillä, että syytetyllä on ehdoton oikeus ainakin yhdessä oikeusasteessa osallistua oikeudenkäyntiin ja tulla siellä kuulluksi (*right to a hearing*). Toisaalta syytetyn läsnäolo on tärkeää, jotta voidaan arvioida hänen lausumiensa luotettavuutta ja vertailla niitä asianomistajien ja todistajien lausumiin.[131]

Sinänsä oikeudenkäynti *in absentia* ei ole EIS 6 artiklan vastainen edellyttäen, että *fair trial* -edellytykset muutoin ovat turvatut. Jos kansallinen lainsäädäntö mahdollistaa oikeudenkäynnin syytetyn poissaolosta huolimatta, hänelle on varattava mahdollisuus tulla rangaistusvaatimuksesta tiedon saatuaan kuulluksi ja saada asia (*merits of the charge*) uudelleen tuomioistuimessa tutkittavaksi.[132] Syytetyn poissaollessa käytyä oikeudenkäyntiä ei saa käyttää rangaistuksenluonteisesti häntä vastaan,[133] eikä häntä saa myöskään velvoittaa osoittamaan, että hänen poissaolonsa ei tarkoittanut oikeuden pakoilua tai että se johtui *force majeure* -tyyppisestä esteestä.[134]

Syytetyllä on myös oikeus luopua läsnäolo-oikeudestaan, mutta luopumisen on oltava nimenomainen ja selvä. Luopuminen sitoo EIT:n oikeuskäytännön mukaan syytettyä vain siten annettuna, ettei sen merkityksestä ole epäselvyyttä.[135] Oikeus osallistua oikeudenkäyntiin henkilökohtaisesti (eikä vain asianajajan välityksellä) koskee myös muutoksenhakutuomioistuinta ja siellä järjestettävää suullista käsittelyä.[136]

Italiaa koskeneessa F.C.B. -tapauksessa EIT katsoi EIS 6(3) artiklan c-kohtaa sekä 6(1) artiklaa loukatun, kun syytetty oli tuomittu poissaolevana pitkäaikaiseen vankeusrangaistukseen, eikä hänen voitu katsoa selvästi luopuneen oikeudestaan osallistua oikeudenkäyntiin (muutoksenhakutuomioistuimessa) henkilö-

---

and purpose of Art. 6 as a whole show that a person charged with a criminal offence is entitled to take part in the hearing.

[131] Ks. esim. Medenica v. Switzerland (14.6.2001), kohta 54. Syytetyn (ja muiden asianosaisten) läsnäololla on perinteisesti pyritty nimenomaan aineellisen totuuden saavuttamiseen. Useimmiten rikosprosessissa ongelmallisinta on juuri jutun tosiasiapuolen selvittäminen, kun taas siviiliprosessissa usein suurempia vaikeuksia tuottaa oikeuskysymyksen ratkaiseminen. Tämän vuoksi asianosaisten läsnäololla on rikosprosessissa huomattavasti tärkeämpi merkitys kuin siviiliprosessissa. Ks. Tirkkonen, LM 1946, s. 160–161. Nykyisin syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon merkitys korostuu seuraamusvalikoiman monipuolistumisen vuoksi myös pääkäsittelyn päätteeksi pidettävässä seuraamuskeskustelussa. Kun syytetty on tällöin itse läsnä, hän kykenee ottamaan osaa keskusteluun ja tuomaan parhaiten esiin henkilöönsä liittyvät olosuhteet. Kuuliala, LM 2006, s. 741.

[132] Colozza v. Italy (12.2.1985), kohta 29.

[133] Goddi v. Italy (9.4.1984), kohdat 27, 30 ja 32.

[134] Colozza v. Italy (12.2.1985), kohta 30. Ks. poissaolokäsittelyistä EIT:n oikeuskäytännön mukaan myös Tapanila, 2004, s. 69–72 sekä Trechsel, 2005, s. 253–256.

[135] Ks. Neumeister v. Austria (7.5.1974), kohta 36. Sääntö koskee siis kaikkia luopumiskelpoisia syytetyn oikeuksia.

[136] Ks. esim. Werner v. Austria (24.11.1997).

kohtaisesti. Syytetty oli oikeudenkäynnin aikana vankilassa Alankomaissa. Hänen avustajansa osallistui käsittelyyn, mutta EIT ei katsonut tämän korjaavan tilannetta.[137]

Itävaltaa koskeneessa Kremzow-tapauksessa EIT ei sen sijaan pitänyt EIS 6(1) ja 6(3)(c) artiklojen loukkauksena sitä, että syytetyllä ei ollut oikeutta olla henkilökohtaisesti läsnä korkeimman oikeuden käsitellessä hänen tekemäänsä pääasiassa oikeuskysymyksiin rajoittunutta mitättömyyskannetta (*Nichtigkeitsbeschwerde, plea of nullity*). Sen sijaan se, että syytetty sai olla samassa oikeudenkäynnissä edustettuna vain asianajajansa välityksellä käsiteltäessä hänelle tuomittua rangaistusta koskevaa valitusasiaa, jossa vaadittiin muun muassa tuomittua 20 vuoden vankeusrangaistusta korotettavaksi elinkautiseksi, katsottiin sopimuksen vastaiseksi.[138]

Oikeus osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin muutoksenhakuasteessa ei ole rajoittamaton, eikä läsnäololla siellä ole EIT:n mukaan niin suurta merkitystä kuin läsnäolo-oikeudella ensimmäisen asteen oikeudenkäynnissä.[139] Esimerkiksi tapauksessa Josef Prinz ei katsottu EIS 6(1) ja 6(3)(c) artikloita loukatun, vaikka valittajalle ei annettu mahdollisuutta osallistua muutoksenhakuoikeudenkäyntiin. Hänet oli heti ensimmäisessä tuomioistuinasteessa tapahtuneen käsittelyn jälkeen suljettu mielisairaalaan, eikä häntä päästetty osallistumaan muutoksenhakuun.[140] Harkittaessa syytetyn läsnäolon tarpeellisuutta muutoksenhakuasteessa EIT on oikeuskäytännössään kiinnittänyt huomiota muun muassa prosessin erityispiirteisiin sekä siihen, miten puolustuksen intressit ovat muutoksenhakutuomioistuimessa edustetut ja valvotut. Myös asian tärkeys syytetylle on yksi arviointikriteeri.[141]

---

[137] F.C.B. v. Italy (28.8.1991), kohdat 33–36.

[138] Kremzow v. Austria (21.9.1993), kohdat 60–69.

[139] Ks. esim. Kamasinski v. Austria (19.12.1989), kohta 106: *[H]owever, the personal attendance of the defendant does not take on the same crucial significance for an appeal hearing as it does for the trial hearing.*

[140] Josef Prinz v. Austria (8.2.2000), kohta 34: *[a] person charged with a criminal offence should, as a general principle based on the notion of a fair trial, be entitled to be present at the first-instance hearing. However, the personal attendance of the defendant does not necessarily take on the same significance for an appeal hearing – – even where an appellate court has full jurisdiction to review the case on questions both of fact and law, Article 6 does not always entail rights to a public hearing and to be present in person. Regard must be had in assessing this question to,* inter alia*, the special features of the proceedings involved and that manner in which the defence's interest are presented and protected before the appellate court, particularly in the light of the issues to be decided by it and their importance for the applicant.*

[141] Ks. esim. Cooke v. Austria (8.2.2000), kohta 35; Belziuk v. Poland (25.3.1998), kohta 37; Ekbatani v. Sweden (26.5.1988), kohta 25; Helmers v. Sweden (29.10.1991), kohdat 31–32 sekä Kremzow v. Austria (21.9.1993), kohdat 58–59. Tapauksessa Pobornikoff v. Austria (3.10.2000) EIT katsoi EIS 6(1) ja 6(3)(c) artikloita loukatun, kun elinikäiseen vankeusrangaistukseen tuomittua valittajaa ei kuultu muutoksenhakutuomioistuimessa henkilökohtaisesti, vaan ainoastaan hänen asianajajansa välityksellä. EIT katsoi, että tapauksen olosuhteet huomioonottaen (mm. selvitys

EIT on myös todennut, että mikäli syytetty jää asianmukaisesta haasteesta huolimatta henkilökohtaisesti saapumatta oikeudenkäyntiin, tämä ei oikeuta epäämään häneltä oikeutta avustajan käyttämiseen. Tämä pätee myös sellaisessa tapauksessa, jossa syytetty on jäänyt ilman laillista syytä[142] saapumatta ja koskee niin varsinaista oikeudenkäyntiä kuin muutoksenhakuakin.[143] EIT tulkitsee termiä ”avustaminen” (*assistance*) laajassa merkityksessä siten, että se tarkoittaa varsinaisen syytetyn läsnäollessa tapahtuvan avustamisen lisäksi myös syytetyn edustamista tämän poissa ollessa.[144]

Myös Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi asiassa Krombach v. Bamberski, että kyseessä oli perusoikeuksien loukkaus, kun poissaolevan syytetyn asiamiestä ei ollut kuultu. Tapauksessa Krombach oli Ranskassa tuomittu poissaolevana vankeuteen ja vahingonkorvauksiin. Kun hän ei henkilökohtaisesti kutsuttuna osallistunut asian suulliseen käsittelyyn, evättiin myös hänen avustajaltaan oikeus tulla kuulluksi.[145] EYTI katsoi, että tämä muodosti sellaisen perusoikeuksien loukkauksen, joka voitiin kansallisessa tuomioistuimessa ottaa huomioon *ordre public* -luonteisena esteenä tuomion täytäntöönpanolle.[146]

Suomalaisessa rikosprosessimenettelyssä ROL 8:11 ja 8:12:n mahdollistamat poissaolokäsittelyt eivät sellaisinaan ole EIS:n vastaisia, sillä rikosasian vastaa-

---

mahdollisista lieventämisperusteista sekä valittajan luonteen ja persoonan arviointi) valittajalle olisi tullut taata oikeus tulla kuulluksi muutoksenhakutuomioistuimessa henkilökohtaisesti, vaikka hän ei ollutkaan nimenomaisesti pyytänyt kuulemistaan. Tästä voidaan päätellä myös, että suomalaisen hovioikeusmenettelyn kaltaisessa muutoksenhakujärjestelmässä olisi järjestettävä pääkäsittely syytetyn henkilökohtaiseksi kuulemiseksi. Ks. Niemi-Kiesiläinen, 2003a, s. 936. Kuuleminen on kuitenkin suhteutettava oikeussuojan tarpeeseen, ks. Kucera v. Austria (3.10.2002), kohta 29.

142 Laillisesta esteestä säädetään meillä OK 12 luvun 28 §:ssä (1052/1991). Laillinen este on esimerkiksi sairaus tai yleinen liikenteen keskeytys. Laillisesta esteestä ei ole tarpeen esittää ns. täyttä näyttöä, vaan riittävänä pidetään sitä, että on aihetta otaksua asianomaisella henkilöllä olleen laillisen esteen. Ks. Halila, LM 1972, s. 501.

143 Pelladoah v. the Netherlands (22.9.1994), kohta 40. Ks. myös tapaus Poitrimol v. France (23.11.1993), kohdat 34–39, missä EIT totesi, että syytetyn läsnäololla on oikeudenkäynnissä suuri merkitys ja lainsäätäjällä on oikeus pyrkiä ehkäisemään laittomia poissaoloja. Molemmat tapaukset koskivat tilannetta, jossa syytetyllä ei ollut enää muita mahdollisia valitusinstansseja käytettävänään asian uudelleen tutkimiseksi (rehearing). Ks. edelleen Van Geyseghem v. Belgium (21.1.1999), kohta 34: *[E]ven if the legislature must be able to discourage unjustified absences, it cannot penalise them by creating exceptions to the right to legal assistance.* Jos syytetty on syytä ilmoittamatta jäänyt pois istunnosta, on tuomioistuimen tutkittava, onko syytetty todella saanut tiedon istunnon ajasta ja paikasta. Ks. myös Somogyi v. Italy (18.5.2004), kohta 72 sekä tapauksessa Stamoulakatos v. Greece (26.10.1993) EIOT:n raportti 20.5.1992.

144 Krombach v. France (13.2.2001), kohta 89.

145 EIT totesi tämän Ranskan lain mukaisen mahdollisuuden evätä poissaolevan syytetyn avustajan osallistuminen käsittelyyn EIS 6 artiklaa loukkaavaksi, kun asiassa oli kyse vain oikeuskysymyksistä, jotka olisi voitu lain mukaan ratkaista myös syytetyn poissaollessa. Ks. Krombach, kohdat 90–91.

146 Asia C-7/98, Krombach, ECR [2000], p. I-1935. EYTI viittasi ratkaisussaan tuomioiden täytäntöönpanoa koskevaan Brysselin yleissopimukseen (SopS 26/1999) sekä EIT:n oikeuskäytäntöön.

jalla on aina halutessaan mahdollisuus saapua oikeuteen. Tämän lisäksi hänellä on aina myös oikeus hakea muutosta hovioikeudelta. Vastaajan oikeuteen saapumatta jäämistä voidaan pitää prosessuaalisena ratkaisuna, joka ei merkitse muuta kuin hänen luopumistaan oikeudestaan tuoda itse esiin omia näkemyksiään ja rikastaa niillä oikeudenkäyntiaineistoa.[147] Tästä oikeudestaan hänellä on siis aina oikeus luopua ROL 8:11 ja 8:12 mukaisissa menettelyissä. Sama koskee uutta ROL 5a luvun (243/2006) mukaista summaarista rikosprosessimenettelyä, joka on vastaajan suostumuksella kirjallinen. Hänellä on kuitenkin aina halutessaan oikeus saattaa asia täysimittaiseen pääkäsittelyyn, jossa hänellä on oikeus olla läsnä. Vastaajalle on suomalaisessa alioikeusprosessissa kaiken kaikkiaan jätetty useissa tapauksissa laaja harkintavalta henkilökohtaisen osallistumisensa suhteen.[148]

Syytetyn jäädessä pois suullisesta käsittelystä on hänen oikeusturvaansa kiinnitettävä erityistä huomiota. Näytön arvioinnin on oltava erityisen kriittistä, mikäli syytetty ei ole ollut siitä lausumassa, ja vaihtoehtoisia tapahtumakulkuja on mietittävä. Kun rikosjuttu tutkitaan vastaajan poissaolosta huolimatta, joudutaan useimmiten turvautumaan hänen esitutkinnassa antamiinsa kertomuksiin. Tällöin on vaarana, että epäillyn kertomus jää staattiseksi verrattuna asianomistajan ja mahdollisten todistajien oikeudenkäynnissä suullisesti antamiin kertomuksiin. Tällöin ei toteudu kontradiktorisen prosessin mukanaan tuoma dialogi asianosaisten kesken. *Jonkan* mukaan tällaisessa tapauksessa olisi erityisen arveluttavaa vastaajan syylliseksi toteava tuomio, mikäli asianomistaja tai todistaja on olennaisesti muuttanut kertomustaan esitutkintaan verrattuna.[149]

KKO on tapauksessa 2004:94 (ään.) arvioinut vastaajan jäämistä pois hovioikeuden pääkäsittelystä EIS 6(3)(c) artiklan kannalta. Käräjäoikeudessa rangaistukseen tuomittu A oli valittanut hovioikeuteen ja vaatinut eräiden syytekohtien hylkäämistä ja ainakin rangaistuksen lieventämistä. Hovioikeus oli kutsunut A:n pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti uhalla, että valitus jää sillensä. A saapui pääkäsittelyyn asiamiehen edustamana ja hovioikeus jätti valituksen sillensä. Koska hovioikeuden oli A:n valituksessa esitetyt perusteet huomioon ottaen tullut velvoittaa A saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti ja koska valituksen kohteena olevilla teoilla oli oleellinen merkitys myös arvioitaessa A:lle tuomitun yhteisen rangaistuksen oikeellisuutta, hovioikeuden ei katsottu menetelleen vir-

---

[147] Koponen, LM 1998, s. 429; Jonkka, LM 1994, s. 739. Suomalaisen rikosprosessimenettelyn mukainen käsittely vastaajan poissaolosta huolimatta ei olekaan varsinainen vastaajan tietämättä käytävä *in absentia* -käsittely, kuten muutamissa Euroopan maissa, sillä se edellyttää aina vastaajan haastamista ja näin ollen vastaajan tietoisuutta prosessin vireilläolosta.

[148] Vastaajan poissaollessa tapahtuvia käsittelyitä tarkastellaan lähemmin luvussa V.

[149] Jonkka, LM 1994, s. 739.

heellisesti. Menettelyn ei katsottu olevan ristiriidassa myöskään Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 (c) kappaleen kanssa.

> KKO eritteli ratkaisussaan rikosasian vastaajan läsnäolon tarpeellisuutta seuraavasti: *[A]rvioitaessa sitä, missä tilanteessa asia on tutkittavissa vain, jos valittaja on paikalla, ja milloin taas valittajalla on oikeus puolustautua käyttäen valitsemaansa puolustajaa, on pidettävä erillään erilaiset tilanteet rikosasian oikeudenkäynnissä. Jos on kysymys valittajan kuulustelemisesta asian selvittämistarkoituksessa, hänen henkilökohtainen paikallaolonsa on välttämätöntä. Kun taas on kysymys muiden todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden kuulustelemisesta tai sellaisista asianosaislausumista, jotka koskevat syytteessä kuvatun teon oikeudellista arviointia, tahi jotka esitetään muutoin puolustamistarkoituksessa, on päinvastoin asianmukaista, että kuulustelun suorittaa tai lausumat esittää oikeustieteellisen koulutuksen saanut avustaja. On myös selvää, että kun kysymys on kuulusteluoikeuden käyttämisestä tai oikeudellisista lausumista, valittajalta ei voida evätä oikeutta käyttää asiamiestä ja ettei hänen paikallaolonsa tällöin ole välttämätöntä. Näin ollen ei valittajaa myöskään tulisi velvoittaa saapumaan nyt käytetyin uhin paikalle henkilökohtaisesti, ellei jutun ratkaisu saata riippua hänen kertomuksensa luotettavuudesta tai jos hänen henkilökohtaista kuulemistaan ei jostain muusta syystä pidetä välttämättömänä.*
>
> Eri mieltä ollut oikeusneuvos hylkäsi myös kantelun. Hän kuitenkin katsoi, että poissaolon varalta asetettu uhka ja sen kaavamainen soveltaminen saattavat aiheuttaa ongelmia vastaajan puolustautumisoikeuden kannalta ja että valituksen sillensä jättäminen saattaa joissakin tapauksissa merkitä syytetyn puolustusoikeuden epäämistä. Vaatimus vastaajan henkilökohtaisesta läsnäolosta rikosoikeudenkäynnissä on monissa tapauksissa perusteltu ja oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 20 §§:n 1 momentissa omaksuttua ratkaisua voidaan hänen mukaansa puoltaa sillä, ettei oikeudenkäynti muodostuisi vastaajan poissaollessa asianmukaiseksi eikä johtaisi oikeudenmukaiseen lopputulokseen.

Korkeimman oikeuden lopputulos on nähdäkseni sopusoinnussa EIS 6(3) artiklan c-kohdan kanssa. Olisin kuitenkin taipuvainen tässä yhtymään eri mieltä olleen jäsenen näkemykseen siitä, että poissaolouhkaa ei tulisi käyttää kaavamaisesti, vaan asiaa tulisi tarkastella kokonaisuuden kannalta. Poissaolouhkaa sääntelevää OK 26 luvun 20 § 1 momenttia (381/2003) on jo ennen ratkaisun antamista muutettu siten, että se kuuluu nykyisin: *[J]os valittaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, valitus jätetään* pääkäsittelyn kohteena olevalta osalta *sillensä* (korostus tässä). KKO:n ratkaisussa sovellettiin kuitenkin vielä säännöksen vanhaa muotoa.[150]

---

[150] Säädösmuutos liittyy hovioikeusmenettelyn uudistukseen ja tavoitteeseen kohdentaa hovioikeuden täystutkinta kulloisenkin oikeudenkäynnin keskeisiin kysymyksiin. Säännöksellä tavoitellaan lain esitöiden mukaan sitä, että asiassa on mahdollista saada joustavassa, EIS:n määräykset huo-

2.2.1.6 Oikeus käyttää avustajaa

EIS 6(3) artiklan c-kohta takaa syytetylle paitsi oikeuden puolustautua henkilökohtaisesti, myös oikeuden puolustautua valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Oikeudellisen avustajan käyttämisen tarkoituksena on varmistaa, että oikeudenkäynnin molemmat osapuolet tulevat todella kuulluiksi.[151] Valinnanvapaus henkilökohtaisen puolustautumisen ja avustajan käyttämisen välillä ei ole kuitenkaan aivan rajoittamaton.[152] Jo varhaisessa EIS:n valvontaelinten oikeuskäytännössä on tunnustettu varsin laajalti sopimusvaltioiden oikeus rajoittaa oikeusavustajien esiintymistä oikeudessa.[153] Myös päinvastainen sääntely on mahdollista; esimerkiksi lailla säädetty velvollisuus käyttää asianajajaa muutoksenhakutuomioistuimessa ei sellaisenaan ole vastoin sopimusta.[154]

Kansallisilla tuomioistuimilla on toimivalta päättää niissä esiintyvien henkilöiden tarpeellisista edellytyksistä sekä yleensäkin avustajan kelpoisuusvaati-

---

mioon ottavassa menettelyssä aineellinen ratkaisu valitukseen niiden kysymysten osalta, jotka voidaan tutkia hänen poissaolostaan huolimatta. Jos henkilökohtaisesti kutsuttu vastaaja jää saapumatta oikeuteen, mutta lähettää sijastaan asiamiehen, voi hovioikeus ratkaista asian kuultuaan asiamiestä tai lykätä asian käsittelyä, mikäli se pitää vastaajan henkilökohtaista kuulemista edelleen välttämättömänä. Uusi säännös on omiaan jouduttamaan asian käsittelyä hovioikeudessa ja on myös sopusoinnussa sen EIT:n omaksuman käytännön kanssa, että syytetyn on mahdollisimman joustavasti saatava halutessaan käyttää sijastaan asiamiestä, milloin hänen henkilökohtainen kuulemisensa ei ole välttämätöntä. Ks. HE 91/2002 vp, s. 46. Ks. myös Virolainen – Pölönen, 2003, s. 362. Joissakin tapauksissa syytetyn henkilökohtaiseen kuulemiseen on EIT:n kannan mukaan kuitenkin ryhdyttävä viran puolesta. Näin on muun muassa silloin, kun kysymys on ankarasta seuraamuksesta ja on arvioitava syytetyn henkilöä ja luonnetta. Ks. esim. edellä mainitut tapaukset Kremzow v. Austria (21.9.1993); Pobornikoff v. Austria (3.10.2000) sekä Botten v. Norway (19.2.1996).

[151] Ks. Saksan liittotasavaltaa vastaan tehdyt valitukset 7572/76; 7586/76 ja 7587/76, Ensslin, Baader and Raspe (dec. 8.7.1978).

[152] Ervon mukaan lainsäädännön salliessa valinnanvapaus henkilökohtaisen puolustautumisen ja oikeudenkäyntiavustajan käyttämisen välillä on kuitenkin jätettävä syytetylle. Ervo, DL 1998, s. 111.

[153] Ks. esim. valitus 727/60, X. v. Germany (1960), s. 302: *[t]he right to defend oneself through assistance of one's own choosing is not an absolute right, but limited by the right of the state to make regulations concerning the appearance of lawyers before courts; the state has full discretion to exclude lawyers from appearing before courts.* Kuitenkaan siis avustajan käyttämistä itsessään ei voida täysin kieltää, vrt. edellä käsitelty Pelladoah v. the Netherlands (22.9.1994).

[154] Ks. valitus 16598/90, Philis v. Greece (dec.11.12.1990), s. 260. Siinä EIOT ei katsonut vaatimusta oikeudenkäyntiavustajan käyttämisestä ylemmässä oikeusasteessa puheena olevan artiklan kanssa yhteensopimattomaksi. Ks. myös Digest 2, s. 819–823 sekä van Dijk – van Hoof, 1998, s. 468–469. Tapauksessa Meftah and others v. France (26.7.2002) EIT totesi, että velvollisuus käyttää oikeudenkäynteihin ylimmissä tuomioistuimissa erikoistunutta avustajaa Ranskan kassaatiotuomioistuimessa ei ole vastoin ihmisoikeussopimuksen määräyksiä. Se lausui myös, että huomiota on kiinnitettävä EY:n direktiiviin 98/5 ja sitä koskevaan EYTI:n oikeuskäytäntöön, jonka mukaan jäsenvaltiot voivat asettaa ylimpiin tuomioistuimiin pääsylle erityisiä sääntöjä. Ks. kohta 45.

muksista.[155] Tämä ei riipu siitä, kustantaako syytetty avustajansa itse vai maksetaanko palkkio julkisista varoista. Lähtökohtana on kuitenkin ns. omavalintaperiaate[156] eli se, että syytetylle on mahdollisuuksien mukaan määrättävä hänen pyytämänsä avustaja.[157]

Muun kuin syytetyn pyytämän avustajan määrääminen ei automaattisesti kuitenkaan loukkaa sopimusmääräystä. Croissant-tapauksessa henkilölle, jota syytettiin RAF-terroristijärjestön tukemisesta, oli määrätty kolme julkista oikeudenkäyntiavustajaa. Se, että yksi heistä oli määrätty vastoin syytetyn tahtoa, ei EIT:n mukaan rikkonut sopimusta, joskin syytetyn vastustaman avustajan määrääminen vailla riittäviä perusteita saattaisi sen mukaan olla vastoin sopimusmääräystä.[158]

Myöskään Ruotsia koskeneessa Lagerblom-tapauksessa[159] ei EIS 6(3) artiklan c-kohtaa katsottu rikotun, vaikka valittajalle ei määrättykään hänen pyytämäänsä julkista puolustajaa. Valittajalle, jonka äidinkieli oli suomi ja joka osasi kertomansa mukaan vain puutteellisesti ruotsia, oli määrätty suomea taitamaton puolustaja, jonka kustannukset katettiin lähes kokonaan valtion varoista. Valittaja oli muutamaan otteeseen useita vuosia kestäneen oikeudenkäyntimenettelyn aikana pyytänyt puolustajan vaihtamista erääseen suomea taitavaan asianajajaan. Oikeus kuitenkin epäsi pyynnön, mutta järjesti oikeudenkäyntitilaisuuksiin tulkin ja käännätti valittajan suomeksi oikeudelle toimittamat asiakirjat ruotsin kielelle.

---

[155] Ks. esim. edellä mainitut valitukset 7572/76; 7586/76 ja 7587/76, Ensslin, Baader and Raspe v. Germany (dec. 8.7.1978). Tapauksessa oli olemassa epäilys siitä, että terroriteoista syytetyn henkilön valitsemalla lainopillisella avustajalla oli myös itsellään voimakkaita kytkentöjä terroristisiin liikkeisiin. Ks. myös valitus 8295/78, X. v. the United Kingdom (dec. 9.10.1978).

Ks. myös eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 413/1989 (31.3.1989), jossa AOA mm. KP-sopimuksen 14 (3)(d) artiklaan viitaten katsoi, että rikoskomisarion olisi tullut sallia murhasta epäillyn käyttää esitutkinnassa itse valitsemaansa avustajaa, vaikka tämä oli kahdeksan vuotta aiemmin itse tuomittu ehdolliseen rangaistukseen konkurssi- ym. rikoksista. Avustaja oli OTK-tutkinnon suorittanut ja hoiti ammatikseen tuomioistuimissa asianajotehtäviä. Ilmeisesti tällaista henkilöä ei kuitenkaan ROL 2 luvun 2 § 3 mom:n 2 kohdan (107/1998) mukaan voitaisi määrätä puolustajaksi.

[156] Ks. Virolainen – Pölönen, 2004, s. 351–353.

[157] Pakelli v. Germany (25.4.1983), kohta 31. Ks. myös Goddi v. Italy, (9.4.1984), EIOT:n raportti (14.7.1982), kohta 64: *[I]n most cases a lawyer chosen by the accused himself is better equipped to undertake the defence. It follows that as a general rule an accused must not be deprived, against his will or without his knowledge, of the assistance of the defence councel he has appointed.*

Ks. myös KKO 1996:48, jossa ei katsottu olevan estettä sille, että sama avustaja avusti vangitsemisasiassa toista samasta rikoksesta epäiltyä vangitsemisoikeudenkäynnissä. KKO:n mukaan rikosasiassa vastaajana olevan oikeudesta itse valita avustajansa voidaan poiketa vain painavasta syystä.

[158] Croissant v. Germany (25.9.1992), kohdat 27–36. Tapauksessa syytetty tuomittiin rangaistukseen ja määrättiin korvaamaan valtiolle hänen puolustamisestaan aiheutuneet kustannukset. EIT ei katsonut tämän olevan tapauksen olosuhteet huomioon ottaen ristiriidassa EIS 6(3)(c) artiklan kanssa.

[159] Lagerblom v. Sweden (14.1.2003).

Valittaja kommunikoi myös puolustajan kanssa tulkin välityksin. EIT katsoi, että näissä olosuhteissa kansallisilla viranomaisilla oli ollut riittäviä perusteita olla vaihtamatta puolustajaa, sillä valittajan oikeus osallistua tehokkaasti oikeudenkäyntiin oli turvattu eikä puolustajan voitu myöskään näyttää toimineen epäasiallisesti tai tehottomasti, mikä olisi antanut aihetta hänen vaihtamiseensa.[160]

Avustajan käyttäminen saattaa olla tarpeen jo esitutkintavaiheessa,[161] ja avustajan epääminen saattaa tilanteesta riippuen merkitä EIS 6(3) artiklan c-kohdan loukkausta.

> John Murray -tapauksessa valittajalta evättiin oikeus asianajajaan poliisikuulustelujen ensimmäisten 48 tunnin aikana. EIT katsoi tämän puheena olevan sopimuskohdan vastaiseksi ottaen huomioon, että epäillyn päätöksellä joko puhua tai vaieta saattoi olla myöhemmän prosessin kannalta kauaskantoisia seuraamuksia.[162]
>
> EIT ei sen sijaan todennut sopimusloukkausta tapauksessa Imbrioscia, jossa epäiltyä oli myös kuulusteltu esitutkinnassa ilman asianajajan läsnäoloa. Tarkastellessaan tapauksen olosuhteita EIT otti huomioon muun muassa sen, että asianajajan kiinnitettyä viranomaisten huomiota mainittuun epäkohtaan hän sai osallistua tutkinnan päätteeksi viimeiseen kuulusteluun. Siinä asianajaja ei kuitenkaan ollut esittänyt kysymyksiä tai kritisoinut esitutkinnan toimittamistapaa. EIT kuitenkin tähdensi, että oikeus avustajaan saattaa tulla esiin jo poliisikuulustelujen aikana, jos tapauksen olosuhteet vaativat sitä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseksi.[163]
>
> Meillä Suomessa eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ratkaisussaan 1574/2001 (25.9.2002) katsonut, että epäillyllä voi olla oikeus saada puolustaja määrätyksi myös syyteharkinnan aikana, mikäli olosuhteet antavat siihen aihetta. Puolustajan määräämistä sääntelevää ROL 2:1:tä tulee AOA:n mukaan tulkita perus- ja ihmisoikeusystävällisesti niin, että *[p]uolustaja voidaan määrätä myös syyteharkinnan aikana ainakin silloin, kun siihen on esitutkinta- tai oikeudenkäyntivaiheeseen rinnastettavissa olevaa tarvetta.* Tällaisena seikkana mainitaan muun muassa lisätutkintapyyntö tai sellaisen valmistelu tai ETL 42.2 §:n mukainen suullinen neuvottelu.

Oikeus avustajan käyttämiseen sisältää myös oikeuden luottamukselliseen neuvonpitoon avustajan kanssa.[164] Tämän oikeuden katsotaan sisältyvän impli-

---

[160] EIT totesi myös, että EIS 6(3) artiklan c-kohtaa ei voitu tulkita niin, että se takasi oikeuden vaihtaa puolustajaa, ks. tuomion kohta 55.

[161] Ks. Tapanila, DL 2004, s. 13 ss.

[162] John Murray v. the United Kingdom (8.2.1996), kohdat 59–70. Samoin oli tapauksessa Magee v. the United Kingdom (6.6.2000), kohdat 41–46. Ks. myös Starmer et al., 2001, s. 124–125.

[163] Imbrioscia v. Switzerland (24.11.1993), kohdat 38–44.

[164] Näin EIOT raportissaan 12.5.1982 Campbell and Fell -tapauksessa, kohdat 157–160. Ks. myös Schönenberger and Durmaz v. Switzerland (20.6.1988) sekä S. v. Switzerland (28.11.1991), kohta 48.

siittisesti puheena olevaan sopimuskohtaan.[165] Oikeuskäytännössä tätä oikeutta on katsottu rikotun muun muassa silloin, kun rikoksesta epäilty henkilö on esitutkinnan kestäessä useiden kuukausien ajan saanut neuvotella asianajajansa kanssa vain viranomaisen läsnä ollessa.[166]

Jos syytetty on luopunut oikeudestaan käyttää avustajaa, tulee tuomioistuimen varmistaa, että luopuminen on varaukseton (*unequivocal*), syytetty ymmärtää syytteen laadun ja luopumiseen liittyvät sen merkitystä vastaavat minimitakeet.[167] Syytetyn jääminen pois oikeudenkäynnistä syystä tai toisesta ei vielä osoita luopumista oikeudesta avustajan käyttämiseen.[168] Jos syytetty ei ole omasta tahdostaan halunnut oikeudellista avustajaa tai oikeudellista apua ei muusta syystä ole saatavissa, tulee tuomioistuimen antaa syytetylle tarvittavaa opastusta ja neuvontaa varmistaakseen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin.[169]

2.2.1.7 Maksuttoman oikeusavun merkitys

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6(3) artiklan c-kohdan loppuosa takaa syytetylle oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa maksuttoman oikeusavun, mikäli hän ei itse pysty maksamaan saamastaan oikeusavusta. Säännös on keskeinen vahvistus artiklan alkuosassa lausutulle vaatimukselle syytetylle taattavasta asianmukaisesta puolustuksesta.[170] EIT toteaa, että itse asiassa 6(3) artiklan c-kohta sisältää kolme eri syytetylle taattavaa oikeutta: oikeuden puolustautua itse, oikeuden puolustautua itse valitsemansa avustajan välityksellä ja oikeuden saada tietyissä tapauksissa ilmaista oikeusapua.[171]

Oikeus maksuttomaan oikeusapuun on yksi poliittisesti arkaluontoisimpia Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan liittyviä kysymyksiä. Maksuttoman

---

[165] Vrt. KP-sopimus, jossa oikeus neuvotteluihin avustajan kanssa on nimenomaisesti mainittu 14(3) artiklan b-kohdassa. Siinä taataan syytetyn oikeus *[s]aada riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia – – neuvotellakseen itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan kanssa.* Neuvottelujen luottamuksellisuudesta kuitenkin myös KP-sopimus vaikenee.

[166] Tapauksessa Can v. Itävalta (30.9.1985) EIOT katsoi sopimuskohtaa rikotun, kun murhapoltosta epäilty henkilö oli saanut esitutkinnan ”tärkeissä alkuvaiheissa” (*crucial initial phase of the investigation proceedings*) neuvotella kolmen kuukauden aikana asianajajansa kanssa vain viranomaisen läsnäollessa. Ks. EIOT:n raportin (12.7.1984) kohdat 59–60. Tapaus päättyi EIT:ssa sovintoon. Sopimusloukkaus todettiin niin ikään tapauksessa S. v. Switzerland (28.11.1991), kohdat 48–49, jossa vastaavanlaiset rajoitukset kestivät yli seitsemän kuukautta. Ks. myös asianajajan todistamisvelvollisuutta koskevat tapaukset KKO 2003:137 ja KKO 2003:119.

[167] Ks. Starmer et al., 2001, s. 125. Ks. esim. Poitrimol v. France (23.11.1993), kohta 31; Kimmel c. l’Italie (déc. 2.9.2004). Esim. Kimmel-tapauksessa EIT katsoi, että syytetyn käyttäytymiseen perustunut hiljainen luopuminen edellytti sen näyttämistä, että hän oli kohtuudella voinut ennakoida käyttäytymisensä seuraukset.

[168] Ks. Krombach v. France (13.2.2001).

[169] Ks. Artico v. Italy (13.5.1980), kohta 25.

[170] Ks. esim. Artico, kohdat 32–33.

[171] Pakelli v. Germany (25.4.1983), kohta 31.

oikeusavun järjestäminen on suuri haaste kaikille sopimusvaltioille, sillä siinä on kysymys julkisten varojen tarkoituksenmukaisesta käytöstä oikeushallinnon piirissä. Maksuttomassa oikeusavussa on kysymys myös yhdenvertaisuudesta lain edessä, mikä on yksi länsimaisen oikeudenkäytön perusperiaatteista.[172]

Maksutonta oikeusapua koskeva pääsääntö on esitetty tapauksessa Pakelli seuraavasti: *[a] 'person charged with a criminal offence' who does not wish to defend himself in person must be able to have recourse to legal assistance of his own choosing; if he does not have sufficient means to pay for such assistance, he is entitled under the Convention to be given it free when the interests of justice so require*.[173]

Näin ollen, mikäli syytetty ei halua itse puolustaa itseään vaan käyttää mieluummin avustajaa, tai jos kansallinen lainsäädäntö edellyttää avustajan käyttämistä, on hänellä oikeus maksuttomaan oikeusapuun kahdella edellytyksellä: hän ei itse pysty kustantamaan oikeusapua ja oikeudenmukaisuus vaatii tällaisen edun myöntämistä. Molempien edellytysten on täytyttävä, jotta EIS:n mukainen oikeus syntyisi.[174] Kansallinen lainsäätäjä voi luonnollisesti taata syytetylle maksuttoman oikeusavun muissakin tapauksissa; EIS asettaa tässä suhteessa vain minimivaatimuksen.

Siitä, milloin henkilöltä puuttuu riittävä varallisuus (*sufficient means*) oikeusavun kustantamiseen, ei ole olemassa sellaista EIS:n valvontaelinten käytäntöä, josta voisi johtaa yleisiä sääntöjä.[175] Riittävä varallisuus – tai oikeammin sen puuttuminen – on seikka, joka jokaisen sopimusvaltion on itsensä harkittava vallitsevat olosuhteet huomioon ottaen.[176]

Sen sijaan valvontaelinten oikeuskäytäntöä on olemassa siitä, milloin oikeudenmukaisuus tai syytetyn oikeusturva (*interests of justice*) vaatii maksuttoman oikeusavun myöntämistä. Oikeuskäytännössä on tätä harkittaessa huomioitu muun muassa syytteen ja odotettavissa olevan rangaistuksen vakavuus tai ankaruus, tapauksen oikeudellinen tai tosiasiallinen monimutkaisuus sekä syytetyn

---

[172] Myös EIOT on 18.5.1977 antamassaan raportissa tapauksessa Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany (tuomio 28.11.1978) katsonut, että sopimusmääräyksen tarkoitus on "*to avoid any inequality between accused persons*" (kohta 35). Ks. myös Stavros, 1993, s. 207.

[173] Pakelli v. Germany (25.4.1983), kohta 31. EIT toteaa myös, että EIS 6(3)(c) artikla on tarkoitettu varmistamaan vastaajan puolustusta koskevien oikeuksien tehokasta suojelua.

[174] Ks. esim. Artico v. Italy (13.5.1980), kohta 34.

[175] Ks. kuitenkin Pakelli v. Germany (25.4.1983), kohdat 32–34 sekä Twalib v. Greece (9.6.1998), kohdat 47–50. Näyttötaakka varojen puuttumisesta on siihen vedonneella osapuolella, ks. Croissant v. Germany (25.9.1992), kohta 37.

[176] Ks. tässä KKO 1996:13, missä korkein oikeus katsoi, että tuomioistuin ei yksittäistapauksessa ollut sidottu oikeusministeriön vahvistamiin yleisiin perusteisiin (ns. käyttövarataulukkoon) harkittaessa maksuttoman oikeudenkäynnin myöntämistä ja siitä perittävää korvausta.

henkilökohtaiset olosuhteet ja asian merkitys hänelle.[177] Syytetylle on taattava mahdollisuus tehokkaasti vaikuttaa prosessiin (*to make an effective contribution to the proceedings*).[178] Muun muassa Benham-tapauksessa EIT on katsonut vapauteen kohdistuvan rangaistuksen olevan niin ankara seuraamus, että sen tullessa kyseeseen olisi maksuton avustaja lähtökohtaisesti turvattava ainakin muissa kuin yksinkertaisissa asioissa.[179]

Harkittaessa kysymystä maksuttomasta oikeusavusta muutoksenhakuasteessa on edellä mainittujen kriteerien lisäksi huomioitava muun muassa se, mikä merkitys valitus- tai kassaatiotuomioistuimeen tehtävällä muutoksenhaulla on kotimaisessa oikeusjärjestyksessä.[180] Merkitsevä tekijä on näin ollen muutoksenhakuprosessin luonne sekä oikeudenkäynti kokonaisuudessaan. Toinen huomioon otettava seikka on se, onko henkilölle myönnetty maksutonta oikeusapua jo alemmassa asteessa.[181]

> Granger-tapauksessa valittaja oli alioikeudessa tuomittu väärästä valasta viiden vuoden vankeusrangaistukseen. Muutoksenhakuasteessa järjestetyssä suullisessa käsittelyssä syyttäjä käytti pitkiä puheenvuoroja, joita valittaja ei täysin kyennyt ymmärtämään. EIT katsoi oikeusavun epäämisen tapauksessa rikkoneen sopimusmääräystä.[182]

---

[177] Quaranta v. Switzerland (24.5.1991), kohdat 33–35. Tapauksessa syytetty oli ulkomaalaista alkuperää oleva kouluttamaton nuori, joka käytti huumeita ja eli sosiaaliturvan varassa. Ks. myös mm. Pham Hoang v. France (25.9.1992), kohdat 40–41.

[178] Granger v. the United Kingdom (28.3.1990), kohta 47.

[179] Benham v. the United Kingdom (10.6.1996), kohdat 60–64. EIT korosti vielä, että tapauksessa esillä olleet oikeuskysymykset eivät olleet yksinkertaisia. Sen vuoksi EIS 6(3) artiklan c-kohta ja 6(1) artikla yhdessä tarkasteltuna olisivat edellyttäneet oikeutta maksuttomaan avustajaan. Ks. myös Perks and others v. the United Kingdom (12.10.1999), kohta 76, jossa tämä sääntö vahvistettiin.

Vrt. KKO 1995:7, jossa KKO viitaten EIT:n ratkaisuihin ei muuttanut HO:n päätöstä, jolla oli hylätty A:n ja B:n tekemät avustajan määräämistä koskevat pyynnöt. Se katsoi, että asia oli yksinkertainen eikä A:n ja B:n oikeusturva edellyttänyt odotettavissa oleviin rangaistuksiin ja asian selvitettyyn tilaan nähden avustajan määräämistä muutoksenhakua varten. Alioikeudessa A oli tuomittu varkaudesta ja törkeästä rattijuopumuksesta 75 päiväksi vankeuteen ja B oli tuomittu varkaudesta 40 päiväksi vankeuteen. Sen sijaan tapauksessa KKO 1992:81 KKO katsoi, että oli olemassa erityinen syy (L maksuttomasta oikeudenkäynnistä 87/1973, 10 § 2 mom.) oikeudenkäyntiavustajan määräämiseen, vaikka sakkoa ankarampaa rangaistusta ei ollut odotettavissa. Jutun näyttö oli epäselvä, minkä lisäksi yleisen oikeusavustajan avustaman asianomistajan korvausvaatimukset olivat huomattavia.

[180] Ks. Granger v. the United Kingdom (28.3.1990), kohta 44.

[181] Ks. esim. Monnell ja Morris v. the United Kingdom (2.3.1987), kohta 67. Siinä EIT toteaa, että oikeudenmukaisuus ei automaattisesti vaadi, että tuomitulle henkilölle, joka on ensimmäisessä asteessa saanut *fair trial*in ja jonka valituksella muutoksenhakuasteessa ei objektiivisesti katsoen ole menestymisen mahdollisuuksia, myönnetään maksutonta oikeusapua valituksen tekemistä varten.

[182] Granger v. the United Kingdom (28.3.1990). Tapauksessa valittaja oli itse hakenut muutosta alioikeuden tuomioon.

> Myös Maxwell-tapauksessa EIT katsoi, että oikeudenmukaisuus olisi vaatinut oikeusavun myöntämistä maksuttomana. EIT totesi, että juttu ei ollut oikeudellisesti erityisen vaikea. Valittaja oli tuomittu alioikeudessa viideksi vuodeksi vankeuteen, minkä vuoksi jutulla oli hänelle erityistä merkitystä. Ilman oikeudellista avustajaa valittaja oli kykenemätön esittämään asianmukaisesti valitukseen liittyvät oikeuskysymykset tuomioistuimelle eikä siten kyennyt puolustautumaan tehokkaalla tavalla. Lisäksi EIT otti huomioon, että valituksen käsitellyt tuomioistuin oli ollut viimeinen oikeusaste.[183]

Avustajan henkilön suhteen syytetyllä on luonnollisesti suurempi valinnanvapaus hänen kustantaessaan avustajansa itse kuin hänen nauttiessaan maksutonta oikeusapua. Ensin mainitussa tilanteessa avustajan valintaa rajoittavat ainoastaan kansallisen lainsäädännön mahdollisesti asettamat avustajan kelpoisuusehdot. Maksuttoman oikeusavun tilanteessa syytetyn valinnanvapaus on rajoitetumpi. Hänen tyytymättömyytensä määrättyyn avustajaan ei velvoita viranomaisia järjestämään uutta avustajaa.[184] Lähtökohtana avustajaa määrättäessä tulee kuitenkin olla syytetyn ja avustajan välinen jonkinasteinen yhteisymmärrys.[185]

Valtio ei tavallisesti ole maksuttoman oikeusavunkaan tapauksessa vastuussa avustajan toiminnasta, mutta sen on kuitenkin varmistettava, että syytetty todella saa tehokkaan ja kunnollisen puolustuksen. Tämä tuli esille muun muassa Italiaa koskeneessa Artico-tapauksessa.[186] Siinä valittaja oli pyytänyt tietyn avustajan määräämistä itselleen ja tämä oli hänelle määrätty. Avustaja kuitenkin ilmoitti

---

[183] Maxwell v. the United Kingdom (28.10.1994), kohdat 38–41. Ks. myös tapaus Boner v. the United Kingdom (28.10.1994), kohdat 40–44, jossa oli kyseessä samantapainen tilanne. Siinäkin valituksen ajaminen olisi vaatinut lainopillista taitoa ja kokemusta.

[184] Ks. Kamasinski v. Austria (19.12.1989), kohta 70. Tapauksessa 13572/88, Östergren and others v. Sweden (dec. 1.3.1991) EIOT totesi, että EIS 6(3) artiklan c-kohdasta ei ole johdettavissa oikeutta vaihtaa kerran määrättyä julkista puolustajaa.

[185] Ks. Croissant v. Germany (25.9.1992), kohta 29: ***[W]hen appointing defence counsel the national courts must certainly have regard to the defendant's wishes – –. However, they can override those wishes when there are relevant and sufficient grounds for holding that this is necessary in the interests of justice.*** Kohdassa 27 EIT huomauttaa myös, että avustajien lukumäärää harkittaessa syytetyn toivomukset tulisi myös ottaa huomioon, etenkin, jos hänet voidaan myöhemmin velvoittaa korvaamaan valtiolle takaisin hänen puolustuksestaan aiheutuneet kustannukset.

[186] Artico v. Italy (13.5.1980), kohta 36: ***[a] State cannot be held responsible for every shortcoming on the part of a lawyer appointed for legal aid purposes***. Ks. myös Kamasinski v. Austria (19.12.1989), kohta 65: ***[t]he conduct of the defence is essentially a matter between the defendant and the counsel.*** Kamasinski-tapauksessa EIT ei katsonut puheena olevaa artiklakohtaa loukatun pelkästään sillä perusteella, että valittaja oli tyytymätön hänelle määrätyn avustajan toimintaan ja olisi halunnut vaihtaa tämän, mihin kansalliset viranomaiset eivät olleet suostuneet. Ks. myös Alvarez Sánchez v. Spain (dec. 23.10.2001). EIT:n mukaan, jotta valtiota voitaisiin pitää vastuussa viran puolesta määrätyn asianajajan puutteellisesta toiminnasta, sillä täytyisi myös olla mahdollisuus valvoa ja tarvittaessa oikaista asianajajan toimintaa. Sellainen valvonta ei kuitenkaan olisi asianajajakunnan riippumattomuuden kanssa yhteensopivaa ja aiheuttaisi ongelmia myös osapuolten tasa-arvon suhteen.

kieltäytyvänsä tehtävästä mm. terveydellisiin seikkoihin vedoten. Valittajan pyynnöstä huolimatta Italian viranomaiset kieltäytyivät määräämästä uutta avustajaa, vaikka hän toi selvästi ilmi, että tällä seikalla saattoi olla erittäin vahingollisia vaikutuksia hänen puolustukselleen. EIT totesi, että selkeä oikeusavun tarve oli tapauksessa olemassa ja että EIS 6(3)(c) artiklaa oli rikottu. EIT:n mukaan mainitun artiklakohdan soveltaminen ei edellyttänyt sen näyttämistä, että syytetylle olisi aiheutunut todellista vahinkoa avustajan puuttumisen vuoksi. Loukkaus saattoi olla miellettävissä jopa silloin, kun mitään vahinkoa ei ollut aiheutunut.[187]

Oikeudenkäynnin jouduttaminen ei ole ainakaan toistaiseksi ollut EIS:n valvontaelinten oikeuskäytännössä arviointiperusteena ”oikeudenmukaisuuden intressien” vaatimalle maksuttomalle oikeusavulle. On kuitenkin varsin selvää, että oikeusoppineen avustajan käyttö on omiaan jouduttamaan prosessia ja joutuisa prosessi taas on yleensä syytetyn (ja muidenkin asianosaisten) etu. Oikeudenkäynnin joutuisuus voitaisiin perustellusti nostaa yhdeksi oikeudenmukaisuuden intressien arviointiperusteeksi; tosin yksittäistapauksissa muiden arviointiperusteiden, kuten jutun monimutkaisuuden, nojalla voidaan päätyä käytännössä samaan lopputulokseen maksuttoman oikeusavun myöntämisen suhteen.

Kotimainen oikeutemme vastaa nähdäkseni varsin hyvin EIS:n vaatimuksia oikeusavun maksuttomuuden osalta. Julkisista varoista kustannettavan oikeusavun järjestelmää uudistettiin perusteellisesti 1.6.2002 voimaan tulleella oikeusapulailla (257/2002), jolla myös otettiin kantaa avustajan kelpoisuusehtoihin.[188] Maksuttoman oikeudenkäynnin ja julkisen oikeusavun järjestelmä on sinänsä ollut toiminnassa jo vuodesta 1956 lähtien (L maksuttomasta oikeudenkäynnistä 212/1955), ja sitä on useaan otteeseen uudistettu.[189]

---

[187] Ks. erityisesti tuomion kohdat 33 ja 35–36. Myös tapauksessa Daud v. Portugal (21.4.1998), kohdat 38–43, EIT katsoi, että valtion olisi tullut ryhtyä toimenpiteisiin huomatessaan avustajan passiivisuuden. Syytetylle määrätty oikeusavustaja ei ollut vajaan vuoden kestäneen esitutkinnan ja valmistelun aikana ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin ja uusi avustaja oli määrätty vain muutama päivä ennen pääkäsittelyä.

[188] Lainvalmistelussa lähtökohtana on ollut pätevän oikeudellisen avun takaaminen oikeuden tosiasiallisen saavutettavuuden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseksi. Oikeusapu nähdään perus- ja ihmisoikeuskysymyksenä. Ks. HE 82/2001 vp, s. 5. Ks. uuden oikeusapulain järjestelmästä esim. Jokela, 2002, s. 77–91; Virolainen – Pölönen, 2004, s. 354–371.

[189] Suurimmat uudistukset ovat olleet L maksuttomasta oikeudenkäynnistä 87/1973 ja L yleisestä oikeusaputoiminnasta 88/1973 sekä L yleisestä oikeusavusta 104/1998. Jälkimmäisellä yleisen oikeusavun järjestäminen siirrettiin kunnilta valtion tehtäväksi. Ks. järjestelmän alkuajoista esimerkiksi Salmiala, DL 1952, s. 35 ss. ja DL 1956, s. 281 ss.; Lehtinen, DL 1956 ja Salmiala, DL 1962, s. 387 ss. Alusta pitäen on katsottu erityisen tärkeäksi, että syytetylle taataan kunnollinen puolustus hänen varallisuudestaan riippumatta. Säännös ”köyhäin oikeusavusta” on sisältynyt OK:een jo vuodesta 1917 saakka. Silloin OK 15:9:een otettiin säännös (31.12.1917), joka velvoitti yleisesti asianajotointa harjoittavan maksutta auttamaan köyhää, milloin tuomari määrää. Sään-

Suomen oikeusapujärjestelmä on varsin kattava ulottuen nykyisin periaatteessa kaikenlaisiin oikeudellisiin asioihin. Rikosasioiden osalta sitä on rajoitettu siten, että avustajaa ei määrätä yksinkertaisessa rikosasiassa, jossa yleisen rangaistuskäytännön mukaan ei ole odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta tai jossa muutoin asian selvitettyyn tilaan nähden syytetyn oikeusturva ei edellytä avustajan käyttämistä (OikeusapuL 6 § 2 mom). Rajoitus on ollut voimassa vuodesta 1992 lähtien eikä sen soveltamista ole koettu ongelmallisena syytetyn oikeusturvan kannalta. Lähtökohtanahan on, että avustaja on aina määrättävä, mikäli syytetty ei kykene ilman avustajaa asianmukaisesti valvomaan etuaan.[190] Muussa asiassa oikeusavun antamista on rajoitettu muun muassa silloin, kun asialla on hakijalle vähäinen merkitys (7 § 1 mom. 1-kohta).[191]

Syytetyn todellista tarvetta avustajaan olisi nähdäkseni tarkasteltava erityisen huolellisesti sellaisessa tapauksessa, jossa syytetty on kiistänyt teon ja kiistämiselle näyttäisi olevan perusteita, vaikka asia sinänsä olisikin kohtuullisen yksinkertainen.[192] Puolustaessaan itseään syytetty ei välttämättä yksinkertaisessakaan rikosasiassa osaa vedota oikeisiin seikkoihin kiistämisensä tueksi. Tällöin oikeudenmukaisuuden intressit nähdäkseni puoltaisivat avustajan määräämistä. Tällaisessa tapauksessa avustajan käyttö todennäköisesti myös nopeuttaisi prosessin kulkua.[193]

---

nöksen käytännöllinen merkitys jäi vähäiseksi ja sitä ymmärrettävästi vastustettiin asianajajakunnan keskuudessa. Ks. esim. Koski, LM 1934, s. 156 ss. sekä Sundström, DL 1929, s. 203 ss.

[190] Ks. HE 82/2001 vp, s. 83. Ks. myös Ervo, DL 1998, s. 110–114. Ervon mukaan säännös saattaa aiheuttaa ongelmia tuomioistuimeen pääsyn suhteen. Rikosasioissa tuomioistuimeen pääsy on kysymys, joka aktualisoituu varsin harvoin. Lähinnä se tulee kysymykseen muutoksenhakutilanteessa sekä syyllisyyskysymystä selvitettäessä tapauksissa, joissa syyttäjä on luopunut syytteen ajamisesta. Koska oikeusapu on Suomessa voimassa kaikissa oikeusasteissa (OikeusapuL 13 §) ja lain sanamuoto on tarkoituksenmukaisuusharkinnan osalta varsin salliva, voitaneen tällaiset sudenkuopat kohtuullisen helposti välttää, mikäli syytetyn oikeuksien tosiasialliseen takaamiseen kiinnitetään asianmukaista huomiota oikeusapupäätöstä tehtäessä.

[191] Tapauksessa KKO 2005:20 korkein oikeus katsoi, että hakijalle oli myönnettävä oikeusapua ja siihen kuuluva avustaja asiassa, joka koski syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavaa korvausta. KKO:n mukaan asiaa oli pidettävä riitaisena, sillä syyttämättäjättämispäätöksessä syyttäjä oli katsonut hakijan kiistämisestään huolimatta syyllistyneen tiettyihin rikoksiin. Hakija oli ollut kiinniotettuna ja pidätettynä reilut kaksi vuorokautta. Asialla ei KKO:n mukaan voitu katsoa olevan hakijalle vähäinen merkitys.

[192] Ks. KKO 1995:54; KKO 1996:8; KKO 1995:7; KKO 1995:194.

[193] Suomessa jo vanhastaan vallinnut periaate prosessin kulun pitämisestä niin yksinkertaisena ja kansanomaisena, että maallikkokin pystyy esiintymään yksin oikeudessa, on lähtökohtaisesti tarkoituksenmukainen. Yhteiskunnan oikeudellistuminen sekä lainsäädännön ja prosessin monimutkaistuminen on kuitenkin johtanut siihen, että yhä harvemmissa tapauksissa maallikko pystyy selviytymään ilman minkäänlaista oikeudellista neuvontaa tai avustamista. Tämä seikka asettaa nähdäkseni myös oikeuden puheenjohtajalle erityisen velvollisuuden tarkkailla tilannetta ja maallikkovastaajan mahdollisuuksia asianmukaisesti ajaa asiaansa ja valvoa etuaan. Mikäli on havaittavissa, että maallikko on vaikeuksissa asiaansa ajaessaan, puheenjohtajan olisi vähintäänkin tiedus-

Julkisesta oikeusavusta eroaa kotimaisessa oikeudessamme syytetyn julkisen puolustajan instituutio. Se on kokonaan taloudellisesta tarveharkinnasta riippumaton, vain rikosasioita koskeva järjestelmä, joka on otettu käyttöön vuonna 1998.[194] Järjestelmän luomista vaadittiin vuosikymmeniä[195] ja sen puuttuminen nähtiin ongelmalliseksi erityisesti Suomen liityttyä YK:iin ja tultua KP-sopimuksen velvoittamaksi.[196] Julkisen puolustajan järjestelmä on julkista oikeusapua virallistoimintoisempaa sikäli, että edun saaminen riippuu syytetyn taloudellisen aseman sijasta rikoksen laadusta ja edunsaajan henkilöstä, ja puolustaja on aina määrättävä edellytysten täyttyessä joko syytetyn omasta pyynnöstä tai tietyissä tapauksissa *ex officio*.[197] Julkinen puolustaja on varallisuudesta riippumattomana oikeutena etusijalla yleiseen oikeusapuun nähden.[198]

Kysymykseen avustajan henkilöstä on oikeusjärjestyksemme perinteisesti suhtautunut hyvin liberaalisti. Oikeudessa esiintyvältä ei vanhastaan ole vaadittu oikeustieteellistä loppututkintoa asianajajan tittelistä puhumattakaan.[199] Tähän meidän oloissamme jo lähes ikiaikaiseen perinteeseen tuli muutos vuoden 2002 oikeusapulain säätämisen yhteydessä, jolloin OK 15 luvun 2 §:ää muutettiin

---

teltava, tahtooko hän turvautua oikeudelliseen avustajaan ja tarvittaessa jopa lykättävä istuntoa avustajan hankkimiseksi.

[194] Julkinen puolustaja otettiin lainsäädäntöömme ROL 2 luvun muutoksella 107/1998. Ks. järjestelmästä esim. Jokela, 2002, s. 91–96.

[195] Ks. esim. Kivimäki, DL 1948, s. 207 ss.; Granfelt, JFT 1951, s. 113 ss.; Salmiala, DL 1952a, s. 177 ss.

[196] Ks. Salmiala, DL 1956, s. 292, erityisesti av. 6. Ks. myös asiaa koskeva HE 132/1997 vp. Lakivaliokunta kiinnitti myös ROL:n säätämisen yhteydessä huomiota siihen, että syytetyn julkinen puolustus on järjestettävä asianmukaisella, oikeusvaltiolle ominaisella tavalla, ks. LaVM 9/1997 vp, s. 10.

[197] ROL 2 luku 1 § (107/1998): *[R]ikoksesta epäillyllä on oikeus itse huolehtia puolustuksestaan esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä.*
Epäillyn pyynnöstä hänelle on määrättävä puolustaja, jos:
1) *häntä epäillään tai hänelle vaaditaan rangaistusta rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta, tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen; tai*
2) *hän on pidätettynä tai vangittuna.*

Epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, kun:
1) *epäilty ei kykene puolustamaan itseään;*
2) *epäilty, jolla ei ole puolustajaa, on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa;*
3) *epäillyn valitsema puolustaja ei täytä puolustajalle asetettavia vaatimuksia tai kykene asianmukaisesti puolustamaan epäiltyä; tai*
4) *siihen on muu erityinen syy.*

[198] HE 132/1997 vp, s. 54.

[199] Osittain tämä on johtunut pyrkimyksestä säilyttää prosessin kansanomainen luonne, mutta hyvin suurelta osalta siihen on vaikuttanut se, että harvaanasutussa maassamme kesti suhteellisen pitkään, ennen kuin asianajolaitos vakiintui ja asianajajien (ja muidenkin lainoppineiden avustajien) lukumäärä kohosi sille tasolle, että heidän palveluksiaan oli kaikissa maan kolkissa saatavissa. Ks. asianajolaitoksen kehittymisestä Suomessa Letto-Vanamo, 1989.

(259/2002) siten, että oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana saa toimia vain asianajaja tai muu oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut henkilö.[200] Poikkeuksena kuitenkin lähisukulainen tai aviopuoliso saa avustaa tai edustaa, vaikka hän ei olisikaan mainittua tutkintoa suorittanut (15:2 § 3 mom.). Säännöksellä luotiin maahamme siis todellisuudessa juristimonopoli.[201]

Muutos oli useasta syystä erittäin perusteltu. Se ei myöskään ole millään tavalla ristiriidassa EIS:n tai muidenkaan ihmisoikeussopimusten asettamien velvoitteiden kanssa. Asianosaisellahan säilyy edelleen erittäin laaja valta valita itse avustajansa oikeusoppineiden henkilöiden joukosta. Oikeustieteellisen loppututkinnon vaatiminen oikeudessa esiintyvältä on omiaan sekä jouduttamaan prosessia että parantamaan asianosaisen oikeusturvaa ja myöskin hänen kuluttajansuojaansa.[202] Lisäksi on perusteltua myös julkisen oikeusavun tapauksessa, että valtiolla, joka vastaa järjestelmän kustannuksista, on tietty valvontamahdollisuus tarjoamansa palvelun suhteen.[203]

2.2.1.8 Oikeus perehtyä asiakirjoihin ja muuhun aineistoon

Olennainen osa syytetylle taattavia puolustautumismahdollisuuksia on oikeus perehtyä jutun asiakirjoihin ja muuhun aineistoon. Tätä oikeutta ei ole nimenomaisesti ilmaistu Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, mutta sopimuksen valvontaelimet ovat johtaneet sen sopimustekstistä, useimmiten 6(1) ja 6(3)(b) artiklasta. EIT on katsonut tämän osaksi kontradiktorista periaatetta, jota on noudatettava myös menettelyä koskevissa kysymyksissä.[204]

> Myös Euroopan unionin oikeuden puitteissa EYTI on tunnustanut yleiseksi oikeusperiaatteeksi asianosaisen oikeuden saada tieto juttuunsa liittyvistä asiakirjoista.[205] Asianosaisella on tähän liittyen oikeus saada tieto myös komission ja neuvoston lainvalmisteluasiakirjoista.[206]

---

[200] Lisäksi hänen on oltava rehellinen ja muutoin kyseiseen tehtävään sopiva ja kykenevä henkilö, joka ei ole konkurssissa ja jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu (2 §). Ks. avustajan tai asiamiehen kelpoisuusehdoista Lappalainen, 2003, s. 329–333.

[201] Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea ehdottaa lähisukulaisten yleisen edustusoikeuden poistamista siten, että kaikilta oikeudenkäyntiavustajilta ja -asiamiehiltä edellytettäisiin oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittamista. Ks. KM 2003:3, s. 266–269.

[202] Toivola huomauttaa, että oikeudenkäynnin johtaminen on tuomioistuimelle rikosasiassa helpompaa, jos vastaaja ja syyttäjä ovat tasavertaiset osapuolet, ja vastaajan taholta osataan oma-aloitteisesti kiinnittää tuomioistuimen huomiota vastaajalle edullisiin seikkoihin. Toivola, DL 2000, s. 594.

[203] Ks. HE 82/2001 vp, s. 51–55, 60–62. Kemppinen, DL 1966, s. 88 ss.; Ellilä, DL 1970, s. 256 ss.; Halila, DL 1979, s. 164 ss.; Virolainen, 1995, s. 542.

[204] Ks. esim. Rowe and Davis v. the United Kingdom (16.2.2000). Ks. myös Trechsel, 2005, s. 223–228.

[205] Yhdistetyt asiat 56 & 58/64, Consten and Grundig, ECR [1966], p. 299.

[206] Asia T-105/95, WWF UK, ECR [1997], p. II-313.

Mikäli syytetyllä on avustaja, EIT on katsonut riittäväksi, että avustajalla on pääsy asiakirjoihin. Rikkomukseksi ei tällöin ole katsottu sitä, ettei syytetty itse ole saanut niihin perehtyä.[207] Mikäli syytetty päättää puolustautua ilman asianajajaa tai muuta oikeudellista avustajaa, ja valtionsisäinen oikeus tämän sallii, on hänelle kuitenkin taattava oikeus perehtyä kaikkeen syyttäjäpuolen oikeudenkäynnissä esittämään aineistoon, mikäli salassapitovelvollisuuteen tai muihin vastaaviin seikkoihin liittyvistä tärkeistä syistä ei muuta johdu.[208]

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että kontradiktorisen periaatteen mukaan syyttäjän tulee antaa vastapuolelleen tieto kaikista hallussaan olevista relevanteista todisteista. Tämä koskee niin syytettyä vastaan kuin hänen puolestaankin puhuvia todisteita. Oikeus ei kuitenkaan ole EIT:n mukaan ehdoton, sillä rikosasiassa saattaa esiintyä syytetyn oikeuksien kanssa kilpailevia intressejä, joita tulee punnita vastakkain. Tällaisia ovat muun muassa kansalliseen turvallisuuteen, todistajien suojeluun tai poliisin tutkintamenetelmiin liittyvät intressit.[209] Puolustuksen oikeuksia rajoittavien toimenpiteiden on kuitenkin EIT:n mukaan oltava ehdottoman välttämättömiä ja syytetylle tästä aiheutunut haitta tulee kompensoida prosessuaalisin takein.[210]

Suomea koskeneessa Kuopila-tapauksessa[211] oli valittajan pyynnöstä toimitettu rikosasian hovioikeuskäsittelyvaiheessa lisätutkinta. Valittajaa itseään ei kuitenkaan lisätutkinnassa kuultu, mutta sen aikana hankittiin muita asiaa koskevia lisälausuntoja. Syyttäjä toimitti lisätutkintapöytäkirjan hovioikeudelle pyytäen sen huomioon ottamista. Samalla syyttäjä lausui käsityksenään,

---

[207] Kamasinski v. Austria (9.12.1989), kohdat 87–88.

[208] Foucher v. France -tapauksessa (18.3.1997), kohta 35, EIT totesi, että syytetyllä, joka puolustautui itse, tuli olla mahdollisuus perehtyä jutun kannalta keskeiseen esitutkintapöytäkirjaan. Se totesi vielä, että Kamasinski v. Austria (19.12.1989) ja Kremzow v. Austria (21.9.1993) -tapauksissa esitetyt perustelut, joiden mukaan on riittävää, että syytetyn asianajajalla on oikeus perehtyä jutun asiakirjoihin, eivät soveltuneet tähän tapaukseen. Ks. myös Frowein – Peukert, 1996, s. 297 ss.

[209] Vrt. kuitenkin esim. Edwards and Lewis v. the United Kingdom (GC, 27.10.2004), jossa EIT totesi EIS 6(1) artiklan rikkomuksen, kun valittajat eivät saaneet aineiston salassapidon vuoksi tilaisuutta selvitellä täydessä laajuudessaan jutun lopputuloksen kannalta ainakin potentiaalisesti relevanttia kysymystä siitä, olivatko peitetoimintaan osallistuneet poliisit tai poliisin ilmiantajat yllyttäneet heidät rikosten tekemiseen.

[210] Rowe and Davis v. the United Kingdom (16.2.2000), erityisesti kohdat 60–61. Tapauksessa EIT katsoi EIS 6(1) artiklaa loukatun sillä perusteella, että syyttäjä oli, tuomatta asiaa tuomioistuimen tietoon, päättänyt salata tiettyä asiaa koskevaa aineistoa julkisen edun perusteella. Ks. myös Dowsett v. the United Kingdom (24.6.2003). Tapauksessa Brandstetter v. Austria (28.8.1991), kohdat 67–68, EIT ei katsonut riittäväksi, että puolustuksella olisi ollut mahdollisuus pyytää lupa tutustua syyttäjän vakiintuneen käytännön mukaan tuomioistuimelle toimittamiin asiakirjoihin, joita ei annettu puolustukselle muuten tiedoksi. EIT:n mielestä tällainen epäsuora ja puhtaasti hypoteettinen mahdollisuus päästä tutustumaan asiakirjoihin ei ollut riittävä kompensoimaan puolustukselle aiheutunutta haittaa.

[211] Kuopila v. Finland (27.4.2000).

että tutkinnan yhteydessä hankitulla lausunnolla ei ollut asian kannalta merkitystä. Hovioikeus ei antanut lisätutkintapöytäkirjaa valittajalle tiedoksi eikä myöskään muuttanut käräjäoikeuden päätöstä. Päätöksensä perusteluissa se ei maininnut lisätutkintapöytäkirjaa. Valittaja sai kuitenkin myöhemmin tietoonsa lisätutkintapöytäkirjan ja pyysi KKO:lta valituslupaa saamatta sitä. Valittaja myös kanteli eduskunnan oikeusasiamiehelle. Apulaisoikeusasiamies antoi syyttäjälle huomautuksen katsoen, että lisätutkintapöytäkirjalla oli ollut merkitystä harkittaessa teon luonnetta ja siitä määrättävää rangaistusta. EIT totesi 6 artiklaa rikotun. Sen mielestä prosessuaalinen oikeudenmukaisuus oli edellyttänyt, että myös valittajalle olisi tullut antaa tilaisuus arvioida lisätutkintapöytäkirjan merkitystä ja painoarvoa sekä tehdä tarpeellisiksi katsomiaan huomautuksia.[212]

Tapauksessa M.S., joka myös koski Suomea,[213] todistajan hovioikeudelle määräajan jälkeen toimittamaa kirjelmää ei annettu tiedoksi jutun syyttäjälle eikä vastaajalle. Kirjelmässä todistaja ilmoitti peruuttavansa hovioikeudelle aiemmin antamansa lausuman, jossa hän kumosi käräjäoikeudelle antamansa lausuman. Hovioikeus totesi nimenomaisesti tuomiossaan, että peruutus johti siihen, että käräjäoikeudelle annettua lausumaa ei ollut syytä epäillä. EIT:n mukaan kirjelmä oli asian kannalta merkittävä ja vain asianosaiset olisivat kyenneet arvioimaan, vaatiko se heidän huomautuksiaan. Sen mukaan kysymys oli asianosaisten luottamuksesta tuomioistuimen toimintaan, mikä perustui muun muassa tietoon siitä, että heillä oli ollut tilaisuus lausua käsityksensä kaikista oikeudenkäyntiaineistoon sisältyvistä asiakirjoista. Koska KKO ei ollut antanut asiassa valituslupaa eikä puutetta näin ollen ollut voitu korjata siellä, EIT totesi asiassa 6(1) artiklan rikkomuksen.[214]

EIT on todennut rikkomuksen muun muassa silloin, kun kassaatiotuomioistuimessa valittajien asianajajille ei ollut annettu esittelevän tuomarin muistiota ja päätösluonnosta, vaikka ne oli annettu julkisasiamiehelle, ja kun he eivät olleet

---

[212] Ks. tapauksen kommentti Ervo, DL 2000, s. 1073 ss. Oleellista on Ervon mukaan muistaa ratkaisun perustelujen merkitys kontradiktorisuuden toteutumisen arvioinnissa. Perustelut palauttavat kontradiktorisessa menettelyssä tuomioistuimelle välitetyn informaation takaisin asianosaisille, mikä tarjoaa heille näin mahdollisuuden kontrolloida, että heidän esittämänsä prosessiaineisto on ymmärretty heidän tarkoittamallaan tavalla ja otettu ratkaisussa asianmukaisesti huomioon.

[213] M.S. v. Finland (22.3.2005).

[214] Ks. myös mm. Suomea koskeneet tapaukset Lomaseita Oy (5.7.2005); H.A.L. (27.1.2004); the Fortum Corporation (15.7.2003) sekä K.P. (31.5.2001). Kaikissa mainituissa tapauksissa EIT on todennut Suomen rikkoneen EIS 6 artiklaa tiedoksiannon osalta. Suomessa olisikin selvästi syytä kiinnittää huomiota asiakirjojen huolelliseen tiedoksiantoon asian osapuolille, ellei ole olemassa selvää ja hyväksyttävää perustetta pidättäytyä tiedoksiannosta. EIT on toistuvasti todennut, että kontradiktorisen periaatteen mukaan asiakirjat on annettava tiedoksi yhtä lailla molemmille osapuolille ja sen arviointi, onko tarvetta tehdä huomautuksia asiakirjan johdosta, on jätettävä asianosaisten itsensä harkintaan. Tiedoksiantovelvollisuus koskee niin asianosaisten toimittamaa kuin tuomioistuimen viran puolestakin hankkimaa selvitystä. Myös korkein oikeus on antanut lukuisia asiaa koskevia ennakkopäätöksiä, ks. esim. KKO 2000:9 ja KKO 2000:11.

saaneet vastata julkisasiamiehen lausuntoon.[215] Myös tuomioistuimen *ex officio* hankkima selvitys on annettava asianosaisille tiedoksi.[216]

Suomessa OK 17:8 (1052/1991) mahdollistaa tuomioistuimen oma-aloitteisen todisteiden hankinnan, milloin se katsoo tämän tarpeelliseksi. Lain sanamuoto ei rajoita todisteiden hankintaa rikosasiassa koskemaan pelkästään syytetylle edullisia todisteita, mutta lain esitöissä korostetaan, että tuomioistuimen puolueettomuuden kannalta on tärkeää, ettei tuomioistuin itse ryhdy hankkimaan yksinomaan syytetyn vahingoksi koituvaa selvitystä.[217]

Lisäksi on huomattava, että julkisuuslain[218] 11 §:n mukaan asianosaisella on oikeus saada asiaa käsittelevältä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Tästä voidaan poiketa esimerkiksi erittäin tärkeän yleisen edun vuoksi. Poikkeus ei kuitenkaan koske oikeudenkäynnin asianosaisen oikeutta saada tieto riita- tai rikosasian oikeudenkäyntiaineistoon kuuluvasta asiakirjasta.[219] Todistajan yhteystietoja ei kuitenkaan tarvitse antaa, jos tiedon luovutus vaarantaisi hänen turvallisuuttaan tai hänen etujaan ja oikeuksiaan.[220]

---

[215] Reinhardt and Slimane-Kaïd v. France (31.3.1998); Slimane-Kaïd v. France (25.1.2000); Slimane-Kaïd v. France (Nr. 2, 27.11.2003); Lilly France v. France (14.10.2003).

[216] Nideröst-Huber v. Switzerland (18.2.1997); Krčmář and Others v. the Czech Republic (3.3.2000). Ks. myös KKO 1994:26, jossa KKO viitaten EIS 6 artiklaan ja mm. EIT:n ratkaisuun Feldbrugge v. the Netherlands (29.5.1986) katsoi, että hovioikeuden viran puolesta hankkima selvitys olisi tullut antaa (siviiliasiassa) asianosaiselle tiedoksi, kun se oli vaikuttanut asian ratkaisuun.

[217] HE 15/1990 vp, s. 108. Ks. myös Virolainen, DL 1992, s. 31–32. Periaatteen on vahvistanut myös KKO ratkaisussaan KKO 1995:44, jossa se katsoo, että kyseistä lainkohtaa on poikkeussäännöksenä tulkittava ahtaasti. Tämän vuoksi hovioikeuden ei olisi tullut palauttaa juttua alioikeuteen syytettä tukevan lisäselvityksen hankkimiseksi.

[218] L viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999.

[219] Ks. myös KKO 2004:79, jossa KKO lausuu lainkohdasta selventävästi: *[T]ämän muutoin salassa pidettävän oikeudenkäyntiaineiston asianosaisjulkisuuden edellytyksenä ei ole, että tuomioistuimen ratkaisu perustuu tuollaiseen aineistoon.* Näin ollen asianosaisilla on hyvin laaja oikeus saada tietoonsa kaikki oikeudenkäynnissä esiintyvä materiaali riippumatta siitä, onko se tosiasiallisesti vaikuttanut tuomioistuimen ratkaisuun. Asianosaisilla on myös oltava mahdollisuus arvioida kaiken tuomioistuimelle toimitetun oikeudenkäyntiaineiston merkitystä asiassa.

[220] HE 30/1998 vp, s. 138–139 ja HaVM 31/1998 vp, s. 9. Salassapidettäviä yhteystietoja ei OikJulkL:n 5b §:n (624/1999) mukaan myöskään saa käsitellä julkisessa istunnossa eikä ottaa julkiseen ratkaisuun, ellei siihen ole painavaa syytä. Ks. HE 30/1998 vp, s. 114–115 ja HaVM 31/1998 vp, s. 23–24. Säännös on Konstarin mukaan selvästi tehostanut PeL 10 §:ssä turvattua yksityiselämän suojaa ja yleisemminkin yksityisyyden suojaa. Konstari, LM 1999, s. 948. Ks. rikosasian oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta tarkemmin Virolainen – Pölönen, 2003, s. 321–334. Vireillä on kuitenkin tällä hetkellä oikeudenkäynnin julkisuutta yleisissä tuomioistuimissa ja hallintotuomioistuimissa koskeva kokonaisuudistus, jonka tavoitteena on yleisesti oikeudenkäynnin julkisuuden lisääminen. Myös asiakirjojen julkisuutta ehdotetaan laajennettavaksi nykyisestä. Ks. HE:t 12–13/2006 vp.

EIS 6 artiklan mukaiseen oikeuteen saada tieto asiakirjoista liittyy läheisesti myös EIS 5(4) artikla, jonka mukaan jokaisella vapaudenriiston kohteeksi joutuneella on oikeus saattaa vapaudenriiston laillisuus tutkittavaksi tuomioistuimessa.[221] Tämä käsittää muun muassa tietyissä tapauksissa oikeuden saada tieto esitutkinta-asiakirjoista, jotta vangitsemisen perusteena olevat seikat voidaan tehokkaasti riitauttaa. Tämäkään oikeus ei ole ehdoton, vaan sitä voidaan rajoittaa muun muassa tutkinnallisista syistä, mikäli on esimerkiksi vaaraa siitä, että epäilty hävittää todisteita tai pyrkii muuten vaikeuttamaan esitutkinnan suorittamista. Puolustuksen oikeuksia ei kuitenkaan saa olennaisella tavalla rajoittaa, ja esimerkiksi vankeuden laillisuuden arvioinnin kannalta olennainen tieto on annettava vangitun tai hänen avustajansa saataville.[222]

Se, että puolustukselta evätään mahdollisuus tutustua kaikkiin jutun asiakirjoihin, on omiaan aiheuttamaan paitsi prosessuaalista epätasa-arvoa osapuolten välille, myös prosessin viivästystä. Ääritapauksessa asianosainen saattaa joutua nostamaan jopa erillisen oikeudenkäynnin saadakseen asiakirjat nähtäväkseen, mikä tietysti viivyttää pääasian ratkaisemista. Pienemmänkin haitan tapauksessa asianosainen saattaa joutua hakemaan muutosta päästäkseen muutoksenhakuprosessin aikana tutustumaan asiakirjoihin.

2.2.2 Syytetyn oikeus kuulustella ja kuulustuttaa todistajia

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6(3) artiklan d-kohdan mukaan syytetyllä on oikeus kuulustella tai antaa kuulustuttaa häntä vastaan käytettäviä todistajia sekä saada *equality of arms* -periaatteen mukaisesti kutsutuksi ja kuulustelluksi itse hankkimiaan todistajia. Käytännössä myös tätä sopimuskohtaa, kuten 6(3) artiklaa yleensäkin, luetaan yhdessä 6(1) artiklan kanssa, joka myös asettaa todistelulle tiettyjä vaatimuksia.[223] Syytetyn todistajankuulusteluoikeus on kontradiktorisen prosessin ydin, mikä käy hyvin ilmi EIT:n lausumasta Kostovski -tuomiossa: ***[I]n principle, all the evidence must be produced in the presence of the accused at a public hearing with a view to adversarial argument.***[224] Vastavuoroisen

---

[221] *[E]veryone who is deprived of his liberty by arrest or detention shall be entitled to take proceedings by which the lawfulness of his detention shall be decided speedily by a court and his release ordered if the detention is not lawful.* Ks. artiklakohdan tulkinnasta Pellonpää, 2005, s. 307–323.

[222] Ks. esim. tapaukset Lamy v. Belgium (30.3.1989); Shishkov v. Bulgaria (9.1.2003) ja Migon v. Poland (25.6.2002). Ks. myös Frommelt v. Liechtenstein (24.6.2004), kohdat 33–34, jossa EIT katsoi, että lykkäyksen pyytämättä jättäminen asiakirjoihin tutustumista varten perusti yksiselitteisen luopumisen oikeudesta tehokkaaseen valmisteluun.

[223] Ks. esim. Kostovski v. the Netherlands (20.11.1989), kohta 39.

[224] Kostovski, kohta 41. Ks. myös Trechsel, 2000, s. 913. Trechsel myös huomauttaa, että todistajankuulusteluoikeus luo syytetylle aktiivisen roolin rikosprosessissa eikä häntä käsitetä vain passii-

kuulemisen periaate (*audiatur et altera pars / audi alteram partem*) on jo varhain tunnustettu yleiseksi oikeusperiaatteeksi myös Euroopan unionin oikeudessa.[225]

Suomen oikeudessa syytetyn oikeus tulla kuulluksi on taattu ROL 6 luvun 7 §:n 4-kohdassa, jonka mukaan *[P]ääkäsittelyssä on – – vastaajalle varattava tilaisuus lausua vastapuolen perusteluiden johdosta*. Edelleen 5-kohdassa lausutaan, että on *[k]uultava asianomistajaa ja vastaajaa todistelutarkoituksessa sekä otettava vastaan muu todistelu*. Todistajan kuulemista sääntelee rikosprosessissa, kuten siviiliprosessissakin, OK 17 luku. Sen 33 §:n (690/1997) mukaan todistajan kuulustelun aloittaa hänet nimennyt osapuoli, minkä jälkeen todistajaa kuulustelee hänet nimenneen asianosaisen vastapuoli.[226] Niin kutsuttu syytetyn kyselyoikeus[227] ilmaistaan siis tässä lainkohdassa. Mikäli todistajaa tai muuta asianosaista ei kuulla pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti tai häntä kuullaan syytetyn läsnä olematta, syytetylle on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä OK 17 luvun 34 § 2 mom:n ja 34a § 2 mom:n (360/2003) mukaan.[228]

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen näkökulmasta kysymys todisteiden sallittavuudesta (*admissibility*) kuuluu lähtökohtaisesti kansallisella tasolla säädeltäviin kysymyksiin samoin kuin todisteiden näyttäarvon harkinta (*assessment*)

---

viseksi oikeudenkäynnin kohteeksi. Mts. 910. Ks. todistajankuulusteluoikeudesta EIT:n mukaan myös Bourmanne, Rev.trim.dr.h. 1995, s. 41 ss.

[225] Ks. asiat 32/62, Alvis, ECR [1963], p. 49 sekä 17/74, Transocean Marine, ECR [1974], p. 1063. *Audiatur et altera pars* -periaate muodostaa yhteisöoikeudessa puolustuksen oikeuksien kivijalan ja se on erityisen tärkeässä asemassa silloin, kun komissio on aloittanut prosessin yksityistä henkilöä vastaan. Ks. esim. asia C-135/92, Fiskano, ECR [1994], p. I-2885. Ks. myös Tridimas, 1999, s. 249–254.

[226] Ks. tarkemmin vuorokuulustelujärjestelmästä Pölönen, 2003, s. 350 ss. sekä todistajan kuulustelutekniikasta suomalaisessa rikosprosessissa Könönen, DL 1999, s. 458 ss. Könösen mukaan todistajan tulee lähtökohtaisesti pysyä hänelle ilmoitetussa todistusteemassa, mutta siitä poikkeaminen ei ole ehdottoman kiellettyä. Rajoja tälle poikkeamiselle asettaa mm. syytteen teonkuvaus. Mts. 461–462. Mielestäni todistusteemasta poikettaessa olisi tarkkailtava myös syytetyn oikeuksien toteutumista siten, että poikkeamalla ei tosiasiassa tehdä tyhjäksi hänen kuulustelu- ja puolustautumisoikeuttaan. Jos todistaja yllättäen kertoo jostakin aiemmin esiintuomattomasta, jutun kannalta merkityksellisestä seikasta, ei puolustuksella kenties ole käytännössä mitään mahdollisuutta ottaa asiaan kantaa ”kylmiltään”. Puheenjohtajan on tällöin prosessinjohdollaan annettava puolustukselle tarpeellinen mahdollisuus perehtyä uuteen seikkaan.

[227] Virolainen, DL 1992, s. 9–10.

[228] Virolainen katsoo nähdäkseni, että vaikka syytetty tahtoisi luopua kyselyoikeutensa käyttämisestä, tämä ei silti vapauttaisi tuomioistuinta varaamasta hänelle oikeutta kuulustella vastapuolen todistajia. Kuulustelutilaisuuden saatuaan syytetty ja/tai hänen avustajansa voisivat päättää, mitä kysymyksiä – jos mitään – he haluavat esittää todistajalle. Ks. Virolainen, DL 1992, s. 26. Tässä mielessä oikeudesta ei näin ollen voitaisi luopua (*waiver*). Tiedossani ei ole yhtään tapausta EIT:sta, jossa kysymystä ennakollisesta luopumisesta olisi käsitelty, mutta saattaa hyvinkin olla, että tämä katsottaisiin EIT:ssakin sellaiseksi absoluuttiseksi oikeudeksi, josta ei voi luopua. Syytettyhän ei loppujen lopuksi voi etukäteen tietää, mitä todistaja tulee häntä kuultaessa kertomaan, jolloin hän ei voi myöskään arvioida kyselyoikeutensa tarvetta ennen kuin on kuullut todistajan kertomuksen.

kuuluu kansallisille tuomioistuimille.[229] EIT:n tehtävänä on sen arvioiminen, onko menettely kokonaisuudessaan, todistelukysymykset ja erityisesti todistelun vastaanottamisen tapa mukaan luettuna, ollut oikeudenmukainen.[230] Tässä harkinnassa se ottaa huomioon niin EIS 6(1) artiklan, 6(2) artiklan syyttömyysolettaman kuin 6(3)(d) artiklassa määritellyt erityiset todistelua koskevat säännötkin.[231]

> EIT:n näkökanta ilmenee selvästi esimerkiksi Khan-tapauksessa, jossa se lausuu: *[i]t is not the role of the Court to determine, as a matter of principle, whether particular types of evidence – for example, unlawfully obtained evidence – may be admissible or, indeed, whether the applicant was guilty or not. The question which must be answered is whether the proceedings as a whole, including the way in which the evidence was obtained, were fair. This involves an examination of the "unlawfulness" in question and, where violation of another Convention right is concerned, the nature of the violation found.*[232]

EIS:n valvontaelinten oikeuskäytännöstä voidaan johtaa muutamia yleisiä todistajankuulustelua koskevia periaatteita.[233] Ensinnäkin todistajan käsite on sopimuksessa autonominen ja riippumaton siitä, kuinka se on määritelty kansallisessa laissa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen järjestelmässä käsite "todistaja" kattaa kaikki ne henkilöt, joiden lausuma otetaan huomioon tuomioistuimessa.[234] Esimerkiksi nimetön ilmiantaja tai vain esitutkinnassa kuultu henkilö voi olla "todistaja" sopimuskohdan tarkoittamassa merkityksessä.[235] Suomen oikeusjärjestelmän mukainen rikosasian asianomistaja voi siis myös olla "todistaja" EIS:n tarkoittamassa merkityksessä, mikäli häntä kuullaan todistelutarkoituksessa.

---

[229] Ns. neljännen tuomioistuinasteen doktriinista johtuu, että EIT ei normaalisti käsittele kysymyksiä siitä, olisiko jotain tiettyä todistajaa pitänyt kuulla tai mikä arvo jollakin todistuksella on. Ks. Ovey – White, 2002, s. 185. Ks. myös Perna v. Italy (6.5.2003), kohta 29.

[230] Ks. esim. Windisch v. Austria (27.9.1990), kohta 25. Pellonpää, 2000, s. 370. Lähtökohtaisesti todistajien kuulustelun tulisi myös hovioikeudessa tapahtua samalla tavalla kuin alioikeudessa. Ks. tästä Liljenfeldt – Latvala, DL 1990, s. 461. Jos kansallisten todistelua koskevien sääntöjen soveltaminen on johtanut lopputulokseen, joka on ilmeisen *unfair*, ovat EIS:n valvontaelimet yleensä ilmaisseet oman kantansa asiasta kansallisille viranomaisille. Ks. esim. Ferrantelli and Santangelo v. Italy (7.8.1996), sekä EIOT:n asiassa 2.3.1995 antama raportti.

[231] Ks. Starmer et al., 2001, s. 189. EIS 6(2) artiklan syyttömyysolettamasta katsotaan myös seuraavan, että todistustaakka kuuluu normaalisti syyttäjälle, ks. esim. Salabiaku v. France (7.10.1988), kohdat 26–28. Ks. tästä myös Stavros, 1993, s. 222–225. Todistustaakan kääntämisestä ks. myös Träskman, NTfK 1998, s. 352 ss.

[232] Khan v. the United Kingdom (12.5.2000), kohta 34.

[233] Ks. Starmer et al., 2001, s. 190.

[234] Ks. Bönisch v. Austria (6.5.1985), kohdat 31–32; Kostovski v. the Netherlands (20.11.1989), kohdat 40–41; Luca v. Italy (27.2.2001), kohta 41. Ks. todistajan käsitteestä EIT:n oikeuskäytännössä myös Tapanila, 2004, s. 6–9.

[235] Ks. edellä mainittujen lisäksi Windisch v. Austria (27.9.1990), kohta 23.

Toisekseen kaikki todistelu tulisi pääsääntöisesti esittää syytetyn läsnäollessa julkisessa oikeudenkäynnissä.[236] Yleensä syytetyn tulisi olla fyysisesti läsnä, mutta joissakin tapauksissa pelkkä avustajan läsnäolo voi olla riittävää, mikäli esimerkiksi todistajien suojelunäkökohdat edellyttävät todistelun tapahtuvan syytetyn poissaollessa.[237] Todistajien kuulemisen tulisi myös olla vastavuoroista (*adversarial*) ja syytetylle tulisi antaa asianmukainen ja riittävä tilaisuus kuulustella tai kuulustuttaa häntä vastaan esiintyviä todistajia. Tämä voi tapahtua joko silloin, kun todistaja antaa kertomustaan esimerkiksi esitutkinnassa taikka myöhemmin oikeudenkäynnin kuluessa.[238]

Ihmisoikeussopimuksen 6(3) artiklan d-kohdan sanamuoto näyttäisi antavan jokaiselle rikosasian vastaajalle oikeuden vaatia kaiken näytön esittämistä oikeudenkäynnissä suullisesti ja myös oikeuden saada aina kuulustella tai kuulustuttaa vastapuolen todistajia. Oikeus todistajainkuulusteluun ei kuitenkaan ole aivan näin laaja, vaan siihen kohdistuu tiettyjä rajoituksia ja sitä punnitaan suhteessa jutun muiden osapuolten oikeuksiin. Syytetyn kuulusteluoikeuden rajoittaminen saattaa olla tarpeen esimerkiksi tasapainon saavuttamiseksi syyttäjän ja puolustuksen välillä taikka todistajan oikeuksien turvaamiseksi. Syytetyllä ei välttämättä ole oikeutta saada kuulustuttaa jokaista haluamaansa todistajaa, vaan harkintavaltansa nojalla ja yhdenvertaisuutta kunnioittaen tuomioistuimella on mahdollisuus evätä asian selvittämisen kannalta tarpeettomaksi katsomiensa todistajien kuuleminen.[239] Koska todistelu vie merkittävän osan varsinaiseen suul-

---

[236] Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain, (6.12.1988), kohta 78; Kostovski v. the Netherlands (20.11.1989), kohta 41.

[237] Ks. esim. Doorson v. the Netherlands (26.3.1996), kohdat 73–76.

[238] Kostovski v. the Netherlands (20.11.1989), kohta 41. Välttämätöntä ei kuitenkaan aina ole se, että syytetty pääsee henkilökohtaisesti esittämään kysymyksiä häntä vastaan todistaville henkilöille, kunhan puolustus on muutoin voinut osallistua oikeudenkäyntiin täysimääräisesti. EIT on pannut vähemmän painoa sille kysymykselle, kuka kuulustelee todistajat, kuin sille, mikä on todistajien kuulustelujen sisältö. Muun muassa tapauksissa Bricmont v. Belgium (7.7.1989); Artner v. Austria (28.8.1992) sekä 19331/92, Liefveld v. the Netherlands (dec.11.1.1994) valvontaelimet ovat pitäneet oikeudenkäyntiä oikeudenmukaisena, vaikkei syytetty olekaan henkilökohtaisesti päässyt kuulustelemaan todistajia.

Ks. myös KKO 1997:128, jossa KKO ei katsonut EIS 6(3) artiklan d-kohdassa ja KP-sopimuksen 14(3) artiklan e-kohdassa mainittua kuulusteluoikeutta loukatun, kun rikosasian vastaaja oli laillisetta syyttä jäänyt pois lykätystä istunnosta, jossa kuultiin silminnäkijätodistajaa. Hän ei myöskään ollut asiamiehen välityksin edustettuna. KKO katsoi, että vastaajan oikeusturvaa ei ollut rikottu, kun hänelle oli varattu mahdollisuus olla saapuvilla ja kuulustella todistajaa, mutta hän ei ollut tuota mahdollisuutta tahtonut käyttää.

[239] Engel and Others v. the Netherlands (8.6.1976), kohta 91. Ks. myös Tapanila, 2004, s. 99–104; Pellonpää, 2000, s. 374; Digest 2, s. 881–882 sekä valitus 28867/95, M.K. v. Austria (dec. 2.7.1997), jossa EIOT lausuu: ***[W]ith regard to the hearing of witnesses, a distinction should be made between witnesses against and witnesses for the accused. In respect of the former, an accused should, as a rule, be given an adequate and proper opportunity to challenge and question a witness against him, either at the time the witness was making the statement or at some later stage. In respect of the witnesses on behalf of the accused, only exceptional circumstances could lead the Convention***

liseen käsittelyyn kuuluvasta ajasta ja siihen liittyvät syytetyn oikeudet ovat oikeudenmukaisuuden kannalta erittäin keskeisiä, tarkastellaan seuraavassa lähemmin ihmisoikeussopimuksen valvontaelinten linjauksia eräiden todistelussa esille tulevien kysymysten sekä syytetyn kyselyoikeuden suhteen.

2.2.2.1 Esitutkintakertomusten käyttö todistelutarkoituksessa

Esitutkintapöytäkirjojen tai vastaavien käyttö todisteena oikeudenkäynnissä ei ole kontradiktorisuuden vaatimuksesta huolimatta EIS:n valossa täysin kiellettyä. Tuomion perustaminen tällaiseen aineistoon edellyttää kuitenkin siis yleensä, että syytetyllä on – ainakin avustajansa välityksellä – ollut jossain vaiheessa mahdollisuus esittää kysymyksiä häntä vastaan esiintyville todistajille.[240]

> Tapauksessa Isgrò EIT ei katsonut sopimusta rikotun, kun tuomio osaltaan perustui todistajan tutkintatuomarille antamiin lausuntoihin, jotka luettiin oikeudenkäynnissä. EIT otti huomioon muun muassa sen, että syytetyllä oli ollut tilaisuus esittää todistajalle kysymyksiä tutkintatuomarin edessä, sekä sen, että tuomio ei perustunut yksinomaan viitattuihin lausuntoihin.[241]
>
> Asch-tapauksessa oli kyseessä väkivaltarikos, jonka käsittely oikeudessa perustui uhrin asiasta tekemään rikosilmoitukseen, jonka hän sittemmin peruutti. Oikeudenkäynnissä uhri, joka oli syytetyn avopuoliso, kieltäytyi todistamasta, mihin hänellä kansallisen lain mukaan oli oikeus. Tuomio perustettiin

---

organs to conclude that a refusal to hear such witnesses violated Article 6 (Art. 6) of the Convention.

Vrt. myös tapaukset Vidal v. Belgium (22.4.1992), ja Pisano v. Italy (27.7.2002). Ensin mainitussa EIT totesi EIS 6 artiklan rikkomuksen, sillä tuomioistuin ei ollut perustellut päätöstään jättää syytetyn haluamat todistajat kuulematta. Jälkimmäisessä tapauksessa tuomioistuin taas oli tehnyt erillisen päätöksen todistajan kuulematta jättämisestä ja lisäksi tuomiossa eritellyt näyttöä siten, että siitä selvästi kävi ilmi, että mainitun todistajan kuuleminen oli ollut tarpeetonta. Ks. myös Trechsel, 2000, s. 914–917.

Suomessa tuomioistuin voi OK 17:7:n (571/1948) nojalla evätä asian selvittämisen kannalta tarpeettomaksi katsomansa todistajan kuulustelun. Ks. tästä Virolainen, 1988, s. 79 ja 111.

[240] Ks. esim. valitus 26304/95, Lindqvist v. Sweden, (dec. 22.10.1997). Suomen oikeudessa esitutkintapöytäkirjojen käytön kielto on ilmaistu OK 17:11:ssa (690/1997). Jo ennen säännöksen voimaantuloa katsottiin yleisesti, että esitutkintapöytäkirjaa ei sellaisenaan saanut hyödyntää tuomiossa oikeudenkäyntiaineistona, ks. mm. Virolainen, DL 1992, s. 11–13 sekä Jonkka, LM 1992, s. 712. Kielto ei ole kuitenkaan ehdoton, vaan siitä voidaan poiketa, jos todistajaa ei voida kuulla pääkäsittelyssä tai sen ulkopuolella (OK 17:11.3). Myös esitutkinnassa tehtyä kuva- tai äänitallennetta voidaan käyttää tuomioistuimessa todisteena, mikäli todistaja on alle 15-vuotias tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt. Tällöin on syytetylle kuitenkin tullut varata tilaisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä (17:11.2; 360/2003). Liljenfeldt on huomauttanut, että tämän kaltaiseen todisteluun on aina suhtauduttava varovaisuudella, sillä kun mahdollisuus kysymysten esittämiseen tapahtuu aikaisessa vaiheessa (esitutkinnassa), saattaa kokonaiskuva tilanteesta olla vaillinainen. Silloin ei ole helppoa esittää kaikkia tarpeellisia kysymyksiä samalla tavalla kuin pääkäsittelyssä. Lisäksi tuomarit eivät ole läsnä esittämässä tarkentavia tai selventäviä kysymyksiä. Ks. Liljenfeldt, Oikeus 2000, s. 399.

[241] Isgrò v. Italy (19.2.1991), kohta 34.

sen vuoksi uhrin poliisitutkinnassa antamiin kirjattuihin lausuntoihin, häntä kuulustelleen poliisin kertomukseen sekä kahteen yhtäpitävään lääkärintodistukseen. EIT ei katsonut tässäkään tapauksessa EIS 6(1) ja 6(3)(d) artikloita rikotun.[242]

Sen sijaan Unterpertinger-tapauksessa EIT totesi rikkomuksen, kun valittaja oli tuomittu rangaistukseen lähiomaisten esitutkinnassa antamien kertomusten perusteella. Mainitut henkilöt kieltäytyivät todistamasta oikeudenkäynnissä ja sen vuoksi heidän esitutkinnassa antamansa kertomukset luettiin tilaisuudessa ääneen. Koska syytetyllä ei missään vaiheessa ollut ollut mahdollisuutta kuulustella todistajia, katsottiin EIS 6(1) ja 6(3)(d) artikloita rikotun.[243]

---

[242] Asch v. Austria (26.4.1991), kohdat 25–28. Vrt. KKO 1995:66 (ään.), jossa oikeus mm. EIS 6(3) artiklan d-kohtaan viitaten kumosi törkeästä rattijuopumuksesta annetun tuomion. Syytteen tueksi esitetty ainoa näyttö oli saatu tuomitun lähiomaista alustavasti puhutelleelta poliisilta, jota kuultiin viitatun lähiomaisen kieltäydyttyä sukulaisuuteensa vedoten todistamasta. Ks. myös KKO 1996:50 ja KKO 2000:71 (ään.). Virolainen – Pölönen, 2003, s. 358, katsoo korkeimman oikeuden linjan muuttuneen mainittujen ratkaisujen myötä ihmisoikeusystävällisemmäksi, kun se syytetyn kyselyoikeuden loukkaamistapauksissa suoraan hylkää syytteen menettelyvirheen perusteella eikä palauta juttua alempiin oikeuksiin.

[243] Unterpertinger v. Austria (24.11.1986), kohdat 31–33. EIT kuitenkin totesi, että lakiin perustuva oikeus (esimerkiksi lähisukulaisuuden perusteella) kieltäytyä todistamasta ei sinänsä ole vastoin EIS 6 artiklan määräyksiä. Samoin se totesi, että todistamasta kieltäytyneen henkilön esitutkinnassa antaman kertomuksen ääneen lukeminen oikeudenkäynnissä ei sinänsä ole sopimuksen vastaista, kunhan puolustuksen oikeudet muutoin turvataan. Ks. kohdat 30–31. Ks. myös Möller, LM 1990, s. 586, jonka mukaan selostetun tapauksen valossa on selvää, että EIS ei merkitse kieltoa hyödyntää syytettä tukevana näyttönä muutakin kuin välittömästi pääkäsittelyssä esitettyä aineistoa.

Vrt. tapaus KKO 2000:71 (ään.), jossa syytetyn oikeuksia katsottiin rikotun, kun tapauksen asianomistajana ollut syytetyn kihlattu oli kieltäytynyt kertomasta oikeudenkäynnissä syytetyn tekemäksi väitetystä pahoinpitelystä ja tuomio oli alemmissa oikeusasteissa perustettu esitutkintapöytäkirjan kertomukseen. KKO katsoi, että koska muuta näyttöä ei juuri ollut eikä vastaaja ollut missään vaiheessa päässyt esittämään asianomistajalle kysymyksiä, syyte oli hylättävä. EIT:n syytetyn kyselyoikeutta koskevan ratkaisukäytännön valossa ratkaisun lopputulos on epäilemättä oikea; syytetyn on jossakin prosessin vaiheessa päästävä tekemään todistajalle kysymyksiä, jotta tuomio voitaisiin yksinomaan tai pääasiallisesti perustaa todistajalta saatuun kertomukseen. Näin myös Ervo, LM 2000, s. 992, av. 29. KKO:n ratkaisu on sen sijaan herättänyt kritiikkiä asianomistajan kieltäytymisoikeuden suhteen. Virolaisen mukaan ratkaisussa on murrettu asianomistajan lähisukulaisuuteen perustuva suoja sallimalla hänen esitutkintakertomuksensa lukeminen. Hänen mukaansa ratkaisu on ristiriidassa KKO:n aiemman tulkintakäytännön (KKO 1995:66, 1993:101 ja 1987:93) kanssa. Ks. Virolainen, DL 2000a, s. 669 ss. sekä Pölönen, 2003, s. 279. Syyte olisi heidän mukaansa siis tullut hylätä jo sillä perusteella, että kihlatulla on oikeus halutessaan olla kokonaan todistamatta, ja kun hän on tällaisen tahdon ilmaissut, sitä olisi tullut kunnioittaa.

Mielenkiintoinen on tapauksessa eri mieltä olleen oikeusneuvos Arposen lausunto, jossa hän punnitsee vastakkain syytetyn kuulusteluoikeutta sekä asianomistajan (syytetyn kihlattu) oikeutta perustuslailla turvattuun yksityis- ja perhe-elämään. Hän olisi käyttänyt esitutkintakertomusta todisteena, koska tapauksen olosuhteet huomioon ottaen hän katsoi varsin todennäköiseksi, että vastaaja oli painostanut asianomistajaa olemaan lausumatta asiassa tuomioistuimissa. Nähdäkseni Arponen osuu pohdinnassaan tapauksen kaltaisissa perheväkivaltatilanteissa varsin yleiseen ja hankalasti ratkaistavaan ongelmaan. Tällaisissa tapauksissa olisi paikallaan kokonaisperusoikeudellinen (tai -ihmisoikeudellinen) tulkinta, jossa myös uhrin oikeudet otetaan huomioon. Syytetyn

Artner-tapauksessa kiskontajutun väitettyä uhria ei lykkäyksenkään jälkeen saatu haastetuksi oikeuteen hänen olinpaikkansa muutosten johdosta. Sen vuoksi hänen poliisille ja tutkintatuomarille antamansa lausunnot luettiin oikeudenkäynnissä. EIT ei kuitenkaan katsonut (äänin 5–4) sopimuskohtaa loukatun, vaikka syytetyllä ei missään vaiheessa ollut ollut tilaisuutta esittää kysymyksiä uhrille. Se otti huomioon tapauksen olosuhteet sekä sen, että muu oikeudenkäyntiaineisto tuki uhrin kertomusta.[244]

Sen sijaan Saïdi-tapauksessa EIT katsoi sopimuskohtaa rikotun, kun huumerikoksista annettu tuomio perustui yksinomaan sellaisten todistajien antamiin lausuntoihin, joille syytetty ei ollut voinut esittää kysymyksiä. Todistajat, jotka olivat itsekin huumeiden käyttäjiä, olivat muun muassa tunnistaneet syytetyn osittain valokuvien perusteella, osin erikoispeilin kautta. Asiassa ei esitetty muuta näyttöä mainittujen todistajankertomusten lisäksi.[245]

Esitutkintakertomusten käyttöä todisteena koskevasta EIT:n oikeuskäytännöstä voidaan päätellä, että esitutkintakertomuksen käyttö todistelutarkoituksessa oikeudenkäynnin aikana voi olla sallittua, mikäli muuta todistelua on vaikea saada esimerkiksi todistajan kieltäytymisen vuoksi. Tuomiota ei kuitenkaan saa perustaa yksin esitutkintakertomuksesta saatavaan näyttöön ja syytetyllä on yleensä oltava jossakin muodossa tilaisuus riitauttaa kertomuksesta saatavan näytön luotettavuus.

2.2.2.2 ”Toisen käden” tiedot

Esitutkintapöytäkirjojen käyttämisen lisäksi voi joskus myös olla sallittua ottaa vastaan nk. kuulopuhetodistelua (*hearsay evidence*) tai muuta toisen käden tie-

---

kuulusteluoikeus ei ole sillä tavalla rajoittamaton, etteikö sitä voitaisi esimerkiksi todistajan suojelun nojalla rajoittaa. Todistajien suojelu on kuitenkin meillä vielä kehittymätöntä, kuten myös Pölönen, 2003, s. 272, huomauttaa.

[244] Artner v. Austria (28.8.1992), kohdat 16–24. Vrt. KKO 1995:5, jossa törkeää varkautta koskeva tuomio kumottiin ja juttu palautettiin alioikeuteen muun muassa EIS 6(3) artiklan d-kohtaan viitaten, koska asian käsittelystä kihlakunnanoikeudessa poissa olleen asianomistajan esitutkinnassa antama ilmoitus kellon anastamisesta ja sen arvosta oli ainoa näyttö eikä syytetyllä ollut ollut missään vaiheessa tilaisuutta esittää asianomistajalle kysymyksiä.

[245] Saïdi v. France (20.9.1993), kohdat 41–44. Vrt. KKO 1991:84 (ään.), jossa syytteen kiistänyt henkilö oli tuomittu huumerikoksesta aikaisemmin vastaavanlaisesta rikoksesta tuomittujen henkilöiden kertomusten perusteella ilman, että näitä henkilöitä olisi kuultu oikeudenkäynnissä. Viitaten muun muassa EIS 6(3) artiklan d-kohtaan KKO kumosi alempien oikeusasteiden päätökset ja palautti asian alioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi, koska syytetylle ei ollut varattu tilaisuutta kuulustuttaa häntä vastaan todistaneita. Tapausta on kommentoinut Scheinin, LM 1991, s. 1099 ss., ks. erityisesti s. 1102. Vrt. Virolainen, DL 1992, s. 19–21. Ks. myös Jonkka, LM 1992, s. 713–714. Ks. lisäksi Delta v. France (19.12.1990), jossa syytetty oli tuomittu ryöstöstä kahden todistajan kertomusten perusteella. Mainitut todistajat eivät syyttäjän ponnisteluista huolimatta saapuneet oikeudenkäyntiin eikä muuta merkittävää näyttöä asiassa ollut. Tuomioistuin ei ollut yrittänyt turvata todistajien saapumista käsittelyyn. Oikeudenkäynnissä kuultiin todistajien kertomusten sisältöä heitä esitutkinnassa kuulustelleen poliisin kertomana. EIT katsoi EIS 6(1) ja 6(3)(d) artikloita loukatun.

toa.[246] Tällöin on kuitenkin aina varmistauduttava siitä, että syytetylle jää edelleen mahdollisuus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Toisen käden todisteisiin voidaan joutua nojautumaan esimerkiksi tapauksissa, joissa todistaja on kuollut tai vakavasti sairas, hän on kadonnut tai piileskelee tai on liian peloissaan tullakseen todistamaan.

> Italiaa koskeneessa Ferrantelli and Santangelo -tapauksessa, jossa valittajat olivat syytettynä murhasta, tuomioistuin nojasi kirjattuun kertomukseen, jonka oli antanut syytettyjen rikoskumppani, joka oli kuollut epäilyttävissä olosuhteissa ennen oikeudenkäyntiä. Tapauksessa oli myös muita syyllisyyden puolesta puhuvia todisteita, kuten syytettyjen tunnustus, jonka he olivat kuitenkin myöhemmin peruuttaneet. EIT ei tässä tapauksessa pitänyt kirjallisen kertomuksen käyttämistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta loukkaavana, koska viranomaisia ei voitu pitää vastuussa todistajan kuolemasta. Tämä seikka yksinään ei tehnyt oikeudenkäyntiä epäoikeudenmukaiseksi. EIT pani painoa myös sille seikalle, että kansallinen tuomioistuin oli tuomiossaan ottanut huomioon, että kuollut todistaja oli muuttanut kertomustaan useita kertoja.[247]
>
> Belgiaa koskeneessa Bricmont-tapauksessa Belgian prinssi vapautettiin todistamasta sairauden perusteella. EIT katsoi 6 artiklaa loukatun, sillä syytetyllä olisi tullut olla tilaisuus kuulustella todistajaa, koska syytteet perustuivat olennaisesti juuri todistajan kertomukseen.[248]
>
> Tapauksessa M.K. henkilöä syytettiin laittomasta seksistä nuoren pojan kanssa. Puolustus halusi kuulla poikaa oikeudenkäynnissä voidakseen esittää tälle kysymyksiä. Tuomioistuin kieltäytyi tästä, sillä poika oli psykiatrisessa hoidossa ja todistuksen antaminen olisi vahingoittanut hänen mielenterveyttään. Sen sijaan oikeus kuuli todistajana psykiatria, joka oli kuulustellut poikaa tuomioistuimen ohjeiden mukaisesti. Puolustus ei vastustanut tätä toimitusta eikä pyytänyt olla läsnä poikaa haastateltaessa. EIOT ei pitänyt tätä 6 artiklan loukkauksena korostaen, että uhrin oikeuksiakin on suojeltava, ja että puolustuksella oli mahdollisuus kuulustella pojan kuulemisen suorittanutta psykiatria. Asiassa esitettiin myös muuta näyttöä.[249]

---

[246] Kuulopuhetodistelulla tarkoitetaan, että prosessiin osallistumattomalta henkilöltä kuultua tai muuten toisesta havaittua seikkaa käytetään todisteena tämän toisen henkilön lausumassa väitettyjen tai viitattujen seikkojen olemassaolon todennäköisyydestä. Pölönen, 2003, s. 49. Suomessa kuulopuhetodistelun esittämistä ei vapaasta todistusteoriasta johtuen ole sinänsä kielletty, mutta käytännössä tällaisen todistelun todistusarvo on välittömän todistelun todistusarvoa huomattavasti heikompi. Ks. mts. 200–202.

[247] Ferrantelli and Santangelo v. Italy (7.8.1996), kohdat 51–52.

[248] Bricmont v. Belgium (7.7.1989), kohdat 78–85. Samassa tapauksessa (kohta 77) EIT kuitenkin lausui, että useissa Euroopan maissa voimassa olevat säännöt korkea-arvoisten henkilöiden oikeudesta kieltäytyä todistamasta eivät sellaisenaan ole vastoin EIS 6 artiklaa.

[249] Valitus 28867/95, M.K. v. Austria (dec. 2.7.1997). Sittemmin myös EIT on hyväksynyt, että erityisesti lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevissa tapauksissa uhria suojataan varsin voimakkaasti. Tapauksessa S.N. v. Sweden (2002) asianomistajana olleen lapsen kuulustelu oli videoitu ja osin nauhoitettu ja nauhat esitettiin oikeudessa. Valittaja tai hänen avustajansa ei ollut missään vaiheessa esittänyt kysymyksiä asianomistajalle, vaikka avustajalla olisikin ollut mahdollisuus

> Tapauksessa Trivedi syytettynä ollut lääkäri oli tuomittu kirjanpitorikoksesta päätodistajan ollessa vanha potilas, joka oli niin heikossa kunnossa, ettei voinut esiintyä oikeudessa. Hänen lausuntonsa luettiin oikeudenkäynnissä. EIOT ei pitänyt tätä 6 artiklan loukkauksena, sillä tuomari oli suorittanut perusteellisen todistajankuulustelun ja jurylle oli annettu ohjeet olla panematta liikaa painoa toisen käden todisteelle. EIOT korosti myös sitä, että oli olemassa myös muita asiaa tukevia todisteita.[250]

EIT on arvioidessaan menettelyn oikeudenmukaisuutta ottanut huomioon todistajan kuulemiseksi käytettävissä olleet vaihtoehdot. Jos todistaja on vakavasti sairas tai kuollut, on syyttäjälle silti yleensä annettu mahdollisuus esittää todisteensa, vaikka todistajaa ei olekaan voitu henkilökohtaisesti kuulla. Tuomioistuinten tulee tällaisissa tapauksissa kuitenkin tutkia kaikki muut käytettävissä olevat vaihtoehdot ja turvautua toisen käden todisteisiin vain, jos muuta vaihtoehtoa ei ole. Esimerkiksi sairastapauksissa tulisi ottaa huomioon nykyaikaisen teknologian mahdollisuudet käyttää hyväksi videoyhteyksiä todistajan kuulustelussa joko todistajan kotona tai sairaalassa. Syytetyn mahdollisuudesta riitauttaa todistelun luotettavuus on kaikissa tilanteissa huolehdittava, eikä langettavaa tuomiota saa perustaa yksinomaan toisen käden lähteistä saataviin tietoihin.[251]

---

osallistua asianomistajan kuulusteluun. EIT kuitenkin katsoi, että valittajalla oli nauhojen esittämisen yhteydessä tilaisuus kyseenalaistaa asianomistajan kertomus, eikä todennut 6 artiklaa rikotuksi.

Yleisesti ottaen lapsen kuulemiseen oikeudessa todistajana liittyy yleisesti ottaen monia vaikeita kysymyksiä. Erityisesti lapsen hyväksikäyttöä koskevissa tapauksissa joudutaan punnitsemaan vastakkain syytetyn intressejä ja lapsen etua. Ks. tästä Liljenfeldt, Oikeus 2000, s. 397–399; Liljenfeldt, JFT 1995, s. 36–37 sekä Hirvelä, 1997, s. 118–125. Kotimaisessa oikeudessamme lapsen kuuleminen on nykyisin mahdollista kuva- tai äänitallenteita apuna käyttäen, kunhan syytetylle varataan tilaisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Esitutkinnassa tutkinnanjohtaja voi päättää, että joku muukin kuin esitutkintaviranomainen (esim. syytetyn avustaja) voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle (ETL 39a; 645/2003). Ks. OK 17:11, 17:34 ja 17:34a (360/2003). Ks. myös Hirvelä, 2006, s. 194–202. Hirvelän mukaan nykyinen oikeustila vastaa EIS:n asettamia vaatimuksia yhtäältä lapsen suojaamisesta ja toisaalta puolustukselle taattavista oikeuksista. Ks. kuitenkin KKO 2006:107 (ään.), jossa KKO salli käyttää todisteena alaikäisen lapsen videoitua esitutkintakertomusta, vaikka rikoksesta epäillylle ei ollut missään vaiheessa varattu tilaisuutta esittää kuulusteltavalle kysymyksiä, kun epäilty (tai hänen lainoppinut avustajansa) ei ollut kiinnittänyt huomiota kyselymahdollisuuden puuttumiseen ennen kuin vasta KKO:n nimenomaisen lausumapyynnön jälkeen. Lisäksi epäilty oli itse nimennyt kuulustelukertomuksen todisteeksi KKO:ssa. Näillä perusteilla KKO katsoi, ettei epäillylle ollut aiheutunut tosiasiallista haittaa kyselymahdollisuuden puuttumisesta.

[250] Valitus 31700/96, Trivedi v. the United Kingdom (dec. 27.5.1997).

[251] Ks. Starmer et al., 2001, s. 194. Myös sellaista todisteluaineistoa, jonka osalta syytetyn vastakuulusteluoikeus ei ole toteutunut, on EIT:n oikeuskäytännön mukaan mahdollista hyödyntää. Kyse ei kuitenkaan saa olla ainoasta tai ratkaisevasta näytöstä, eli kontradiktorisesti vajaa todistusaineisto ei saa olla merkittävässä asemassa oikeudenkäynnin lopputuloksen kannalta. Ervo, 2005, s. 326.

2.2.2.3 Nimettömien todistajien kuuleminen

Joissakin tapauksissa todistajan henkilöllisyyden ei haluta tulevan syytetyn tietoon. Todistaja voi esimerkiksi olla liian peloissaan tullakseen oikeuteen todistamaan ja antaakseen henkilötietojensa tulla syytetyn tietoon. Jos todistaja on tämän vuoksi kadonnut tai piileskelee, hänen aiemmin antamaansa kirjallista kertomusta voidaan käyttää todisteena edellä kerrotuin edellytyksin. Todistajan ja syytetyn oikeuksia on tällaisissa tapauksissa punnittava vastakkain ja todisteet on otettava vastaan kirjallisena vain, jos muuta vaihtoehtoa ei ole. Mahdollisuuksien mukaan on kuitenkin pyrittävä kuulemaan todistajaa videoyhteyden kautta. Ellei tämä onnistu, hänen voidaan antaa esiintyä nimettömästi. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan langettava tuomio ei kuitenkaan saa perustua yksinomaan tai ratkaisevalla tavalla anonyymiin todisteluun, kuten seuraavasta ilmenee.

> Windisch-tapauksessa EIT piti EIS 6(3)(d) artiklan loukkauksena sitä, että valittajan tuomio oli perustettu kahden todistajan kertomuksiin, jotka eivät kostotoimien pelossa uskaltaneet tulla oikeudenkäyntiin. Todistajien henkilöllisyys ei ollut edes tuomioistuimen, vaan ainoastaan poliisien tiedossa. Oikeudessa kuultiin vain todistajien kertomukset vastaanottaneita poliiseja, joita puolustus sai kuulustella. Tätä EIT ei pitänyt riittävänä.[252]
>
> Myös Doorson-tapauksessa kaksi todistajaa oli jäänyt syytetylle tuntemattomaksi. Nämä todistajat olivat antaneet lausuntonsa tutkintatuomarille, joka oli tietoinen heidän henkilöllisyydestään. Tässä tilaisuudessa syytetyn asianajaja oli saanut olla läsnä ja esittää kysymyksiä, ei kuitenkaan sellaisia, jotka olisivat voineet johtaa todistajien henkilöllisyyden paljastumiseen. Lisäksi tapauksessa oli näyttönä kahden henkilöllisyydeltään tunnetun todistajan poliisikuulustelussa antamat lausunnot. Viimeksi mainituista todistajista toista kuultiin sekä alioikeudessa että valitustuomioistuimessa. Toista ei yrityksistä huolimatta saatu kuultavaksi tuomioistuimeen. EIT katsoi, että ensin mainituilla todistajilla oli vastatoimien pelossa riittäviä syitä olla paljastamatta henkilöllisyyttään. Kun tuomioita ei perustettu ainoastaan näiden todistajien lausuntoihin, ja syytetyn asianajaja oli saanut esittää heille kysymyksiä, ei sopimusmääräyksiä ollut rikottu.[253]

---

[252] Windisch v. Austria (27.9.1990), kohdat 26–32. EIT totesi, että sopimus ei sinänsä kiellä nimettömiin tietolähteisiin turvautumista esitutkinnan yhteydessä. Tapauksen olosuhteisiin nähden tuomion perustaminen tällaiseen näyttöön rikkoi kuitenkin EIS:n määräyksiä. Ks. myös Kostovski v. the Netherlands (20.11.1989), kohta 41.

[253] Doorson v. the Netherlands (26.3.1996). Todistajien suojelun kannalta huomionarvoinen on tuomion kohta 70, jossa EIT lausuu: *[I]t is true, that Article 6 does not explicitly require the interests of witnesses in general, and those of victims called upon to testify in particular, to be taken into consideration. However, their life, liberty or security of person may be at stake, as may interests coming generally within the ambit of Article 8 of the Convention – –. Contracting States should organise their criminal proceedings in such a way that those interests are not unjustifiably imperilled. Against this background, principles of fair trial also require that in appropriate cases the interests of the defence are balanced against those of witnesses or victims called upon to testify.*

> Niin ikään nimettömiä todistajia koskeneessa Van Mechelen and others -tapauksessa EIT katsoi syytetyn kuulusteluoikeutta loukatun. Nimettömänä esiintyneet todistajat eivät tässä tapauksessa kuitenkaan olleet yksityishenkilöitä, vaan poliiseja, joilla oli erityisiä rikosten torjuntaan liittyviä velvollisuuksia, mihin kuului myös todistajanlausuntojen antaminen julkisessa oikeudenkäynnissä. Heidän anonymiteetilleen tulisi EIT:n mukaan sen vuoksi olla erityisen vahvoja perusteita. Tapauksessa syytetyt tai heidän avustajansa eivät saaneet olla läsnä samassa huoneessa tutkintatuomarin kuulustellessa todistajia, vaan kaikki kommunikointi tapahtui ääniyhteyden välityksellä. Kun tuomion vielä voitiin ratkaisevalta osin katsoa perustuvan nimettömiltä todistajilta saatuun näyttöön, katsoi ihmisoikeustuomioistuin EIS 6(1) ja 6(3)(d) artikloita loukatun.[254]

Arvioidessaan sitä, onko nimettömän todistajan kuuleminen vaarantanut oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta, EIS:n valvontaelimet ovat painottaneet muun muassa sitä, kuinka tärkeä tämä syytettyä vastaan esitetty todiste on ollut. Samoin ne ovat arvioineet todistajan pelkojen todellisuutta ja totuudenmukaisuutta. Lisäksi ne ovat tutkineet, millaiset mahdollisuudet tuomioistuimella ja puolustuksella on ollut seurata todistajan käyttäytymistä kuulemisen aikana sekä millaiset oikeudenmukaisuuden takeet puolustukselle on tarjottu.[255]

2.2.2.4 Laittomasti hankitun todistusaineiston käyttäminen

Kysymystä laittomasti hankitun todistusaineiston käytön sallittavuudesta rikosprosessissa ei ole ihmisoikeussopimuksen valvontaelinten oikeuskäytännössä täysin yksiselitteisesti ratkaistu.[256] Lähtökohtaisesti todisteiden sallittavuutta

---

[254] Van Mechelen and Others v. the Netherlands (23.4.1997), kohdat 56–65. Vaikka puolustus kuuli todistajia ääniyhteydessä, se ei kuitenkaan saanut kysyä muutamia merkittäviä kysymyksiä, kuten esimerkiksi käyttikö todistaja silmälaseja tunnistaessaan syytetyn. Yleisesti EIT totesi, että nimettömyys saattaa olla oikeutettua, kun todistajan henki, vapaus tai turvallisuus on uhattuna, mutta puolustuksen intressit on näissäkin tapauksissa tasapainotettava todistajien intressien kanssa.

[255] Ks. Starmer et al., 2001, s. 199 sekä Tapanila, 2004, s. 209–219. Ks. nimettömän todistelun ongelmista myös Krauß, 1999, erityisesti s. 79 ss. Ks. myös Lüdi v. Switzerland (15.6.1992).

[256] Selvää on EIT:n oikeuskäytännön mukaan ainoastaan, että silloin, kun todisteiden hankintatapa täyttää kidutuksen tai muun epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tunnusmerkit, todisteiden hyödyntäminen on kiellettyä. Ks. esim. Jalloh v. Germany (11.7.2006), jossa huumausainerikoksesta syytetty pakotettiin oksetusainetta käyttäen oksentamaan nielemänsä huumausainepussin, jota sitten käytettiin todisteena oikeudenkäynnissä. Vaikka menetelmä ei sinänsä ollut kansallisen lain vastainen, EIT katsoi kysymyksessä olevan EIS 3 artiklassa kielletyn epäinhimillisen ja halventavan kohtelun, minkä vuoksi tällä tavalla hankittua todistusaineistoa ei saanut käyttää oikeudenkäynnissä. Ks. myös Ervo, 2005, s. 382.

Laittomasti hankitun todistusaineiston ongelma on ollut kansainvälisissä yhteyksissä esillä jo pitkään, ks. esim. Lehtimajan selostus AIDP:n asiaa käsitelleestä kollokviosta, DL 1978, s. 443–445. Kollokvion mukaan ihmisoikeuksien näkökulmasta ehkä tärkeimmäksi ongelmaksi muodostuu kysymys siitä, onko laittomasti hankitun todistusaineiston esittäminen yleensä ottaen sallittava rikosasian oikeudenkäynnissä. Kollokvio esitti seuraavat päätelmät: Kaikkien todistelusääntöjen

koskevat kysymykset kuuluvat kansallisella tasolla säänneltäviin kysymyksiin. EIT ei ole oikeuskäytännössään pitänyt laittomasti saadun aineiston käyttämistä automaattisesti sopimuksen vastaisena.[257] Tuomion perustaminen laittomasti hankittuun näyttöön ei silti ole ongelmatonta. Tässä suhteessa kuitenkin on selvää, että tuomion perustaminen ainoastaan laittomin keinoin hankittuun todistusaineistoon rikkoo EIS 6 artiklaa.[258] Ongelmatonta ei ole myöskään nk. *agent provocateur*in käyttö poliisitoiminnassa ja rikosprosessissa.[259]

2.2.2.5 Tuomioistuimen nimeämien asiantuntijoiden kuuleminen

Sanamuotonsa mukaan EIS 6(3) artiklan d-kohta koskee vain todistajia. Jos oikeudessa kuullaan asiantuntijoita, syytetyn kuulusteluoikeus koskee kuitenkin myös heitä. Asianosaisten nimeämiä asiantuntijoita kuullaan yleensä kuten muitakin todistajia.

Suomea koskeneessa Eskelinen and others -tapauksessa[260] oli kysymys oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta, kun tuomio rikosasiassa perustettiin osin

---

tulee perustua lakiin. Todistelun sallittavuussääntöjen tulee ottaa tasapuolisesti huomioon oikeuslaitoksen loukkaamattomuus (*integrity*), syytetyn oikeudet sekä rikoksen uhrin ja koko yhteiskunnan intressit (suhteellisuusperiaate). Todisteiden esittäminen on aina kiellettävä, jos todisteet on hankittu välillisesti tai välittömästi sellaisin laittomin keinoin, jotka voidaan katsoa ihmisoikeuksien vakavaksi loukkaukseksi. Ks. myös Lehtimaja, DL 1980a, s. 467–468.

[257] Ks. Mantovanelli v. France (18.3.1997), kohta 34 sekä Khan v. the United Kingdom (12.5.2000), kohta 34.

[258] Schenk v. Switzerland -tapauksessa (12.7.1988), valittaja oli tuomittu mm. Sveitsin oikeuden valossa laittomasti hankitun todistusaineiston (salaa otettu nauhoitus puhelinkeskustelusta) nojalla murhaan yllyttämisen yrityksestä. EIT ei katsonut 6(1) artiklaa rikotun korostaen kuitenkin, että tuomio perustui myös muuhun todistusaineistoon. Ks. tuomion kohdat 46–49. Tapauksessa Stocké v. Germany (19.3.1991), väitettiin 6 artiklaa rikotun sitä kautta, että valittaja oli viranomaisten toimesta lainvastaisella menettelyllä houkuteltu Saksaan, jossa hän joutui oikeuden eteen. EIT ei kuitenkaan joutunut ottamaan kantaa siihen, olisiko mahdollinen laittomuus vaikuttanut oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen, koska laitonta menettelyä ei voitu osoittaa sovelletun.

[259] *Agent provocateur* on yleensä poliisin toimeksiannosta toimiva henkilö (poliisimies), joka toiminnallaan luo rikollisen aikomuksen toisessa henkilössä. Tällaista tilannetta koskee EIT:n oikeuskäytännössä tapaus Teixeira de Castro v. Portugal (9.6.1998). Siinä henkilö tarjoutui hankkimaan heroiinia poliisin pyynnöstä. Hänet pidätettiin hänen ottaessaan heroiinipakkausta taskustaan ostajiksi luulemiensa poliisimiesten läsnäollessa ja tuomittiin vankeusrangaistukseen. EIT arvioi tapausta sen kannalta, olivatko poliisimiehet toimineet ainoastaan ns. *agent infiltré*inä, eli puuttuivatko he ainoastaan peitetarinan turvin jo käynnissä olevaan operaatioon, vai olivatko he *agent provocateur*eina provosoineet rikoksen. Se katsoi tässä tapauksessa poliisien toiminnan rikokseen yllyttämiseksi. Näin ollen syytetyn oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin oli loukattu. Ks. myös valitus 40412/98, V. v. Finland, jonka EIT on ottanut tutkittavakseen 4.4.2006 tehdyllä päätöksellä.

Tapauksessa Lüdi v. Switzerland (15.6.1992) katsottiin sekä EIS 6(1) artiklaa että 6(3)(d) artiklaa rikotun, koska syytetyllä ei ollut missään prosessin vaiheessa mahdollisuutta kuulustella avaintodistajaa, huumeiden ostajana esiintynyttä poliisia. Peitetarinan turvin esiintyneen poliisin käyttö ei sinänsä ollut EIS 6 artiklan vastaista. Ks. tuomion kohdat 43–50.

[260] Eskelinen and Others v. Finland (8.8.2006).

lainopilliseen asiantuntijalausuntoon, jonka antajaa ei kuultu oikeuden istunnossa. Tapauksessa poliisi tutki epäilyä valittajien syyllistymisestä liikesalaisuuksien paljastamiseen ja pyysi tässä tarkoituksessa professori MC:ltä lausuntoa liikesalaisuuteen liittyvistä lainopillisista kysymyksistä. MC jättikin poliisille 25 sivun mittaisen lausunnon, jossa valittajien toimintaa käsiteltiin kaikkiaan 15 sivulla. Syyttäjä vaati valittajille rangaistusta mm. liikesalaisuuden paljastamisesta. Valittajat kiistivät syytteen. Oikeudenkäynnissä kuultiin useita syyttäjän ja valittajien nimeämiä todistajia. MC:n kuulemista ei kuitenkaan vaadittu eikä häntä kuultu oikeudessa, toisaalta ei myöskään vastustettu hänen lausuntonsa liittämistä oikeudenkäyntiaineistoon. Käräjäoikeus katsoi tuomiossaan kaikki syytteet selvitetyiksi ja määräsi valittajille sakkoa. Tuomiossa oli useita lainauksia MC:n lausunnosta.

Asianosaiset valittivat tuomiosta. Yksi valittajista pyysi MC:n kuulemista hovioikeudessa. Hovioikeus piti suullisen käsittelyn, mutta ei kuullut yhtään todistajaa. MC:n kuulemisen epäämistä ei perusteltu millään tavalla. Hovioikeus pysytti käräjäoikeuden tuomion syyksilukemisen osalta, mutta määräsi valittajat ehdollisiin vankeusrangaistuksiin. KKO ei antanut valituslupaa.

EIT:ssa valittajat väittivät EIS 6 artiklan 1 ja 3 d -kohtien rikkomuksia, kun oikeudenkäynnissä ei ollut kuultu professori MC:tä todistajana, vaikka käräjäoikeus oli perustanut tuomionsa MC:n lausuntoon. EIT pani merkille, että MC:tä ei pidetty Suomen oikeudessa todistajana. Se totesi, että sanatarkasti luettuna EIS 6 artiklan 3 d -kohta koski todistajia eikä asiantuntijoita. Vaikka käsitteellä ”todistaja” oli autonominen merkityssisältö EIS:ssa, MC ei ollut ollut oikeudenkäynnissä sellainen henkilö, joka kertoi jutun tosiseikoista. Toisaalta EIS 6 artiklan 3 kohdan takeet sisältyivät EIS 6 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukseen. Näissä oloissa EIT katsoi, että valitusta oli tutkittava viimeksi mainitun kohdan kannalta kiinnittäen asianmukaista huomiota myös 3 kohdan takeisiin, 3 d -kohdassa mainitut mukaan lukien.

EIT totesi, että oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuului yhtenä osana menettelyn kontradiktorinen luonne. Asianosaisilla tuli olla tilaisuus saada tietoonsa kaikki oikeuden päätökseen vaikuttamista silmällä pitäen esitetyt todisteet ja väitteet sekä lausua niistä käsityksensä. EIS ei säännellyt todistelua sellaisenaan. Kansallisten tuomioistuinten asiana oli arvioida näyttöä ja sitä, oliko todistelu, jota asianosainen vaati, relevanttia. EIT:n tehtävänä oli tutkia, oliko oikeudenkäynti kokonaisuutena tarkasteltuna, todistelun tapa mukaan lukien, ollut oikeudenmukainen. Käsillä olevassa tapauksessa oli riidatonta, että oikeudenkäynti oli ollut kontradiktorinen. Valittajat olivat voineet riitauttaa asiantuntijalausunnon kirjelmissään ja istunnoissa kahdessa oikeusasteessa ja he olivat niin tehneetkin. Sen sijaan tapaus koski sitä, olivatko tuomioistuimet kyenneet itse arvioimaan kaikkia huomioon otettuja kysymyksiä tai oliko tuomioistuinten oman arvioinnin tai todisteluun ryhtymisen sijasta nojauduttu asiantuntijalausuntoon.

EIT pani merkille, että asiantuntijalta oli pyydetty vastauksia niihin samoihin kysymyksiin, joista tuomioistuinten oli tullut päättää. MC oli perustanut lausuntonsa asiakirja-aineistoon, joka oli ollut kaikilta osin asianosaisten saatavilla. Tuomioistuimet olivat saaneet tuon aineiston ja siitä oli otettu vastaan suullista todistelua. MC:n lausunto ei ollut oikeudellisesti sitonut tuomioistui-

mia eivätkä ne olleet perustaneet johtopäätöksiään yksinomaan hänen lausuntoonsa. Tuomioistuinten oli tullut EIS:n nojalla lausua valittajien väitteistä ja ne olivat tehneet niin. EIT katsoi, ettei oikeudenkäynti ollut tullut epäoikeudenmukaiseksi sen johdosta, että MC:tä ei ollut kuultu hovioikeudessa. EIS 6 artiklan 1 kohtaa ei ollut rikottu.

Jos sen sijaan asiantuntija on tuomioistuimen nimeämä, liittyy hänen kuulemiseensa rikosoikeudenkäynnissä EIT:n oikeuskäytännön mukaan muutamia näkökohtia, jotka eroavat normaalista todistajan kuulemisesta.

Bönisch-tapauksessa syytetty oli itävaltalainen lihansavustamon omistaja, jonka todettiin rikkoneen ruuan laatua koskevia määräyksiä. Tämän johdosta hänet tuomittiin ensin vuonna 1975 kahdeksi kuukaudeksi vankeuteen. Vuonna 1979 hänen todettiin jälleen rikkoneen samoja määräyksiä ja hänet haastettiin oikeuteen. Oikeudessa kuultiin tuomioistuimen nimeämänä asiantuntijana valtion elintarvikelaitoksen tarkastajaa, jonka tarkastuskertomuksen perusteella molemmat syytteet oli nostettu. Tarkastajalla oli oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä ja hän saattoi myös esittää kysymyksiä syytetyn nimeämille todistajille sekä esittää käsityksiään näiden lausumista. Syytetyn nimeämää elintarvikelaitoksen johtajaa kuultiin oikeudenkäynnissä vain asiantuntevana todistajana. EIT katsoi, että vastaajaan nähden asiantuntija oli lähinnä syyttäjän todistajaan rinnastettavassa asemassa, minkä vuoksi tuomioistuimen olisi tullut yhdenvertaisuuden periaatteen mukaan huolehtia tasapainosta tällaisen todistajan ja puolustuksen nimeämien, millä tahansa nimikkeillä kuultavien todistajien välillä. Koska tällainen tasapaino ei tapauksen olosuhteet huomioon ottaen ollut selvästikään vallinnut ja asiantuntijan puolueettomuus ja neutraalisuus oli syytetyn näkökulmasta kyseenalainen, EIT totesi EIS 6(1) artiklaa rikotun.[261]

Tapauksesta voidaan tehdä päätelmiä siitä, kuinka (tuomioistuimen nimittämää) asiantuntijaa olisi kohdeltava rikosoikeudenkäynnissä. EIT ei lausunut, että asiantuntijaa on kohdeltava samoin kuten todistajaa. Sen sijaan se lähti siitä, että asiantuntija on ”neutraali ja puolueeton oikeuden avustaja” (*neutral and impartial auxiliary of the court*). Tällainen ekspertin rooli sisältää paljon yhtäläisyyksiä EIS:n tuomarille asettamien puolueettomuusvaatimusten kanssa. Itse asiassa oikeuskäytännöstä voidaan päätellä, että EIT suhtautuu likimain samalla tavalla tuomareihin ja asiantuntijoihin, ei niinkään asiantuntijoihin ja todistajiin.[262]

Tuomarin puolueettomuutta koskeva kaksiosainen testi (ns. subjektiivinen testi ja objektiivinen testi)[263] soveltuu myös asiantuntijoihin. Erityisesti testin objektiivisuusvaatimus on hyvin sovellettavissa myös asiantuntijoiden puolueet-

[261] Bönisch v. Austria (6.5.1985), kohdat 32–35.
[262] Ks. Bönisch-tuomio, kohta 33 sekä van Kampen, 1998, s. 120.
[263] Ks. Piersack v. Belgium (1.10.1982), kohta 30. EIT määritteli puolueettomuuden olevan ”*absence of prejudice or bias*”.

tomuuteen. Objektiivisen testin mukaan ***[i]t must be determined whether, quite apart from the judge's personal conduct, there are ascertainable facts which may raise doubt as to his impartiality. In this respect, even appearances may be of importance***.[264]

Bönisch-tapauksessa EIT arvioi asiantuntijan puolueettomuutta tuomarin puolueettomuustestin tapaan, sillä oli olemassa selvästi todettavia faktoja, jotka aiheuttivat objektiivisesti perusteltavissa olevia epäilyjä asiantuntijan puolueettomuudesta. Seuraamukset asiantuntijan ja tuomarin puolueellisuudesta voivat kuitenkin olla erilaiset. Jos jutun tuomarin todetaan objektiivisesti perusteltavissa olevien epäilyjen valossa toimineen puolueellisesti, on juttu epäilemättä *fair trial*in vastainen. Jos taas asiantuntijan todetaan toimineen puolueellisesti, ei juttu silti vielä välttämättä ole "*unfair*". Ennemminkin tällainen objektiivisesti perusteltu epäilys asiantuntijan puolueettomuudesta johtaa lopputulokseen, että asiantuntijaa on kohdeltava todistajana. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista tällöin johtuu, että vastaajalle on annettava mahdollisuus kutsua paikalle ja kuulla omia asiantuntijoitaan samalla tavalla kuin häntä vastaan esiintyviä asiantuntijoitakin.[265]

> Brandstetter-tapauksessa tuomioistuimen nimittämä asiantuntija ei ollut sama henkilö, jonka aloitteesta rikosprosessi oli saanut alkunsa, mutta hän työskenteli samassa instituutissa, jonka antamasta raportista rikosjuttu oli saanut alkunsa. EIT kuitenkin katsoi, että vaikka tämä seikka saattoi herättää epäilyjä asiantuntijan puolueettomuudesta, eivät nämä epäilyt silti olleet objektiivisesti perusteltuja. Se lausui: *[t]he fact that an expert is employed by the same institute or laboratory as the expert on whose opinion the indictment is based, does not in itself justify fears that he will be unable to act with proper neutrality. To hold otherwise would in many cases place unacceptable limits on the possibility for courts to obtain expert advice.* Se huomautti myös, että syytetty oli esittänyt epäilynsä asiantuntijan puolueettomuudesta vasta sen jälkeen, kun asiantuntija oli jo esittänyt raporttinsa. Koska muitakaan perusteita ei ollut sille, että syytetty olisi voinut objektiivisesti pitää asiantuntijaa puolueellisena, ei EIT katsonut EIS 6 artiklaa rikotun.[266]

Vaikka tuomioistuinten ei välttämättä tarvitse nimittää lisäasiantuntijoita vastaajan pyynnöstä taatakseen *equality of arms*in toteutumisen, osoittaa jo Bö-

---

[264] Ks. Hauschildt v. Denmark (24.5.1989), kohta 48.

[265] Ks. van Kampen, 1998, s. 121–122. Ks. Bönisch v. Austria (6.5.1985), kohta 33 sekä Lasmane c. la Lettonie (déc. 6.6.2002), jonka mukaan tuomioistuimen ei kuitenkaan tarvitse laittaa samanarvoista painoa syytetyn kutsumille asiantunteville todistajille kuin tuomioistuimen itsensä kutsumille asiantuntijoille.

[266] Brandstetter v. Austria (28.8.1991), kohdat 44–46. Lisäksi se huomautti: *[t]he right to a fair trial does not require that a national court should appoint, at the request of the defence, further experts when the opinion of the court-appointed expert supports the prosecution case.*

nisch-tapaus sen, että syytetylle tulee taata oikeus kyseenalaistaa häntä vastaan oikeudenkäynnissä esitetty näyttö ja pyrkiä horjuttamaan sitä.[267] Van Kampen on johtanut Bönisch ja Brandstetter -tapauksista tuomarin puolueettomuustestin tapaisen kaksivaiheisen testin, jonka tarkoitus on varmistaa asiantuntijatodistelua sisältävän prosessin oikeudenmukaisuus. Ensimmäinen vaatimus on, että syytetylle on annettava mahdollisuus kiistää ja torjua häntä vastaan oikeudenkäynnissä esitetty asiantuntijatodistelu. Toinen vaatimus velvoittaa tuomioistuimet sallimaan puolustuksen nimittämän asiantuntijan osallistumisen oikeudenkäyntiin, kun pelko tuomioistuimen nimittämän asiantuntijan puolueellisuudesta on objektiivisesti perusteltavissa. Tuomioistuimen on kohdeltava näitä asiantuntijoita samalla tavalla kuin ne kohtelevat syytettyä vastaan esiintyviä asiantuntijoita.[268]

2.2.3 Syytetyn oikeus vaieta

2.2.3.1 Nemo tenetur se ipsum accusare -periaate

Yksi keskeisimmistä syytetylle kuuluvista oikeuksista on hänen oikeutensa vaieta prosessin aikana. Syytetyn vaikenemisoikeus asettaa haasteen oikeudenkäynnin muille asianosaisille ja tuomioistuimelle sekä asiassa esitettävän näytön että prosessin joutuisan läpiviemisen suhteen. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ei kuitenkaan ole eksplisiittistä mainintaa tästä *nemo tenetur se ipsum accusare* -periaatteesta. Sen sijaan KP-sopimuksen 14(3) artiklan g-kohdassa vaikenemisoikeus on nimenomaisesti mainittu: *[I]n the determination of any criminal charge against him, everyone shall be entitled – – the guarantee, in full equality,*

---

[267] Ks. myös Mantovanelli v. France (18.3.1997), jossa EIT piti *equality of arms* -periaatteen loukkauksena sitä, että valittajalla ei ollut ollut mahdollisuutta tehokkaasti kommentoida jutun avaintodisteena ollutta lääkärinlausuntoa sellaisessa ajassa, että hänen argumenttinsa olisi vielä voinut vaikuttaa oikeuden päätökseen. Näin oli myös tapauksessa Cottin c. Belgique (2.6.2005). Cottin-tapauksessa kontradiktorisesta menettelystä luopumista perusteltiin kansallisessa oikeudenkäynnissä mm. menettelyn nopeuttamisella. Sen sijaan tapauksessa Bernard v. France (23.4.1998) ei 6 artiklaa katsottu rikotun, kun puolustuksella oli mm. ollut tilaisuus riitauttaa asiantuntijoiden lausunnot. Lisäksi asiassa oli kuultu kaikkia puolustuksen nimeämiä todistajia ja puolustuksella oli ollut oikeus kuulustella kaikkia muitakin todistajia. Tuomio perustui myös olennaisesti muuhun näyttöön kuin asiantuntijoiden lausumiin.

[268] Van Kampen, 1998, s. 122–123. Hänen mukaansa tämä tarkoittaa yleisesti ottaen käytännössä, että kansallisten tuomioistuinten on nimitettävä lisäasiantuntijoita syytetyn pyynnöstä taatakseen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin. Nähdäkseni tuomioistuimen ei kuitenkaan tarvitse automaattisesti nimetä syytetyn pyytämiä lisäasiantuntijoita, mutta sen on tarkkaan harkittava, rikkooko heidän kuulematta jättämisensä syytetyn oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Asiantuntijoiden kuulemisenkin on pysyttävä kohtuuden rajoissa, sillä asiantuntijan tehtävänähän on vain valistaa tuomioistuinta teknisistä tai muista sellaisista seikoista, joista tuomioistuimella ei voi olla asiantuntemusta. Mikäli ei ole objektiivisia syitä pitää jotakuta (tuomioistuimen nimittämää) asiantuntijaa puolueellisena, lisäasiantuntijoiden nimittämiseen voidaan mielestäni aivan perustellusti suhtautua varauksella.

– – not to be compelled to testify against himself or to confess guilt.[269] Mainittua oikeutta on kuitenkin kehitelty myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen valvontaelinten käytännössä ja sen katsotaan kuuluvan olennaisena osana oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin.[270]

Myöskään kotimaisessa oikeudessamme ei ole erillistä säännöstä syytetyn oikeudesta vaieta tai olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Perustuslaissa ei ole mitään viittausta tähän oikeuteen, eikä oikeudenkäymiskaari, rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelylaki tai esitutkintaa ja pakkokeinoja koskeva lainsäädäntö sisällä tätä koskevia säännöksiä.[271] Sen sijaan OK 17:5:n (571/1948) mukaan *[J]os asianosainen oikeuden määräyksestä huolimatta ilman pätevää syytä jää oikeuteen saapumatta tai muutoin jättää jotakin oikeudenkäynnissä täyttämättä tahi vastaamatta asian selvittämistä tarkoittavaan kysymykseen, harkitkoon oikeus, huomioon ottaen kaikki asiassa ilmenneet seikat, mikä vaikutus asianosaisen menettelyllä todisteena on oleva.* Syytetyn myötävaikuttaminen rikoksensa selvittämiseen voidaan lisäksi RL 6:6:n (515/2000)

---

[269] Ks. tätä koskevasta YK:n ihmisoikeuskomitean oikeuskäytännöstä Ervo, 2005, s. 246–249.

[270] Vaikenemisoikeus on läheistä sukua EIS 6(2) artiklassa ja KP-sopimuksen 14(2) artiklassa ilmaistulle syyttömyysolettamalle. EIT totesi tämän yhteyden ensimmäistä kertaa ratkaisussaan Saunders v. the United Kingdom (17.12.1996), kohta 68. Syyttömyysolettamasta EIS 6(2) artiklan ja EIT:n oikeuskäytännön valossa ks. esimerkiksi Trechsel, 2005, s. 153 ss.; Repík, 1995, s. 331 ss.; Trechsel, SJZ 1981, s. 317 ss. sekä Frowein, 1981, s. 553 ss. Ks. myös Virolainen – Pölönen, 2004, s. 282–298. Träskman pitää syyttömyysolettamaa jopa tärkeimpänä syytetyn perustavaa laatua olevien oikeuksien joukossa. Hän kuitenkin toteaa käsitteen olevan sisällöltään jossain määrin epäselvä. Ks. Träskman, 1988, s. 469 ss. Syyttömyysolettaman kenties tärkeimmät vaikutukset ovat: 1) epäillyn tai syytetyn ei tarvitse osoittaa syyttömyyttään, vaan se on hänen vastapuolensa tehtävä; 2) jos syyllisyydestä jää järkevä epäilys, epäilty tai syytetty on vapautettava tai jätettävä tuomitsematta (*in dubio pro reo*), ks. esim. Puechavy, Rev.trim.dr.h. 1996, s. 135. Träskman puolestaan pitää syyttömyysolettaman tärkeimpinä vaikutuksina syyttäjän näyttötaakan lisäksi syytetyn oikeutta esittää vastatodistelua. Näistä kahdesta voidaan hänen mukaansa johtaa syytetyn ehdoton oikeus passiivisuuteen oikeudenkäynnissä. Träskman, JFT 1993, s. 595. Myös Jonkka pitää syyttömyysolettamaa epäillyn oikeusturvaa koskevana keskeisimpänä normina. Jonkka, 1992, s. 236–237. Ks. myös syyttömyysolettamaa tukevasta *in dubio pro reo* -periaatteesta Jonkka, 1992, s. 238–243 sekä Halila, 1975, s. 288 ss. Oikeuskäytännössä erityisen vaikeita kysymyksiä on aiheuttanut syyttömyysolettaman ja sananvapauden suhde. Tätä käsitellään mm. EIT:n tuomiossa Allenet de Ribemont v. France (10.2.1995). Ks. myös Spielmann, Rev.trim.dr.h. 1995, s. 657 ss. sekä Mouchard, Cahiers du CREDHO 1997, s. 101 ss. Kysymys nousi esiin myös Suomessa syksyllä 2005 erittäin laajaa julkisuutta saaneen ns. Bodom-oikeudenkäynnin aikana. Ks. sananvapauden suhteesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja erityisesti syyttömyysolettamaan myös De Salvia, Riv.int.dir.u. 1993, s. 608 ss.

[271] Kun ns. esitutkintapakettia valmisteltiin 1980-luvun alussa, tavoitteena oli saattaa kotimainen esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskeva lainsäädäntö vastaamaan Suomen senhetkisiä kansainvälisiä velvoitteita. Ks. HE 14/1985 vp. tästä aiheesta. Lakeihin ei kuitenkaan tullut mitään mainintaa syyttömyysolettamasta tai henkilön oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Tätä pidettiin epäkohtana, eikä lakien muutenkaan katsottu takaavan epäillyn oikeusturvaa tehokkaalla tavalla. Ks. Wuori, DL 1986, s. 448; Lehtimaja, DL 1980, s. 44 ss.

mukaan ottaa lieventävänä seikkana huomioon rangaistusta määrättäessä. Vastaava säännös sisältyi lakiin jo ennen sen uudistusta (RL 6:3; 466/1976).[272]

Nimenomaisen vaikenemisoikeutta koskevan lainsäännöksen puuttumisesta huolimatta periaate on jo pitkään ollut meilläkin voimassaolevaa oikeutta.[273] *Hormian* mukaan ”*akkusatorisen periaatteen aineellisena sisältönä on tärkeältä osin syytetylle kuuluva täydellinen valinnan vapaus sen suhteen, haluaako hän aktiivisesti myötävaikuttaa menettelyn kulkuun vai ei*”. Vaikka Hormia näkeekin syytetyllä olevan rikosprosessissa kahtalaisen tehtävän sekä menettelyyn myötävaikuttavasti osallistuvana asianosaisena että erittäin tärkeänä todistuskeinona, hän korostaa, että ”*periaate, jonka mukaan syytettyä ei voida rajoittamattomasti käyttää rikosprosessissa todistuskeinona, on nykyaikaisen oikeusvaltioajatuksen yksi kulmakivi*”.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen valvontaelinten käytännön valossa *nemo tenetur* -periaattella näyttää olevan prosessissa kaksi konkreettista ilmenemismuotoa: epäillyllä tai syytetyllä on oikeus olla esittämättä (esitutkinnassa) sellaisia todisteita, jotka voivat johtaa hänet syytteen vaaraan ja syytetyllä on oikeus vaieta oikeudenkäynnissä ja olla kertomatta hänelle epäedullisista seikoista.[274] Todisteiden esittäminen koskee pyydettyjä asiakirjoja (kirjallisia todisteita) sekä

---

[272] Huolimatta siitä, ettei syytetyn vaikenemisoikeutta ole kotimaisessa lainsäädännössä missään erikseen lausuttu, tälle oikeudelle on Träskmanin mielestä annettava täysi paino, mikä hänen mukaansa tarkoittaa käytännössä sitä, että syytettyä on lainkäyttäjien taholta informoitava tästä oikeudesta eikä hänen vaikenemistaan saa missään olosuhteissa käyttää häntä vastaan, vaikka OK 17:5 näyttäisi tämän sallivan. Träskman, JFT 1993, s. 602, 617. Ks. myös syytetyn totuusvelvollisuuden historiallisesta kehityksestä kotimaisessa oikeudessamme Aalto, LM 1967, s. 8–21 ss. Mielenkiintoinen havainto on, että ennen akkusatorisen periaatteen varsin myöhäistä omaksumista vallitseva käytäntö oli, että syytetty oli velvollinen puhumaan totta, ks. Aalto, mts. 17.

[273] Ervon mukaan periaate on meillä voimassa perusoikeutena, ks. Ervo, 2005, s. 243. Oikeudesta on käytetty meillä useita eri nimityksiä: puhutaan mm. vaitioloprivilegiosta, myötävaikuttamattomuusperiaatteesta, itsevaarantamisen suojasta sekä itsekriminointisuojasta. Näillä kaikilla kuitenkin viitataan *nemo tenetur se ipsum accusare* -periaatteeseen, tosin ne korostavat periaatteen ilmenemismuotoja hieman eri tavalla. Tässä esityksessä kuitenkin käytetään mainittuja ilmaisuja toistensa synonyymeina.

[274] Jaottelu pohjautuu lähinnä EIS:n valvontaelinten tulkintaan, jossa *nemo tenetur* -periaatteeseen katsotaan kuuluvan *right to silence* sekä *right not to incriminate oneself*, ks. esimerkiksi Saunders v. the United Kingdom (17.12.1996), kohta 68. Vrt. Virolainen – Pölönen, 2004, s. 303, jossa *nemo tenetur* -oikeuden pääsisällöksi määritellään vaitiolo-oikeus tai oikeus passiivisuuteen, vapaus editiovelvollisuudesta sekä oikeus olla todistamatta itseään vastaan muussakin kuin siinä oikeudenkäynnissä, jossa on epäiltynä/syytettynä. Molemmin tavoin määriteltynä oikeuden asiallinen sisältö on nähdäkseni sama. Ks. myös Hormia, 1978, s. 172–182. Hormia määrittää itsevaarantamiselta suojaavan todistamisvapauden ilmenevän kahdessa päämuodossa: syytetyllä ei ole oikeudellista velvollisuutta vastata hänelle esitettyihin kysymyksiin ja todistaja saa salata tuntemansa tosiseikan tai kieltäytyä vastaamasta kysymykseen, jos hän täten voi välttää itseensä tai lähiomaiseensa kohdistuvan syytteen vaaran. Nykyinen tulkita periaatteesta on selvästi Hormian tulkintaa laajempi.

kysymyksiin vastaamista. Seuraavassa tarkastellaan oikeuskäytännössä periaatteelle annettua sisältöä.

2.2.3.2 Oikeus vaieta esitutkinnassa

Esitutkinnassa kuultavalla henkilöllä on oikeus kieltäytyä esittämästä mitään sellaista, mikä saattaisi hänet itsensä epäilyksen alaiseksi tai vahvistaisi käsitystä hänen syyllisyydestään (*right not to incriminate oneself*). Hänen ei tarvitse toimittaa mitään todistusmateriaalia, kuten asiakirjoja, jotka edesauttavat hänen syyllisyytensä selvittämistä, eikä hänen myöskään tarvitse vastata kysymyksiin.

Oikeus olla esittämättä asiakirjoja

Nemo tenetur -doktriinin kehitys Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa alkoi vuonna 1993 Ranskaa koskevalla Funke-tuomiolla[275], joka koski asianosaisen oikeutta olla esittämättä pyydettyjä asiakirjoja tutkinnan aikana.

> Valittaja Funken epäiltiin syyllistyneen valuuttamääräysten rikkomiseen siirtämällä varoja ulkomaille valvontamääräysten vastaisesti. Tullivirkamiehet suorittivat hänen kodissaan etsinnän, jossa löytyi ulkomaisten pankkien shekkivihkoja ja tiliotteita sekä muita esineitä, jotka kaikki takavarikoitiin. Tullivirkamiehet vaativat Funkea esittämään lisäksi tiettyjen ulkomaisten pankkien tiliotteita tietyiltä vuosilta, mihin tämä aluksi suostuikin. Myöhemmin hän kuitenkin muutti mielensä ja kieltäytyi esittämästä pyydettyjä asiakirjoja. Alioikeus tuomitsi hänet sakkorangaistukseen ja velvoitti hänet esittämään asiakirjat päiväkohtaisen sakon uhalla. Valitus- ja kassaatiotuomioistuimet pysyttivät päätöksen. Kun Funke kieltäytyi sakkojen suorittamisesta, hänen omaisuuttaan asetettiin takavarikkoon. Takavarikko raukesi myöhemmin, kun tulliviranomaiset eivät noudattaneet heille asetettua velvoitetta vahvistaa saatavan olemassaolo määräajassa nostettavalla oikeudenkäynnillä. Kotietsinnät eivät myöskään johtaneet syytteen nostamiseen Funkea vastaan.
>
> Funke katsoi valituksessaan, että hänen oikeuttaan EIS 6(1) artiklan mukaiseen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin oli loukattu, kun hänelle oli langetettu rikostuomio[276] hänen kieltäydyttyään esittämästä tulliviranomaisille näiden pyytämiä asiakirjoja. Funken mukaan tämä loukkasi yleisesti tunnustettua oikeutta olla todistamatta itseään vastaan. Lisäksi EIS 6(2) artiklan mukaista syyttömyysolettamaa ei hänen tapauksessaan ollut huomioitu. EIOT katsoi 6(1) artiklan osalta äänin 7–5 ja 6(2) artiklan osalta äänin 9–3 ettei EIS:ta ollut loukattu.
>
> EIT puolestaan katsoi, että tulliviranomaiset olivat koettaneet varmistaa Funken toteamisen syylliseksi tullirikokseen joidenkin sellaisten asiakirjojen nojalla, joiden he uskoivat olevan olemassa, mutta josta heillä ei kuitenkaan ollut varmaa tietoa. Koska tulliviranomaiset olivat kykenemättömiä tai halut-

---

[275] Funke v. France (25.2.1993).

[276] Ranskan tullilain sisältämien rikosoikeudellisten määräysten katsotaan kuuluvan rikosoikeuden alaan. Ks. tuomion kohta 26.

> tomia saamaan asiakirjat muulla tavoin haltuunsa, he koettivat pakottaa Funken itsensä esittämään asiakirjoja, jotka olisivat osoittaneet hänen syyllistyneen väitettyyn rikokseen. Viranomaisten menettely loukkasi näin 6(1) artiklassa ilmaistua periaatetta, jonka mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus pysyä vaiti ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Näin ollen EIS 6(1) artiklaa oli loukattu. EIS 6(2) artiklan loukkausta ei tämän vuoksi ollut tarpeen erikseen tutkia.[277]

Tässä suhteellisen yksinkertaisessa muodossa EIT ensimmäisen kerran esitti EIS 6(1) artiklaan sisältyvän oikeuden olla saattamatta itseään syytteen vaaraan. Funke-ratkaisua on kritisoitu muun muassa ihmetellen, miksi tuomioistuin oli tulkinnassaan niin varovainen, vaikka mainitun oikeuden loukkaus oli tapauksessa varsin räikeä. Periaatteen taustaa, soveltamisalaa ja merkitystä ei tuomiossa ole lainkaan analysoitu. Kuitenkin kysymyksessä on selkeä 6(1) artiklan soveltamisalan laajennus, jossa artiklan on katsottu sisältävän implisiittisen oikeuden olla saattamatta itseään syytteen vaaraan tai olla todistamatta itseään vastaan. Yhtenä syynä pidättyväiseen tulkintaan on pidetty sitä, että tuomioistuin olisi halunnut välttää luomasta oikeudelle liian ahtaita tai toisaalta liian laajojakaan tulkintakehyksiä.[278]

Euroopan yhteisöjen tuomioistuin oli jo vuonna 1989 asiassa Orkem v. komissio[279], jossa oli kysymys varsin samantyyppisistä olosuhteista, tunnustanut rajoitetun oikeuden olla saattamatta itseään syytteen vaaraan.

> Euroopan yhteisön komissio oli aloittanut tutkintatoimenpiteet Orkem-osakeyhtiötä (ent. CdF Chimie) vastaan tarkoituksena selvittää, oliko yhtiö rikkonut kilpailusääntöjä. Komissiolla oli asetuksen N:o 17 perusteella laajat tutkintavaltuudet, joiden nojalla se saattoi muun muassa velvoittaa tutkinnan kohteena

---

[277] Tuomion kohdat 44–45. Ratkaisu oli tulos äänestyksestä, jonka äänet jakautuivat 8–1. Vähemmistöön jäänyt tuomari samoin kuin toimikunnan enemmistö katsoivat, että taloudellisten asioiden tutkinnan erityispiirteet oikeuttivat erityisten pakkokeinojen käyttöön, eikä tämä yksin aiheuttanut EIS 6(1) artiklan määräysten rikkomista, kun prosessi muuten oli kontradiktorinen.

[278] Tämän merkittävän oikeuden analyysin täydellisen puuttumisen on katsottu kertovan tuomioistuimen jonkinasteisesta epävarmuudesta. Ks. esim. O'Boyle, 2000, s. 1025; Naismith, EHRLR 1997, s. 229–234 sekä Warbrick, 1995, s. 91–93. Myöhemmin John Murray -tuomion yhteydessä EIT selittää, että Funke-tapauksessa kyseessä ollut tilanne, jossa viranomaiset nostavat syytteen henkilöä vastaan pakottaakseen tämän todistamaan itseään vastaan, *[d]estroyed the very essence of the privilege against self-incrimination*. Ks. John Murray v. the United Kingdom (8.2.1996), kohta 49. Ks. myös samantyyppinen tapaus J.B. v. Switzerland (3.5.2001), jossa EIT katsoi EIS 6(1) artiklaa loukatun, kun viranomaiset olivat koettaneet painostaa valittajaa esittämään asiakirjanäyttöä mahdollisista muista tuloistaan, joista hän ei ollut suorittanut veroa ja näin saada hänet syytteeseen verorikoksesta.

[279] Asia 374/87, Orkem, ECR [1989], p. 3283. Ks. myös T-112/98, Mannesmannröhren, ECR [2001], p. II-729, kohdat 66–67 ja 76–77.

olevan yrityksen toimittamaan laajalti erilaisia asiakirjoja.[280] Tapauksessa yhtiö väitti, että komissio oli pakottanut sen todistamaan itseään vastaan, koska se oli pakottanut yhtiön myöntämään syyllistyneensä kilpailuoikeuden rikkomiseen.

EYTI katsoi, että asetuksessa N:o 17 ei annettu tutkintatoimen kohteena olevalle yritykselle oikeuttaa estää tutkintaa sen perusteella, että tutkinnan seurauksena olisi voitu saada näyttöä yrityksen syyllistymisestä kilpailusääntöjen rikkomiseen. Tämän vuoksi EYTI:n mukaan oli erikseen tutkittava, edellyttivätkö yhteisön yleiset oikeusperiaatteet, mukaan lukien perusoikeudet, vaitiolo-oikeuden myöntämistä. EYTI totesi, että jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksissä taattiin oikeus olla todistamatta itseään vastaan yleensä ainoastaan rikosoikeudenkäynnissä syytettynä olevalle luonnolliselle henkilölle. Kansallisten lakien vertailevasta tarkastelusta ei näin ollen voitu päätellä, että jäsenvaltioiden kansallisissa lainsäädännöissä olisi ollut olemassa mainitun kaltainen oikeushenkilöitä koskeva taloudellisiin ja kilpailuoikeudellisiin asioihin sovellettava yleinen periaate.[281] Kuitenkin yleisestä puolustautumisoikeuksien periaatteen kunnioittamisen vaatimuksesta seurasi, että vaikka komissio saattoi velvoittaa yrityksen toimittamaan kaikki tarvittavat tiedot sillä mahdollisesti tiedossa olevista seikoista sekä sen hallussa olevat kyseisiä asioita koskevat asiakirjat, se ei silti voinut vaatia yritystä antamaan sellaisia vastauksia, joiden seurauksena sen olisi ollut myönnettävä sellainen kilpailusääntöjen rikkominen, jonka todistaminen kuului komissiolle.[282]

Oikeus olla todistamatta itseään vastaan on siis tunnustettu yhteisöoikeuden piirissä jo vuosia aiemmin kuin asia tuli esille ihmisoikeustuomioistuimessa. On kiintoisaa, ettei EIT mainitse lainkaan Funke-tuomiossaan EYTI:n Orkem-tapausta, vaikka tapausten olosuhteet ovat varsin samankaltaiset.[283] Sitä vastoin EYTI mainitsee tuomiossaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan nimenomaisesti ja toteaa, että kilpailuoikeuteen liittyvän tutkimuksen kohteen olevalla yrityksellä on oikeus vedota mainittuun artiklaan. Se katsoo kuitenkin,

---

[280] Kuten edellä on jo todettu, neuvoston asetus N:o 17, eli 6.2.1962 annettu perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus, on korvattu 16.12.2002 annetulla neuvoston asetuksella (EY) N:o 1/2003 perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta.

[281] Tuomion kohdat 28–29.

[282] Tuomion kohdat 34–35. Ks. myös asia C-60/92, Otto v. Postbank, ECR [1993], p. I-5683. Ks. myös Tridimas, 1999, s. 247–249.

[283] Toimikunnan jäsen Soyerin eriävässä mielipiteessä sen sijaan viitataan Orkem-tuomioon. Myös vastaajahallitus kiinnittää ratkaisuun huomiota. Yhtenä syynä siihen, miksi EIT ei viittaa po. tuomioon saattaisi olla se, että EYTI on – kuten siis EIT itsekin muutamaa vuotta myöhemmin – perustellut kantansa varsin heikosti, eikä ole juurikaan kehitellyt doktriinia. Orkem-tapauksen ei ehkä katsottu tuovan EIT:n tulkintaan mitään lisäarvoa ja se jätettiin sen vuoksi mainitsematta. Arvo sinänsä olisi voinut kuitenkin olla jo sen seikan huomioiminen, että periaate on ollut esillä laajassa eurooppalaisessa kontekstissa ennen Funke-tuomiota.

ettei kyseisen määräyksen sanamuodosta tai EIT:n oikeuskäytännöstä ilmene, että siinä tunnustettaisiin oikeus olla todistamatta itseään vastaan.[284]

Vaikka oikeus olla todistamatta itseään vastaan tunnustettiin sekä EIT:n että EYTI:n taholta, tulkinnat poikkeavat kuitenkin puheena olevissa tapauksissa toisistaan. Siinä missä EIT tunnustaa yleisen oikeuden olla saattamatta itseään syytteen vaaraan tai olla muutoin todistamatta itseään vastaan, on EYTI:n tulkinta suppeampi. Se tunnustaa oikeuden olla vastaamatta tietynlaisiin kysymyksiin, mutta hyväksyy kuitenkin yrityksen velvoittamisen esittämään sellaisia asiakirjoja, joita myöhemmin voidaan käyttää sitä vastaan.[285] Molempien tuomioistuinten tulkinnat periaatteesta ovat kuitenkin tapauksissa epämääräisiä, eikä vielä voida puhua varsinaisen doktriinin kehittelystä.

Myöhemmässä EIT:n oikeuskäytännössä *nemo tenetur* -doktriinia kuitenkin kehitetään pidemmälle ja selityksensä saa muun muassa se tärkeä kysymys, minkä vuoksi on sallittua ottaa epäillyiltä puhalluskokeita tai veri- ja virtsanäytteitä jopa näiden tahdon vastaisesti. Saunders-tuomiossa EIT lausuu:

> *[T]he right not to incriminate oneself is primarily concerned, however, with respecting the will of an accused person to remain silent. As commonly understood in the legal systems of the Contracting Parties to the Convention and elsewhere, it does not extend to the use in criminal proceedings of material which may be obtained from the accused through the use of compulsory powers but which has an existence independent of the will of the suspect such as, inter alia, documents acquired pursuant to a warrant, breath, blood and urine samples and bodily tissue for the purpose of DNA testing*.[286]

---

[284] *[N]either the wording of that article nor the decisions of the European Court of Human Rights indicate that it upholds the right not to give evidence against oneself.* Orkem-tuomion kohta 30.

[285] Ks. myös O'Boyle, 2000, s. 1025.

[286] Saunders v. the United Kindgdom (17.12.1996), kohta 69. EIT toteaa tässä kohdassa, että vaikenemisoikeus liittyy läheisesti EIS 6(2) artiklan syyttömyysolettamaan, joka kuitenkin sellaisenaan suojaa syytetyn tahtoa pysyä vaiti.

Jo muutamaa kuukautta ennen Saunders-tuomion antamista korkein oikeus oli tapauksessa KKO 1996:101 (30.8.1996) katsonut, että EIS 6(2) artikla ja KP-sopimuksen 14(3)(g) artikla eivät estäneet tuomitsemasta liikennevahinkoon osallisena ollutta tieliikennelain 58 §:n nojalla laiminlyönnistä pysähtyä ja avustaa vahingoittuneita tai avuttomaan tilaan jääneitä sekä muutenkin osallistua niihin toimenpiteisiin, joihin onnettomuus antoi aihetta (mm. puhalluskoe). KKO:n mukaan mainitun lain noudattamisesta ei seuraa, ettei liikenneonnettomuuteen osallisella ja rikokseen syylliseksi epäillyllä olisi niitä oikeuksia, jotka mainittujen yleissopimusten määräysten nojalla syylliseksi epäillylle on taattu rikossyytettä tutkittaessa. KKO punnitsi vastakkain syytetyn vaikenemisoikeutta ja liikenneonnettomuuteen osallisten hengen ja terveyden suojaa ja totesi jälkimmäisen tässä tilanteessa syytetyn vaikenemisoikeutta painavammaksi. Ks. Virolainen – Pölönen, 2004, s. 301–302. Tapauksesta myös Lavapuro, LM 1997, s. 446 ss.

Näin ollen sellaisen aineiston käyttäminen, joka on saatu syytetyltä pakkokeinoin, mutta jonka olemassaolo ei riipu hänen tahdostaan, on sallittua.[287]

Vuonna 2000 EIT antoi samana päivänä kaksi Irlantia koskevaa ratkaisua, joissa oli kysymys hyvin samantyyppisestä tilanteesta kuin Funke-tuomiossa. Tapaukset koskivat rikosoikeudellisten seuraamusten vaaraa ja tuomitsemista sen johdosta, että valittajat olivat laiminlyöneet toimittaa tietoja heidän tekemikseen epäiltyjä rikoksia tutkineille viranomaisille.

Tapauksessa Heaney and McGuinness[288] valittajien epäiltiin kuuluvan IRA-järjestöön, jonka räjäyttämäksi epäillyssä pommi-iskussa oli kuollut useita sotilashenkilöitä. Valittajat pidätettiin poliisin suorittaman etsinnän yhteydessä ja heitä vaadittiin kansallisen lain mukaisesti vankeusrangaistuksen uhalla tekemään selkoa liikkeistään ja toimistaan tiettynä aikana sekä ilmoittamaan kaikista muistakin tietämistään kyseiseen rikokseen liittyvistä seikoista. Kun valittajat kieltäytyivät tästä, heidät tuomittiin 6 kuukaudeksi vankeuteen. He valittivat EIT:een väittäen, että puheena oleva kansallinen laki kääntää EIS 6(2) artiklan mukaisen syyttömyysolettaman sekä rikkoo heidän oikeuttaan pysyä vaiti ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen.

EIT totesi aluksi, että vaikka oikeuksista pysyä vaiti ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen ei ollut erityisesti mainittu EIS 6 artiklassa, ne olivat artiklan tarkoittaman oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitteeseen keskeisesti kuuluvia yleisesti tunnustettuja kansainvälisiä standardeja. Ne perustuivat muun muassa syytetyn suojeluun viranomaisten sopimattomalta pakottamiselta ja edistivät siten aineellista oikeudenmukaisuutta ja EIS 6 artiklan tarkoituksia. Erityisesti oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen edellytti, että syyte pyrittiin näyttämään toteen turvautumatta pakolla tai painostuksella syytetyn tahdon vastaisesti saatuun näyttöön. Tässä mielessä oikeus liittyi läheisesti EIS 6 artiklan 2 kohdan mukaiseen syyttömyysolettamaan.

EIT totesi myös, etteivät oikeudet pysyä vaiti ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen olleet ehdottomia. Kuitenkin Funken tapauksessa EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli katsottu rikotun, kun Funke oli tuomittu rikoksesta hänen kieltäydyttyään antamasta tulliviranomaisten pyytämiä tietoja. Viranomaiset olivat saattaneet Funken tuomittavaksi saadakseen tiettyjä

---

[287] Ks. myös tapaus P.G. and J.H. v. the United Kingdom (25.9.2001), jossa myös ääninäytteen ottaminen äänivertailua varten katsottiin sallituksi EIS 6 artiklan kannalta. Tapauksessa EIT kuitenkin totesi 8 artiklan loukkauksen, koska ääninauhoite oli otettu salaa eikä asiasta ollut kansallisessa laissa tarkkoja säännöksiä. Ks. erityisesti kohdat 56–63 ja 80. Sen sijaan tapauksessa Jalloh v. Germany (11.7.2006) EIT katsoi, että valittaja oli pakotettu myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen, kun hänet oli pakotettu oksetusainetta käyttäen oksentamaan ja näin ulos saatua huumausainepussia oli käytetty todisteena häntä vastaan. EIT:n mukaan valittajan tahto oli murrettu tavalla, joka erosi huomattavalla tavalla niistä menettelyistä, joita yleensä käytettiin syytetyn tahdosta riippumattomien todisteiden hankinnassa, mikä aiheutti EIS 3 ja 6(1) artikloiden rikkomisen. Ks. kohdat 100–102 ja 109–123.

[288] Heaney and McGuinness v. Ireland (21.12.2000). Toinen tapaus on Quinn v. Ireland. Tapaukset ovat olosuhteiltaan hyvin samankaltaiset ja niissä annetut EIT:n tuomiot ovat lähes identtiset.

asiakirjoja, joiden ne uskoivat olleen olemassa, vaikka siitä ei ollut ollut varmuutta. Kun viranomaiset eivät olleet kyenneet hankkimaan tai halunneet hankkia ko. asiakirjoja muilla keinoilla, EIT oli katsonut, että viranomaiset olivat yrittäneet pakottaa Funken itsensä esittämään näyttöä hänen tekemikseen väitetyistä rikoksista. Tullioikeuden erityiset piirteet eivät olleet EIT:n mielestä riittäneet oikeuttamaan sellaista puuttumista syytetyn po. oikeuksiin. Käsillä olevassa tapauksessa EIT:n oli harkittava, millainen vaikutus näihin oikeuksiin oli ollut sillä, että kansallisen lain mukaisiin kehotuksiin annettuja vastauksia käytettiin myöhemmässä oikeudenkäynnissä välittömästi tai välillisesti todisteina syytettyä vastaan.

EIT katsoi, että valittajien po. oikeudet oli tosiasiassa mitätöity olennaisilta osiltaan sillä pakon asteella, joka heille oli asetettu kansallisen lain soveltamisella siinä tarkoituksessa, että heidät saataisiin antamaan tietoja heihin tuon lain nojalla kohdistettuihin syytteisiin liittyneistä seikoista. EIT:n mukaan julkinen etu ei voinut oikeuttaa pakolla esitutkinnassa saatujen vastausten käyttämistä syytetyn syyllisyyden selvittämiseen oikeudenkäynnissä. Käsillä olevan tapauksen osalta hallituksen huoli turvallisuudesta ja yleisestä järjestyksestä ei voinut oikeuttaa säännöstä, joka mitätöi olennaisilta osiltaan valittajien oikeuden pysyä vaiti ja olla myötävaikuttamatta heidän syyllisyytensä selvittämiseen. Ottaen huomioon mainittujen oikeuksien ja syyttömyysolettaman läheisen yhteyden EIT katsoi, että tapauksessa oli rikottu paitsi EIS 6 artiklan 1 kohtaa myös sen 2 kohtaa.[289]

EIT on todennut *nemo tenetur* -periaatetta selvästi rikotun silloin, kun esitutkinnassa epäiltyä on painostamalla taikka hänen tahtonsa murtamalla koetettu saada kertomaan rikoksesta.[290] Se on kuitenkin huomauttanut, että periaate ei rajoitu soveltamisalaltaan vain tällaisiin tapauksiin. Oikeus turvaa epäillylle periaatteessa vapauden valita, puhuuko hän vai pysyykö hän vaiti poliisikuulustelussa.[291] Tätä valinnanvapautta heikennetään, jos epäillyn pysyessä vaiti viranomaisten on turvauduttava vilppiin saadakseen häneltä tunnustuksen tai muun syyllisyyttä osoittavan lausuman. Allan-tapauksessa (2002) EIT totesi 6(1) artiklan rikkomuksen, kun valittajaa oli voimakkaasti painostettu kuulusteluissa ja

---

[289] Ks. tuomion kohdat 47–59. Warbrick katsoo, että EIT:n oikeuskäytännön mukaan olennaista on nimenomaan se käyttötarkoitus, mihin asiakirjoja koetetaan saada, ei niinkään se tapa, kuinka niitä hankitaan. Warbrick, 1995, s. 93.

[290] Ks. esimerkiksi Ferrantelli and Santangelo v. Italy (7.8.1996), erityisesti kohdat 45–50.

[291] Mielenkiintoinen on tässä suhteessa myös tapaus W. v. Switzerland (26.1.1993). Siinä epäilty kieltäytyi esitutkinnassa tekemästä minkäänlaista yhteistyötä poliisin kanssa. Tästä syystä häntä pidettiin vangittuna yhteensä 4 vuotta ja 3 päivää. EIT ei katsonut äänin 5–4 tämän pitkän vangitsemisajan loukkaavan EIS 5(3) artiklaa, koska asia oli poikkeuksellisen vaikea ja epäilty myös omalla toiminnallaan viivytti esitutkintaa. EIT katsoi, että epäillyn tuli olla tietoinen siitä, että vaikenemisellaan hän pitkitti prosessia. Tuomiossa ei otettu kantaa *nemo tenetur* -periaatteeseen, mutta eriävän mielipiteen jättänyt tuomari Pettiti katsoi, että näin pitkä vangitsemisaika merkitsi kiellettyä painostusta, jolla koetettiin saada epäilty puhumaan itselleen epäedullisista seikoista ja sen vuoksi se rikkoi EIS 5(3) artiklaa ja tosiasiallisesti myös 6(2) artiklan syyttömyysolettamaa.

hänet oli taivuteltu uskoutumaan sellitoverilleen ja häneltä näin saatuja tietoja oli käytetty häntä vastaan oikeudenkäynnissä.[292]

Oikeus olla vastaamatta kysymyksiin

Nemo tenetur -periaate sisältää myös oikeuden olla vastaamatta kysymyksiin esitutkinnan aikana. Isoa-Britanniaa koskeneessa Saunders-tapauksessa[293] EIT linjasi tätä koskevaa tulkintakäytäntöään seuraavalla tavalla.

> Valittaja Saunders oli toimitusjohtajana Guinness-yhtiössä, joka oli ostamassa erään toisen osakeyhtiön osakekantaa. Kauppahinta oli tarkoitus suorittaa pääasiassa osakkeiden vaihdolla. Tarjouskilpailun aikana Guinnessin osakkeen arvo nousi aluksi voimakkaasti, mutta laski huomattavasti tarjouksen tultua hyväksytyksi. Alettiin epäillä, että arvonnousu oli johtunut laittomista tukiostoista. Kauppa- ja teollisuusministeri asetti osakeyhtiölain mukaiset tarkastajat tutkimaan asiaa. Tutkimusten aikana kävi ilmeiseksi, että asiassa oli syyllistytty rikoksiin. Valittaja erotettiin yhtiön johdosta ja häntä kuulusteltiin yhdeksällä eri kerralla. Englannin osakeyhtiölain mukaan tutkinnan kohteena olevan yhtiön toimihenkilöiden oli sanktioiden uhalla vastattava kaikkiin tarkastajien esittämiin kysymyksiin ja toimitettava heille kaikki hallussaan oleva asiaan liittyvä materiaali. Kaikki kuulustelut kirjattiin pöytäkirjaan. Kuulustelujen jälkeen asia siirrettiin poliisille, kuulustelupöytäkirjat toimitettiin syyttäjälle ja Saundersia ja muutamia muita henkilöitä vastaan nostettiin lukuisia syytteitä talousrikoksista.
>
> Pääkäsittelyssä Saundersia kuultiin henkilökohtaisesti. Siellä hän kertoi, ettei tiennyt mitään yhtiön varojen ja vakuuksien käyttämisestä osakkeiden arvon tukemiseen. Syyttäjä vetosi kuitenkin Saundersin sekä erään syyttämättä jätetyn johtajan tutkintapöytäkirjoissa oleviin kertomuksiin, joita luettiin ääneen oikeudessa useiden päivien ajan. Syyttäjä kiinnitti oikeuden huomiota valittajan lausumiin, joiden mukaan hän oli antanut tukioperaatioon osallistuneelle henkilölle suuren palkkion yritysvaltauksen onnistumisesta. Siten syyttäjän mielestä valittajan oikeudessa antama kertomus ei ollut uskottava. Tuomioistuin katsoi syytteet toteen näytetyiksi ja tuomitsi valittajan viiden vuoden vankeusrangaistukseen. Saunders valitti päätöksestä, mutta valitus hylättiin. Tämän jälkeen hän valitti EIOT:lle katsoen, että EIS 6(1) artiklaa oli

---

[292] Allan v. the United Kingdom (5.11.2002). Ks. erityisesti tuomion kohdat 44, 50–53. Painostustilannetta esitutkinnassa koskee myös mm. tuomio Magee v. the United Kingdom (6.6.2000). Siinä EIT katsoi, että syytetty oli ollut kuulustelun alussa vaikeassa tilanteessa, kun häntä oli varoitettu hänen vastaamatta jättämisestään mahdollisesti tehtävistä haitallisista päätelmistä. Toisaalta myös puhumalla hän saattoi vahingoittaa puolustustaan, kun mahdollisuus haitallisten päätelmien tekoon ei tuolla valinnalla välttämättä poistunut. Näissä oloissa oikeudenmukaisuus edellytti EIT:n mielestä, että syytetyllä tuli olla tilaisuus asianajajan apuun jo poliisikuulustelujen alkuvaiheissa. Ks. erityisesti tuomion kohdat 39–46. Samansuuntainen on myös tuomio tapauksessa Kolu v. Turkey (2.8.2005), jossa EIT katsoi, että viranomaisten olisi tullut ryhtyä toimiin avustajan takaamiseksi syytetylle, jotta tämä olisi voinut välttyä myötävaikuttamasta oman syyllisyytensä toteamiseen.

[293] Saunders v. the United Kingdom (17.12.1996).

rikottu, kun hänet oli rangaistuksen uhalla pakotettu vastaamaan yhtiön asioita tutkineiden tarkastajien kysymyksiin ja kun näitä kertomuksia oli käytetty todisteena häntä vastaan ajetussa rikosoikeudenkäynnissä.

EIOT katsoi äänin 14–1, että EIS 6(1) artiklaa oli rikottu ja siirsi jutun EIT:n käsiteltäväksi. EIT totesi, että henkilön oikeutta olla edistämättä oman syyllisyytensä selvittämistä ei voitu kohtuudella rajoittaa vain rikollisen teon tunnustamiseen tai muuten syyllisyyttä osoittaviin lausumiin, vaan se koski kaikkia lausumia, jotka ovat omiaan osoittamaan vastaajan syyllisyyttä. Kyseessä olevassa tapauksessa olennaista oli siten se, miten pakolla saatua todistelua käytettiin oikeudenkäynnissä.[294] EIT ei pitänyt tarpeellisena ottaa kantaa siihen, oliko vaitiolo-oikeus luonteeltaan ehdoton vai oliko siihen olemassa hyväksyttäviä poikkeuksia tietyissä tapauksissa. Se kuitenkin totesi, etteivät yhtiöiden hoidossa tapahtuneiden petosten vaikeaselvitteisyys tai niiden tutkintaan ja syyllisten rankaisemiseen liittyneet tärkeät yleiset edut oikeuttaneet poikkeamaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusperiaatteista niin merkittävällä tavalla kuin tässä tapauksessa. Oikeudenmukaisuuden vaatimus ulottui kaikkia rikoksia koskeviin oikeudenkäynteihin tekemättä eroa yksinkertaisimman ja vaikeimman välillä. Myöskään yleinen etu ei oikeuttanut käyttämään pakolla saatuja syytetyn lausumia hänen syyllisyytensä selvittämiseen. Asiaan ei vaikuttanut se, että lausumat oli annettu ennen syytteen nostamista. Äänin 16–4 EIT katsoi, että EIS 6(1) artiklan sisältämää oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen oli rikottu.

Itävaltaa koskeneessa Weh-tapauksessa[295] EIT:n harkittavaksi tuli kysymys, loukkasiko lakisääteisen ilmoittamisvelvollisuuden laiminlyönnistä määrätty rangaistus 6(1) artiklan mukaista oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen.

Itävallan lain mukaan ajoneuvon omistajalla oli velvollisuus viranomaisen pyynnöstä ilmoittaa, kuka oli ajanut hänen autollaan tiettyyn aikaan. Ilmoituksen laiminlyönnistä saattoi seurata sakkoa. Valittaja Weh oli saanut maksukehotuksen, jonka mukaan hänen tuli maksaa sakkoa sen vuoksi, että hänen nimelleen rekisteröidyllä autolla oli ajettu ylinopeutta. Kun hänen antamansa tiedot olivat ylimalkaisia, asiassa aloitettiin rikostutkinta. Koska Weh kieltäy-

---

[294] EIT viittasi aiemmin antamaansa tuomioon Fayed v. the United Kingdom (21.9.1994), jossa se oli katsonut, että kyseessä olevan kaltaiset tarkastusmenettelyt, joiden kohteeksi Saunderskin oli joutunut, olivat luonteeltaan tutkinnallisia, eivätkä niitä sen vuoksi koskeneet EIS 6(1) artiklan mukaiset takeet. Tällaiset takeet olisivat kohtuuttomasti voineet estää vaikeiden taloudellisten ja kaupallisten toimintojen tehokasta sääntelyä yleisen edun sitä vaatiessa. Ks. kohta 67. Koska tällaiset hallinnolliset tarkastukset eivät itsessään vaadi *fair trial*in takeiden noudattamista, niissä mahdollisesti noudatetut pakottavat toimenpiteet eivät siis nosta esiin kysymystä EIS 6 artiklan noudattamisesta, eikä EIS myöskään näin ollen takaa ehdotonta oikeutta pysyä vaiti tällaisissa tarkastuksissa. Olennaista 6 artiklan kannalta sen sijaan on, mihin tarkoitukseen tällaisella menettelyllä saatuja asiakirjoja ja muita todistuskappaleita käytetään. Ks. myös O'Boyle, 1995, s. 1026–1028.

[295] Weh v. Austria (8.4.2004).

tyi edelleen antamasta pyydettyjä tietoja, hänelle määrättiin rangaistusmenettelyssä sakkoa. Häntä vastaan ei kuitenkaan nostettu syytettä ylinopeudesta. Weh valitti EIS:n valvontaelimille 6(1) artiklan loukkauksesta väittäen, että ilmoittamisvelvollisuus loukkasi hänen oikeuttaan pysyä vaiti ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen.

EIT totesi, että oikeudella vaitioloon ja oikeudella olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen pyritään muun muassa suojelemaan syytettyä sopimattomalta pakottamiselta viranomaisten toimesta ja siten välttämään vääriä tuomioita ja toteuttamaan EIS 6 artiklan tavoitteita. Oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen edellyttää, että pyrkiessään näyttämään syytteen toteen syyttäjä ei turvaudu todisteisiin, joita on saatu syytetyn tahtoon kohdistunutta pakkoa sisältänein menetelmin. EIT:n oikeuskäytäntö osoittaa kuitenkin, että oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen ei itsessään estä käyttämästä pakkovaltuuksia oikeudenkäynnin ulkopuolella.[296]

Edelleen EIT totesi, että valittajaa vastaan ei ollut ollut vireillä eikä odotettavissakaan rikosjuttua. Se, että valittaja mahdollisesti oli tahallaan antanut vääriä tietoja estääkseen viranomaisia saamasta selville tekoa, joka mahdollisesti johtaisi syytteeseen, ei perustanut tilannetta, jossa olisi kysymys oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen. Ilmoitusvelvollisuutta koskevat sääntelyt olivat yleisiä sopimusvaltioissa ja saattoivat koskea erilaisia kysymyksiä (esimerkiksi henkilöllisyyden ilmoittamista poliisille tietyissä tilanteissa). EIT totesi vielä, että oikeus vaitioloon ja oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen eivät olleet ehdottomia.[297] Käsillä olevassa tapauksessa valittajan oli tarvinnut todeta vain yksinkertaisesta tosiseikasta eli siitä, kuka oli ajanut hänen autoaan, mikä ei itsessään ollut syyllisyyttä osoittavaa. Kuljettajan ilmoittamista koskevan valittajan velvollisuuden ja häneen ylinopeudesta mahdollisesti kohdistettavan syytteen välinen yhteys oli kaukainen ja hypoteettinen. Riittävän konkreettisen yhteyden puuttuessa pakkovaltuuksien käyttö eli sakon asettaminen ei tuonut esille kysymystä valittajan oikeudesta olla vaiti ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen. Äänin 4–3 EIT katsoi, ettei EIS 6(1) artiklaa ollut rikottu.[298]

---

[296] Tässä EIT viittaa päätökseensä 76574/01, Allen v. the United Kingdom (dec. 10.9.2002), jossa se oli katsonut, että velvollisuus tehdä varallisuutta koskeva ilmoitus veroviranomaisille ei tuonut esille EIS 6 artiklan 1 kohdan mukaista kysymystä, vaikka laiminlyöntiin liittyi rangaistusseuraamus ja valittajaa oli sakotettu väärän ilmoituksen antamisesta. EIT totesi tässä, että tulojen ja varojen ilmoittamisvelvollisuus oli jäsenvaltioiden verotusjärjestelmien olennainen piirre ja ilman sitä verojärjestelmän toimivuutta olisi vaikea taata. Vielä EIT totesi, että tapauksessa ei ollut kysymys pakolla saadun tiedon käyttämisestä valittajaa vastaan jonkin myöhemmin nostettavan rikossyytteen yhteydessä, vaan tietojenantovelvollisuuden rikkominen oli jo itsessään rikkomus. Lisäksi EIT totesi, että *[p]rivilege against self-incrimination cannot be interpreted as giving a general immunity to actions motivated by the desire to evade investigation by the revenue authorities*.

[297] Se huomautti, että esimerkiksi oli sallittua tehdä johtopäätöksiä syytetyn vaitiolosta eikä EIS 6 artiklan 2 kohta kieltänyt periaatteessa presumptioiden käyttämistä rikosasioissa.

[298] Ks. tuomion kohdat 39–57.

Vähemmistöön jääneiden tuomareiden mielestä valittajaan oli kohdistunut sellaista pakkoa, joka oli ollut omiaan loukkaamaan hänen *nemo tenetur* -oikeuttaan ja hän oli myös syytettynä asiassa EIS 6 artiklan sanalle kuuluvassa autonomisessa merkityksessä. Vaikka vähemmistönkin kanta tässä tapauksessa tuntuu ymmärrettävältä, johtaisi sen omaksuminen todennäköisesti vaikeuksiin jäsenvaltioissa. Kuten EIT totesi, sisältävät EN:n jäsenvaltioiden kansalliset säädökset useita erityyppisiä ilmoittamisvelvollisuuksia. Mikäli tällaisen ilmoituksen antamisesta voisi kieltäytyä vetoamalla *nemo tenetur* -oikeuteen, johtaisi se hyvin nopeasti kestämättömään tilanteeseen ja epätarkoituksenmukaiseen viranomaistoimintaan. On kuitenkin huomautettava, että tapaus ei selventänyt sitä rajanvetoa, minkä mukaan tiettyjen seikkojen sanktionuhkainen ilmoittamisvelvollisuus saattaa rikkoa EIS 6 artiklaa. EIT:lta olisikin voinut toivoa hieman pidemmälle menevää pohdintaa tässä suhteessa.[299]

2.2.3.3 Oikeus vaieta oikeudenkäynnissä

Syytetyllä on sen lisäksi, että hänen ei tarvitse myötävaikuttaa esitutkinnan suorittamiseen, myös oikeus vaieta oikeudenkäynnin aikana. Ongelmaksi muodostuu tällöin, onko syytetyn vaikenemisesta sallittua tehdä päätelmiä hänen syyllisyydestään.

> Tapauksessa John Murray[300] valittaja oli pidätetty poliisin erääseen taloon tekemän rynnäkön yhteydessä. Häntä kuulusteltiin useita päiviä, mutta hän pysyi koko kuulustelujen ajan vaiti ja kieltäytyi antamasta selitystä muun muassa sille, miksi hän oli ollut rynnäkön aikaan talossa. Häntä syytettiin muun muassa panttivangin ottamisesta, murhasalaliitosta sekä kuulumisesta IRA-järjestöön. Hän kieltäytyi vastaamasta kysymyksiin myös oikeudenkäynnissä, joka käytiin yhden tuomarin kokoonpanossa ilman jurya. Saatuaan langettavan tuomion kaikissa oikeusasteissa hän valitti EIOT:lle katsoen muun muassa, että kansallinen laki, jonka mukaan syytetyn vaikenemisesta saatiin tehdä tiettyjä päätelmiä, oli EIS 6 artiklan vastainen, ja näin ollen hänen vaitiolo-oikeuttaan oli loukattu, kun hänen vaikenemistaan oli käytetty häntä vastaan.
>
> Euroopan ihmisoikeustoimikunta ei katsonut äänin 15–2 EIS 6(1) ja 6(2) artikloita rikotun ja siirsi asian EIT:lle. Tuomionsa alussa EIT toteaa, että on täysin selvää, että langettavaa tuomiota ei voida perustaa yksin syytetyn vaikenemisesta tehtäviin johtopäätöksiin. Samoin se toteaa, että yhtä selvää on, että tilanteissa, joissa syytetyn vaikeneminen edellyttäisi jonkinlaista selitystä, vaikeneminen voidaan ottaa huomioon arvioitaessa syyttäjän esittämän todistelun luotettavuutta. Näistä seuraa EIT:n mukaan se, että oikeus vaieta ei ole ehdoton. Näin ollen syytetyn vaikenemisella on tiettyjä seurauksia oikeuden-

---

[299] Tapauksessa 76574/01, Allen v. the United Kingdom (dec. 10.9.2002) EIT kehitteli perusteluja huomattavasti selkeämmin ja paremmin; puheena olevassa tapauksessa olisi ollut toivottavaa kehitellä doktriinia eteenpäin Allen -perustelujen pohjalta. Itse asiassa rajanveto Saunders-tyyppiseen tilanteeseen tuntuu tämän tuomion valossa hankalammalta kuin Allen-päätöksen perustelujen valossa.
[300] John Murray v. the United Kingdom (8.2.1996).

käynnissä. Arvioitaessa sitä, loukkaako syytetyn vaikenemisoikeuden käyttäminen häntä vastaan puhuvana todisteena EIS 6 artiklaa, EIT kiinnittää tapauksen kokonaisolosuhteiden lisäksi huomiota erityisesti kolmeen tekijään: 1) tilanteet, joissa päätelmiä voidaan tehdä; 2) minkä painoarvon kansalliset tuomioistuimet antavat johtopäätöksille todisteiden harkinnassa sekä 3) kuulustelutilanteessa käytetty pakottamisen aste.[301] EIT huomauttaa lisäksi, että vaikenemista sinänsä ei saa tulkita indikaatioksi syytetyn syyllisyydestä.[302]

Käsillä olevassa tapauksessa EIT pani painoa sille, että kansallisen lain mukaan syytettyä on informoitava hänen kieltäytymisensä seurauksista, ja näin oli tässä tapahtunut. Lisäksi EIT katsoi, että tuomarilla oli laaja harkintavalta sen suhteen, minkä merkityksen hän kieltäytymiselle antoi. Tässä tapauksessa merkittävää oli myös se, että tuomarina oli kokenut ammattituomari eikä jurya ollut lainkaan. EIT korosti myös sen seikan arviointia, millaiseen kysymykseen syytetty on jättänyt vastaamatta. Sen mukaan, mikäli kysymys oli sillä tavalla oleellinen, että se olisi vaatinut syytetyltä jonkinlaista selitystä, tämä voitiin ottaa todisteiden harkinnassa huomioon ns. terveen järjen (*common sense*) vaatimusten mukaisesti. Tässä nimenomaisessa tapauksessa syytetty oli kieltäytynyt antamasta selitystä sille, miksi hän oli rynnäkön aikaan talossa, mikä oli kysymys, johon vain hänellä olisi ollut mahdollisuus vastata, ja tästä voitiin EIT:n mukaan tehdä ”terveen järjen” mukaisia päätelmiä. Näillä perusteilla EIT ei katsonut äänin 14–5 EIS 6(1) ja 6(2) artikloita loukatun suhteessa syytetyn vaitiolo-oikeuteen.[303]

Syytetyn vaikenemisesta oli kysymys myös Itävaltaa koskeneessa Telfner-tapauksessa.[304] Siinä EIT joutui ottamaan kantaa siihen, johtiko syytteen kiistäneen syytetyn vaikeneminen oikeudenkäynnissä käännettyyn todistustaakkaan. Asiaa ei kuitenkaan käsitelty EIS 6(1) artiklan, vaan ainoastaan 6(2) artiklan valossa.

Eräs henkilö oli loukkaantunut lievästi liikenneonnettomuudessa auton tönäistyä häntä. Hän ei ollut nähnyt, kuka autoa ajoi, eikä edes sitä, oliko kuljettaja mies vai nainen. Hän kuitenkin pystyi ilmoittamaan poliisille auton merkin ja

---

[301] Ks. tuomion kohta 47. Myöhemmässä oikeuskäytännössä EIT on edelleen kehitellyt tätä testiä. Ks. esim. edellä mainittu Allan v. the United Kingdom (5.11.2002), kohta 44: ***[I]n examining*** *whether a procedure has extinguished the very essence of the privilege against self-incrimination, the Court will examine the nature and degree of the compulsion, the existence of any relevant safeguards in the procedures and the use to which any material so obtained is put.* Tapauksessa Beckles v. the United Kingdom (8.10.2002), kohta 59, EIT puolestaan määrittelee testin näin: *[a] matter to be determined in the light of all the circumstances of the case, having regard to the situations where inferences may be drawn, the weight attached to them by the national courts in their assessment of the evidence and the degree of compulsion inherent in the situation.*

[302] Kohta 48.

[303] Ks. tuomion kohdat 51–54. Ks. myös samansuuntainen tapaus Averill v. the United Kingdom (6.6.2000). Vrt. tapaus Condron v. the United Kingdom (2.5.2000), jossa EIT katsoi EIS 6(1) artiklaa rikotun, kun jurylle ei ollut riittävän hyvin selostettu sitä, millä edellytyksin ja missä olosuhteissa syytetyn vaikenemisesta saatiin tehdä häntä vastaan puhuvia päätelmiä.

[304] Telfner v. Austria (20.3.2001).

rekisterinumeron. Näiden tietojen perusteella poliisi löysi valittajan äidin nimiin rekisteröidyn auton valittajan perheen kotipihasta. Äiti ilmoitti, ettei hän ollut itse ajanut autoa, eikä valittaja ollut viettänyt yötä kotona. Valittajalle kuitenkin esitettiin syyte ruumiinvamman tuottamuksesta. Hän kiisti syytteen ja ilmoitti, ettei halua lausua enempää asiasta. Oikeudenkäynnissä myös valittajan äiti ja sisar kieltäytyivät todistamasta. Alioikeus katsoi kuitenkin syytteen selvitetyksi ja tuomitsi valittajan sakkoihin. Se katsoi, että oli yleisesti tunnettua, että puheena olevaa autoa ajoi valittaja. Myös se seikka, ettei valittaja ollut ollut kotona teon tapahtuma-aikaan, johti oikeuden mielestä siihen johtopäätökseen, että vain hän oli voinut tehdä rikoksen. Valitustuomioistuin ei muuttanut päätöstä.

Valittaja väitti EIT:ssä, että EIS 6(2) artiklan syyttömyysolettamaa oli hänen kohdallaan rikottu ja tuomio perustui mielivaltaiseen todisteiden arviointiin ja asetti todistustaakan hänelle. EIT totesi, että pääsäännön mukaan kansallisten tuomioistuinten asia oli arvioida niille esitettyä näyttöä ja EIT:n tehtävänä oli tutkia, oliko oikeudenkäynti kokonaisuutena ollut oikeudenmukainen, mikä rikosasioissa sisälsi syyttömyysolettaman huomioon ottamisen. EIS 6 artiklan 2 kohta edellytti muun muassa, ettei tuomioistuimen jäsenillä saanut olla ennakolta omaksuttua käsitystä siitä, että syytetty oli tehnyt syytteessä tarkoitetun rikoksen. Todistustaakka oli syyttäjällä ja kaikki epäilyt tuli lukea syytetyn hyväksi. Siten syyttömyysolettamaa rikottiin, jos todistustaakka siirtyi syyttäjältä vastaajalle.

EIT viittasi myös John Murray -tapaukseen, jossa kansallinen laki oli sallinut johtopäätösten teon syytetyn vaitiolosta silloin, kun syytteen tueksi oli esitetty selvitystä, joka edellytti selitystä syytetyltä. Pitäessään tuossa tapauksessa valittajaa vastaan esitettyä näyttöä erittäin vakuuttavana EIT oli katsonut, ettei tuollaisten johtopäätösten tekeminen, johon lisäksi liittyi merkittäviä prosessuaalisia takeita, rikkonut EIS 6 artiklaa. EIT katsoi, että johtopäätösten tekemistä syytetyn vaitiolosta voitiin pitää sallittuna myös Itävallan kaltaisessa järjestelmässä, jossa tuomioistuimet harkitsivat vapaasti näyttöä, edellyttäen että esitetyn näytön valossa syytetyn vaitiolosta voitiin tehdä vain se päätelmä, ettei hänellä ollut mitään selitystä häntä vastaan esitetystä selvityksestä.

EIT pani lisäksi merkille, että käsillä olevassa tapauksessa tuomioistuimet olivat perustaneet käsityksensä tutkintapöytäkirjaan, jonka mukaan valittaja oli auton pääasiallinen käyttäjä eikä hän ollut ollut kotona tapahtumayönä. EIT ei pitänyt näitä seikkoja, joita ei edes ollut vahvistettu oikeudenkäynnissä kontradiktorisessa menettelyssä saadulla näytöllä, sellaisena valittajaa vastaan esitettynä selvityksenä, joka olisi vaatinut häneltä selitystä. EIT huomautti tältä osin siitä, ettei asianomistaja ollut kyennyt tunnistamaan kuljettajaa eikä edes ilmoittamaan kuljettajan sukupuolta ja että alioikeus oli saamansa selvityksen perusteella todennut, että myös valittajan sisar oli käyttänyt autoa. Vaatiessaan valittajalta selitystä, vaikka häntä vastaan ei ollut esitetty *prima facie* vakuuttavaa selvitystä, tuomioistuimet olivat kääntäneet todistustaakan syyttäjältä syytetylle. EIT katsoi yksimielisesti, että EIS 6(2) artiklaa oli rikottu.[305]

---

[305] Ks. tuomion kohdat 15–20.

Ranskaa koskeneessa Serves-tapauksessa[306] oli kysymys todistajaksi haastetun henkilön oikeudesta kieltäytyä antamasta valaa ja kertomusta vetoamalla oikeuteensa olla osallistumatta oman syyllisyytensä selvittämiseen.

> Valittaja oli Ranskan armeijan upseeri. Erään tehtävän johdosta häntä ja kahta muuta upseeria syytettiin murhasta ja hänet vangittiin. Syytteet valittajaa kohtaan kuitenkin raukesivat ja hänet haastettiin tutkintatuomarin eteen todistajan ominaisuudessa. Hän tuli paikalle, mutta kieltäytyi valasta ja todistamisesta, minkä johdosta hänet tuomittiin sakkoihin. Hän valitti sakoista vedoten oikeuteensa olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Valitukset kuitenkin hylättiin ja myöhemmin häntä vastaan nostettiin uusi syyte murhasta, mistä hänet myös tuomittiin 4 vuodeksi vankeuteen. Serves valitti Strasbourgiin väittäen EIS 6(1) ja 6(3)(b) artikloita rikotun.
>
> EIOT katsoi äänin 25–2 EIS 6(1) artiklaa rikotun. Myös EIT totesi, että valittajan pelko siitä, että hän olisi lausumillaan joutunut myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen, oli ymmärrettävä. EIT kuitenkin huomautti, että hänen ei ollut tarvinnut vastata sellaisiin kysymyksiin, jotka olisivat olleet omiaan johtamaan sellaisiin lausumiin. EIT:n mukaan valan velvoitteeseen ja sen antamiseen sisältyi pakkoa, mutta tämä pakko ei tähdännyt todistamiseen pakottamiseen, vaan totuuden kertomiseen. Valittajaa ei EIT:n mielestä ollut pakotettu osallistumaan oman syyllisyytensä selvittämiseen, koska sakot oli tuomittu jo ennen kuin riski siitä oli syntynyt. Äänin 6–3 EIT katsoi, että EIS 6(1) artiklaa ei ollut rikottu.[307]

Tähänastisen EIT:n oikeuskäytännön valossa voidaan *nemo tenetur* -periaatteesta tehdä ainakin seuraavat päätelmät. Periaate on oikeuskäytännössä vakiinnutettu olennaiseksi osaksi oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, vaikka sitä ei nimenomaisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksessa mainitakaan. Periaatteen

---

[306] Serves v. France (20.10.1997).

[307] Tuomion kohdat 46–47. Muun muassa suomalaisen tuomari Pekkasen eriävän mielipiteen mukaan EIS 6(1) artiklaa oli rikottu, koska valittaja oli tosiasiallisesti tilanteessa, jossa hän on tuntenut tulleensa pakotetuksi myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen. Sillä seikalla, oliko tämä pakko kohdistunut häneen todistajan vaiko syytetyn ominaisuudessa, ei ollut merkitystä. Serves-tapaus on mielenkiintoinen myös sen vuoksi, että valvontaelimet käsittelivät asiaa myös EIS 10 artiklan takaaman sananvapauden kannalta. Jo aiemmin tapauksessa K. v. Austria (2.6.1993), EIOT oli rikosprosessia koskevassa tapauksessa katsonut, että sananvapauteen kuului myös oikeus vaieta ja katsoi sen vuoksi äänin 10–2 EIS 10 artiklaa rikotun, kun rikosasian vastaaja oli tuomittu rangaistukseen hänen kieltäytyessään puhumasta omassa asiassaan. Juttu kuitenkin sovittiin ennen kuin se ehti EIT:n käsiteltäväksi. Myös Serves-tapauksessa asiaa harkittiin EIS 10 artiklan kannalta, mutta koska 6 artiklan katsottiin soveltuvan tapaukseen, toisin kuin K.:n tapauksessa, asiaa ei katsottu tarpeelliseksi tutkia enää 10 artiklan nojalla. Sinänsä *nemo tenetur* -periaatteen johtaminen 10 artiklasta saattaisi johtaa arvaamattomiin lopputuloksiin, sillä 10 artiklan soveltamisala on laajempi kuin 6 artiklan, ja kysymys periaatteen soveltamisesta voisi näin ollen tulla esille melkein missä tahansa oikeudenkäynnissä. On kuitenkin totta, että myös periaatteen johtaminen 6 artiklasta aiheuttaa vaikeita tulkintatilanteita, erityisesti silloin, kun puhtaasti todistajan ominaisuudessa oleva henkilö on vaarassa saattaa itsensä syytteen alaiseksi todistuksellaan. Ks. tästä Naismith, EHRLR 1997, s. 234–236. Ks. myös Warbrick, 1995, s. 96 sekä O'Boyle, 1995, s. 1030–1032.

tarkoituksena on turvata epäillyn ja syytetyn oikeus vaieta sekä häntä esitutkinnassa kuulusteltaessa että oikeudenkäynnissä kuultaessa. Hänen ei tarvitse kertoa tai esittää muutakaan näyttöä, joka saattaisi joko asettaa hänet syytteen vaaraan taikka vahvistaa hänen syyllisyytensä.[308] Syytetyn käyttäessä vaikenemisoikeuttaan tästä aiheutunutta ajanhukkaa ei myöskään saa lukea hänen vahingokseen oikeudenkäynnin keston kohtuullisuutta arvioitaessa.

Periaatteen soveltamisala on kuitenkin vielä varsin avoin ja täsmentymätön, eivätkä oikeus vaieta ja oikeus olla saattamatta itseään syytteen vaaraan ole ehdottomia oikeuksia.[309] Syytetyn vaikenemiselle on sallittua antaa tiettyä merkitystä päätösharkinnassa. Esimerkiksi silloin, kun syytetty vaikenee sellaisesta seikasta, johon vain hänellä on vastaus ja joka on ikään kuin ”puuttuva lenkki” todisteiden ketjussa, on tuomioistuimella lupa ottaa tämä huomioon ja tehdä siitä päätelmiä.[310] Langettavaa tuomiota ei kuitenkaan saa perustaa yksin syytetyn vaikenemiseen, vaan tuomion tueksi on oltava muutakin näyttöä. On myös tarkasteltava oikeudenkäyntiä kokonaisuutena ja noudatettava erityistä varovaisuutta tehtäessä päätelmiä syytetyn vaikenemisesta. Erityistä huomiota on kiinnitettävä kontradiktorisuuden toteutumiseen.

Kotimaisessakaan oikeudessamme ei ole kiistattomasti ratkaistu sitä, miten syytetyn vaikenemiseen tulisi suhtautua ja mihin saakka sitä voidaan käyttää todistuskeinona. *Aallon* ja *Träskmanin* mukaan syytetyn kieltäytymistä ei tulisi arvioida näyttönä.[311] Toista mieltä on *Hormia*, jonka mukaan syytetyn vaikeneminen on todistusaihe, josta voidaan tehdä johtopäätöksiä todistettavan tosiseikan suhteen. Vaikenemisella on näin ollen tietty tosiasiallinen näyttöarvo.

---

[308] Vaikka syytetyllä ei ole minkäänlaista velvollisuutta pysyä totuudessa niissä lausumissa, joita hän oikeudenkäynnin kuluessa antaa, on kotimaisen oikeutemme mukaan epäillyn tai syytetyn puolustajalla tai avustajalla ns. negatiivinen totuusvelvollisuus. Hän ei saa vääriä väitteitä tai tietoja esittämällä johtaa harhaan esitutkintaviranomaisia, syyttäjää tai tuomioistuinta. Ks. Virolainen, 1999, s. 173. Ks. avustajan totuusvelvollisuudesta rikosasiassa tarkemmin Peltonen, DL 2001, s. 971 ss. sekä asianosaisen totuusvelvollisuudesta rikosasioissa Viljanen P., DL 2001, s. 1004 ss.

[309] Ks. O’Boyle, 2000, s. 1023. Koska *nemo tenetur* -periaate on oikeuskäytännössä kehitetty nk. implisiittinen oikeus, sitä koskevat tämän opin mukaisesti myös ns. implisiittiset rajoitukset. Ks. implisiittisten rajoitusten opista tapaukset Golder v. the United Kingdom (21.2.1975), sekä Ashingdane v. the United Kingdom (28.5.1985). Sallitut implisiittisen oikeuden rajoitukset eivät saa tuhota kyseessä olevan oikeuden ydintä, niiden täytyy palvella laillista tai oikeutettua tarkoitusta (*legitimate aim*) ja niiden tulee tarkoituksenmukaisella tavalla turvata tuo laillinen tarkoitus. Ks. myös Warbrick, 1995, s. 94.

[310] Nähdäkseni OK 17:5 ei ole ristiriidassa EIS:n vaatimusten kanssa, mutta EIS ja sen tulkintakäytäntö asettavat tulkinnalliset rajat sen soveltamiselle. Vrt. Träskman, JFT 1993, s. 602, 617. Ks. myös Virolainen – Pölönen, 2003, s. 170–171, jonka mukaan epäillyllä tai syytetyllä ei ole ns. selitystaakkaa, eli hänen laiminlyöntiään antaa hyväksyttävä selitys tai selvitys tietystä häntä vastaan puhuvasta seikasta ei voida OK 17:5 nojalla ottaa ratkaisua tehtäessä huomioon ratkaisevana indisiona häntä vastaan. EIS:n tulkintakäytännön valossa kuitenkin näyttää siltä, että tähän pääsääntöön on olemassa poikkeus. Ks. myös Pölönen, 2003, s. 203, av. 83.

[311] Aalto, LM 1967a, s. 750; Träskman, JFT 1993, s. 602 ss.

Hormia päättelee, että koska asian suhteen ei vallitse nimenomaista todistamiskieltoa, mainittu totuusargumentti on otettava todisteiden harkinnassa huomioon.[312] Syytetyn vaikeneminen ei siis Hormian mukaan estä käyttämästä häntä henkilöllisenä todistuskeinona. Myös *Jonkan* mukaan syytetyn käyttäytymistä voidaan rajoitetusti hyödyntää prosessimateriaalia rikastavana tosiseikastona, tietyssä mitassa jopa todisteena ja laajemmin hänen lausumiensa luotettavuuden arvioinnissa käytettävinä aputosiseikkoina.[313]

> Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2002:116 (ään.) ilmenee selvästi, miten vaikeasti tulkittavasta asiasta syytetyn vaitiolo-oikeudessa on kysymys. Tapauksessa ulosottovelallisen (A) epäiltiin syyllistyneen velallisen petoksiin. Asiaa koskevan esitutkinnan vireillä ollessa toimitettiin ulosottoselvitys, josta velallinen kieltäytyi käynnissä olevan esitutkinnan vuoksi. Hän vetosi muun muassa EIS 6 artiklan sisältämään *nemo tenetur* -periaatteeseen katsoen, että antamalla ulosottoselvityksen hän joutuisi samalla myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen, kun rikosepäilyt kohdistuivat samoihin tekoihin, joista ja joihin liittyvistä seikoista ulosottoselvitystä oli vaadittu. Ulosottomies asetti A:lle uhkasakon velvoittaakseen hänet vastaamaan kysymyksiin.
>
> Käräjäoikeuden mukaan käynnissä ollut rikostutkinta ei vapauttanut A:ta antamasta ulosottoselvitystä. Vaikka ulosottoselvityksessä saattoi tulla esiin seikkoja, jotka välillisesti saattoivat osoittaa A:n syyllistyneen niihin rikoksiin, joista hän oli syytettynä, suojasi häntä kuitenkin ulosottomiehen UL

---

[312] Hormia, 1979, s. 50–54. Hormian mukaan myös OK 17:5 tukee tätä päätelmää. Riippumatta siitä, millainen kanta vaikenemiskysymykseen otetaan, on syytetyn vaikenemisella joka tapauksessa tietty ”luonnollinen todistusarvo”. Samoin Tirkkonen, 1949, s. 44. Hormia kannattaa lakitekstiin nimenomaisen neuvontavelvollisuuden asettamista vaitiolo-oikeuden suhteen. Myös Virolainen – Pölönen, 2004, s. 303, näyttää kannattavan laintasoista säännöstä vaitiolo-oikeuden ilmoittamisesta epäillylle.

[313] Jonkka, 1991, s. 223–224. Jonkka huomauttaa, että syytetyn kieltäytymiseen vastaamasta kysymyksiin liittyy kaksi periaatteessa toisistaan erillistä ongelmaa, nimittäin kieltäytymisen arviointi näyttönä, jolloin kyse on todistusharkinnasta, sekä kieltäytymisen arviointi normatiivisena todistuskieltona ja todisteen hyödyntämiskieltona. Ks. Jonkka, 1992, s. 47–48. Myös Pölösen mukaan syytetyn vaikenemisella on ainakin jonkinlainen aputosiseikan arvo. Kuitenkaan vaikenemisesta tehtävillä johtopäätöksillä ei voi olla suoran todistustosiseikan asemaa ratkaisunmuodostuksessa eikä vaikenemisesta tehtyihin päätelmiin voi koskaan pääosin tai yksinomaan perustaa langettavaa tuomiota. Ks. Pölönen, 2003, s. 138, 477. Nähdäkseni Pölösen kanta on lähimpänä EIT:n tulkintakäytännöstä ilmenevää kantaa. Siihen on kuitenkin lisättävä, että arvioitaessa syytetyn vaitiolosta tehtävien päätelmien sallittavuutta on kiinnitettävä huomiota siihen nimenomaiseen kysymykseen, josta syytetty vaikenee. Jos syytetty kieltäytyy antamasta selitystä vain hänen tiedossaan olevasta seikasta, voidaan tätä käyttää jonkinlaisena aputosiseikkana tai jopa todistustosiseikkana päätösharkinnassa. Muunlaisesta asiasta (eli asiasta, jolle voidaan antaa selitys muinkin keinoin) vaikenevan syytetyn käyttäytymistä näyttönä arvioitaessa näin suoraa päätelmää ei EIT:n käytännön valossa ole sallittua tehdä, vaikka sinänsä vaikenemisesta tehtävä päättely ei ole EIS:n vastaista. On myös muistettava, että vaikenemisen lisäksi on aina esitettävä muutakin syyllisyyden puolesta puhuvaa näyttöä. OK 17:5:n soveltamisala on näin EIT:n tulkintakäytännön myötä rajoittunut selvästi, mutta säännös ei silti itsessään ole EIS:n vastainen.

3 luvun 34g §:n mukainen vaitiolovelvollisuus. KäO:n mielestä asiassa olennaista oli, missä tarkoituksessa ulosottoviranomaisen toimenpiteet kohdistuivat A:han. Kun tarkoitus ei ollut todisteiden hankinta rikosasiaa varten, ei A:lla ollut oikeutta kieltäytyä ulosottoselvityksen antamisesta. KäO tuomitsi ulosottoviranomaisen määräämän uhkasakon maksettavaksi.

Myöskään hovioikeus ei muuttanut tuomiota. Se katsoi, että vaikka täytäntöönpanoasioiden tulee lähtökohtaisesti täyttää EIS 6 artiklan *fair trial* -takeet, ulosottomenettelyssä ei tule kuitenkaan soveltaa EIS 6 artiklan takaamia syytetyn oikeuksia, sillä tämä saattaisi aiheettomasti vaikeuttaa täytäntöönpanomenettelyä. Se huomautti myös, että laissa yksilölle asetettu velvollisuus antaa hallintoviranomaiselle tämän vaatimia tietoja ei sinänsä riko EIS 6 artiklaa. Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta oli tarkasteltava siltä osin kuin hallintoviranomaisen pakkovaltuuksin hankkimia tietoja oli käytetty oikeudenkäynnissä.

KKO toteaa aluksi, että käsitteelle ”rikossyyte” on EIT:n oikeuskäytännössä annettu autonominen merkitys. Edelleen se toteaa, että oikeus olla saattamatta itseään syytteen vaaraan ei kuitenkaan oikeuta henkilöä olemaan saapumatta poliisitutkintaan, esitutkintaan tai oikeuden istuntoon. KKO toteaa, että A on riidattomasti oikeutettu olemaan myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen tutkittaessa rikossyytteen alaisia tekoja. Sen sijaan hän ei ole EIT:n tarkoittamalla tavalla ”syytteessä” täyttäessään lakiin perustuvaa velvollisuuttaan antaa tietoja täytäntöönpanoa varten. KKO:n mukaan poikkeuksellisesti kuitenkin tällaisessakin tapauksessa henkilöllä voi olla oikeus vaieta; näin on ainakin silloin, kun ulosottoselvitykseen ryhdytään näytön saamiseksi aikaisemman rikosepäilyn tueksi. Oikeuden mielestä asiassa mikään ei osoita, että ulosottoselvitykseen olisi nyt ryhdytty tällaisessa tarkoituksessa, eikä A:lla näin ollen ole pätevää syytä kieltäytyä ulosottoselvityksestä. Äänin 4–1 KKO ei muuttanut HO:n päätöksen lopputulosta.

Nähdäkseni ratkaisun lopputulema on kyseenalainen, vaikka kaikki oikeusasteet tekivät seuraavia, oikeita huomioita EIS:sta ja EIT:n oikeuskäytännöstä. EIS ei sinänsä estä pakottamasta ulosottovelallista antamasta ulosottoselvitystä. Ulosottovelallinen ei myöskään ole ”syytteessä” EIS:n tarkoittamassa mielessä, eikä häneen näin ollen sovelleta EIS 6 artiklan syytetylle takaamia oikeuksia. Ulosottoselvityksessä saatuja tietoja ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen kuin ulosmittauksen toteuttamiseen, ei siis esimerkiksi näyttönä rikosasiassa. Ulosottoselvitystä tehtäessä velallisella on oikeus vaieta, mikäli selvitystä ilmeisesti tehdään jonkin muun syyn vuoksi kuin tarkoituksena selvittää velallisen varallisuus, velat sekä hänen tekemänsä oikeustoimet, jotka mahdollisesti voitaisiin ulosottoa varten peräyttää.

KKO perusti punnintansa viimeksi mainitun seikan arvioimiselle ja katsoi, ettei asiassa voitu näyttää tällaisten muiden tarkoitusperien olemassaoloa ulosottoselvityksen pyytämisen perusteena. Muodollisesti asia on näin ollutkin, eikä A:lla ollut perustetta kieltäytyä saapumasta ulosottoselvitystilaisuuteen. Tosiasiallisesti kuitenkin A oli rikossyytteessä samoista teoista, joista hänen olisi

tullut tehdä selkoa myös ulosottoselvityksessä. A:n ulosmittausvelkojat olivat samalla A:n tekemiksi epäiltyjen rikosten asianomistajia. Näin ollen kaikki A:n ulosmittausselvityksessä antama tieto olisi tullut myös rikosasian asianomistajien tietoon, vaikka tietoa olisikin kerätty pelkästään ulosmittauksen toimittamista varten. Asiassa on näiden poikkeuksellisten olosuhteiden vuoksi vaikeata erottaa ulosmittausprosessia ja vireillä olevaa rikosprosessia toisistaan, sillä ne koskevat tosiasiallisesti samoja seikkoja. Mikäli A pakotettaisiin vastaamaan ulosmittausselvityksessä sellaisiin kysymyksiin, jotka liittyvät myös vireillä olevaan rikosasiaan, tehtäisiin samalla tyhjäksi hänen oikeutensa vaieta rikosasiassa, mikä ei voi olla *fair trial* -periaatteen mukaista. A:lla ei voi olla tässä tapauksessa kaksoisroolia yhtäältä ulosmittausvelallisena, jota koskee velvoite antaa tietoja ja toisaalta rikosasian syytettynä, jolla on oikeus vaieta. KKO:n ratkaisu olisi epäilyksettä ollut oikea, mikäli kysymys olisi ollut siitä, saisiko ulosottoselvityksessä saatuja tietoja käyttää hyväksi *myöhemmin* vireille tulevassa oikeudenkäynnissä. Nyt rikosprosessi (esitutkinta) kuitenkin oli jo vireillä, joten tilanne on toinen. Jos syyteasia ei olisi tutkinnassa, henkilöllä olisi velvollisuus ulosottoselvityksen antamiseen, sillä itsekriminoinnin mahdollisuus olisi tällöin ainoastaan hypoteettinen.[314]

Nähdäkseni A:lla on ollut velvollisuus saapua ulosottoselvitystilaisuuteen, mutta hänellä on ollut oikeus vaieta siellä kaikista niistä seikoista, joiden hän on katsonut edesauttavan hänen syyllisyytensä toteamista rikosasiassa. Tämän vuoksi hänelle tuomittu uhkasakko selvityksen antamatta jättämisestä on tosiasiallisesti tehnyt tyhjäksi hänen oikeutensa rikosasian syytettynä, sillä hän ei ole voinut vastata ainakaan kaikkiin kysymyksiin antamatta samalla myös itselleen haitallista näyttöä rikosasiassa.[315]

---

[314] Ks. myös Ervo, 2005, s. 267, jonka mukaan olennaista merkitystä ei välttämättä ole edes sillä, missä vaiheessa rikosprosessi ajallisesti seuraa, vaan tärkeintä on lopputulos. Ei voi syntyä tilannetta, jossa yksilö olisi ensin velvoitettu aktiivisesti myötävaikuttamaan tietyn seikan esiintuloon, minkä seurauksia sitten käytettäisiin myötävaikuttamattomuusperiaatteen vastaisesti hänen ollessaan myöhemmin epäiltynä tai syytteessä. Puheena olevasta tapauksesta ks. Ervo, 2005, s. 269–270. Vrt. Koponen, 2006, s. 131 ss.

[315] Huomionarvoinen on mielestäni vähemmistöön jääneen oikeusneuvos Arposen kommentti: *[T]ässä asiassa ovat vastakkain oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvat syytetyn oikeus olla todistamatta itseään vastaan ja velallisen velvollisuus myötävaikuttaa niiden seikkojen selvittämiseen, joilla on merkitystä täytäntöönpanon toteuttamisessa. Näiden perusoikeuksien punninnassa annan etusijan henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvalle syytetyn oikeudelle ennen omaisuuteen kohdistuvaa velallisen velvollisuutta.* Ks. myös Virolainen – Pölönen, 2004, s. 313 ja 319–338, joka katsoo, että jos joku hallinnollinen menettely on rinnastettavissa rikossyytteeseen, kuten esimerkiksi veron- tai tullinkorotus, on itsekriminointisuojan oltava voimassa sellaisia seikkoja koskien, jotka liittyvät aikaisempaan rikostekoon taikka veron- tai tullinkorotukseen mahdollisesti johtaviin seikkoihin. Kun tällainen hallinnollinen menettely edeltää rikosprosessia tai tapahtuu sen kanssa samanaikaisesti, voi itsekriminointisuoja nousta esille, jos hallinnollisissa menette-

2.3 Kansallisten viranomaisten toiminta

2.3.1 Viranomaisten toiminnan arviointikriteerit

Tapauksen vaikeusasteen ja osapuolten käyttäytymisen lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössään kehittämistä oikeudenkäynnin pituuden arviointia koskevista kriteereistä kolmas on kansallisten viranomaisten toiminta asiassa. Itse asiassa viimeksi mainittu kriteeri on määräävässä asemassa oikeudenkäynnin pituutta arvioitaessa siinä mielessä, että EIS 6 artiklan rikkomusta oikeudenkäynnin kohtuullisen keston osalta ei voida todeta, ellei kansallisten viranomaisten voida osoittaa toiminnallaan ainakin osaltaan aiheuttaneen viivästystä. Tapauksen suhteellinen helppous tai osapuolten moitittava ja viivästystä aiheuttava käyttäytyminen ei siis yksin riitä keston suhteen tapahtuneen EIS 6 artiklan rikkomuksen toteamiseen. Käytännössä näitä kolmea kriteeriä tutkitaan suhteessa toisiinsa.

> On erityisesti huomattava, että valittajan turvautuessa kaikkiin kotimaisiin oikeussuojakeinoihin tästä aiheutuvaa viivästystä ei voida koskaan tulkita hänen vahingokseen. Vaikka tämä tosiasiallisesti pitkittäisi oikeudenkäyntiä huomattavastikin, ei tätä seikkaa voida sinänsä lukea myöskään valtion viivytykseksi.[316]

Likimain mikä tahansa viranomaistoiminnassa tapahtuva viivyttely saattaa johtaa sen toteamiseen, että oikeudenkäynti on kestänyt kohtuuttoman pitkän ajan. EIT:n oikeuskäytännössä on valtion moitittavaksi menettelyksi katsottu muun muassa esitutkinnan viivästyminen tai sen heikko taso, viivyttely syytettä nostettaessa, tuomion kirjoittamiseen kulunut pitkä aika sekä tuomareiden vaihtuminen kesken prosessin.[317] Tyhjentävää listaa on ymmärrettävistä syistä mahdoton esittää. Viranomaismenettely ei myöskään rajoitu vain valtion viranomaisiin, vaan käsittää kaikki julkista valtaa käyttävät viranomaistahot (*public-law organs*).[318]

---

lyissä käytetään myötävaikuttamiseen panostavia pakkokeinoja, kuten uhkasakkoa. Näin myös Ervo, 2005, s. 254–255.

[316] Ks. esim. Csanádi v. Hungary (9.3.2004), kohta 33. Ks. myös Pascal Coste c. France (22.7.2003), kohta 34.

[317] Ks. esim. tapaukset Eckle v. Germany (15.7.1982), kohdat 83–84; Abdoella v. the Netherlands (25.11.1992), kohdat 22–25; Allenet de Ribemont v. France (10.2.1995), kohta 56; Kudła v. Poland (26.10.2000), kohta 130; Panchenko v. Russia (8.2.2005), kohdat 133–137; Calleja v. Malta (7.4.2005), kohdat 133–134; Pélissier and Sassi v. France (25.3.1999), kohdat 73–74; Västberga Taxi Aktiebolag and Vulic v. Sweden (23.7.2002), kohdat 106–107; Rouille c. France (6.1.2004), kohdat 29–31; Slimane-Kaïd c. France (No. 2, 27.11.2003), kohta 28; Schumacher c. Luxembourg (25.11.2003), kohdat 31–36 sekä Hristov v. Bulgaria (31.7.2003), kohdat 123–124.

[318] Ks. esim. Kurt Nielsen v. Denmark (15.2.2000), kohta 25.

Yleisesti ottaen rikkomus voidaan todeta, mikäli viranomaistoiminnassa on ollut yksi tai useampia suhteellisen pitkiä ajanjaksoja, jolloin viranomaiset eivät ole suorittaneet toimenpiteitä jutun edistämiseksi eli juttu on niin sanotusti seissyt jossain viranomaisessa.[319] Rikkomus on todettu, mikäli valtio ei ole pystynyt tarjoamaan hyväksyttävää selitystä tällaiselle passiiviselle ajalle.[320] Rikkomus on kuitenkin voitu todeta, vaikka tällaista varsinaista viranomaisten toimimattomuuden ajanjaksoa ei olekaan tapauksessa ollut, mikäli oikeudenkäynti on *a priori* ylittänyt kohtuullisen ajan. Tällaiseksi on katsottu muun muassa yli 15 vuotta kestänyt oikeudenkäynti. Valtio on kuitenkin aina viime kädessä vastuussa oikeudenkäynnin kulun ohjaamisesta.[321]

Oikeudenkäynnin joutuisuutta yleisempi EIS 6 artiklasta juontuva vaatimus koskee valtion velvollisuutta järjestää oikeushallintonsa tarkoituksenmukaisella tavalla. Belgiaa koskeneessa Boddaert-tapauksessa EIT toteaa: *[A]rticle 6 commands that judicial proceedings be expeditious, but it also lays down the more general principle of the proper administration of justice. In the circumstances of the case, the conduct of the authorities was consistent with the fair balance*

---

[319] Myös meillä sekä oikeuskansleri että eduskunnan oikeusasiamies ovat jo pitkään kiinnittäneet huomiota muun muassa siihen, että juttujen käsittely ei saisi pysähtyä kokonaan pitkäksi aikaa. Esimerkiksi ratkaisussa 8.9.1995 (dnro 44/1/95) apulaisoikeuskansleri viittasi HM 16 §:ään ja EIS 6(1) artiklaan, kun riita-asian käsittely oli pysähtynyt puoleksi vuodeksi käräjätuomarin sairausloman aikana. 6.11.1997 annetussa ratkaisussa (dnro 1299/4/95) apulaisoikeusasiamies huomautti esitutkinnan viivästymisestä, kun rikosilmoitukset oli toimitettu marraskuussa 1993 ja tammikuussa 1994 ja vasta vuonna 1997 poliisi teki päätöksen olla saattamatta asiaa syyteharkintaan. Apulaisoikeuskanslerin 27.1.1999 antamilla päätöksillä 23/50/97 ja 18/50/98 valtionsyyttäjä määrättiin nostamaan syyte käräjätuomaria vastaan, jonka katsottiin menettelyllään viivyttäneen yhteensä seitsemän jutun käsittelyä. Oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota menettelyn joutuisuuteen myös sellaisissa tapauksissa, joissa varsinaista virkavelvollisuuden rikkomista ei ole katsottu tapahtuneen. Jutut ovat viipyneet mm. työruuhkan, puutteellisten resurssien, virastojen organisaatiomuutosten, lainsäädännön muutosten, lomajärjestelyjen ja koulutuksen vuoksi. EOA on korostanut, että pelkkä viittaus ”yleiseen työtilanteeseen” ei riitä selitykseksi kohtuullisten käsittelyaikojen ylittämiseen. Ks. esim. EOA:n kertomukset vuodelta 1999, s. 69 sekä 2003, s. 55.

[320] Ks. esim. B.R. v. Poland (16.9.2003), jossa oikeudenkäynti oli EIT:n tuomion antamisen aikaan kestänyt ensiasteessa jo yli 9 vuotta. Vaikka valittaja oli omalla toiminnallaankin pitkittänyt prosessia, vastaajahallitus ei ollut pystynyt antamaan selitystä yli 4 vuoden toimimattomuuden jaksolle. Ks. myös Skawinska v. Poland (16.9.2003), jossa rikkomus todettiin, vaikka viranomaisten toimimattomuuden jaksot olivat huomattavasti lyhyempiä vaihdellen yhdeksästä kuuteentoista kuukauteen. Oikeudenkäynnin kokonaiskesto oli 7 vuotta 10 kuukautta.

[321] Ks. De Staerke c. Belgique (28.4.2005), kohdat 46–53. EIT totesi, että juttu oli poikkeuksellisen vaikea ja valittaja oli itsekin pitkittänyt sitä omalla toiminnallaan, mutta loppujen lopuksi valtio oli kuitenkin vastuussa kohtuuttoman pitkästä kestosta. Philis v. Greece (No. 2) -tapauksessa (27.6.1997) EIT totesi: *[t]he duty to administer justice expeditiously is incumbent in the first place on the relevant authorities, especially in proceedings in which they have the power of initiative and the power to ensure that progress is made.* Ks. kohta 49.

which has to be struck between the various aspects of this fundamental requirement.[322]

Näin ollen viranomaisten käyttäytymistä voidaan punnita myös tätä yleisempää vaatimusta vasten. Velvollisuudesta järjestää oikeushallinto tarkoituksenmukaisella tavalla niin, että oikeudenkäynnin joutuisuus tulee turvatuksi, seuraa muun muassa se, että oikeudenkäyntejä koskevat aikataulut on suunniteltava niin, ettei niistä aiheudu turhaa viivästystä eikä käsittelyjen välille jää turhia taukoja.[323] Varsin pitkäkin oikeudenkäynti on voitu katsoa kohtuulliseksi, mikäli viranomaiset ovat noudattaneet säännöllisyyttä asian tutkinnassa.[324] Rikkomus on sen sijaan todettu esimerkiksi silloin, kun merkittävä osa ajasta on käytetty prosessuaalisten seikkojen tutkimiseen asiakysymysten jäädessä sivuun.[325]

Usein viranomaisten toiminta rikosjutussa kulminoituu kysymykseen esitutkinnan toimittamisen tavasta ja nopeudesta. Tällöin oikeudenkäyntimenettelyn pituus on usein yhteydessä EIS 5(3) artiklaan, joka kuuluu seuraavasti:

> *[T]ämän artiklan 1 kappaleen c kohdan*[326] *määräysten nojalla pidätetty tai vapaudenriiston kohteeksi joutunut on viipymättä tuotava tuomarin tai lain nojalla tuomiovaltaa käyttävän muun viranomaisen tutkittavaksi, ja hänellä on oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa tai oikeus tulla vapautetuksi oikeusjutun ollessa vireillä. Vapaaksi laskemisen ehdoksi voidaan asettaa takeet siitä, että asianomainen saapuu oikeudenkäyntiin.*[327]

---

[322] Boddaert v. Belgium (12.10.1992), kohta 39. Ks. myös Coëme and others v. Belgium (22.6.2000), kohta 140.

[323] Čevizović v. Germany (29.7.2004), kohdat 51 ja 60; Rokhlina v. Russia (7.4.2005), kohdat 91–92.

[324] Tapauksessa C.P. et autres c. France (1.8.2000) 7 vuotta 10 kuukautta kestänyt prosessi oli EIT:n mielestä kohtuullinen tapauksen olosuhteet huomioon ottaen ja kun asian tutkintaa oli toimitettu yhtämittaisella tahdilla. Ks. kohta 32.

[325] Šleževičius v. Lithuania (13.11.2001). Oikeudenkäynti kesti yli neljä vuotta, minkä aikana tuomioistuin oli kieltäytynyt asiakysymysten käsittelystä vedoten syytteiden epämääräisyyteen.

[326] EIS 5(1) artiklan c-kohta kuuluu seuraavasti: *[J]okaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen. Keneltäkään ei saa riistää hänen vapauttaan, paitsi seuraavissa tapauksissa ja lain määräämässä järjestyksessä:*
– – c. henkilö pidätetään tai hänen vapautensa riistetään lain nojalla hänen saattamisekseen toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi, milloin on perusteltua syytä epäillä hänen syyllistyneen rikokseen tai jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemästä rikosta tai pakenemasta teon jälkeen.

Vastaava säännös on PeL 7 § 3 mom, jonka mukaan *[H]enkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapauden menetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.* Vapaudenmenetyksen tuomioistuinkontrollinen ”laatuvaatimukset” ilmaisee puolestaan PeL 21 §. Asia on muun muassa käsiteltävä ilman aiheetonta viivytystä. Ks. tästä Pellonpää, Perusoikeudet 1999, s. 275–279.

[327] EIS 5(3) artiklan tulkinnasta Pellonpää, 2005, s. 300–307. Ks. Neumeister v. Austria (27.6.1968), kohdat 13–15; Wemhoff v. Germany (27.6.1968), kohdat 4–17 sekä Kudła v. Poland (26.10.2000),

Puolaa koskeneessa Skrobol-tapauksessa valittajaa oli pidetty tutkintavankeudessa yli 4 vuotta 7 kuukautta. Hänen epäiltiin erehdyttämällä saaneen suuren summan rahaa. Tutkintavankeuden jatkamista perusteltiin muun muassa paon vaaralla ja todisteiden hävittämisen vaaralla. EIT totesi, että kansallisten lainkäyttöviranomaisten tuli EIS 5 artiklan 3 kohdan mukaan varmistaa, ettei tutkintavankeus kestänyt kohtuuttoman pitkää aikaa. Tuossa tarkoituksessa niiden täytyi tutkia – syyttömyysolettamaan asianmukaista huomiota kiinnittäen – kaikkia EIS 5 artiklan säännöstä poikkeamista tukevia seikkoja ja mainita niistä vapauttamishakemuksiin antamissaan päätöksissä. Rikoksen tekemistä koskevan perustellun epäilyn jatkuva olemassaolo oli välttämätön edellytys vankeuden jatkamiselle, mutta tietyn ajan kuluttua se ei enää riittänyt. Tällöin EIT:n täytyi tutkia, oikeuttivatko muut viranomaisten mainitsemat perusteet vankeuden jatkamisen. Jos sellaiset perusteet olivat relevantteja ja riittäviä, EIT:n täytyi myös tutkia, olivatko toimivaltaiset viranomaiset osoittaneet erityistä tunnollisuutta asian käsittelyssä. Vankeuden jatkaminen saattoi olla oikeutettua vain silloin, kun oli konkreettisia osoituksia julkisen edun vaatimuksesta, joka syyttömyysolettamasta huolimatta oli painavampi kuin henkilökohtaisen vapauden suojaa koskeva EIS 5 artiklan sääntö.

EIT pani merkille, että tutkinta ja oikeudenkäynti olivat edenneet hyvin hitaasti melkein neljän vuoden ajan. Ensimmäinen oikeuden istunto oli pidetty vasta yli vuoden kuluttua syytekirjelmän jättämisestä. Tosin tuomioistuimet olivat tuona aikana tutkineet valittajan eri kerroilla tekemiä vapauttamishakemuksia. Kuitenkin ensimmäisen pääasiassa pidetyn istunnon jälkeen istuntoja oli pidetty pitkin väliajoin. Oikeudenkäynnin loppuvaiheessa istuntoja oli pidetty useammin ja oikeudenkäyntiä oli toimitettu tehokkaammin. EIT katsoi, että vaikka aluksi oli ollut varsinkin tutkinnan vaikeuteen nähden päteviä syitä valittajan vangitsemiselle ja vankeuden jatkamiselle, oli vaikeaa pitää viranomaisten mainitsemia seikkoja riittävinä ja relevantteina vankeuden koko ajan osalta. Pääasialliset syyt, joihin tuomioistuimet olivat vedonneet, olivat vähitellen menettäneet merkityksensä tutkinnan edetessä. EIT:n mielestä viranomaiset eivät olleet osoittaneet vangitun jutuissa vaadittua joutuisuutta ja EIS 5 artiklan 3 kohtaa oli rikottu.[328]

Esitutkinta osana rikosprosessia on siis suoritettava joutuisasti. Esitutkinnan kohtuuton kesto saattaa yksinkin riittää EIS 6(1) artiklan rikkomuksen toteamiseen, vaikka itse oikeudenkäynti olisi muuten suoritettu joutuisasti.[329] EIT on

---

kohdat 106–117. Yleensä loukkauksen toteaminen on edellyttänyt vähintään noin kaksi vuotta kestänyttä vapaudenriistoa.

[328] Skrobol v. Poland (13.9.2005), kohdat 54–65.

[329] Ks. laajasta oikeuskäytännöstä esim. Beladina c. France (30.9.2003), jossa esitutkinta oli toisessa tapauksessa kestänyt yli 5 vuotta ja toisessa yli 7 vuotta. EIT huomauttaa, että epäillyllä ei ole velvollisuutta aktiiviseen yhteistoimintaan lainkäyttöviranomaisten kanssa. Tämä ei silti oikeuta esitutkinnan kohtuuttoman pitkää kestoa, vaikka kyseessä olisi vaikea juttu. Vrt. 42230/98, Olsson v. Sweden (dec. 8.4.2003), jossa EIT ei katsonut yli kahden ja puolen vuoden mittaista esitutkintaa kohtuuttoman pitkäksi, kun asiassa mm. esitettiin useita tuloksettomia oikeusapupyyntöjä eikä valittaja ollut vangittuna eikä rikostutkinnasta seurannut hänelle muitakaan rajoituksia.

myös toistuvasti todennut, että valtiolla on velvollisuus käsitellä nopeasti ja erityistä huolellisuutta osoittaen vangittuna olevien henkilöiden jutut. Muun muassa Kalashnikov-tapauksessa se totesi: *[T]he Court observes that throughout the proceedings the applicant was kept in custody – a fact which required particular diligence on the part of the courts dealing with the case to administer justice expeditiously*.[330]

Kun esitutkinta on saatu päätökseen, on sitä seuraava syyteharkinta suoritettava joutuisasti. Oikeuskäytännössä esimerkiksi yhdeksän kuukautta kestänyt syyteharkinta on katsottu liian pitkäksi vaikeusasteeltaan tavanomaisessa jutussa.[331] Edes jutun erityinen vaikeus ei oikeuttanut Suomea koskeneessa Lehtinen-tapauksessa 2 vuotta 3 kuukautta kestänyttä syyteharkintaa.[332] Myös syyttämättäjättämispäätös on tehtävä viivytyksettä.[333] Lisäksi syyte on annettava tiedoksi joutuisasti, eikä esimerkiksi syytetyn piileskely sellaisenaan oikeuta oikeudenkäynnin pitkittymistä.[334]

> Meillä apulaisoikeuskansleri on antanut huomautuksen syyttäjälle muun muassa, kun epäiltyä velallisen petosta koskeneen rikosasian syyteoikeus oli vanhentunut syyteharkinnan aikana. Ennen vanhentumistaan asia oli ollut syyttäjän harkittavana jo noin kaksi ja puoli vuotta. Kaiken kaikkiaan kesti runsaat

---

Ks. myös Włoch v. Poland (19.10.2000). Pietiläinen v. Finland (5.11.2002) -tapauksessa oli ollut myös ongelmia ulkomailla asuvan todistajan haastamisessa. Asia jätettiin tämän vuoksi syyttäjän pyynnöstä uuden ilmoituksen varaan, jolloin oikeudenkäynnin kokonaiskestoksi tuli yli 6,5 vuotta, mikä EIT:n mielestä ylitti kohtuullisen ajan.

330 Kalashnikov v. Russia (15.7.2002), kohta 132.

331 Richet c. France (13.2.2001), kohta 75.

332 Lehtinen v. Finland (13.9.2005), kohdat 31–35. Myös tapauksessa Kangasluoma v. Finland (20.1.2004) EIT katsoi, että kohtuullisen vaikeassa jutussa 3,5 vuotta kestänyt syyteharkinta ja 2 vuotta 5 kk kestänyt alioikeuskäsittely olivat liian pitkiä. Ks. myös Rouille c. France (6.1.2004), kohdat 29–31, jossa esitutkinta oli kestänyt yli 5 vuotta ja aiheutti muutoin joutuisasti sujuneen oikeudenkäynnin katsomisen EIS 6(1) artiklan vastaiseksi.

333 Ks. esim. Antunes Rocha c. Portugal (31.5.2005), jossa asianomistajan tekemä tutkintapyyntö oli ensin ollut viranomaisilla yli neljä vuotta ja tämän jälkeen syyttämättäjättämispäätöksen tekeminen oli kestänyt vielä vuoden. EIT:n mielestä EIS 6(1) artiklan mukainen kohtuullinen aika oli ylitetty. Tapauksessa S.H.K. v. Bulgaria (23.10.2003) syyttäjä oli yli 5 vuoden kuluttua tutkinnan aloittamisesta päättänyt olla ajamatta syytettä. Vaikka valittajan voitiin katsoa itsekin olevan vastuussa tietyistä viivytyksistä, katsottiin valtion rikkoneen EIS 6 artiklaa.

334 Ks. Santos c. Portugal (22.7.1999). Tapauksessa syyte nostettiin maaliskuussa 1993. Syytetyn piileskelyn vuoksi syytettä ei saatu annettua hänelle tiedoksi henkilökohtaisesti, vaan se annettiin tiedoksi kuuluttamalla toukokuussa 1994. Vasta helmikuussa 1997 syytetty sai itse tiedon oikeudenkäynnistä, joka kuitenkin tuomarin sairastumisen vuoksi ilmoitettiin pidettäväksi vasta lokakuussa 2000. Asia oli EIT:n antaessa tuomionsa edelleen kesken. EIT totesi, että syytetyn kateissa olo oli objektiivinen seikka, jota ei voitu kokonaan lukea valtion syyksi. Asianomistajana olevalta valittajalta ei kuitenkaan EIT:n mukaan voitu evätä oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa. Jo yli 6 vuotta kestänyt prosessi, jonka aikana oli useita viranomaisten toimimattomuuden jaksoja, rikkoi EIS 6(1) artiklaa. Ks. kohdat 20–26.

kahdeksan vuotta ennen kuin syyttäjä teki syyteoikeuden vanhentumisen perusteella syyttämättäjättämispäätöksen asiassa.[335]

Tuomioistuimet ovat vastuussa myös erilaisten määräaikojen noudattamisen valvonnasta oikeudenkäynnin aikana. Vaikka oikeudenkäynnin kulku olisi asianosaisaloitteista, kuten siviiliprosessissa, edellyttää kohtuullisen ajan vaatimus, että tuomioistuimet seuraavat oikeudenkäynnin kulkua ja harkitsevat huolellisesti jutun mahdollisia lykkäyksiä ja muun muassa valvovat jutun ratkaisun kannalta tarpeellisten asiantuntijalausuntojen antamiselle asetettujen määräaikojen noudattamista. Asiantuntijalausunnon hankkimiseen siviiliasiassa kulunut yli neljän vuoden aika on katsottu liian pitkäksi.[336] Rikosasiassa mielentilalausunnon hankkimiseen kulunut vuoden ja kolmen kuukauden mittainen aika on katsottu kohtuuttomaksi.[337] Asiantuntijalausuntojen tarve on harkittava tarkkaan ja viimekädessä valtio on vastuussa lausuntojen hankkimisesta aiheutuneesta viivytyksestä.[338] Asianosaisten pyytämien lykkäysten aiheuttamista viivytyksistä valtio vastaa siinä tapauksessa, ettei se ole ryhtynyt tarvittaviin toimiin asian käsittelyn nopeuttamiseksi.[339]

Joskus prosessin loppuunsaattaminen riippuu toisen vireillä olevan prosessin lopputuloksesta. Myös tällaisissa tapauksissa viranomaisilla on silti velvollisuus edistää pääjutun nopeaa käsittelyä. EIT on todennut rikkomuksen muun muassa König-tapauksessa, missä tuomioistuin lykkäsi hallintoprosessia 21 kuukautta odottaen epävarman rikosprosessin tulosta, vaikka asia olisi voitu päättää ilman tätäkin.[340] Se, että oikeudenkäynnissä jäädään odottamaan toisen samaan aikaan vireillä olevan prosessin lopputulosta, ei sinänsä ole EIS 6 artiklan vastaista, mutta käsittely ei tällöinkään saa venyä kohtuuttoman pitkäksi. Kohtuuttomana on pidetty muun muassa 6 vuoden aikaa riitajutussa, joka odotti asiaan liittyvän rikosjutun päätöstä.[341] Olennaista tällaisten tilanteiden arvioinnissa on se, millainen yhteys asioilla on keskenään ja kuinka tarpeellista toisen prosessin lopputuloksen odottaminen on kyseessä olevalle prosessille.[342]

---

[335] Valitus 774/1/05, päätös 13.10.2005.
[336] Dattel et autres c. Luxembourg (4.8.2005), kohdat 53–55. Ks. myös Richart-Luna c. France (8.4.2003), kohta 48.
[337] Szeloch v. Poland (22.2.1001), kohdat 110–112. Oikeudenkäynnissä oli myös muita pitkittäviä tekijöitä, mutta EIT totesi mielentilalausunnon hankkimiseen kuluneen ajan olleen ”*principal reason for the prolonging of the proceedings*”.
[338] Capuano v. Italy (25.6.1987), kohta 32.
[339] Ks. G.K. v. Poland (20.1.2004), kohta 102.
[340] König v. Germany (28.6.1978), tuomion kohta 110.
[341] Todorov v. Bulgaria (18.1.2005), kohta 48.
[342] Kitov v. Bulgaria (3.4.2003), kohta 80. Ks. myös Gast and Popp v. Germany (25.2.2000), jossa oli kysymys siitä, laskettiinko perustuslakituomioistuimessa kulunut aika mukaan arvioitaessa rikosprosessin kestoa. EIT totesi, että kohtuullista aikaa koskevaa sääntöä voitiin soveltaa myös oi-

Suomen oikeudessa asiasta säätää OK 14 luvun 4 § (690/1997). Sen mukaan *[J]os asian ratkaisemisen kannalta on tärkeätä, että toisessa oikeudenkäynnissä tai muussa menettelyssä käsiteltävänä oleva kysymys ratkaistaan ensin, tai jos asian käsittelylle on muu pitkäaikainen este, tuomioistuin voi määrätä, että asian käsittelyä jatketaan vasta esteen poistuttua.*

Yhtä hyvin kuin rikosprosessin viivästys voi tapahtua jo prosessin alkupäässä eli esitutkinnassa, se saattaa tapahtua vasta loppuvaiheessa.[343] EIT:n oikeuskäytännössä on lukuisia esimerkkejä siitä, kuinka muuten joutuisasti sujunut prosessi on hidastunut muutoksenhakuasteessa ja sen vuoksi lopulta todettu kestoltaan kohtuuttomaksi. Esimerkiksi Mellors-tapauksessa asia oli ensiasteessa käsitelty kahdeksassa kuukaudessa, minkä jälkeen se oli viipynyt valitusasteessa kolme vuotta ja kaksi viikkoa. EIT:n mukaan valitusta ei ollut käsitelty riittävän joutuisasti.[344] Samoin Howarth-tapauksessa yli kaksi vuotta kestänyt valitusasian kä-

---

keudenkäyntiin perustuslakituomioistuimessa, jos oikeudenkäynti saattoi vaikuttaa riidan lopputulokseen säännöllisissä tuomioistuimissa. EIT katsoi, että tässä tapauksessa oikeudenkäynti oli liittynyt välittömästi kysymykseen siitä, olivatko valittajia vastaan nostetut syytteet olleet oikeudellisesti perusteltuja. Oikeudenkäynti perustuslakituomioistuimessa oli ollut asianomaisen rikosoikeudenkäynnin jatkovaihe ja sen tulos oli voinut olla ratkaisevaa tuomitulle henkilölle. Lisäksi se totesi, että ennakkopäätöksellä tutkitut oikeudelliset kysymykset olivat olleet kokonaisuutena vaikeita myös siltä osin kuin kysymys oli ollut sellaisesta erityisestä tilanteesta, jossa valittajat olivat olleet. Valittajat eivät olleet toiminnallaan viivyttäneet oikeudenkäyntiä. Perustuslakituomioistuinten kohdalta jäsenvaltioiden velvollisuutta järjestää lainkäyttönsä sellaisella tavalla, että tuomioistuimet saattoivat täyttää EIS 6 artiklan 1 kohdan kaikki vaatimukset kohtuullista aikaa koskeva vaatimus mukaan lukien, ei voitu tulkita samalla tavalla kuin säännöllisten tuomioistuinten kohdalta. Toimiessaan perustuslain vartijana perustuslakituomioistuimelle saattoi joskus olla erityisen tärkeää kiinnittää huomiota tapausten vireilletulon ajanmukaisen järjestyksen sijasta muihin näkökohtiin, kuten tapauksen laatuun ja sen merkitykseen poliittisessa ja sosiaalisessa mielessä, ja sen vuoksi valittajia koskevien juttujen lykkääminen oli myös ollut sallittua. EIT ei katsonut EIS 6(1) artiklaa rikotun, kun oikeudenkäynti esitutkinnasta alkaen oli Gastin kohdalta kestänyt vain noin 1 vuoden 10 kuukautta ja Poppin kohdalta noin 2 vuotta 3 kuukautta.

[343] Siviiliprosessien osalta EIT on lausunut yleisenä sääntönä, että mikään oikeudenkäynnin vaihe, mukaan lukien täytäntöönpano, ei saa ylittää kohtuullisen ajan vaatimusta. Ks. esim. Estima Jorge v. Portugal (21.4.1998), kohta 35. Kysymys täytäntöönpanon joutuisuudesta aktualisoituukin useimmiten siviiliprosessin yhteydessä, koska joutuisakin ratkaisu saattaa menettää merkityksensä, jos täytäntöönpano on tehotonta. Tätä kysymystä koski välillisesti myös ensimmäinen Suomea vastaan EIT:ssa annettu tuomio ns. pikku-Leenan tapauksessa, joskaan siinä ei ollut varsinaisesti kyse prosessin kestosta vaan EIS 8 artiklan suojaaman perhe-elämän loukkauksesta. Ks. Hokkanen v. Finland (23.9.1994). Myös rikosasioissa saattaa nousta esiin kysymys täytäntöönpanon joutuisuudesta, mikäli esimerkiksi vapausrangaistukseen tuomittu joutuu odottamaan vapautuvaa vankilapaikkaa päästäkseen suorittamaan rangaistustaan. Tällainen odottelu merkitsee tuomitulle käytännössä eräänlaista lisärangaistusta. Esimerkiksi Suomessa käytiin syksyllä 2005 keskustelua vankiloiden ahtaudesta, kun eduskunta 23.9.2005 hyväksyi uuden vankeuslain (767/2005) ja sen mahdollistaman ns. jonotusjärjestelmän. Ks. myös HE 263/2004 vp, s. 109.

[344] Mellors v. the United Kingdom (17.7.2003), kohdat 32–36. Ks. myös Tímár v. Hungary (25.2.2003), missä EIT ei pitänyt hyväksyttävänä, että lainmuutoksiin, laintulkintaan ja asioiden käsittelyjärjestykseen liittyneet epäselvyydet korkeimmissa oikeuksissa viivyttivät oikeudenkäyntiä niin, että sen kokonaiskesto oli lopulta yli 11 vuotta.

sittely katsottiin kohtuullisen ajan ylitykseksi.[345] Suomea koskeneessa Jääskeläinen-tapauksessa EIT ei sen sijaan katsonut kohtuullisen ajan vaatimusta rikotun, kun valituslupahakemuksesta päättämiseen oli korkeimmassa oikeudessa kulunut 2,5 vuotta. EIT totesi, että juttu oli jossain määrin vaikea ja käsittelyt alemmissa oikeuksissa olivat sujuneet joutuisasti.[346]

Viranomaisten on juttua käsitellessään myös kiinnitettävä huomiota siihen, mikä merkitys asialla on syytettynä olevalle henkilölle.[347] EIT on oikeuskäytännössään katsonut jopa verraten joutuisankin oikeudenkäynnin loukanneen EIS 6(1) artiklaa, kun asiassa ei riittävästi ollut kiinnitetty huomiota asian erityiseen merkitykseen valittajalle ja sen johdosta nopeutettu käsittelyä.[348] Viranomaisten on siis otettava huomioon tapauksen kokonaisolosuhteet, ja mikäli ne vaativat tavallista nopeampaa toimintaa, näin on myös tehtävä, jotta prosessi ei muodostu syytetyn kannalta kohtuuttomaksi. Rikosprosessi on aina hyvin syvälle henkilöön käyvä asia ja sen syytetylle aiheuttamat (ylimääräiset) haittavaikutukset on pyrittävä pitämään minimissään.

EIT:sta on runsaasti siviiliprosessia koskevia tapauksia, joissa jutun merkitys asianosaisille on ollut keskeisessä asemassa arvioitaessa oikeudenkäynnin kestoa. Varsin tunnettuja ovat muun muassa HIV-positiivisten henkilöiden vahingonkorvauksia koskevat tapaukset, jotka EIT:n näkemyksen mukaan on käsiteltävä erityisellä nopeudella kunnioittaen kaiken toivonsa menettäneen henkilön ihmisarvoa.[349] Myös rikosprosessissa voivat vastaavanlaiset tilanteet tulla kyseeseen. Tällöin jutun merkitykseen asianosaiselle on kiinnitettävä erityistä huomiota ja pyrittävä viemään prosessi joutuisasti läpi tilanteen vaatimia keinoja käyttäen.

> Meillä Suomessa laki tunnustaa lähtökohtaisen erityisaseman kahdelle syytettyinä olevien henkilöiden ryhmälle – alle 18-vuotiaille sekä tiettyjen rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käytön kohteeksi joutuneille. ROL 5:13:n (243/2006) mukaan *[J]os vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä, pääkäsittely on pidettävä kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä on päätetty syytteen nostamisen jälkeen, määräaika lasketaan siitä, kun päätös on tehty.*

---

[345] Howarth v. the United Kingdom (21.9.2000), kohdat 28–29.

[346] 32051/96, Jääskeläinen v. Finland (dec. 4.5.2000). Samassa päätöksessä EIT katsoi myös, että valittajien toinenkaan rikosjuttu, jota oli KKO:ssa käsitelty 2 vuotta 8 kuukautta ja joka ei ollut erityisen vaikea, ei tapauksen olosuhteisiin nähden ylittänyt kohtuullisen ajan vaatimusta.

[347] Ks. esim. Číž v. Slovakia (14.10.2003), kohta 70. Tapauksessa oli kysymys kunnianloukkausjutusta, joka kesti kaiken kaikkiaan yli viisi vuotta.

[348] Dachar c. France (10.10.2000), kohta 16. Asiassa rikosilmoituksen tutkinta oli kestänyt yli kolme vuotta. Asia ei ollut oikeus- tai tosiasiakysymyksiltään monimutkainen ja tutkinta aiheutti valittajalle taloudellisia vaikeuksia. Rikosprosessi oli kestänyt kaiken kaikkiaan noin neljä vuotta.

[349] Ks. näistä tarkemmin Ervo, DL 1998a, s. 677–679.

Jos alle 18-vuotias on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsittely on pidettävä viimeistään 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta.[350]

2.3.2 Resurssipula, jutturuuhkat ja rakenteelliset seikat

Varsin usein vastaajahallitukset ovat vedonneet jutturuuhkiin, organisatorisiin järjestelyihin tai muihin sellaisiin syihin, kun EIT:ssa on ollut kyse pitkiksi venyneistä oikeudenkäynneistä. EIT:n kanta on tällaisissa asioissa kuitenkin hyvin selkeä: yleensä tällaiset seikat eivät voi vapauttaa valtioita vastuusta, mikäli oikeudenkäynnin katsotaan kestäneen kohtuuttoman ajan eikä valtio ole ryhtynyt ripeisiin toimiin asian korjaamiseksi.

Sveitsiä koskeneessa Zimmermann and Steiner -tapauksessa liittovaltion tuomioistuimen työmäärä kasvoi vuosien 1969–1979 aikana 86 prosenttia. Tuomioistuimen tuomareiden ja muun henkilökunnan määrää nostettiin tämän johdosta hieman vuosina 1978 ja 1981. Tuomioistuin myös itse uudisti työskentelytapojaan sekä jaotteli asioita niiden kiireellisyyden ja tärkeysjärjestyksen mukaan. Jutturuuhkaa saatiinkin osittain purettua, mutta vielä vuonna 1981 oli siirrettävä yli 1 700 asiaa seuraavalle vuodelle.

EIT lausui, ettei väliaikainen asioiden ruuhkautuminen perustanut sopimusvaltiolle vastuuta, jos se on tarvittavalla ripeydellä ryhtynyt tilannetta korjaaviin toimiin. Tällöin asioiden käsittelyjärjestyksen osalta voidaan tilapäisesti poiketa ajanmukaisesta järjestyksestä ja ottaa asioita käsittelyyn niiden tärkeyden ja kiireellisyyden mukaan sekä erityisesti kiinnittämällä huomiota siihen, mitä asia merkitsee osapuolille. Tällainen menettely ei ole kuitenkaan riittävä, jos se jatkuu kauan ja siitä tulee rakenteellinen kysymys. Tässä tapauksessa viranomaisilla oli ollut perusteita pitää juttujen määrän kasvua tilapäisenä sen alkuvaiheessa. Siitä oli kuitenkin myöhemmin tullut kysymys, joka oli edellyttänyt rakenteellisia muutoksia tuomioistuimissa. Viranomaisten suorittamat toimet ilmensivät aitoa halua korjata tilanne, mutta niissä ei kiinnitetty tarpeeksi huomiota rakenteellisiin näkökohtiin. Kun liittovaltion tuomioistuin oli käsitellyt Zimmermannin ja Steinerin asiaa, jutturuuhkaa ei enää voitu pitää väliaikaisena. Noin kolme ja puoli vuotta kestänyt oikeudenkäynti hallinto-oikeudellisessa asiassa rikkoi näin EIS 6(1) artiklaa.[351]

---

[350] Alle 18-vuotiaiden osalta jo Suomen kansainvälisoikeudelliset velvoitteet vaativat tällaista sääntelyä. KP-sopimuksen 10 artiklan 2 b -kohdan mukaan nuoren rikosasian vastaajan asia on ratkaistava mahdollisimman nopeasti. Myös vuonna 1989 tehdyn YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59–60/91) 37 artiklan d-kohdan mukaan alle 18-vuotiaalla henkilöllä on oikeus saada pikainen päätös rikosasiassa. Asiaa käsiteltäessä määräävää on se, minkä ikäinen vastaaja on, kun asia tulee vireille. Ks. HE 82/1995 vp, s. 72 sekä HE 271/2004 vp, s. 26–27.

[351] Zimmermann and Steiner v. Switzerland (13.7.1983), kohdat 29–32.

Kreikkaa koskeneessa Philis (No. 2) -tapauksessa EIT muistutti, että jäsenvaltioilla oli velvollisuus järjestää lainkäyttönsä niin, että tuomioistuimet saattoivat täyttää EIS 6 artiklan 1 kohdan kaikki vaatimukset ja siten myös sen vaatimuksen, että asia oli käsiteltävä kohtuullisessa ajassa. Jutturuuhka ja organisatoriset vaikeudet hovioikeudessa eivät olleet hyväksyttävä syy vaikeusasteeltaan tavanomaisen rikosjutun yli kolme vuotta kestäneelle muutoksenhakuajalle.[352]

Portugalia koskeneessa Moreira de Azevedo -tapauksessa puolestaan käynnissä ollut rikostutkintaviranomaisorganisaation uudistus ei riittänyt hyväksyttäväksi syyksi yli yhdeksän vuotta kestäneeseen rikosoikeudenkäyntiin, kun kansallinen laki ei tarjonnut käytännöllisiä ja tehokkaita keinoja oikeudenkäynnin nopeuttamiseksi.[353] Myöskään hallintoriitojen käsittelyuudistus ei ollut Fernandes Magro -tapauksessa hyväksyttävä syy asian viipymiseen korkeimmassa hallinto-oikeudessa liki kuusi vuotta.[354]

Sen sijaan Saksaa koskeneessa Buchholz-tapauksessa EIT ei katsonut EIS 6(1) artiklaa loukatun, kun viranomaiset olivat lisänneet lainkäytön virkoja työtuomioistuimissa jo siitä lähtien, kun juttumäärä taloudellisen taantuman seurauksena oli alkanut kasvaa. EIT:n mielestä tällainen töiden tilapäinen ruuhkautuminen ei aiheuttanut valtiolle vastuuta, kun se oli ryhtynyt kohtuullisen ripeästi tilannetta korjaaviin toimiin.[355]

Varsin erikoinen oli tilanne Kreikkaa koskeneessa tapauksessa Pafitis and others, jossa Ateenan asianajajat olivat ryhtyneet lakkoon, joka kesti yhteensä lähes vuoden ja vaikeutti merkittävästi asioiden käsittelyä tuomioistuimissa. EIT:n mukaan lakosta aiheutuneita viivytyksiä ei voitu lukea valtion syyksi, koska asianajajaliitto ei käyttänyt julkista valtaa puolustaessaan jäsentensä oikeuksia, eikä EIS 6(1) artiklan rikkomusta tältä osin ollut tapahtunut.[356]

Surullisenkuuluisa on myös Italian tilanne oikeudenkäyntien viivästyksen suhteen. EIT on toistuvasti todennut Italian rikkovan niin siviili-, hallinto- kuin rikosprosesseissakin EIS 6(1) artiklan vaatimusta oikeudenkäynnin kohtuullisen keston osalta. Tapauksia on EIT:n mukaan ollut niin paljon, ettei kyse ole ollut enää yksittäisistä jutuista, vaan jatkuvasta tilanteesta, joka osoittaa EIS:n vaatimusten kanssa yhteensopimatonta käytäntöä.[357] Koska Italian valtio edelleen,

---

[352] Philis v. Greece (No. 2, 27.6.1997), kohta 40. Koko rikosprosessi kesti yhteensä yli viisi vuotta.

[353] Tapauksen käsittely oli uudistuksen vuoksi ollut yhtäjaksoisesti keskeytyneenä yli kaksi vuotta. Moreira de Azevedo v. Portugal (23.10.1990), kohdat 73–74.

[354] Fernandes Magro c. Portugal (29.2.2000), kohdat 19–21.

[355] Buchholz v. Germany (6.5.1981), tuomion kohta 61. Käsittely oli kestänyt 4 vuotta 9 kuukautta.

[356] Pafitis and Others v. Greece (26.2.1998), kohta 96.

[357] Esimerkiksi vuonna 2000 kaikista EIT:n antamista 695 tuomiosta peräti 375 koski oikeudenkäynnin pituutta Italiassa.

erinäisistä toimistaan huolimatta,[358] sallii tämän käytännön jatkua, EIT ottaa tämän raskauttavana asianhaarana huomioon tuomioissaan.[359]

Myös poikkeuksellisissa yhteiskunnallisissa oloissa valtioiden on taattava oikeudenhoidon toimivuus.[360] Haastavia tilanteita on ollut paljon esimerkiksi Itä-Euroopan entisten sosialistimaiden siirryttyä demokraattisiin valtiojärjestyksiin. Kuitenkin myös tällaisissa tilanteissa on tullut huolehtia kansalaisten mahdollisuudesta saada oikeutta kohtuullisessa ajassa.[361] Toisaalta EIT on hyväksynyt poikkeuksellisetkin menettelyt tällaisissa tilanteissa, mikäli ne ovat palvelleet tarkoituksenmukaista oikeudenhoitoa. Juttuja on voitu esimerkiksi perustuslakituomioistuimessa yhdistää suuremmiksi kokonaisuuksiksi, vaikka se onkin merkinnyt yksittäisen asian käsittelyn pitkittymistä, kun ratkaisuilla on ollut yksittäistapausta laajempaa yhteiskunnallista merkitystä.[362]

Kaiken kaikkiaan EIT:n suhtautuminen oikeudenkäyntien pitkittymiseen oikeuslaitoksen rakenteesta, resurssipulasta tai muista sen kaltaisista syistä johtuen on varsin ankaraa. Lähtökohtana on, että valtion on järjestettävä oikeuslaitoksensa rakenne sellaiseksi, että oikeudenkäynnit voidaan viedä läpi kohtuullisessa ajassa missä tahansa olosuhteissa. Tarvittaessa oikeudenhoitoon on ohjattava lisäresursseja, mikäli joku oikeudenhoidon orgaani ruuhkautuu niin, että käsittelyajat yleisesti pitenevät. Tarkoituksenmukaisuussyistä on sallittua myös esimerkiksi järjestellä oikeudenkäyntien toimittamista ajanmukaisesta järjestyksestä poikkeavalla tavalla, mutta toimenpiteen on tällöin palveltava laajemmin oikeudenhoidon nopeuttamispyrkimystä eikä sillä saa loukata yhdenvertaisen kohtelun periaatetta.

---

[358] Italiassa hyväksyttiin 24.3.2001 nk. Pinto-laki (la legge No. 89/2001), joka tarjoaa hyvitysmahdollisuuden liian pitkästä siviilioikeudenkäynnistä kärsineelle. Laista tulee myöhemmin vielä tarkemmin puhetta.

[359] Ks. Bottazzi v. Italy (28.7.1999), kohta 22; Scordino v. Italy (No. 1, 29.7.2004), kohta 69. EN:n ministerikomitea on jopa 11.5.1997 antanut päätöslauselman koskien oikeudenkäyntien kestoa siviiliasioissa Italiassa (Resolution DH (97)336; *Length of civil proceedings in Italy: supplementary measures of general character*).

[360] Ks. esim. Neves e Silva v. Portugal (27.4.1989), kohdat 44–45, jossa EIT ei hyväksynyt viivytyksen syyksi sitä, että Portugalin hallintotuomioistuimissa oli poikkeuksellinen ruuhka maahan palautetun demokratian vuoksi. Vaikka hallintotuomioistuinten rakennetta oli kehitetty, tuomareita ja muuta henkilökuntaa lisätty ja lainsäädäntöä uudistettu, oli yhteensä 6 vuotta 7 kuukautta kestänyt prosessi liian pitkä.

[361] Ks. esim. Kurzac v. Poland (22.2.2001).

[362] Ks. esim. valitukset 71916/01; 71917/01; 10260/02, Maltzan (Freiherr von) and Others, von Zitzewitz and Others, and Man Ferrostaal and Alfred Töpfer Stiftung v. Germany (dec. 2.3.2005). Ks. EIT:n oikeuskäytännöstä ruuhkautumisten, korjaustointen ja käsittelyjärjestyksestä poikkeamisen suhteen myös Siitari-Vanne, 2005, s. 197–209.

2.3.3 EYTI:n ennakkoratkaisupyynnön vaikutus prosessin kestoon

Oikeudenkäyntiin tulee yleensä tiettyä monimutkaisuutta, mikäli vireillä olevalla asialla on jokin liityntä EY/EU-oikeuteen. Usein tällöin tulee pohdittavaksi, onko asiassa tarpeen pyytää ennakkoratkaisua Luxemburgin tuomioistuimelta. Myös EIT näyttäisi lähtökohtaisesti hyväksyvän sen välttämättömän tosiasian, että tällaiselle pohdinnalle on varattava kohtuullinen aika ennakkoratkaisun pyytämiseen velvollisessa tuomioistuimessa. Tanskaa koskeneessa Pedersen and Pedersen -tapauksessa se ei katsonut korkeimmassa oikeudessa ennakkoratkaisun pyytämisestä päättämiseen kulunutta 1 vuoden 7 kuukauden aikaa kohtuuttomaksi, kun asiassa oli ollut tiettyjä oikeudellisia ja prosessuaalisia vaikeuksia.[363]

Sinänsä EIS ei takaa oikeutta ennakkoratkaisun pyytämiseen EU-tuomioistuimelta. Ennakkoratkaisupyyntö on kuitenkin käsiteltävä EIS 6 artiklan vaatimuksia noudattaen kansallisissa tuomioistuimissa ja sen mielivaltainen hylkääminen saattaa nostaa esiin kysymyksen mainitun artiklan loukkauksesta.[364] Ennakkoratkaisumenettely keskeyttää yleensä kansallisen oikeudenkäynnin, joka jää odottamaan yhteisöjen tuomioistuimen antamaa ratkaisua. On kuitenkin mahdollista, että oikeudenkäyntiä jatketaan joiltakin osin ennakkoratkaisumenettelyn vireilläolosta huolimatta.[365]

Koska EY/EU ei ole Euroopan ihmisoikeussopimuksen osapuoli, ei siellä kulunutta aikaa voida sellaisenaan laskea mukaan arvioitaessa oikeudenkäynnin kestoa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. EIT:lla ei toisin sanoen ole toimivaltaa oikeudenkäynnin pituuden suhteen EYTI:ssä.[366] EIT:n kehittämän *equi-*

---

[363] Pedersen and Pedersen v. Denmark (14.10.2004), kohta 51. Kaiken kaikkiaan oikeudenkäynti oli kestänyt toisen valittajan osalta yhteensä 8 vuotta 3 kuukautta ja toisen 7 vuotta 3 kuukautta. Tästä ajasta korkeimmassa oikeudessa oli kulunut 2 vuotta 1 kuukausi.

[364] Ks. valitus 62963/00, Junnila v. Finland (dec. 13.1.2004). EIT ei ylipäätään takaa oikeutta ennakkoratkaisun pyytämiseen miltään kotimaiselta tai kansainväliseltä tuomioistuimelta, eikä myöskään oikeus saattaa asia tuomioistuimeen ennakkoratkaisun pyytämistä varten ole ehdoton edes silloin, kun tiettyjen oikeudellisten kysymysten arviointi on uskottu yksinomaan tietylle tuomioistuimelle ja muilla tuomioistuimilla on varaukseton velvollisuus alistaa sille kaikki sen toimivaltaan liittyvät kysymykset. Ks. Coëme and others v. Belgium (22.6.2000), kohta 114.

[365] Ks. Ojanen, 1996, s. 147–151. Ennakkoratkaisuasioiden käsittelyaika on monissa asioissa kuitenkin niin pitkä, että kansallinen tuomioistuin joutuu harkitsemaan asioiden ratkaisemista väliaikaisesti, kunnes EYTI:n tulkintaratkaisu on saatu. Ongelmana voi olla, että EYTI saattaa ratkaisussaan päätyä erilaiseen tulkintaan kuin kansallinen tuomioistuin väliaikaisjärjestelyissä. Hallberg, 2001, s. 50. Jääskisen mukaan suomalaiset tuomioistuimet ovat olleet haluttomia pyytämään ennakkoratkaisuja paljolti niiden aiheuttaman oikeudenkäynnin pitkittymisen vuoksi. Jääskinen, CMLRev 1999, s. 428.

[366] Pellonpää, 2005, s. 94. EIT on itse todennut, että ajan mukaanlukeminen haittaisi Rooman sopimuksen 177 artiklassa omaksuttua järjestelmää ja olisi vastoin artiklan tarkoitusta, ks. Pafitis and Others v. Greece (26.2.1998), kohta 95. Nähdäkseni kysymys on kuitenkin ensisijaisesti siitä, että EIT:llä ei ole toimivaltaa arvioida oikeudenkäynnin pituutta EYTI:ssä, koska EY/EU ei ole Euroo-

valent protection -opin mukaisesti vallitsee lähtökohtaisesti olettama, että EYTI suojaa Euroopan ihmisoikeussopimusta vastaavasti perusoikeuksia unionin alueella ja tämän suojan piiriin kuuluu myös oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa, joka nyttemmin mainitaan myös EU:n perusoikeuskirjassa. Näin ollen oikeudenkäyntiaikojen tulisi olla kohtuullisia myös EU:n tuomioistuimissa, vaikka EIT:lla ei olekaan suoranaista toimivaltaa niiden valvomiseen.

> Euroopan yhteisöjen tuomioistuin on itse katsonut, että EIS 6 artiklan mukainen oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa sitoo myös yhteisön toimielimiä. Asiassa Baustahlgewebe[367] EYTI katsoi, että yhteisöjen ensimmäisen asteen tuomioistuimessa yli viisi vuotta kestänyt kilpailuoikeudellinen prosessi, jossa kantajayhtiö oli tuomittu 3 miljoonan ECU:n sakkorangaistukseen, oli ylittänyt EIS 6 artiklan mukaisen kohtuullisen ajan ja näin loukkasi yhteisöoikeuden mukaista perusoikeuksien suojaa. Hyvityksenä loukkauksesta EYTI alensi sakkoa 50 000 ECU:a.

Lenaertsin mukaan on kuitenkin mahdollista, että tulevaisuudessa ennakkoratkaisumenettelyyn kulunutta aikaa voitaisiin arvioida toisin. Mikäli menettelyyn kulunut aika on selvästi kohtuuttoman pitkä tai ennakkoratkaisun pyytäminen näyttää olleen selvästi tarpeetonta, voisi valtio joutua viivytyksestä vastuuseen. Myös niissä tapauksissa, joissa ennakkoratkaisun pyytämisellä on valtion puolesta haluttu viivyttää asian ratkaisua tai tavoitella eräänlaista aikalisää, voitaisiin ennakkoratkaisumenettelyyn kulunutta aikaa arvioida valtion vahingoksi.[368]

2.3.4 Mahdollisuudet korjaaviin toimenpiteisiin

2.3.4.1 Muutoksenhakumenettelyssä annettava hyvitys

Vaikka Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ei takaa oikeutta muutoksenhakuun sen paremmin siviili- kuin rikosasioissakaan, on muutoksenhakuoikeus rikosasioissa taattu seitsemännen lisäpöytäkirjan 2 artiklassa. Sen mukaan:

---

pan ihmisoikeussopimuksen osapuoli. Sinänsä EIT piti edellä mainitussa tapauksessa EYTI:n ennakkoratkaisun antamiseen kulunutta vajaan kolmen vuoden aikaa varsin pitkänä. Ks. myös esim. Koua Poirrez v. France (30.9.2003), kohta 61.

[367] C-185/95, Baustahlgewebe, ECR [1998], p. I-8417.

[368] Ks. Lenaerts, ELR 2000, s. 583–585. Olen Lenaertsin kanssa samaa mieltä siitä, että vaikka unioni on (toistaiseksi oikeusperiaatteiden tasolla) EIS 6 artiklan sitoma, jäsenvaltio on tällä hetkellä vallitsevan oikeustilan mukaan viime kädessä vastuussa myös EU:n toimielimissä tapahtuneista viivästyksistä. Myös EYTI alkaa uhkaavasti ruuhkautua ja käsittelyaikojen pidentymistä siellä on odotettavissa, ks. Tridimas, CMLRev 2003, s. 16–17. Huomattavasti parempi ja oikeudenmukaisempi ratkaisu olisi kuitenkin unionin oman oikeussuojajärjestelmän luominen kohtuuttoman pitkiä oikeudenkäyntejä varten.

1. [J]okaisella rikoksesta tuomitulla on oikeus saada syyllisyyskysymys tai tuomittu rangaistus tutkittavaksi ylemmässä tuomioistuimessa. Tämän oikeuden käytöstä sekä käytön perusteista säädetään laissa.
2. Tähän oikeuteen voidaan tehdä poikkeuksia lain määräämien vähäisten rikosten kohdalla tai tapauksissa, joissa ylin tuomioistuin on toiminut ensimmäisenä asteena tai vapauttavan tuomion saanut henkilö on muutoksenhakuasteessa todettu syylliseksi.

Säännös jättää valtiolle varsin paljon harkintavaltaa muutoksenhaun edellytysten ja noudatettavan menettelyn sääntelyssä.[369]. Muutoksenhaku voidaan rajoittaa esimerkiksi koskemaan pelkkää oikeuskysymystä.[370] Lähtökohtaisesti säännönmukaisessa muutoksenhakuprosessissa on kuitenkin noudatettava 6 artiklan asettamia vaatimuksia, jotka ovat 7 pöytäkirjan 2 artiklan vaatimuksia tiukempia.[371] Näihin kuuluu myös vaatimus suullisesta käsittelystä. Jos ensimmäisessä asteessa on toimitettu suullinen käsittely, sen puuttuminen muutoksenhakuasteessa ei kuitenkaan välttämättä merkitse EIS 6 (1) artiklan rikkomista.[372] Kuitenkin, jos ratkaistavana on syyllisyyskysymys sekä oikeus- ja tosiasiakysymysten arviointi, voi suullisen käsittelyn toimittamatta jättäminen merkitä EIS 6(1) artiklan loukkausta, ellei mikään erityinen syy tee suullisen käsittelyn toimittamista tarpeettomaksi.[373]

EIT on todennut, että harkittaessa kysymystä suullisen käsittelyn tarpeellisuudesta toisessa asteessa on otettava huomioon muun muassa oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa. Suullisen käsittelyn epääminen toisessa asteessa edellyttää kuitenkin aina, että sellainen käsittely on ensi asteessa järjestetty.[374] On myös huomattava, että kun rikosasiassa muutoksenhakuprosessi päättyy va-

---

[369] Pellonpää, 2005, s. 600. Mainitun artiklakohdan määräykset eivät ole kovin pitkälle meneviä ja sitä koskevien loukkausten toteaminen on harvinaista EIT:ssa. Ks. kuitenkin Krombach v. France (13.2.2001).

[370] Ks. Krombach-tuomio, kohta 96. Myös pelkkä mahdollisuus hakea valituslupaa ylimmältä oikeusasteelta voi merkitä muutoksenhakumahdollisuutta, vaikka lupaa ei edes myönnettäisi. Ks. valitus 18066/91, Näss v. Sweden (dec. 6.4.1994).

[371] Pellonpää, 2005, s. 402.

[372] Suullisen käsittelyn tarve voi riippua esimerkiksi ratkaistavan asian laadusta. Jos asia on valittajan kannalta vähäinen eikä hänellä ole *reformatio in pejus* -riskiä, voidaan asia ratkaista kirjallisessa menettelyssä. Ks. esimerkiksi Fejde v. Sweden (29.10.1991), kohta 31 sekä Jan-Åke Andersson v. Sweden (29.10.1991), kohta 27. Vähäisessä asiassa suullinen käsittely voidaan jättää toimittamatta, ellei julkinen intressi vaadi sellaista käsittelyä, ks. Håkansson and Sturesson v. Sweden (21.2.1990), kohta 67. Myös silloin, jos muutosta haetaan vain rangaistukseen, ei suullinen käsittely ole yleensä välttämätöntä. Rangaistuksen vähäisyys ei kuitenkaan oikeuta epäämään suullista käsittelyä, jos valittaja on kiistänyt syyllisyytensä, eikä tämä edellytä esimerkiksi uusien seikkojen esittämistä valitusasteessa, ks. Tierce and others v. San Marino (25.7.2000), kohdat 97 ja 101.

[373] Ekbatani v. Sweden (26.5.1988), kohta 32. Ks. EIT:n suullisen käsittelyn vaatimuksesta muutoksenhaussa myös Kohonen, DL 2000, s. 877 ss. sekä Danelius, 2002, s. 186–188.

[374] Ks. Jan-Åke Andersson v. Sweden (29.10.1991), kohta 27. Ks. suullisuudesta EIT:n mukaan tarkemmin Ervo, 2005, s. 160 ss.

pauttavaan tuomioon, voidaan EIT:een valittaa ainoastaan prosessin pituutta koskevasta loukkauksesta, koska muutoin valittajan ei voida katsoa olevan minkään sopimusloukkauksen uhri.

Muutoksenhakuprosessissa on yleensä mahdollista korjata tiettyjä alemmissa asteissa tapahtuneita virheitä. Tämä mahdollisuus riippuu virheen laadusta ja tapauksen olosuhteista. Esimerkiksi kuulemisperiaatteen laiminlyönti on varsin helppo korjata ylemmässä asteessa. Myös se, että henkilöllä ei ole ensimmäisessä oikeusasteessa ollut riittävästi aikaa valmistella puolustustaan, on katsottu korjauskelpoiseksi menettelyvirheeksi.[375] Oikeudenkäynnin kohtuuton kesto on tietysti sellaisenaan korjauskelvoton virhe, koska oikeudenkäyntiin jo kulunutta aikaa ei voida saada enää takaisin. EIT:n käytännössä on kuitenkin katsottu, että tietyin edellytyksin kohtuutonta kestoa on mahdollista hyvittää asianosaiselle.

> Saksaa koskeneessa Eckle-tapauksessa vireillä oli kaksi laajaa talousrikosasiaa, joista toinen oli kestänyt 17 vuotta ja toinen 10 vuotta 4 kuukautta. Tuomioistuimet ottivat rangaistusta alentavana seikkana huomioon oikeudenkäyntien kohtuuttoman pitkän keston toisessa tapauksessa rangaistusta alentavana seikkana ja toisessa jättäen asian sillensä. Vastaajahallitus väitti, että valittajilla ei ollut enää asiavaltuutta asiansa ajamiseen EIT:ssa, koska he olivat jo saaneet hyvityksen viivytyksestä. EIT:n mukaan kuitenkin loukatun (”*victim*”) käsitteellä tarkoitetaan sitä, jota valituksenalainen teko tai laiminlyönti koskee riippumatta siitä, oliko EIS:n määräysten noudattamatta jättämisestä aiheutunut hänelle vahinkoa. Oikeudenkäynnin kohtuuttoman pitkän keston vuoksi alennetut rangaistukset tai asian jättäminen sillensä eivät siten poistaneet oikeudenloukkausta eivätkä estäneet siihen perustuvan valituksen tutkimista.[376]

---

[375] Twalib v. Greece (9.6.1998), kohdat 40–43. Muutoksenhakutuomioistuimella oli tapauksessa toimivalta tutkia sekä asia- että oikeuskysymykset. Mikäli näin ei olisi, tulisi korjauskelpoisuus mahdollisesti toisin arvioiduksi.

[376] Myös tapauksessa Pitkänen v. Finland (9.3.2004), kohta 47, EIT totesi, että valittajalle myönteinen päätös tai toimenpide ei periaatteessa poista loukatun henkilön asemaa, ellei valtio samalla myönnä väitettyä rikkomusta joko nimenomaisesti tai asiallisesti ja tarjoa loukkauksesta hyvitystä. Ervon mukaan tapaus osoittaa, että asianosaisen ei tarvitse jatkaa oikeudenkäyntiä vain siksi, että voisi myöhemmin saada hyvityksen kohtuuttoman pitkästä kestosta. Valtion suorittama hyvitys prosessin pitkästä kestosta on eri asia kuin sovinnonteko pääasiassa. Ervo, 2005a, s. 5. Ks. myös Beck v. Norway (26.6.2001), jossa 7 vuotta 7 kuukautta kestäneen prosessin päätteeksi valittaja tuomittiin vankeusrangaistukseen. Valtionsisäiset tuomioistuimet kiinnittivät huomiota oikeudenkäynnin pitkään kestoon, jolle ei löytynyt hyviä perusteita. Tämän johdosta he tuomitsivat huomattavasti maksimirangaistusta lievemmän vankeusrangaistuksen. EIT totesi, että tämä ei silti poista valittajan 34 artiklan mukaista valitusintressiä, eli valitus voitiin tästä huolimatta ottaa tutkittavaksi. EIT kuitenkin katsoi tapauksessa rangaistuksen lieventämisen riittäväksi hyvitykseksi eikä todennut 6 artiklan loukkausta. Myös tapauksessa Lehtonen v. Finland (13.6.2006) EIT katsoi, että valittajalla oli valitusintressi, vaikka hovioikeus oli alentanut tuomiota 4,5 vuodesta 1,5 vuoteen, kun tuomion alentamisella ja oikeudenkäynnin kestolla ei ollut tarpeeksi selvää yhteyttä. Ks. kohta 16.

EIT ei kuitenkaan sulkenut pois mahdollisuutta poiketa tästä yleissäännöstä, milloin kansalliset viranomaiset ovat nimenomaisesti tunnustaneet rikkoneensa EIS:ta ja laiminlyöntinsä korjanneet, kun olisi EIS:n oikeussuojakeinojen toissijaisuuteen nähden epätarkoituksenmukaista tällöin enää sallia oikeudenkäyntiä EIS:n valvontaelimissä. Asiassa oli siksi tutkittava, olivatko kansalliset tuomioistuimet todenneet 6(1) artiklan loukkauksen ja sen korjanneet.

EIT totesi, että mikään asiaa käsitellyt tuomioistuin ei ollut tapauksessa nimenomaisesti tunnustanut sopimuskohdan loukkausta ja vaikka kohtuullisen käsittelyajan noudattamatta jättämisen katsottaisiin riittävän selvästi ilmenevän niiden päätöksistä, olisi ratkaistava, olivatko rangaistusten lieventäminen ja asian jättäminen sillensä riittäneet hyvittämään loukkauksen. Tätä kysymystä oli harkittava väitetyn sopimusloukkauksen vakavuuden määrittämisen ja siten asian aineellisen tutkimisen yhteydessä.

Edelleen EIT totesi, että asiassa ilmenneitä 17 ja 10 vuoden kestoaikoja on yleensä pidettävä kohtuuttomina. Hakijat tosin väitteillään ja lykkäyspyynnöillään hidastivat oikeudenkäyntiä, mutteivät toisaalta olleet velvolliset sitä edistämäänkään, eivätkä he lakimääräisiä muutoksenhakukeinoja käyttämällä myöskään voineet joutua kärsimään oikeudenkäynnin viivästymistä vahinkonaan. Heidän menettelynsä oli kuitenkin vastaajavaltion viranomaisten vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella ollut seikka ja objektiivisena olosuhteena oikeudenkäynnin keston kohtuullisuutta arvioitaessa huomioon otettava.

Viranomaisten toiminnan osalta EIT katsoi, että ne eivät olleet osoittaneet asianmukaista huolellisuutta ja joutuisuutta. Laiminlyöntien oikeutukseksi ei saatettu myöskään pätevästi vedota siihen, että kysymyksessä olivat olleet ensimmäiset laajat talousrikosasiat kyseessä olevalla alueella, tai tuomioistuinten työmäärään, joka ei ollut tavallisuudesta poikkeava. Laiminlyöntien laajakantoisuuden vuoksi niiden edellä selostettu hyvittäminen hakijoille ei estänyt tutkimasta heidän niihin perustamia väitteitä oikeuksiensa loukkauksista. EIT katsoi yksimielisesti, että asioiden käsittelyaikoja ei voitu pitää kohtuullisina ja siten 6(1) artiklaa oli loukattu.[377]

Silloin, kun kansalliset tuomioistuimet nimenomaisesti tunnustavat oikeudenkäynnin kohtuuttoman pitkän keston ja hyvittävät siitä aiheutunutta haittaa asianosaiselle, ei EIT ole välttämättä katsonut aiheelliseksi tuomita valtiota EIS 6(1) artiklan rikkomuksesta prosessin pituuden suhteen. Tätä harkittaessa otetaan kuitenkin huomioon myös se, millaiset toimenpiteet voidaan katsoa riittäväksi hyvitykseksi tapauksen olosuhteissa.

Myös kotimaisessa oikeuskäytännössä on muutoksenhakuasteessa hyvitetty syytettyä oikeudenkäynnin pitkittymisestä. Esimerkiksi tapauksessa KKO 1995:132 (ään.) hovioikeus oli oikeudenkäynnin pitkittymisen ja siitä syytetylle aiheutuneen haitan vuoksi määrännyt veropetosasiassa tuomitun rangaistuksen ehdolliseksi, vaikka vakiintuneen rangaistuskäytännön mukaan vastaa-

[377] Eckle v. Germany (15.7.1982), kohdat 66–67, 80–95.

vissa tilanteissa vankeusrangaistus tuomittiin yleensä ehdottomana, lausuen: *[A]:n syyksi luetut rikokset olivat vakavuusasteeltaan sellaiset, että niistä yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämiseksi olisi normaalitapauksessa ollut määrättävä ehdoton vankeusrangaistus, vaikkei tekijää aikaisemmin ollut tuomittu rangaistukseen. Ottaen huomioon teoista kulunut pitkä aika sekä poliisitutkinnan ja oikeuskäsittelyn pitkällisestä vireilläolosta tekijälle koitunut haitta hovioikeus katsoi, ettei yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen tässä tapauksessa vaatinut A:n tuomitsemista ehdottomaan vankeusrangaistukseen.* Korkein oikeus pysytti rangaistuksen ja määräsi A:n lisäksi oheissakkoon.[378]

Sen sijaan tapauksessa KKO 2005:73 (ään.) korkein oikeus ei muuttanut veropetoksista ja kirjanpitorikoksista HO:n tuomitsemaa 1 vuoden 4 kuukauden vankeusrangaistusta ehdottomaksi valittajien vaatimin tavoin, vaan alensi rangaistuksen määrän 10 kuukauteen. KKO totesi, että noin 10 vuotta kestänyt oikeudenkäynti oli ollut ”epätavallisen pitkä” loukaten EIS 6(1) artiklaa ja PeL 21 §:ää, eikä se ollut aiheutunut valittajien toiminnasta. Tämän vuoksi he olivat oikeutettuja hyvitykseen, joka voitiin toteuttaa RL 6 luvun 7 §:n 3 kohdan (515/2003) mukaisesti rangaistusta lieventäen.[379]

Tapauksessa KKO 2003:97 korkein oikeus on katsonut myös, että asianomistajan viivyttely syytteen tarkistamista tai rajoittamista koskevien seikkojen esiintuomisessa voidaan ottaa huomioon määrättäessä asianosaisten velvollisuudesta korvata vastapuolen kuluja.

2.3.4.2 Muun hyvityksen antaminen

Sopimusvaltio saattaa siis välttyä EIT:ssa todettavalta sopimusrikkomukselta, mikäli se selvästi tunnustaa EIS 6 artiklaa rikotun oikeudenkäynnin kohtuullisen keston osalta ja hyvittää siitä aiheutuneen vahingon asianosaiselle. Rikosasioissa hyvitys on mahdollista toteuttaa esimerkiksi normaalia alhaisemman rangaistuksen avulla, lievemmällä rangaistuslajilla tai hylkäämällä syyte.[380] Hyvitys voi-

---

[378] Esittelijä ja kaksi eri mieltä ollutta oikeusneuvosta katsoivat, että oikeuskäsittely ei ollut ylittänyt EIS 6(1) artiklan mukaista kohtuullista aikaa eikä A ollut kärsinyt asian vireilläolon johdosta tavallista suurempaa haittaa. Hänen rangaistustaan ei voitu näistä syistä määrätä ehdolliseksi. Rikos oli tehty vuosina 1983–1985 ja asiaa käsiteltiin ali- ja hovioikeuksissa vuosina 1990–1994. Ks. uudemmasta oikeuskäytännöstä esim. KKO 2006:11, jossa KKO katsoi syytettyjen olevan prosessin kohtuuttoman keston vuoksi oikeutettuja hyvitykseen ja jätti sen vuoksi heidät rangaistukseen tuomitsematta. Rikos oli tehty vuonna 1997 ja sitä oli käsitelty KäO:ssa ja HO:ssa vuosina 2000–2004.

[379] Mainittua RL:n säännöstä koskevien esitöiden mukaan ylipitkäksi muodostunut prosessi ja siihen liittyvät sielulliset kärsimykset voivat vaikuttaa seuraamusharkintaan, ks. HE 44/2003 vp, s. 201. Tapauksessa esittelijä ja eri mieltä ollut oikeusneuvos olisivat antaneet hyvityksen muuttamalla HO:n tuomitseman rangaistuksen ehdolliseksi sekä tuomitsemalla oheissakkoa. Ks. tapauksesta myös Pölönen, KKO:n ratkaisut kommentein 2005, s. 539–548 sekä Tapani – Tolvanen, 2006, s. 104–107.

[380] Ks. Danelius, 2002, s. 231–233. Ks. kuitenkin Ervo, 2005a, s. 17, jonka mukaan mahdollisuus hyvittää kohtuuton kesto syytetylle tilanteessa, jossa hänet jätetään rangaistukseen tuomitsematta, on jossain määrin ongelmallinen, sillä hänelle ei voida ”mitata vähemmän”. Ervon mukaan repa-

daan suorittaa missä tahansa oikeusasteessa. Esitutkinnan tai syyteharkinnan kohtuuton kesto voidaan hyvittää syyttämättäjättämispäätöksellä.[381]

> Suomea koskeneessa tapauksessa T.K. and S.E. syyttäjä oli perustellut syyttämättä jättämistä osin sillä, että teosta oli kulunut jo pitkän aikaa ja sitä voitiin itsessään pitää valittajille rangaistuksena. EIT totesi, että vaikka syyttäjän perustelu olisikin voinut olla täsmällisempi eikä siinä ollut myöskään viitattu EIS 6(1) artiklaan, käsittelyn pitkä kesto oli olennaisesti vaikuttanut syyttämättä jättämisestä tehtyyn päätökseen. Siten valittajat olivat EIT:n mielestä jo saaneet riittävän hyvityksen.[382]
>
> Toinen valittajista saattoi kuitenkin syyllisyyskysymyksen käräjäoikeuden ratkaistavaksi ROL 1:10:n mukaisesti, kuten myöhemmin jaksossa V ilmenee selostettaessa EIT:n 31.5.2005 asiassa antamaa tuomiota. Käräjäoikeus hylkäsi 16.2.2005 antamallaan tuomiolla kaksi syytettä, mutta katsoi valittajan syyllistyneen kahdessa muussa syytekohdassa esitettyyn menettelyyn. Valittaja kanteli asiasta eduskunnan oikeusasiamiehelle jutun keston osalta.
>
> Kuten EIT, myös apulaisoikeusasiamies katsoi 26.1.2006 antamassaan päätöksessä[383], että jutun kokonaiskäsittelyaika oli ylittänyt oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asetetut vaatimukset. AOA huomautti, että käsillä olevassa asiassa tuomioistuimen käsiteltäväksi ei ole tullut normaalia rikosasiaa vaan ROL 1 luvun 10 §:n mukainen prosessi, jossa tuomioistuin ei missään tapauksessa voi tuomita vastaajaa rangaistukseen. Tästä syystä käytettävissä olevista keinoista hyvittää prosessin kohtuuton kesto rajautuivat AOA:n mukaan pois kaikki sellaiset, jotka liittyvät tuomittavan rangaistuksen lieventämiseen. AOA totesi: *[E]dellä lausuttu ei kuitenkaan poista valtion vastuuta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvasta kohtuullisesta käsittelyajasta. Kysymys valtion vastuusta on mahdollista saattaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen arvioitavaksi. Kantelijalla on nähdäkseni myös mahdollisuus nostaa esimerkiksi vahingonkorvauskanne valtiota vastaan ja hakea siten tai muuten vahingonkorvausmenettelyiden kautta hyvitystä oikeudenloukkauksesta.* Koska asia oli ratkaisun antamisen aikaan HO:n käsiteltävänä, totesi AOA vielä, että hyvityksen antaminen oikeudenloukkauksesta kuului HO:lle.

Sen sijaan kanteen tutkimatta jättäminen oikeudenkäynnin pitkittymisen vuoksi ei ole aivan niin yksinkertainen ratkaisu kuin *prima facie* voisi kuvitella.

---

ratiivisena hyvityskeinona *de lege ferenda* voisi tulla kyseeseen pääasian ratkaisun yhteydessä maksettavaksi tuomittava rahallinen korvaus. Tämä ratkaisu ei kuitenkaan ole preventiivisessä suhteessa ongelmaton, sillä se saattaa johtaa esimerkiksi prosessin pitkittymisen hyväksymiseen ja sallimiseen säännönmukaisena ilmiönä. On myös huomattava, että siviiliasiassa ei ole esimerkiksi tuomiota alentamalla mahdollista ”ostaa” aikaa oikeudenkäyntiin samalla tavoin kuin rikosasiassa hyvitys on mahdollista suorittaa rangaistusta alentamalla, sillä riita-asioissa ei ole kyse julkisen vallan määräämisvallassa olevista asioista kuten rangaistustuomiossa on. Ks. Ervo, DL 1998a, s. 685 ja Ervo, DL 2000a, s. 1088.

381 Näin myös tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea, ks. KM 2003:3, s. 201.

382 Valitus 38581/97, T.K. and S.E. v. Finland (dec. 16.3.2004).

383 Dnro 1893/4/04 (26.1.2006).

Syytetyn kannalta tutkimatta jättämisellä voidaan kyllä hyvittää aiheutunutta vahinkoa. Oikeusvoimavaikutuksen johdosta tutkimattajättämispäätös on lisäksi ainakin syytetyn kannalta parempi ratkaisu kuin asian sillensä jättäminen. Lisäksi tutkimatta jättämisellä voidaan estää sopimuksen vastaisen olotilan jatkuminen ja näin estää siitä syntyvän vahingon laajeneminen.

Tutkimatta jättämisellä voidaan kuitenkin loukata toisen osapuolen *access to justice* -oikeutta, mikä on otettava asiaa ratkaistaessa huomioon.[384] Ervon mukaan tutkimatta jättäminen voi tulla kyseeseen vain silloin, kun menettelyllä ei aiheuteta vahinkoa asianosaisten oikeuksille. Kun asian käsittely päättyy, kellään ei ole enää mahdollisuutta voittaa pääasiaa koskevia vaatimuksiaan. Näin ollen tutkimatta jättäminen edellyttää Ervon mukaan joko sitä, että kaikki asianosaiset siihen suostuvat, tai että sitä vastustaa ainoastaan valtio tai siihen samaistettava taho, joka EIS:n sopimuspuolena kantaa vastuun sopimuksen noudattamisesta.[385]

Mikäli oikeudenkäynnin kohtuuton kesto ymmärretään puuttuvaksi prosessinedellytykseksi, tuntuisi loogiselta jättää asia tutkimatta, kuten muiden puuttuvien prosessinedellytysten kohdalla tehdään. Mikäli kohtuutonta kestoa koskevan prosessiväitteen tekemisen jälkeen asian käsittelyä jatkettaisiin ja myöhemmin muulla tavoin hyvitettäisiin aiheutunut vahinko, hyväksyttäisiin samalla ajatus sellaisen oikeudenkäyntimenettelyn läpiviemisestä, joka ei enää täytä lailliselle prosessille asetettuja vaatimuksia. Oikeudenkäynnin pitkittyminen on prosessin puutteena korjauskelvoton ja korjauskelvottoman puutteen osalta ainoa mahdollinen ratkaisu on asian tutkimatta jättäminen.

Prosessin jatkamiselle voi kuitenkin tällaisessa tilanteessa olla sellaisia muita syitä, jotka ovat niin painavia, että prosessia on välttämätöntä jatkaa, vaikka menettely on jo ylittänyt keston osalta kohtuuttomuuden rajan. Tällainen painava syy voi olla edellä mainittu vastapuolen access to justice -oikeus. Rikosasiassa myös rikoksen selvitysintressi voi olla niin voimakas, että asian käsittelyä on syytä jatkaa – tosin selvitysintressi yleensä vähenee, mitä kauemmin teosta kuluu aikaa. Sen sijaan asianomistajan oikeutta saada hyvitystä rikoksessa aiheutuneesta vahingosta syytteen muodossa ei voitane hyväksyä tällaiseksi syyksi. Asianomistajalla on aina rikosoikeudenkäynnistä riippumatta oikeus saattaa asia siviiliprosessissa tutkittavaksi vahingonkorvauskanteella. Rikosprosessin päätty-

---

[384] Kysymystä on pohdittu ainakin erittäin pitkään vireillä olleissa Lounais-Suomen Säästöpankkia koskevissa jutuissa. Alioikeus oli hylännyt yhdessä tapauksessa vastaajien vaatimuksen asian käsittelyn lopettamisesta kohtuuttoman pitkän keston johdosta mm. sen vuoksi, että kantajilla oli oikeus saada asiassa päätös. Toisessa tapauksessa alioikeus jätti asian tutkimatta, koska käsittely oli jo kestänyt kohtuuttoman kauan. Molemmista päätöksistä valitettiin, mutta THO hylkäsi kummassakin tapauksessa vastaajien vaatimukset asian tutkimatta jättämisestä (29.11.2004, tuomiot 3201 ja 3202).

[385] Ervo, 2005a, s. 7.

minen saattaa kuitenkin hankaloittaa asianomistajan pääsyä oikeuksiinsa siviiliasiassa, ja tämä tulisikin ottaa huomioon tutkimattajättämispäätöstä tehtäessä.[386]

Oikeudenkäynnin kohtuullista kestoa hyvitettäessä olennaista näyttäisi EIT:n käytännön mukaan olevan, että selvästi myönnetään EIS 6(1) artiklan rikkominen. Parasta olisi kirjoittaa se eksplisiittisesti näkyviin päätöksessä.[387] Päätöksestä tulee myös käydä ilmi kohtuuttoman keston ja hyvityksen välinen yhteys, eli millä tavalla oikeudenkäynnin kohtuuton kesto on vaikuttanut hyvitykseen.[388]

3 EIS 13 ARTIKLAN MUKAINEN OIKEUSKEINO PROSESSIN KOHTUUTTOMAN KESTON TILANTEISSA

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artikla koskee oikeutta tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin. Sen sanamuoto kuuluu seuraavasti:

> *[J]okaisella, jonka tässä yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauksien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa olevat henkilöt.*

Artiklassa edellytetään tehokkaita valtionsisäisiä oikeussuojakeinoja ihmisoikeussopimuksen 2–12 artiklojen loukkausten varalta. Artikla on myös eräs sub-

---

386 Ks. Ervo, 2005a, s. 9–12.

387 Näin myös Ervo, 2005a, s. 17. Ervon mukaan epäilty tai syytetty ei ole tällöin enää loukatun asemassa sillä tavalla, että hän voisi valittaa asiasta EIT:en, ks. mts. 5. EIT:n oikeuskäytännön valossa asia näyttäytyy kuitenkin hieman moniulotteisempana. Ks. esim. Lehtonen v. Finland (13.6.2006), kohta 15, jossa EIT toteaa: *[T]he Court recalls that an individual can no longer claim to be a victim of a violation of the Convention when the national authorities have acknowledged, either expressly or in substance, the breach of the Convention and afforded redress. In this regard the mitigation of a sentence on the ground of the excessive length of proceedings does not in principle deprive the individual concerned of his status as a victim within the meaning of Article 34 of the Convention. However, this general rule is subject to an exception when the national authorities have acknowledged in a sufficiently clear way the failure to observe the reasonable time requirement and have afforded redress by reducing the sentence in an express and measurable manner.* Pelkkä rangaistuksen alentaminen ei siis vielä poista syytetyn/tuomitun valituskompetenssia, vaan hyvityksen on oltava nimenomainen ja selvästi mitattavissa oleva sekä seuraamuksen kannalta olennainen, jotta asiasta ei voitaisi enää valittaa EIT:een. Tapauksessa Lehtonen v. Finland (13.6.2006), kohta 16, EIT ei hyväksynyt hovioikeuden suorittamaa rangaistuksen alentamista riittäväksi hyvitykseksi kohtuuttomasta kestosta, koska se katsoi, ettei hyvitys ollut nimenomainen ja mitattava.

388 Ks. esimerkkinä valitus 25130/94, Lie and Berntsen v. Norway (dec. 16.12.1999), missä EIT totesi kansallisten tuomioistuinten ottaneen riittävällä tavalla huomioon oikeudenkäynnin kohtuuttoman keston ja hyvittäneen sen asianmukaisesti.

sidiariteettiperiaatteen ilmaus siinä mielessä, että siitä käy selvästi ilmi, että myös kansainvälisellä sopimuksella suojatut ihmisoikeudet tulisi prosessuaalisellakin tasolla ensisijaisesti turvata kansallisen oikeusjärjestyksen puitteissa.[389]

Myös Euroopan unionin oikeusjärjestelmä edellyttää oikeutta tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin.[390] Vaatimus on kirjattu myös EU:n perusoikeuskirjaan, jonka 47 artiklan mukaan *[J]okaisella, jonka unionin oikeudessa taattuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava tässä artiklassa määrättyjen edellytysten mukaisesti käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot tuomioistuimessa.* Unionioikeus edellyttää näin ollen kattavaa tuomioistuinkontrollia, milloin yksityisen mahdollisuudet päästä oikeuksiinsa ovat uhattuna.[391]

Kotimaisessa oikeudessamme ei ole edellä mainittuja vastaavaa nimenomaisesti kirjoitettua oikeussuojakeinon vaatimusta. On kuitenkin itsestään selvää, että myös kotimaisia perusoikeuksia koskee tämä vaatimus. Oikeusturvaa koskevia säännöksiä on perustuslain tasolla useita. Perustuslain 21 § 1 momentissa turvataan jokaiselle oikeus saattaa oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen tutkittavaksi. Saman pykälän 2 momentissa turvataan oikeus hakea muutosta.[392]

Perustuslain 7 § 3 momentin säännös vapaudenmenetyksen tuomioistuinkontrollista on myös yksi perustuslaintasoisista oikeusturvavaatimuksen ilmauksista. Sen mukaan vain tuomioistuin voi määrätä rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen. Myös muun vapaudenmenetyksen laillisuus on voitava saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Näin ollen oikeusturvatakeet on järjestetty tuomioistuinmenettelyn kautta.[393]

Merkitystä oikeusturvatakeena on myös PeL 118 § 3 momentin säännöksellä, jonka mukaan jokaisella, joka on kärsinyt oikeudenloukkauksen tai vahinkoa virkamiehen tai muun julkista tehtävää hoitavan lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin vuoksi, on oikeus vaatia tämän tuomitsemista rangaistukseen sekä vahingonkorvausta julkisyhteisöltä tai virkamieheltä tai muulta julkista tehtävää

---

[389] Pellonpää, 2005, s. 521–522.

[390] Ks. mm. asiat 222/84, Johnston, ECR [1986], p. 1651 sekä C-97/91, Borelli, ECR [1992], p. I-6313.

[391] Suviranta, LM 2002, s. 925. Suvirannan mukaan riittävää ei ole, että tuomioistuimen käsiteltäväksi voi saada asiaan liittyvän korvausvaatimuksen. Ks. myös Savia, DL 2003, s. 103 ss.

[392] Oikeusturvavaatimuksen näkökulmasta lähtökohtana on muutoksenhakuoikeuden järjestäminen. Kuitenkin joissakin tilanteissa myös tätä lievemmät oikeusturvajärjestelyt voivat olla riittäviä. Muun muassa rikosoikeudenkäyttöön liittyy tällaisia erityisiä oikeusturvajärjestelyjä, joista mainittakoon esimerkiksi poliisin peitetoiminta, jota valvotaan lähinnä poliisihallinnon sisällä sekä oikeudenkäynnin yhteydessä, ks. PeVL 23/1997 vp. ja 5/1999 vp. Telekuuntelua ja televalvontaa valvoo puolestaan EOA. Tällaisia muutoksenhakuoikeuden korvaavia järjestelyjä on tarpeen luoda tilanteissa, joissa perusoikeuksien rajoituksista ei ole mahdollista tehdä muutoksenhakukelpoista päätöstä. Ks. Viljanen, 2001, s. 256–263.

[393] Ks. Pellonpää, Perusoikeudet 1999, s. 275–279.

hoitavalta sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään. Mainitun säännöksen perustella voidaan saattaa jälkikäteen arvioitavaksi esimerkiksi sellaisten lyhytaikaisten vapaudenmenetysten laillisuus, joita varten ei ole säädetty erityisestä niiden laillisuuden tutkimista koskevasta menettelystä.[394]

Euroopan ihmisoikeussopimuksen järjestelmässä 13 artikla on toissijainen EIS 6 ja EIS 5(4) artikloiden suhteen, sillä jälkimmäisten on katsottu *lex specialis* -luonteisina sisältävän pidemmälle meneviä vaatimuksia oikeussuojakeinojen suhteen kuin 13 artikla.[395] Tähän pääsääntöön tekee kuitenkin poikkeuksen EIS 6 artiklan vaatimus joutuisasta oikeudenkäynnistä. Vuonna 2000 EIT katsoi Kudła-tuomiossaan, että valtionsisäisen oikeuden on tarjottava EIS 13 artiklan mukainen tehokas oikeussuojakeino prosessin kohtuuttoman pitkää kestoa vastaan. Tällainen oikeussuojakeino voi olla esimerkiksi menettely, jolla prosessia voidaan saada kiirehdittyä tai menettely, jonka avulla on mahdollista saada korvausta prosessin kohtuuttoman pitkästä kestosta. Myös useat oikeussuojakeinot yhdessä voivat täyttää EIS 13 artiklan vaatimuksen tässä suhteessa.[396]

EIS 13 artiklan kannalta ei riittävää ole ainoastaan se, että oikeussuojakeino on olemassa, vaan tuon keinon on oltava myös tehokas sillä tavalla, että sillä voidaan vaikuttaa käsittelyn joutuisuuteen tai vaihtoehtoisesti sen avulla voidaan tarjota riittävä hyvitys pitkittyneestä prosessista.[397] Kansallisia prosessin kiirehtimiseen tähtääviä menettelyjä arvioidessaan EIT on tarkastellut muun muassa sitä, voidaanko kyseessä olevalla oikeussuojakeinolla nopeuttaa oikeudenkäyntiä tai estää sen kohtuuton pitkittyminen. Oikeussuojakeinon tehokkuutta voidaan arvioida myös sen kannalta, onko sillä merkittävää vaikutusta oikeudenkäynnin kokonaiskestoon.[398] Oikeussuojan tehokkuuteen kuuluu myös sen nopea saatavuus.[399]

> Italiaa koskeneessa Nuvoli-tapauksessa EIT katsoi, että rikosasiassa ei voitu pitää 13 artiklan tarkoittamana tehokkaana oikeussuojakeinona tuomioistuimen puheenjohtajalle osoitettua pyyntöä määrätä istuntopäivä aikaisemmaksi. EIT pani ratkaisussaan painoa muun muassa sille seikalle, että puheenjohtajalla oli pyyntöä ratkaistessaan laaja harkintavalta eikä hänen tarvinnut perus-

---

394 HE 309/1993 vp, s. 49. Ks. myös Viljanen, 2001, s. 254–256.
395 Ks. esim. Philis v. Greece (27.8.1991), kohta 67.
396 Kudła v. Poland (26.10.2000), kohta 157. Bien ja Guillaumont toteavat, että ennen prosessin päättymistä valtioilla on kaksi tapaa antaa EIS 13 artiklan mukaista oikeussuojaa; keino voi olla preventiivinen tai kompensatorinen. Prosessin päättymisen jälkeen jäljelle jää vain kompensatoristen oikeussuojakeinojen käytön mahdollisuus. Ks. Bien – Guillaumont, EuGRZ 2004, s. 464.
397 Kudła-tuomio, kohta 158.
398 Ks. Holzinger (n:o 1 ja 2) v. Austria (30.1.2001).
399 Ks. Danelius, 2002, s. 352–353.

tella pyynnön hylkäämistä. Puheenjohtajan päätöksestä ei myöskään ollut mahdollista valittaa.[400]

Belgiaa koskeneessa tapauksessa Stratégies et Communications and Dumoulin EIT katsoi, että mahdollisuus vedota syyttäjänvirastoon esitutkinnan pitkittymisen vuoksi ei ollut tehokas oikeuskeino. EIT kuitenkin lausui, että EIS 13 artiklan vaatimusta tehokkaasta oikeussuojakeinosta tulee soveltaa tietyllä joustavuudella. Niinpä käytössä ollut oikeussuojakeino saattaisi myöhemmin osoittautua riittävän tehokkaaksi takaamaan 13 artiklan asettamat vaatimukset.[401] Myöskään Pištorová-tapauksessa EIT ei katsonut tehokkaaksi oikeussuojakeinoksi uuteen lakiin sisältynyttä mahdollisuutta, jonka mukaan viivästymisestä voitiin kannella tuomioistuimen päällikkötuomarille, ylemmän tuomioistuimen päällikkötuomarille tai ministerille. Viivästymisen perusteella voitiin tehdä myös perustuslakivalitus.[402]

Tehokkaiksi oikeussuojakeinoiksi EIT on sen sijaan katsonut Ranskan lain mukaisen mahdollisuuden saattaa valtio vahingonkorvausvastuuseen oikeudenkäynnin liian pitkän keston johdosta. Mainitun lain mukaan on mahdollista saada korvausta kaikesta aineellisesta ja aineettomasta vahingosta, jota ei voida hyvittää oikeudenkäynnin lopputuloksen kautta.[403] EIT on samoin Espanjaa koskien katsonut tehokkaaksi oikeussuojakeinoksi sen, että rikosasia voitiin oikeudenkäynnin päättymisen jälkeen saattaa oikeusministeriön ratkaistavaksi valtion vahingonkorvausvastuun osalta oikeudenkäynnin pitkittymisen vuoksi.[404] Myös Portugalin rikosprosessilain mukainen hakemus oikeudenkäynnin nopeuttamisesta on katsottu EIS 35 artiklan mukaiseksi tehokkaaksi oikeussuojakeinoksi, johon on tullut turvautua ennen asian saattamista EIT:een.[405] Samoin Kroatian lain mukainen mahdollisuus tehdä perustuslakituomioistuimelle valitus oikeudenkäynnin viivästymisen vuoksi, jolloin mainittu tuomioistuin voi määrätä asian käsittelylle uuden määräajan sekä määrätä vahingonkorvausta viivästyksen johdosta, on katsottu EIS 13 artiklan vaatimukset täyttäväksi tässä suhteessa.[406]

---

[400] Nuvoli c. l'Italie (16.5.2002), kohta 35.
[401] Stratégies et Communications et Dumoulin c. Belgique (15.7.2002), kohta 56.
[402] Pištorová v. Czech Republic (26.10.2004), kohta 22. Ks. myös tapaus Djangozov v. Bulgaria (8.7.2004), jossa EIT ei ottanut kantaa abstraktilla tasolla siihen, oliko viivästysvalitus, joka saattoi johtaa kurinpitotoimiin, tehokas oikeussuojakeino. EIT totesi, että kysymyksessä olleessa yksittäistapauksessa se ei sitä konkreettisesti ollut.
[403] Ks. esim. valitus 57220/00, Mifsud v. France (dec. 11.9.2002).
[404] Valitus 39521/98, Gonzales Marin v. Spain (dec. 5.10.1999).
[405] Valitus 32082/96, Tomé Mota v. Portugal (dec. 2.12.1999). Portugalin rikosprosessilainsäädännössä kullekin asian käsittelyvaiheelle on säädetty määräaika. Jos tätä määräaikaa rikotaan, asianosaisella on oikeus pyytää käsittelyn nopeuttamista. Myös tästä pyynnöstä päättämiselle on säädetty määräaika.
[406] Ks. esim. valitus 77781/01, Nogolica v. Croatia (dec. 5.9.2002).

Suomen osalta EIT on yksiselitteisesti todennut vuonna 2004 annetussa Kangasluoma-tuomiossa[407], että valittajalla ei ollut käytössään 13 artiklan kriteerit täyttävää oikeuskeinoa rikosprosessin pituuden osalta, ja katsoi tämän vuoksi EIS 6 ja 13 artikloita loukatun. Oikeudenkäynti oli laajassa talousrikosasiassa kestänyt 7 vuotta 4 kuukautta. Erityisesti esitutkinta ja syyteharkinta olivat olleet hitaita kestäen yhteensä 3,5 vuotta. Oikeudenkäynnin jälkeen valittaja kanteli oikeuskanslerille, mutta apulaisoikeuskansleri ei pitänyt prosessia kohtuuttoman pitkänä.

Suomen hallitus vetosi vastauksessaan EIT:lle siihen, että valittaja olisi voinut esitutkinnan aikana kannella ylemmille poliisiviranomaisille. Syyteharkinnan viivästymisestä hän olisi puolestaan voinut kannella ylemmälle syyttäjälle. Mitä tuli oikeuskäsittelyyn, tapahtuma-aikaan voimassa olleen OK 16 luvun 4 §§:n 2 kohdan mukaan asianosaisella oli oikeus kannella hovioikeudelle jutun aiheettomasta lykkäyksestä 30 päivään kuluessa lykkäyspäivästä. Valittaja ei ollut käyttänyt näitä oikeussuojakeinoja eikä edes väittänyt, että käsittely hovioikeudessa tai korkeimmassa oikeudessa olisi kestänyt kohtuuttoman pitkän ajan. Hän oli lisäksi voinut kannella oikeuskanslerille, kuten hän oli tehnytkin. Oikeusasiamiehellä ja oikeuskanslerilla oli valta kiinnittää huomiota oikeudenkäynnin pitkittymiseen. Näiden oikeussuojakeinojen lisäksi valittaja oli voinut kiirehtiä jutun käsittelyä oikeudelle tekemällään perustellulla pyynnöllä. Tämä oli kaikkein käytetyin keino, joka myös oli yleisesti ottaen tehokas. Valittaja ei kuitenkaan ollut tehnyt niin. Ainakaan valituskirjelmässä ei ollut puututtu oikeudenkäynnin kestoon. Vain vastauksessaan syyttäjän ja veroviraston valituksiin valittaja oli vedonnut tuohon seikkaan vaatiessaan sen perusteella ehdottoman vankeusrangaistuksen muuttamista ehdolliseksi. Sen varalta, että kohtuullinen aika katsottaisiin ylitetyksi, hallitus totesi, että asianosaisella oli oikeus saada korvausta, jos viivytys oli johtunut virkamiehen virheestä tai huolimattomuudesta ja siitä oli aiheutunut vahingonkorvauslain mukaan korvattavaa vahinkoa. Pelkkä viivytys ei perustanut oikeutta korvaukseen. Viivytys voitiin myös ottaa huomioon rangaistusta lieventävänä seikkana RL 6 luvun 4 §§:n mukaan. Näin olisi voitu tehdä valittajankin kohdalta, jos siihen olisi ollut perusteita.

EIT puolestaan totesi, että EIS 13 artikla edellytti kansallista oikeussuojakeinoa, jolla voitiin käsitellä EIS:n nojalla puolustettavin perustein tehty väite ja myöntää asianmukaista hyvitystä. Sanotun velvollisuuden laajuus riippui valittajan väitteen laadusta. Joka tapauksessa oikeussuojakeinon täytyi olla tehokas sekä käytännössä että teoriassa. EIT katsoi, ettei hallitus ollut näyttänyt, miten valittaja olisi voinut saada korjausta ehkäisyn tai korvauksen muodossa turvautumalla mainittuihin oikeussuojakeinoihin. Päinvastoin hallitus oli myöntänyt, että pelkkä viivytys ei perustanut oikeutta vahingonkorvaukseen. Hallitus ei myöskään ollut esittänyt kotimaisesta oikeuskäytännöstä yhtään esimerkkiä, joka osoittaisi, että kyseisiä oikeussuojakeinoja käyttämällä valittaja olisi voinut saada sellaista hyvitystä. Jo tämä osoitti, että oikeussuojakeinot eivät täyttäneet tehokkuuden vaatimusta EIS 13 artiklan mielessä,

[407] Kangasluoma v. Finland (20.1.2004).

koska oikeussuojakeinon tuli olla tehokas paitsi teoriassa myös käytännössä.[408] Siten EIS 13 artiklaa oli rikottu.

EIS 13 artiklan mukaisen oikeuskeinon tehokkuus riippuu paljon loukkauksen luonteesta.[409] *Siitari-Vanne* toteaa EIT:n oikeuskäytännöstä, että viivästyskantelutyyppiset hallinnon sisäiset tai toiseen tuomioistuimeen ohjautuvat oikeuskeinot näyttävät pääsääntöisesti jäävän EIT:n oikeuskäytännössä kehitetyn tehokkuusvaatimuksen ulkopuolelle. Lisäksi hänen mukaansa voidaan päätellä, että kantelutyyppiseen oikeussuojakeinoon pitäisi liittyä tehoste, joka varmistaisi asian käsittelyn nopeutumisen asiaa käsittelevässä alemmassa asteessa. Selvää vastausta EIT:n oikeuskäytännöstä ei kuitenkaan saa siihen kysymykseen, millainen tämän tehosteen tai sanktion tulisi oikeudelliselta luonteeltaan olla.[410]

KKO on käsitellyt tehokkaan oikeussuojakeinon vaatimusta tapauksessa KKO 2004:58. Se katsoi pääsäännöksi, että syytettä ei voida hylätä pelkästään sillä perusteella, ettei asiaa ole saatu käsiteltyä tuomioistuimessa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämässä kohtuullisessa ajassa. Se kuitenkin totesi, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen syytetylle saattaa jossakin poikkeuksellisessa tilanteessa merkitä sitä, että syytteen hylkääminen tai tutkimatta jättäminen jää ainoaksi tehokkaaksi oikeussuojakeinoksi EIS 13 artiklan tarkoittamalla tavalla. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, jos oikeudenkäynnin pitkä kesto on johtanut syytetyn puolustautumismahdollisuuksien ”raunioitumiseen”.[411]

---

[408] Ks. myös valitus 7274/02, Eskelinen v. Finland (dec. 3.2.2004) sekä Lehtinen v. Finland (N:o 2, 8.6.2006), kohta 46. Vielä HE 190/2002 vp, s. 14 arvioi, että tapauksessa mainitut menettelyt täyttäisivät EIS 13 artiklan mukaisen tehokkaan oikeussuojakeinon vaatimuksen. Olen itse arvioinut jo EIT:n Kudła-tapausta kommentoidessani, että Suomessa ei ole olemassa EIS 13 artiklan mukaista tehokasta oikeussuojakeinoa. Tilanne ei ole tältä osin muuttunut. Ks. Spolander, DL 2002, s. 358. Myös Danelius on tehnyt Ruotsin oikeuden osalta samanlaisen päätelmän, ks. Danelius, SvJT 2001, s. 183. Meillä myös Suviranta on kiinnittänyt huomiota siihen, että viranomaisten passiivisuutta (hallintotoiminnassa) vastaan ei ole olemassa tehokasta oikeussuojakeinoa, minkä johdosta tulisi ryhtyä pikaisiin lainsäädäntötoimiin. Ks. Suviranta, LM 2002, s. 935–937.

[409] Pellonpää, 2005, s. 126.

[410] Siitari-Vanne, 2005, s. 235–236, 276–277.

[411] Vaikka myös Rovaniemen hovioikeus katsoi prosessin kestäneen verraten kauan, se ei ollut hylännyt syytettä tällä perusteella, vaan sen vuoksi, että syyttäjän esittämä teonkuvaus oli ollut puutteellinen keskeisen tunnusmerkistötekijän (veron määrän) osalta eikä ollut tarkentunut vielä neljän vuoden odottelunkaan jälkeen. Veron määrää koskeva asia oli tuolloin ollut ratkaistavana KHO:ssa, joka puolestaan oli odottanut EYTI:n asiaa koskevaa ennakkoratkaisua. Nähdäkseni HO:n tulkinta on aivan oikeaan osunut siinä mielessä, että vastaajalla ei ollut tarvetta tai mahdollisuuttakaan saada hyvitystä oikeudenkäynnin kohtuuttomasta kestosta syytteen hylkäämisen muodossa, sillä syyte tuli hylätyksi jo muulla perusteella. Kokonaan toinen asia on, olisiko syytetyllä ollut oikeutta saada muunlaista EIS 13 artiklan mukaista hyvitystä, jos oikeudenkäynti olisi todettu ylipitkäksi. Sinänsä KKO erittelee ansiokkaasti käytössä olevia mahdollisuuksia hyvittää kohtuuttoman pitkä rikosprosessi seuraamusharkinnassa. Ks. tapauksesta myös Ervo, 2005a, s. 16 sekä Ervo, 2004, 27–28. Ervon mukaan KKO:n ajatus kytkeä syytteen hylkääminen syytetyn puo-

Perustuslain 21 §:n sekä kansainvälisten velvoitteiden takaamiseksi meilläkin olisi valmisteltava säännökset, joissa taataan oikeudellisesti tehokas tapa oikeudenkäynnin viivästymisen estämiseksi sekä jo tapahtuneiden viivästysten aiheuttamien vahinkojen korvaamiseksi[412]. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean ehdottama viivästyskanne-tyyppinen oikeussuojakeino ei kuitenkaan vaikuta täyttävän EIS 13 artiklan oikeussuojakeinolle asettamaa tehokkuusvaatimusta.[413]

Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea on myös ehdottanut vahingonkorvauslakiin lisättäväksi säännökset siitä, että oikeudenkäynnin, esitutkinnan, syyteharkinnan tai muun lainkäyttöön liittyvän toimen viivästymisen vuoksi vahinkoa kärsineellä olisi oikeus vaatia valtiolta vahingonkorvausta. Komitean mukaan voitaisiin jopa harkita sitä, että korvausta maksettaisiin tuomioistuimesta johtuvan viivästymisen johdosta ilman, että asianosaisen tarvitsisi osoittaa kärsineensä tämän johdosta vahinkoa.[414] Tämä olisi EIT:n korvauskäytäntö huomioon ottaen nähdäkseni erittäin perusteltua. EIS:n mukainen vahingonkorvausjärjestelmä on toissijainen suhteessa kotimaiseen korvausjärjestelmään, mikä tulee ottaa sääntelyssä huomioon. Pidän myös perusteltuna kokonaan erillisen lain säätämistä oikeudenkäynnin viivästyksen johdosta maksettavista korvauksista.[415] EIT on katsonut tehokkaaksi oikeuskeinoksi muutamissa maissa jo voimassa olevia säännöksiä, joiden perusteella asianosainen voi hakea korvausta kohtuullisen ajan ylittävästä oikeudenkäynnistä.

> Italiassa, missä oikeudenkäyntien pitkä kesto on jo pitkään ollut ongelma kaikissa prosessilajeissa, hyväksyttiin 24.3.2001 niin kutsuttu *Legge Pinto* (No. 89/2001), joka koskee siviiliprosessin asianosaisen oikeutta saada korvausta kohtuuttoman pitkästä oikeudenkäynnistä. Lain mukaan asianosaisella, joka katsoo, että hänen asiaansa ei ole kohtuullisen ajan kuluessa ratkaistu, on oikeus kannella ylemmälle oikeudelle, joka voi kantelun hyväksyessään tuomita

---

lustautumismahdollisuuksiin on hyväksyttävä, mutta ei välttämätön, sillä kohtuuton kesto on vahinko, joka pitää joka tapauksessa hyvittää. Ervon mukaan syyte voidaan hylätä tällaisissa tapauksissa aina, kun syytteen hylkäämisellä ei loukata muiden asianosaisten oikeuksia. Tapausta on kommentoinut myös Tolvanen, KKO:n ratkaisut kommentein 2004, s. 414–425. Havansi puolestaan arvioi, että Suomessa saattaa olla lähellä siirtyminen tässä suhteessa kokonaan uuteen aikakauteen, mikäli pitkiksi venyneissä rikosjutuissa yleistyy syytteen hylkääminen EIS 6 artiklan tuella, kuten mainitussa tapauksessa. EIS vaikuttaisi siis myös konkreettisesti juttukohtaisella tasolla määräaikanormina, toisin kuin tähän saakka, jolloin se on toiminut lähinnä jälkikäteisenä valtion ”ojentamistoimenpiteenä”. Havansi, 2004, s. 18–19.

[412] Oikeusministeriössä on maaliskuussa 2006 asetettu työryhmä pohtimaan oikeudenkäynnin viipymistä estäviä keinoja sekä keinoja, joilla voidaan jälkikäteen korvata mahdollinen viipyminen.

[413] Siitari-Vanne, 2005, s. 236. Kysymykseen tehokkaista oikeussuojakeinoista palataan vielä V luvussa.

[414] Ks. KM 2003:3, s. 200–201.

[415] Näin myös Siitari-Vanne, 2005, s. 276, av. 41. Siitari-Vanteen mukaan tällaisen lainmuutoksen tarve on hyvin pikainen, minkä näkemyksen myös jaan hänen kanssaan.

valtion maksamaan kantelijalle vahingonkorvausta sekä aineellisesta että aineettomasta vahingosta. Kantelu voidaan tehdä prosessin kestäessä tai viimeistään kuuden kuukauden kuluessa prosessin päättymisestä ja se on ratkaistava neljän kuukauden kuluessa vireilletulosta. Laki ei aluksi EIT:n mukaan toiminut tehokkaalla tavalla.[416] Kuitenkin sen jälkeen, kun Italian kassaatiotuomioistuin muutti lakia koskevaa tulkintaansa, katsoo myös EIT Pinto-lain mukaisen korvausmenettelyn sellaiseksi saatavilla olevaksi ja riittäväksi kansalliseksi oikeussuojakeinoksi, jonka on oltava EIS 35(1) artiklan mukaisesti käytetty, ennen kuin asia voidaan ottaa tutkittavaksi EIT:ssa.[417]

Myös Puolassa, missä oikeudenkäyntien kohtuuttoman pitkä kesto on ollut suuri ongelma, on 17.9.2004 tullut voimaan laki, jonka avulla pyritään estämään oikeudenkäyntien viivästymistä ja takaamaan viivästyksestä aiheutuneiden vahinkojen korvaaminen. Lain mukaan asianosaisella on oikeus tehdä kantelu, jos oikeudenkäynti on kestänyt tarpeettoman kauan. Kantelu tulee tehdä oikeusastejärjestyksessä välittömästi ylemmälle tuomioistuimelle ja se on tehtävä oikeudenkäynnin vireillä ollessa. Jos kantelu hyväksytään, päätöksessä tulee todeta, että oikeudenkäynti on viivästynyt kohtuuttomasti. Lisäksi päätöksellä voidaan antaa kehotuksia määräajassa suoritettavista toimenpiteistä oikeudenkäynnin jouduttamista varten ja myöntää valtion varoista hyvitystä enintään 10 000 zlotya (2 572 euroa). Lisäksi asianosainen voi vaatia valtiolta korvausta viivytyksestä hänelle aiheutuneesta vahingosta. EIT on todennut mainitun menettelyn EIS 13 artiklan mukaiseksi tehokkaaksi oikeussuojakeinoksi, jonka on oltava EIS 35(1) artiklan mukaisesti käytetty ennen kuin asia voidaan ottaa tutkittavaksi EIT:ssa.[418]

4 PITKITTYNEEN OIKEUDENKÄYNNIN JOHDOSTA MAKSETTAVASTA AINEETTOMAN VAHINGON KORVAUKSESTA

Prosessin kohtuuttoman pitkä kesto saattaa aiheuttaa asianosaisille paitsi aineellista vahinkoa myös aineetonta vahinkoa mielipahan, epävarmuuden tai muun tämänkaltaisen epämukavuuden muodossa. EIT:n mukaan vahva presumptio on, että pitkittyneestä oikeudenkäynnistä aiheutuu aineetonta vahinkoa. Presumptio on kuitenkin kumottavissa ja EIT voi hyväksyä tulkinnan, että aineeton vahinko on pieni tai sitä ei ole lainkaan. Tällainen ratkaisu on kuitenkin huolellisesti perusteltava kansallisen tuomioistuimen antamassa tuomiossa.[419]

---

[416] Ks. valitus 36813/97, Scordino and Others v. Italy (dec. 27.3.2003).
[417] Ks. valitus 56079/00, Di Sante c. l'Italie (déc. 24.6.2004).
[418] Ks. valitus 15212/03, Charzynski v. Poland (1.3.2005).
[419] Esim. Apicella v. Italy (GC, 29.3.2006), kohta 93. Aineellisen vahingon osalta EIT toteaa samassa tuomiossa (kohta 92), että kansalliset tuomioistuimet ovat itse parhaimmassa asemassa arvioimaan sen aiheutumista ja määrää.

Kuten edellä on jo todettu, määrää EIT yleensä pitkittynyttä oikeudenkäyntiä koskevissa jutuissa maksettavaksi EIS 41 artiklan mukaisesti korvausta myös aineettomista vahingoista. Aineettoman vahingon korvauksen tarkoituksena on EIT:n mukaan korjata oikeudenloukkauksen aiheuttamaa huolta, epämukavuutta ja epävarmuutta sekä korvata loukkauksen aiheuttama muu ei-taloudellinen menetys.[420] Tuomioistuin voi myös määrätä korvauksen kokonaisarvioinnin perusteella, mikäli korvauksen osatekijöitä ei voida määritellä tarkasti tai aineettoman vahingon erottaminen muusta vahingosta on hankalaa.

Aineettoman vahingon arviointiperusteena tulee EIT:n mukaan oikeudenkäynnin viivästymistapauksissa pitää vuosikorvausta, jonka suuruus on 1 000–1 500 euroa. Korvaus lasketaan koko oikeudenkäynnin ajalta, ei ainoastaan siltä ajalta, jonka voidaan katsoa ylittäneen prosessin keston kohtuullisuuden rajan. Tämä on eräänlainen peruskorvaus, johon kansallisen prosessin lopputulos ei vaikuta. Peruskorvausta voidaan alentaa ottamalla huomioon samanlaisia tekijöitä kuin viivästymistä arvioitaessa, eli esimerkiksi valittajan oma toiminta prosessissa. Peruskorvaukseen voidaan myös lisätä 2 000 euron summa, jos prosessilla on esimerkiksi ollut valittajan elämän tai terveyden kannalta olennaista merkitystä tai oikeudenkäynti on muutoin koskenut valittajalle olennaista seikkaa.[421]

Mikäli EIS:n jäsenvaltiossa on luotu vahingonkorvausjärjestelmä kohtuuttoman pitkistä oikeudenkäynneistä maksettavia korvauksia varten, valtiolla on yleensä varsin laaja harkintamarginaali korvausten maksamisessa. Korvaukset suhteutetaan maan elintasoon, oikeusjärjestelmään ja oikeusperinteisiin. Näin ollen korvaukset voivat olla EIT:n maksamia korvauksia vähäisempiäkin. EIT kuitenkin tällaisissa tapauksissa valvoo, täyttääkö korvausjärjestelmä EIS 13 artiklan mukaisen tehokkuusvaatimuksen.

> Suomessa ainakin Turun hovioikeus on ratkaisussa 2263 (11.9.2003) tuominnut vastaajalle korvausta aineettomasta vahingosta, kun väliaikainen ajokielto oli kestänyt neljä vuotta ja haitannut epäillyn elämää tänä aikana. Esitutkintaa ei ollut suoritettu normaalissa ajassa loppuun eikä viivästymiselle ollut hyväksyttävää syytä. Huomioon oli otettu myös valittajan välinpitämättömyys asian

---

[420] Ks. Ernestina Zullo v. Italy (jaoston tuomio 10.11.2004), kohta 25; Cocchiarella v. Italy (jaoston tuomio 10.11.2004), kohta 25.

[421] Ks. edellisessä alaviitteessä mainitut tapaukset, kohdat 26. Ks. korvauksen laskemisesta myös Siitari-Vanne, 2005, s. 246–247. Johtuen oikeudenkäynnin kestoa koskevien tapausten edelleen kasvavasta määrästä EIT:n tuomitsemien korvausten taso on noussut vuoden 1999 jälkeen. Tätä ei EIT:n mukaan ole tarkoitettu rangaistukseksi valtioille, mutta sillä pyritään korostamaan sitä seikkaa, että EIT:n tarjoama suoja on toissijaista valtion tarjoamiin oikeussuojatakeisiin nähden ja rohkaisemaan valtioita kehittämään näitä oikeussuojatakeita. Toisaalta sillä on haluttu hyvittää valittajia siitä, ettei heillä ole ollut käytössään kotimaisia oikeussuojakeinoja oikeudenkäyntien pitkittymistä vastaan. Ks. esimerkiksi Apicella v. Italy (GC, 29.3.2006), kohta 65.

hoitamisessa ja tämän vuoksi korvausta oli alennettu. HO oli kuitenkin hylännyt valittajan hakemuksen haitan osalta, koska vaatimus ei perustunut VahKL:iin eikä mihinkään muuhunkaan normiin.[422]

EIT on eritellyt varsin tarkoin aineettoman vahingon korvaamiseen tarkoitetun prosessin edellytyksiä maaliskuussa 2006 suuren jaoston antamissa yhdeksässä Italiaa koskevassa ratkaisussa.[423] Täyttääkseen EIS 13 artiklan vaatimuksen kompensaatioprosessin on itsessään oltava tehokas ja helposti asianosaisen saavutettavissa oleva. Koska prosessi on luonteeltaan enemmän tai vähemmän summaarinen, sen ei tarvitse toimia täysin samojen prosessisääntöjen mukaan kuin normaalin vahingonkorvausprosessin, vaan valtioilla on sen suhteen laaja harkintavalta, kuitenkin niin, että EIS 6 artiklan mukaiset oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet täyttyvät.

Kompensaatioprosessissa maksettavat korvaukset eivät saa olla kohtuuttoman pieniä ja ne on maksettava hyvin joutuisasti, yleensä kuuden kuukauden kuluessa tuomion täytäntöönpanokelpoiseksi tulosta. EIT:n mukaan ei voida myöskään olettaa, että yksityisen asianosaisen olisi vielä vahingonkorvauksen tultua myönnetyksi haettava erikseen täytäntöönpanoa, vaan korvaukset on maksettava suoraan kompensaatiotuomion perusteella. Korkeilla oikeudenkäyntimaksuilla tai veroilla ei niin ikään saa tehdä tyhjäksi ylipitkästä oikeudenkäynnistä kärsineen mahdollisuutta hakea vahingonkorvausta ja saada todellista kompensaatiota.[424]

EIT on todennut, että mikäli jäsenvaltiossa maksetun korvauksen määrä on suhteettoman alhainen, korvaus ei poista vahinkoa kärsineen asemaa EIS 34 artiklan mukaisena ihmisoikeusloukkauksen uhrina, jolla on oikeus saattaa asia EIT:n käsiteltäväksi.[425] Korvauksen määrän arviointikriteerien ei tarvitse olla täysin EIT:n kriteerejä vastaavat, mutta ne eivät saa johtaa vahinkoa kärsineen kannalta kohtuuttoman alhaiseen korvaukseen suhteessa siihen, mitä EIT olisi hänelle tuominnut.[426] Edellä mainituista suuren jaoston tuomioista ilmenee, että EIT on pitänyt (ainakin Italian suhteen) kohtuullisena korvaussummaa, joka on vastannut noin 45 %:a EIT:n myöntämästä korvauksesta.[427] Sen sijaan Slovakiaa

---

[422] Ervon mukaan tapaus on hyvä esimerkki siitä, miten kansallisella tasolla voidaan toteuttaa EIS:n vaatimuksia siitäkin huolimatta, että lainsäädännössä ei ole tilanteeseen sopivaa erillistä, velvoittavaa säännöstä. Tapaus on myös esimerkki niin sanotusta ihmisoikeusystävällisestä laintulkinnasta. Ervo, 2005a, s. 3.

[423] Suuren jaoston Italiaa koskevat tuomiot Scordino (No. 1), Cocchiarella, Riccardi Pizzati, Musci, Giuseppe Mostacciuolo (No. 1 ja No. 2), Giuseppina and Orestina Procaccini, Ernestina Zullo sekä Apicella on annettu 29.3.2006.

[424] Ks. esim. Cocchiarella (GC 29.3.2006), kohdat 86–92.

[425] Ks. esim. Cocchiarella (GC 29.3.2006), kohta 93.

[426] Cocchiarella (GC 29.3.2006), kohta 105.

[427] Esim. Cocchiarella-tuomiossa (GC 29.3.2006) EIT toteaa, että Italian tuomioistuinten valittajalle tuomitsema 250 euron vuosikorvaus on noin 14 % siitä, mitä se on yleensä itse tuominnut

koskeneissa ratkaisuissa se ei hyväksynyt 16 %:n ja 20 %:n korvausta vastaavia summia.[428]

Kotimaisen kompensaatiojärjestelmän kautta maksettavat korvaukset voivat olla EIT:n tuomitsemia korvauksia alhaisempia, koska EIT:n järjestelmä on tarkoitettu vasta viimesijaiseksi keinoksi, jota käytetään, ellei mitään muuta hyvitysjärjestelmää ole. Ensisijaisesti rikkomukset tulee hyvittää kotimaisin menetelmin. Kotimaiset oikeussuojakeinot ovat valittajaa lähempänä, ne ovat helpommin saatavilla, nopeampia ja ne käydään valittajan omalla kielellä. Näin ollen kotimainen kompensaatiojärjestelmä tarjoaa sellaisia etuja verrattuna EIT:n kautta haettavaan hyvitykseen, että ne voidaan ottaa korvauksen määrässä huomioon.[429]

---

vastaavissa Italiaa koskeneissa tapauksissa. Se olisi itse tuominnut valittajalle 7 000 euroa korvauksena yhteensä 7 vuotta ja 8 kuukautta kestäneestä varsin yksinkertaisesta prosessista. Kotimaassa prosessin ”ylimääräiseksi” kestoajaksi todettiin kuitenkin vain neljä vuotta ja tämän mukaisesti valittajalle maksettiin siellä korvausta 1 000 euroa, mikä on vain noin 14 % EIT:n arvioimasta vahingonkorvaussummasta. Ks. tuomion kohdat 106 ja 146.

[428] Ks. Kuril v. Slovakia (3.10.2006) ja valitus 62217/00, Machunka v. Slovakia (dec. 27.6.2006). Karkeasti arvioituna näyttääkin siltä, että nykykäytännön mukaan kotimaisen vuosikorvauksen olisi noustava varsin lähelle 1 000 euroa, jotta EIT voisi pitää sitä kohtuullisena.

[429] Cocchiarella v. Italy (GC 29.3.2006), kohta 139. Ks. myös jaoston tuomio 10.11.2004, kohta 26.

V Kotimaisen rikosprosessin joutuisuus EIT:n ratkaisujen valossa

1 SUOMEN EIT:STA SAAMISTA RIKOSPROSESSIN KESTOA KOSKEVISTA RATKAISUISTA

Vuoden 2006 loppuun mennessä EIT on antanut yhteensä 34 Suomea koskevaa tuomiota tai päätöstä, jossa on ollut kysymys oikeudenkäynnin kestosta. Näistä siviilijutuiksi luokiteltavia on ollut yhteensä 17, joista päätöksiä on seitsemän ja tuomioita yhdeksän. Rikkomus on todettu kahdeksassa tuomiossa. Rikosprosessia koskevia oikeudenkäynnin kestoa koskevia ratkaisuja on annettu niin ikään yhteensä 17, joista kaksi on koskenut samaa valitusta.[1] Näistä ratkaisuista tuomioita on yhteensä 12, joista yhdessätoista on todettu rikkomus oikeudenkäynnin keston suhteen. Yksi juttu on päättynyt sovintoon ja poistettu listalta ennen EIT:n asiaratkaisun antamista.

Ensimmäiset prosessin kestoa koskevat ratkaisut on annettu vuonna 2000.[2] Tuona vuonna ratkaisuja annettiin yhteensä neljä, joista rikosprosessia koski vain yksi. Seuraavat neljä ratkaisua annettiin kaikki vuonna 2002. Vuonna 2004 ratkaisuja annettiin kahdeksan ja vuonna 2005 seitsemän. Vuonna 2006 ratkaisuja on annettu jo kymmenen. Prosessin kestoa koskevien EIT:n ratkaisujen lukumäärä näyttää siis olevan kasvussa myös Suomen osalta. Alkuvuosina annettiin enemmän siviiliprosessia koskevia ratkaisuja, mutta vuosina 2005 ja 2006 on annettu selvästi enemmän rikosprosessia koskevia ratkaisuja: vuonna 2005 yhteensä kuusi ja vuonna 2006 seitsemän.

Tässä luvussa tarkastellaan suomalaisen rikosprosessin kestoa koskevia EIT:n ratkaisuja. Samalla pyritään luomaan kokonaiskuva kotimaisesta rikosprosessista erityisesti ajankäytön näkökulmasta. Rikosprosessi muodostuu toisiaan seu-

---

[1] Asiassa annettiin ensin tutkittavaksiottamispäätös, jossa osa valituksista hylättiin ja myöhemmin tutkittavaksi otetulta osalta annettiin tuomio.

[2] Ensimmäinen prosessin kestoa koskeva tuomio annettiin tapauksessa Nuutinen v. Finland (27.6.2000). Kysymyksessä oli lapsen tapaamisoikeutta koskeva riita-asia, jonka kokonaiskeston 5 vuotta 5 kuukautta EIT katsoi kohtuuttomaksi. Valittajalle tuomittiin korvausta aineettomasta vahingosta 20 000 markkaa. Tapausta on kommentoinut Ervo, DL 2000a, s. 1079–1092. Jo ennen Nuutinen-tuomiota EIT oli jättänyt ilmeisen perusteettomana tutkimatta valituksen 32051/96, Jääskeläinen and Others v. Finland (4.5.2000). Tapauksessa oli kysymys monimutkaisesta testamenttiriidasta, jossa oli nostettu myös rikossyytteitä. Asiaa oli käsitelty useissa eri vaiheissa useissa oikeusasteissa. Kokonaisuutena arvioiden EIT ei kuitenkaan pitänyt 2–4 vuoden käsittelyaikoja kohtuuttoman pitkinä.

raavien vaiheiden ketjusta, jonka tarkoituksena on toteuttaa valtion rangaistusvaade yksittäisessä asiassa. Laajassa merkityksessä ketju alkaa siitä, kun epäilty rikos tulee esitutkintaviranomaisen, yleensä poliisin, tietoon ja päättyy viimein siihen, kun rikoksesta tuomittu on suorittanut hänelle määrätyn rangaistuksen. Tähän väliin mahtuu sarja toimenpiteitä, jotka kokonaisuudessaan muodostavat rikosprosessin.[3]

2 ESITUTKINTA RIKOSPROSESSIN PERUSTANA

2.1 Esitutkinnan tavoitteet ja yleiset periaatteet

Kun on syytä epäillä rikoksen tapahtuneen, suoritetaan asiassa esitutkinta. Esitutkinta on ensimmäinen vaihe tapahtumaketjussa, jolla pyritään rikosoikeudellisen vastuun toteutumiseen, ja sitä säätelee esitutkintalaki (449/1987; ETL). Esitutkinnassa pyritään selvittämään rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, ketkä ovat asianosaisia sekä muut syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat.[4] Samoin siinä selvitetään asianomistajan yksityis-

---

[3] Näin laajasti rikosprosessin määrittelevät mm. Virolainen – Pölönen, 2003, s. 14; Jonkka, 1992, s. 1 ja Frände, 1999, s. 3. Ks. myös Tirkkonen, 1969, s. 14 ss.

Kaiken kaikkiaan rikosprosessiin sisältyy eri vaiheissa runsaasti erilaisia määräaikoja ja muita aikamääreitä. Lisäksi siihen sisältyy toimintoja, joiden suorittamiseen ei ole nimenomaista ajallista rajoitetta, vaan niiden kesto määräytyy prosessin sisäisestä dynamiikasta lähtien. Tällainen on esimerkiksi syytetyn puolustautumiseen varattava aika, johon ei ole säädettyä vähimmäis- tai enimmäisaikaa, vaan joka on mitoitettava asian laadun ja laajuuden mukaan. Tuo aika ei saa olla epärealistisen lyhyt mutta ei toisaalta liian pitkäkään, jotta syytetty ei joutuisi turhaan odottelemaan pääkäsittelyn alkua. Käytännössä aika määräytyy syyttäjän jätettyä haastehakemuksensa käräjäoikeuteen ja viimeksi mainitun määrätessä asialle käsittelypäivä. Käsittelypäivän valintaan vaikuttavat puolestaan monet muutkin seikat kuin vain syytetyn puolustautumiseen tarvittavan ajan pituus. Nykyisen akkusatorisen menetelmän mukaisesti järjestetty rikosprosessi määräytyy huomattavassa määrin ennen kaikkea syyttäjän, mutta myös vastaajan toimenpiteiden perusteella. Heillä on mahdollisuus osittain vaikuttaa myös prosessin määräaikoihin. On kuitenkin myös monia sellaisia pakottavia määräaikoja, joihin asianosaiset eivät voi vaikuttaa. Tällaisia aikarajoituksia liittyy mm. pakkokeinojen käyttöön sekä muutoksenhakuun. Ks. akkusatorisen prosessin piirteistä esim. Jääskeläinen, 1997, s. 153–157. Akkusatorisen eli syyttämismenetelmän vastakohta on inkvisitorinen eli tutkintamenetelmä, jossa tuomioistuin pitkälti määrää tutkinnan laajuuden eivätkä asianosaiset voi kovin merkittävästi vaikuttaa prosessin kulkuun. Ennen vuoden 1997 rikosprosessiuudistusta rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyssämme oli myös tutkintamenetelmän piirteitä. Ks. HE 82/1995 vp, s. 15–16; Tirkkonen, 1969, s. 85–92.

[4] Tällaisia muita seikkoja ovat mm. nuoria rikoksentekijöitä koskeva henkilötutkinta, jonka suorittaa sosiaaliviranomainen tai Kriminaalihuoltoyhdistys (NuorRikA 1–2 §). Virolaisen mukaan tästä tulisi huolehtia jo esitutkinnan aikana, ks. Virolainen, 1999, s. 246, av. 2. Sen sijaan esimerkiksi yhdyskuntapalveluun soveltumisesta tehdään selvitys syyteharkinnan yhteydessä. Sen suorittaa Kriminaalihuoltoyhdistys (A yhdyskuntapalvelusta 2–3 §).

oikeudellinen vaatimus, jos hän on pyytänyt syyttäjää ajamaan sitä,[5] sekä mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi (ETL 5 §).

Esitutkinta toimii samalla rikosoikeudenkäynnin valmisteluna, koska rikosasioissa vain poikkeuksellisesti toteutetaan erillinen suullisen valmistelun istunto.[6] ETL 5 § 2 mom:n mukaan *[a]sia on valmisteltava siten, että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa*. Tämä asettaa merkittävän vaatimuksen esitutkinnan asianmukaiselle suorittamiselle. ETL:ssa on määritelty yleisiä periaatteita, joiden mukaan esitutkinta tulee suorittaa.[7] On huomattava, että toisin kuin varsinainen oikeudenkäyntivaihe rikosprosessissa, esitutkinta ei ole järjestynyt akkusatorisen periaatteen mukaisesti, vaan on lähempänä inkvisitorista menetelmää.[8]

Esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä (ETL 6 §).[9] Tätä voidaan kutsua esitutkinnan joutuisuusperiaatteeksi. Joutuisuusperiaatteella on suora yhteys ihmisoikeussopimusten määräyksiin oikeudenkäynnin joutuisuudesta.[10] Samanlainen suora yhteys on ETL 7.2 §:ssä ilmaistulla syyttömyysolettamalla, jonka mukaan epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Tähän liittyvän esitutkinnan tasapuolisuus- eli objektiivisuusperiaatteen mukaan esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon yhtä hyvin epäiltyä vastaan kuin hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet (ETL 7.1 §).[11]

Käytännössä syyttömyysolettaman noudattaminen tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vaihtoehtoisia tapahtumainkulkuja ja muita mahdollisia epäiltyjä ei suljeta pois, vaan ne kaikki otetaan tutkinnassa huomioon ja selvitetään. Objektiivisuusperiaate edellyttää, että asianosaisen pyytämät tutkimukset on suoritettava, jos ne saattavat vaikuttaa asiaan eikä niistä aiheudu asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia.[12] Molemmat periaatteet ovat epäillyn kannalta erittäin keskei-

---

5 Jokela, 2002, s. 136, huomauttaa, että esitutkintaa ei tule viivyttää pelkästään asianomistajan korvausvaatimuksen selvittämiseksi. Näin myös Virolainen, 1999, s. 249.

6 Jokela, 2002, s. 137.

7 Ks. esitutkintaperiaatteista esim. Virolainen, 1999, s. 261–268; Jokela, 2000, s. 110–112; Helminen et al., 2005, s. 35–77; Halijoki, DL 2001a, s. 1044–1048.

8 Niemi-Kiesiläinen, 2003, s. 692; Helminen et al., 2005, s. 14.

9 Helminen et al., 2005, s. 58, huomauttaa, että nopeusvaatimus ei pelkästään tehosta tutkintaa vaan myös parantaa tutkinnan tulosten oikeellisuutta.

10 Jokela, 2002, s. 137; Niemi-Kiesiläinen, 2003, s. 689. EOA on varsin usein kiinnittänyt huomiota esitutkinnan joutuisuusperiaatteeseen, ks. esim. EOA:n kertomus vuodelta 1998, s. 120, 131 ja 141–142.

11 Ks. myös AOK:n ratkaisu 29.10.1991, Dnro 1046/1/89, jossa EIS 6(2) ja KP-sopimuksen 14(2) artikloihin viitaten tähdennetään esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten velvollisuutta ottaa huomioon ja tuoda tuomioistuimen tietoon myös epäillyn kannalta edulliset seikat.

12 Niemi-Kiesiläinen, 2003, s. 688; Helminen et al., 2005, s. 60–62. Ks. myös Ellilä, LM 1970, s. 640 ss.

siä hänen oikeusturvaansa takaavia periaatteita. Samalla ne ovat kuitenkin omiaan pidentämään esitutkinnan kestoa, sillä mitään vaihtoehtoa ei niiden johdosta saa jättää tutkimatta.

Lisäksi esitutkintaa ohjaavat vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate, joiden mukaan esitutkinnassa ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää kuin on välttämätöntä eikä ketään saa aiheettomasti saattaa epäluulon alaiseksi (ETL 8 §).[13] Poliisin tulee myös ottaa huomioon suhteellisuusperiaate (PolL 2.2 §), jotta kenenkään perusoikeuksiin ja -vapauksiin ei puututa suhteettomalla tavalla ja poliisin resurssit kohdennetaan järkevästi.[14] Erityisesti vähäisissä rikoksissa suhteellisuusperiaatteella voi olla merkittävää vaikutusta esitutkinnan jouduttamisessa.

Tärkein esitutkintaviranomainen on poliisi.[15] Myös tulli-, rajavartio- ja sotilasviranomaisille on lainsäädännössä annettu pysyvä oikeus ja velvollisuus tutkia toimialallaan tapahtuneita rikoksia.[16] Kunkin rikoksen tutkinnan johtamista varten määrätään tutkinnanjohtaja, joka on pidättämiseen oikeutettu virkamies (ETL 11 §).[17] Tutkinnanjohtaja ei yleensä itse osallistu tutkintaan, mutta hän valvoo, että esitutkinta tulee suoritetuksi esitutkintaperiaatteiden mukaisesti.[18] Vähäisemmissä rikosasioissa tutkinnanjohtajana voi toimia myös rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli (ETL 14 §). Yksinkertaisten rikosten tutkintaa varten ei määrätä erikseen tutkinnanjohtajaa.[19]

---

[13] Ks. Helminen et al., 2005, s. 63–65. Vähimmän haitan periaatteeseen liittyvät useat ETL:n kuulustelujen aikaa ja kestoa koskevat säännökset, kuten ETL 24.2 § (645/2003), jonka mukaan kuulusteluja ei saa pitää kello 22 ja 7 välisenä aikana. Vähimmän haitan periaate on erittäin keskeinen myös pakkokeinoja käytettäessä.

[14] Niemi-Kiesiläinen, 2003, s. 688–689; Helminen et al., 2003, s. 66–68. Periaatetta on aiemmin kutsuttu meillä oikeasuhtaisuusperiaatteeksi. Hormian mukaan oikeasuhtaisuusperiaate on syyttömyysolettaman johdannainen, ks. Hormia, 1978, s. 195–208, 313. Ks. periaatteesta myös Ellilä, 1970, s. 337–339.

[15] Poliisiorganisaation sisällä rikostutkintaan luettavat tehtävät on jaettu eri elimille ja asiaa sääntelee laki poliisin hallinnosta (110/1992). Suurimman osan rikoksista tutkii paikallispoliisi, joka toimii 90 poliisipiiriin jakautuneena. Myös poliisin valtakunnalliset yksiköt – keskusrikospoliisi, liikkuva poliisi ja suojelupoliisi – suorittavat rikostutkintaa. Ks. tarkemmin poliisin eri yksiköiden toiminnasta esitutkintaviranomaisena Helminen et al., 2005, s. 80–90.

[16] Tutkinnassa noudatetaan esitutkinta- ja pakkokeinolakien määräyksiä, minkä lisäksi tullilaissa (1466/1994), rajavartiolaissa (578/2005), sotilaskurinpitolaissa (331/1983) sekä laissa poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa (1251/1995) on esitutkinnan toimittamista koskevia määräyksiä. Ks. tarkemmin Helminen et al., 2005, s. 90–97.

[17] Nämä on lueteltu pakkokeinolain (450/1987) 6 §:ssä, jota on muutettu laeilla 646/2003; 1300/2003 ja 586/2005.

[18] Virolainen, 1998, s. 272. Tutkinnanjohtajalla on myös ETL 46 §:n mukaan oikeus hankkia tarvittavia asiantuntijalausuntoja. Useimmiten tutkinnanjohtaja tekee myös pyynnön rikosteknisten tutkimusten suorittamisesta keskusrikospoliisille.

[19] Tästä nk. suppeasta esitutkinnasta säädetään ETL 44 ja 44a §§:ssä (645/2003). Suppea esitutkinta on mahdollinen rikoksissa, joista ei yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Tällaisessa esitutkinnassa kuulustelukertomukseen merki-

Syyttäjä ei Suomessa ole varsinainen esitutkintaviranomainen, mutta hänellä voi kuitenkin olla tietty rooli myös esitutkinnassa.[20] Poliisin on ilmoitettava syyttäjälle tutkittavaksi tulleista rikoksista siinä vaiheessa, kun tiettyä henkilöä voidaan epäillä rikoksen tekijäksi, paitsi jos asia on yksinkertainen (ETL 15 §; 692/1997). Syyttäjällä on oikeus pyytää poliisia suorittamaan asiassa lisätutkintaa sekä oikeus antaa muitakin esitutkinnan suorittamista koskevia määräyksiä. Tämän oikeuden järkevällä ja tarkoituksenmukaisella käytöllä syyttäjällä on huomionarvoinen mahdollisuus vaikuttaa myöhemmän syyteharkinnan sekä itse oikeudenkäynnin joutuisuuteen. Syyttäjien tulisi kiinnittää huomiota tähän mahdollisuuteen ja aktiivisesti seurata erityisesti vaikeiden ja monimutkaisten tapausten esitutkintaa.[21] Ajankäytön kannalta merkittävä on myös syyttäjän oikeus tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, ettei esitutkintaa toimiteta tai se lopetetaan, mikäli hän tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista (ETL 4.3 §; 645/2003).[22]

2.2 Esitutkinnan suorittaminen

Poliisin on ryhdyttävä esitutkinnan toimittamiseen, jos on syytä epäillä, että rikos on tapahtunut (ETL 2 §).[23] ”On syytä epäillä” -kynnys on varsin matala ja tarkoittaa alhaista todennäköisyyttä. Esitutkinnan toimittamiseen on ryhdyttävä vitkastelematta, vaikka tekijästä ei olisi vielä tässä vaiheessa tietoa.[24] Esitutkinta voidaan jättää toimittamatta sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuudessaan pidettävä

---

tään vain kuulusteltavan lausuman pääsisältö ja kuulustelu toimitetaan ilman kuulustelutodistajaa tai vajaavaltaisen kyseessä ollen ilman hänen huoltajansa läsnäoloa. Epäillylle ei tarvitse myöskään tehdä selkoa hänen oikeudestaan avustajaan esitutkinnassa. Ks. myös Niemi-Kiesiläinen, 2003, s. 702–703; Helminen et al., 2005, s. 30–33.

[20] Suomessa ei ole omaksuttu sitä esimerkiksi Ruotsissa käytössä olevaa mallia, jonka mukaan syyttäjä johtaa esitutkintaa. Meille ei ole katsottu myöskään soveltuvan ns. tutkintatuomarijärjestelmää, jossa tutkintaa johtaa tuomioistuinlaitokseen kuuluva tutkintatuomari. Tällainen malli on käytössä mm. Ranskassa. Esitutkinnan johdon säilyttämistä tutkinnanjohtajalla puoltaa mm. Jokela, 2000, s. 113, kun taas esimerkiksi Virolaisen mukaan olisi perusteltua antaa esitutkinnan johto syyttäjälle, ks. Virolainen, 1999, s. 271–279.

[21] Näin myös Jokela, 2000, s. 119. Ks. syyttäjän roolista esitutkinnassa myös Puonti, LM 2003, s. 398 ss.

[22] Tätä esitutkinnan rajoittamista koskee myös valtakunnansyyttäjän ohje VKS:2000:3. Ks. esitutkinnan rajoittamisesta myös Helminen et al., 2005, s. 219–222 sekä Jokela, 2000, 114–117.

[23] Rikos voi tulla poliisin tietoon joko ilmoituksella tai muulla tavoin. Vähäiset rikokset, kuten ilmoitukset vahingonteosta tai anastetusta omaisuudesta, voidaan ilmoittaa poliisille myös sähköisellä rikosilmoituslomakkeella, joka on ollut käytössä 28.2.2003 alkaen.

[24] Niemi-Kiesiläinen, 2003, s. 699–700. Ks. esitutkinnan aloittamisesta myös Helminen et al., 2005, s. 194–206. Poliisin niin sanotun peitetoiminnan yhteydessä voidaan joutua tilanteeseen, jossa esitutkintaa tosiasiallisesti jo suoritetaan, vaikka itse rikosta ei vielä olisikaan tapahtunut. Tällöin rikoksen torjunnan ja rikoksen tutkinnan ero on hämärä. Ks. HE 34/1999 vp, s. 31–33.

ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia (ETL 4 §; 645/2003).[25]

Kun esitutkinnassa on päästy niin pitkälle, että tutkinnassa kuultavien henkilöiden asema epäiltyinä, asianomistajina ja todistajina on selvinnyt, aloitetaan kuulusteluvaihe.[26] Yleisenä periaatteena kuulustelujen suorittamisessa on, että kun jotakuta kohtaan ryhdytään toimenpiteisiin esitutkinnassa, hänelle on ilmoitettava hänen asemansa siinä niin pian kuin se on mahdollista (ETL 9.1 §). On jokaisen yleinen kansalaisuusvelvollisuus saapua esitutkintaan kuultavaksi.[27] Saapumisvelvollisuuden tehosteena voidaan käyttää noutoa (ETL 18 §) tai kiinniottamista (ETL 19 §; 645/2003).[28]

ETL 21 §:n mukaan ketään ei saa pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä. Muu kuin rikoksesta epäilty on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa enintään 6 tuntia kerrallaan. Epäilty, jota ei ole pidätetty tai vangittu, on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa kerrallaan enintään 12 tuntia ja, milloin pidättämiseen on olemassa pakkokeinolain mukaiset edellytykset, enintään 24 tuntia.[29] Esitutkinnassa ollutta ei saa ilman erityistä syytä uudelleen velvoittaa saapumaan tai noutaa sinne seuraavien 12 tunnin aikana.[30]

Epäillyllä henkilöllä ei ole velvollisuutta edistää asian selvittämistä eikä myöskään velvollisuutta pysyä totuudessa. Hänellä on kuitenkin velvollisuus tulla paikalle esitutkintaan ja ilmoittaa henkilötietonsa, niin kuin muillakin asianosaisilla.[31] Epäillylle on ennen kuulustelua ilmoitettava, mistä teosta häntä epäil-

---

[25] ETL 4 §:n sisältämä mahdollisuus toimenpiteistä luopumiseen tai esitutkinnan rajoittamiseen on prosessiekonomian kannalta erittäin merkittävä.

[26] Ks. tästä tarkemmin Niemi-Kiesiläinen, 2003, s. 706–708; Pölönen, 2003, s. 333–336.

[27] HE 14/1985 vp, s. 24. Yleensä henkilö kutsutaan kuultavaksi esitutkintaa suorittavan viranomaisen luokse, mutta mikäli hän asuu toisen kihlakunnan alueella, häntä yleensä kuullaan hänen oman kihlakuntansa poliisipiirissä. ETL 22.2 §:n (645/2003) mukaan asianosainen tai todistaja saa kuitenkin antaa lausumansa puhelimella tai muulla tiedonsiirtovälineellä, jos tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta. Epäillyn osalta edellytetään lisäksi, että asia on merkitykseltään vähäinen eikä hän kiistä rikosilmoituksen oikeellisuutta.

[28] Ks. Helminen et al., 2005, s. 288–298.

[29] Rikosprosessuaaliset pakkokeinot ovat toimenpiteitä, joilla pyritään turvaamaan rikosprosessin häiriötöntä kulkua sekä aineellisen totuuden löytämistä. Niiden käyttöä säätelee pakkokeinolaki (450/1987). Pakkokeinojen käyttö voi tulla kyseeseen missä tahansa rikosprosessin vaiheessa esitutkinnasta rikostuomion täytäntöönpanon turvaamiseen saakka. Pakkokeinot merkitsevät aina voimakasta puuttumista yksilön lailla suojattuihin oikeushyviin – vapauteen ja yksityisyyteen sekä varallisuuden ja omaisuuden suojaan. Pakkokeinojen käyttöön liittyy runsaasti ajallisia rajoitteita, joilla osaltaan pyritään minimoimaan niiden käytön kohteelle aiheutuvia haittoja. Esitutkinnan aikana käytettävät pakkokeinot myös osaltaan rytmittävät esitutkinnan etenemistä. Helminen et al., 2005, s. 454. Ks. rikosprosessuaalisen vapaudenriiston edellytyksistä tarkemmin Halijoki, DL 2001, s. 203 ss. ja DL 2003, s. 145–153 sekä vapaudenriistoon liittyvistä määräajoista Halijoki, DL 2001a, s. 1060–1064.

[30] On huomattava, että rikoksesta epäillyn 24 tunnin saapuvillaolon enimmäisaikaa ei voida jatkaa edes hänen suostumuksellaan, toisin kuin muiden kuultavien. Helminen et al., 2005, s. 297.

[31] Ks. epäillyn kuulustelusta tarkemmin esim. Niemi-Kiesiläinen, 2003, s. 715–717.

lään (ETL 29.1 §; 645/2003) ja hänelle on tehtävä selkoa hänen oikeudestaan käyttää avustajaa sekä siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja (ETL 29.2 §; 108/1998).[32] Asianosaiselle on annettava tieto esitutkinnan tuloksista heti, kun siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiselle (ETL 11 §).

Tapauksessa Lammi[33] oli kysymys muun muassa esitutkinnan joutuisasta suorittamisesta ja valittajan osuudesta esitutkinnan pitkittymiseen.

> Poliisi suoritti valittajan huoneistossa etsintöjä joulukuussa 1989 ja helmikuussa 1990 tarkoituksena selvittää, oliko valittaja tehnyt rikoksen, kun hän ei ollut ilmoittanut omistamansa yhtiön konkurssissa erään asunto-osakeyhtiön osakkeita, vaikka aiemmin oli tuomiolla vahvistettu mainittujen osakkeiden kuuluvan konkurssiyhtiölle. Valittajaa kuulusteltiin helmikuussa 1990. Esitutkinta päätettiin toukokuussa 1990. Syyttäjä päätti syyskuussa 1992 olla nostamatta syytteitä velallisen petoksesta, kun ei ollut riittävästi näyttöä siitä, että valittajalla olisi ollut tietoa siitä, missä osakkeet olivat. Yhtiö kanteli oikeuskanslerille, joka marraskuussa 1992 antoi kehotuksen uuden esitutkinnan toimittamisesta. Poliisi kuulusteli pesän edustajaa ja valittajaa joulukuussa 1992 ja helmikuussa 1993. Esitutkinta päättyi tuolloin.
>
> Lääninsyyttäjä esitti valittajalle helmikuussa 1995 syytteen törkeästä kavalluksesta. Valittaja sai haasteen lokakuussa 1995. Käräjäoikeudessa pidettiin kaikkiaan 3 istuntoa marraskuussa 1995 sekä helmi- ja maaliskuussa 1996. Samassa maaliskuussa käräjäoikeus hylkäsi syytteen todeten, että tekoa ei voitu pitää törkeänä ja että syyteoikeus tavallisesta kavalluksesta oli vanhentunut. Valittaja velvoitettiin kuitenkin maksamaan korvauksia yhtiön vahingosta ja kuluista. Hovioikeus hylkäsi joulukuussa 1996 yhtiön vaatimukset. Yhtiö pyysi korkeimmalta oikeudelta valituslupaa, joka myönnettiin toukokuussa 1997. Tuomiollaan maaliskuussa 1998 korkein oikeus katsoi valittajan syyllistyneen törkeään kavallukseen ja määräsi hänelle 7 kuukautta ehdollista vankeutta. Valittaja velvoitettiin maksamaan yhtiölle korvauksia 350 000 markkaa (58 865,77 euroa). Huhtikuussa 1999 korkein oikeus hylkäsi valitta-

---

[32] Asianosaisella on oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa. Kiinni otettuna, pidätettynä tai vangittuna olevalla epäillyllä on oikeus pitää yhteyttä avustajaan tapaamalla, kirjeitse tai puhelimitse (ETL 10.3 §). Asiansa tuntevan avustajan läsnäolo kuulusteluissa saattaa esimerkiksi laajojen talousrikosten selvittelyssä nopeuttaa tutkintaa, kun avustajatkin omalta osaltaan ohjaavat kuulusteluja oikeille raiteille. Ks. Helminen et al., 2005, s. 263. Tapanilan tekemän kyselytutkimuksen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että Suomessa epäillyt varsin harvoin, vain noin 10 prosentissa rikosjutuista, turvautuvat avustajan käyttämiseen esitutkinnassa. Syynä tähän voivat olla mm. tietämättömyys oikeudesta avustajaan, usko avustajan hyödyttömyyteen tai kustannusten pelko. Avustajan käytöstä olisi kuitenkin selvästi hyötyä epäillyn oikeusturvan ja esitutkinnan asianmukaisuuden valvonnassa. Ks. Tapanila, DL 2004, s. 23 ss.

Ks. myös Tallroth, 2004, erityisesti s. 279 ss., joka kritisoi Pohjoismaita ja Saksaa koskevassa oikeusvertailevassa tutkimuksessaan sitä, että epäillyn on lainsäädännön epätarkkuuden tai puutteellisuuden vuoksi usein vaikea valvoa hänelle kuuluvien oikeuksien toteutumista esitutkinnassa eikä hänen käytettävissään ole aina oikeussuojakeinoja asiaan puuttumiseksi. Suomen osalta Tallroth näkee ongelmana mm. sen, että epäillyn ja syytetyn oikeutta vaieta esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä ei ole lainsäädännössä nimenomaisesti mainittu.

[33] Lammi v. Finland (15.11.2005).

jan vaatimuksen jutun uudesta käsittelystä. Valittaja kanteli eduskunnan oikeusasiamiehelle.

EIT pani merkille, että valittaja oli virallisesti saanut tiedon esitutkinnasta silloin, kun hänen huoneistossaan oli joulukuussa 1989 toimitettu etsintä. Siten tarkasteltava aika alkoi tuosta hetkestä. Kun EIS oli kuitenkin tullut voimaan Suomessa toukokuussa 1990, EIT tutki pelkästään sen jälkeisiä seikkoja mahdollisen rikkomuksen kannalta. Huomioon täytyi kuitenkin ottaa jutun tila toukokuussa 1990. Riidatonta oli, että oikeudenkäynti oli päättynyt korkeimman oikeuden tuomioon maaliskuussa 1998. Siten tarkasteltavana oli yli 7 vuoden 10 kuukauden aika.

Ottaen huomioon rikoksen laadun ja sen perustana olevat seikat EIT katsoi, ettei juttu ollut ollut vaikea. Syytteiden vakavuuteen ja korvausvaatimukseen nähden jutulla oli ollut kuitenkin tärkeä merkitys. Mitä tuli valittajan toimintaan, hän oli helmikuussa 1990 pyytänyt esitutkinnan keskeyttämistä, jotta olisi saatu tiettyjä korkeimman oikeuden ja oikeuskanslerin päätöksiä. Hän oli myös todennut, että hän ei antaisi lisäselvityksiä ennen näitä päätöksiä. Hän oli tehnyt myös useita ylimääräisiä muutoksenhakuja, jotka sittemmin hylättiin. Juttua oli kerran lykätty hänen ja asianomistajan pyynnöstä ja kerran hänen omasta pyynnöstään. Korkeimmassa oikeudessa hän oli esittänyt, että juttua alettaisiin käsitellä aikaisintaan helmikuussa 1998.

EIT totesi, että valittaja oli toiminut tarkoituksin estää tai ainakin haitata esitutkintaa ja syytteiden nostamista eikä ollut luovuttanut osakkeita oikeuden määräyksen mukaisesti. Hän ei ollut vuosina 1991–1998 asunut virallisessa osoitteessaan, jolloin viranomaisten ja tuomioistuinten oli ollut vaikeampi ottaa häneen yhteyttä. Hän oli pyytänyt useita lykkäyksiä ja tehnyt lukuisia ylimääräisiä muutoksenhakuja sekä perusteettomia esteellisyysväitteitä. Ottaen huomioon kaikki asianhaarat EIT katsoi, että valittaja oli vastuussa oikeudenkäynnin pitkittymisestä. Siten valitus oli perusteeton eikä EIS 6 artiklan 1 kohtaa ollut rikottu.

Käsillä olevassa tapauksessa prosessin kokonaiskestoaika oli pitkä, 7 vuotta ja 10 kuukautta. Tästä ajasta varsinaiseen oikeuskäsittelyyn kolmessa oikeusasteessa oli kulunut noin 2,5 vuotta, mitä EIT ei pitänyt sinänsä kohtuuttomana. Sen sijaan syyteharkintaan kulunut aika antoi EIT:n mielestä aihetta huoleen. Esitutkintaa ja syyteharkintaa suoritettiin useissa eri vaiheissa siten, että ensimmäinen alioikeuden istunto oli noin kuuden vuoden kuluttua siitä, kun poliisi oli suorittanut ensimmäisen kerran etsintöjä valittajan kotona. Koska valittaja kuitenkin itse merkittävällä tavalla vaikeutti esitutkinnan suorittamista muun muassa kieltäytyen antamasta vaadittuja tietoja ja salaamalla osoitteensa, EIT ei lukenut viivytystä valtion vahingoksi.

2.3 Esitutkinnan päättäminen

Epäillylle ja muille asianosaisille on viimeistään ennen esitutkinnan päättämistä varattava mahdollisuus tutustua esitutkinnassa kertyneeseen aineistoon ja antaa

siitä lausumansa, jos se on omiaan helpottamaan tai jouduttamaan käsittelyä tuomioistuimessa (ETL 42 §).[34] Tämän jälkeen esitutkinnassa kertynyt aineisto kootaan esitutkintapöytäkirjaan ja se toimitetaan syyttäjälle syyteharkintaa tai rangaistusmääräyksen antamista varten (ETL 43 §; 645/2003). Esitutkinta voidaan kuitenkin lopettaa saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi, jos on todettu, että rikosta ei ole tehty tai ketään vastaan ei voida nostaa syytettä, taikka esitutkintaviranomainen muulla perusteella on päättänyt luopua enemmistä toimenpiteistä. Viimeksi mainitussa tapauksessa esitutkintaviranomainen voi antaa rikokseen syyllistyneelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen.[35] On myös huomattava, että esitutkinta voidaan päättää tai keskeyttää yksittäisen epäiltynä kuullun osalta, jos häntä ei enää epäillä rikoksesta, vaikka asian tutkinta muilta osin jatkuisikin.[36] Tällöin epäillylle on ilmoitettava tutkinnan lopettamisesta hänen osaltaan (ETL 9 §; 645/2003).

> EIT:n oikeuskäytännöstä ei ole saatavissa selkeää ohjetta siitä, kuinka esitutkinnan keskeyttämis- tai lopettamispäätös ja esitutkinnan myöhemmin tapahtunut jatkaminen on otettava huomioon laskettaessa prosessiin kulunutta aikaa. Lähtökohtaisesti esitutkinnan lopettamis- tai keskeyttämispäätös lakkauttaa vireillä olevan esitutkinnan, jolloin henkilö ei enää ole ”virallisesti” epäillyn asemassa. Epäillyn asemaan hän tulee uudelleen, mikäli esitutkintaa myöhemmin jatketaan. Nähdäkseni prosessiin kulunutta kokonaisaikaa arvioitaessa on esitutkinta otettava huomioon aivan alusta saakka, eli jo ennen keskeyttämis- tai lopettamispäätöstä suoritetuista toimista lähtien. Esitutkinnan alkamisen ja sen myöhemmin tapahtuvan jatkamisen välillä kulunutta aikaa ei tulisi pääsääntöisesti laskea kokonaiskestoon, sillä rikosprosessi ei tuona väliaikana ole ollut vireillä.[37] Tilannetta on kuitenkin aina arvioitava kokonaisval-

---

[34] Loppulausuntojen antamisesta päättää esitutkintaviranomainen. Loppulausuntojen antamiseen on varattava asianosaisille kohtuullinen määräaika, joka käytännössä tarkoittaa 2–4 viikkoa. Ks. menettelystä Helminen et al., 2005, s. 224–230. Loppulausuntomenettely palvelee ennen muuta syyttäjää edistäen syyteharkintaa. Se myös helpottaa ja nopeuttaa oikeudenkäyntiä osoittamalla, mikä asiassa on riidatonta ja mikä riitaisaa ja mistä näin ollen tarvitaan todistelua. Ks. Tolvanen, DL 2001, s. 408 ss. Virolaisen mukaan loppulausuntomenettelyllä on tärkeä merkitys myös esitutkinnan kannalta, sillä tutkinnanjohtajalla on tällöin mahdollisuus huomata tutkinnassa olevat puutteellisuudet tai virheet ja tämän perusteella täydentää tai korjata sitä. Ks. Virolainen, 1999, s. 290. Samoin turhaa todistelua voidaan loppulausunnon avulla karsia, Virolainen – Pölönen, 2003, s. 226, av. 183.

[35] Lain sanamuoto on tässä ETL 43.3 §:ssä (645/2003) kritiikille altis, sillä tarkkaan ottaen esitutkintavaiheessa ei vielä voida puhua rikokseen syyllistyneestä, koska esitutkintaviranomainen ei ratkaise syyllisyyskysymystä. Lainmuutosta valmisteltaessa sanamuotoon ei kuitenkaan kiinnitetty erikseen huomiota, ks. HE 52/2002 vp; LaVM 31/2002 vp; PeVL 36/2002 vp; HaVL 38/2002 vp.

[36] Niemi-Kiesiläinen, 2003, s. 722. Lopettamispäätöksellä ei kuitenkaan ole oikeusvoimavaikutusta, vaan henkilö voi uudestaan joutua rikoksesta epäillyn asemaan, jos ilmi tulleet uudet seikat antavat siihen aihetta. HE 52/2002 vp, s. 36–37.

[37] Ks. myöhemmin selostettava tuomio Kajas v. Finland (7.3.2006), missä syyttäjä teki syyttämättäjättämispäätöksen. Asia tuli kuitenkin myöhemmin vireille asianomistajien kanneltua läänin-

taisesti ja tapauksen olosuhteet huomioon ottaen. Mikäli esitutkinta on keskeytyksestä huolimatta vaikuttanut koko väliajan haitallisesti henkilön asemaan, saattaa toisenkinlainen tulkinta olla puollettavissa.

2.4 Joutuisuusvaatimuksen rikkominen esitutkinnan osalta

Esitutkinnan kestolle ei ole olemassa yleisiä määräaikoja.[38] Esitutkinnan kokonaiskesto vaihtelee riippuen tutkittavan asian laajuudesta ja vaikeusasteesta. Yksinkertaisen asian suppea tutkinta, joka voidaan toimittaa vain kirjaamalla olosuhteet ja lausumat pääpiirteittäin, saattaa hoitua muutamassa tunnissa ja asia on valmis siirrettäväksi eteenpäin. Sen sijaan esimerkiksi laajan talousrikoksen tutkinta, jonka aikana esitutkintamateriaalia kertyy tuhansia sivuja, saattaa kestää kuukausia, jopa vuosia. Mitä monimutkaisempi rikos, sitä kauemmin sitä koskeva esitutkinta yleensä kestää.

Tapauksessa Kangasluoma[39] oli kysymys talousrikosjutusta, jota EIT:n mielestä voitiin pitää jossain määrin vaikeana. Tapauksessa oli erityisesti kysymys siitä, tuliko esitutkinnan aika ottaa huomioon kohtuullisen ajan ylitystä harkittaessa.

> Valittaja oli erään yhtiön toimitusjohtaja. Yhtiötä vastaan oli vireillä konkurssiasia. Poliisi ryhtyi joulukuussa 1990 kuulustelemaan valittajaa yhtiön toiminnasta ja kirjanpidosta. Keskusrikospoliisi toimitti vuonna 1991 useita etsintöjä valittajan ja yhtiön tiloissa eri paikkakunnilla. Tutkintapöytäkirjoja laadittiin toukokuussa 1991 sekä huhti- ja heinäkuussa 1993. Jälkimmäisen osalta toimitettiin lisätutkinta, joka päättyi heinäkuussa 1994. Kesäkuussa 1994 valittajalle esitettiin 11 kohtaa käsittäneet syytteet koskien muun muassa törkeää veropetosta. Käräjäoikeudessa pidettiin istuntoja saman vuoden syys- ja joulukuussa sekä helmi-, huhti- ja elokuussa 1995. Istuntoja oli näillä kerroilla lykätty syyttäjän pyynnöstä. Viimeksi mainitussa istunnossa käräjäoikeus katsoi syytteet selvitetyiksi ja tuomitsi valittajan 2 vuodeksi vankeuteen. Valittajan ohella tuomittiin muita henkilöitä.
>
> Kaikki syytetyt valittivat hovioikeuteen, joka tammikuussa 1996 palautti asian, kun sen mielestä käräjäoikeuden tuomiota ei ollut perusteltu riittävästi. Marraskuussa 1996 käräjäoikeus katsoi syytteet 10 syytekohdan osalta selvitetyiksi ja tuomitsi valittajan 1 vuodeksi 10 kuukaudeksi vankeuteen. Hovioikeus pysytty helmikuussa 1998 valittajalle tuomitun vankeusrangaistuksen ja velvoitti hänet suorittamaan valtiolle yhteensä 3,46 miljoonaa markkaa (581 930 euroa) korkoineen korvauksena maksamattomista veroista. Korkein

---

syyttäjälle, joka määräsi syytteen nostettavaksi. EIT ei ottanut huomioon tuona väliaikana kulunutta puolta vuotta arvioidessaan prosessin kestoaikaa. Ks. tuomion kohta 17.

[38] Esitutkintalakia muutettaessa harkittiin kuitenkin tällaisen määräajan asettamista, ks. HE 87/2005 vp, s. 162; OLJ 1/1993, s. 350–351.

[39] Kangasluoma v. Finland (20.1.2004).

oikeus epäsi valitusluvan huhtikuussa 1998. Valittajan purkuhakemukset hylättiin elo- ja marraskuussa 1998.

Valittaja kanteli oikeuskanslerille muun muassa oikeudenkäynnin pitkittymisestä. Apulaisoikeuskansleri katsoi lokakuussa 2000, että oikeudenkäynnin kestoa ei voitu pitää kohtuuttoman pitkänä. Vaikka juttua oli käsitelty kauan, se oli ollut vaikea ja käsittely oli edennyt kaikissa vaiheissa ilman tarpeettomia viivytyksiä. Apulaisoikeuskanslerin mielestä oli myös valittajan edun mukaista, että esitutkinnassa asiaa oli tutkittu perusteellisesti.

EIT katsoi, että tarkasteltava aika alkoi siitä, kun valittaja oli saanut virallisen tiedon esitutkinnasta poliisin kuulusteltua häntä ensimmäisen kerran joulukuussa 1990. Riitaa ei ollut siitä, että tarkasteltava jakso päättyi huhtikuussa 1998. Siten tarkasteltavana oli noin 7 vuoden 4 kuukauden jakso. EIT katsoi, että vaikka juttu oli ollut jossain määrin vaikea, se ei itsessään oikeuttanut oikeudenkäynnin koko kestoa. Esitutkinta oli aloitettu joulukuussa 1990 ja syytteet oli esitetty 3,5 vuotta myöhemmin. Käsittely alioikeudessa oli alkanut syyskuussa 1994 ja päättynyt tuomioon marraskuussa 1996. EIT:n mielestä esitutkinta ja alioikeuskäsittely olivat kestäneet kohtuuttoman pitkän ajan. Jutun hidas eteneminen näissä vaiheissa perusti viivytyksen, jolle EIT:n mielestä ei ollut riittävästi perusteita ja joka ei sopinut yhteen EIS 6 artiklan 1 kohdan mukaisen joutuisuusvaatimuksen kanssa. Siten sanottua kohtaa oli rikottu. EIT tuomitsi valittajalle 3 000 euroa korvauksia aineettomasta vahingosta. Sen sijaan valittajan vaatiman taloudellisen vahingon osalta EIT ei havainnut syy-yhteyttä.

EIT totesi nimenomaisesti, että keston suhteen huomioon otettava aika alkoi toimivaltaisen viranomaisen suorittamasta virallisesta rikoksen tekemistä koskevan väitteen tiedoksiannosta epäillylle henkilölle, taikka jostakin muusta toimesta, johon sisältyi hiljaisesti sellainen väite ja joka samalla olennaisesti vaikutti epäillyn asemaan. Tässä tapauksessa ajan katsottiin alkaneen siitä, kun poliisi oli ensimmäisen kerran kuulustellut valittajaa. Kaiken kaikkiaan esitutkinta kesti 3 vuotta 7 kuukautta, mikä EIT:n mielestä oli kohtuuttoman pitkä aika. Myös alioikeuskäsittelyä, joka kesti 2 vuotta 5 kuukautta, EIT piti liian pitkänä. Puolet koko prosessin kokonaiskestosta oli kuitenkin kulunut esitutkintaan, mitä EIT ei pitänyt hyväksyttävänä edes jutun laatuun ja laajuuteen nähden.

Myös Savola-tapauksessa[40] esitutkinta oli kestänyt poikkeuksellisen kauan. Vuonna 1990 valittajasta oli tehty ensimmäinen rikosilmoitus koskien anastusta. Juttua ryhdyttiin kuitenkin käsittelemään omistusoikeutta koskevana riita-asiana. EIT katsoi, että rikosjutun käsittely oli alkanut kesäkuussa 1996, jolloin valittajasta oli tehty ilmoitus poliisille törkeän kavalluksen perusteella samaan omistusriita-asiaan liittyen. Oikeudenkäynti oli päättynyt siihen, kun KKO epäsi valitusluvan syyskuussa 2001. EIT:n mielestä juttu oli kestänyt 5 vuotta 3 kuukautta. Kotimaassa kuitenkin hovioikeus oli kuitenkin tarkastellut asiaa toisin.

---

[40] Valitus 14132/02, Savola v. Finland (dec. 6.9.2005).

Se oli katsonut jutun alkaneen jo toukokuussa 1990 valittajasta tehdyn rikosilmoituksen myötä ja kestäneen näin hovioikeusvaiheeseen tultaessa jo 11 vuotta. Hovioikeus oli todennut nimenomaisesti, että esitutkinta oli kestänyt poikkeuksellisen pitkän ajan ja oli tämän vuoksi alentanut valittajalle alioikeudessa tuomittua rangaistusta. EIT puolestaan totesi, että tämä oli riittävä hyvitys oikeudenkäynnin kohtuuttomasta kestosta, minkä vuoksi valittajan ei voitu katsoa olevan enää loukatun henkilön asemassa EIS 34 artiklan mukaisessa merkityksessä. EIT jätti tämän perusteella valituksen tutkimatta.

Esitutkinnan kestoon vaikuttavia tekijöitä on lukemattomia. Tekijät voivat liittyä muun muassa esitutkintaorganisaatioon, käytettävissä oleviin resursseihin, työn organisointiin, tutkijan ammattitaitoon tai henkilökohtaisiin ominaisuuksiin.[41] Joskus puhdas sattumakin voi vaikuttaa tutkinnan etenemiseen. Rikollisuuden monimuotoistuminen ja kansainvälistyminen asettaa tutkinnalle myös omat haasteensa. Aina tutkija ei voi itse edes vaikuttaa tutkinnan joutuisuuteen. Esimerkiksi kansainvälistä oikeusapupyyntöä vaativissa jutuissa oikeusavun saamisen nopeus riippuu pyynnön vastaanottavan valtion toimintatehokkuudesta.[42] Samoin erilaisten asiantuntijalausuntojen pyytäminen voi osaltaan viivyttää tutkintaa. Asiantuntijalausuntojen joutuisa saaminen on kuitenkin esitutkinnan suorittajan vastuulla ja hänen on kiirehdittävä lausunnon saamista, mikäli se uhkaa viivästyä. Esitutkinta suositetaankin keskeytettäväksi, jos näyttää todennäköiseltä, että tutkinnan loppuun saattaminen huomattavasti viivästyy hyväksyttävästä syystä.[43]

Esitutkinta on kaiken kaikkiaan erittäin tärkeä vaihe rikosprosessissa. Siinä luodaan perusta, jolle myöhempi oikeudenkäynti rakennetaan. Esitutkinnan puutteellisuudet ja siinä tehdyt virheet seuraavat mukana oikeudenkäynnin muissa vaiheissa ja ne merkitsevät aina paitsi jutun tosiasiapuolen selvittämisen vaikeutumista, myös ajanhukkaa. Huolellisesti suoritetulla esitutkinnalla voidaan säästää aikaa myöhemmissä oikeudenkäyntivaiheissa. Huolellisuus ei saa kuitenkaan merkitä joutuisuusvaatimuksesta joustamista, sillä esitutkinnan joutuisuudella on tärkeä merkitys myös aineellisen totuuden kannalta.

---

[41] Ks. myös kansallisen rikostutkinnan tilaa tutkineen projektiryhmän loppuraportti, SM:n poliisiosaston julkaisu 4/2003, jossa esitetään useita tavanomaisen rikollisuuden tutkinnan tehostamiseen tähtääviä ehdotuksia. Ks. lisäksi apulaisoikeuskanslerin lausunto 20.2.2004, Dnro 10/50/03, jossa kannetaan huolta esitutkinnan joutuisuuden turvaamisesta erityisesti talousrikoksissa.

[42] Ks. kansainvälisestä yhteistyöstä rikosasioissa Helminen et al., 2005, s. 137–174.

[43] Helminen et al., 2005, s. 77. Esitutkinta olisi työnsäästön vuoksi keskeytettävä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja myös syyttäjälle olisi ilmoitettava mahdollisimman nopeasti, mikäli tutkittavana on rikos, jossa esitutkinnan keskeyttäminen saattaisi tulla kysymykseen. Mts. 195.

3 SYYTEHARKINTAVAIHE JA OIKEUDENKÄYNNIN RAJAAMINEN

3.1 Syytteen nostamisen yleisiä periaatteita

Esitutkinnan jälkeen asia toimitetaan syyttäjälle syyteharkinnan suorittamista varten.[44] Syyteharkinta on syyttäjän[45] tärkein tehtävä. Se on tuomioistuimen ratkaisutoimintaan verrattavaa oikeudellista harkintaa, jonka ydinalue on syyttäjän kannanotto siihen, mitä todellisuudessa on tapahtunut ja miten sitä on rikosoikeudellisesti arvioitava.[46] Syyttäjän harkintavalta on itsenäinen.[47]

Pääperiaate syyteharkinnassa on niin sanottu legaliteettiperiaate eli syytepakkoperiaate. Sen mukaan virallisen syyttäjän on nostettava syyte niin pian kuin syytteen nostamisen rikosprosessuaaliset edellytykset ovat täyttyneet, eli on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. (ROL 1:6).[48] Syytettä nostaessa noudatetaan myös opportuniteettiperiaatetta eli tarkoituksenmukaisuusperiaatetta, jonka mukaan syytevelvollisuus riippuu rikosprosessuaalisten edellytysten täyttymisen jälkeen vielä syyttäjän tarkoituksenmukaisuusharkinnasta.[49]

Syyteharkinnassa syyttäjä voi päätyä kolmeen eri lopputulokseen. Ensinnäkin hän voi nostaa syytteen tai päättää asian käsittelemisestä rangaistusmääräysmenettelyssä. Toiseksi hän voi päättää seuraamusluonteisesta syytteen nostamatta jättämisestä jollakin laissa tarkemmin määrätyllä perusteella. Kolmanneksi hän voi muulla perustella jättää syytteen nostamatta, esimerkiksi kun rikos on van-

---

44 Helminen et al., 2005, s. 251.

45 Syyttäjien asemaa ja tehtäviä sääntelee erityisesti syyttäjälaki (199/1997). Syyttäjäorganisaatioon kuuluvat paikallisena syyttäjäviranomaisena kihlakunnansyyttäjät. Ylimpänä syyttäjänä toimii valtakunnansyyttäjä, joka johtaa syyttäjien keskushallintoviranomaista, valtakunnansyyttäjänvirastoa. Virastossa toimivat myös valtionsyyttäjät, jotka hoitavat syyttäjäntehtäviä yhteiskunnan kannalta merkittävimmissä rikosjutuissa ja joilla on toimivalta koko maassa. Valtakunnansyyttäjä on kaikkien yleisten syyttäjien esimies. Lisäksi on olemassa erityissyyttäjiä, joita ovat oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies. Ks. syyttäjälaitoksesta Virolainen – Pölönen, 2004, s. 65–84; Jokela, 2000, s. 47–52.

46 Frände, 2003, s. 406. Ks. myös syyteharkinnan vaiheet mts. 406–408.

47 Ks. tarkemmin Virolainen, 1999, s. 99–102.

48 Viime vuosina on esitetty huolestuneita arvioita siitä, että syytekynnys on noussut jo liian lähelle tuomitsemiskynnystä. Liian korkea syytekynnys voi heikentää epäillyn oikeusturvaa, kun syyllisyyskysymys ei tule tuomioistuimen arvioitavaksi. Jotta rikosprosessuaalinen järjestelmä toimisi, tulee syytekynnyksen olla tuomitsemiskynnystä alempana. Ks. Jonkka, DL 2003, s. 976 ss.

49 Ks. Jokela, 2000, s. 134–135. Virolainen, 1999, s. 429, puhuisi mieluummin absoluuttisesta ja relatiivisesta syyttämisvelvollisuudesta. Ks. tästä myös Träskman, 1980, s. 224–243 sekä Jonkka, 1991, s. 193–202.

hentunut tai näyttöä ei ole riittävästi.[50] Syyteoikeuden vanhentumista koskeva säännöstö määrittää yksittäistapauksessa tutkittavana olevan rikoksen esitutkinnan ja syyteharkinnan takarajan.[51]

Päätös syyttämättä jättämisestä on tehtävä ja annettava tiedoksi syyttämättä jätetylle ja asianomistajalle niin hyvissä ajoin, että asianomistajalle jää riittävästi aikaa päättää, käyttääkö hän omaa syyteoikeuttaan (ROL 1:9.1). Syyttämättä jätetyllä on oikeus saattaa syyllisyyskysymys tuomioistuimen ratkaistavaksi (ROL 1:10). Vaatimus tästä on toimitettava syyttäjälle 30 päivän kuluessa syytteen nostamatta jättämisen tiedoksiannosta[52].

T.K. and S.E. -päätöksessä[53] oli osittain kysymys syytteen nostamatta jättämisestä ajan kulumisen perusteella ja sen arvioimisesta EIS:n kannalta. Tapauksessa tuli esiin myös kysymys pääsystä tuomioistuimeen syyttäjän tehtyä syyttämättäjättämispäätöksen.

> Valittajat olivat kahden yhtiön osakkeenomistajia ja ainakin S.E. oli yhtiöissä johtajan asemassa. Poliisi alkoi tutkia eräitä mainittuihin yhtiöihin liittyneitä rikoksia. Tutkintaa suoritettiin marraskuun 1993 ja tammikuun 1995 välillä sekä kesäkuun 1994 ja marraskuun 1995 välillä. S.E. oli pidätettynä toukokuussa 1993 ja tuolloin sekä S.E:ltä että T.K:lta takavarikoitiin suuri määrä asiakirjoja. Poliisi kuulusteli T.K:ta kesäkuussa 1995 ja S.E:tä huhti- ja toukokuussa 1995. Syyttäjä päätti huhtikuussa 1999 olla nostamatta syytteitä tutkittavana olleista teoista, joiden joukossa oli muun muassa ilmoitus törkeästä petoksesta, joka koski työvoimaviranomaisten erehdyttämistä maksamaan S.E:lle työttömyysetuuksia aikana, jolloin hän vielä oli yhtiöiden toimitusjohtajan asemassa. T.K:n väitettiin antaneen S.E:lle apua mainitun teon suorittamisessa. Syyttäjän mielestä oli kohtuutonta nostaa syytteitä muun muassa ajan kulumiseen nähden.
>
> S.E. vaati kesäkuussa 1999 syytteiden nostamista, kun hän halusi saada vahvistuksen siitä, että hän ei ollut tehnyt asianomaisia rikoksia. T.K. ei esit-

---

[50] Syyttäjä voi luopua syytteen nostamisesta ROL 1:7–8:n mukaan, milloin rikos on vähäinen, rikoksentekijä on nuori, kohtuus tai tarkoituksenmukaisuus sitä vaatii, taikka rikosten yhtymistä koskevien säännösten mukaan rikos ei olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään. Säännöksillä pyritään mm. syyttäjä- ja esitutkintaviranomaisten voimavarojen tarkoituksenmukaiseen kohdentamiseen, mikä on omiaan jouduttamaan vireillä olevien juttujen käsittelyä mainituissa viranomaisissa. HE 82/1995 vp, s. 26. Ks. myös Frände, 2003, s. 405.

[51] RL 8:4:n (297/2003) mukaan syyteoikeuden vanhentumisaikaa voidaan jatkaa mm. esitutkinnan vaatiman lisäajan vuoksi yhdellä vuodella, kuitenkin vain yhden kerran.

[52] Ks. myös AOK:n päätös 27.2.1997, Dnro 1224/1/96, joka kuuluu seuraavasti*: [R]ikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen 15 b §:n säännöksiä on tulkittava perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti. Jos syyllisyyskysymyksen tuomioistuinkäsittelyä koskevan vaatimuksen tekemiselle asetetun määräajan kulumisen alkamisajankohta on epäselvä tai jos syyttämättä jätetty saattaa todennäköiseksi, ettei hän tosiasiassa ole saanut tietoa syyttämättäjättämispäätöksestä niin ajoissa, että hän olisi voinut määräajan kuluessa käyttää oikeuttaan oikeudenkäyntiin, myöhemminkin esitetty vaatimus oli hyväksyttävä*

[53] Valitus 38581/97, T.K. and S.E. v. Finland (dec. 16.3.2004).

tänyt tuollaista pyyntöä. Syyttäjä tiedusteli kesäkuussa 2000, halusiko S.E. odottaa hovioikeuden tuomiota eräässä toisessa yhtiöitä ja häntä koskevassa samanaikaisesti vireillä olevassa jutussa. Lokakuussa 2000 syyttäjä uudisti tämän kysymyksen. Elokuussa 2001 S.E. ilmoitti syyttäjälle, että hän oli odottanut oikeudenkäynnin nostamista kesäkuusta 1999 lukien eikä hän ollut missään vaiheessa suostunut odottamaan ylemmissä oikeuksissa vireillä olleen toisen oikeudenkäynnin lopputulosta. Syyskuussa 2001 S.E. ilmoitti syyttäjälle, että hän aikoi pyytää asiantuntijalausuntoa syyllisyyskysymyksestä. S.E. sai lausunnon lokakuussa ja lähetti sen välittömästi syyttäjälle, joka ei vieläkään ollut nostanut syytettä.

EIT totesi, että syyttäjä oli huhtikuussa 1999 päättänyt olla nostamatta syytteitä. Valittajilla oli kuitenkin kotimaisen oikeuden mukaan oikeus saada syytteet nostetuiksi ja tutkituiksi käräjäoikeudessa. S.E. oli tehnyt sellaisen pyynnön. EIT:n mielestä asian käsittely ennen syyttäjän mainittua päätöstä oli erotettava käsittelystä, joka seurasi S.E:n kesäkuussa 1999 syytteiden nostamisesta tehtyä pyyntöä. EIT lähti siitä, että EIS 6 artiklan rikoshaara soveltui käsittelyyn ennen syyttäjän sanottua päätöstä.

EIT totesi, että rikosasian käsittelyn voitiin sanoa alkavan siitä, kun henkilölle annettiin toimivaltaisen viranomaisen toimesta virallisesti tieto siitä, että hänen epäiltiin tehneen rikoksen. Tuo määritelmä vastasi myös testiä, joka koski sitä, oliko epäillyn asemaan vaikutettu olennaisesti. Toisaalta rikosasian käsittely myös päättyi syytetylle tehtyyn viralliseen tiedoksiantoon siitä, että häntä ei enää syytetty ao. rikoksista. Tällöin voitiin katsoa, että hänen asemaansa ei enää kohdistunut olennaisia vaikutuksia. Tuo tulos saatiin yleensä aikaan syytteen hylkäämisellä tai hyväksymisellä. EIT:n oikeuskäytännön mukaan oikeudenkäynti rikosasiassa saattoi myös päättyä syytetylle myönteisellä yksipuolisella päätöksellä kuten silloin, kun syyttäjä teki virallisen päätöksen syyttämättä jättämisestä tai oikeus lopetti asian käsittelyn antamatta tuomiota. Oikeuskäytännössään EIT oli katsonut, että rikosasian käsittely päättyi, kun syyttäjä ilmoitti syytetylle luopuneensa oikeudenkäynnistä, tai kun tuomioistuin katsoi, että oikeudenkäyntiä ei voitu ajaa syytettyä vastaan hänen henkisen tilansa vuoksi. EIT oli päätynyt mainittuihin tuloksiin huolimatta siitä, että kummassakin tapauksessa jäi teoreettinen mahdollisuus siitä, että syytteet nostettaisiin myöhemmin.

EIT katsoi, että käsillä oleva oikeudenkäynti oli alkanut takavarikosta toukokuussa 1993. Kun T.K:n osalta käsittely oli päättynyt huhtikuussa 1999, jolloin syyttäjä oli päättänyt olla nostamatta syytteitä eikä T.K. ollut vastustanut sitä, ei voitu sanoa, että hänen asemaansa olisi vielä vaikutettu olennaisesti. Siten käsittely oli hänen osaltaan kestänyt yli 5 vuotta 10 kuukautta. S.E. sen sijaan odotti edelleen oikeudenkäynnin alkamista käräjäoikeudessa. Valittajien toiminnan osalta EIT katsoi, että S.E:n ilmoituksia syyttäjälle voitiin pitää pyyntönä käsittelyn lykkäämisestä siihen saakka, kunnes toinen yhtiöitä koskenut oikeudenkäynti olisi saatettu päätökseen. Toisaalta vastuu oikeudenhoidon joutuisuudesta ja asianmukaisuudesta oli ensisijassa viranomaisilla ja niiden tuli itsensä ryhtyä asianmukaisiin toimenpiteisiin varmistaakseen oikeudenkäynnin etenemisen ilman aiheettomia viivytyksiä. Vuoden 1995, jolloin esitutkinta oli päättynyt, ja huhtikuun 1999 välinen jakso osoitti huomattavaa passiivisuutta, mitä ilmeni myös saman huhtikuun jälkeen.

EIT pani merkille, että syyttäjä oli päättänyt olla nostamatta syytteitä muun muassa ajan kulumisen vuoksi ja kun sitä jo sinänsä voitiin pitää rangaistuksena valittajille. Siten kysymys jäi siitä, olivatko valittajat edelleen loukatun henkilön asemassa oikeudenkäynnin keston suhteen. EIT totesi, että rangaistuksen lieventäminen ja syytteestä luopuminen oikeudenkäynnin kohtuuttoman pitkän keston perusteella ei periaatteessa poistanut EIS 34 artiklassa tarkoitettua loukatun henkilön asemaa. Tuosta pääsäännöstä oli poikkeus silloin, kun kansalliset viranomaiset olivat nimenomaisesti tai asiallisesti tunnustaneet EIS:n rikkomuksen ja myöntäneet siitä hyvitystä. Näissä oloissa kansallisen prosessin jatkaminen oikeudenkäynnillä EIT:ssa ei olisi EIS:lla perustetun suojelukoneiston toissijaisen luonteen kanssa yhteensopivaa. Ensisijassa jokaisen sopimusvaltion oli varmistettava EIS:n mukaiset oikeudet ja vapaudet.

EIT pani merkille, että syyttäjä ei ollut nimenomaisesti viitannut EIS 6 artiklan 1 kohtaan. EIT:n mielestä syyttäjä oli kuitenkin asiallisesti myöntänyt, että kohtuullisen ajan vaatimusta ei ollut noudatettu. Vaikka syyttäjän perustelu olisikin voinut olla täsmällisempää, EIT katsoi, että käsittelyn pitkä kesto oli olennaisesti vaikuttanut syyttämättä jättämisestä tehtyyn päätökseen. Siten valittajat olivat saaneet riittävän hyvityksen.

Mitä tuli käsittelyyn S.E:n kesäkuussa 1999 tekemän pyynnön jälkeen, EIT lähti siltä pohjalta, että EIS 6 artikla soveltui siviilihaaran osalta, koska voitiin perustellusti väittää, että kysymys oli S.E:n oikeudesta hyvään maineeseen. EIT pani merkille, että valittajien EIT:ssa helmikuussa 2002 antamien lausumien mukaan käsittelyn pitkän keston ohella heiltä oli evätty pääsy tuomioistuimeen, koska syyteoikeuden vanhentumisen vuoksi oikeus ei enää voinut tehdä päätöstä syyllisyyskysymyksestä. EIT totesi, että T.K. ei ollut pyytänyt syytteen nostamista eikä siten hänen osaltaan tullut esille oikeuteen pääsyn rajoittamista. S.E:n osalta väite oli tehty EIS 35 artiklan 1 kohdan mukaisessa 6 kuukauden määräajassa, koska tuomioistuimeen pääsyn epäämisen voitiin katsoa tulleen lopulliseksi marraskuussa 2001, kun vanhentumisaika oli kulunut umpeen. Kun syyttäjä oli päätöksessään huhtikuussa 1999 katsonut, että S.E. oli syyllistynyt rikoksiin, S.E:llä oli pääsäännön mukaan oikeus saada pyynnöstään syytteet tutkituiksi tuomioistuimessa.

Oikeus päästä tuomioistuimeen ei kuitenkaan ollut ehdoton vaan siihen sisältyi luontaisia rajoituksia. Vanhentumisajat kuvastivat sen tärkeyttä, että oikeutta annettiin ilman viivytyksiä, jotka horjuttaisivat oikeuslaitoksen tehokkuutta ja uskottavuutta. Rikosasioissa niillä tarkoitettiin myös välttää se, että henkilö oli liian pitkään epävarma kohtalostaan. EIT pani merkille, että viimeisin teko oli tehty marraskuussa 1991, jolloin syytteen nostamiselle säädetty määräaika oli päättynyt 10 vuotta myöhemmin marraskuussa 2001. Siten syyteoikeus oli lakannut noin 2,5 vuotta sen jälkeen, kun syyttäjä oli päättänyt olla nostamatta syytteitä. Mikään ei myöskään osoittanut viranomaisten manipuloineen vanhentumisaikoja. Niin ollen EIT katsoi, että käsillä olevassa tapauksessa oli ollut hyväksyttäviä perusteita (syytteiden nostamisesta määräajassa annettu lain säännös) rajoittaa tuomioistuimeen pääsyä. Rajoitusta voitiin pitää myös oikeasuhtaisena siihen nähden, että Suomen oikeuden mukaan valittajalla oli oikeus nostaa asianomistajasyytteitä viranomaisten väitetyn huolimattomuuden johdosta. EIT ei havainnut, että EIS 6 artiklan 1 kohtaa olisi rikottu ja jätti valituksen tältä osin ilmeisen perusteettomana tutkimatta.

Syytteen nostamisen jälkeen syyttäjä ei saa luopua syytteestä ilman perusteltua syytä. Toisaalta syytteestä on luovuttava silloin, kun perusteita asian ajamiselle ei enää ole.[54] Käytännössä tämä edellyttää jonkin sellaisen uuden seikan esilletuloa, mitä ei alun perin ollut syytettä nostettaessa tiedossa (ROL 1:12.1). Ajallinen syytteen peruuttamisen takaraja on tuomion antaminen asiassa. Syytettä ei myöskään saa peruuttaa syytetyn sitä vastustaessa (ROL 1:12.2).

T.K. and S.E. -tapauksessa syyttäjä olisi siis peruuttanut syytteen asianosaisten päästyä keskenään sopimukseen, mutta koska syytetty vastusti syytteestä luopumista, oikeudenkäyntiä jatkettiin. Sinänsä EIT totesi, että syytteen peruuttamisen jälkeen oikeudenkäynnin merkitys syytetylle väheni. Tapauksesta antamassaan tuomiossa[55] EIT arvioi kulunutta aikaa seuraavasti.

> Valittajien omistamat yhtiöt olivat konkurssissa vuodesta 1991 alkaen. Päävelkojana olleen pankin lakimies W määrättiin toimitsijamieheksi. Saatuaan erikoistilintarkastuskertomuksen W pyysi lokakuussa 1992 poliisia tutkimaan, oliko yhtiöissä tehty rikoksia ennen konkurssiin asettamista. W:tä kuulusteltiin joulukuussa 1992 ja tammikuussa 1993. S.E:tä kuulusteltiin ensimmäisen kerran toukokuussa 1993, jolloin hänet pidätettiin ja häneltä ja T.K:lta takavarikoitiin useita asiakirjoja. Myös T.K:ta kuulusteltiin samassa toukokuussa. Korkein oikeus kumosi takavarikon syyskuussa 1994 (KKO 1994:83). Valittajia kuulusteltiin useilla kerroilla vuoteen 1995 mennessä. Tutkinta päättyi toisen yhtiön osalta marraskuussa 1993 ja toisen huhti- toukokuussa 1995. Apulaisoikeusasiamiehen mielestä tutkinnan olisi tullut olla joutuisampaa.
>
> Valittajia syytettiin epärehellisinä velallisina tehdyistä rikoksista. Haasteet annettiin tiedoksi S.E:lle marraskuussa 1994 ja toukokuussa 1995 sekä T.K:lle toukokuussa 1995. Käräjäoikeudessa pidettiin kolme istuntoa helmi-, touko- ja kesäkuussa 1995. S.E. oli laillisen esteen vuoksi poissa ensimmäisestä istunnosta. Toisessa istunnossa asianomistajat pyysivät lykkäystä, mihin suostuttiin. Kesäkuussa 1995 käräjäoikeus jätti syytteet tutkimatta sillä perusteella, että rikosten tekoaikana voimassa olleiden säännösten mukaan syytteen nostamisesta päättivät asianomistajat eli velkojat eivätkä nämä olleet käsillä olevassa tapauksessa tehneet syytepyyntöä. Käräjäoikeus ei soveltanut uusia säännöksiä (RL 39:9.3) konkurssihallinnon oikeudesta syytepyynnön tekemiseen katsoen niiden soveltamisen johtavan epäedulliseen tulokseen valittajien kannalta.
>
> Syyttäjä, asianomistaja ja S.E. valittivat päätöksestä. Hovioikeus katsoi marraskuussa 1996, että toimitsijamies oli voinut vaatia syytteen nostamista, kun uudet säännökset eivät vaikuttaneet vanhentumiseen eivätkä perustaneet valittajille ankarampaa rikosvastuuta. Juttu palautettiin käräjäoikeuteen. Korkein oikeus myönsi valittajille valitusluvan toukokuussa 1997 mutta hylkäsi lokakuussa 1997 heidän valituksensa olennaisesti samoin perustein kuin hovioikeus (KKO 1997:171). Valittajat hakivat marraskuussa 1997 päätökseen

---

[54] Jokela, 2000, s. 152; Virolainen, 1999, s. 456.

[55] T.K. and S.E. v. Finland (31.5.2005).

muutosta ylimääräisin muutoksenhakukeinoin ja pyysivät, että asian käsittelyä lykättäisiin odottamaan EIT:n päätöstä. He peruuttivat hakemuksensa marraskuussa 2001.

Käräjäoikeus ilmoitti asianosaisille helmikuussa 1998, että jutun käsittelyä jatkettaisiin. Valittajien ja asianomistajien välisten neuvottelujen vuoksi käsittely lykkääntyi. Syyttäjän pyynnöstä lausumille varattua määräaikaa pidennettiin elokuulle 1998 saakka. Asianomistajien ja valittajien välillä tehtiin lokakuussa 1998 sovinto, jolla kumpikin taho ilmoitti, että heillä ei ollut toisiaan vastaan mitään vaatimuksia asianomaisten seikkojen perusteella. Syyttäjä ilmoitti tammikuussa 1999 peruuttavansa syytteet, kun asianomistajat olivat luopuneet vaatimuksistaan. Kuitenkin S.E. vaati istunnossa helmikuussa 1999, että oli tutkittava, oliko asianomistajien syytepyyntö ollut riittävän yksilöity ja oliko syyteoikeus vanhentunut. Syyttäjä totesi, että hän olisi luopunut syytteistä joka tapauksessa, koska oikeudenkäynti oli kestänyt kohtuuttoman kauan. T.K:n ja asianomistajien mielestä juttu oli sovittu. Käräjäoikeus katsoi, että syyttäjä ei voinut vastustettaessa luopua syytteistä ja että S.E:llä oli oikeus saada päätös asiassa. Juttua lykättiin S.E:n osalta maaliskuulle 1999. T.K:n osalta juttu jätettiin sillensä.

Maaliskuussa 1999 käräjäoikeus hylkäsi yhden syytekohdan vanhentuneena ja jätti syytteet muilta osin tutkimatta, koska syytepyyntöä ei ollut yksilöity riittävästi ja sen tekemiselle säädetty määräaika oli kulunut umpeen. Syyttäjä ja S.E. valittivat päätöksestä siltä osin kuin osaa syytteistä ei ollut tutkittu. Juttu tuli vireille hovioikeudessa huhtikuussa 1999. Elokuussa 2000 hovioikeus katsoi, että syytepyyntö oli yksilöity ja se oli tehty määräajassa. Sen vuoksi käräjäoikeuden päätös kumottiin kyseisiltä osin. Kuitenkin hovioikeus jätti jutun sillensä, koska valittajat ja asianomistajat olivat tehneet sovinnon. Asianomaiseen aikaan voimassa olleen RL 39:2:n mukaan velallista ei voitu tuomita, jos hän oli tyydyttänyt velkojat. S.E. pyysi korkeimmalta oikeudelta valituslupaa, joka evättiin tammikuussa 2002.

EIT katsoi, että oikeudenkäynti EIS 6 artiklan 1 kohdan mielessä oli käsillä olevassa tapauksessa alkanut takavarikosta toukokuussa 1993. T.K:n osalta oikeudenkäynti oli päättynyt helmikuussa 1999, jolloin juttu oli jätetty sillensä. Kun hän ei ollut vastustanut sitä, ei voitu katsoa, että häneen olisi edelleen kohdistunut olennaisia vaikutuksia. S.E:n osalta EIT pani merkille, että hovioikeus oli jättänyt syytteet sillensä elokuussa 2000 eivätkä asianosaiset olleet vastustaneet sitä. Toisaalta EIS 6 artiklan 1 kohdan siviilihaara soveltui sanotun jälkeiseen menettelyyn, koska asia oli koskenut S.E:n hyvää mainetta. Siten hänen osaltaan oikeudenkäynti EIS 6 artiklan 1 kohdan mielessä oli päättynyt korkeimman oikeuden päätökseen tammikuussa 2002.

EIT totesi, että kohtuulista aikaa täytyi arvioida tapauksen erityisten asianhaarojen valossa ja ottamalla huomioon EIT:n oikeuskäytännöllään asettamat kriteerit, erityisesti jutun vaikeuden sekä valittajan ja asianomaisten viranomaisten toiminnan. Viimeksi mainitun osalta tuli ottaa huomioon myös jutun merkitys valittajalle.

EIT pani merkille, että juttu oli koskenut talousrikoksia. Valittajien mukaan kirjanpitoaineisto ja tilintarkastajien kertomukset olivat olleet saatavilla jo esitutkinnan alusta lukien. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan tutkinnan olisi tullut olla joutuisampaa. Toisaalta EIT pani merkille, että hallituksen mukaan

kirjallinen aineisto oli käsittänyt 28 000 sivua ja yhteensä 21 henkilöä oli kuulusteltu. Lisäksi tarvittavan kokemuksen vuoksi vain muutamat poliisit olivat kyenneet tutkimaan juttua. EIT viittasi myös toteamiinsa prosessuaalisiin ongelmiin ja katsoi, että juttu oli ollut vaikea.

Viranomaisten toiminnan osalta EIT pani merkille, että poliisi kuulusteli valittajia vasta toukokuussa 1993. Syytteet heitä vastaan nostettiin noin 1,5–2 vuotta myöhemmin. Käsittely käräjäoikeudessa kesti noin 5 kuukautta. Hovioikeus antoi päätöksen noiden 1,5 vuoden kuluttua käräjäoikeuden päätöksestä. Siitä 11 kuukautta valitusluvan epäämiseen. EIT ei pitänyt tätä ensimmäistä käsittelykierrosta kohtuuttoman pitkänä. Mitä tuli käsittelyyn palauttamisen jälkeen, EIT pani merkille oikeudenkäynnin eri vaiheet alkaen helmikuusta 1998 siihen saakka, kun korkein oikeus oli evännyt S.E:n valitusluvan tammikuussa 2002. EIT:n mielestä oli huomiota herättävää, että koko tuo aika oli kulunut prosessuaalisiin riitoihin eikä pääasiaa ollut missään vaiheessa käsitelty. Kun oikeudenkäynti oli jo ensimmäisellä kierroksella kestänyt useita vuosia, toisella kierroksella ilmeni viivytystä.

Valittajien toiminnan osalta EIT pani merkille hallituksen väitteen siitä, että he olivat pyytäneet lykkäyksiä. Toisaalta EIT totesi, että korkeimman oikeuden lokakuun 1997 päätöksen osalta tehty ylimääräinen muutoksenhaku ei ollut estänyt jutun käsittelyä käräjä- ja hovioikeudessa. Kun juttu oli tullut korkeimpaan oikeuteen uudelleen vuonna 2000, ylimääräinen muutoksenhaku oli ollut vireillä jo lähes 3 vuotta. Osapuolten kesken oli riitaa siitä, oliko hakemus estänyt valitusluvan käsittelyä. Tuosta riippumatta EIT katsoi, että vastuu oikeudenhoidon joutuisuudesta ja asianmukaisuudesta oli ensisijassa viranomaisilla ja niiden tuli ryhtyä asianmukaisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että oikeudenkäynti eteni ilman aiheettomia viivytyksiä. Valittajien ilmoituksen mukaan oikeudenkäynnistä oli aiheutunut T.K:lle henkisiä kärsimyksiä ja oikeudenkäynti oli jatkanut S.E:n työttömyyttä ja aiheuttanut hänelle henkisen sairauden. Kummatkin olivat joutuneet vakaviin taloudellisiin vaikeuksiin. Ottaen huomioon syytteiden vakavuuden ja syyksilukemisen taloudelliset seuraamukset, vaikkakaan heitä vastaan ei vielä ollut nostettu korvauskanteita, EIT katsoi, että jutulla oli ollut olennainen merkitys valittajille käräjäoikeuden toisella käsittelykierroksella antamiin päätöksiin saakka. Merkitys oli vähentynyt vasta verrattain myöhäisessä vaiheessa sovinnon ja syytteiden peruuttamisen jälkeen. EIT katsoi, että oikeudenkäynti oli kestänyt kohtuuttoman pitkän ajan. Erityisesti tutkinnan ja jutun toisen käsittelykierroksen hitaus olivat aiheuttaneet pitkittymistä, jolle ei ollut riittäviä perusteita. EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu. EIT myönsi korvausta aineettomasta vahingosta T.K:lle 3 000 euroa ja S.E:lle 5 000 euroa.

3.2 Asianomistajan ajamasta syyteasiasta

Syyttäjällä on ROL:n mukaan ensisijainen syyteoikeus kaikissa asioissa. Asianomistajalla[56] on kuitenkin oikeus nostaa syyte sen jälkeen, kun syyttäjä on päät-

[56] Ks. asianomistajan käsitteestä esimerkiksi Virolainen – Pölönen, 2004, s. 153 ss.

tänyt jättää syytteen nostamatta tai peruuttaa syytteen.[57] Tämä koskee sekä virallisen syytteen alaisia rikoksia että asianomistajarikoksia.[58] Asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden käyttämiselle ei ole säädetty erityistä vanhentumisaikaa syyttäjän jätettyä syyte nostamatta, vaan takarajana on kyseisen rikoksen vanhentumisaika eli RL 8:6:n (297/2003) mukainen aika.[59]

Asianomistajalla on oikeus yhtyä virallisen syyttäjän tai toisen asianomistajan nostamaan syytteeseen ja vedota myös uuteen seikkaan syytteen tueksi (ROL 1:14.3). Asia ei kuitenkaan tämän johdosta saa muuttua toiseksi. Asianomistajalla on oikeus hakea itsenäisesti muutosta, vaikka hän ei olisikaan käyttänyt syyteoikeuttaan. Jos asianomistaja peruuttaa syyttämispyyntönsä, hän menettää oikeutensa esittää rikoksen johdosta uuden syyttämispyynnön (ROL 1:16.1). Hän menettää syyteoikeutensa myös, jos hän peruuttaa syytteensä, taikka luopuu syytteen nostamisesta tai ajamisesta. Hän ei myöskään saa näissä tapauksissa hakea muutosta.[60]

Asianomistajalla on myös oikeus ottaa ajaakseen syyte, jonka virallinen syyttäjä tai toinen asianomistaja on peruuttanut (ROL 1:15). Jos asianomistaja ottaa syytteen ajaakseen, hänen on ilmoitettava tästä tuomioistuimelle kirjallisesti 30 päivän kuluessa siitä, kun hän sai tiedon syytteen peruuttamisesta. Jos asianomistaja ei käytä syyteoikeuttaan, voi syytetty vaatia asian hylkäämistä tuomiolla.[61]

---

[57] Silloin, kun syyteoikeus on valtion orgaanien asiana, voidaan puhua valtionsyyteperiaatteesta. Sen vastakohtana on yksityissyyteperiaate, jossa syyteoikeus on yksityisellä taholla. Tirkkonen, 1969, s. 84.

[58] Asianomistajarikokset edellyttävät aina asianomistajan syyttämispyyntöä. Jos asianomistajan syyttämispyyntö koskee rikosta, johon useampia on epäiltyinä osallisuudesta, syyttäjä saa nostaa syytteen niitäkin epäiltyjä vastaan, joita pyyntö ei koske (ROL 1:3.1). Tällöin samaan rikokseen osallisten henkilöiden välillä vallitsee ns. subjektiivinen yhtyminen eli prosessinyhteys. Jos sama teko sisältää useita rikoksia, joista ainoastaan jokin on virallisen syytteen alainen, syyttäjä on oikeutettu ja myös velvollinen nostamaan syytteen myös muista rikoksista, vaikka asianomistaja ei olisikaan esittänyt niistä syyttämispyyntöä. Syyttämispyynnön muotoa ei ole laissa säännelty. Asianomistaja voi esittää pyynnön suullisesti tai kirjallisesti. Pyynnön voi tehdä mille tahansa syyttäjälle tai poliisille; viranomaisen velvollisuus on toimittaa pyyntö oikealle viranomaiselle (ROL 1:5). Ks. Jokela, 2000, s. 139, 142–143; Virolainen, 1999, s. 439, 450–452.

[59] Aiemmin asianomistajarikoksia koski erityinen vanhentumisaika, jonka mukaan asianomistajan tuli nostaa syyte tai tehdä syyttämispyyntö yhden vuoden kuluessa siitä, kun hän sai tiedon rikoksesta ja sen tekijästä. Säännös poistettiin lainuudistuksessa. Ks. aiemmasta käytännöstä esimerkiksi Virolainen, 1999, s. 449–450.

[60] Ks. Virolainen, 1999, s. 461–463.

[61] Tällöin syyttäjäkään ei voi enää myöhemmin nostaa asiassa uutta syytettä. Asiaa ei tutkita tällaisessa oikeudenkäynnissä aineelliselta kannalta, vaan syytteen hylkäävä tuomio perustuu syytetyn vaatimuksen lisäksi siihen, että syyttäjä on peruuttanut syytteensä eli hylkäämisen peruste on puhtaasti muodollinen. Jokela, 2000, s. 161; Virolainen, 1999, s. 457.

Tapauksessa T. and Others[62] oli kysymys asianomistajien ajamasta rikosasiasta, jossa syyttäjä ei ollut varsinaisesti mukana. Erityisesti oikeudenkäyntiä pitkitti lausunnon saaminen Terveydenhuollon oikeusturvakeskukselta.

> Valittajaa T. alettiin epäillä insestistä syksyllä 1990 ja häntä vastaan nostettiin lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä syyte, jonka raastuvanoikeus hylkäsi näytön puutteen vuoksi lokakuussa 1992. Valittaja yhdessä muiden kanssa nosti asianomistajana syytteen muutamia insestiepäilyjä tutkineita virkamiehiä vastaan kesäkuussa 1994. Tammikuussa 1995 pidetyssä istunnossa syyttäjä esitti poliisitutkinnan toimittamista ja lausunnon hankkimista terveydenhuollon oikeusturvakeskukselta (TEO). Poliisitutkintaa ei kuitenkaan toimitettu mutta poliisi pyysi maaliskuussa 1995 oikeusturvakeskukselta lausuntoa. Oikeusturvakeskuksella oli vaikeuksia lausunnon saamisessa ja poliisi kiirehti asiaa useaan otteeseen. TEO kuitenkin sai lausunnot lokakuussa 1995, heinäkuussa 1996 sekä heinä- ja elokuussa 1997. Käräjäoikeudessa oli eri kerroilla jouduttu lykkäämään käsittelyä oikeusturvakeskuksen lausuntoa odotettaessa. Oikeusturvakeskuksen lausunto toimitettiin lopulta marraskuussa 1997. Joulukuussa 1997 käräjäoikeus kuuli oikeusturvakeskukselle lausunnon antaneita henkilöitä. Tämän jälkeen juttua käsiteltiin yhteensä 23 kerralla. Käräjäoikeus antoi lokakuussa 1999 tuomion hyläten valittajien kanteen näyttämättömänä. He valittivat hovioikeudelle, joka kuitenkin suullista käsittelyä pitämättä maaliskuussa 2002 pysytti tuomion lopputuloksen. Korkein oikeus epäsi valitusluvan marraskuussa 2002.
>
> EIT totesi, että riidatonta oli, että oikeudenkäynti oli alkanut kesäkuussa 1994 ja päättynyt marraskuussa 2002. Juttua oli käräjäoikeudessa lykätty kaikkiaan lähes 3 vuodella odotettaessa oikeusturvakeskuksen lausuntoa. Tämä seikka perusti jo yksinään huomattavan viivytyksen. EIT ei pitänyt perusteltuna jutun käsittelyn pitkittymistä lausunnon laatimiseen kuluneen ajan johdosta eikä se ollut EIS 6 artiklan 1 kohdan edellyttämän joutuisuuden kanssa yhteensopivaa. Se totesi, että valtioiden oli järjestettävä oikeudenhoitonsa sillä tavoin, että tuomioistuimet kykenivät täyttämään EIS:n kaikki vaatimukset, myös ne, jotka koskivat asiantuntijanäytön hankkimista. Kohtuullinen aika oli ylitetty ja EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu. EIT myönsi kullekin valittajalle korvausta taloudellisesta vahingosta 1 000 euroa ja aineettomasta vahingosta 2 000 euroa.

Oikeudenkäynti kesti kokonaisuudessaan 8 vuotta 5 kuukautta. Valittajat nostivat kanteen kesäkuussa 1994, minkä jälkeen kului 5 vuotta 4 kuukautta alioikeuden ratkaisun saamiseen. Huomattavalta osin viivytys johtui TEO:n lausunnon odottelusta. EIT totesi, että juttuun liittyi tiettyä vaikeutta ja asia oli ollut uusi TEO:lle. Myös lasten hyväksikäyttöä koskevat tutkimusmenetelmät olivat tuohon aikaan olleet kiistanalaisia. Mainitut seikat eivät kuitenkaan EIT:n mielestä oikeuttaneet lausunnon viipymistä eivätkä oikeuskäsittelyn pitkittymistä.

---

[62] T. and Others v. Finland (13.12.2005).

Koska kysymys oli asianomistajien ajamasta rikosjutusta, lausunnon hankkiminen kuului lähinnä poliisin vastuulle, vaikkakin aloite lausunnon hankkimiseen oli tullut syyttäjältä. Syyttäjän ajamassa rikosjutussa lausunnon hankkiminen olisi kuulunut syyttäjän tehtäviin.

3.3 Kohtuullinen syyteharkinta-aika

Kuten esitutkinnassa, ei syyteharkinnassakaan ole laissa säädettyä enimmäisaikaa, vaan syytteen nostamisen takarajana on kunkin rikoksen vanhentumisaika.[63] Syyteharkinta on kuitenkin lain mukaan suoritettava joutuisasti.[64] Ylin syyttäjäviranomainen on asettanut syyteharkinta-aikaa koskevaksi tavoitteeksi kuuden kuukauden enimmäisajan.[65] Vuonna 2004 keskimääräinen syyteaika oli 1,6 kuukautta. Yli vuoden syyteharkinta kesti 1,2 prosentissa tapauksista.[66] Vuonna 2005 syyteharkinta suoritettiin 77 prosentissa tapauksista alle kahdessa kuukaudessa ja keskimäärin asia viipyi syyttäjän ratkaistavana 1,8 kuukautta.[67]

Usein syyteharkinnan joutuisa suorittaminen edellyttää jo esitutkintavaiheessa tehtävää yhteistyötä esitutkintaviranomaisten kanssa. Mitä laajemmasta ja monimutkaisemmasta jutusta on kysymys, sitä varhaisemmassa vaiheessa syyt-

---

[63] Tietyissä tapauksissa syyteharkinta-aikaan kohdistuu kuitenkin erityisiä rajoitteita. Jos rikoksesta epäilty on alle 18-vuotias, syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän rikoksesta syytteen. Myös itse syyte on tällöin nostettava ilman viivytystä; ROL 1:8a (647/2003). Erityisiä määräaikoja liittyy myös vangitsemiseen ja matkustuskieltoon. PKL 1:21.1:n (693/1997) mukaan vangittua henkilöä koskevan syyteasian käsittelevän tuomioistuimen on asetettava määräaika syytteen nostamista varten, ellei syytettä ole jo siihen mennessä nostettu. Esitutkinnan aikana määrättyä matkustuskieltoa koskee puolestaan 60 päivän enimmäiskestoraja, jonka aikana syyte matkustuskiellossa olevaa henkilöä vastaan on nostettava tai matkustuskielto on kumottava (PKL 2:6).

[64] Ks. syyttäjän syyteoikeuden vanhentumiseen liittyvästä määräaikaproblematiikasta Havansi, 2004, s. 231–244.

Epäkohtana on, kuten Jonkka huomauttaa, että syyttäjän viivyttelyn johdosta on vaikea ryhtyä kurinpidollisiin toimiin, ellei viivyttely ole merkittävää. Pahimmillaan syyttäjän viivyttely voi johtaa vakaviin oikeudenmenetyksiin esimerkiksi syyteoikeuden vanhentumisen vuoksi. Jonkka, 1992, s. 59. Myös Virolainen – Pölönen, 2004, s. 96, kritisoi sanktioiden lievyyttä viivyttelytapauksissa. Ks. myös Virolainen, 1999, s. 92–93 sekä Virolainen – Pölönen, 2004, s. 33–34, 43–49.

[65] Ks. AVKS 111/41/98 (18.9.1998). Ylimpänä syyttäjäviranomaisena valtakunnansyyttäjän tehtäviin kuuluu myös alempien syyttäjien menettelytapojen valvonta mukaan lukien syyteharkinta-aikojen valvominen. Vuosittain VKSV:lle tehdään kymmeniä kanteluita syyteharkinnan kohtuuttomasta kestosta. AVKS, joka asiat useimmiten ratkaisee, on antanut alemmille syyttäjille useita tätä koskevia huomautuksia; ks. esimerkiksi ratkaisut 4.5.2004 (Dnro 23/45/04) ja 16.7.2003 (Dnro 72/41/03). Asioissa, jotka eivät johda huomautuksen antamiseen, AVKS usein esittää asiassa käsityksensä tai kiinnittää syyttäjän huomiota vastaisen varalle.

[66] Ks. Oikeusministeriö ja hallinnonala 2004, s. 16.

[67] Ks. tilastokeskuksen julkaisemat tiedot vuodelta 2005, http://www.stat.fi/til/syytr/2005 (15.8.2006).

täjän mukaantulon voidaan olettaa jouduttavan syyteharkintaa, kun hän jo hallitsee esitutkinta-aineiston sen tullessa vihdoin hänen pöydälleen.[68]

> Apulaisvaltakunnansyyttäjän 4.5.2004 antamassa ratkaisussa (165/41/02) tähdennetään esitutkinnan ja joutuisan syyteharkinnan yhteyttä seuraavasti: *[V]irallisen syyttäjän rooliin rikosvastuun toteuttajana kuuluu kokonaisvastuu rikosprosessiketjun kaikista vaiheista. Mikäli asia jostain syystä viipyy ketjun aikaisemmissa vaiheissa, syyttäjän on otettava tämä huomioon omassa toiminnassaan. Esitutkintavaiheen pitkittyminen edellyttää syyttäjältä syyteharkinnan joutuisuutta.*

Erityisesti syyteharkintaan kuluneen ajan kohtuullisuus oli kysymyksessä tapauksessa Lehtinen[69]. Siinä muun muassa suoritettiin syyttäjän pyynnöstä esitutkintatoimenpiteitä vielä oikeudenkäynnin aikanakin, minkä vuoksi syyttäjä joutui useaan otteeseen pyytämään lykkäystä.

> Keskusrikospoliisi kuulusteli valittajaa lokakuussa 1993 epäiltynä törkeästä kavalluksesta. Esitutkinta päätettiin saman vuoden joulukuussa, jolloin asiakirjat toimitettiin syyttäjälle. Syyte annettiin valittajalle tiedoksi maaliskuussa 1996. Oikeudenkäynti aloitettiin häntä ja kolmea muuta vastaajaa syyskuussa 1996. Kahta vastaajaa syytettiin törkeästä kavalluksesta ja valittajaa sekä eräästä toista vastaajaa avunannosta tuohon tekoon. Asianomistaja yhtyi oikeudenkäyntiin ja vaati korvauksia ja kulujaan. Kaikki vastaajat kiistivät syytteet. Syyttäjä pyysi lykkäystä esittääkseen lisänäyttöä.
>
> Marraskuussa 1996 kuultiin 7 syyttäjän todistajaa. Juttu lykättiin tammikuulle 1997, jotta syyttäjä voisi kutsua lisätodistajia. Tuolloin kuultiin kolmea muuta syyttäjän todistajaa. Maaliskuussa 1997 kuultiin yhden vastaajan nimeämää todistajaa. Syyttäjä ja yksi vastaajista pyysivät lykkäystä. Toukokuussa 1997 kuultiin yhtä syyttäjän ja kolmea vastaajan todistajaa. Yhden vastaajan pyynnöstä juttu lykättiin. Kesäkuussa 1997 kuultiin kahta muuta vastaajien todistajaa. Yksi vastaajista pyysi lykkäystä esittääkseen lisänäyttöä. Elokuussa 1997 kuultiin yhtä vastaajien todistajaa. Kahden vastaajan pyynnöstä juttu lykättiin. Syyskuussa 1997 kuultiin kahta vastaajien todistajaa.
>
> Valittaja vaati syytteen välitöntä hylkäämistä, kun sitä ei ollut yksilöity riittävästi eikä siinä ollut mainittu rikoksen olennaista tunnusmerkistöä. Kun käräjäoikeus ei suostunut vaatimukseen, valittaja pyysi käsittelyn keskeyttämistä odottamaan hovioikeuden päätöstä asiaan liittyneessä jutussa tehtyyn valitukseen. Käräjäoikeus ei suostunut tähänkään pyyntöön vaan lykkäsi jutun loppupuheenvuorojen esittämistä varten. Marraskuussa 1997 valittaja vaati asianomistajan velvoittamista korvaamaan hänen oikeudenkäyntikulunsa. Samassa kuussa antamallaan tuomiolla käräjäoikeus hylkäsi kaikki syytteet ja asianomistajan korvausvaatimuksen. Oikeus hylkäsi myös valittajan tekemän kuluvaatimuksen, kun asianomistaja oli vain yhtynyt syyttäjän vireille pane-

---

[68] Ks. Virolainen, 1999, s. 92–93 sekä Virolainen – Pölönen, 2004, s. 33–34, 43–49.

[69] Lehtinen v. Finland (13.9.2005).

maan oikeudenkäyntiin. Hovioikeus hylkäsi sille tehdyt valitukset joulukuussa 1998. Tuomio sai valittajan osalta lainvoiman maaliskuussa 1999. Valittaja pyysi korkeimmalta oikeudelta valituslupaa, kun hovioikeus ei ollut hyväksynyt hänen kuluvaatimustaan. Valituslupa evättiin syyskuussa 1999.

EIT katsoi, että oikeudenkäynti oli käsillä olevassa tapauksessa alkanut lokakuussa 1993, jolloin keskusrikospoliisi oli kuulustellut valittajaa. Voitiin katsoa, että hänen asemaansa oli tuolloin vaikutettu olennaisesti viranomaisten toimenpiteillä. Oikeudenkäynti oli päättynyt joulukuussa 1998, jolloin hovioikeus oli hylännyt kaikki syytteet. Siten oikeudenkäynti oli kestänyt yli 5 vuotta 2 kuukautta.

EIT totesi, että talousrikoksia koskenut juttu oli jossain määrin vaikea. Se ei silti itsessään oikeuttanut oikeudenkäynnin koko kestoa. Viranomaisten toiminnan osalta EIT pani merkille, että poliisi oli kuulustellut valittajaa ensimmäisen kerran lokakuussa 1993 ja esitutkinta oli päättynyt saman vuoden joulukuussa. Syytteet oli nostettu maaliskuussa 1996 noin 2 vuotta 3 kuukautta myöhemmin. Käräjäoikeudessa oli pidetty 9 istuntoa syyskuusta 1996 alkaen ja tuomio oli annettu marraskuussa 1997. Oikeuskäsittely oli siten kestänyt noin 1 vuosi 2 kuukautta. Hovioikeus oli antanut tuomion joulukuussa 1998 noin 1 vuosi 1 kuukausi käräjäoikeuden tuomion jälkeen.

EIT katsoi, ettei jutun käsittelyyn tuomioistuimissa syytteen nostamisen jälkeen kulunut aika vaikuttanut poikkeuksellisen pitkältä. Sen sijaan EIT ei havainnut riittäviä perusteita ajalle, joka oli kulunut syyteharkintaan. EIT:n mielestä ei ollut osoitettu, että valittaja olisi jutun myöhemmissä vaiheissa estänyt oikeudenkäynnin asianmukaista kulkua tai että hän olisi käyttäytymisellään merkittävästi pitkittänyt oikeudenkäyntiä. Ottaen huomioon tapauksen asianhaarat ja oikeuskäytäntönsä EIT katsoi, että oikeudenkäynnin kesto ja erityisesti syyteharkintaan kulunut aika oli kohtuuttoman pitkä ja EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli siten rikottu. EIT tuomitsi lisäksi valittajalle maksettavaksi 3 000 euroa korvausta aineettomasta vahingosta.

Myös sovintoon päättyneessä H.L.-tapauksessa[70] syyteharkinta oli kestänyt poikkeuksellisen kauan ja sitä suoritettiin vielä alioikeuskäsittelyn aikanakin.

Kolmen yhtiön (X, Y ja Z) toimitusjohtajana ollut valittaja pidätettiin syyskuussa 1988 epäiltynä useista yhtiöiden konkurssiin liittyneistä rikoksista Y- ja Z-yhtiöiden osalta. Joulukuussa 1988 hänelle esitettiin syyte verorikoksista. Muun muassa syyttäjän pyynnöstä juttu lykättiin maalis- ja edelleen heinäkuulle 1989, kun konkurssirikosten tutkinta ja syyteharkinta oli kesken. Tuolloin syyttäjä esitti syytteitä uusille vastaajille. Lisäksi hän pyysi lykkäystä, kun syyteharkinta oli vielä kesken. Esitutkinta oli sinänsä jo päättynyt. Valittaja vastusti lykkäystä. Oikeus lykkäsi jutun syyskuulle 1989, jolloin valittajalle esitettiin syytteitä konkurssirikoksista X- ja Y-yhtiöiden osalta. Syyttäjä pyysi lykkäystä mm. kuullakseen todistajia ja harkitakseen syytettä Z-yhtiön osalta. Valittaja yhtyi lykkäyspyyntöön. Jatkokäsittelyssä marraskuussa 1989

[70] Valitus 33600/96, H.L. v. Finland. Valitus poistettiin listalta 14.12.2000 sovinnon tultua vahvistetuksi EIT:ssa.

syyttäjä pyysi jälleen lykkäystä kuullakseen uusia todistajia ja harkitakseen uusien syytteiden esittämistä.

Maaliskuussa 1990 pidetyssä istunnossa ei käsitelty syytteiden asiakysymyksiä. Syyttäjä ilmoitti, että syyteharkinta Z-yhtiön osalta oli vielä kesken, vaikkakin lopuillaan, ja hän aikoi kuulla uusia todistajia. Syyttäjän ja vastaajien pyynnöstä juttu lykättiin toukokuulle 1990, jolloin syyttäjä esitti syytteitä uudelle vastaajalle. Syytteitä ei käsitelty valittajan osalta lainkaan. Syyttäjän pyynnöstä juttu lykättiin syyskuulle 1990, jolloin käsiteltiin kolmeen muuhun vastaajaan kohdistettuja syytteitä. Syyttäjä ilmoitti, että syyteharkinta oli edelleen kesken. Joulukuussa 1990 pidettyyn jatkokäsittelyyn mennessä syyttäjä ei ollut vielä päättänyt syyteharkintaa Z-yhtiön osalta. Istunnossa ei käsitelty syytteitä miltään osin.

Syyttäjän pyynnöstä juttu lykättiin maaliskuulle 1991, jolloin syyttäjä luopui joistakin syytteistä mm. valittajan osalta. Syyttäjä pyysi lykkäystä, kun syyteharkinta oli edelleen kesken Z-yhtiön sekä X-yhtiöön liittyvien lisäsyytteiden osalta. Valittaja vastusti lykkäystä sillä perusteella, että syyttäjällä oli jo ollut kolme ja puoli vuotta aikaa esittää lopulliset syytteet. Siltä varalta, että lykkäystä myönnettäisiin, hän esitti käsittelyn siirtämistä riittävän pitkälle. Oikeus lykkäsi jutun elokuulle 1991, jolloin mitään istuntoa ei kuitenkaan ilmeisesti pidetty. Jatkokäsittelyssä lokakuussa 1991 kuultiin yhtä todistajaa. Marraskuussa 1991 valittajalle esitettiin lisäsyytteitä X-yhtiön osalta ja oikeus kuuli syyttäjän todistajia.

Muun muassa syyttäjän pyynnöstä juttu lykättiin helmikuulle 1992. Valittaja ei vastustanut lykkäystä. Helmikuussa 1992 valittaja pyysi lykkäystä esittääkseen tutkintapyynnön sen johdosta, että aiemmin kuultujen todistajien lausunnoissa oli ristiriitoja. Myös syyttäjä pyysi lykkäystä, kun syyteharkinta oli Z-yhtiön osalta kesken. Toukokuussa 1992 pidetyssä istunnossa ei käsitelty valittajaan kohdistettuja syytteitä. Valittaja yhtyi syyttäjän lykkäyspyyntöön. Elokuussa 1992 valittaja pyysi lisätutkintaa X-yhtiöön liittyneiden syytteiden osalta. Syyskuussa 1992 ei käsitelty syytteiden asiakysymyksiä. Muun muassa syyttäjän ja valittajan pyynnöstä juttu lykättiin marraskuulle 1992. Tuolloin valittaja antoi lisätutkinnasta laaditun pöytäkirjan ja pyysi lykkäystä. Syyttäjä yhtyi lykkäyspyyntöön.

Helmikuussa 1993 syyttäjä ilmoitti päättäneensä syyteharkinnan Z-yhtiön osalta, mutta syyte ei ollut vielä valmis, minkä vuoksi hän pyysi lykkäystä. Valittaja yhtyi lykkäyspyyntöön, mutta katsoi, että mahdolliset uudet syytteet tuli esittää viimeistään seuraavassa istunnossa. Toukokuussa 1993 ei käsitelty syytteiden asiakysymyksiä. Syyttäjä uskoi voivansa esittää uudet syytteet lykkäyksen jälkeen. Valittaja yhtyi syyttäjän lykkäyspyyntöön. Lokakuussa 1993 käsittelyä lykättiin, kun syyttäjä ilmoitti, että hän harkitsi vielä uusia syytteitä. Marraskuussa 1993 syyttäjä ilmoitti syyttävänsä valittajaa Z-yhtiön osalta syytteen törkeästä velallisen petoksesta. Haastamisessa olleiden puutteiden vuoksi juttu lykättiin helmikuulle 1994.

Tuolloin valittajalle esitettiin syytteet Z-yhtiön osalta. Syytteet vastasivat lähes täysin poliisitutkintapöytäkirjan toteamuksia. Puheenjohtaja kehotti syyttäjää täydentämään syytettä ja ilmoittamaan täsmällisemmin muun muassa siitä, ketä syytettiin ja mistä rikoksista. Istunnossa kuultiin useita todistajia. Syyttäjä pyysi lykkäystä. Valittaja yhtyi lykkäyspyyntöön esittääkseen lisäsel-

vitystä. Toukokuussa 1994 valittaja pyysi uudelleen lykkäystä, kun Y- ja Z-yhtiöiden tilien osalta oli tehtävä vielä joitakin tarkistuksia. Lokakuussa 1994 kuultiin valittajan todistajaa. Juttu lykättiin päätöksen antamista varten joulukuulle 1994.

Tuolloin pidetty istunto oli kaikkiaan 24. käsittelytilaisuus. Syytteitä oli kaikkien kolmen yhtiön osalta käsitelty yhdessä koko oikeudenkäynnin ajan. Erityisesti yhtiöt Y ja Z olivat sidoksissa toisiinsa. Syytteet koskivat myös muita yhtiöitä. Jutussa oli 6 syytettyä, joille oli esitetty yhteensä yli 20 syytettä. Valittajalle oli esitetty 17 syytettä. Asianomistajia oli 115, kun periaatteessa kaikilla yhtiöiden velkojilla oli asianomistajan asema. Vain jotkut heistä olivat olleet paikalla oikeudessa tai esittäneet vaatimuksia. Käräjäoikeus katsoi valittajan syyllistyneen 3 törkeään velallisen petokseen, 2 verorikokseen ja 2 kirjanpitorikokseen sekä tuomitsi hänet aiempien rangaistusten yhdistämisen jälkeen ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Selvittämättä katsottiin jääneen 10 syytekohtaa. Marraskuussa 1995 hovioikeus pysytti käräjäoikeuden tuomion vain kahden kirjanpitorikoksen osalta hyläten muut syytteet sekä tuomitsi hänet ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Hovioikeuden asiakirjavihko käsitti 3 168 sivua. Kysymys oli pääosin esitutkintaan liittyneistä asiakirjoista. Maaliskuussa 1996 korkein oikeus epäsi valitusluvan.

Valittaja ja hallitus hyväksyivät EIT:n tekemän sovintoesityksen, jonka mukaan valtio korvasi valittajalle 25 000 markkaa (4 205 euroa) aineettomasta vahingosta sekä 33 934 markkaa (5 707 euroa) oikeudenkäyntikuluista.

Tapaus oli ensimmäinen suomalaisen rikosprosessin pituutta koskenut juttu EIT:ssa. Oikeudenkäynnin kokonaiskesto oli tapauksessa ollut noin 7 vuotta 4 kuukautta. Tuosta ajasta noin kuusi vuotta oli kulunut alioikeuskäsittelyyn, jonka aikana syyttäjä tarkisti syytteitä ja esitti myös uusia syytteitä sitä mukaa kun esitutkinta valmistui. Kysymys oli talousrikosasiasta, mutta EIT ei asianosaisten saavuttaman sovinnon vuoksi ottanut kantaa jutun vaikeusasteeseen. Voidaan kuitenkin päätellä, että juttu oli ilmeisen vaikea.

3.4. Muita syyteharkinnassa huomioon otettavia näkökohtia

Syytteen nostamisen lisäksi syyttäjän on otettava kantaa rikosasian yhteydessä oleviin liitännäisiin yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin. Lähtökohtaisesti prosessioikeudessa noudatetaan separaatio- eli erillisyysperiaatetta, jonka mukaan eri prosessilajeihin kuuluvia asioita ei käsitellä samassa oikeudenkäynnissä. Joissakin tilanteissa on kuitenkin perustellumpaa noudattaa vastakkaista periaatetta, joka on adheesio- eli liitännäisperiaate. Sen mukaan pääasian yhteydessä voidaan käsitellä eri prosessilajeihin kuuluvia sivuvaateita. Adheesioperiaatteen käyttäminen on usein perusteltua ajan ja kustannusten säästämiseksi.

Syyteasian yhteydessä voidaan käsitellä rikoksesta johtuva yksityisoikeudellinen vaatimus (ROL 3:1). Tämä on meillä pääsääntönä.[71] Tuomioistuimella on

[71] Lappalainen, 2003a, s. 445.

harkintavalta tällaisten asioiden yhdistämistä ja erottamista koskien (ROL 3:2.3).[72] Virallisella syyttäjällä on asianomistajan pyynnöstä velvollisuus ajaa vireille panemansa syyteasian yhteydessä rikokseen perustuvaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta rikosasian vastaajaa vastaan, jos se voi tapahtua ilman olennaista haittaa eikä vaatimus ole ilmeisen perusteeton (ROL 3:9.1). Tällä pyritään ennen kaikkea säästämään asianomistajan aikaa, vaivaa ja kustannuksia.[73] Samalla se kuitenkin tuo uuden lisän syyttäjän syyteharkintavaiheeseen siirtäen ajankäytön ja vaivannäön rasitteen hänen kannettavakseen.

Prosessin joutuisan etenemisen suhteen syyttäjän toiminta on avainasemassa. Paitsi että syyttäjällä on vastuu tarkoituksenmukaisimman ja kustannuksiltaan edullisimman prosessikeinon valinnassa,[74] hänen toimintansa vaikuttaa merkittävästi myös siihen, miten asian käsittely etenee tuomioistuimessa ja millaiseksi jutun lopputulos muodostuu.[75] Syyttäjän asema rikosprosessissa on näin ollen erittäin merkittävä. Hän on tekemisissä yksittäisen rikosprosessin kanssa sen alusta loppuun, esitutkinnasta muutoksenhakuun. Koska nykyinen rikosprosessimme painottuu selkeästi esitutkintaan ja syyteharkintaan, riippuu syyttäjän toimenpiteistä hyvin pitkälti koko rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuus.[76] Paljon vartijana toimivan syyttäjän on toiminnassaan noudatettava tasapuolisuutta ja puolueettomuutta. Ainoana alusta loppuun saakka mukana olevana rikosprosessin viranomaistoimijana hänen on korostetun huolellisesti kiinnitettävä

---

[72] Ajansäästölliset näkökohdat ovat merkittäviä harkittaessa asioiden yhdistämistä tai erottamista. HE 82/1995 vp, s. 54–55, huomauttaa, että asioiden erottaminen tulisi tehdä aina silloin, kun pääkäsittely joudutaan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämiseksi peruuttamaan tai lykkäämään. Rikosjuttua ei siis saa pitkittää yksityisoikeudellisten vaatimusten vuoksi, vaan syyllisyyskysymys on pyrittävä ratkaisemaan mahdollisimman nopeasti.

[73] HE 82/1995 vp, s. 57–58. Jokelan mukaan säännös parantaa myös osapuolten prosessuaalista tasa-arvoa. Jokela, 2000, s. 182. Ks. adheesiojärjestelyjen eduista ja haitoista myös Lappalainen, 1986, s. 38–54.

[74] Täystutkintaisen oikeudenkäynnin sijasta syyttäjä voi ohjata jutun johonkin suppeatutkintaisista prosessilajeista. Näistä tulee myöhemmin vielä tarkemmin puhetta. Ks. Jokela, 2000, s. 53; Virolainen, 1999, s. 88, 92–94; Virolainen – Pölönen, 2004, s. 97–98.

[75] ROL 1:8a 1 mom:n mukaan syyttäjällä on mahdollisuus ennen syyteratkaisun tekemistä kutsua asianosainen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä suulliseen neuvotteluun, jos se on eduksi syyteratkaisun tekemiselle tai asian käsittelylle tuomioistuimessa. Neuvottelu saattaa nopeuttaa prosessia ja säästää myös kustannuksia, kun etukäteen selvitetään, mitkä asiat ovat riitaisia ja mistä asioista on tarpeen esittää näyttöä. Epäillyn kanta kiistämiseen tai myöntämiseen saattaa myös neuvotteluissa tarkentua, mikä saattaa edesauttaa jutun käsittelyä. Ks. Tolvanen, DL 2003a, s. 1024–1027.

[76] Virolainen, 1999, s. 89. Ks. syyttäjän roolin muuttumisesta uuden rikosprosessisääntelyn myötä myös Nissinen, DL 1997, s. 395 ss.

huomiota myös rikosjutun asianosaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.[77]

> Vuosina 2004–2005 oikeusministeriön asettama työryhmä selvitteli syyttäjälaitoksen toimintaan tarvittavien resurssien määrää sekä toiminnan tehostamiseksi tarvittavia lainsäädännöllisiä ja rakenteellisia muutosehdotuksia.[78] Työryhmän mukaan syyttäjien työmäärä on viimeaikaisten rikosprosessiuudistusten myötä lisääntynyt. Myös vaativien rikosasioiden osuus kaikista jutuista on lisääntynyt. Työryhmä korostaa esitutkintayhteistyön merkitystä syyteharkinnan ja koko prosessin nopeuttajana, mikä osaltaan lisää työvoiman tarvetta syyttäjälaitoksessa. Työryhmä päätyy laskelmissaan tulokseen, jonka mukaan vuoden 2004 juttumäärällä tarvittaisiin syyttäjälaitokseen 16 henkilötyövuoden lisäys ja myös syyttäjäyksiköitä tulisi suurentaa tehokkuuden parantamiseksi.

Nykyisen syyttäjäpainotteisen rikosprosessin vuoksi syyttäjälaitoksen resurssien riittävyys ja syyttäjäorganisaation toimivuus ovat prosessin joutuisuuden kannalta elintärkeitä. Rikosjuttujen monimutkaistuessa myös syyttäjien ammattitaitoon on syytä panostaa.[79] Erikoistumisen tarve on syyttäjän työssä ilmeinen. Vuodesta 2000 lähtien valtakunnansyyttäjänvirasto onkin kouluttanut tiettyihin rikostyyppeihin erikoistuneita avainsyyttäjiä, mitä voidaan pitää askelena oikeaan suuntaan.[80] Syyttäjien rikosoikeuskoulutuksen lisäksi olisi syytä kehitellä muotoja ja toimintatapoja syyttäjä- ja esitutkintaorganisaatioiden yhteistoimintaa varten. Mainittujen viranomaisten yhteistoiminta tarjoaa merkittävän mahdollisuuden rikosprosessin alkuvaiheiden jouduttamiseen. Yhteistoiminnan suhteen ei kuitenkaan vielä ole kehittynyt vakiintunutta toimintakulttuuria, minkä vuoksi siihen tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

---

[77] Rikoksen uhrin oikeusturvaintressien valvonnan ohella syyttäjän on erityisesti esitutkinnan aikana huolehdittava, että epäillyn/syytetyn oikeuksia ei loukata. Ks. Tolvanen, DL 2003, s. 360; Vuorenpää, DL 2003, s. 998–1001; Virolainen – Pölönen, 2004, s. 89–90.

[78] Ks. OMLS 2005:17.

[79] Jatkuvaa ja riittävää koulutusta korostetaan sekä jokaiselle syyttäjälle kuuluvana velvollisuutena että oikeutena myös Euroopan neuvoston ministerikomitean 6.10.2000 antamassa virallisen syyttäjälaitoksen asemaa rikosoikeusjärjestelmässä koskevassa suosituksessa (Rec (2000)19 *of the Committee of Ministers to the member states on the role of the public prosecution in the criminal justice system*).

[80] Ks. myös Virolainen – Pölönen, 2004, s. 113–114. Liian pitkälle menevässä erikoistumisessa piilee kuitenkin myös vaara, että syyttäjä kadottaa kosketuksensa rikosoikeuden koko kenttään ja urautuu vain yhden tyyppisiin juttuihin. Tällöin työn mielekkyys saattaa kärsiä ja lisäksi syyttäjän näkökulma kaventuu, vaikka hänen tietotaitonsa oman erikoisalansa jutuissa kasvaakin.

4 HAASTAMINEN

Rikosasia tulee vireille syyttäjän toimittaessa haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan (ROL 5:1).[81] Jos haastehakemus on puutteellinen, syyttäjää on ROL 5:5:n mukaan kehotettava määräajassa korjaamaan puute. Jollei syyttäjä noudata hänelle annettua kehotusta täydentää haastehakemusta tai jos hakemus on niin puutteellinen, ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi, tuomioistuimen on heti jätettävä asia tutkimatta haastetta antamatta (ROL 5:6). Samoin tuomioistuimen on heti kehotettava syyttäjää täydentämään esitutkintaa,[82] mikäli se havaitsee siinä sellaisen puutteen, jonka johdosta pääkäsittelyä ei voitaisi toimittaa yhtäjaksoisesti (ROL 5:7). Rikosprosessin prosessinedellytykset ovat absoluuttisia ja tuomioistuimen on otettava ne viran puolesta huomioon.

Jos haastehakemuksessa ei ole puutteita, tuomioistuimen on viipymättä annettava haaste (ROL 5:8).[83] Tämä tapahtuu antamalla haaste tiedoksi rikosasian

---

[81] Haastehakemuksen sisällön määrittää ROL 5:3. Ks. haastehakemuksen sisällöstä tarkemmin esimerkiksi Frände, 2003b, s. 850–853. Samalla syyttäjän on toimitettava tuomioistuimelle myös muu tarpeellinen aineisto, kuten esitutkintapöytäkirja ja kirjalliset todisteet (ROL 5:4). Erityisesti laajoissa jutuissa on tarpeen, että myös tuomioistuimella on mahdollisuus tutustua aineistoon jo ennen pääkäsittelyn alkua. Näin voidaan suunnitella oikeudenkäynnin ulkoista kulkua. Etukäteinen tutustuminen palvelee myös tuomioistuimen materiaalista prosessinjohtoa. Ks. Frände, mts. 853–854; HE 82/1995 vp, s. 65–66. Ks. esitutkintapöytäkirjan hyödyntämisestä oikeudenkäynnissä Tapanila, 2004, s. 155–160 ja 167–188.

[82] Rikosasiassa esitutkinta vastaa yleensä valmistelua ja vain harvoin järjestetään erillistä (suullista) valmisteluistuntoa, vaikka sellainen on ROL 5:10:n mukaan on mahdollinen. Ks. suullisen valmistelun istunnosta esim. Jokela, 2002, s. 370–373. Uuden ROL 5:10a:n (243/2006) mukaan suullinen valmistelun istunto voidaan joissakin tapauksissa pitää myös puhelimitse tai videoneuvotteluna tai muuta sen kaltaista tapaa käyttäen.

[83] Haasteessa vastaajaa kehotetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa (ROL 5:9). Jos asia on tuomioistuimen mielestä niin selvä, ettei kirjallisen vastauksen pyytäminen ole tarpeen, vastaaja kutsutaan suoraan pääkäsittelyyn vastaamaan syytteeseen ja muihin vaatimuksiin suullisesti. Kirjallisen vastauksen pyytämättä jättäminen säästää tällaisessa tapauksessa aikaa. Toisaalta kirjallisesta vastauksesta voi käydä ilmi seikkoja, joiden johdosta pääkäsittely tulee peruuttaa. Näin ollen tuomioistuimen on tarkoin harkittava, onko kirjallisen lausunnon pyytäminen vastaajalta tarpeellista ja hyödyllistä. Yleisesti ottaen voidaan ajatella, että kirjallinen vastaus on sitä hyödyllisempi, mitä monimutkaisemmasta rikostapauksesta on kysymys. Myös tunnustuksella on merkitystä harkittaessa kirjallisen lausuman pyytämisen tarpeellisuutta. Olennaista kuitenkin on, että vastauksen antamista varten on asetettava kohtuulliseksi harkittu määräaika, jota voidaan tarvittaessa myös pidentää, vaikka itse lakiteksti vaikeneekin tällaisesta mahdollisuudesta. Ks. Jokela, 2002, s. 366.

Kirjallisen lausuman pyytämisen lisäksi tuomioistuin voi suorittaa myös eräitä muita toimenpiteitä ennen pääkäsittelyn aloittamista. ROL 5:11:n mukaan *[t]uomioistuin voi ennen pääkäsittelyä päättää asiantuntijalausunnon hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta, kirjallisen todisteen taikka muun käsittelyä varten tarvittavan asiakirjan esittämisestä, katselmuksen toimittamisesta tai muuhun valmistelevaan toimenpiteeseen ryhtymisestä, jos sellainen toimenpide on tarpeen sen turvaamiseksi, että todisteet ovat yhdellä kertaa saatavilla pääkäsittelyssä.* Ks. tästä tarkemmin Frände, 2003b, s. 865–867.

vastaajalle OK 11 luvun mukaisesti.[84] Käytännössä yleisimmät haastamistavat ovat haastemiehen henkilökohtaisesti vastaajalle toimittama haaste tai postitse saantitodistusta vastaan taikka kirjeellä, jonka saatuaan vastaanottaja palauttaa vastaanottotodistuksen.[85] On myös mahdollista, että syyttäjä nostaa syytteen antamalla haasteen itse tiedoksi vastaajalle. Tätä mahdollisuutta käytetään kuitenkin verraten harvoin.[86]

Pietiläinen-tapauksessa[87] rikosprosessi pitkittyi erityisesti haastamisessa ilmenneiden vaikeuksien vuoksi. Eräs vastaajista asui ulkomailla, minkä vuoksi jouduttiin tekemään oikeusapupyyntö. Kun mainitun vastaajan olinpaikka oli tuntematon, asia jätettiin lopulta uuden ilmoituksen varaan, mitä EIT ei hyväksynyt sen toisille vastaajille aiheuttaman kohtuuttoman epävarmuuden vuoksi.

> Valittajaa vastaan aloitettiin esitutkinta tammikuussa 1987 muun muassa veropetosepäilyjen perusteella. Hän oli vajaat 2 viikkoa pidätettynä. Hän sai haasteet useista törkeistä veropetoksista heinä- ja elokuussa 1990. Alioikeudessa pidettiin ensimmäinen istunto marraskuussa 1990, jolloin asianomistajaa ja yhtä vastaajaa ei vielä ollut haastettu. Asiaa lykättiin useita kertoja lähinnä syyttäjän pyynnöstä, koska mainittua vastaajaa ei ollut saatu haastettua. Toukokuussa 1992 valittaja jätti jutun päätettäväksi omalta kohdaltaan, mutta alioikeus piti tarpeellisena kuulla edelleen haastamatta olevaa kanssasyytettyä ennen asian ratkaisua. Näin ollen se jätti asian uuden ilmoituksen varaan.
>
> Valittaja kanteli asiasta oikeuskanslerille, joka kuitenkin katsoi, ettei asiassa ollut syytä ryhtyä toimenpiteisiin. Jutun käsittely jatkui elokuussa 1994. Marraskuussa 1994 järjestetyssä viimeisessä istunnossa valittaja pyysi, että oikeudenkäynnin kesto otettaisiin huomioon rangaistusta määrättäessä. Alioikeus tuomitsi vastaajan useista talousrikoksista kuuden kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Perusteluissa ei mainittu nimenomaisesti oikeudenkäynnin kestoa, mutta todettiin kuitenkin, että rangaistuksen ehdollisuus perustui osaltaan siihen, että rikosten tekemisestä oli kulunut pitkä aika. Kesäkuussa 1996 hovioikeus pysytti tuomion valittajan osalta enempiä perusteluja mainitsematta. Korkein oikeus epäsi häneltä valitusluvan marraskuussa 1996.
>
> EIT totesi, että oikeudenkäynti oli alkanut tammikuussa 1987, jolloin valittaja oli pidätetty. Kuitenkin tarkasteltava jakso alkoi toukokuusta 1990, jolloin EIS tuli Suomessa voimaan. Tuolloin asia oli ollut syyteharkinnassa. Oikeudenkäynti oli päättynyt marraskuussa 1996, jolloin valituslupa oli evätty. Siten tarkasteltavana oli yli 6 vuoden 6 kuukauden pituinen jakso. Kuitenkin tuon ajan kohtuullisuutta harkittaessa oli otettava huomioon jutun tila toukokuussa 1990. EIT katsoi, että vaikka asia oli ollut jossain määrin vaikea, se ei kuiten-

---

[84] Laillisuusvalvontaviranomaiset ovat antaneet useita ratkaisuja haasteen tiedoksiannon viivästyksen johdosta. Ks. esim. AOA:n ratkaisu 1806/4/04 (22.6.2005) sekä AOK:n ratkaisu 13/31/03 (19.11.2004). Ratkaisuissa oli kyse tapauksista, joissa käräjätuomari oli laiminlyönyt antaa haasteen ennen syyteoikeuden vanhentumista.

[85] Ks. haastamistavoista tarkemmin Frände, 2003b, s. 856–858.

[86] Frände, 2003a, s. 849–850.

[87] Pietiläinen v. Finland (5.11.2002).

kaan itsessään ollut oikeuttanut oikeudenkäynnin koko kestoa. Näyttöä ei myöskään ollut siitä, että valittaja olisi oikeudenkäynnin myöhemmissä vaiheissa syyllistynyt viivyttelevään menettelyyn taikka muutoin häirinnyt oikeudenkäynnin asianmukaista kulkua.

Menettely hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa ei EIT:n mielestä antanut aihetta huomautuksiin, mutta käräjäoikeuden toiminnan osalta EIT pani merkille, että tuomion antamiseen oli kulunut noin 4 vuotta 4 kuukautta, jona aikana valittajan kanssasyytetyn haastamisesta Suomen viranomaisten Saksan viranomaisille tekemä pyyntö oli ollut vireillä 4 vuotta. EIT myönsi, että kanssasyytettyä oli ollut tarpeen kuulla valittajan lausumista ennen tuomion antamista. Se katsoi kuitenkin, että yksityistä henkilöä vastaan nostettua rikosasiaa ei voitu jättää milloinkaan täysin rajoituksitta uuden ilmoituksen varaan. Vähintään lykkäystä tuli harkita väliajoin uudelleen oikeudessa, jos poissaolleen toisen vastaajan haastamisyritykset olivat jääneet tuloksettomiksi. Kun sellaisia prosessuaalisia takeita ei ollut tarjottu ja toista vastaajaa ei ollut saatu oikeuteen moneen vuoteen, EIT katsoi, että oikeudenkäynnin kestosta oli aiheutunut valittajalle kohtuutonta epävarmuutta. EIT ei katsonut alioikeuden tekemää rangaistuksen lievennystä riittäväksi hyvitykseksi kohtuuttoman pitkästä kestosta, kun siinä ei ollut nimenomaisesti perusteltu lievennystä oikeudenkäynnin kestolla, vaan perustelu oli liittynyt yleisiin lainkuuliaisuusnäkökohtiin. EIS 6(1) artiklaa oli loukattu, mistä valittajalle tuomittiin aineettomasta vahingon korvauksena 1 700 euroa.

5 MENETTELYPERIAATTEET PÄÄKÄSITTELYSSÄ

Kun valmistelu on toimitettu, asia on ROL 5:12.1:n mukaan määrättävä viipymättä pääkäsittelyyn. Tämä tarkoittaa ensinnäkin sitä, että asia on viivyttelemättä siirrettävä pääkäsittelyvaiheeseen.[88] Toiseksi se tarkoittaa sitä, että pääkäsittely on pidettävä niin pian kuin mahdollista valmistelun tultua toimitetuksi.[89] Rikosasioita koskevat menettelysäännökset uudistettiin 1.10.1997 voimaan tulleel-

[88] Pääkäsittelyn kulku on ROL 6:7:n mukaan vaiheittain seuraava: Aluksi syyttäjä ja asianomistaja esittävät vaatimuksensa ja niiden perusteet lyhyesti. Tämän jälkeen syytetty, jota kutsutaan neutraalisti vastaajaksi, vastaa vaatimuksiin lyhyesti. Seuraavaksi asianosaiset puolin ja toisin perustelevat kantaansa tarkemmin, minkä jälkeen vastaanotetaan todistelu. Lopuksi on lyhyt asianosaisten loppukeskustelu. Käsittelyjärjestyksestä voidaan myös poiketa käsittelyn selkiyttämiseksi (ROL 6:5.1). Ks. pääkäsittelystä tarkemmin esimerkiksi Frände, 2003b, s. 879–888 sekä HE 82/1995 vp, s. 86–90. Asianomistajan ajaman rikosjutun käsittely (ROL 7 luku) eroaa muutamissa kohdin, erityisesti alkuvaiheessa, syyttäjän ajamien juttujen käsittelystä. Ks. tästä tarkemmin Frände, 2003b, s. 900–906.

[89] Frände, 2003b, s. 868. Tiettyjen vastaajien osalta laissa on määrätty erityinen aikaraja pääkäsittelyn pitämiselle. Jos vastaaja, joka on syytteessä rikoksesta, josta voi seurata kuutta kuukautta ankarampi vankeusrangaistus, ei ole vielä täyttänyt 18 vuotta sillä hetkellä, kun juttu tulee vireille tuomioistuimessa, pääkäsittely on pidettävä 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos joku vastaajista on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä, rikosasian pääkä-

la lailla rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelystä (689/1997), jolloin rikosprosessinkin kantaviksi periaatteiksi tulivat suullisuus, välittömyys ja keskitys.[90] Nykyinen rikosprosessi perustuu pääkäsittelyn osalta näiden periaatteiden avulla toteutettavaan akkusatoriseen menetelmään, jossa tavoitellaan varmaa, nopeaa ja halpaa oikeudenkäyntiä.[91]

5.1 Suullisuus

Suullisuusperiaate tarkoittaa, että asianosaisten on pääsäännön mukaan esitettävä lausumansa pääkäsittelyssä suullisesti (ROL 6:6.1). Asianosainen ei saa lukea eikä antaa tuomioistuimelle kirjallista lausumaa taikka muutoinkaan esittää asiaa kirjallisesti.[92] Kirjallisten lausumien lukemiskielto koskee myös tuomioistuimen ennen pääkäsittelyn alkua pyytämiä lausumia.

---

sittely on pidettävä 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta (ROL 5:13, 243/2006). Ks. nuoria rikoksentekijöitä koskevasta nopeutetusta käsittelystä Virolainen – Pölönen, 2003, s. 230–232.

90 Riita-asioiden oikeudenkäyntimenettely oli uudistettu samojen periaatteiden mukaisesti jo aiemmin 1.12.1993 voimaan tulleilla lainmuutoksilla (1052–1067/1991). Menettelyuudistuksen keskeisimpänä päämääränä oli oikeusturvan parantaminen luomalla mahdollisimman hyvät edellytykset asian ratkaisemiselle oikein. HE 15/1990 vp, s. 5. Ks. alioikeusuudistuksesta tarkemmin esimerkiksi Virolainen, 1993; suullisuus-, välittömyys- ja keskitysperiaatteista siviiliprosessissa erityisesti s. 74–90. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Ruotsissa vastaava oikeudenkäyntimenettelyuudistus, jossa oikeudenkäynti järjestettiin suulliseksi, keskitetyksi ja välittömäksi, tuli voimaan jo vuoden 1948 alussa (18.7.1942 annettu uusi oikeudenkäymiskaari).

91 OLJ 1/1993, s. 1; HE 82/1995 vp, s. 1–2, 16–17; LaVM 9/1997 vp, s. 6–7. Rikosprosessiuudistusta arvosteltiin siitä, että sen yhteydessä ei käyty juuri lainkaan arvo- ja tavoitekeskustelua eikä tarkasteltu rikosprosessin siviiliprosessista poikkeavia piirteitä. Ks. LaVM 9/1997 vp, s. 5. sekä Virolainen, 1999, s. 67–68. Frände, NTfK 1998, s. 221 ss., peräänkuulutti rikosoikeuden ja rikosprosessioikeuden vuorovaikutussuhteen huomioimista. Jonkan mukaan rikosprosessi kuvastaa sitä, millaiset sivistykselliset, sosiaaliset ja taloudelliset olot yhteiskunnassa ovat ja millaiset arvot vallitsevat, ks. Jonkka, Oikeus 1997, s. 300 ss. Esimerkiksi oikeudenkäynnin joutuisuusvaatimuksen osalta havaitaankin helposti, että se on läheisesti sidoksissa yhteiskunnan oikeudenkäyttöön uhraamaan taloudelliseen panostukseen; kohdentamalla rikosprosessiin taloudellisia resursseja oikeudenkäyntejä voitaisiin nopeuttaa (tosin vain tiettyyn rajaan saakka). Ks. rikosprosessiuudistuksesta myös Hirvonen, DL 1997, s. 370 ss. sekä Arvela, DL 1997, s. 378 ss.

92 Mielenkiintoinen seikka on, että vaikka menettelyn suullisuudella, välittömyydellä ja keskityksellä tähdätään mm. menettelyn nopeuteen, ja suullisuutta on jo vanhastaan pidetty prosessia nopeuttavana seikkana (ks. esim. Granfelt, 1911, s. 9), on suullinen (pää)käsittely itsessään hitaampaa kuin sellainen käsittely, jossa lausumien osalta vain viitataan esitutkintapöytäkirjoihin. Ks. HE 82/1995 vp, s. 29. Ajansäästö syntyykin enemmän menettelyn keskityksestä, jota suullisuus omalta osaltaan edistää. Tässä mielessä suullisuus-, välittömyys- ja keskitysperiaatteet eivät ole oikeudenkäynnin nopeustavoitteen toteuttamisen kannalta tasaveroisia periaatteita, vaan menettelyn keskitysperiaate on ehdottomasti keskeisimmässä asemassa ja sen toteutumiseen tulisi kiinnittää tarkoin huomiota. Ks. samansuuntaisesti Hormia, 1978, s. 129–131. Ks. myös HE 271/2004 vp, s. 19, jossa todetaan, että keskitysperiaatteen tärkeyttä on rikosprosessissa arvioitava toisin kuin siviiliprosessissa, sillä rikosasian vastaajalla ei ole samanlaista intressiä edistää asiansa nopeaa käsittelyä kuin siviiliprosessin asianosaisella.

Asianosainen saa kuitenkin lukea asiakirjasta vaatimuksensa sekä suorat viittaukset oikeuskäytäntöön, oikeuskirjallisuuteen sekä sellaisiin useita teknisiä ja numerotietoja sisältäviin asiakirjoihin, joita pelkästään suullisesti esitettynä on vaikeata ymmärtää. Lisäksi hän saa käyttää kirjallista muistiinpanoa muistinsa tukemiseksi.[93] Myös todistajalle on sallittua käyttää muistiinpanoja esityksensä tukena, vaikka hänenkin on esitettävä kertomuksensa suullisesti. Myös kirjalliset todisteet on esitettävä tuomioistuimelle suullisesti selostaen tai muulla tavoin ne läpikäyden.

5.2 Välittömyys

Pääkäsittelyn välittömyys tarkoittaa sitä, että kaikki oikeudenkäyntiaineisto on esitettävä pääkäsittelyssä välittömästi asian ratkaisevalle tuomioistuimen kokoonpanolle. Välittömyyden vaatimus koskee sekä asianosaisten lausumia että asiassa esitettävää todistelua. Tuomioistuimen kannalta välittömyyden toteutuminen edellyttää, että tuomioistuimen kokoonpano ei asian käsittelyn aikana muutu. Jos tuomioistuimeen joudutaan käsittelyn aikana ottamaan uusi jäsen, pääsääntöisesti on toimitettava uusi pääkäsittely (ROL 6:11.1). Välittömyyden idea on siis se, että jutun ratkaiseva tuomioistuin ottaa itse ilman minkäänlaisia välikäsiä vastaan sen oikeudenkäyntiaineiston, jonka perusteella juttu ratkaistaan.[94]

Viime vuosina teknisten apuvälineiden käyttö on tullut yleisemmäksi myös oikeudenkäynneissä, mikä useissa tapauksissa helpottaa välittömyysperiaatteen toteutumista. Vuonna 2003 oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun otettiin säännökset

---

[93] Jokela pitää kirjallisten lausumien lukemiskieltoa liian tiukkana. Hänen mielestään pitäisi sallia myös esimerkiksi suorat lukuviittaukset lain esitöihin ja muihin oikeuslähteisiin. Ks. Jokela, 2004, s. 90.

[94] Virolaisen mukaan välittömyysperiaatteeseen sisältyy näin ollen kolme ehtoa: aineiston esittämis- ja vastaanottamistapa on suullinen; aineisto esitetään kokonaisuudessaan asian ratkaisevalle tuomioistuimelle keskitetysti ja yhtäjaksoisesti ja tuomioistuimen kokoonpano säilyy muuttumattomana. Virolainen, 1993, s. 83. Jonkan mukaan välittömyysperiaate koskee varsinaisesti päätöksentekijän suhdetta prosessiaineistoon. Sillä on kuitenkin vaikutusta myös prosessin asianosaisiin siten, että sen avulla toteutetaan kontradiktorista periaatetta mahdollistamalla asianosaisille osallistuminen ratkaisuun johtavaan diskurssiin. Ks. Jonkka, LM 1992, s. 704–706. Ks. välittömyysperiaatteen merkityksestä todistelun kannalta myös Hormia, 1978, s. 119–129 sekä Huovila, 2003, s. 253–262. Todistelun välittömyydellä on itseisarvoista merkitystä siinä mielessä, että se turvaa syytetylle mahdollisuuden esittää todistajalle kysymyksiä. Jokelan mukaan tämän itseisarvoisen merkityksen vuoksi välittömyysperiaatteesta ei tule tarkoituksenmukaisuussyistä poiketa yhtä helposti kuin menettelyn suullisuudesta tai keskityksestä. Jokela, 2000, s. 22–23. Huovilan mukaan taas todistelun välittömyys on modernissa prosessissa menettänyt merkitystään mm. teknisen kehityksen johdosta, eivätkä oikeudenmukaiseen menettelyyn liittyvät arvot ole todistelun välittömyyden tausta-arvoja, koska kontradiktorisella periaatteella ja välittömyydellä ei ole mitään luontaista yhteyttä. Ks. Huovila, LM 1999, s. 1159 ss.

teknisten apuvälineiden avulla tapahtuvasta todistelusta (360/2003). Niitä sovelletaan sekä rikos- että riita-asioihin kaikissa oikeusasteissa. Kysymykseen voivat tulla kaikki tiedonvälitystavat, jotka mahdollistavat istuntoon osallistuvien keskinäisen puhe- ja näköyhteyden. Näin todistajan tai muun kuultavan ei tarvitse tulla istuntoon paikalle, vaan hän voi antaa kertomuksensa jossakin muussa sopivassa paikassa. OK 17:34a säätelee tilanteista, joissa puheena olevan kaltainen kuuleminen voi tulla kysymykseen.[95] Asianosaisille on lisäksi varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Paitsi että teknisten apuvälineiden avulla tapahtuva kuuleminen helpottaa välittömyysperiaatteen toteutumista, se säästää oikeudenkäynnin kustannuksia ja voi joissakin tapauksissa edistää merkittävästi myös oikeudenkäynnin joutuisuutta, kun paikasta (ja osin ajastakin) riippumaton todistelu on mahdollista. Myös muutoksenhakuvaiheessa teknisten apuvälineiden käytöllä voidaan saavuttaa merkittävää ajansäästöä, kun samaa todistelua ei tarvitse enää ottaa uudelleen vastaan, kuten uudet OK 26 luvun säännökset hovioikeuksien osalta mahdollistavat (381/2003).

Suullisuus- ja välittömyysperiaatteisiin tekevät poikkeuksen vastaajan poissa ollessa käytävät pääkäsittelyt. Vaikka presumptio on, että vastaaja on pääkäsittelyssä läsnä henkilökohtaisesti, on tietyissä tapauksissa mahdollista, että juttu käsitellään hänen läsnä olemattaan. Tällöin hänelle on kuitenkin haasteessa tullut ilmoittaa tämä mahdollisuus. ROL 8:11:1:n (1472/2001) mukaan *[a]sia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen, ja jos hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. Tällöin voidaan tuomita sakkorangaistus tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus ja enintään 10 000 euron suuruinen menettämisseuraamus.*[96]

ROL 8:12:n mukaan puolestaan *[a]sia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan suostumuksella hänen poissaolostaan huolimatta, jos hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen ja jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen. Rangaistukseksi ei tällöin voida tuomita kuutta kuukautta ankarampaa*

---

[95] Tilanteita on neljä: kuultava ei voi sairauden tai muun syyn vuoksi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn taikka saapumisesta aiheutuu kohtuutonta haittaa (suhteellisuusperiaate); kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan (välittömyysperiaate); kuultavaa tai hänen lähiomaistaan on suojattava henkeen tai terveyteen kohdistuvilta uhkauksilta (todistajansuojeluperiaate) taikka kuultava on alle 15-vuotias lapsi tai henkiseltä toiminnaltaan häiriintynyt (todistajansuojeluperiaate). Ks. tarkemmin Virolainen – Pölönen, 2003, s. 382–383 sekä Tapanila 2004, s. 206–209.

[96] Jos sen sijaan vastaaja on jäänyt laillisen esteen vuoksi pois pääkäsittelystä, mutta hänet on tuomittu 1 momentin nojalla rangaistukseen, hänellä on pykälän 2 momentin nojalla 30 päivän kuluessa tuomion tiedoksisaannista oikeus saattaa asia uuteen käsittelyyn tuomioistuimessa. Ks. laillisesta esteestä esim. Jokela, 2004, s. 137–138.

vankeusrangaistusta. Vastaaja on tällöin antanut niin sanotun tuomitsemissuostumuksen, jonka nojalla hänet voidaan tuomita myös vankeusrangaistukseen.[97]

5.3 Keskitys

Keskitysperiaatteen mukaan juttu on käsiteltävä pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti (ROL 6:9.1). Tämä tarkoittaa käsittelyä mahdollisuuksien mukaan yhdessä oikeudenkäyntitilaisuudessa normaalin työpäivän puitteissa. Ellei tämä onnistu, käsittely voidaan jakaa useammalle päivälle ROL 6:9.2:n (243/2006) mukaan. Tällöin puhutaan istunnon keskeyttämisestä. Istuntoa on jatkettava, mikäli mahdollista, perättäisinä päivinä. Ellei tämä ole mahdollista, asiaa on käsiteltävä vähintään kahtena arkipäivänä viikossa,[98] ellei sitä jostain syystä lykätä. Mikäli jo etukäteen tiedetään, ettei käsittelyä saada vietyä yhtenä päivänä kokonaisuudessaan läpi, tähän on ennalta varauduttava ja suunniteltava oikeudenkäynti niin, että se voidaan viedä ROL:n määräämissä rajoissa läpi.

Ennen pääkäsittelyn aloittamista tuomioistuimen on selvitettävä, voidaanko asia ottaa lopullisesti käsiteltäväksi.[99] Tarvittaessa päätetään syytteiden erottamisesta niin, että pääkäsittely voidaan toimittaa yhtäjaksoisesti ja näin turvata keskitysperiaatteen toteutuminen (ROL 6:1).

> Prosessiekonomisesti on tärkeää, että tuomioistuin voi järjestellä eri syytteiden käsittelyä järkevimmäksi ja tarkoituksenmukaisimmaksi katsomallaan tavalla. Tällainen järjestely suoritetaan yleensä alustavana toimenpiteenä ennen varsinaisen pääkäsittelyn alkua. Kumulaatiota koskeva perussäännös on ROL 5:18.1. Siinä on lueteltu kolme tyyppitapausta, jolloin syytteet[100] voidaan käsitellä yhdessä. Näin on, kun 1) yksi ja sama henkilö on tehnyt useita rikoksia; 2) yhteen ja samaan rikokseen on useampia osallisia; tai 3) syytteiden käsittely yhdessä on muutoin eduksi asian selvittämiselle. Tällainen on tilanne esimerkiksi jos eri rikosjutuissa on paljon samaa todisteluaineistoa ja syytteiden käsittelystä yhdessä saataisiin selvää hyötyä.[101]

---

[97] Ks. näiden ns. poissaolokäsittelyjen edellytyksistä tarkemmin Koponen, LM 1998, s. 410 ss.

[98] Viikko tarkoittaa määräaikalain (150/1930) mukaista päivästä päivään -viikkoa, ei kalenteriviikkoa. HE 82/1995 vp, s. 91.

[99] Käytännössä selvittäminen tapahtuu esimerkiksi kutsumalla kaikki asianosaiset ennen käsittelyn alkua istuntohuoneeseen, jolloin voidaan todeta, ovatko kaikki tarvittavat asianosaiset paikalla ja onko asian käsittelylle jotain estettä. On kuitenkin mahdollista, että esimerkiksi todistajia on kutsuttu eri kellonaikoina. Laajassa jutussa käsittelyä on myös voitu jakaa useammalle päivälle.

[100] ”Syyte” tarkoittaa ensisijaisesti yhtä haastehakemusta, joka sisältää useita rangaistusvaatimuksia, eli yksi henkilö on tehnyt useita rikoksia tai useampi henkilö on ollut osallisena yhdessä ja samassa rikollisessa teossa. ”Syyte” voi myös tarkoittaa samaan tuomioistuimeen jätettyjä erillisiä haastehakemuksia, jotka koskevat yhtä ja samaa henkilöä tai yhtä ja samaa rangaistavaa tekoa. Frände, 2003a, s. 442.

[101] Rikoksesta johtuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset voidaan myös käsitellä rikosasian käsittelyn yhteydessä. Tällöin adheesioprosessissa noudatetaan rikosasioiden käsittelyjärjestystä. Ks.

Yhtä tärkeää kuin mahdollisuus käsitellä eri syytteitä yhdessä on myös mahdollisuus erottaa ne erikseen käsiteltäviksi pääkäsittelyn jo alettua. ROL 5:18.2:n mukaan yhdessä käsiteltäviksi otetut eri syytteet saadaan myöhemmin erottaa, jos se on asian käsittelyn kannalta perusteltua. Tällainen tilanne tulee kysymykseen lähinnä silloin, kun tuomioistuin havaitsee seikan, joka uhkaisi keskitettyä käsittelyä, mikäli syytteet käsiteltäisiin yhdessä. Samaa henkilöä koskevat eri syytteet voidaan kuitenkin erottaa vain, mikäli käsillä on erityisiä syitä. Tämä johtuu pyrkimyksestä aineellisesti oikeudenmukaiseen kokonaisrangaistukseen.

Pääkäsittely on peruutettava, mikäli joku asian käsittelemiseen tarvittava asianosainen on jäänyt pois, joku asianosainen haluaa esittää uuden seikan tai todisteen, johon vastapuolelle on annettava tilaisuus perehtyä, taikka asian ottamiselle lopullisesti käsiteltäväksi on muu este (ROL 6:2).[102] Syytteitä voidaan myös erotella pienempiin osiin, mikäli näyttää siltä, että osa vastaajista on jäänyt saapumatta tuomioistuimeen ja juttu voidaan käsitellä pienemmissä osissa. Tällä voidaan välttää pääkäsittelyn peruuttaminen, mikä aiheuttaisi haittaa erityisesti paikalle tulleille vastaajille.

Oikeudella on käytössään useita pakkokeinoja, joihin se voi turvautua, mikäli syytetty pakoilee oikeudenkäyntiä. PKL 1:3.1:n (646/2003) mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty voidaan pidättää ja myöhemmin vangita sillä perusteella, että hänen on syytä epäillä lähtevän pakoon taikka muuten karttavan esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa. ROL 8:5.2:n mukaan asianosainen voidaan jo ennalta noutaa määräämättä olevaan

---

menettelystä tarkemmin Frände, 2003a, s. 448–450. Tuomioistuimella on valta disponoida siviilioikeudellisten vaateiden käsittelystä rikosasian yhteydessä. ROL 3:2.1:n mukaan se voi määrätä, että yksityisoikeudellinen vaatimus, joka on erikseen vireillä samassa tuomioistuimessa kuin syyte, jossa tarkoitetusta rikoksesta vaatimus johtuu, on käsiteltävä yhdessä syyteasian kanssa. Yhdistämisoikeus on voimassa myös eri tuomioistuinten välillä (ROL 3:2.2). Riitajuttu voidaan myös erottaa syyteasiasta erikseen käsiteltäväksi, mikäli riitajutun laajuus uhkaa kohtuuttomasti viivästyttää rikosjutun ratkaisua (ROL 3:3). Ks. HE 82/1995 vp, s. 54.

[102] ROL muutoksella (243/2006) on tehty mahdolliseksi tietyissä tapauksissa aloittaa pääkäsittely myös asianosaisten jäätyä pois istunnosta. ROL 6:3:2:n mukaan jos vastaaja ei ole noudattanut hänelle annettua määräystä saapua henkilökohtaisesti sakon uhalla tuomioistuimeen ja on aihetta olettaa, että vaikka käsittely näin joudutaan lykkäämään, asiassa ei tarvitse toimittaa uutta pääkäsittelyä eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle. ROL 6:3a:1:n mukaan vastaajan poissa ollessa voidaan kuulla todistajaa tai asiantuntijaa tai toista vastaajaa, mikäli vastaajalle on haasteessa ilmoitettu, että todistelua voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta. Tuomioistuimen on kuitenkin harkittava, olisiko vastaajalle tällaisessa tilanteessa määrättävä ROL 2 luvun mukainen puolustaja valvomaan hänen etujaan ja käyttämään hänen kyselyoikeuttaan. Ks. HE 271/2004 vp, s. 52–54. Ks. myös Tapanila, 2004, s. 81–86, jonka mukaan tällaisessa menettelyssä tulisi ottaa vastaan vain vähäpätöistä todistelua. Ainakaan lain esitöiden mukaan lainkohtaa ei ole näin rajattu.

istuntoon (ns. ennakkonouto) tai saman pykälän 1 mom:n mukaan siihen istuntoon, josta hän on jäänyt pois (ns. pikanouto tai puhelinnouto).[103]

Jos syytetyn avustaja jää saapumatta pääkäsittelyyn, se on peruutettava ja määrättävä asialle uusi käsittelypäivä, ellei avustajaa saada heti paikalle tai vastaajalle saada käsittelyyn uutta avustajaa. Pääkäsittely on peruutettava myös, milloin ilman avustajaa oleva syytetty vasta pääkäsittelyn alussa pyytää avustajan määräämistä itselleen tai tilaisuutta avustajan hankkimiseen, tai kun tuomioistuin muutoin havaitsee syytetyn olevan avustajan tarpeessa.[104]

Pääkäsittelyn lykkääminen on pääsääntöisesti kiellettyä. Lykkäämiselle on ROL 6:10.1:ssa säädetty kolme hyväksyttävää perustetta[105]. Lykkäämisperusteita on tulkittava ahtaasti ja käsittelyä on lykättävä ainoastaan välttämättömissä tapauksissa[106]. Jos lykkäys kuitenkin on välttämätön, pääkäsittelyä on jatkettava niin pian kuin mahdollista. Lykkäyksen enimmäispituutta ei ole määritelty muiden kuin tiettyjen pakkokeinojen käytön kohteena olevien vastaajien ollessa kyseessä. ROL 6:10:2: n mukaan *[j]os vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä eikä lykkäys johdu vastaajan mielentilan tutkimisesta, käsittelyä on jatkettava viimeistään 14 päivän kuluessa käsittelyn lykkäämisestä tai siitä, kun lykkäämisen jälkeen on päätetty vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä.*

Jos pääkäsittely on ollut lykättynä yhden tai useamman kerran yhteensä yli 30 päivää, on toimitettava uusi pääkäsittely (ROL 6:11.1; 243/2006). Näin ei kuitenkaan tarvitse menetellä, mikäli uutta pääkäsittelyä voidaan asian laadun perusteella pitää erityisestä syystä tarpeettomana ja jos pääkäsittelyn yhtäjaksoisuuden voidaan käsittelyn lykkäämisestä ja keskeyttämisestä huolimatta katsoa toteutuvan. Uusi pääkäsittely on kuitenkin pidettävä aina, kun pääkäsittely on ollut lykättynä yhteensä yli 60 päivää (ROL 6:11.2; 243/2006).[107] Mielentilalausunnon hankkimista varten pääkäsittely voi olla lykättynä myös tätä pidemmän ajan. Myös suullisten loppulausuntojen antamista varten voidaan vaikeissa ja

---

[103] Ks. näistä myös Karvonen, 2003, s. 163–172.

[104] Jokela, 2004, s. 66. Jokelan mukaan avustajan määrääminen tulisi ottaa huomioon jo valmistelevana toimenpiteenä.

[105] Lykkäys on sallittua 1) kun tuomioistuin on aloittanut pääkäsittelyn esteen olemassaolosta huolimatta olettaen, ettei käsittelyä sen vuoksi tarvitse lykätä; 2) kun tuomioistuimen tietoon on tullut uusi tärkeä todiste, joka voidaan ottaa vastaan vasta myöhemmin; tai 3) lykkäys on ennalta arvaamattoman seikan johdosta tai muusta tärkeästä syystä välttämätöntä.

[106] HE 82/1995 vp, s. 92.

[107] Aikoja laskettaessa ei oteta huomioon sitä aikaa, jonka pääkäsittely on ollut keskeytyneenä, ks. HE 82/1995 vp, s. 93–94. Jokelan mukaan mainitut aikarajat ovat tarpeettoman jyrkkiä ja uuden pääkäsittelyn toimittamisen tarpeellisuus tulisi jättää tuomioistuimen harkintaan. Ks. Jokela, 2004, s. 99.

monimutkaisissa asioissa on keskeyttää pääkäsittely enintään kolmeksi arkipäiväksi (ROL 6:9.3).

Ennen vuoden 1997 rikosprosessiuudistusta lykkääminen oli hyvin tavallista, mikä näkyy myös monissa EIT:n antamissa Suomea koskevissa tuomioissa.

Ruoho-tapauksessa[108] valittajaa kuulusteltiin maaliskuussa 1993 epäiltynä velallisen epärehellisyydestä. Hänelle esitettiin joulukuussa 1993 syyte avunannosta velallisen epärehellisyyteen. Juttua käsiteltiin käräjäoikeudessa yhteensä 26 istunnossa lykäten sitä useita kertoja muun muassa toisen oikeudenkäynnin lopputuloksen odottamisen vuoksi. Kesäkuussa 2000 käräjäoikeus katsoi syytteen selvitetyksi ja määräsi valittajalle 8 kuukauden ehdollisen vankeusrangaistuksen. Lisäksi hänet velvoitettiin maksamaan korvauksia. Hovioikeus hylkäsi hänen valituksensa marraskuussa 2001. Korkein oikeus epäsi valitusluvan kesäkuussa 2002.

EIT totesi, että riidatonta oli, että oikeudenkäynti oli alkanut maaliskuussa 1993, jolloin valittajaa oli ensimmäisen kerran kuulusteltu epäiltynä, ja päättynyt kesäkuussa 2002, kun korkein oikeus oli evännyt valitusluvan. Vaikka juttu oli ollut vaikea, se ei EIT:n mielestä itsessään oikeuttanut oikeudenkäynnin koko kestoa. EIT pani merkille, että oikeudenkäynti käräjäoikeudessa oli kestänyt noin 6,5 vuotta. Oikeudenkäynnin alettua muun muassa syyttäjä oli pyytänyt lykkäystä 8 kertaa, mitä EIT piti huomiota herättävänä. Myös lääninverovirasto, joka oli yksi asianomistajista, oli pyytänyt kolmea lykkäystä. Kaikilla kerroilla juttua oli lykätty 1–4 kuukaudella, mikä oli vaikuttanut merkittävästi oikeudenkäynnin kokonaiskestoon. EIT katsoi, että jutun käsittelyyn käräjäoikeudessa kulunut aika oli poikkeuksellisen pitkä, vaikka siihen ei sisältynytkään mitään pitkiä passiivisia jaksoja. Niin ollen ja vaikka lykkäyksiin käräjäoikeudessa ja käsittelyyn ylemmissä oikeuksissa kulunut aika ei ollut erikseen tarkasteltuina kohtuuttoman pitkä, oikeudenkäynnin yli 9 vuoden kokonaiskesto rikkoi kohtuullisen ajan vaatimusta. EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu ja myönsi valittajalle aineettoman vahingon korvauksena 5 000 euroa.

Tapauksessa Lehtonen[109] valittajasta tehtiin kesäkuussa 1992 ilmoitus poliisille, kun hänen epäiltiin antaneen pankkilainoja ilman riittäviä takuita seurauksin, että pankki joutui konkurssiin 1990-luvun alussa. Poliisi aloitti esitutkinnan heinäkuussa. Valittajan kotona elokuussa toimitetussa etsinnässä takavarikoitiin hänen varojaan. Tuolloin valittaja sai tietää, että häntä epäiltiin törkeästä petoksesta. Kaikkiaan laadittiin 14 tutkintapöytäkirjaa. Tutkinta päättyi joulukuussa 1994, mutta sitä jatkettiin huhti–toukokuussa 1996. Käräjäoikeudessa oli vastaajina 33 henkilöä. Oikeudenkäynti alkoi maaliskuussa 1995 ja se kesti kaikkiaan noin 5 vuotta. Juttua käsiteltiin kaikkiaan 68 päivänä. Maaliskuussa 2000 annettu tuomio käsitti lähes 900 sivua. Valittaja tuomittiin neljästä törkeästä petoksesta 1 vuoden 10 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja sakkoon. Tuomiollaan maaliskuussa 2002 hovioikeus lisäsi

[108] Ruoho v. Finland (13.12.2005).
[109] Lehtonen v. Finland (13.6.2006).

petosten lukumäärän viideksi ja korotti rangaistuksen 4,5 vuodeksi ehdotonta vankeutta. Hovioikeus viittasi oikeudenkäynnin kohtuullista kestoa koskevaan EIS 6 artiklan vaatimukseen ja päätti käsitellä jutun itse palauttamatta sitä käräjäoikeuteen. Lisäksi hovioikeus otti oikeudenkäynnin pitkän keston huomioon kaikkien vastaajien kohdalta rangaistusta lieventävänä seikkana. Korkein oikeus epäsi valitusluvan lokakuussa 2002. Ylimääräinen muutoksenhaku hylättiin helmikuussa 2003.

EIT totesi, että EIS 6 artiklan kannalta tarkasteltava aika alkoi elokuusta 1992, jolloin poliisi oli toimittanut kotietsinnän ja takavarikoinut valittajan varoja. Aika päättyi lokakuuhun 2002, jolloin korkein oikeus oli evännyt valitusluvan. EIT:n mielestä juttu oli ollut jossakin määrin vaikea, kun se oli koskenut taloudellista rikollisuutta. Tutkintaa oli ollut tehtävä myös ulkomailla. Tutkinta-aineisto käsitti noin 5 000 sivua. Syytteitä oli yli 50 käsittäen 160 syytekohtaa ja syytettyjä oli ollut 33. Esitutkinta oli kestänyt noin 3 vuotta ja käräjäoikeuskäsittely 5 vuotta. Juttuun oli kulunut hovioikeudessa noin 1 vuosi 8 kuukautta ja korkeimmassa oikeudessa noin puoli vuotta. Niin ollen enin osa kokonaisajasta oli kulunut esitutkintaan ja käräjäoikeuskäsittelyyn. EIT:n mielestä valittaja ei ollut tuossa vaiheessa itse viivyttänyt käsittelyä oikeudelle tekemillään lausumilla tai sillä, että hän ilmeisesti oli hyväksynyt käräjäoikeuden esittämän käsittelyaikataulun. Vaikka istuntopäiviä oli ollut 68, niiden jakautuessa viiden vuoden ajalle se ei osoittanut tuomioistuimen toiminnan jatkuvuutta. Niin ollen jutun vaikeus ei oikeuttanut käsittelyyn kulunutta kokonaisaikaa. Kohtuullinen aika oli ylitetty ja EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu. EIT totesi edelleen, että rangaistuksen lieventämistä, sellaisena kuin hovioikeus oli sen tehnyt, ei voitu pitää tehokkaana oikeussuojakeinona EIS 13 artiklan kannalta, koska lievennyt ei ollut, kuten EIT oli todennut, selkeästi havaittavissa. Niin ollen myös EIS 13 artiklaa oli rikottu. EIT määräsi valittajalle maksettavaksi korvausta aineettomasta vahingosta 5 000 euroa.

Fryckman-tapauksessa[110] veroviranomainen teki joulukuussa 1992 valittajasta ja muista rikosilmoituksen epäillen heitä velallisen epärehellisyydestä ja avunannosta sellaiseen rikokseen kahden yhtiön liiketoimissa, jotka koskivat toisen yhtiön tytäryhtiöiden SP:n ja CP:n osakkeiden kauppaa. Kauppasopimus purettiin riita-asiassa. Poliisi kuulusteli valittajaa rikoksesta epäiltynä maaliskuussa 1993. CP:n ja SP:n konkurssipesien edustaja vaati toukokuussa 1993 syytteiden nostamista. Syytteet esitettiin valittajalle marraskuussa 1993. Käräjäoikeudessa häntä ja kahta muuta syytettiin joulukuussa 1993 kahdesta velallisen epärehellisyydestä. Yhtä vastaajaa syytettiin avunannosta. Juttua käsiteltiin kaikkiaan 26 istunnossa. Syyttäjä pyysi eri kerroilla lykkäystä. Lykkäyspyyntöjä esitettiin myös valittajan taholta. Kesäkuussa 1997 käräjäoikeus lykkäsi juttua odottaakseen mainittuja yhtiöitä koskeneen ja lääninoikeudessa vireillä olleen veroriidan lopputulosta. Käräjäoikeudessa pidettiin vielä 5 istuntoa maaliskuuhun 1999 mennessä, jolloin lääninoikeus antoi päätöksen. Tällä välin käräjäoikeuden puheenjohtaja oli kuollut ja hänen tilalleen oli tullut toinen tuomari. Maaliskuussa 1999 juttua lykättiin 2 kuukaudella valittajan

[110] Fryckman v. Finland (10.10.2006).

pyynnöstä. Kesä- ja marraskuussa 1999 juttua lykättiin jälleen veroriidan vuoksi sen oltua nyt vireillä korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Sille tehdyt yhtiöiden valitukset hylättiin joulukuussa 1999. Nämä päätökset olivat esillä käräjäoikeuden istunnossa helmikuussa 2000, jolloin juttua lykättiin päätöksen antamista varten kesäkuulle 2000. Tuolloin käräjäoikeus tuomitsi valittajan velallisen epärehellisyydestä 1,5 vuodeksi vankeuteen. Lisäksi hänet velvoitettiin yhdessä muiden kanssa maksamaan korvauksia. Hän valitti tuomiosta ja sai pyynnöstään 2 kuukauden pidennyksen valitusaikaan. Juttu tuli vireille hovioikeudessa syyskuussa 2000. Pidettyään suullisen käsittelyn, jossa kuultiin 4 todistajaa, hovioikeus marraskuussa 2001 hylkäsi valituksen ja pysytti käräjäoikeuden tuomion. Korkein oikeus epäsi valitusluvan kesäkuussa 2002. Valittaja haki myös tuomionpurkua, mikä hakemus hylättiin tammikuussa 2006.

EIT totesi, että tarkasteltava aika alkoi maaliskuussa 1993 tapahtuneesta kuulustelusta. Oikeudenkäynti oli päättynyt kesäkuussa 2002, jolloin korkein oikeus epäsi valitusluvan. Siten tarkasteltavana oli yli 9 vuoden 3 kuukauden aika.

EIT katsoi, että juttu oli ollut vaikea. Se oli koskenut taloudellisia rikoksia ja siinä oli ollut 3 syytettyä ja 3 asianomistajaa. Asiakirjat olivat käsittäneet noin 2 000 sivua näyttöä. Juttua olivat viivyttäneet myös rinnakkaiset menettelyt kuten veroriidan käsittely. Ei kuitenkaan voitu sanoa, että vaikeus oli itsessään oikeuttanut menettelyn koko keston. Ottaen huomioon syytteiden vakavuuden ja korvausvaatimukset EIT katsoi myös, että jutulla oli ollut tärkeä merkitys valittajalle. EIT:n mielestä asian käsittely oli kestänyt todella pitkään. Juttuun hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa kulunut aika ei sellaisenaan vaikuttanut kohtuuttoman pitkältä. Sen sijaan tilanne oli toinen käräjäoikeuskäsittelyn kohdalta. Juttu oli viipynyt siellä 6,5 vuotta.

EIT totesi, että syyttäjä oli oikeudenkäynnin alussa pyytänyt lykkäystä 8 kerralla ja lääninverovirasto 3 kerralla. Tällöin lykkäykset olivat kulloinkin kestäneet 1–4 kuukautta, mikä oli vaikuttanut käsittelyn kokonaiskestoon. EIT pani edelleen merkille, että vaikka käräjäoikeus oli lykännyt juttua odottaakseen päätöstä veroriidassa, se oli kuitenkin jatkanut istuntojen pitämistä. EIT katsoi, etteivät tuosta syystä johtuneet lykkäykset selittäneet itsessään käsittelyn kokonaiskestoa käräjäoikeudessa. Valittaja oli pyytänyt lykkäystä useammin kuin muut vastaajat. Hänen viakseen ei kuitenkaan voitu lukea sitä seikkaa, että hän oli pyytänyt lykkäystä valmistellakseen puolustustaan. EIT katsoi, ettei valittaja ollut toimillaan olennaisesti pitkittänyt oikeudenkäyntiä. EIT:n mielestä juttuun käräjäoikeudessa kulunut aika oli poikkeuksellisen pitkä siitäkin huolimatta, että toimenpiteisiin oli ryhdytty ilman pitkiä väliaikoja. Niin ollen ja vaikka lykkäykset eivät erikseen tarkasteltuina ehkä vaikuttaneetkaan kohtuuttoman pitkiltä, EIT katsoi, että kohtuullisen ajan vaatimusta ei ollut noudatettu ja että EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu. EIT määräsi valittajalle maksettavaksi korvausta aineettomasta vahingosta 5 000 euroa.

Tapauksessa Virolainen[111] EIT ei sen sijaan todennut rikkomusta, vaikka herjausta koskevan rikosjutun käsittely oli kestänyt yhteensä 5 vuotta 9 kuukaut-

[111] Valitus 29172/02, Virolainen v. Finland (dec. 7.2.2006).

ta, koska asianosaiset olivat yksissä tuumin päättäneet odottaa erään toisen oikeudenkäynnin ratkaisua ja tämä oli ainoa jutun käsittelyä pitkittänyt seikka. EIT jätti valituksen tutkimatta ilmeisen perusteettomana.

Myöskään tapauksessa Paulow[112] EIT ei pitänyt verorikosta koskeneeseen oikeudenkäyntiin kulunutta yli neljän vuoden aikaa kohtuuttomana, koska viranomaisten syyksi ei voitu lukea moitittavaa toimimattomuutta tuona aikana. Käsittely oli pitkittynyt sen vuoksi, että asiassa oli odotettu muiden tuomioistuinten verotarkastusta koskevia ratkaisuja, millä oli merkitystä rikosasian ratkaisulle. Valittaja oli myös omalla toiminnallaan myötävaikuttanut käsittelyn pitkittymiseen. EIT jätti valituksen ilmeisen perusteettomana tutkimatta.

Pääkäsittelyn päätyttyä tuomioistuimen on annettava asiassa pääasiaratkaisu eli tuomio, joka on rikosasiassa joko syylliseksi tuomitseva tai vapauttava.[113] Mahdollista on antaa myös tuomio, joka koskee vain osaa yhdessä käsiteltävistä syytteistä, vaikka muiden syytteiden käsittely vielä jatkuu. Näin ollen osatuomio purkaa syytteitä koskevan kumulaation.[114] Oikeudenkäynti voi päättyä myös jutun raukeamiseen ilman tuomion tai päätöksen antamista, jolloin jutun vireilläolo päättyy välittömästi. Kun tuomio annetaan, vireilläolo päättyy vasta tuomion saavuttaessa lainvoiman, eli kun muutoksenhaku säännönmukaisin muutoksenhakukeinoin ei ole enää mahdollista.[115]

Tuomion antamista edeltää tuomioistuimen jäsenten neuvottelu tai yhden tuomarin kokoonpanossa hänen päätösharkintansa. ROL 11:7.1:n (769/2002) mukaan päätösneuvottelu on pidettävä heti pääkäsittelyn päätyttyä tai viimeistään seuraavana arkipäivänä.[116] Päätösneuvottelun päätyttyä asiassa on julistettava tuomio. Lähtökohtana on, että tuomio julistetaan suullisesti käsittelyn päätyttyä. Tällöin ilmoitetaan yleensä tuomion perustelut ja tuomiolauselma.

Laajassa tai vaikeassa asiassa tuomiota ei aina ole mahdollista julistaa heti käsittelyn päätyttyä päätösneuvottelun tai tuomion laatimisen tarvitseman ajan vuoksi. Tällöin käräjäoikeus voi ROL 11:7.2:n mukaan antaa tuomion kirjallisena tuomioistuimen kansliassa 14 päivän kuluessa pääkäsittelyn laatimispäivästä. Jos tuomiota ei voida erityisestä syystä antaa sanotussa määräajassa, se on annettava niin pian kuin mahdollista.[117]

---

[112] Valitus 53434/99, Paulow v. Finland (dec. 14.2.2006).
[113] Ks. tuomion sisällöstä tarkemmin Jokela, 2004, s. 374–385, 389–395.
[114] Ks. osatuomiosta rikosprosessissa Lappalainen, 2003b, s. 581–582; Jokela, 2004, s. 397–399.
[115] Ks. Lappalainen, 2003b, s. 571–573.
[116] Päätösneuvottelussa mahdollisesti tarvittavia äänestyksiä säätelee ROL 10 luku. Ks. äänestysmenettelystä myös Lappalainen, 2003b, s. 588–590.
[117] Ks. edellä jo mainittu apulaisoikeuskanslerin päätös Dnro 26/31/05 (7.12.2006), jossa AOK on määrännyt syytteen nostettavaksi käräjätuomaria vastaan tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta, kun tämä oli viivytellyt tuomioiden antamisessa sekä julistettujen ratkaisujen saattamisessa kirjalliseen muotoon; virkavelvollisuuden rikkomisesta, kun tämä oli antanut (erisisältöi-

6 SUMMAARISET RIKOSPROSESSIMUODOT

Täystutkintaisen rikosprosessin vaihtoehtona on kaksi tuomioistuimen ulkopuolella tapahtuvaa summaarista eli suppeatutkintaista rikosprosessilajia: rangaistusmääräysmenettely sekä rikesakkomenettely. Niissä asia ei etene lainkaan varsinaiseen oikeudenkäyntivaiheeseen, vaan päättyy ennen tätä.[118] Menettelyjä voidaan käyttää vain vähäisiin asioihin, mutta niiden avulla saavutettu ajan ja kustannusten säästö on kokonaisuutena merkittävä. Lukumääräisesti mitaten rangaistusmääräysmenettely on eniten käytetty prosessilaji. Lokakuussa 2006 on tullut voimaan myös ROL:n muutos (243/2006), jonka uusi 5a luku sisältää säännökset summaarisesta, kirjallisesta prosessista, jossa voidaan vastaajan suostumuksella ratkaista tiettyjä tunnustettuja tekoja koskevia rikossyytteitä. Summaarinen rikosprosessi on luonteeltaan suppeatutkintainen, tuomioistuimessa käytävä prosessi.

6.1 Rangaistusmääräysmenettely

Rangaistusmääräysmenettelyä sääntelee laki rangaistusmääräysmenettelystä (692/1993; RML). Lain 1 §:n mukaan menettelyssä voidaan määrätä sakkorangaistus ja enintään 1 000 euron suuruinen menettämisseuraamus rikkomuksesta, josta tapaukseen sovellettavassa rangaistussäännöksessä ei ole esillä olevien asianhaarain varalta säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta, sekä laillisesti vahvistetun uhkasakkokiellon rikkomisesta. Rangaistus voidaan määrätä RML:n mukaan silloinkin, kun rikkomuksesta saattaa seurata myös muu kuin edellä mainittu seuraamus, jos rikkomuksen tehnyttä ei vaadita tuomittavaksi siihen (614/2003).

Rangaistusmääräysmenettely alkaa useimmiten, kun poliisi havaitsee rikoksen (esimerkiksi ylinopeuden) valvontatehtävää suorittaessaan. Poliisimies tutkii asian (ns. suppea esitutkinta) ja antaa rikoksesta epäillylle rangaistusvaatimuksen. Yleensä tiedoksianto tapahtuu heti samassa tilaisuudessa tai ainakin mah-

---

sen) kansliapäätöksen jo aiemmin julistamansa lainvoimaisen päätöksen lisäksi sekä virka-aseman väärinkäytöstä, kun tämä oli saattanut suullisesti julistamansa päätöksen lopputulokseltaan olennaisesti erilaiseen kirjalliseen muotoon.

[118] Ongelmallista menettelyissä on, että niistä puuttuvat prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden takeina olevat prosessiperiaatteet, kuten kontradiktorisuus, suullisuus ja välittömyys, jotka legitimoivat menettelyn ja sen lopputuloksen. Tämän vuoksi menettely sopii vain hyvin selvien ja tarkoin rajattujen tapausten käsittelyyn. Jääskeläinen, 1997, 162–163. Ks. myös HE 271/1994 vp, s. 15–16. Käytännössä erityisesti rikesakkomenettelyn käyttöala on viime vuosina laajentunut. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea huomauttaa, että jos ratkaisuvaltaa edelleen siirretään pois tuomioistuimista poliisille ja syyttäjälle, on samalla rikesakko- ja rangaistusmääräysmenettelyiden oikeusturvatakeita vahvistettava. Ks. KM 2003:3, s. 121–125.

dollisimman pian esitutkinnan jälkeen. Rangaistusvaatimus toimitetaan syyttäjälle, joka tutkii jutun asiakirja-aineiston perusteella ja antaa rangaistusmääräyksen, mikäli hän katsoo, että rikoksesta on esitetty riittävä selvitys.[119] Rangaistusmääräysmenettelyyn tarvitaan suostumus asianomistajalta, mikäli sellainen asiassa on (RML 2 §).

Rangaistusvaatimukseen ei saa hakea muutosta valittamalla (RML 17 §). Rangaistusvaatimuksen saaneella on mahdollisuus tiedoksisaamisesta lukien viikko aikaa vastustaa sitä toimittamalla ilmoitus syyttäjälle. Syyttäjä saattaa tällöin vastustetun rangaistusvaatimuksen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Asia siirtyy normaaliin syyteharkintaan ja sitä kautta säännönmukaiseen rikosprosessiin.[120]

6.2 Rikesakkomenettely

Rikesakko on toinen tuomioistuimen ulkopuolinen summaarisen rikosprosessin laji. Siitä säädetään rikesakkomenettelystä annetussa laissa (66/1983; RikeSML). Rikesakkomenettelyssä käsitellään lähinnä tieliikennerikosasioita sekä järjestysrikkomusasioita. Tuomiovalta on poliisimiehellä, joka tavallisesti antaa rikesakkomääräyksen välittömästi havaittuaan menettelyn piiriin kuuluvan rikkomuksen. Yleensä menettelyssä on vain yksi asianosainen, rikkomuksesta epäilty. Rikesakkomääräys annetaan tavallisesti tiedoksi heti ja se on maksettava kahden viikon kuluessa tiedoksisaannista (RikeSML 2:8–9). Rikesakko raukeaa, ellei sitä koskevaa määräystä ole annettu tiedoksi vuoden kuluessa rikkomuspäivästä (RikeSML 2:10; 59/2006).

Poliisipäällikkö valvoo rikesakkomääräyksiä ja hän voi poistaa aiheettoman määräyksen (RikeSML 2:11). Jos rikesakko on määrätty rikkomuksesta, josta se ei ole riittävä seuraamus, poliisipäällikön on ilmoitettava asiasta viralliselle syyttäjälle, joka päättää jatkotoimenpiteistä eli käytännössä suorittaa syyteharkinnan. Syyttäjä voi myös antaa rangaistusvaatimuksen.

Rikesakkomääräykseen ei voi hakea muutosta varsinaisin muutoksenhakukeinoin. Vastaajalla on kuitenkin vastustaessaan rikesakkoa oikeus saattaa asia käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Sitä varten hänen tulee ilmoittaa asia viikon kuluessa rikesakkomääräyksen tiedoksisaamisesta sen paikkakunnan alioikeuden kansliaan, jossa rikkomus on tehty (RikeSML 2:12). Tuomioistuimen on ilmoi-

---

[119] Rautio, 2003a, s. 1054, huomauttaa, että rangaistusvaatimus on pohjimmiltaan vain syyttäjälle tehty ratkaisuehdotus. Syyttäjä voi näin ollen myös peruuttaa rangaistusvaatimuksen ja siirtää asian normaaliin syyteharkintaan. Yleensä tällöin syyttäjä pyytää poliisilta myös lisätutkintaa. Rangaistusmääräysmenettelyssä edellytetään näyttö- ja oikeuskysymyksiltä tiettyä selvyyden astetta, jotta syyttömyysolettama voidaan kumota ja rangaistus määrätä syyttäjän päätöksenteossa. Ks. tästä Jääskeläinen, 1997, 225–260.

[120] Myös esitutkinta on suoritettava tarpeen vaatiessa, ks. AOK:n ratkaisu 10.5.1990, Dnro 883/1/89. Rangaistusmääräysmenettelystä tarkemmin Rautio, 2003a, s. 1049–1059.

tettava vastustamisesta syyttäjälle (RikeSML 2:13.2), jolloin syyttäjän on ryhdyttävä kaikkiin niihin toimiin, joihin normaali rikosasiain oikeudenkäynti antaa aihetta. Rikesakko-oikeudenkäynnissä tuomioistuin joko tuomitsee rikesakkomääräyksen mukaisen tai sitä lievemmän rikesakon tai poistaa sen.[121]

6.3 Summaarinen rikosprosessi

Lokakuussa 2006 voimaan tulleen ROL:n muutoksen (243/2006) eräänä tarkoituksena on rikosprosessimenettelyn tehostaminen.[122] Uuden 5a luvun myötä rikosasioissa on otettu käyttöön summaarinen, kirjallinen prosessi, jossa voidaan vastaajan suostumuksella ratkaista tunnustettuja tekoja koskevia rikossyytteitä, joista yhdestäkään ei ole syytteessä tarkoitettujen olosuhteiden vallitessa säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai kaksi vuotta vankeutta. Menettely edellyttää (ROL 5a:1) vastaajalta lisäksi täysi-ikäisyyttä tekohetkellä sekä kirjallista luopumista suullisesta käsittelystä ja suostumusta asian ratkaisemiseen kirjallisesti.[123] Asianomistajan on myös tullut suostua menettelyyn. Lisäksi pääkäsittelyn on asian selvitettyyn tilaan nähden oltava kokonaisuutena arvioiden tarpeetonta. Menettelyä ei voida soveltaa asianomistajan yksin ajamaan rikosjuttuun (ROL 5a:9).

Menettelyssä vastaajaa kehotetaan haastehakemuksen tiedoksiannon yhteydessä ilmoittamaan, tunnustaako hän syytteessä kuvatun teon,[124] mikäli edellytykset asian käsittelemiselle kirjallisessa menettelyssä täyttyvät. Samalla vastaajaa kehotetaan vastaamaan kirjallisesti häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin (ROL 5a:2). Kirjallista lausumaa voidaan pyytää myös muulta asianosaiselta (ROL 5a:3). Lisäksi käräjäoikeus voi sallia asianosaiselle suullisen lausuman antamisen KäO:n kansliassa tai istuntopaikalla.[125] Asianosaisen suullinen vastaus tai lausuma pöytäkirjataan ja annetaan tiedoksi niille asianosaisille, joita se koskee (ROL 5a:4). Käräjäoikeuden on kirjallisesti ennalta ilmoitettava asianosaisille ratkaisun antamispäivä (ROL 5a:8).

---

[121] Ks. rikesakkomenettelystä tarkemmin Rautio, 2003a, s. 1059–1069.

[122] HE 271/2004 vp, s. 1, 22. Esitys perustuu rikosprosessiuudistuksen tarkistamistyöryhmän selvitykseen, ks. OMTR 2003:11.

[123] Suostumus voidaan myös peruuttaa missä tahansa vaiheessa ennen asian ratkaisemista. Tällöin asia siirtyy normaaliin pääkäsittelyyn. HE 271/2004 vp, s. 46.

[124] Esitutkinnassa tehty tunnustus ei riitä, vaan tunnustuksen on tapahduttava syytteen nostamisen jälkeen, jotta syyte on kaikkinensa vastaajan tiedossa. Esitutkinnassa kuitenkin selvitetään epäillyn kanta menettelyn käyttämiseen. Ks. HE 271/2004 vp, s. 23. Ks. tunnustuksesta tarkemmin Halijoki, DL 2004, s. 791 ss.

[125] Tässä vaiheessa käräjäoikeus voi vielä uudelleen harkita suullisen pääkäsittelyn tarvetta. HE 271/2004 vp, s. 48–49.

7 MUUTOKSENHAKU

7.1 Valitus käräjäoikeudesta hovioikeuteen

7.1.1 Yleistä

Alioikeuden annettua asiassa tuomion on asianosaisilla mahdollisuus hakea siihen muutosta hovioikeudessa. Muutoksenhaku on mahdollista niin oikeus- kuin näyttökysymystenkin suhteen.[126] Muutoksenhakujärjestelmä on ollut usein mittavien uudistusten kohteena. Muun muassa 1970-luvun lopulla muutoksenhakukeinoja ja -menettelyitä yhtenäistettiin ja yksinkertaistettiin puuttumatta kuitenkaan muutoksenhaun yleisiin periaatteisiin. Uudistuksen tavoitteena oli erityisesti parantaa asianosaisten oikeusturvaedellytyksiä. Hovioikeuksien lukumäärä nostettiin kuuteen ja korkein oikeus muutettiin ennakkopäätöstuomioistuimeksi.[127]

Hovioikeusmenettely on pääasiassa kirjallinen, esittelymenettelyllä tapahtuva käsittely. Menettely uudistettiin kokonaisuudessaan vuonna 1998 (OK 12 luku, 165/1998), kun riita- ja rikosasiain alioikeusmenettelyjen uudistukset olivat tulleet voimaan.[128] Tavoitteena oli muun muassa suullisten käsittelyjen lisääminen hovioikeuksissa[129] niin, että hovioikeusmenettely sopisi paremmin suulliseen, välittömään ja keskitettyyn käräjäoikeusmenettelyyn ja täyttäisi samalla paremmin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6(1) artiklan oikeudenkäynnille asettamat vaatimukset.[130]

---

[126] Ks. valitusoikeuden kohteesta tarkemmin Niemi-Kiesiläinen, 2003a, s. 915–917.

[127] Ks. uudistuksesta esim. Lager, DL 1979, s. 4 ss.

[128] Hovioikeusprosessin uudistamista valmisteltiin oikeusministeriön 15.11.1989 asettamassa toimikunnassa, joka antoi loppumietintönsä 20.5.1992, KM 1992:20. Toimikunta ehdotti mm. valituslupajärjestelmän käyttöönottoa hovioikeuksissa. Ehdotus ei kuitenkaan yltänyt lakiin saakka, vaan se poistettiin eduskuntakäsittelyn aikana. Ks. LaVM 19/1997 vp, s. 3. Muutoksenhakulupajärjestelmää ovat kannattaneet mm. Laukkanen – Liljenfeldt, DL 1999, s. 661 ss, jotka kuitenkin huomauttavat, että kansainvälisten velvoitteiden vuoksi ainakin rikosasioissa hovioikeuksilla tulisi olla oikeus kontrolloida sekä asia- että oikeuskysymyksen oikeellisuus. Ks. muutoksenhakulupaehdotuksen arvioinnista myös Virolainen, DL 1993, s. 272–281. Uudet hovioikeuslait annettiin 6.3.1998 (L OK:n muuttamisesta 165/1998 ja L hovioikeusL:n muuttamisesta 169/1998) ja ne tulivat voimaan 1.5.1998.

[129] Ennen lainmuutosta suullinen käsittely oli hovioikeudessa tarvittaessa mahdollinen OK 26:7:n (661/78) mukaan, mutta käytännössä hovioikeudet olivat haluttomia niiden toimittamiseen. Suullinen käsittely toimitettiin yleensä vain, kun alioikeuden päätöstä ei saanut muuttaa syytetyn vahingoksi ilman suullista käsittelyä (OK 26:8, ns. pakkosuullinen). Ks. Ståhlberg, 1982, s. 246 ss. sekä Virolainen, DL 1993, s. 264–267.

[130] Ks. HE 33/1997 vp, s. 25–27 ja LaVM 19/1997 vp, s. 3. Ks. uudesta suullisesta käsittelystä hovioikeudessa Jokela, DL 1998, s. 412 ss. Muutoksenhaku-uudistus lisäsi merkittävästi myös syyttäjien työtaakkaa, ks. tästä Kuusimäki, DL 1998, s. 421 ss.

Hovioikeusmenettelyä on uudistettu myös vuonna 2003 (381/2003) pyrkimyksenä keventää ja tehostaa menettelyä muuttamatta kuitenkaan hovioikeusmenettelyn keskeisiä periaatteita. Valitukset on uudistuksen myötä tarkoitus käsitellä siinä laajuudessa kuin oikeussuojan tarve edellyttää ja näin estää hovioikeuksien ruuhkautuminen. Jo alkuvaiheessa pyritään karsimaan selvästi perusteettomat valitukset ns. seulontamenettelyn avulla. Merkittävä uudistus on myös ns. vastavalitusmenettelyn käyttöönotto.[131]

7.1.2 Menettely hovioikeudessa

Käräjäoikeuden päätökseen tyytymättömällä asianosaisella on seitsemän päivää aikaa ilmoittaa tyytymättömyytensä asian ratkaisseelle käräjäoikeudelle joko suullisesti tai kirjallisesti (OK 25:5)[132]. Määräaika valituksen tekemistä varten on 30 päivää siitä päivästä, jona käräjäoikeuden ratkaisu julistettiin tai annettiin (OK 25:12).[133] Valituskirjelmä on toimitettava käräjäoikeuden kansliaan. Käräjäoikeus voi pidentää valitusaikaa (OK 25:13). Valittajan vastapuoli voi nykyisen menettelyn mukaan tyytymättömyyttä ilmoittamatta osaltaan valittaa nk. vastavalituksella käräjäoikeuden tuomiosta. Määräaika tälle on kaksi viikkoa valittajalle asetetun valitusmääräajan päättymisestä (OK 25:14a).[134]

Käräjäoikeus siirtää valituskirjelmän asiaan liittyvine asiakirjoineen hovioikeuteen, joka aloittaa valmistelun (OK 25:18). Asian valmistelusta hovioikeudessa vastaa yksi jäsen (OK 26:1b.1). Konkreettiset valmistelutoimet suorittaa kuitenkin esittelijä. Varsinainen valmistelu jakaantuu kolmeen osaan.[135]

Ensiksi hovioikeus tekee asiaa koskevan seulontaratkaisun, jossa päätetään, otetaanko asiaa lainkaan hovioikeuden täysimittaiseen käsittelyyn. Valitusten seulontamenettely on otettu käyttöön 1.10.2003 lukien (381/2003). Menettelyssä

Suomi oli EIS:een liittyessään tehnyt varauman koskien asianosaisen oikeutta suulliseen käsittelyyn muutoksenhakuasteissa. Uudistuksen myötä varauma voitiin peruuttaa hovioikeuksien ja KKO:n osalta, ks. asetukset 285/1998 ja 346/1999 sekä Pellonpää, 2005, s. 39–42.

131 Ks. hovioikeuksien kehittämisestä myös Virolainen – Pölönen, 2004, s. 514–518.

132 Valitus on tehtävä ”viimeistään seitsemäntenä päivänä”. Aika lasketaan määräaikalain (150/1930) 5 §:n mukaisesti. Ks. myös Havansi, 2004, s. 71–78.

133 Ks. tarkemmin Havansi, 2004, s. 78–83.

134 Vastavalitusmenettelyn tarkoituksena on, että vastapuolelle annetaan mahdollisuus esittää varsinaisen muutoksenhaun määräajan jälkeen omia vaatimuksiaan alioikeuden tuomion muuttamiseksi *reformatio in pejus* -kiellon estämättä. Ks. Jokela, 2004, s. 474–478. On kuitenkin esitetty, että syyttäjien tulisi olla pidättyväisiä vastamuutoksenhaun käytössä, jotta rikosasian vastaajat eivät kokisi vastavalitusmahdollisuutta painostuskeinoksi heille taatusta oikeussuojakeinosta luopumiselle, ks. Niemi-Kiesiläinen, 2003a, s. 921 sekä Havansi, 2004, s. 83–84. Ks. vastamuutoksenhausta myös Virolainen, 1977, s. 339–353 sekä Virolainen, 2004, s. 277 ss.

135 Tätä ennen, jos valitus on puutteellinen, valittajaa on kehotettu täydentämään valitustaan hovioikeuden määräämässä ajassa. Ellei valittaja ole näin tehnyt ja valitus on niin puutteellinen, ettei asiaa voida sen perusteella tutkia, asia jätetään sillensä.

hovioikeus lähinnä valituksen ja käräjäoikeuden ratkaisun perusteella päättää, otetaanko valitus enemmän tutkinnan kohteeksi. Tarkoitus on, että kokeneet tuomarit ottavat kantaa asian käsittelyn tarpeeseen nopeasti, mutta kuitenkin riittävästi asiaan perehtyen.[136]

OK 26:2.1:n mukaan valitus on mahdollista jättää enemmälti tutkittavaksi ottamatta, jos hovioikeus yksimielisesti toteaa olevan selvää, että
1) asiassa ei ole OK 26 luvun 15 §:n nojalla toimitettava pääkäsittelyä[137];
2) käräjäoikeuden ratkaisu tai siellä noudatettu menettely ei ole virheellinen[138];
3) asianosaisen oikeusturva asian laatu huomioon ottaen ei muustakaan syystä edellytä valituksen käsittelyn jatkamista[139].

Jos kaikki edellä mainitut kriteerit täyttyvät, valitusasian käsittely lopetetaan tähän vaiheeseen. Valitus voidaan OK 26:2.2:n mukaan seuloa vielä myöhemmässä vaiheessa (ns. jälkiseulonta). Seulonta voi koskea myös valituksen osaa. Seulontaratkaisuun voi hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta.

Jos asia läpäisee seulontavaiheen, päätetään seuraavaksi, käsitelläänkö se esittelystä vai pääkäsittelyssä.[140] Hovioikeuden tulee OK 26:14:n mukaan – samassa pykälässä säädettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta – pitää pääkäsittely, jos asianosainen on sitä pyytänyt. Samoin se on pidettävä, jos asian ratkaiseminen riippuu käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun tai käräjäoikeuden katselmusta toimittaessaan tekemien havaintojen uskottavuudesta taikka hovioikeu-

---

[136] Niemi-Kiesiläinen, 2003a, s. 929. Ks. seulonnan edellytyksistä myös Virolainen, DL 2003, s. 965–972.

[137] Kohta lisättiin lakiin eduskunnassa lakivaliokunnan ehdotuksesta, ks. LaVM 27/2002 vp, s. 7–8, 15–16. Tarkoitus oli täsmentää säännöstä ja vähentää sen harkinnanvaraisuutta sekä toisaalta vahvistaa ns. luottamusperiaatetta, jonka mukaan valitus voitaisiin seuloa silloin, kun ei ole syytä epäillä käräjäoikeuden näytön arviointia. Jokelan mukaan perustelut ovat ristiriidassa säännöksen sanamuodon kanssa, ks. Jokela, 2005, s. 35. Samoin Virolainen, DL 2003, s. 972.

[138] Valitus ei saa aiheuttaa miltään osin epäilyjä ratkaisun tai menettelyn oikeellisuudesta. Ellei KäO:n ratkaisun tai menettelyn oikeellisuuteen voida ottaa kantaa riittävällä varmuudella ilman täystutkintaa, valitusta ei saa seuloa. Jokela, 2005, s. 38–39. Tiedossani ei ole, onko seulonnassa pantu painoa alioikeuskäsittelyn pitkälle kestolle ja jätetty juttu tämän vuoksi seulomatta. On kuitenkin nähdäkseni ehdottoman tärkeää, että mikäli kysymys on (rikos)prosessin pitkästä kestosta, seulontakynnys on pidettävä korkealla. Hovioikeudessa voidaan vielä hyvittää asianosaiselle kohtuuttoman pitkästä menettelystä aiheutuneita haittoja esimerkiksi rangaistuksen lieventämisen muodossa, minkä vuoksi tällaisten juttujen poisseulomiseen tulee suhtautua äärimmäisellä varovaisuudella.

[139] Oikeusturva on arvioitava sen merkityksen kannalta, mikä asialla on hänelle. Esimerkiksi vakavimpien rikosasioiden voidaan katsoa yleensä edellyttävän täystutkintaa. Jokela, 2005, s. 39. Ks. myös KKO 2005:30 ja KKO 2005:33. Tämän sisältöistä säännöstä harkittiin myös lakitekstiin, mutta siitä luovuttiin mm. rajanvetovaikeuksien ja asianosaisten yhdenvertaisuuden vuoksi. Ks. PeVL 35/2002 vp. ja LaVM 27/2002 vp, s. 16–17.

[140] Niemi-Kiesiläinen, 2003a, s. 926–927, 932.

dessa vastaanotettavasta uudesta suullisesta todistelusta (OK 26:15).[141] Hovioikeus voi toimittaa pääkäsittelyn myös muusta syystä, mikäli katsoo sen tarpeelliseksi (OK 26:16).[142]

Hovioikeuden pääkäsittely on samantapainen kuin käräjäoikeuden pääkäsittely.[143] Myös hovioikeuden ratkaisu voi olla sisällöltään kaikkea sitä, mitä käräjäoikeuden ratkaisu.[144] Tämän lisäksi hovioikeus voi palauttaa jutun alioikeuteen

---

[141] Oikeuskäytännössä aiheutui aluksi epäselvyyttä siitä, mikä on pääkäsittelyn toimittamisvelvollisuutta koskevan OK 26:15:n ja OK 26:2:n seulontasäännöksen välinen suhde. Siitä käytiin myös vilkasta keskustelua oikeuskirjallisuudessa, ks. esim. Virolainen, DL 2003, s. 963 ss. ja Rasilainen, DL 2004, s. 296–297 sekä Jokela, 2004, s. 524. KKO on ensimmäisistä asiaa koskevista ratkaisuistaan 2004:116 ja 2004:117 alkaen katsonut, ettei valitusta saa seuloa, mikäli niissä on kysymys suullisen näytön uskottavuudesta. Ks. ratkaisujen johdosta myös Virolainen DL 2004, s. 1161–1162. Muun muassa Jokela on ehdottanut OK 26:15:n uskottavuussäännöksen lieventämistä siten, ettei pääkäsittelyn toimittaminen hovioikeudessa olisi todistelun uskottavuustilanteissakaan pakollista silloin, kun käräjäoikeuden arviointi näytöstä on niin yksiselitteisen oikea, että siihen voidaan pääkäsittelyä toimittamatta luottaa. Tällöin pelkkä todistajan kertomuksen riitauttaminen, ellei sen tueksi esitetä mitään järjellistä perustetta, ei vielä sinänsä johtaisi pääkäsittelyn toimittamiseen hovioikeudessa. Lisäksi säännöstä voitaisiin Jokelan mukaan lieventää siten, että KäO:n tuomiota voitaisiin muuttaa ilman suullisen todistelun uudelleen vastaanottamista, jos todistelu HO:ssa esitetään muutoin sellaisella tavalla, että sen luotettava arviointi on mahdollista (esimerkiksi videonauhalta). Ks. Jokela, 2005, s. 43–44. Tämänsuuntaiseen ehdotukseen päätyi myös seulontamenettelyä tutkinut selvitysmies mietinnössään, ks. OMLS 2005:1. Ks. selvityksestä kriittisesti mm. Virolainen, DL 2005, s. 598 ss. HE 87/2005 vp. ehdotti OK 26:2:n muuttamista siten, että myös pääkäsittelystä ratkaistavat asiat kuuluisivat seulontamenettelyn piiriin eli seulonnassa ei sovellettaisi OK 26:15:ttä. Näin ollen myös suullisen näytön uskottavuutta koskevat valitukset olisivat kuuluneet seulonnan piiriin. Esitys kuitenkin peruutettiin 7.11.2006 ja asian käsittely lopetettiin PeVL 30/2006 vp:n johdosta. Ehdotettu säännös olisikin nähdäkseni ollut huonosti sopusoinnussa perustuslakivaliokunnan seulontamenettelyä koskevan aiemman kannan kanssa, sillä PeVL 35/2002 vp. lausuu: *[H]ovioikeuksien on – – sovellettava asioiden käsittelyn eriyttämissääntelyä perus- ja ihmisoikeussäännösten vaatimuksia vastaavalla tavalla mm. niin, etteivät seulontamenettelyssä tehtävät ratkaisut yksittäistapauksissa loukkaa oikeutta suulliseen käsittelyyn. Näin ymmärrettynä ehdotettu sääntely valiokunnan mielestä täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin kuuluvat sisällölliset vähimmäisvaatimukset.*

[142] Ks. edellytyksistä tarkemmin Niemi-Kiesiläinen, 2003a, s. 935–945. Asia tulisi valmistella niin, että pääkäsittelyssä voidaan keskittyä niihin seikkoihin, jotka ovat vielä hovioikeudessa riitaisia ja ettei siitä tulisi käräjäoikeuskäsittelyn toisintoa (ks. OK 26:24a). Ks. myös HE 33/1997 vp, s. 67.

[143] Läsnä ovat valittaja, joka on kutsuttu sillä uhalla, että asia hänen poissa ollessaan jää sillensä, sekä tarvittaessa valittajan vastapuoli (OK 24:18). Syyttäjän tulee olla viran puolesta läsnä rikosasian pääkäsittelyssä riippumatta siitä, onko hän valittaja vai vastaaja. OK 26:24:n (768/2002) mukaan tuomioistuin aluksi selostaa käräjäoikeuden ratkaisun ja sen, mihin valmistelussa on päädytty, ja tiedustelee asianosaisten kantaa. Tämän jälkeen valittaja ja vastaaja perustelevat kantansa ja lausuvat vastapuolen vaatimuksen johdosta. Tämän jälkeen otetaan vastaan todistelu ja viimeisenä ovat vuorossa loppulausunnot.

[144] Ks. tarkemmin Jokela, 2004, s. 406–411. Ks. myös Virolainen, 1977, s. 15–18.

esimerkiksi silloin, kun se katsoo, että asian käsittelyssä on tapahtunut oikeudenkäyntivirhe.[145]

> Virolainen katsoo, että jos syyte on kiistetty ja syytetty valittaa tuomiosta ja vetoaa kyselyoikeuden käyttämiseen, on juttu palautettava jutun laajuuteen katsomatta tai ylemmässä oikeudessa on järjestettävä suullinen käsittely, jossa syytetylle varataan tilaisuus todistajien kuulustelemiseen.[146] Hänen mukaansa myöskään ihmisoikeussopimuksen määräykset syytetyn vähimmäisoikeuksista eivät estä jutun palauttamista, jos alemmassa oikeudessa on syyllistytty vähimmäisoikeuksien rikkomiseen. Esimerkiksi *reformatio in pejus* -kielto ei estä palauttamista, vaikka muutoksenhakijana olisi syytetty vaatien syytteen hylkäämistä. Sinänsä mainittu kielto sisältyy hänen mukaansa epäilemättä EIS 6 (1) artiklaan, vaikkei sitä nimenomaisesti mainitakaan.[147]

Esittelystä päätettävissä asioissa tuomion sisältö päätetään yleensä esittelytilaisuudessa. Tämän jälkeen asian ratkaisuun osallistuneet jäsenet tarkastavat asiakirjat ja päätösluonnoksen. Laissa ei ole säännöksiä siitä, missä ajassa tuomio tulee antaa, mutta yleensä tämä asiakirjakierto kestää 1–2 kuukautta, minkä jälkeen tuomio on valmis annettavaksi ulos. Jos asiassa on pidetty pääkäsittely, pidetään päätösneuvottelu heti sen jälkeen tai viimeistään seuraavana arkipäivänä. Tuomio voidaan julistaa suullisesti heti istunnon päätyttyä, mutta yleensä se annetaan kansliassa 30 päivän kuluessa pääkäsittelyn pitämisestä. Jos ratkaisua ei voida erityisestä syystä antaa sanotussa määräajassa, se on annettava niin pian kuin mahdollista (OK 24:17).[148]

7.1.3 Kohtuuttoman pitkät hovioikeuskäsittelyt

Hovioikeusmenettelyn pitkä kesto on todettu ongelmalliseksi erityisesti kolmessa EIT:n antamassa Suomea koskevassa tuomiossa. Mattila-tapauksessa[149] käsittely oli aloitettu hovioikeudessa jo ennen vuoden 1998 uudistusta. Vuonna 2000 päättyneessä hovioikeusmenettelyssä pidettiin kuitenkin suullinen käsittely. Tapaus oli EIT:nkin mielestä poikkeuksellisen vaikea ja laaja, mutta se ei silti oi-

---

[145] Leppänen – Välimaa, 1998, s. 96–97. Palauttaminen tulee sen prosessiekonomisen epäedullisuuden vuoksi kysymykseen kuitenkin vain silloin, kun käsitteleminen hovioikeudessa ei ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista. Ks. myös AOK:n ratkaisu 7.9.1994, Dnro 518/1/94, jossa kiinnitetään huomiota alioikeuden velvollisuuteen ottaa hovioikeuden ilmoituksetta palauttama rikosasia pikaisesti käsittelyyn. Tapauksessa myös syyttäjä oli ollut osaltaan vastuussa asian uudesta käsittelyaikataulusta.

[146] Virolainen, DL 1992, s. 30.

[147] Virolainen, DL 1992, s. 29. Ks. *reformatio in pejus* -kiellosta tarkemmin Virolainen, 1977. Muun muassa Salmiala kannatti aikanaan kiellosta luopumista aiheettomien muutoksenhakujen vähentämiseksi ja oikeudenkäyntien nopeuttamiseksi. Salmiala, DL 1958, s. 250–251.

[148] Ks. Niemi-Kiesiläinen, 2003a, s. 949.

[149] Mattila v. Finland (23.5.2006).

keuttanut yhteensä lähes yhdeksän vuoden käsittelyaikaa, joista hovioikeuskäsittelyyn oli kulunut kolme vuotta.

Tapauksessa poliisi kuulusteli valittajaa ja otti hänet säilöön huhtikuussa 1992. Toukokuussa 1994 hänelle esitettiin syytteitä vuosina 1988–1991 tehdyiksi ilmoitetuista rikoksista. Syytettyinä oli myös useita muita. Syytteet koskivat törkeää veropetosta, velallisen epärehellisyyttä sekä kirjanpitorikkomuksia. Oikeuskäsittely alkoi samassa toukokuussa. Käräjäoikeudessa kuultiin 220 todistajaa. Oikeus kokoontui 71 kertaa. Esitutkintapöytäkirjat käsittivät yli 7 000 sivua. Asianomistajat esittivät omia rangaistus- sekä korvausvaatimuksiaan. Helmikuussa 1997 käräjäoikeus antoi syytteistä yhtä lukuun ottamatta tuomion. Valittajan katsottiin syyllistyneen kahteen verorikokseen ja kirjanpitorikkomukseen ja hänelle määrättiin 11 kuukauden ehdollinen vankeusrangaistus. Lisäksi hänet velvoitettiin suorittamaan korvauksia valtiolle yli 1,5 miljoonaa markkaa. Syyskuussa 1998 annettiin tuomio aiemmin päättämättä jätetystä syytteestä. Kaksi tämän jutun vastaajista oli saatu kiinni vasta tammi- ja helmikuussa 1997. Asianosaiset valittivat hovioikeudelle, jossa kuultiin useita todistajia. Heinäkuussa 2000 hovioikeus pysytti käräjäoikeuden syyksilukemisen neljän syytteen osalta ja tuomitsi valittajan myös useista muista teoista, joita koskeneet syytteet oli aiemmin hylätty. Hänelle määrättiin 6 vuotta vankeutta ja hänet velvoitettiin korvaamaan vahinkoja yli 97 miljoonaa markkaa (1 6314 229 euroa) ja kuluja yli 1,6 miljoonaa markkaa (269 101 euroa). Korkein oikeus epäsi valitusluvan maaliskuussa 2001.

EIT pani merkille, että jutussa oli ollut useita vastaajia ja siinä oli esitetty lukuisia syytteitä, jotka koskivat monimutkaisia ja laaja-alaisia taloudellisia rikoksia. Juttu oli ilmeisesti ollut suurin laatuaan Suomessa. EIT katsoi, että juttu oli vaikea. Esitutkinta oli kestänyt noin 2 vuotta, mitä voitiin pitää perusteltuna jutun vaikeuteen nähden. Käräjäoikeudessa käsittelyyn oli useimpien syytteiden osalta kulunut noin 2 vuotta 8 kuukautta. Jo tätä voitiin pitää poikkeuksellisen pitkänä aikana rikosjutuissa. Lisäksi kaikilta osin juttu oli ratkaistu vasta 1 vuosi 7 kuukautta sen jälkeen. Tosin hallitus oli perustellut tuota viivytystä sillä, että kaksi vastaajista piileskeli. Kuitenkin heidät oli pidätetty vuoden 1997 alkupuolella eikä selitystä ollut annettu siitä, että tuomio oli annettu vasta syyskuussa 1998. Juttuun jo kuluneeseen aikaan nähden viranomaisten olisi tullut kiinnittää huomiota joutuisan käsittelyn vaatimuksiin. Hovioikeudessa juttu oli ollut vireillä heinäkuusta 1997 heinäkuuhun 2000. Vaikka juttuun oli siellä yhdistetty marraskuun 1998 tuomiosta tehty valitus, se ei riittävästi selittänyt mainittua 3 vuoden kokonaisaikaa. Valituslupahakemusta oli käsitelty joutuisasti eikä siihen kulunut aika antanut aihetta huomautuksiin. Vaikka valittaja oli suostunut oikeuden esittämään käsittelyaikatauluun, tuota seikkaa ei tapauksen oloissa voitu pitää oikeudenkäynnin viivyttämisenä tai hiljaisena luopumisena kohtuullisen ajan vaatimuksesta. Kohtuullinen aika oli ylitetty ja EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu. EIT myönsi valittajalle korvaukseksi aineettomasta vahingosta 5 000 euroa.

Sen sijaan kahdessa muussa tapauksessa käsittely hovioikeudessa tapahtui kokonaisuudessaan vuoden 1998 hovioikeusuudistuksen jälkeen. Kummassakaan niistä ei pidetty suullista käsittelyä.

Kajas-tapauksessa[150] poliisi kuulusteli valittajaa kunnianloukkauksesta epäiltynä syyskuussa 1995 noin tunnin ajan. Helmikuussa 1996 poliisille tehtiin toinen tutkintapyyntö, joka koski toista väitettyä kunnianloukkausrikosta marras–joulukuussa 1995. Tästä valittajaa kuulusteltiin toukokuussa 1996 ja tuon asian tutkinta päätettiin samana päivänä. Kesäkuussa 1996 syyttäjä päätti olla nostamatta syytteitä häntä vastaan. Asianomistajien tekemän kantelun johdosta lääninsyyttäjä määräsi kuitenkin tammikuussa 1997 syytteen nostamisesta. Valittaja sai haasteen saman tammikuun lopulla. Käräjäoikeudessa pidettiin 8 istuntoa huhtikuun 1997 ja helmikuun 1998 välillä. Kumpikin puoli pyysi lykkäystä 4 kerralla. Käräjäoikeus katsoi huhtikuussa 1998 syytteet selvitetyksi mutta ei määrännyt sakkoja eikä muitakaan rikosseuraamuksia. Sen sijaan valittaja velvoitettiin maksamaan korvausta aineettomasta vahingosta ja oikeudenkäyntikuluista. Kesäkuussa 2000 hovioikeus kumosi käräjäoikeuden tuomion ja hylkäsi syytteet. Tuomio sai lainvoiman elokuussa samana vuonna.

EIT totesi, että tutkintamenettely oli alkanut syyskuussa 1995, jolloin poliisi oli ensimmäistä kertaa kuulustellut valittajaa. Menettely oli päättynyt kesäkuussa 1996, jolloin syyttäjä oli tehnyt päätöksen syyttämättä jättämisestä. Tämä vaihe oli kestänyt yli 9 kuukautta. Menettely oli jatkunut heinäkuussa 1996 asianomistajien kanneltua tuolloin lääninsyyttäjälle, joka tammikuussa 1997 määräsi syytteiden nostamisesta. Menettelyä jatkettaessa valittajan asemaan oli vaikutettu olennaisesti samassa tammikuussa, jolloin haaste oli annettu hänelle tiedoksi. Oikeudenkäynti päättyi kesäkuussa 2000 hovioikeuden tuomioon. Tämä vaihe oli kestänyt lähes 3 vuotta 5 kuukautta. Siten tarkasteltavana oli muutaman päivän yli 4 vuoden 2 kuukauden aika.

EIT katsoi, ettei juttu ollut ollut vaikea. Esitutkinnan ja käräjäoikeuskäsittelyn kestoa EIT ei pitänyt kohtuuttoman pitkänä. Sen sijaan, ja varsinkin kun hovioikeudessa ei ollut pidetty suullista käsittelyä, EIT:n mielestä millään seikalla ei voitu selittää juttuun hovioikeudessa kulunutta aikaa. Valittajan ei voitu katsoa toiminnallaan erityisesti viivyttäneen käsittelyä. Häntä ei voitu kritisoida lykkäysten pyytämisestä puolustuksen valmistelua varten. Ottaen huomioon erityisesti juttuun hovioikeudessa kuluneen ajan EIT katsoi, että kohtuullinen aika oli ylitetty ja EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu. EIT määräsi valittajalle maksettavaksi korvausta aineettomasta vahingosta 2 000 euroa.

Toisessa Lehtinen-tapauksessa[151] valittajan kotona ja hänen eri yhtiöidensä toimistoissa toimitettiin helmikuussa 1995 etsintöjä, joilla takavarikoitiin eri aineistoa. Etsintämääräyksissä viitattiin velallisen epärehellisyyden tutkintaan ja kirjanpitorikokseen. Valittajan epäiltiin syyllistyneen näihin tekoihin kesäkuun 1991 ja toukokuun 1994 välisenä aikana. Syyttäjä kuulusteli häntä samassa helmikuussa eräässä toisessa käräjäoikeudessa häntä vastaan nostetussa rikosjutussa teoista, jotka oli ilmoitettu tehdyiksi huhtikuussa 1992. Huhtikuussa 1995 kolmen yhtiön konkurssipesät tekivät valittajasta rikosilmoituksen velallisen epärehellisyyden perusteella. Poliisi kuulusteli häntä huhtikuus-

[150] Kajas v. Finland (7.3.2006).
[151] Lehtinen v. Finland (N:o 2, 8.6.2006).

sa 1996 ja saman vuoden marraskuussa hänelle esitettiin syyte velallisen epärehellisyydestä huhtikuussa 1992.

Valittaja sai haasteen käräjäoikeuden istuntoon maaliskuussa 1997. Käsittelyn aikana syyttäjä esitti toissijaisia syytteitä. Valittaja nosti myös itse riitajutun erästä asianomistajaa vastaan ja vaati, että mainittu juttu olisi käsiteltävä rikosjutun yhteydessä. Käräjäoikeus hylkäsi pyynnön. Käräjäoikeus julisti tuomion joulukuussa 1998 jutun 13. istunnossa. Valittaja tuomittiin velallisen epärehellisyydestä 11 kuukaudeksi ehdolliseen vankeuteen. Hänet velvoitettiin maksamaan korvauksia noin 10 miljoonaa markkaa (n. 1 680 000 euroa).

Valittaja valitti tuomiosta hovioikeuteen. Hän jätti oikeudelle valituskirjelmän ohella lukuisia muitakin kirjoituksia, osin määräajan ulkopuolella. Lokakuussa 2001 valittajalle määrättiin toinen oikeusavustaja. Hovioikeus hylkäsi maaliskuussa 2002 valituksen ja korotti rangaistuksen 1 vuodeksi 2 kuukaudeksi vankeutta. Suullista käsittelyä ei pidetty tarpeellisena, vaikka valittaja oli sitä pyytänyt. Syyskuussa 2002 korkein oikeus epäsi valitusluvan.

EIT katsoi, että tarkasteltava aika oli alkanut kulua poliisikuulustelusta huhtikuussa 1996 ja se päättyi syyskuuhun 2002, jolloin korkein oikeus oli evännyt valitusluvan. Siten kysymys oli yli 6 vuoden 5 kuukauden ajasta. EIT totesi, että juttu oli koskenut talousrikoksia ja se ollut jossakin määrin vaikea, mikä ei kuitenkaan selittänyt oikeudenkäynnin koko kestoa. Esitutkinta ja oikeudenkäynti alioikeudessa olivat kestäneet noin 2 vuotta 9 kuukautta. Hovioikeus oli antanut tuomion lähes 3 vuoden 3 kuukauden kuluttua käräjäoikeuden tuomiosta. Sen jälkeen valitusluvan epäämiseen oli kulunut vajaat puoli vuotta. EIT:n mielestä esitutkintaan ja alioikeuskäsittelyyn kulunut aika ei ollut kohtuuton. Sen sijaan hovioikeuskäsittelyyn kulunut aika oli kohtuuton varsinkin ottaen huomioon, että siellä ei ollut pidetty suullista käsittelyä. EIT:n mukaan valittajaa ei voitu kritisoida siitä, että hän oli puolustautunut laatimalla kirjelmiä eikä hänen käyttäytymisensä ei selittänyt oikeudenkäynnin kestoa. Niin ollen hovioikeudessa kuluneelle ajalle ei ollut mitään ilmeistä selitystä. Ottaen erityisesti huomioon tuon ajan EIT katsoi, että kohtuullinen aika oli ylitetty ja EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu. EIT myönsi valittajalle aineettomasta vahingosta korvaukseksi 1 500 euroa.

7.1.4 Hovioikeusmenettelyn kehittäminen

EIT:n antamien ratkaisujen perusteella ei voida päätellä, että hovioikeusmenettelyssä olisi sinänsä suuria ongelmia. Tuomioista kaksi koski laajoja talousrikosasioita, joista toisessa oli pidetty pääkäsittely ja toinen oli ratkaistu esittelymenettelyssä. Kajas-tapausta voidaan puolestaan pitää yksittäistapauksena, joka ei ollut sinänsä vaikea, mutta jossa hovioikeuskäsittely oli jostain syystä venynyt yli kohtuullisen ajan.

Itse hovioikeusmenettelyä tarkasteltaessa ongelmallista näyttää olevan pääkäsittelyjen kohdentuminen oikeisiin juttuihin ja niiden rajaaminen tarkoituksenmukaisella tavalla. Pääkäsittelyjen suuri määrä ei itsessään vaikuta ongelmalta. Suullinen menettely pitäisi saada kohdennettua niihin kysymyksiin, jotka ovat

hovioikeudessa aidosti riitaisia. Seulontamenettelyn tulisi hyvin nopeasti paljastaa, onko asian käsittelyn jatkaminen hovioikeudessa aiheellista. Käytännössä seulonta voi kuitenkin, seulontakynnyksen ollessa korkealla, kohdistua vain suhteellisen selviin asioihin, joiden osalta pääkäsittelyä ei muutoinkaan olisi pidetty. Vastaavasti taas, mitä laajempi ja vaikeampi juttu on, sitä todennäköisempää on, että sitä ei voida seuloa. Näin ollen seulonnan jälkeen jäljelle jää juttuja, joiden osalta pääkäsittelyn ongelmat ovat suurimpia.[152]

Hovioikeuskulttuurimme on monilta osin vielä siinä määrin kehittymätön, että suullisten käsittelyjen hyötyjä ei saada täysimääräisesti käyttöön.[153] Nykyinen seulontamenettely ja sitä seuraava esittely- tai pääkäsittelymenettely on verraten monimutkainen. Hovioikeusprosessia tulisi määrätietoisesti kehittää kontradiktorisempaan suuntaan, jolloin se täyttäisi paremmin tehtävänsä kontradiktorista prosessia toteuttavan alioikeuden muutoksenhakuasteena. Nykyinen järjestelmä ei ole vielä aidosti kontradiktorinen, vaan jonkinlainen suullisuuden ja kirjallisuuden sekamuoto.

Hovioikeusmenettelyn kehittäminen suullisuutta korostavaan suuntaan aiheuttaa myös tarpeen tarkistaa hovioikeuksien tuomarien ja esittelijöiden määrää. Vuonna 2003 hovioikeuksissa oli yhteensä 162 tuomaria ja 194 esittelijää. Kuitenkin jo noin neljännes hovioikeuden käsittelemistä jutuista käsitellään suullisessa pääkäsittelyssä, ei siis esittelymenettelyssä. Näin ollen painopistettä tulisi siirtää tuomareiden määrän kasvattamiseen, jolloin esittelijöiden määrää voitaisiin vastaavasti vähentää.[154]

Aika ajoin on meilläkin pohdittu mahdollisuutta valituslupamenettelyn käyttöönottoa vähäisissä riita- ja rikosasioissa valitettaessa alioikeudesta hovioikeuteen. Valituslupajärjestelmää ei ole sellaisenaan toteutettu. Seulontamenettely merkitsee kuitenkin eräänlaisen *de facto* -valituslupajärjestelmän olemassaoloa, sillä kaikki valitukset eivät etene hovioikeudessa täyteen tutkintaan, vaan jäävät alioikeuden ratkaisun varaan.[155] Erityisesti rikosasioiden suhteen on kuitenkin

---

[152] Niemi-Kiesiläinen, 2003a, s. 951–953. Helsingin hovioikeuden presidentti Lauri Melander on arvioinut, että seulontamenettely on kohdistunut niihin asioihin, jotka täystutkintaisessa menettelyssä olisivat johtaneet käräjäoikeuden ratkaisun pysyttämiseen, eli toisin sanoen sellaisia valituksia, joissa pääkäsittely on ollut aidosti tarpeen, ei ole seulottu. Myös pääkäsittelyä vaativien juttujen osalta seulonta on Melanderin mukaan kohdistunut oikein eli seulotut pääkäsittelyjutut ovat olleet ns. tarpeettomia pääkäsittelyitä. Melander, DL 2005, s. 12–13.

[153] Ks. myös Ala-Uotila, DL 1997, s. 291 ss, erityisesti s. 302–303.

[154] Virolainen – Pölönen, 2003, s. 17. Myös tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea katsoo, että nykyoloissa on edellytykset ja aihetta luopua esittelijäjärjestelmästä kaikissa tuomioistuimissa. Tilalle komitea ehdottaa jonkinlaista avustavien lakimiesten järjestelmää. Ks. KM 2003:3, s. 342–346.

[155] Ks. valituslupajärjestelmästä hovioikeustoimikunnan mietintö KM 1992:20 sekä HE 33/1997 vp, s. 33–37. Nyt myös muutoksenhakumenettelyä arvioinut selvitysmies on ehdottanut luopumista seulontamenettelystä ja muutoksenhakulupajärjestelmän käyttöönottoa. Muutoksenhakulupa

suhtauduttava varauksella kaikkiin valitusmahdollisuutta todellisuudessa heikentäviin sääntöihin tai järjestelmiin ja pidettävä mielessä muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 lisäpöytäkirjan 2 artiklan määräykset.[156]

7.2 Valitus hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen

Hovioikeuden tuomioon voidaan hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla (OK 30:1). Vuonna 1980 korkein oikeus muutettiin ennakkopäätöstuomioistuimeksi(104/1979).[157] Jo vuonna 1955 oli otettu käyttöön valituslupajärjestelmä (2/1955). Valitus on mahdollinen vain hovioikeuden ratkaisusta.[158] Määräaika valitusluvan pyytämiseen ja valituksen tekemiseen on 60 päivää siitä päivästä, jona hovioikeuden ratkaisu annettiin.[159] Hovioikeuden ratkaisuun ei tarvitse erikseen ilmoittaa tyytymättömyyttä.

Valituslupa voidaan myöntää OK 30:3:n mukaan ainoastaan, jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeätä saattaa asia korkeimman oikeuden ratkaistavaksi (prejudikaattiperuste) taikka jos siihen on erityistä aihetta asiassa tapahtuneen sellaisen oikeudenkäynti- tai muun virheen takia, jonka perusteella ratkaisu olisi purettava tai poistettava (purkuperuste), tai jos valitusluvan myöntämiseen on muu painava syy.[160] Valituslupa voidaan myöntää myös osittain, jolloin se voidaan rajoittaa koskemaan osaa hovioikeuden ratkaisusta tai kysymystä, jonka ratkaiseminen on tarpeen oikeuskäytännön ohjaamiseksi tai valituslupaperusteen kannalta muutoin (OK 30:2.2; 666/2005). Valituslupahakemus ratkaistaan tavalli-

---

vaadittaisiin rikosasioissa, joissa vastaaja on tuomittu sakkoon tai enintään yhdeksän kuukauden vankeusrangaistukseen ja riita-asioissa, joissa on kysymys enintään 5 000 euron intressistä. Seulontamenettelyä selvitysmies pitää epäonnistuneena ja epätarkoituksenmukaisena. Ks. OMLS 2006:28.

156 Muun muassa Jokela katsoo, että asianosaisen muutoksenhakuoikeutta ei tulisi perusteetta rajoittaa. Erityisesti rikosasioissa asianosaisen oikeusturva muodostuu kokonaisuudesta, johon kuuluvat yhtäläisesti näyttö- ja oikeuskysymykset, ja rikosvastuun toteuttamisen kannalta molemmat ovat merkittäviä. Sen vuoksi valituksen tulisi olla mahdollinen molempien suhteen. Jokela, 2005, s. 42–44.

157 Ks. tästä esim. Takala, DL 1979, s. 71 ss.

158 Niin sanottu ohivalitus, jossa esimerkiksi periaatteellisesti tärkeä oikeuskysymys otettaisiin käräjäoikeudesta suoraan korkeimman oikeuden tutkittavaksi, ei ole mahdollinen. Sellaista on kuitenkin myös meillä esitetty; mm. KKO:n presidentti Pauliine Koskelo esitti ohivalituksen käyttöönottoa haastattelussaan HS 15.1.2006. Samoin muutoksenhakua käräjäoikeudesta hovioikeuteen arvioinut selvitysmies ehdottaa tätä, ks. OMLS 2006:28, s. 63–65.

Myös Jokela on suhtautunut myönteisesti ohivalitukseen, ks. Jokela, 2004, s. 460. Ks. myös KM 2002:8, s. 47–49, jossa esitellään ja vertaillaan ohivalitusta ja ennakkoratkaisupyyntömenettelyä.

159 Ks. tarkemmin Havansi, 2004, s. 85–86.

160 Ks. tarkemmin Rautio, 2003, s. 961–965; Leppänen – Välimaa, 1998, s. 104–108.

sesti kahden jäsenen kokoonpanossa.[161] Mikäli valituslupa hylätään, asian käsittely loppuu siihen ja hovioikeuden ratkaisu saa lainvoiman. Jos taas valituslupa myönnetään, joko kokonaan tai osittaisena, asian valmistelu jatkuu.[162]

Asiat ratkaistaan yleensä kirjallisessa menettelyssä esittelijän ratkaisuehdotuksen ja esittelymuistion perusteella. Asia tutkitaan sekä oikeus- että näyttökysymyksen osalta. OK 30:20.1:n mukaan KKO voi tarvittaessa toimittaa suullisen käsittelyn, jossa voidaan kuulla asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita sekä vastaanottaa muuta selvitystä.[163] Suullinen käsittely saadaan rajoittaa koskemaan osaa muutoksenhaun kohteena olevasta asiasta. Velvollisuutta suullisen käsittelyn toimittamiseen ei kuitenkaan ole.[164] KKO ei myöskään ole sidottu alemmissa oikeuksissa noudatettavaan keskitysperiaatteeseen.[165] Korkein oikeus antaa aina ratkaisunsa kansliassa, vaikka asiassa olisi järjestetty suullinen käsittely.[166]

Vuonna 2005 valituslupahakemuksen käsittely kesti korkeimmassa oikeudessa keskimäärin 5,25 kuukautta. Lupahakemuksen ja valituksen kokonaiskäsittelyn keskimääräinen käsittelyaika oli tuolloin 15,3 kuukautta. Vastaavat luvut vuonna 2004 olivat 4,4 ja 15,6 kuukautta.[167] Aikoja voidaan pitää varsin kohtuullisina. Käsittelyä korkeimmassa oikeudessa ei ole todettu myöskään EIT:n antamissa tuomioissa kohtuuttoman pitkäksi.

---

[161] Korkeimman oikeuden valituslupahakemuksen käsittely muistuttaa jossain määrin hovioikeuden suorittamia valmistelevia toimenpiteitä. Asianosaista kehotetaan täydentämään puutteellinen valituslupahakemus (OK 30:9). Ellei hakija noudata kehotusta ja asia on niin puutteellinen, ettei sitä voida hakemuksen perusteella ratkaista, hakemus jätetään tutkimatta. Tarvittaessa vastapuolelta pyydetään kirjallinen vastaus valituslupahakemukseen (OK 30:10). Myös muuta tarvittavaa selvitystä voidaan hankkia.

[162] Ks. Rautio, 2003, s. 966–970. Valituslupavaiheessa ei vielä tutkita kaikkia asiaan liittyviä asiakirjoja. Valitusluvan antamisen jälkeen valitus voikin osoittautua puutteelliseksi, jolloin valittajaa kehotetaan määräajassa täydentämään valitustaan. Samoin voidaan vielä pyytää vastapuolelta vastausta, ellei sitä ole jo pyydetty valituslupavaiheessa. Korkeimmassa oikeudessa ei ole vastamuutoksenhakuoikeutta kuten hovioikeudessa. Käsittelyn pohjana on hovioikeuden tuomio ja se, mitä muutoksia siihen vaaditaan tehtäväksi.

[163] Säännöksiin suullisen kuulustelun toimittamisesta tehtiin pieniä muutoksia 31.12.2005 voimaan tulleella lailla 666/2005. Samalla uudistettiin laki korkeimmasta oikeudesta (665/2005). Mittaviin uudistuksiin tässä suhteessa ei kuitenkaan nähty tarvetta, sillä prosessi on korkeimmassa oikeudessa suhteellisen joustava, ks. HE 9/2005 vp, s. 4. KKO oli myös jo huomattavasti aiemmin ryhtynyt parantamaan valmiuksiaan suullisten käsittelyjen toimittamiseen uudistamalla menettelytapojaan, ks. tästä Jalanko, DL 1994, s. 179 ss. Suullisesta käsittelystä KKO:ssa myös Salonen, DL 2004, s. 372 ss.

[164] Tässä on kuitenkin huomioitava asetus 346/1999, jolla poistettiin EIS 6(1):een tehty varauma suullisten käsittelyjen osalta KKO:ssa.

[165] Ks. Rautio, 2003, s. 974.

[166] Ratkaisussa joko hyväksytään tai hylätään valitus tai jätetään se tutkimatta. Asia voi myös raueta tai jäädä sillensä tai se voidaan palauttaa alempaan tuomioistuimeen. Ratkaisu saa heti antamishetkellään lainvoiman ja oikeusvoiman.

[167] Ks. Yleisten tuomioistuinten ja työtuomioistuimen vuosikertomukset 2005 ja 2004.

Kaiken kaikkiaan suomalainen muutoksenhakujärjestelmä on kuitenkin perusluonteeltaan varsin hidas, koska asiat voidaan periaatteessa tutkia alusta loppuun peräti kolmessa oikeusasteessa.[168] Tällaiseen täyteen näyttö- ja oikeuskysymyksen tutkintaan liittyykin kiistatta monia hidastavia tekijöitä. Suullisen käsittelyn järjestäminen varsinkin isoissa rikosjutuissa saattaa monine todistajineen, syytettyineen ja asianomistajineen olla äärimmäisen hankalaa jo yhdessä oikeusasteessa, puhumattakaan siitä, että sama toistuisi muutoksenhakuasteissa. Ei ole myöskään varmuutta siitä, että todistelun luotettavuus ja näyttöarvo paranisi ylemmissä asteissa; päinvastoin, se saattaa jopa heiketä, kun tapahtumista on kulunut enemmän aikaa. Näin ollen on kyseenalaista, paraneeko syytetyn oikeusturva *de facto* sillä, että todistajia kuullaan vielä uudestaan ylemmissä oikeusasteissa. Toisaalta syytetyllä on pääsääntöisesti oltava mahdollisuus muutoksenhakuun ainakin yhdessä asteessa.

8 TÄYTÄNTÖÖNPANO

Rangaistusten täytäntöönpano[169] luetaan yleensä rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään kuuluvaksi eikä sitä esitetä varsinaisen rikosprosessin yhteydessä. Täytäntöönpanolla saattaa kuitenkin olla merkitystä oikeudenkäynnin kokonaiskestoa arvioitaessa, kuten jo aiemmin on todettu.[170]

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta huolehtivat oikeusministeriön alainen rikosseuraamusvirasto ja sen vankeinhoitolaitos-niminen yksikkö (VAHO) sekä vankilaviranomaiset. Myös ulosottomiehet osallistuvat vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon. Ulosottoviranomaiset huolehtivat myös sakkorangaistuksen täytäntöönpanosta. Tärkeimmät täytäntöönpanoa koskevat lait ovat 1.10.2006 voimaan tullut uusi vankeuslaki (767/2005) ja asetus rangaistusten täytäntöönpanosta (447/75) sekä L sakon täytäntöönpanosta (672/2002). Tärkeitä ovat myös yhdyskuntapalvelusta annettu laki (1055/1996) sekä L nuorisorangaistuksesta (1196/2004).

Rikosasioissa pääsääntönä on, että tuomiota ei saa panna täytäntöön ennen kuin se on saavuttanut lainvoiman (L sakon täytäntöönpanosta 2 §). Näin ollen sakkoa ei ryhdytä perimään taikka muuntamaan sitä vankeudeksi ennen kuin se

---

[168] Jo Ignatius piti aikanaan silloista muutoksenhakujärjestelmäämme hitaana. Hän kuitenkin katsoi, että 1900-luvun alun tuomioistuinlaitosuudistuksen yhteydessä ehdotetun suullisuus- ja välittömyysperiaatteen omaksuminen vielä hidastaisi sitä ja piti käytössä ollutta kirjallis-välillistä menettelyä huomattavasti nopeampana ja riittävän oikeusturvan takaavana. Ks. Ignatius, JFT 1907, s. 218 ss.

[169] Täytäntöönpano voidaan Tirkkosen mukaan määritellä seuraavasti: ”Täytäntöönpanolla tarkoitetaan julkisen viranomaisen toimenpiteitä, joilla pakolla toteutetaan ulkonainen olotila, jota objektiivinen oikeus vaatii, mutta jota ei tosiasiallisesti vielä ole olemassa.” Tirkkonen, 1969, s. 6.

[170] Ks. luku IV, jakso 1.2.3.

on lainvoimainen. Vankeusrangaistuksen kohdalla taas lainvoimaa vailla olevan tuomion täytäntöönpanon alkaminen riippuu tuomioistuimen asiassa antamasta määräyksestä ja rangaistuksen pituudesta. Yli kahden vuoden vankeusrangaistukseen tuomittu pidetään yleensä valituksesta huolimatta vangittuna. Eräissä tapauksissa näin voidaan menetellä myös lyhyempään vankeusrangaistukseen tuomitun kohdalla (PKL 1:26). Vapaudenmenetysaika luetaan rangaistuksen suoritukseksi (PKL 1:26).[171]

Sellainen rikoksesta tuomittu, joka on asian takia vangittuna, voi ilmoittaa suostuvansa vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon heti, vaikka alioikeuden tai hovioikeuden päätös ei olekaan saanut vielä lainvoimaa (RTL 2:1.2 ja A vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta 6 §). Ilmoitus tehdään rangaistuslaitoksen johtajalle. Näin tuomittu pääsee heti suorittamaan vankeusrangaistustaan.

Vankeuslain (767/2005) 2 luvun 1 §:n ilmaiseman pääsäännön mukaan vankeusrangaistus on pantava täytäntöön viipymättä. Saman pykälän 3 momentin mukaan tästä pääsäännöstä voidaan kuitenkin poiketa vankiluvun tasoittamiseksi ja rangaistuksen asianmukaisen täytäntöönpanon turvaamiseksi siten, että oikeusministeriö voi säätää asetuksella, että vankilat eivät ota tiettynä ajanjaksona vastaan rangaistukseen tuomittuja, joilla on suoritettavanaan enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus tai sakon muuntorangaistus. Täytäntöönpanon alkaminen ei kuitenkaan saa tästä syystä siirtyä yli kahdeksaa kuukautta tuomion täytäntöönpanokelpoiseksi tulosta.

Täytäntöönpanon siirtäminen *de facto* pidentää tuomitun kannalta rikosoikeudenkäyntiä, koska hän ei heti tuomion julistamisen jälkeen pääse suorittamaan hänelle tuomittua rangaistusta. Täytäntöönpanon alkamisen odottelu näin ollen lisää hänen kannaltaan rikosprosessista aiheutuvaa haittaa. Ei liene mitään estettä sille, etteikö tätä aikaa voitaisi joissakin tapauksissa laskea oikeudenkäynnin pituuteen kuuluvaksi arvioitaessa prosessin keston kohtuullisuutta EIS 6 artiklan valossa, vaikka toistaiseksi EIT:n oikeuskäytännössä ei rikosjuttujen osalta näin olekaan tehty. Vaikka rikosprosessin lopputulos onkin jo tässä vaiheessa selvillä, ei prosessin rasite ole vielä tuomitun kannalta päättynyt. Tämän vuoksi säännöstä sovellettaessa tulisi ottaa huomioon yksittäisen tuomitun kannalta prosessin siihenastinen kesto. Muutoinkin jo pitkään kestäneiden prosessien osalta täytäntöönpanon aloittamisen lykkäämisestä tulisi pidättäytyä.[172]

---

[171] Niemi-Kiesiläinen, 2003a, s. 910–911. Ks. tarkemmin Tapani – Tolvanen, 2006, s. 167 ss.

[172] Tapani – Tolvasen, 2006, s. 236, mukaan puheena oleva säännös on arveluttava myös siitä syystä, että se mahdollistaa tehokkaasta täytäntöönpanosta luopumisen valtiontaloudellisten syiden vuoksi.

9 PÄÄTELMIÄ KOTIMAISEN RIKOSPROSESSIN KESTOSTA

9.1 Juttujen viivästyminen

9.1.1 Yleisiä huomioita

Tähänastisista EIT:n käsittelemistä Suomea koskevista tapauksista käy selvästi ilmi, että rikostyypeittäin eniten ongelmia on ollut laajojen talousrikosten käsittelyssä. Kuudestatoista EIT:n käsittelemästä suomalaisen rikosprosessin pituutta koskevasta tapauksesta peräti kolmessatoista on ollut kyse taloudellista rikollisuutta koskeneesta oikeudenkäynnistä. Näistä EIS 6(1) artiklan mukaisen kohtuullisen keston loukkaus on todettu yhdeksässä tapauksessa. Kaksi tapausta on jätetty tutkittavaksi ottamatta – toisessa valittajan katsottiin saaneen kohtuullisen hyvityksen rangaistuksen lievennyksen muodossa ja toisessa taas valitus katsottiin keston osalta ilmeisen perusteettomaksi. Yhdessä tapauksessa puolestaan todettiin valittajan itsensä hidastaneen ja vaikeuttaneen käsittelyä, ja yksi tapaus päättyi sovintoon.

Loput kolme muuta kuin taloudellista rikollisuutta koskevaa tapausta eivät ole samalla tavoin luokiteltavissa yhteen kategoriaan. Yksi tapauksista on koskenut herjausta, jossa EIT totesi valittajan oman toiminnan pitkittäneen prosessia ja jätti valituksen ilmeisen perusteettomana tutkittavaksi ottamatta. Toisessa tapauksessa on puolestaan ollut kyse kunnianloukkausta koskevasta rikosprosessista. Siinä EIT katsoi jutun olleen helppo ja erityisesti hovioikeuskäsittelyn kestäneen tähän nähden kohtuuttoman kauan. Kolmannessa tapauksessa on sen sijaan ollut kysymys lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyneestä, asianomistajien ajamasta rikosprosessista, joka on ollut jossain määrin vaikea kaikille osapuolille ja myös viranomaisille. EIT kuitenkin totesi tapauksen 8 vuotta 5 kuukautta kestäneen käsittelyn kotimaisissa oikeusasteissa kohtuuttoman pitkäksi.

Lopputuloksen perusteella jaoteltuna voidaan EIT:n käsittelemien tapausten osalta todeta, että yksi tapauksista on päättynyt sovintoon ja yhteensä kolme tapausta on jätetty eri perustein tutkittavaksi ottamatta. EIS 6(1) artiklan loukkaus kohtuullisen keston osalta on todettu yhdessätoista tapauksessa. Yhdessä tapauksessa rikkomusta ei ole todettu.

Niissä tapauksissa, joissa EIT on todennut rikkomuksen, oikeudenkäyntien kestot ovat vaihdelleet 4 vuoden 2 kuukauden ja 10 vuoden 2 kuukauden välillä. Kuitenkin tapaus, jossa rikkomusta ei todettu, oli kestänyt yhteensä 7 vuotta 10 kuukautta. Kysymys oli talousrikosjutusta, jossa valittajan katsottiin itse pitkittäneen ja vaikeuttaneen prosessia. Valittajan ja Suomen hallituksen sovintoon päättyneessä jutussa kotimainen rikosprosessi oli puolestaan kestänyt yhteensä 7 vuotta 4 kuukautta.

Langettavissa tuomioissa EIT:n valittajille aineettomasta vahingosta maksettavaksi määräämät korvaukset ovat vaihdelleet 1 500 ja 5 000 euron välillä siten, että viimeksi mainittu summa on määrätty maksettavaksi 9–10 vuotta kestäneiden rikosprosessien osalta. 1 500–1 700 euroa on määrätty maksettavaksi kahdessa noin 6,5 vuotta kestänyttä rikosprosessia koskeneessa tapauksessa. 2 000–3 000 euroa on määrätty korvausta tapauksissa, joiden kestot ovat vaihdelleet 4 vuoden 2 kuukauden ja 8 vuoden 5 kuukauden välillä. Rikosprosessin kohtuuttoman keston ja aineellisen vahingon osalta EIT on todennut syy-yhteyden vain yhdessä tapauksessa, jossa se on määrännyt mainitunlaisen vahingon korvauksena valittajalle maksettavaksi 1 000 euroa. Tapauksessa oli kyse asianomistajien (jotka olivat juuri EIT:een valittaneita henkilöitä) ajaman rikossyytteen käsittelystä.

Sisällöllisesti EIT:n käsittelemistä suomalaista rikosprosessia koskevista jutuista nousevat esiin erityisesti esitutkinnan ja syyteharkinnan viivästymiseen liittyvät ongelmat. Myös juttujen lykkäämisten on todettu useissa tapauksissa pitkittäneen oikeudenkäyntejä. Muutamissa tapauksissa myös vastaajien haastamiseen on liittynyt ongelmia, jotka ovat merkittävästi hidastaneet koko prosessia. Näiden selvästi havaittavien ongelmakohtien osalta on kuitenkin huomattava, että ne ovat liittyneet tapauksiin, joiden tutkinta ja käsittely ovat ainakin alkaneet jo ennen uuden rikosprosessilain voimaantuloa. Muutamat tapaukset on käsitelty kokonaan vanhan rikosprosessimenettelyn mukaisesti. Yhtään edellä tarkastelluista tapauksista ei ole käsitelty kokonaisuudessaan uuden rikosprosessilain mukaisessa menettelyssä. Siinä mielessä tapauksista tehtävät kotimaisen rikosprosessin kestoa koskevat päätelmät eivät ole sellaisinaan sovellettavissa uuteen rikosprosessiin.

Nykymuotoisen rikosprosessin käytännön toimivuudesta on saatavilla vain vähän tutkittua tietoa. Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa vuonna 2003 tehdyn selvityksen mukaan rikosprosessin keskeisin ongelma näyttäisi kuitenkin liittyvän nimenomaan prosessin hitauteen ja erityisesti juttujen peruuttamiseen asianosaisten poissaolojen vuoksi. Peruutukset puolestaan johtuvat suurelta osin siitä, että vastaajaa ei ole saatu haastettua oikeudenkäyntiin.[173] Näyttäisi siis siltä, että uusimuotoistakin rikosprosessia vaivaa hitaus ja jossain määrin samasta syystä kuin ennenkin; juttujen lykkäysongelma on ainoastaan muuntunut juttujen peruuttamisongelmaksi lykkäysten ollessa uudessa prosessissa pääsääntöisesti kiellettyjä. Asianosaisten kannaltahan jutun lykkäämisellä ja pääkäsittelyn peruuttamisella on ajallisessa suhteessa samanlainen vaikutus – molemmissa tapauksissa jutun lopputuloksen selviäminen pitkittyy.

---

[173] Ks. Ervasti – Kallioinen, 2003, s. 63–72. Samaan toteamukseen päätyi myös de Godzinsky vuonna 1999 tehdyssä selvityksessä, ks. de Godzinsky, 2000, s. 15 ss.

9.1.2 Esitutkinnan ja syyteharkinnan ongelmia

Kuten edellä jo todettiin, useissa EIT:n käsittelemistä jutuista on ollut ongelmia esitutkinnan ja syyteharkinnan suhteen. Monissa tapauksissa syyteharkintaa on tehty vielä varsinaisen oikeudenkäyntivaiheen aikana, mikä on johtanut lykkäyspyyntöjen tekemiseen syyttäjän taholta ja näin jutun käsittelyn pitkittymiseen. Vain yhdessä käsitellyistä tapauksista prosessin pitkän keston on esitutkinnan ja syyteharkinnan huomattavasta pitkittymisestä huolimatta todettu johtuneen valittajan omasta menettelystä. EIT:n ratkaisuista kuvastuu jonkinlainen syyttäjälaitoksen kankeus. Tapauksia tarkasteltaessa on kuitenkin muistettava, että syyttäjälaitos on uudelleen organisoitu vuonna 1997. Tämän voidaan olettaa ainakin jossain määrin jouduttaneen syyteharkintaa ja kaiken kaikkiaan ammattimaistaneen syyttämistointa. Suuressa osassa käsitellyistä tapauksista esitutkinta ja syyteharkinta on kuitenkin suoritettu jo ennen vuoden 1997 uudistuksia.

EIT:n käsittelemissä jutuissa näkyy selvästi myös esitutkinnan ja syyteharkinnan yhteensovittamisen vaikeus sekä syyttäjä- ja esitutkintaviranomaisten yhteistyön puute. Erityisen selvästi ongelma tulee esiin talousrikosjutuissa, jotka ovat tutkinnallisesti ja usein myös oikeudellisesti vaikeita. Myös tilastojen ja tutkimusten mukaan nimenomaan talousrikosten tutkinta näyttäisi vaativan syyttäjän ja esitutkintaviranomaisten yhteistyötä.[174]

Monimutkaisissa jutuissa esitutkintaa suorittavien viranomaisten ja syyttäjän yhteistyöllä voidaan arvioida olevan myös kaikkein merkittävin vaikutus jutun käsittelyn nopeuttamisen kannalta. Nykymuotoinen lainsäädäntö antaa jo varsin laajat mahdollisuudet yhteistyöhön, mutta toisaalta lainsäädännön joustavuuden vuoksi yhteistyö on paljolti kiinni käytäntöjen, henkilösuhteiden ja muiden tämän kaltaisten seikkojen toimivuudesta poliisi- ja syyttäjäorganisaatioiden välillä. Tässä mielessä sääntelyä olisi ehkä syytä tarkentaa.[175] Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean ehdotuksen mukaan syyttäjälle tulisi siirtää myös joitakin nykyisin tutkinnanjohtajalle kuuluvia toimenpiteitä, kuten muun muassa pakkokeinoasioihin liittyvää harkintaa edellyttäviä tehtäviä.[176] Ehdotus selkiyttäisi työnjakoa poliisin ja syyttäjän välillä, parantaisi syytetyn oikeusturvaa ja toisi syyttäjän tiiviimmin mukaan asian tutkintaan jo esitutkintavaiheessa.[177] Kaiken

---

[174] Ks. esim. Puonti, LM 2003, s. 398 ss.

[175] Tosin on nähdäkseni myös niin, kuten Jonkka on huomauttanut, että lainsäädännöllä voidaan luoda vain raamit ja pelisäännöt yhteistyölle. Yhteistyön varsinainen sisältö jää riippuvaiseksi siitä, miten kumpikin osapuoli mieltää oman roolinsa rikosjutun tutkinnan kokonaisuudessa. Jonkan mukaan paras tie yhteistyön lisäämiseksi olisi molemminpuolinen ja yhteinen koulutus. Ks. Jonkka, 2006, s. 73.

[176] Ks. KM 2003:3, s. 124–125.

[177] Ks. mm. Tolvanen, Oikeus 2004, s. 67–72, joka on puoltanut ehdotusta ja pitää tärkeänä syyttäjän esitutkintaroolin terävöittämistä.

kaikkiaan esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten yhteistyöhön on syytä kiinnittää vakavasti huomiota pohdittaessa keinoja oikeudenkäyntien nopeuttamiseksi.[178]

9.1.3 Alioikeuskäsittelyn ongelmia

Alioikeusmenettely on todettu tavalla tai toisella pitkäkestoiseksi kahdeksassa edellä käsitellyistä EIT:ssa tutkittavana olleista tapauksissa. Lisäksi yhdessä tapauksessa käsittely lääninoikeudessa on ollut varsin pitkä. Suurimmat epäkohdat EIT:n käsittelemissä tapauksissa ovat alioikeusmenettelyn osalta liittyneet lykkäyksiin, joita on jouduttu tekemään muun muassa syyteharkinnan täydentämiseksi, asiantuntijalausuntojen hankkimiseksi tai muiden vastaajien haastamiseksi. Muutamissa tapauksissa jutun käsittelyä on jouduttu lykkäämään oikeuden puheenjohtajan sairastumisen tai kuoleman johdosta. Viimeksi mainitun kaltaiset tapaukset ovat tietysti yksittäisiä sattumuksia eivätkä osoita erityistä epäkohtaa oikeusjärjestelmässä. Kaiken kaikkiaan vanhamuotoinen lykkäysjärjestelmä vaikuttaa kuitenkin olleen oikeudenkäyntimenettelyn joutuisuuden suhteen epätarkoituksenmukainen.

Vaikka EIT:n arviota nykymuotoisen rikosprosessin kestosta ei vielä olekaan saatu, ei nykyinen alioikeusmenettely ainakaan tilastojen valossa vaikuta kohtuuttoman pitkältä. Tilastokeskuksen mukaan käräjäoikeuksien vuonna 2005 käsittelemästä 67 700 rikosoikeudellisesta asiasta saatiin lähes 56,5 prosenttia päätökseen alle kahdessa kuukaudessa. Vain 6 245 jutussa (9,2 %) käsittelyyn kului yli puoli vuotta. Keskimäärin asian ratkaisuun käräjäoikeuksissa kului 2,9 kuukautta. Rikosasioiden kokonaiskäsittelyaika – rikoksen tekopäivästä käräjäoikeuden ratkaisuun – oli keskimäärin 8,7 kuukautta. Esitutkintaan kului keskimäärin 4,9 kuukautta ja syyttäjällä rikosasia viipyi keskimäärin 1,6 kuukautta.[179] Käsittelyajat vaikuttavat hyvin kohtuullisilta.

---

[178] Hirvelä on väitöskirjassaan esittänyt vakuuttavia perusteluja myös sille vaihtoehdolle, että syyttäjästä tehtäisiin esitutkinnan johtaja, ks. Hirvelä, 2006, s. 110–119. Nähdäkseni ainakin vaikeimmissa rikosjutuissa tämä todennäköisesti nopeuttaisi rikosprosessin alkuvaihetta. Siirtyminen tämänkaltaiseen esitutkinnan järjestämiseen tukisi muutoinkin syyttäjän kokonaisvaltaista roolia rikosprosessissa – syyttäjällähän on pitkälti kokonaisvastuu rikosprosessin kulusta sen alkuvaiheista aina muutoksenhakuun saakka.

[179] Vuoden 2005 tiedot ovat tilastokeskuksen rikosasiain tilastosta sivulta http://tilastokeskus.fi/til/koikrr (15.8.2006). Ks. myös Oikeustilastollinen vuosikirja 2005, s. 298–299 sekä Oikeustilastollinen vuosikirja 2004, s. 288–289. Luvut ovat pysytelleet kutakuinkin samalla tasolla viime vuosina. Vertailtaessa EIT:n tapausaineistoa ja tilastollisia käsittelyaikoja viime vuosilta on siis muistettava, että EIT:n käsittelemät rikosprosessit on osittain käyty vanhan prosessilain mukaisesti. EIT:n ratkaisujen valossa ei kuitenkaan näytä siltä, että vanhamuotoinenkaan rikosprosessi olisi ollut kategorisesti erityisen pitkäkestoinen.

Kaikista vuonna 2005 käräjäoikeuksissa ratkaistuista rikosjutuista oli 39,8 prosenttia rattijuopumus- ja liikennerikoksia,[180] joissa käsittelyaikojen on todettu olevan lyhimpiä. Niissä on myös suhteellisen vakiintunut rangaistuskäytäntö. Pisimmät käsittelyajat taas ovat talousrikoksissa ja huumerikoksissa.[181] Valtaosa rikosjutuista näyttää siis olevan prosessuaalisesti suhteellisen mutkattomia juttuja, jotka menevät helposti ja hyvin kohtuullisena pidettävän ajan kuluessa rikosprosessuaalisen koneiston läpi. Niiden suhteen nykyinen prosessimenettely näyttää ainakin alioikeuden ratkaisuun saakka toimivan hyvin. Tällaisia asioita saadaan usein ratkaistua myös vastaajan poissaolosta huolimatta, mikä lyhentää käsittelyaikaa merkittävästi ja helpottaa vastaajan poisjäännistä syntyviä ongelmia.

Yksinkertaisten juttujen käsittelyn mahdollisimman pitkälle viety keventäminen on yksi mahdollisuus helpottaa käsittelyjen peruutuksista yksittäisille asianosaisille sekä koko oikeusjärjestelmälle aiheutuvia haittoja.[182] Nykymuotoinen poissaolokäsittely on tässä suhteessa nähdäkseni aivan hyväksyttävä keino, samoin uusi summaarinen rikosprosessi. Summaarisessa rikosprosessissa menettelyn voidaan arvioida yksinkertaistuvan ilman, että asianosaisten oikeusturva joutuu vaarannetuksi.[183] Muutos on kuitenkin selkeä askel poispäin suullisesta pro-

---

[180] Ks. tilastokeskuksen rikosasiain tilasto vuodelta 2005 sivulta http://tilastokeskus.fi/til/koikrr (15.8.2006).

[181] Ervasti – Kallioinen, 2003, s. 67–68.

[182] Ks. myös HE 271/2004 vp, s. 14–18 sekä KM 2003:3, s. 206. Myös Euroopan neuvoston 17.9.1987 antama suositus rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn yksinkertaistamiseksi sisältää ehdotuksia prosessin keventämiseksi (*Recommendation No. R (87) 18 of the Committee of Ministers to member states concerning the simplification of criminal justice*). Siinä suositellaan mm. toimenpiteistä luopumista lievissä tapauksissa sekä tuomioistuimen ulkopuolella tapahtuvan sovittelumenettelyn kehittämistä. Ks. sovittelusta Suomen rikosprosessijärjestelmässä Virolainen – Pölönen, 2003, s. 417–421. Ks. myös Tolvasen ehdotukset vähäisten liikennerikosjuttujen keventämiseksi, missä hän ehdottaa mm. sanktioinnista luopumista vähäisten tekojen osalta, rikesakkomenettelyn alan laajentamista sekä teknisten, telemaattisten menetelmien kehittämistä ajoneuvon kuljettajan selville saamiseksi. Tolvanen, LM 2002, s. 216. Näistä myös Virolainen – Pölönen, 2003, s. 249–251. Virolainen – Pölönen, 2003, s. 242, näkee lainsäätäjällä kaksi vaihtoehtoa prosessin keventämiseksi: joko tuomioistuimissa tapahtuvat yksinkertaistetut ja nopeutetut rikosprosessimuodot tai tuomioistuinten ulkopuolella tapahtuvien tuomiovallankäytön muotojen kehittäminen. Perus- ja ihmisoikeuksien menettelylle asettamien vaatimusten vuoksi tuomiovallan siirtämistä pois tuomioistuimilta voidaan pitää epätyydyttävänä, mutta prosessiekonomian kannalta se voi olla välttämätöntä.

[183] Muun muassa Trechselin mukaan summaaristyyppiset prosessit eivät sinänsä ole ongelmallisia vastaajan oikeusturvan kannalta, kunhan hänellä on oikeus saattaa asia halutessaan täysimittaiseen käsittelyyn. Ks. Trechsel, 2005, s. 221–222. Virolainen – Pölönen, 2003, s. 244, näkee kuitenkin uuden summaarisen menettelyn vaarana oikeudenkäyntien aliarvioimisen, kun tuomitun ei enää tarvitse saapua istuntoon, vaan tuomion saa postista. Menettelyn vaihtoehdoksi he ehdottavat rikosasiain yksinkertaistettua suullista käsittelyä, jossa olisivat läsnä ainoastaan tekonsa tunnustanut syytetty ja tuomari – ei lainkaan syyttäjä, todistajista puhumattakaan. Menettely edellyttäisi syytetyn suostumusta, eikä hänen poissaolonsa estäisi asian ratkaisemista.

sessista takaisin kohti vanhaa suullis-pöytäkirjallista menettelyä. Vastaajan poissaolosta huolimatta tapahtuva käsittely merkitsee myös jossain määrin luopumista prosessin kontradiktorisuuden periaatteesta, mikä edellyttää aina vastaajan täyttä tietoisuutta asiasta ja suostumusta siihen.

Rikosprosessiuudistuksen yhteydessä pohdittiin myös mahdollisuutta ns. päivystystuomioistuinten käyttöön.[184] Ehdotuksen mukaan vähäiset ja selvät rikosasiat olisi voitu tällaisessa tuomioistuimessa käsitellä ja ratkaista välittömästi tai hyvin lyhyen ajan kuluessa rikoksen tekemisen jälkeen. Sen mukaan päivystystuomioistuin olisi voitu järjestää esimerkiksi sellaisten suurten huvitilaisuuksien yhteyteen, joissa tehdään paljon rikoksia.[185]

Asiaa koskevassa hallituksen esityksessä todettiin, että asian nopealla käsittelemisellä saavutettaisiin useita etuja. Muun muassa vastaajan kannalta asian nopea ratkaiseminen lyhentäisi odottamiseen liittyvää epävarmuuden aikaa. Tuomioistuimen kannalta käsittelyn peruuttamistarve vähenisi, kun epäilty olisi valmiiksi pidätettynä. Myös todistelu olisi luotettavaa, kun tapahtumat olisivat todistajien tuoreessa muistissa. Muutoinkin menettely olisi tuomioistuinta varsin vähän työllistävää.

Menettelyyn olisi liittynyt kuitenkin useita ongelmia, joista yksi olisi esitutkinnan epätäydellisyys. Myös erilaisten selvitysten saaminen, kuten esimerkiksi veren alkoholipitoisuuden tutkiminen, voi viedä aikaa, jolloin oikeudenkäyntiä ei olisi mahdollista järjestää välittömästi rikoksenteon jälkeen. Myös asianomistajalle aiheutuneen vahingon selvittäminen voi viedä jonkin verran aikaa. Lisäksi menettelyä varten olisi järjestettävä tuomioistuinpäivystyksen lisäksi myös syyttäjien päivystysjärjestelmä.

Ehdotus päivystystuomioistuimista ei lopulta yltänyt lakiin saakka. Menettelyn ilmeisistä haitoista huolimatta sitä ei ehkä kannattaisi kokonaan unohtaa, sillä sopivissa tilanteissa käytettynä sillä voitaisiin estää yksinkertaisten juttujen kasautumista tuomioistuimeen[186]. On selvää, että menettely sopii vain näyttö- ja oikeuskysymyksiltään verraten yksinkertaisiin rikoksiin, joissa asianomistajan vaatimukset ovat lisäksi helposti selvitettävissä. Koska myös vastaajan oikeusturva joutuu koetukselle – muun muassa lyhyen haastamisajan vuoksi – tulisi asianosaisten oikeusturvanäkökohtiin kiinnittää erityistä huomiota.[187]

---

[184] Ks. HE 82/1995 vp, s. 17–19.

[185] Menettelyä onkin kokeiltu mm. Kotkan meripäivien sekä Jyväskylän suurajojen yhteydessä sekä Turussa Ruotsin lautalta palaavien osalta. Ks. esim. Virolainen, 1999, s. 52, av.1; Virolainen – Pölönen, 2003, s. 229–230.

[186] Myös Jokela näkee mallin kehittelemisen arvoisena, ks. Jokela, LM 1998, s. 967. Harvaan asutussa maassamme tuskin on mahdollista järjestää sellaista jatkuvasti toimivaa päivystystuomioistuinjärjestelmää, jossa yksinkertaisia rikosasioita käsiteltäisiin tauotta. Vaikka suurilla paikkakunnilla tämä voisikin olla mahdollista, törmää ajatus kansalaisten yhdenvertaisuutta koskevaan PeL 6 §:ään. Tällaisia juttuja on myös loppujen lopuksi lukumäärältään niin vähän, ettei jatkuvalle päivystykselle ole tarvetta käsittelyn joutuisuuden turvaamista silmälläpitäen. Kokonaisjuttumääriin nähden menettelyn vaikutukset jäisivät marginaalisiksi.

[187] Vastaajalta ei tulisi kieltää oikeutta täystutkintaiseen prosessiin hänen sitä vaatiessaan, vaikka rikos olisi yksinkertainenkin, vaan menettelyn tulisi olla mahdollinen ainoastaan hänen suostu-

Alioikeuskäsittelyn suhteen haasteellisimpia ovat ”tavanomaista” rikosjuttua monimutkaisemmat jutut, kuten talousrikokset tai näytöllisesti hankalat huumausainerikokset. Ne ovat tutkinnallisesti usein erittäin vaativia ja niihin liittyy usein myös laaja kirjo vastaajia, asianomistajia ja todistajia, jotka on kaikki saatava oikeuteen.[188] Pääkäsittelyjen peruuttamisongelmat liittyvät todennäköisesti enimmäkseen juuri tämäntapaisiin laajoihin juttuihin. Tällaisten juttujen käsittelyssä ei myöskään ole mahdollista käyttää poissaolouhkaista tuomitsemista.

Tällaisten vaikeiden rikosjuttujen kohdalla käsittelyjen peruutuksista aiheutuvat ongelmat ovat kaikkein suurimpia ja niihin on myös kaikkein hankalin puuttua. Laajoja juttuja ei voida käsitellä vastaajan poissa ollessa muun muassa näytöllisten kysymysten vuoksi. Myös yleiset lainkuuliaisuusnäkökohdat vaativat vastaajan läsnäoloa tällaisissa tapauksissa. Ongelmaan on etsitty ratkaisua muun muassa lokakuun 2006 alussa voimaan tulleen rikosprosessilain uudistuksen (243/2006) yhteydessä. Mainitulla lainmuutoksella lievennetään vastaajien läsnäolosäännöksiä siten, että muun muassa useita vastaajia käsittävissä jutuissa todistelua voidaan ottaa vastaan, vaikka kaikki vastaajat eivät olisikaan paikalla. Keskitysperiaatteen lieventämisellä pyritään joustavoittamaan ja nopeuttamaan käsittelyä ja välttämään poisjäänneistä aiheutuvia peruutuksia.[189] Säännöksellä lievennetään kuitenkin myös tiukan kontradiktorisuuden vaatimusta ja siirretään vastuuta kontradiktorisuuden toteutumisesta vastaajalle itselleen. Vastaajan omaan harkintaan jää, tahtooko hän kuulla todistajia ja esittää heille kysymyksiä. Tämän vuoksi menettelyn käyttämisen on edellytettävä vastaajan tietoisuutta siitä, että hän luopuu oikeudestaan kontradiktoriseen käsittelyyn.[190]

---

muksellaan. Menettely muodostuisi lopulta rangaistusmääräysmenettelyn ja yksinkertaisen, yhden tuomarin kokoonpanossa käydyn rikosprosessin välimaastoon sijoittuvaksi suppeatutkintaiseksi menettelyksi, joka olisi varsin lähellä uutta summaarista rikosprosessia.

[188] Ks. Heinonen, 1999, s. 368, joka huomauttaa, että myös aineellisen rikosoikeuden puolelta voi järjestelmään aiheutua rakenteellista epäoikeudenmukaisuutta, joka voi pahimmassa tapauksessa estää oikeudenkäynnissä oikeudenmukaisuuden toteutumisen. Yksinkertaisen omaisuusrikoksen ja taitavasti suunnitellun ja toteutetun talousrikoksen vaatimat rikosprosessuaaliset resurssit ovat aivan erilaiset. Myös lakivaliokunta huomautti jo ROL:n säätämisen yhteydessä, että keskitetyn menettelyn ongelmat tulevat esiin nimenomaan laajoissa jutuissa, ks. LaVM 9/1997 vp, s. 20.

[189] HE 271/2004 vp, s. 26.

[190] Ks. myös Ervo, 2005, s. 299–309. Ervon mukaan vastaajan itsenäinen päätäntävalta prosessiin osallistumisen suhteen on merkittävästi lisääntynyt, millä on monenlaisia seurauksia. Vastaajalle on uskottu myös entistä enemmän vastuuta oman oikeusturvansa toteuttamisessa. Rikosten selvitysintressi ja aineellisen totuuden periaate ovat kuitenkin Ervon mukaan vastaajan valinnanvapauden yläpuolella olevia periaatteita, minkä vuoksi tuomioistuimella on viimekätinen päätäntävastuu vastaajan läsnäolon tarpeellisuuden suhteen. Tapanila katsoo, että jos syytetyn kannanotto syyllisyyskysymykseen jää esitutkintapöytäkirjan perusteella jollain lailla epäselväksi, oikea menettely olisi tällöin velvoittaa syytetty saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn. Tapanila, 2004, s. 76.

On tarkoituksenmukaista jatkaa rikosprosessimenettelyn kehittämistä erityisesti tällaisten vaikeiden juttujen käsittelyä silmällä pitäen. Tarvittaessa vaativien juttujen käsittely olisi voitava eriyttää hyvinkin pitkälle ”normaaliprosessista”, kuten on jo tehty yksinkertaisten rikosjuttujen osalta.[191] Pääkäsittelyjen peruutusten merkittävintä syytä – asianosaisten poissaoloa – on kuitenkin vaikea lainsäädäntöteitse korjata, paitsi luopumalla läsnäolon vaatimuksesta. Se taas vaarantaisi muun muassa menettelyn suullisuuden ja välittömyyden. Samalla myös prosessin erityisestävä vaikutus heikkenisi, kun syytetyn ei tarvitsisi tulla paikanpäälle vastaamaan teostaan. Asianosaisten poissaolo-ongelmaan olisikin pyrittävä löytämään käytännöllisiä ratkaisukeinoja tehostamalla käräjäoikeuksien, syyttäjien ja esitutkintaviranomaisten yhteistyötä. Myös ennakoivien pakkokeinojen käyttöä olisi syytä tehostaa.

9.1.4 Hovioikeuskäsittelystä

Hovioikeuskäsittelyn ei voida sanoa nousseen EIT:n käsittelemissä tapauksissa erityiseksi ongelmaksi kirjallisen tai suullisenkaan menettelyn osalta, sillä vain kolmessa tapauksessa EIT on nimenomaisesti pitänyt hovioikeuskäsittelyä kohtuuttoman pitkänä. Näistä kaksi on vuoden 1998 hovioikeusmenettelyuudistuksen jälkeen hovioikeuksissa käsiteltyjä tapauksia, joista kummassakaan ei järjestetty suullista käsittelyä. Kolmannessa tapauksessa hovioikeuskäsittely oli aloitettu ennen vuoden 1998 uudistusta ja siinä oli pidetty pääkäsittely. Näiden kolmen tapauksen perusteella ei luonnollisestikaan vielä voida päätellä sitä, että käsittely hovioikeudessa olisi erityisen hidasta. Tilanne voi kuitenkin olla muuttumassa hovioikeuksien uhkaavan ruuhkautumisen myötä.

Hovioikeusprosessin osalta ongelma tuntuu olevan siinä, kuinka muutoksenhakujärjestelmä saataisiin synkronoiduksi alioikeusprosessin kanssa ja asioiden turha tutkiminen useassa asteessa vähenisi. Hovioikeusmenettely ei ole järjestetty suullisuuden pohjalta, kuten menettely alioikeudessa, vaan säännösten lähtökohtana on prosessin kirjallisuus.[192] Suullinen menettely on ikään kuin päälle liimattuna asiakirjamateriaalin pohjalta käytävään prosessiin. Suullisen menettelyn osalta hovioikeuskulttuuri on kehittymätöntä.[193] Myöskään hovioikeuksien

---

[191] Ks. myös KM 2003:3, s. 192–207.

[192] Siitari-Vanne on hallintoprosessin osalta todennut, että hallintolainkäytössä noudatettu pääosin kirjallinen ja esittelijävetoinen järjestelmä ei ole enää nykymaailmassa kaikkein tehokkain, nopein tai halvinkaan, eikä takaa ja edistä asiantuntemusta parhaiten. Tärkeätä olisi, että kaikki asian käsittelyyn osallistuvat jäsenet tuntisivat tapauksen hyvin. Siitari-Vanne, 2005, s. 38.

[193] Muun muassa yhteistyö asianajajien ja syyttäjien kanssa olisi yksi tapa kehittää uutta oikeudenkäyntikulttuuria. Ks. Liljenfeldt – Snellman, JFT 2004, s. 438. Ks. myös Melander, DL 2005, s. 14. Muutoksenhakumenettelyä tutkinut selvitysmies toteaa, että hovioikeusmenettelyssä tarvitaan enemmän suullista käsittelyä, mutta aiempaa suppeammassa muodossa. Hän ehdottaa uutta suulli-

virkarakenne ei tue juttujen suullista käsittelyä. On ilmeistä, että hovioikeustuomareiden määrää tulisi tuntuvasti lisätä, jotta suullinen käsittely voitaisiin kaikissa asioissa järjestää kohtuullisessa ajassa. [194]

Vuonna 2005 hovioikeuden keskimääräinen käsittelyaika oli 7,9 kuukautta ja pääkäsittelyssä 12,7 kuukautta. Esittelystä ratkaistun asian keskimääräinen käsittelyaika oli 7,5 kuukautta. Vuonna 2004 vastaavat ajat olivat 8,2; 13,1 ja 8,8 kuukautta. Hovioikeuksien välillä on kuitenkin suuria keskinäisiä eroja; kun Helsingin hovioikeudessa asia viipyi vuonna 2005 keskimäärin 11,2 kuukautta, oli vastaava aika Kouvolan hovioikeudessa alle puolet tästä eli 5,1 kuukautta. Kuitenkin 28 prosenttia ratkaistuista asioista oli Kouvolan hovioikeudessa pääkäsittelyitä, kun taas Helsingin hovioikeudessa pääkäsittely järjestettiin 23 prosentissa ratkaistuista asioista.[195] Näyttäisi siis siltä, että pääkäsittelyn järjestäminen itsessään ei välttämättä pidennä (keskimääräistä) käsittelyaikaa, vaan enemmän merkitystä on tuomioistuimen sisäisillä työtavoilla.[196]

En myöskään voi pitää uuden seulontamenettelyn korkeaksi moitittua seulontakynnystä sinänsä ongelmana,[197] sillä oikeusvaltiossa tavoitteena ei voi olla, että mahdollisimman moni juttu seuloutuisi muutoksenhausta pois. Niiden, joilla on aitoa tarvetta muutoksenhakuun, on päästävä myös muutosta hakemaan.[198] Seulonta on mahdotonta järjestää niin aukottomaksi, etteikö siinä pääsisi läpi myös sellaisia juttuja, joissa muutoksenhaun tarve on olematon tai vähintäänkin ky-

---

sen kuulemisen istuntomuotoa, jossa voitaisiin kuulla asianosaisia, mutta muuta todistelua ei otettaisi enää uudelleen vastaan. Pääkäsittelyyn asia menisi vain silloin, jos arvioitaisiin, että hovioikeus muuttaa käräjäoikeuden näyttöratkaisua. Ks. OMLS 2006:28. Ehdotus siirtäisi painopistettä käräjäoikeuksiin, poistaisi turhaa toistoa hovioikeusvaiheessa ja lisäisi suullisen menettelyn käyttöalaa tarkoituksenmukaisella tavalla, mitkä ovat nähdäkseni oikeansuuntaisia toimenpiteitä.

[194] Virolainen – Pölönen, 2003, s. 236, näkee hovioikeusmenettelyn ongelmana erityisesti tehottoman ja esittelijävetoisen valmistelun, jossa oikeudenkäyntiaineistoa ei saada riittävässä määrin rajoitettua. Tällöin hovioikeuden pääkäsittely muodostuu alioikeuskäsittelyn toisinnoksi. Myös Leppäsen mukaan hovioikeudessa tulisi pääkäsittelyjen lukumäärän sijasta kiinnittää huomiota niiden sisältöön. Pääkäsittelyjä voitaisiin hänen mukaansa keventää tehokkaalla valmistelulla ja modernin viestintätekniikan hyväksikäytöllä. Ks. Leppänen, LM 2000, s. 1201–1211.

[195] Yleisten tuomioistuinten ja työtuomioistuimen vuosikertomukset 2005 ja 2004.

[196] Myös Virolainen on päätynyt tulokseen, että pääkäsittelyt eivät sinänsä ruuhkauta hovioikeuksia. Virolainen, DL 2000, s. 430–431.

[197] Ks. esim. Itä-Suomen HO:n presidentti Markku Arposen kirjoitus HS 1.11.2005.

[198] Ks. myös Virolainen – Pölönen, 2004, s. 518: ” – – muutoksenhakuoikeudelle ei ole olennaista se, että valitus voidaan tehdä ylemmälle oikeudelle, vaan se, että ylempi oikeus tutkii valituksen asiallisesti.” Päätellen siitä, että muutoksenhakuasteessa alemman oikeuden päätöstä muutetaan tilastotietojen valossa varsin usein, näyttää muutoksenhaulle olevan myös todellista tarvetta, ks. Virolainen – Pölönen, 2003, s. 235 sekä Virolainen, DL 2002, s. 692–693. Myös KHO:n presidentti Pekka Hallberg korostaa, että muutoksenhaku on ymmärrettävä kansalaisten perusoikeutena eikä tarkasteltava sitä tuomioistuimen työtilanteen kannalta. Hallberg, 2001, s. 40. Vaitoja, LM 2002, s. 764, huomauttaa, että muutoksenhaulla on myös muita tehtäviä kuin vain virheellisten alioikeusratkaisujen korjaaminen, esimerkiksi käräjäoikeuksien toimintaan kohdistuva kontrolli sekä yleisön ratkaisutoiminnan asianmukaisuutta kohtaan tunteman luottamuksen ylläpitäminen.

seenalainen. Rajatapauksessa on parempi tutkia juttu vielä muutoksenhakuasteessa, jotta asianosaisen oikeusturva ei jäisi vajaaksi. Sen sijaan menettelyä hovioikeuden sisällä tulisi kehittää suullisen käsittelyn lähtökohdista, jotta yhä lisääntyvät pääkäsittelyt voitaisiin viedä kohtuullisessa ajassa läpi. Myös juttujen valikoitumiseen suulliseen käsittelyyn on kiinnitettävä erityistä huomiota. Seulontamenettely ei ole vastaus prosessin jouduttamiseen, mutta parhaimmillaan sen avulla voidaan mahdollisesti kohdentaa hovioikeuksien resursseja aiempaa tarkoituksenmukaisemmalla tavalla.[199]

Kaiken kaikkiaan hovioikeuksilla on äärimmäisen tärkeä rooli oikeudenkäyntien kohtuullisen keston vartijoina. Tämä olisi myös hovioikeuksien itsensä tiedostettava. Seulontamenettelyssä ei tämän vuoksi tulisikaan koskaan seuloa juttua, jossa valittaja vetoaa oikeudenkäynnin kohtuuttomaan kestoon ja edes jonkinlaisia perusteita tälle väitteelle on havaittavissa. Mikäli alioikeus ei ole huomioinut pitkää kestoa ja antanut siitä riittävää hyvitystä, tulee hovioikeuden korjata tilanne. Tässä mielessä hovioikeuksien on pysyttävä selvillä EIT:n tulkintakäytännöistä sen suhteen, millainen oikeudenkäynnin kesto on kohtuuton ja pyrittävä noudattamaan EIT:n tulkintalinjaa. Mikään ei toki estä noudattamasta myös EIT:n linjaa tiukempaakin kotimaista käytäntöä. Oikeudenkäynnin keston kohtuullisuus tai kohtuuttomuushan on pitkälti arvostuksenvarainen kysymys. Meillä on asian suhteen hyvin toimivan oikeusvaltion maine puolustettavanamme.

Hovioikeuksien on lisäksi oltava hyvin selvillä sen suhteen, mitä EIT:n tulkinnan mukaan voidaan pitää riittävänä hyvityksenä oikeudenkäynnin kohtuuttomasta kestosta. Lehtonen -tapauksessa hovioikeus on ollut aivan oikeilla jäljillä huomioidessaan oikeudenkäynnin kohtuuttoman pitkän keston hovioikeusvaiheeseen saavuttaessa. Vaikka se on ottanut kohtuuttoman keston huomioon rangaistuksen mittaamisessa, EIT ei ole pitänyt sitä riittävänä hyvityksenä, koska

---

[199] Ks. myös Vaitoja, LM 2002, s. 764–766. Sekä perustuslaki- että lakivaliokunta kannattivat seulontamenettelyä pitkälti juuri sen vuoksi, että niiden katsottiin nopeuttavan asioiden käsittelyaikoja, ks. PeVL 35/2002 vp, s. 3, LaVM 27/2002 vp, 5–6. Nähtävissä ei kuitenkaan ole ollut sellaista käsittelyaikojen nopeutumista, joka johtuisi nimenomaan seulontamenettelystä. Liljenfeldt – Snellman, JFT 2004, s. 439, toteaa, että uudistuksesta ei ole syntynyt resurssien säästöä eikä hovioikeuksien työ ole myöskään toivotulla tavalla rationalisoitunut, sillä seulottavat jutut ovat oikeudelliselta luonteeltaan sellaisia, jotka eivät aiemminkaan olisi tulleet kovin laajan tutkinnan kohteeksi, vaan ne olisi perusteltu vain lyhyesti. Myös Norrman, JFT 2004, s. 32, arvioi, että seulontamenettely lisää hovioikeuksien työmäärää sitä kautta, että valituskirjelmät pitenevät. Virolaisen mukaan hovioikeusprosessi tarjoaisi ilman seulontamenettelyäkin mahdollisuuden asioiden käsittelyjärjestyksen eriyttämiseen niiden laadun perusteella. Tässä suhteessa seulontamenettely vain vaarantaa muutoksenhakijan oikeusturvaa. Virolainen, DL 2002, s. 695–696. Myös Ervon mukaan seulontamenettely saattaa vaarantaa hakijan oikeusturvaa sekä kaventaa muutoksenhakumahdollisuutta. Hänen mukaansa menettely on silti epäilyksittä ihmis- ja perusoikeuksien mukainen. Ervo, 2005, s. 128–129.

HO:n ratkaisusta ei riittävän selvästi ilmene, miten alentamisella hyvitetään kohtuutonta kestoa. Hyvityksen on EIT:n vakiintuneen käytännön mukaan oltava nimenomainen ja selvä. Tähän on syytä kiinnittää erityistä huomiota etenkin, koska hyvityskäytännöt ovat meillä (vielä) sääntelemättömät ja tilanne jossain määrin epäselvä.

9.2 Asianosaisen mahdollisuudet kiirehtiä prosessia

Kaikki virkamiehiä koskee VirkamiesL 14.1 § (750/1994), jonka mukaan virkamiehen on suoritettava virkatehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä. Tämän perussäännön lisäksi on myös olemassa muutamia oikeussuojakeinoja pitkittyneen prosessin kiirehtimiseksi. Asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle on mahdollista esittää perusteltu kiirehtimispyyntö. Asianosaiset voivat myös kannella ylemmälle viranomaiselle; poliisitutkinnan osalta ylemmälle poliisiviranomaiselle ja syyteharkinnan osalta ylemmälle syyttäjälle. Prosessin kestosta on myös mahdollista kannella eduskunnan oikeusasiamiehelle tai oikeuskanslerille.[200] Kantelu voidaan tehdä joko prosessin kestäessä tai sen jälkeen.[201]

Aiemmin oli rikosasioiden osalta voimassa myös OK 16:4.2, jonka mukaan asianosainen, joka katsoi asiaa lykkäyksellä turhaa viivytettävän, sai kannella siitä 30 päivän kuluessa hovioikeuteen (ns. kantelu tarpeettomasta lykkäyksestä).[202] Säännös kumottiin ROL:n säätämisen yhteydessä tarpeettomana, koska tarkoitus oli päästä lykkäysjärjestelmästä eroon.[203] Nykyisessä rikosprosessissa lykkääminen on pääsääntöisesti kiellettyä. Ongelmana nykyprosessissa eivät enää olekaan lykkäykset, vaan pääkäsittelyiden peruuttamiset, jotka useimmiten johtuvat asianosaisten poisjäännistä. Tätä vastaan ei ole olemassa sellaista tehokasta oikeuskeinoa, jolla asianosaiset saataisiin varmasti määräaikana oikeuteen. Tällaisissa tapauksissa haitan kärsijäksi joutuu se oikeudenkäynnin osapuoli,

---

[200] Molemmat ylimmät laillisuusvalvontaviranomaiset ovat antaneet lukuisia prosessin kestoa koskevia ratkaisuja. Lukumääräisesti eniten ratkaisuja on annettu koskien esitutkinnan ja syyteharkinnan viivästystä. Oikeuskanslerin viimeaikaisesta ratkaisukäytännöstä mainittakoon esimerkkeinä mm. ratkaisut 13.6.2005, Dnro 738/1/04; 23.6.2004, Dnro 807/1/02 sekä 13.5.2003, Dnro 252/1/02, joissa OKA on kiinnittänyt huomiota erityisesti esitutkinnan joutuisaan suorittamiseen osana rikosprosessin kokonaisuutta. Eduskunnan oikeusasiamiehen käytännöstä mainittakoon tämäntyyppisistä asioista esimerkkeinä ratkaisut 12.5.2003, Dnro 871/2001, 25.11.1994, Dnro 1967/1993 sekä 7.6.1991, Dnro 1580/1989.

[201] Ks. myös HE 190/2002 vp, s. 12 sekä Pölönen, LM 2005, s. 1114. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea pitää nykyistä valvontajärjestelmää tehottomana, mitä tulee mahdollisuuksiin puuttua tuomarin käyttäytymiseen ja asioiden viivyttelyyn, ks. KM 2003:3, s. 450–453.

[202] Ks. tästä Tirkkonen, 1969, s. 431.

[203] Ennen rikosprosessiuudistusta – vanhan ns. suullis-pöytäkirjallisen menettelyn aikaan – jutun lykkäys oli miltei enemmän sääntö kuin poikkeus. Ks. erilaisista lykkäystilanteista esim. Kiviharju – Joutsen, 1987, s. 106–114. Ks. myös Virolainen, DL 1989, s. 59–64.

joka on kuuliaisesti noudattanut kutsua ja saapunut paikalle. Nykyisten oikeuskeinojen – uhkasakon, noudon ja säilöönoton – lisäksi on vaikea kuvitella sellaista uutta tehokasta oikeuskeinoa, jolla turhat poisjäännit oikeuden istunnosta estettäisiin. Kuten jo edellä todettiin, ratkaisua ongelmaan olisikin etsittävä lähinnä käytännöllisin keinoin.

Sen sijaan viranomaisten taholta tapahtuvaa prosessin viivästymistä vastaan tarvitaan tehokkaita oikeuskeinoja, joihin asianosainen voi turvautua prosessin pitkittyessä. Vuonna 2002 hallitus ehdottikin OK 28 lukuun muutoksia, joiden avulla olisi taattu asianosaiselle mahdollisuus esittää ylemmälle tuomioistuimelle pyyntö julistaa asia kiireelliseksi. Kiireelliseksi julistamista harkittaessa huomioon olisi otettu muun muassa asian erityinen merkitys asianosaiselle, mahdollisesta viipymisestä aiheutuva erityinen vahinko tai haitta sekä asian laatu. Ratkaisu kiireelliseksi julistamisesta olisi tullut tehdä viipymättä yhden tuomarin kokoonpanossa. Kiireelliseksi julistettu asia olisi käsitelty tuomioistuimessa ilman aiheetonta viivytystä ennen muita asioita.[204] Lakiehdotus kuitenkin hylättiin eduskunnassa.[205] Hallituksen esitystä voidaan pitää askelena oikeaan suuntaan, vaikkakin se jäi esitetyssä muodossaan toteutumatta. Huolimatta siitä, että rikosprosessia ryhdittävät erilaiset määräajat luvussa kerrotuin tavoin, ei tämä poista tarvetta asianosaisen käytössä olevalle oikeussuojakeinolle, jolla prosessin pitkittymiseen voitaisiin puuttua. Vaikka rikosprosessi perusmuodossaan toimii varsin joutuisasti, tapahtuu yksittäistapauksissa viivästyksiä,[206] joihin asianosaisella tulisi olla mahdollisuus puuttua.

Virolainen ja Pölönen pitävät tarpeellisena, että syyteharkinnan tai esitutkinnan viivästymisestä voitaisiin kannella käräjäoikeuteen. Lisäksi asianosaiselle tulisi heidän mukaansa antaa oikeus kannella ylemmälle tuomioistuimelle pro-

---

[204] Ks. HE 190/2002 vp, s. 14–15, 34–38.

[205] Ks. LaVM 30/2002 vp, s. 2, jossa valiokunta vetoaa kielteisen kantansa tueksi mm. siviiliprosessin osalta samoihin aikoihin voimaan tulleeseen OK 5 luvun 17 ja 18 §:n (768/2002) muutoksiin, joissa alioikeus velvoitetaan laatimaan asian käsittelyä koskeva aikatauluarvio ja ilmoittamaan se asianosaisille. Rikosprosessin osalta ei kuitenkaan ole olemassa vastaavanlaista säännöstä.

[206] Oikeuskeinon tarvetta osoittavat mm. lukuisat eduskunnan oikeusasiamiehen sekä oikeuskanslerin tekemät rikosprosessin kestoa koskevat ratkaisut. Esimerkiksi jo edellä mainitussa 26.1.2006 annetussa ratkaisussa 1893/4/2004 apulaisoikeusasiamies katsoi rikosasian kestäneen kohtuuttoman kauan esitutkinnan liian pitkän keston, syyteharkinnan aiheettoman viivästyksen sekä käräjäoikeuden pitkän käsittelyajan vuoksi. Apulaisoikeusasiamies totesi, että mahdollinen oikeuskeino tapauksessa voisi olla hovioikeuden antaman mahdollisen hyvityksen – johon AOA ei tietenkään voi vaikuttaa – lisäksi vahingonkorvauskanne valtiota vastaan. Tätä ei voitane pitää kovin tyydyttävänä asiantilana asianosaisen oikeusturvan kannalta. Ratkaisussa 2785/2003 (30.12.2004) AOA myös katsoi, että Salon käräjäoikeudessa ratkaisun tekemisen aikaan jo yli kymmenen vuotta vireillä ollut juttu oli mitä ilmeisimmin kohtuuttoman pitkäkestoinen. AOA joutui kuitenkin toteamaan, että ”*oikeusasiamies ei – – voi puuttua lähemmin niihin keinoihin, joilla tuomioistuimessa vireillä oleva asia saataisiin mahdollisimman nopeasti käsitellyksi ja ratkaistuksi*”.

sessin epäasianmukaisesta pitkittämisestä.[207] Edellä on kuitenkin todettu, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole pitänyt kantelutyyppistä kiirehtimiskeinoa tehokkaana.[208] Tehokkuusongelma voisi tässä suhteessa kuitenkin ehkä ratketa asettamalla (lyhyt) määräaika kantelun käsittelemiselle. Lisäksi kantelun johdosta tulisi olla mahdollisuus määrätä varsinaisen prosessitoimenpiteen suorittamiselle määräaika. Pelkkä kantelumahdollisuus itsessään ei vaikuta EIT:n tarkoittamalla tavalla tehokkaalta, ellei se voi johtaa todella konkreettisiin asian käsittelyn kiirehtimistoimiin

[207] Virolainen – Pölönen, 2003, s. 232–233.
[208] Ks. luku IV, jakso 3.

VI Lopuksi

Käsittelyn joutuisuus on kiistatta yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisimpiä piirteitä. Oikeus joutuisaan prosessiin mainitaan kaikissa tärkeimmissä ihmisoikeusasiakirjoissa ja se on ollut osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä jo ihmisoikeusajattelun alkuajoista lähtien. Ihmisoikeusasiakirjoista se on siirtynyt myös kansallisen perustuslakimme tasolle. Joutuisan prosessin kotimaisen normipohjan muodostavat perustuslain 21 § sekä sitä täsmentävät rikosoikeudenkäyntimenettelylaki ja muut prosessilait. Oikeuden kansainvälinen sääntelykehikko puolestaan muodostuu kansainvälisistä ihmisoikeussopimusmääräyksistä ja niitä koskevista valvontaelinten tulkintakäytännöistä sekä osittain myös Euroopan unionin säännöstöstä silloin, kun asialla on liityntä unionioikeuteen. Kansainvälisistä ihmisoikeussopimusmääräyksistä Suomen kannalta käytännössä merkittävin on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintakäytäntö, jotka muodostavat myös tämän tutkimuksen peruslähtökohdan.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuri jaosto on maaliskuussa 2006 antamassaan Italiaa koskevissa yhdeksässä ratkaisussa[1] selkeästi linjannut oikeudenkäyntien keston arviointia. Oikeudenkäyntien kestoa koskeva ongelma ei näytä olevan helpottumassa Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa, vaan päinvastoin tietyissä valtioissa systemaattiset rikkomukset jatkuvat edelleen.[2] Vaikka Suomi ei kuulu niihin valtioihin, joissa oikeudenkäynnin kestoa koskevat EIS 6(1) artiklan rikkomukset ovat jatkuvia ja systemaattisia, on myös Suomea koskevien ratkaisujen lukumäärä ollut kasvussa.[3]

Suuren jaoston ratkaisuissa muistutetaan selvästi ensinnäkin siitä, että EIS:n valvontajärjestelmä on toissijainen suhteessa kotimaiseen oikeuteen. Kotimaisen

---

[1] 29.3.2006 annetut suuren jaoston Italiaa koskevat tuomiot Scordino (No. 1), Cocchiarella, Riccardi Pizzati, Musci, Giuseppe Mostacciuolo (No. 1 ja No. 2), Giuseppina and Orestina Procaccini, Ernestina Zullo sekä Apicella.

[2] Ks. myös tuomari Borrego Borregon enemmistön kantaa myötäilevä mielipide tuomiossa Debono v. Malta (7.2.2006): *[W]e are witnessing a truly extraordinary upsurge in cases concerning Article 6, both in numerical terms and in terms of the attention paid to them by the courts. For example, in 2005, four out of every five judgments delivered by the Court related, wholly or in part, to Article 6. In addition, 25% of the total number of judgments delivered concerned length of proceedings. Consequently, the right to a fair hearing, the only human right which is instrumental in nature, has become the predominant human right.*

[3] Ervon mukaan oikeudenkäynnin joutuisuus on yksi suomalaisen prosessin ”kompastuskivistä” EIT:ssa kontradiktorisuuden ja perusteluvelvollisuuden ohella. Ks. Ervo, 2004, s. 11.

oikeuden on tarjottava lainsäädännölliset ja käytännölliset takeet oikeudenkäynnin joutuisuudelle. Ellei joutuisuus yksittäisessä tapauksessa toteudu, kansallisen oikeusjärjestelmän on tarjottava hyvitys oikeudenkäynnin kohtuuttomasta kestosta.

Paras keino ylipitkien oikeudenkäyntien välttämiseksi on EIT:n mukaan ennaltaehkäisy järjestämällä oikeudenhoito sillä tavoin, että tuomioistuimet kykenevät antamaan päätöksensä kohtuullisessa ajassa. Jos kohtuuttoman pitkiä oikeudenkäyntejä ei voida estää, on tehokkain ratkaisu EIT:n mukaan oikeuskeino, jolla voidaan jouduttaa oikeudenkäyntiä. Keinon on oltava sellainen, jolla on todellista vaikutusta käsittelyn jouduttamiseen, esimerkiksi hakemus ylemmälle tuomioistuimelle määräajan asettamiseksi käsittelylle. Tällaisella keinolla ei kuitenkaan voida korjata niitä tilanteita, joissa oikeudenkäynti on jo kestänyt kohtuuttoman kauan. Jos rikkomus on jo tapahtunut, se on hyvitettävä asianosaisille. Rikosprosessissa hyvitys voidaan toteuttaa esimerkiksi rangaistusta lieventämällä. Hyvityksen on kuitenkin oltava nimenomaan oikeudenkäynnin kohtuuttoman pitkästä kestosta johtuva, ja sen on oltava selvästi mitattavissa.

Valittajalle myönteinen päätös tai toimenpide ei EIT:n mukaan sinänsä poista häneltä EIS 34 artiklan mukaista loukatun asemaa, elleivät kansalliset viranomaiset nimenomaisesti tai asiallisesti ole tunnustaneet rikkomusta oikeudenkäynnin keston suhteen ja myöntäneet siitä hyvitystä. Olennaista on siis se, onko valittaja saanut EIS 41 artiklaan verrattavissa olevaa korvausta kotimaista oikeussuojakeinoa käyttämällä.

EIT:n mukaan valtioilla on kolme hyväksyttävää mahdollisuutta järjestää oikeussuojakeino kohtuuttoman pitkiä oikeudenkäyntejä vastaan. Se voi luoda järjestelmän, jossa asianosaisella on mahdollisuus kiirehtiä asiansa käsittelyä. Myöskään puhdasta vahingonkorvausjärjestelmää, jollainen on käytössä Italiassa, ei voida katsoa tehottomaksi EIS 13 artiklan mielessä edellyttäen, että se todella toimii tehokkaasti ja asianosaiset voivat sen kautta saada riittävän ja nopean hyvityksen. Suositeltavin vaihtoehto on EIT:n mukaan kuitenkin järjestelmä, jossa on yhdistetty molemmat keinot, eli kiirehtimispyynnön lisäksi asianosaisella on mahdollisuus hakea myös vahingonkorvausta. Tällaisia järjestelmiä on jo käytössä useissa maissa, kuten Itävallassa, Kroatiassa, Espanjassa, Puolassa ja Slovakiassa.

Jos käytössä on vahingonkorvausjärjestelmä jälkikäteistä kompensaatiota varten, sille on EIT:n käytännössä asetettu tiettyjä ehtoja. Vahingonkorvausjärjestelmää ei ensinnäkään saa mitätöidä asettamalla sen käytön edellytykseksi esimerkiksi korkeita oikeudenkäyntimaksuja. Kompensaatio on myös maksettava kohtuullisen ajan kuluessa, jona EIT on pitänyt kuuden kuukauden aikaa. Korvausten maksun viivyttely tulkitaan EIT:ssa niin, ettei asianmukaista korvausta ole lainkaan maksettu. Valtion on myös budjetissaan taattava riittävät varat kompensaatiojärjestelmän toiminnalle. Budjettivajetta ei ole pidetty hyväksyttävänä syy-

nä jättää maksamatta korvauksia kohtuuttoman pitkistä oikeudenkäynneistä kärsineille. EIT sallii korvaustason olla sen määrittelemää tasoa alhaisempi, koska kansallisella tasolla maksettava korvaus saadaan nopeammin ja kansallisten elinten myöntämänä. Korvausjärjestelmä on näin ollen mahdollista määritellä valtion oikeusjärjestelmän ja kulttuurin mukaiselle tasolle, kunhan se ei jää liian alhaiseksi suhteessa EIT:n määrittelemään tasoon.

Yhtä selkeitä sääntöjä sille, kuinka pitkäkestoista oikeudenkäyntiä voidaan pitää hyväksyttävänä, ei sen sijaan voida EIT:n tulkintakäytännön perusteella esittää.[4] Jokaisen oikeudenkäynnin joutuisuutta arvioidaan tapauskohtaisesti, ottaen huomioon jutun erityispiirteet. Arviointiperusteina ovat jutun vaikeusasteen lisäksi osapuolten ja viranomaisten toimenpiteet prosessin aikana sekä asian tärkeys erityisesti sille asianosaiselle, jonka kannalta kestoa arvioidaan. Arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota myös syytetyn puolustautumismahdollisuuksien toteutumiseen ja erityisesti kontradiktoristen oikeuksien turvaamiseen. Syytetyn puolustautumiselle on varattava riittävästi aikaa, mikä asettaa rajat sille, kuinka paljon oikeudenkäyntiä on mahdollista jouduttaa. Toisaalta, vaikka syytetty käyttäisi kaikki hänelle suodut puolustautumiskeinot, on oikeudenkäynnin kokonaiskesto silti pidettävä kohtuullisuuden rajoissa.

Prosessin kestossa on kysymys lainsäädännön ja lainkäytön yhteistoiminnasta. Se on monimutkainen kokonaisuus, jonka tulisi toimia saumattomasti. Lähtökohtana tulee olla lailla säädetty tarkoituksenmukainen prosessimenettely, jonka toteuttamiseen valtiovalta takaa tarvittavat resurssit kaikissa olosuhteissa. Tuomioistuinten ja muiden viranomaisten on puolestaan omaksuttava sellainen toimintakulttuuri ja sellaiset toimintatavat, että lainmukainen prosessi voidaan annetuilla resursseilla viedä läpi, eikä prosessimenettelyyn synny ”tukkeumaa”, joka kumuloituessaan hidastaa koko oikeuslaitoksen toimintaa.

---

[4] Noin viiden vuoden aikaa voidaan pitää silti jonkinlaisena rajapyykkinä. Ks. em. tuomari Borrego Borregon mielipide Debono v. Malta (7.2.2006) -tapauksessa: *[A]lthough it is not possible to indicate a length of time which might be taken as a model, it is fair to say that, at present, the cut-off point for what is considered reasonable is in the region of five years.* Samalla hän kuitenkin huomauttaa, että EIT:n kohtuullisena pitämät käsittelyajat käyvät yhä lyhyemmiksi. Ks. myös hänen mielipiteensä Suomea koskeneessa Kajas-tuomiossa (7.3.2006). Ristiriitaista on hänen mukaansa myös, että EIT:n omat käsittelyajat ovat usein pidempiä kuin ne kotimaisten prosessien kestoajat, joiden EIT katsoo ylittävän 6(1) artiklan mukaisen kohtuullisuuden vaatimuksen.

Ervon mukaan kohtuullisena aikana voidaan pitää prosessin noin kolmen vuoden kestoaikaa, Ervo, DL 1998a, s. 677. Hänen mukaansa joutuisuusvaatimusta voitaisiin tulkita suhteellisesti, omat kansalliset erityispiirteemme huomioonottaen, ja rikastaa oikeusturvan takeita tulkitsemalla perusoikeusnormistoamme dynaamisesti. Jos jonkin EIS:n sopimusvaltion kohdalla esimerkiksi kolmen vuoden käsittelyaikaa voidaan pitää kohtuullisena, voitaisiin meillä tähdätä esimerkiksi kuuden kuukauden keskimääräisaikaan. Mahdollista ei ole Ervon mukaan vedota ylikansalliseen standardiin, joka on omaamme alemmalla tasolla, vaan kansallinen perusoikeusnormi velvoittaa tavoittelemaan entistä parempia tuloksia kansallisessa lainkäytössämme. Mts. 685–687.

EIT:n ratkaisukäytännön valossa ei ole syytä olettaa, että rikosprosessia koskevassa lainsäädännössämme olisi jokin perustavaa laatua oleva ongelma. On kuitenkin muistettava, että uudistettu rikosprosessi ei vielä toistaiseksi ole ollut kokonaisuudessaan EIT:ssa tutkinnan kohteena. EIT:n ratkaisuissa näkyy paljolti vielä vanhan rikosprosessimenettelyn aikainen, lykkäyksistä aiheutunut epäkohta. Myös uudistetun menettelyn toimivuutta on kuitenkin jatkuvasti tarkkailtava. Jo nyt voidaan selvästi havaita, että vanha juttujen lykkäysongelma on muuttunut juttujen peruuttamisongelmaksi, ja tähän tulisi ripeästi puuttua. Turhat pääkäsittelyjen peruuttamiset asianosaisten poissaolojen vuoksi olisi saatava karsittua. Yhtenä keinona tähän olisi nähdäkseni lainsäädännön jo nykyisellään suomien mahdollisuuksien, kuten ennakkonoudon ja muiden sen tyyppisten toimenpiteiden, laajamittaisempi käyttö.

Turhien poissaolojen estämisen lisäksi erityistä huomiota kaipaa menettely hovioikeudessa. Hovioikeusprosessi on lainsäädännöllisesti monimutkainen, ja seulontamenettelyn soveltamisessa on ilmennyt huomattavia vaikeuksia. Myös suullisten käsittelyjen määrän lisääntyminen asettaa haasteita. Hovioikeuksissa juttujen käsittelykulttuuri on suullisuuden osalta kehittymätöntä. Hovioikeusprosessin kehittämisessä onkin tilaa sekä lainsäädännöllisille uudistuksille että hovioikeuksien sisäisten työtapojen muutoksille.[5] Muutoksenhaun on oltava järkevässä ja luontevassa suhteessa suulliseen alioikeusprosessiin. Suullisuudesta alioikeuskäsittelyssä saadut edut tulee säilyttää hovioikeusprosessissa, mikä ei välttämättä kirjallisessa muutoksenhakuprosessissa toteudu parhaalla mahdollisella tavalla.[6] Ajateltavissa voisi olla myös rikosasioiden muutoksenhakumenettelyn eriyttäminen siviiliasioiden muutoksenhakumenettelystä – ovathan menettelyt erilaisia jo alioikeudessa.

EIT:n ratkaisut osoittavat myös selvästi, että oikeuslaitoksen resurssien riittävyydellä on merkittävä yhteys prosessin kestoon. Tämän tutkimuksen perusteella ei kuitenkaan voida vastata siihen kysymykseen, millaiset resurssit ovat tässä suhteessa riittävät, ja ovatko ne tällä hetkellä Suomessa sitä. Ainakaan EIT:n antamien ratkaisujen perusteella ei voida päätellä, että Suomessa vallitsisi suoranainen resurssipula rikosprosessuaalisten juttujen käsittelyssä. On kuitenkin muistettava, että EIT:n ratkaisukäytännön kautta ongelmat välittyvät vasta usei-

---

5 Ks. myös KM 2003:3, s. 161–163, 409–413. Suhtaudun kuitenkin varauksella komitean ehdotukseen muutoksenhakukiellosta näyttökysymyksissä. Myöskään muutoksenhakumenettelyä arvioinut selvitysmies ei pidä tällaista muutoksenhakukieltoa toivottavana, vaan hänen mielestään on tarkoituksenmukaista säilyttää nykyinen oikeustila, jossa riitainen näyttö- ja oikeuskysymys arvioidaan yhdessä vielä hovioikeudessa. Ks. OMLS 2006:28, s. 44–45.

6 Siitari-Vanteen mukaan keinoja hallintolainkäyttömenettelyn tehostamiseksi ovat muun muassa suullisen käsittelyn sisällön täsmentäminen ja teknisten apuvälineiden käytön mahdollistaminen, Siitari-Vanne, 2005, s. 769, 779–787. Samoja keinoja voitaisiin varmasti käyttää myös hovioikeusmenettelyn kehittämisessä.

den vuosien viiveellä. Tämän vuoksi on varottava tekemästä suoralta kädeltä myöskään päinvastaista johtopäätöstä.

On kuitenkin selvää, että resurssikysymys on avainasemassa pohdittaessa oikeudenkäyntimenettelyn joutuisuutta.[7] Valtion on taattava oikeuslaitoksen resurssien riittävyys, jotta oikeus käsittelyn joutuisuuteen toteutuisi. Tämä on yksiselitteinen, kansainvälisistä sitoumuksista ja perustuslaista ilmenevä velvoite. Jokainen vireille tullut juttu on ratkaistava ja jokaisen jutun käsittelylle on varattava tietty määrä aikaa. Käsittelyn aikana voi tapahtua myös odottamattomia seikkoja, joiden vuoksi aikaa vaaditaan lisää. Tällaiset sattumukset eivät saa aiheuttaa koko oikeudenkäynnin lamautumista. Valtion on taattava sellaiset resurssit, että käsittelyt voidaan saattaa loppuun syytetyn ja muiden asianosaisten oikeuksia kunnioittaen.[8]

Työtapoja kehittämällä voidaan toki merkittävästi vaikuttaa käsittelyjen joutuisuuteen. Esimerkiksi syyttäjän ja poliisin yhteistyö esitutkinnassa on alue, jossa kehittämisen varaa varmasti on. Samoin juttujen käsittelyn huolellinen etukäteissuunnittelu asianosaisten ja/tai heidän avustajiensa kanssa on omiaan tuomaan ryhtiä erityisesti vaikeiden asioiden käsittelyyn. Työtapojen kehittämisestä on vaikea antaa yleispäteviä sääntöjä tai suosituksia, sillä loppujen lopuksi kysymys on pitkälti myös työn paikallisesta organisoinnista. Kaikkea ei tarvitse ohjata lainsäädännöllä tai muullakaan ohjeistuksella. Esimerkiksi päällikkötuomareiden johtamiskoulutuksella voitaisiin tässä varmasti saavuttaa tuloksia.[9]

Kiireellisin vaadittava uudistus koskee kuitenkin EIS 13 artiklan mukaisen oikeuskeinon luomista kohtuuttoman pitkien oikeudenkäyntien varalle. Suomi on saanut EIT:lta toistuvasti huomautuksia tällaisen oikeuskeinon puuttumisesta. Parhaana vaihtoehtona pitäisin jonkinlaisen kiirehtimisjärjestelmän luomista, jossa asianosainen voisi jutun pitkittyessä pyytää esimerkiksi ylemmältä viranomaiselta määräajan asettamista jutun käsittelylle. Voitaisiin kenties ajatella

---

[7] Ervon ja Siitari-Vanteen mukaan oikeudenkäynnin kesto on viime kädessä resurssikysymys, eikä menettelyuudistuksilla tai työtapojen uudistuksilla voida tätä korjata, jos taustalla on pysyvä resurssipula. Ervo, LM 2000a, s. 1098 ja Siitari-Vanne, 2005, s. 263, av. 1. Vrt. Virolainen, jonka mukaan resurssikysymykset eivät ole prosessin joutuisuuden kannalta ratkaisevassa asemassa, vaan enemmän merkitystä on tuomareiden, syyttäjien ja esitutkintaviranomaisten puutteellisella motivaatiolla ja ammattietiikalla sekä ontuvalla ammattitaidolla. Virolainen, DL 2006, s. 576, 586.

[8] Resurssikysymyksestä ei pidä tehdä lainsäädäntökysymystä. Resurssipulan vuoksi ei tule ryhtyä oikeudenkäyntimenettelyn muutoksiin, sillä silloin väistämättä vaarannetaan asianosaisten oikeusturva. Oikeudenkäyntimenettelyn suunnittelun on aina edettävä siinä järjestyksessä, että ensin luodaan lainsäädännöllä asianosaisten oikeudet turvaava, kohtuullisen ajan puitteissa läpivietävissä oleva menettely ja tämän jälkeen kartoitetaan tähän tarvittavat resurssit, joiden turvaamisesta valtio tämän jälkeen jatkuvasti huolehtii. Resurssien niukkuus ei saa olla määräävä tekijä oikeudenkäyntimenettelyä kehitettäessä.

[9] Ks. tästä myös KM 2003:3, s. 428–444.

myös jonkinlaista lainsäädäntöön asetettavaa määräaikaa, jonka kuluessa juttu olisi sen vireilletulosta ratkaistava.[10] Lisäksi olisi luotava järjestelmä, jonka avulla kohtuuttoman pitkistä oikeudenkäynneistä kärsineille asianosaisille annettaisiin kompensaatiota, viime kädessä rahallisen vahingonkorvauksen muodossa.

[10] Vrt. kansanterveyslain muutoksella säädetty ns. hoitotakuu, joka koskee hoidon järjestämisen määräaikoja terveydenhuollossa. Sen mukaan muun muassa kiireettömään terveydenhoitoon on päästävä kuuden kuukauden kuluessa, kiireelliseen jo ennen tätä. Ks. KansanterveysL 15 b § (855/2004). Samantyyppistä ”aikatakuujärjestelmää” voitaisiin sovellettuna ehkä ajatella myös lainkäyttöä varten.

Abstract

Mia Mari Spolander

REASONABLE LENGTH OF PROCEEDINGS AS PART OF A FAIR TRIAL, PARTICULARLY IN THE LIGHT OF THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

The purpose of this study is to examine, in respect of criminal procedure, ”the reasonable time requirement” as part of the right to a fair trial recognised as a fundamental and human right, on the basis of the definition of a fair hearing provided for in Article 6 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights, ECHR). According to Article 6, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time. This requirement is analysed in the light of interpretations given by the European Court of Human Rights. Interpretations of the Supreme Court of Finland and the Court of Justice of the European Communities concerning reasonable length of proceedings have also been taken into account.

The right to a fair hearing within a reasonable time has been considered an important right as of those times when human rights thinking started to become more and more important along with the natural law theories. At present, all international treaty provisions on a fair trial contain a requirement of reasonable length of proceedings. At the national level, the right to a fair hearing within a reasonable time is guaranteed by section 21 of the Constitution of Finland. The hierarchical relation of these international and national provisions as sources of law is not entirely clear, but it depends, among others, on the context of their interpretation. However, it would be important to develop such a comprehensive practice of interpreting section 21 of the Constitution in case law as satisfies the minimum requirements of a fair trial as set out in international human rights conventions, or goes even further.

For the purposes of assessing whether the length of proceedings has been reasonable, it is relevant to determine when the proceedings have begun and ended as well as to establish the criteria for unreasonable length of proceedings. According to an autonomous interpretation given by the European Court of Human Rights (ECtHR), the proceedings are considered to begin when the suspect is substantially affected by the investigations, and to usually end when a final judgment is given in the case. In the assessment of whether the length of proceedings

has been reasonable, attention is paid to the complexity of the case and to the conduct of the parties and the relevant national authorities during the proceedings. What was at stake for the parties is also taken into account in the assessment. The other fair trial requirements set certain limits on the expediency of the proceedings, as it is also important to provide the accused with adequate time and facilities for the preparation of his defence. Thus, it is not possible to provide an exhaustive rule for determining when criminal proceedings are unreasonably lengthy.

An examination of the judgments and decisions given by the ECtHR in cases against Finland, concerning the length of proceedings, reveals that the Court has not so far taken a position as to all the aspects of the criminal procedure applied in Finland since its reform in 1997. Therefore, one has to be careful when drawing conclusions on the basis of the judgments. It can be noted, however, that there have been particularly problems at the stages of criminal investigation and prosecution, as well as in the system applied earlier to the adjournment of proceedings. As regards typical cases where there have been violations found concerning the length of proceedings, the largest category has been that of economic crime. Since the introduction of the new criminal procedure in 1997, the initial stages of the proceedings, requiring closer cooperation between the investigative and prosecuting authorities, as well as the absence of parties in district court proceedings, leading to adjournments, still seem to entail most risks of lengthy proceedings. It would also be important to ensure a balance between the court of appeal proceedings, as a whole, and the oral hearings in the district court proceedings.

In Finland, particular efforts should also be made to create an effective remedy within the meaning of Article 13 of the ECHR, against unreasonable length of proceedings. Under the case law of the ECtHR, it is possible for the state party to the ECHR to create a system where the parties to the proceedings may request acceleration of proceedings. The state party may also create a purely post-judgment indemnity system meeting certain criteria defined in more detail by the ECtHR. However, the best alternative would be a combination of these two systems, guaranteeing a party who has suffered from lengthy proceedings a possibility, already during the proceedings, to try and get a judgment sooner or at least to get an indemnity after the proceedings in compensation for the damage caused by the length of the proceedings.

Finnish Lawyers' Association 2007
ISBN 978-951-855-267-6

Oikeustapaushakemisto

EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIN

Tuomiot

Abdoella v. the Netherlands (25.11.1992), A 248-A s. 222
Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom (28.5.1985), A 94 s. 149
Adolf v. Austria (26.3.1982), A 49 s. 47, 90, 91
Airey v. Ireland (9.10.1979), A 32 s. 47
Al-Adsani v. the United Kingdom (GC, 21.11.2001), Reports 2001-XI s. 94
Albert and Le Compte v. Belgium (10.2.1983), A 58 s. 165
Allan v. the United Kingdom (5.11.2002), Reports 2002-IX s. 211, 215
Allenet de Ribemont v. France (10.2.1995), A 308 s. 152, 153, 203, 222
Jan-Åke Andersson v. Sweden (29.10.1991), A 212-B s. 235
Antunes Rocha c. Portugal (31.5.2005) s. 226
Apicella v. Italy (GC, 29.3.2006) s. 248–249
Artico v. Italy (13.5.1980), A 37 s. 97, 176, 177, 179
Artner v. Austria (28.8.1992), A 242-A s. 190, 193
Asch v. Austria (26.4.1991), A 203 s. 192
Ashingdane v. the United Kingdom (28.5.1985), A 93 s. 218
Averill v. the United Kingdom (6.6.2000), Reports 2000-VI s. 215
B. v. Austria (28.3.1990), A 175 s. 148
B. v. France (25.3.1992), A 232-C s. 105
B.R. v. Poland (16.9.2003) s. 223
Baggetta v. Italy (25.6.1987), A 119 s. 146
Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain, (6.12.1988), A 285-C s. 190
Beck v. Norway (26.6.2001) s. 236
Beckles v. the United Kingdom (8.10.2002) s. 215
Beladina c. France (30.9.2003) s. 225
Belilos v. Switzerland (29.4.1988), A 132 s. 134
Belziuk v. Poland (25.3.1998), Reports 1998-II s. 169
Bendenoun v. France (24.2.1994), A 284 s. 143–144
Benham v. United Kingdom (10.6.1996), Reports 1996-III s. 143–144
Bernard v. France (23.4.1998), Reports 1998-II s. 202
Boddaert v. Belgium (12.10.1992), A 235-D s. 224
Boner v. the United Kingdom (28.10.1994), A 300-B s. 179
Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland (GC, 30.6.2005) s. 125
Bottazzi v. Italy (GC, 28.7.1999), Reports 1999-V s. 232
Botten v. Norway (19.2.1996), Reports 1996-I s. 173
Brandstetter v. Austria (28.8.1991), A 211 s. 184, 201
Bricmont v. Belgium (7.7.1989), A 158 s. 190, 194
Broniowski v. Poland (GC, 22.6.2004), Reports 2002-X s. 106
Brozicek v. Italy (19.12.1989), A 167 s. 158, 166
Buchholz v. Germany (6.5.1981), A 42 s. 231
Bäck v. Finland (20.7.2004), Reports 2004-VIII s. 102
Bönisch v. Austria (6.5.1985), A92 s. 189, 200, 201
Calleja v. Malta (7.4.2005) s. 150, 222
Campbell and Fell v. the United Kingdom (28.6.1984), A 80 s. 142, 154, 155
Can v. Austria (30.9.1985), A 96 s. 156, 267
Cantoni v. France (15.11.1996), Reports 1996-V s. 119
Capuano v. Italy (25.6.1987), A 119 s. 153, 227

Čevizović v. Germany (29.7.2004) s. 224
Charzyński v. Poland (1.3.2005) s. 248
Ciricosta and Viola v. Italy (4.12.1995), A 337-A s. 153
Číž v. Slovakia (14.10.2003) s. 229
Cocchiarella v. Italy (First Section, 10.11.2004) s. 249, 251
Cocchiarella v. Italy (GC, 29.3.2006) s. 249, 251
Coëme and Others v. Belgium (22.6.2000), Reports 2000-VII s. 224, 233
Colozza v. Italy (12.2.1985), A 89 s. 167, 168
Condron v. the United Kingdom (2.5.2000), Reports 2000-V s. 215
Cooke (Michael Edward) v. Austria (8.2.2000) s. 169
Corigliano v. Italy (10.12.1982), A 57 s. 150
Cossey v. the United Kingdom (27.9.1990), A 184 s. 100
Pascal Coste c. France (22.7.2003) s. 149, 222
Cottin c. Belgique (2.6.2005) s. 202
C.P. et autres c. France (1.8.2000) s. 224
Croissant v. Germany (25.9.1992), A 237-B s. 174, 177, 179
Csanádi v. Hungary (9.3.2004) s. 222
Dachar c. France (10.10.2000) s. 229
Dallos v. Hungary (1.3.2001), Reports 2001-II s. 160
Dattel et autres c. Luxembourg (4.8.2005) s. 227
Daud v. Portugal (21.4.1998), Reports 1998-II s. 180
Debono v. Malta (7.2.2006) s. 323, 325
Delcourt v. Belgium (17.1.1970), A 11 s. 140, 147, 148
Delta v. France (19.12.1990), A 191-A s. 193
Demicoli v. Malta (27.8.1981), A 210 s. 144
Deweer v. Belgium (27.2.1980), A 35 s. 140, 146, 147
Djangozov v. Bulgaria (8.7.2004) s. 244
Doorson v. the Netherlands (26.3.1996), Reports 1996-II s. 94, 190, 246
Dowsett v. the United Kingdom (24.6.2003), Reports 2003-VII s. 184
Dudgeon v. the United Kingdom (22.10.1981), A 45 s. 102
Eckle v. Germany (15.7.1982), A 51 s. 140, 147, 150, 152, 153, 222, 237
Éditions Périscope v. France (26.3.1992), A 234-B s. 145
Edwards and Lewis v. the United Kingdom (GC, 27.10.2004), Reports 2004-X s. 184
Ekbatani v. Sweden (26.5.1988), A 134 s. 169, 235
Engel and Others v. the Netherlands (8.6.1976), A 22 s. 98, 140, 142, 199
Escoubet v. Belgium (GC, 28.10.1999), Reports 1999-VII s. 144
Eskelinen and Others v. Finland (8.8.2006) s. 198
Estima Jorge v. Portugal (21.4.1998), Reports 1998-II s. 198
Fayed v. the United Kingdom (21.9.1994), A 294-B s. 212
F.C.B. v. Italy (28.8.1991), A 208 s. 169
Fejde v. Sweden (29.10.1991), A 212-C s. 235
Feldbrugge v. the Netherlands (29.5.1986), A 99 s. 99, 186
Fernandes Magro c. Portugal (29.2.2000) s. 231
Ferrantelli and Santangelo v. Italy (7.8.1996), Reports 1996-III s. 189, 194, 210
The Fortum Corporation v. Finland (15.7.2003) s. 185
Foti and Others v. Italy (10.12.1982), A 56 s. 140, 147, 150, 151
Foucher v. France (18.3.1997), Reports 1997-II s. 184
Frommelt v. Liechtenstein (24.6.2004) s. 187
Fryckman v. Finland (10.10.2006) s. 291
Funke v. France, (25.2.1993), A 256-A s. 123, 205
Garyfallou AEBE v. Greece (24.9.1997), Reports 1997-V s. 143
Gast and Popp v. Germany (25.2.2000), Reports 2000-II s. 227
Gea Catalán v. Spain (10.2.1995), A 309 s. 165
Van Geyseghem v. Belgium (GC, 21.1.1999), Reports 1999-I s. 170
G.K. v. Poland (20.1.2004) s. 227
Goddi v. Italy (9.4.1984), A 76 s. 168, 174
Golder v. United Kingdom (21.2.1975), A 18 s. 99
Gradinger v. Austria (23.10.1995), A 328-C s. 123

Granger v. the United Kingdom (28.3.1990), A 174 s. 178
Guez c. France (17.5.2005) s. 148
Guzzardi v. Italy (6.11.1980), A 39 s. 99
H. v. France (24.10.1989), A 162-A s. 153
Hadjianastassiou v. Greece (16.12.1992), A 252 s. 154, 157
H.A.L. v. Finland (27.1.2004) s. 185
Handyside v. the United Kingdom (7.12.1976), A 24 s. 102
Hauschildt v. Denmark (24.5.1989), A 154 s. 201
Heaney and McGuinness v. Ireland (21.12.2000), Reports 2000-XII s. 209
Helmers v. Sweden (29.10.1991), A 212-A s. 169
Hennings v. Germany (16.12.1992), A 251-A s. 165
H.L. v. Finland (14.12.2000) s. 276
Hokkanen v. Finland (23.9.1994), A 299-A s. 108, 150, 228
Holzinger (N:o 1 and 2) v. Austria (30.1.2001), Reports 2001-I s. 243
Hornsby v. Greece (19.3.1997), Reports 1997-II s. 148
Howarth v. the United Kingdom (21.9.2000) s. 228, 229
Hristov v. Bulgaria (31.7.2003) s. 222
Humen v. Poland (GC, 15.10.1999) s. 153
Håkansson and Sturesson v. Sweden (21.2.1990), A 171-A s. 235
Imbrioscia v. Switzerland (24.11.1993), A 275 s. 146, 167, 175
Ireland v. United Kingdom (18.1.1978), A 25 s. 44
Isgrò v. Italy (19.2.1991), A 194-A s. 191
Jalloh v. Germany (GC, 11.7.2006) s. 197, 209
J.B. v. Switzerland (3.5.2001), Reports 2001-III s. 206
Jabłoński v. Poland (21.12.2000) s. 153
Jarreau c. France (8.4.2003) s. 148
Johnston and Others v. Ireland (18.12.1986), A 112 s. 100, 101, 116, 119, 123, 242
De Jong, Baljet and van den Brink v. the Netherlands (22.5.1984), A 77 s. 18
Jussila v. Finland (GC, 23.11.2006) s. 144, 145
K. v. Austria (2.6.1993), A 255-B s. 217
Kadubec v. Slovakia (2.9.1998), Reports 1998-VI s. 144
Kajas v. Finland (7.3.2006) s. 261, 303, 304, 325
Kalashnikov v. Russia (15.7.2002), Reports 2002-VI s. 226
Kamasinski v. Austria (19.12.1989), A 168 s. 156, 158, 166, 169, 179, 184
Kangasluoma v. Finland (20.1.2004) s. 147, 226, 245, 262
Khan v. the United Kingdom (12.5.2000), Reports 2000-V s. 189, 198
Kitov v. Bulgaria (3.4.2003) s. 227
Klein v. Germany (27.7.2000) s. 151
Kolu c. Turquie (2.8.2005) s. 102, 211
K.P. v. Finland (31.5.2001) s. 185
Kostovski v. the Netherlands (20.11.1989), A 166 s. 187, 189, 190, 195
Koua Poirrez v. France (30.9.2003), Reports 2003-X s. 234
Krčmář and Others v. the Czech Republic (3.3.2000) s. 186
Kremzow v. Austria (21.9.1993), A 268-B s. 59, 169, 173, 184
Krombach v. France (13.2.2001), Reports 2001-II s. 170, 176, 235
Kucera v. Austria (3.10.2002) s. 170
Kudła v. Poland (GC, 26.10.2000), Reports 2000-XI s. 222, 224, 243, 246
Kuopila v. Finland (27.4.2000) s. 184
Kuril v. Slovakia (3.10.2006) s. 251
Kurzac v. Poland (22.2.2001) s. 232
König v. Germany (28.6.1978), A 27 s. 147, 150, 227
Lagerblom v. Sweden (14.1.2003) s. 174
Lammi v. Finland (15.11.2005) s. 72, 259
Lamy v. Belgium (30.3.1989), A 151 s. 187
Leander v. Sweden (26.3.1987), A 116 s. 100
Lehtinen v. Finland (13.9.2005) s. 226, 275
Lehtinen v. Finland (N:o 2) (8.6.2006) s. 246, 303
Lehtonen v. Finland (13.6.2006) s. 236, 241, 290, 319
Lilly France c. France (14.10.2003) s. 186
Lomaseita Oy and Others v. Finland (5.7.2005) s. 185
Francesco Lombardo v. Italy (26.11.1992), A 249-B s. 123

Luca v. Italy (GC, 27.2.2001), Reports 2001-II s. 189
Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany (28.11.1978), A 36 s. 96, 177
Lüdi v. Switzerland (15.6.1992), A 238 s. 197, 198
Magee v. the United Kingdom (6.6.2000), Reports 2000-VI s. 167, 175, 211
Mamatkulov and Askarov v. Turkey (GC, 4.2.2005), Reports 2005-I s. 142
Mantovanelli v. France (18.3.1997), Reports 1997-II s. 198, 202
M.S. v. Finland (22.3.2005) s. 185
Marckx v. Belgium (13.6.1979), A 79 s. 102
Martins Moreira v. Portugal (26.10.1988), A 143 s. 137
Massa v. Italy (24.8.1993), A 265-B s. 123
Matthews v. the United Kingdom (GC, 18.2.1999), Reports 1999-I s. 125
Mattila v. Finland (23.5.2006) s. 301
Maxwell v. the United Kingdom (28.10.1994), A 300-C s. 179
Van Mechelen and Others v. the Netherlands (23.4.1997), Reports 1997-VII s. 197
Medenica v. Switzerland (14.6.2001), Reports 2001-VI s. 168
Meftah and Others v. France (GC, 26.7.2002), Reports 2002-VII s. 173
Mellors v. the United Kingdom (17.7.2003) s. 228
Migon v. Poland (25.6.2002) s. 187
Minelli v. Switzerland (25.3.1983), A 62 s. 98
Monnell and Morris v. the United Kingdom (2.3.1987), A 115 s. 178
Moreira de Azevedo v. Portugal (23.10.1990), A 189 s. 231
Mostacciuolo Giuseppe (No. 1 and 2) v. Italy (GC, 29.3.2006) s. 250
John Murray v. the United Kingdom (8.2.1996), Reports 1996-I s. 175, 206, 214, 216
Musci v. Italy (GC, 29.3.2006) s. 250
National Union of Belgian Police v. Belgium (27.10.1975), A 19 s. 104
Neigel v. France (17.3.1997), Reports 1997-II s. 123
Neumeister v. Austria (27.6.1968), A 8 s. 140, 145, 146, 147, 150, 224
Neumeister v. Austria (7.5.1974), A 17 s. 168
Neves e Silva v. Portugal (27.4.1989), A 153-A s. 232
Nibbio v. Italy (26.2.1992), A 228-A s. 149
Nideröst-Huber v. Switzerland (18.2.1997), Reports 1997-I s. 186
Kurt Nielsen v. Denmark (15.2.2000) s. 222
Niemietz v. Germany (16.12.1992), A 251-B s. 122
Nikolova v. Bulgaria (25.3.1999), Reports 1999-II s. 106
Nuutinen v. Finland (27.6.2000), Reports 2000-VIII s. 150, 253
Nuvoli v. Italy (16.5.2002) s. 243, 244
Pafitis and Others v. Greece (26.2.1998), Reports 1998-I s. 231, 233
Pakelli v. Germany (25.4.1983), A 64 s. 174, 176, 177
Palaoro v. Austria (23.10.1995), A 329-B s. 144
Panchenko v. Russia (8.2.2005) s. 222
Papamichalopoulos and Others v. Greece (31.10.1995), A 330-B s. 105
Di Pede v. Italy (26.9.1996), Reports 1996-IV s. 148
Pedersen and Baadsgaard v. Denmark (17.12.2004), Reports 2004-XI s. 153
Pedersen and Pedersen v. Denmark (14.10.2004) s. 233
Pélissier and Sassi v. France (GC, 25.3.1999), Reports 1999-II s. 151, 157, 164, 222
Pelladoah v. the Netherlands (22.9.1994), A 279-B s. 170, 173
Perez v. France (GC, 12.2.2004), Reports 2004-I s. 142
Perks and Others v. the United Kingdom (12.10.1999) s. 178
Perna v. Italy (GC, 6.5.2003), Reports 2003-V s. 189
P.G. and J.H. v. the United Kingdom (25.9.2001), Reports 2001-IX s. 209
Pham Hoang v. France (25.9.1992), A 243 s. 178
Philis v. Greece (No. 2) (27.6.1997), Reports 1997-IV s. 223, 231
Piersack v. Belgium (1.10.1982), A 53 s. 200
Pietiläinen v. Finland (5.11.2002) s. 72, 226, 282

Pisano v. Italy (27.7.2002) s. 191
Pištorová v. the Czech Republic (26.10.2004) s. 244
Pitkänen v. Finland (9.3.2004) s. 236
Pobornikoff v. Austria (3.10.2000) s. 169, 173
Poitrimol v. France (23.11.1993), A 277-A s. 170, 176
Pretto and Others v. Italy (8.12.1983), A 171 s. 102, 152
Josef Prinz v. Austria (8.2.2000) s. 169
Procaccini (Giuseppina and Orestina) v. Italy (GC, 29.3.2006) s. 250
Quaranta v. Switzerland (24.5.1991), A 205 s. 178
Quinn v. Ireland (21.12.2000) s. 209
Ravnsborg v. Sweden (23.3.1994), A 283-B s. 143, 145
Reinhardt and Slimane-Kaïd v. France (31.3.1998), Reports 1998-II s. 142, 156, 186
”Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium” v. Belgium, (23.7.1968), A 6 *(”Belgian Linguistic Case”)* s. 104
Riccardi Pizzati v. Italy (GC, 29.3.2006) s. 250
Richart-Luna c. France (8.4.2003) s. 227
Richet c. France (13.2.2001) s. 226
Ringeisen v. Austria (16.7.1971), A 13 s. 146
Rokhlina v. Russia (7.4.2005) s. 149, 150, 224
Rouille c. France (6.1.2004) s. 222, 226
Rowe and Davis v. the United Kingdom (GC, 16.2.2000), Reports 2000-II s. 183, 184
Ruoho v. Finland (13.12.2005) s. 290
Rösslhuber v. Austria (28.11.2000) s. 151
S. v. Switzerland (28.11.1991), A 220 s. 175, 176
Sadak and Others v. Turkey (10.7.2001), Reports 2001-VIII s. 157
Saïdi v. France (20.9.1993), A 261-C s. 193
Salabiaku v. France (7.10.1988), A 141-A s. 189
Sałapa v. Poland (19.12.2002) s. 150
De Salvador Torres v. Spain (24.10.1996), Reports 1996-V s. 158, 160, 161
Santos c. Portugal (22.7.1999) s. 226
Saunders v. the United Kingdom (17.12.1996), Reports 1996-VI s. 146, 203, 204, 208, 211, 212, 214
Schenk v. Switzerland (12.7.1988), A 140 s. 198
Schumacher c. Luxembourg (25.11.2003) s. 222
Schönenberger and Durmaz v. Switzerland (20.6.1988), A 137 s. 175
Scordino v. Italy (No.1) (First Section, 29.7.2004) s. 232
Scordino v. Italy (No. 1) (GC, 29.3.2006) s. 250, 323
Sejdovic v. Italy (GC, 1.3.2006) s. 107
Selmouni v. France (GC, 28.7.1999), Reports 1999-V s. 106
Serves v. France (20.10.1997), Reports 1997-VI s. 217
Shishkov v. Bulgaria (9.1.2003), Reports 2003-I s. 187
S.H.K. v. Bulgaria (23.10.2003) s. 226
Sigurdur A. Sigurjónsson v. Iceland (30.6.1993), A 264 s. 101
Silva Pontes v. Portugal (23.3.1994), A 286-A s. 148
Skawinska v. Poland (16.9.2003) s. 223
Skrobol v. Poland (13.9.2005) s. 225
Šleževičius v. Lithuania (13.11.2001) s. 149, 224
Slimane-Kaïd v. France (No. 1) (25.1.2000) s. 186
Slimane-Kaïd v. France (No. 2) (27.11.2003) s. 186, 222
S.N. v. Sweden (2.7.2002), Reports 2002-V s. 194
Société Stenuit v. France (27.2.1992), A 232-A s. 145
Soering v. the United Kingdom (7.7.1989), A 161 s. 96, 97, 142
Somogyi v. Italy (18.5.2004), Reports 2004-IV s. 170
De Staerke c. Belgique (28.4.2005) s. 223
Stamoulakatos v. Greece (26.10.1993), A 271 s. 170
Stocké v. Germany (19.3.1991), A 199 s. 198
Stratégies et Communications et Dumoulin c. Belgique (15.7.2002) s. 244
Stögmüller v. Austria (10.11.1969), A 9 s. 47
Szeloch v. Poland (22.2.2001) s. 227
T. and Others v. Finland (13.12.2005) s. 273

T. v. Austria (14.11.2000), Reports 2000-XII s. 145
T. v. United Kingdom (GC, 16.12.1999) s. 142
Teixeira de Castro v. Portugal (9.6.1998), Reports 1998-IV s. 198
Tejodor García v. Spain (16.12.1997), Reports 1997-VIII s. 146
Telfner v. Austria (20.3.2001) s. 215
Tierce and Others v. San Marino (25.7.2000), Reports 2000-IX s. 235
Tímár v. Hungary (25.2.2003) s. 228
T.K and S.E. v. Finland (31.5.2005) s. 239, 269
Todorov v. Bulgaria (18.1.2005) s. 227
Twalib v. Greece (9.6.1998), Reports 1998-IV s. 155, 177, 236
Tyrer v. the United Kingdom (25.4.1978), A 26 s. 100, 102
Unión Alimentaria Sanders S.A. v. Spain (7.7.1989), A 157 s. 150
Unterpertinger v. Austria (24.11.1986), A 110 s. 192
V. v. United Kingdom (GC, 16.12.1999), Reports 1999-IX s. 142
Velikova v. Bulgaria (18.5.2000), Reports 2000-VI s. 106
Vernillo v. France (20.2.1991), A 198 s. 153
Vidal v. Belgium (22.4.1992), A 235-B s. 191
Västberga Taxi Aktiebolaget and Vulic v. Sweden (23.7.2002) s. 151, 222
W. v. Switzerland (26.1.1993), A 254-A s. 102, 210
Weber v. Switzerland (22.5.1990), A 177 s. 143
Weh v. Austria (8.4.2004) s. 212, 213
Wemhoff v. Germany (27.6.1968), A 7 s. 18, 96, 97, 98, 146, 147, 224
Werner v. Austria (24.11.1997), Reports 1997-VIII s. 168
De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium (18.6.1971), A 12 s. 47, 48
Windisch v. Austria (27.9.1990), A 186 s. 189, 196
Włoch v. Poland (19.10.2000), Reports 2000-XI s. 226
Yacği and Sargin v. Turkey (18.6.1995), A 319-A s. 152
Young, James and Webster v. the United Kingdom (13.8.1981), A 44 s. 101, 102
Z. v. Finland (25.2.1997), Reports 1997-I s. 101, 132
Zimmermann and Steiner v. Switzerland (13.7.1983), A 66 s. 230
Zullo (Ernestina) v. Italy (First Section, 10.11.2004) s. 249
Zullo (Ernestina) v. Italy (Grand Chamber, 29.3.2006) s. 250, 323
Öztürk v. Germany (21.2.1984), A 73 s. 141, 143, 144, 145

Admissibility-ratkaisut

25130/94, Lie and Berntsen v. Norway (dec. 16.12.1999) s. 241
31700/96, Trivedi v. the United Kingdom (dec. 27.5.1997) s. 195
32051/96, Jääskeläinen and Others v. Finland (dec. 4.5.2000) s. 229
32082/96, Tomé Mota v. Portugal (dec. 2.12.1999), Reports 1999-IX s. 244
36813/97, Scordino and Others v. Italy (dec. 27.3.2003), Reports 2003-IV s. 248
38581/97, T.K. and S.E. v. Finland (dec. 16.3.2004) s. 239, 266
39521/98, Gonzales Marin v. Spain (dec. 5.10.1999), Reports 1999-VII s. 244
40412/98, V. v. Finland (dec. 4.4.2006) s. 198
42230/98, Olsson v. Sweden (dec. 8.4.2003) s. 225
42621/98, Kullaa v. Finland (dec. 10.12.2002) s. 148
50720/99, Alvarez Sánchez v. Spain (dec. 23.10.2001), Reports 2001-XI s. 179
52868/99, Kwiatkowska c. l'Italie (déc. 30.11.2000) s. 157
53434/99, Paulow v. Finland (dec. 14.2.2006) s. 144
55741/00, Xintaras v. Sweden (dec. 22.6.2004) s. 144
56079/00, Di Sante c. l'Italie (déc. 24.6.2004) s. 248
56926/00, Lee v. the United Kingdom (dec. 26.8.2003) s. 149
57220/00, Mifsud v. France (dec. 11.9.2002), Reports 2002-VIII s. 244

59493/00, Withey v. the United Kingdom (dec. 26.8.2003), reports 2003-X s. 149
62116/00, Mattick v. Germany (dec. 31.3.2005) s. 154
62217/00, Machunka v. Slovakia (dec. 27.6.2006) s. 251
62960/00, Antoine v. the United Kingdom (dec. 13.5.2003), Reports 2003-VII s. 149
62963/00, Junnila v. Finland (dec. 13.1.2004) s. 233
71916/01; 71917/01; 10260/02, Maltzan (Freiherr von) and Others, von Zitzewitz and Others, and Man Ferrostaal and Alfred Töpfer Stiftung v. Germany (dec. 2.3.2005) s. 232
76574/01, Allen v. the United Kingdom (dec. 10.9.2002), Reports 2002-VIII s. 213, 214
77784/01, Nogolica v. Croatia (dec. 5.9.2002), Reports 2002-VIII s. 244
13265/02, Karlsson and Others v. Finland (dec. 5.9.2006) s. 142
14132/02, Savola v. Finland (dec. 6.9.2005) s. 263
29172/02, Virolainen v. Finland (dec. 7.2.2006) s. 158, 292
32823/02, Kimmel c. l'Italie (déc. 2.9.2004) s. 176
7274/02, Eskelinen v. Finland (dec. 3.2.2004) s. 246

EUROOPAN IHMISOIKEUSTOIMIKUNTA

441/58, X. c. la République Fédérale d'Allemagne, Yearbook II (1958-1959), Martinus Nijhoff, The Hague, 1960, p. 391–396 s. 155
524/59, Ofner v. Austria, Yearbook III (1960), Martinus Nijhoff, The Hague, 1961, p. 322–355, s. 154, 158
727/60, X. v. Germany, Yearbook III (1960), Martinus Nijhoff, The Hague, p. 302–310, s. 173
1850/63, Rudolf Köplinger v. Austria (29.3.1966), Yearbook IX (1966), Martinus Nijhoff, The Hague, 1968, p. 240-267 / Recueil 19, p. 71–88, s. 155
4517/70, Herbert Huber v. Austria, Yearbook XVIII (1975), Martinus Nijhoff, The Hague, 1976, p. 324-385 / 2 D&R (1975), p. 11–49, s. 140, 150
4623/70, X. v. the United Kingdom, Yearbook XV (1972), Martinus Nijhoff, The Hague, 1974, p. 376–397, s. 148
7572/76, Ensslin, Baader and Raspe v. Germany (8.7.1978), 14 D&R (1979), p. 91, s. 173, 174
7909/77, X. and Y v. Austria (12.10.1978) 15 D&R (1979), p. 160–168, s. 155
8030/77, Confédération Française Démocratique du Travail v. the European Communities / their Member States, 13 D&R (1979), p. 231–240, s. 124
8295/78, X. v. the United Kingdom, (9.10.1978), 15 D&R (1979), p. 242–246, s. 174
8361/78, X. v. the Netherlands (17.12.1981), 27 D&R (1981), p. 37, s. 165
13258/87, M. & Co. v. Germany (dec. 9.2.1990) s. 125, 145
13572/88, Östergren and Others v. Sweden (dec. 1.3.1991) s. 179
14106/88, Hayward v. Sweden (dec. 6.12.1991) s. 154
16598/90, Nicholas Philis v. Greece (dec. 11.12.1990), 66 D&R (1990), p. 260–267, s. 173
18066/91, Näss v. Sweden (dec. 6.4.1994) s. 235
19331/92, Liefveld v. the Netherlands (dec. 11.1.1994) s. 190
24967/94, Mortensen v. Denmark (dec. 15.5.1996) s. 154
26304/95, Lindqvist v. Sweden (dec. 22.10.1997) s. 191
28867/95, M.K. v. Austria (dec. 2.7.1997) s. 190, 194

EUROOPAN YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMET

1/58, Friedrich Stork & Cie v. High Authority of the ECSC, ECR [1959], p. 17, s. 112

36–38/59 & 40/59, Präsident Ruhrkohlen-Verkaufsgesellschaft mbH et al. ("Geitling, Nold and Others") v. High Authority of the ECSC, ECR [1960], p. 423, s. 112
26/62, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Netherlands Inland Revenue Administration, ECR [1963], p. 1, s. 115
32/62, M. Maurice Alvis v. Council of the European Economic Community, ECR [1963], p. 49, s. 188
6/64, Flaminio Costa v. ENEL, ECR [1964], p. 585, s. 188
40/64, Marcello Sgarlata and Others v. Commission of the EEC, ECR [1965], p. 215, s. 112
56 & 58/64, Établissements Consten S.À.R.L. and Grundig-Verkaufs GmbH v. Commission of the EEC, ECR [1966], p. 382, s. 183
18 & 35/65, Max Gutmann v. Commission of the EAEC, ECR [1967], p. 61, s. 123
5, 7 & 13–24/66, Firma E. Kampffmeyer and Others v. Commission of the EEC, ECR [1967], p. 245, s. 58
14/68, Walt Wilhelm and Others v Bundeskartellamt, ECR [1969], p. 1, s. 123
29/69, Erich Stauder v. City of Ulm - Sozialamt, ECR [1969], p. 419, s. 113
11/70, Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, ECR [1970], p. 1125, s. 113
21–24/72, International Fruit Company NV and Others v. Produktschap voor Groenten en Fruit *("International Fruit III")*, ECR [1972], p. 1219, s. 51
4/73, J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v. Commission of the EC, ECR [1974], p. 491, s. 114
17/74, Transocean Marine Paint Association v. Commission of the European Communities, ECR [1974], p. 1063, s. 188
36/75, Roland Rutili v. Ministre de l'Intérieur, ECR [1975], p. 1219, s. 116, 118
38/75, Douaneagent der NV Nederlandse Spoorwegen v. Inspecteur der invoerrechten en accijnzen, ECR [1975], p. 1439, s. 51
106/77, Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA, ECR [1978], p. 629, s. 111
149/77, Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena *("Defrenne III")*, ECR [1978], p. 1365, s. 117
44/79, Liselotte Hauer v. Land Rheinland-Pfalz, ECR [1979], p. 3727, s. 116
812/79, Attorney General v. Juan C. Burgoa, ECR [1980], p. 2787, s. 51
58/80, Dansk Supermarked A/S v. A/S Imerco, ECR [1981], p. 181, s. 81
322/81, NV Nederlandsche Banden Industrie Michelin v. Commission of the EC, ECR [1983], p. 3461, s. 117
63/83, Regina v. Kent Kirk, ECR [1984], p. 2689, s. 60, 116
60–61/84, Cinéthèque SA and Others v. Fédération nationale des cinémas français, ECR [1985], p. 2605, s. 59, 118
222/84, Marguerite Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary, ECR [1986], p. 1651, s. 116, 119, 123, 242
257/85, C. Dufay v. European Parliament, ECR [1987], p. 1561, s. 123
314/85, Foto-Frost v. Hauptzollamt Lübeck-Ost, ECR [1987], p. 4199, s. 115
12/86, Meryem Demirel v. Stadt Schwäbisch Gmünd, ECR [1987], p. 3719, s. 59
222/86, Union nationale des entraîneurs et cadres techniques professionnels du football (Unectef) v Georges Heylens and Others, ECR [1987], p. 4097, s. 119
249/86, Commission of the EC v. Federal Republic of Germany, ECR [1989], p. 163, s. 118
46/87 & 227/88, Hoechst AG v. Commission of the EC, ECR [1989], p. 2859, s. 116, 122
374/87, Orkem v. Commission of the EC, ECR [1989], p. 3283, s. 121, 206

5/88, Hubert Wachauf v. Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft, ECR [1989], p. 2609, s. 81, 118
C-322/88, Salvatore Grimaldi v. Fonds des maladies professionelles, ECR [1989], p. 4407, s. 55
C-260/89, Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE and Others v. Dimotiki Etairia Pliroforissis and Others *("ERTA")*, ECR [1991], p. I-2925, s. 118
C-97/91, Oleificio Borelli SpA v. Commission of the EC, ECR [1992], p. I-6313, s. 119, 242
C-168/91, Christos Konstantinidis v. Stadt Altensteig – Standesamt and Landratsamt Calw – Ordungsamt, ECR [1993], p. I-1191, s. 122
C-2/92, The Queen v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Dennis Clifford Bostock, ECR [1994], p. I-955, s. 60, 118
C-60/92, Otto BV v. Postbank NV, ECR [1993], p. I-5683, s. 207
C-135/92, Fiskano AB v. Commission of the EC, ECR [1994], p. I-2885, s. 188
C-13/94, P. v. S. and Cornwall County Council, ECR [1996], p. I-2143, s. 119
C-74/95 & C-129/95, Criminal Proceedings against X, ECR [1996], I-6609, s. 119
C-185/95, Baustahlgewebe GmbH v. Commission of the EC, ECR [1998], p. I-8417, s. 119, 234
T-213/95 & T-18/96, Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK) and Federatie van Nederlandse Kraanbedrijven (FNK) v. Commission of the EC, ECR [1997], p. II-1739, s. 123
C-299/95, Friedrich Kremzow v. Republik Österreich, ECR [1997], p. I-2629, s. 59
T-105/95, WWF UK (World Wild Fund for Nature) v. Commission of the EC, ECR [1997], p. II-313, s. 183
C-7/98, Dieter Krombach v. André Bamberski, ECR [2000], p. I-1935, s. 170
T-112/98, Mannesmannröhren-Werke AG v. Commission of the EC, ECR [2001], p. II-729, s. 123, 206
C-99/00, Criminal proceedings against Kenny Roland Lyckeskog, ECR [2002], p. I-4839, s. 57
C-112/00, Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzüge v. Republik Österreich, ECR [2003], p. I-5659, s. 121
T-67/01, JCB Service v. Commission of the EC, ECR [2004], s. II-49, kohta 40, s. 123
C-141/02, Commission of the EC v. T-Mobile Austria GmbH, ECR [2005], p. I-1283, s. 55
C-105/03, Criminal proceedings against Maria Pupino, ECR [2005], p. I-5285, s. 117, 120, 137
C-540/03, European Parliament v. Council of the EU, tuomio 27.6.2006, s. 55, 121
C-467/04, Criminal proceedings against Giuseppe Francesco Gasparini and Others, tuomio 28.9.2006, s. 123
C-150/05, Jean Leon Van Straaten v. Staat der Nederlanden and Republiek Italië, tuomio 28.9.2006, s. 123

KORKEIN OIKEUS

KKO 1987:93, s. 192
KKO 1991:84, s. 193
KKO 1991:145, s. 129
KKO 1992:73, s. 160
KKO 1992:81, s. 178
KKO 1993:19, s. 155
KKO 1993:98, s. 160
KKO 1993:99, s. 148
KKO 1993:101, s. 192
KKO 1993:153, s. 167
KKO 1993:164, s. 161
KKO 1994:26, s. 186
KKO 1994:64, s. 164
KKO 1994:79, s. 159
KKO 1995:5, s. 181, 193
KKO 1995:7, s. 178, 181
KKO 1995:44, s. 186
KKO 1995:54, s. 181
KKO 1995:66, s. 192
KKO 1995:132, s. 237
KKO 1995:194, s. 181

KKO 1996:8, s. 181
KKO 1996:16, s. 164
KKO 1996:39, s. 161
KKO 1996:48, s. 174
KKO 1996:50, s. 192
KKO 1996:101, s. 208
KKO 1997:20, s. 161
KKO 1997:29, s. 143
KKO 1997:74, s. 161
KKO 1997:128, s. 190
KKO 1997:162, s. 158
KKO 1998:29, s. 158
KKO 1998:33, s. 107, 132
KKO 1998:42, s. 164
KKO 1998:151, s. 164
KKO 2000:9, s. 185
KKO 2000:11, s. 185
KKO 2000:71, s. 192
KKO 2001:62, s. 164
KKO 2002:116, s. 219
KKO 2003:12, s. 161
KKO 2003:74, s. 161
KKO 2003:97, s. 163, 238
KKO 2003:119, s. 81, 176
KKO 2003:137, s. 176
KKO 2004:58, s. 246
KKO 2004:79, s. 186
KKO 2004:94, s. 171
KKO 2004:116, s. 300
KKO 2004:117, s. 300
KKO 2005:20, s. 181
KKO 2005:30, s. 299
KKO 2005:33, s. 299
KKO 2005:73, s. 238
KKO 2006:11, s. 238
KKO 2006:107, s. 195

HOVIOIKEUDET

Vaasan HO, 29.8.1994, tuomio 1390, s. 129
Vaasan HO, 22.9.1994, tuomio 1643, s. 129
Turun HO, 11.9.2003, tuomio 2263, s. 249
Turun HO, 29.11.2004, tuomiot 3201 ja 3202, s. 240

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

AOA 413/1989 (31.3.1989), s. 174
EOA 1580/1989 (7.6.1991), s. 320
EOA 1967/1993 (25.11.1994), s. 320
EOA 1144/1996 (26.3.1997), s. 154
AOA 1299/4/95 (6.11.1997), s. 223
AOA 1574/2001 (25.9.2002), s. 175
EOA 871/2001 (12.5.2003), s. 320
AOA 2785/2003 (30.12.2004), s. 321
AOA 1806/4/04 (22.6.2005), s. 282
AOA 1893/4/04 (26.1.2006), s. 239

OIKEUSKANSLERI

AOK 883/1/89 (10.5.1990), s. 295
AOK 1046/1/89 (29.10.1991), s. 255
AOK 518/1/94 (7.9.1994), s. 301
AOK 44/1/95 (8.9.1995), s. 223
AOK 1224/1/96 (27.2.1997), s. 266
AOK 11/20/97 (24.4.1997), s. 107
AOK 23/50/97 (27.1.1999), s. 223
AOK 18/50/98 (27.1.1999), s. 223
OKA 252/1/02 (13.5.2003), s. 320
OKA 807/1/02 (23.6.2004), s. 320
AOK 10/50/03 (20.2.2004), s. 264
AOK 13/31/03 (19.11.2004), s. 282
OKA 738/1/04 (13.6.2005), s. 320
AOK 26/31/05 (7.12.2006), s. 148, 293

VALTAKUNNANSYYTTÄJÄ

AVKS 111/41/98 (18.9.1998), s. 274
AVKS 72/41/03 (16.7.2003), s. 274
AVKS 23/45/04 (4.5.2004), s. 274

MUITA TUOMIOISTUINRATKAISUJA

Bundesverfassungsgericht

Internationale Handelsgesellschaft GmbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel *("Solange I")*, tuomio 29.5.1974, 37 BverfGE 271, s. 113

Wünsche Handelsgesellschaft *("Solange II")*, tuomio 22.10.1986, 73 BverfGE 339, s. 116
Brunner v. the European Union Treaty *("**Maastricht-Urteil**")*, tuomio 12.10.1993, 89 BverfGE 155, s. 118

Corte costituzionale della Repubblica italiana

Frontini v. Ministero delle Finanze, tuomio 183/18.12.1973, s. 113

United States Supreme Court

Twining v. New Jersey, 211 U.S. 78 (1908), s. 24
Patton v. United States, 281 U.S. 276 (1930), s. 23
Adamson v. California, 322 U.S. 46 (1947), s. 24
Andres v. United States, 333 U.S. 740 (1948), s. 23–24
Malloy v. Hogan, 378 U.S. 1 (1964), s. 24
Barker v. Wingo, 407 U.S. 514 (1972), s. 24

Asiahakemisto

access to court -oikeus 93–94
access to justice 4, 10, 85, 240
admissibility-kriteerit 47–48
agent provocateur 198
aineeton vahinko
– (aineettoman vahingon) arviointi-perusteet 106, 248–250, 290
akkusatorinen menetelmä/periaate 204, 254–255, 284
Amsterdamin sopimus 50, 52
anonyymi todistelu 196
armahdus (pardon) 148
asiakirjat (oikeus saada tieto) 5, 183, 186
asianomistaja 14, 142, 161, 163, 189, 192–195, 216, 226, 238, 240–241, 254–255, 258, 260, 265–266, 268–273, 275, 278–279, 282–283, 292, 295–296, 304, 315
asiantuntija 199–202, 273, 267
asiantuntijalausunto 227, 256, 264, 267, 281
autonominen tulkinta 99, 121
avunanto 164–165

Bill of Rights 23, 25
blankettilaki 69, 128

civil rights and obligations -käsite 145
comment on -oikeus 5
Corpus Juris -tutkimus 50

dynaaminen tulkinta 100

ennakkoratkaisu 57
ensisijaisuusperiaate 111
equality of arms (tasavertainen kohtelu) 4
equivalent protection -oppi 123–124, 136, 233
erillisyysteesi 70, 75, 81, 132
esitutkinnan keskeyttäminen 260–261, 264
esitutkintapöytäkirja 184, 191–192, 261, 281, 316
estävä tarkoitus (deterrent) 141
Euroopan hiili- ja teräsyhteisö 49
Euroopan ihmisoikeussopimus 39, 61, 93
Euroopan ihmisoikeustoimikunta 45
Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 44, 100, 105, 124, 150
Euroopan neuvosto 38
– Suomen liittyminen 71–72
Euroopan talousyhteisö 49
Euroopan yhteisöjen tuomioistuin 56, 124, 126, 170, 206, 224
– ennakkoratkaisumenettely 57, 131
– vaikutus prosessin kestoon 233, 246
Euroopan yhteisöt 49
evolutiivinen tulkinta 100

fair trial 5, 41–42
funktio (prosessin/lainkäytön) 2, 7, 46, 98

Haagin kongressi 35
haaste, haastehakemus 13, 77, 79,137, 145, 154–155, 159, 170, 193, 200, 202, 217, 254, 259, 264, 269, 281–282, 286–288, 296, 303–304, 311
Habeas Corpus Act 25
hallinnolliset menettelyt, hallinnollinen rikosoikeus (administrative penal law) 145, 221
hallitusmuoto 67–68, 71, 78–79, 82, 132
harkintavalta (margin of appreciation) 101
henkilöllinen yhteensopimattomuus (ratione personae) 48, 124–125
hovioikeusmenettely 170, 297–298, 301, 304–305, 317–318, 326
hyvitys (just satisfaction) 106–108, 234, 236–251, 264, 268, 283, 310, 319–321, 324
hyvä oikeushallinto (good administration of justice) 42

ihmisoikeudellistuminen 1, 89
ihmisoikeusystävällinen laintulkinta 72, 129–130, 133, 175, 192, 250
ilmeinen perusteettomuus (manifestly ill-founded) 48
implisiittiset oikeudet 103

in dubio pro reo 203
inkvisitorinen menetelmä/periaate 76, 254–255

joutuisuusperiaate 2–3, 6–14, 16–20, 23, 32, 42, 67, 83, 85, 87–88, 151, 165, 180, 223–225, 228, 237, 243, 253, 255, 257, 262–264, 267, 271, 273, 275, 280, 284, 286, 313, 315, 323–325, 327
joutuisuusvaatimus 2, 8, 18, 87, 165, 262–264, 284, 325
julkinen puolustaja 182
julkisasiamies (advocat general) 57
julkisuus 4–5, 42, 67, 84–85, 186

Kansainliiton peruskirja 27–28
Kansainliitto 26–27, 35
kantelu 108, 165, 172, 246–248, 274, 303, 320, 322
kieli 166–167, 174
kiireelliseksi julistaminen 321
kiirehtimispyyntö 320
kilpailuoikeus 109,117, 119, 122–123, 125, 145, 207, 234
knowledge of -oikeus 5
kohtuullinen aika (within a reasonable time, dans un délai raisonnable) 8, 17–18, 42, 97, 139
kokonaisvaltainen tulkinta 99
korkein oikeus 155, 158, 160–164, 177, 181, 185, 208, 238, 259, 269, 297, 305, 307
KP-sopimus (kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus) 33
kumoamiskanne 57
kumulaatio 287, 293
Kuningas Kristoferin maanlaki 66
kurinpitomenettelyt 98, 142–143, 155
kuulopuhetodistelu 192

laatuvaatimukset (prosessin) 1–3, 224
laiminlyöntikanne 57
laittomasti hankittu todistusaineisto 197–198
legaliteettiperiaate 41
lex posterior -periaate 128–130
lex specialis -periaate 128–129, 243
lisätutkinta 163, 175, 184–185, 257, 262, 277, 345
luonnolliset oikeudet (les droits naturels) 21–22
luonnonoikeus 21, 25, 29, 39
luopuminen 81, 168, 176
lykkäys 3, 12–13, 88, 152–156, 187, 193, 227, 237, 245, 259, 269, 271–278, 283, 289–292, 303, 311–313, 320, 326
läsnäolo (syytetyn) 167–170, 172, 286, 316–317
läsnäolo-oikeus 167

Magna Charta 24
menettelyperiaatteet 2
ministerikomitea (Committee of Ministers) 38
mitättömyyskanne (plea of nullity) 169
monimutkaisuus, jutun (complexity) 150
muutoksenhakumenettely 147–148, 234, 305, 317, 326

nemo tenetur -periaate 204–220
neutral and impartial auxiliary of the court 200
neuvoa-antava yleiskokous, parlamentaarinen yleiskokous (Parliamentary Assembly) 38
Nizzan sopimus 50, 54
normatiivinen vaikutus 131
normi
– ihmis- ja perusoikeusnormi 130, 135–136, 325
– implisiittiset normit 103
– ”supernormit” 90–91
nouto 258, 289

objektiivisuusperiaate 200, 255
oikeudenmukainen oikeudenkäynti 5, 41–42
oikeudenmukaisuuden tuntu (appearance of justice, value of confidence) 4
oikeus tulla kuulluksi (right to a hearing) 168
oikeusapu (maksuton) 65, 86, 155, 176–182, 225, 263, 282
oikeushallinto 42, 55, 223–224
oikeuslähdeoppi 19, 89–92, 108
oikeuslähteet
– EU:n oikeuden 19, 53, 109–110, 116, 130–131, 285
– Suomen oikeuden 19, 43, 87, 89–90
oikeusperiaatteet / yleiset oikeusperiaatteet 110, 117, 207
oikeusturva 4, 6–8, 14, 18, 26, 43, 55, 58, 62, 65, 67–68, 72, 78–80, 82–87, 89, 123, 133–134, 136, 147, 163–164, 171, 177–

178, 181, 183, 190, 203, 242, 256, 259, 265, 273, 280, 284, 294, 297, 299, 306, 308, 312, 314–316, 319, 321, 325, 327
opportuniteettiperiaate 265
osapuolten toiminta 19–20, 152
– kansallisten viranomaisten 9, 11, 19–20, 222–230, 237, 270–271, 276
– merkitys asianosaisille 152, 157

pakkokeinot 8, 76–77, 128, 203, 206, 209, 222, 229, 254, 256, 258, 288–289, 312, 317
Pariisin rauhansopimus 70–71
perusoikeus (EU:n) (fundamental right) 17
perusoikeuskirja 54–56, 110, 119, 234, 242
perusoikeusystävällinen laintulkinta 62, 127, 132–133
Petition of Right 24
pilotti-/mallituomio (pilot judgment) 106–107
Pinto-laki 232, 247–248
pro- ja contra -argumentointi 136, 151
prosessiarvo 3
prosessiekonomia 3, 258, 314
prosessin arvoperiaate 5
prosessinedellytys 6, 240, 281
prosessinjohto 11, 188, 281
prosessuaalinen oikeudenmukaisuus (procedural justice) 3, 185
puitepäätös 120
puolueettomuustesti 201–202
puolustus 35, 56, 76, 86, 117, 153–157, 160–165, 167, 172, 176–177, 179–180, 182, 184, 187–188, 190, 192, 194–197, 200, 202, 211, 236, 256, 292, 303
päivystystuomioistuin 315
pääkäsittely
– hovioikeudessa 162, 170–171, 299–301, 304–305, 317–320
– käräjäoikeudessa 3, 13, 77, 154, 164, 188, 229–230, 281, 283–290, 293, 296
– peruuttaminen 279, 311

rakenteellinen tulkinta 110
rangaistuksen lieventäminen (mitigation) 148
rangaistuksen tarkistaminen (revision) 148
rangaistusmääräys(menettely) 85, 141, 261, 265, 294–295, 316
rankaiseva tarkoitus (punitive) 141
raskauttavat asianhaarat (aggravating circumstances) 158
ratio legis 90
res judicata 148
riittävä aika (adequate time) 153, 156, 165
riittävät edellytykset 153
rikesakko(menettely) 294–296, 314
rikossyyte (criminal charge)
– yksilöinti 139, 159, 165
– tiedoksianto 158, 166, 267

sanamuoto (textuality principle) 96
seulonta 298–300
seuraamuksen tarkoitus (purpose of the penalty) 141
seuraamusluonteinen syyttämättäjättäminen 141
subsidiariteettiperiaate 46, 107, 111–112
successor-teoria 51
sui generis 43
summaarinen rikosprosessi 171, 250, 294–296, 314, 316
Suomen perusoikeusjärjestelmä 80
Suomen perustuslaki 2000 82
suora sovellettavuus (EIS:n, EU-oikeuden, perustuslain) 58, 79, 94, 114, 128–129, 136
suullinen käsittely 235, 297, 301, 307, 318
syyteharkinta 163, 223, 226, 245, 260–261, 265, 274–279, 295, 312
syyteharkinta-aika 274
syytetyn suosimisen periaate (favor defensionis) 4
syytteen laajentaminen 162–163
syytteen muuttaminen 157, 160, 164
syytteen peruuttaminen 163
syytteen tarkistaminen 161–163, 238
syytteestä luopuminen 268
syyttämättäjättämispäätös 149, 181, 226–227, 239, 261, 266
syyttömyysolettama 42, 56, 77, 94, 189, 203, 205, 208–210, 216, 225, 255–256, 295
säännöksen luonne (character of the rule) 141

talousrikokset 151, 211, 236–237, 245, 259, 262, 264, 270, 276, 278, 282, 304, 310, 312, 314, 316
tarkoituksenmukaisuusperiaate 1, 4, 265

tavallinen merkitys (ordinary meaning) 96
tehokkaat oikeussuojakeinot 41, 55, 77, 95, 119, 241–248, 291
tehokkuusvaatimus 3–6, 48, 246–249
teleologinen tulkinta 97, 109
todistaja 154, 171, 185–186, 188–201, 217, 226, 275–278, 285–288
todistajankuulusteluoikeus 188, 190–192, 198
toissijainen syyteoikeus (asianomistajan) 270–271
TSS-sopimus (taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus) 69
tulkinnallinen aktiivisuus (judicial activism) 103
tulkinnallinen pidättyvyys (judicial self-restraint) 103
tulkintaperiaatteet
– autonominen tulkinta (EIS/EU) 121
– distinktiotekniikka 105
– dynaaminen / evolutiivinen tulkinta 77, 95, 100, 102–103
– esityöt 95
– kokonaisvaltainen tulkinta 99, 137
– rakenteellinen tulkinta 110
– sanamuoto (EIS/EU) 96, 109
– tarkoitus ja päämäärä 136
– teleologinen (EIS/EU) 109
tulkkaus, kääntäminen 6, 86, 166
tutkimatta jättäminen 124, 239–240, 246
tutkinnanjohtaja 195, 256–257, 261, 312
täytäntöönpano 7, 20, 58, 65, 84, 107, 124–126, 141, 145, 148–150, 169–170, 207, 219, 221, 227–228, 250, 258, 287, 308–309

vahvistustuomio (declaratory judgment) 95
vaikenemisoikeus 202–204, 208, 215, 218
vaikeusaste (jutun) 19, 123, 150–151, 226, 231, 262, 278, 325
valituslupa
– hovioikeus 297, 305
– KKO 185, 199, 229, 259, 276, 282, 302, 306–307
valmistelu (rikosoikeudenkäynnin) 154–156, 165, 255, 281, 283
valtiovalitusmenettely 44, 46
valvontaelimet (EIS:n)
– Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 44, 120, 125, 135, 149, 184
– Euroopan ihmisoikeustoimikunta 124, 140, 154, 214
valvontajärjestelmä (EIS:n) 44–46, 323
vapaudenmenetys 98, 106, 143, 224, 242–243, 309
vastavuoroisen kuulemisen periaate (audiatur et altera pars) 188
vastavuoroisuus (kontradiktorisuus) 4–6, 35, 143, 171, 183–187, 218, 285, 305
viestinnän vapaus (freedom of communications) 27
vieteriukkoteoria 109
viivästyskantelu (viivästyskanne) 246–247
välttämätön oikeuslähde (vital source of law) 98
Wienin yleissopimus 95–96, 99
yhdenvertaisuus 4–5, 68, 79, 83–86, 133, 177, 190, 200, 299, 315
Yhdistyneet kansakunnat 28, 51
Yhdistys- ja Vakuuskirja 67
yhteensopimattomuus (incompatibility) 48
yhteinen valtiosääntöperinne 115–116
YK:n ihmisoikeuksien julistus 29
YK:n ihmisoikeuskomitea (Human Rights Committee) 33
YK:n peruskirja 28–29, 32, 51
yksilövalitusoikeus 44
– tutkittavaksi ottaminen (admissibility) 46–48, 188
yksityisoikeudellinen vaatimus 278, 288
YYA-sopimus 71

Oikeudenkäynnin joutuisuus on herättänyt paljon keskustelua viime aikoina. Suomi on vuonna 2000 saanut ensimmäiset oikeudenkäynnin kestoa koskevat ratkaisut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta, ja ratkaisujen määrä on jatkuvasti kasvanut. Viime vuosina on annettu erityisesti rikosprosessin kestoa koskevia ratkaisuja.

Tämä teos on yleisesitys prosessin joutuisuusvaatimuksesta osana oikeudenmukaista rikosasioiden oikeudenkäyntiä. Teoksessa selvitetään, mitä seikkoja on otettava huomioon arvioitaessa prosessiin kuluneen ajan kohtuullisuutta ja miten syytetyn oikeudet vaikuttavat prosessin kestoon. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön kautta hahmotellaan prosessin keston arviointiperusteita ja prosessin kohtuuttoman keston johdosta suoritettavaa hyvitystä. Tarkastelussa on otettu huomioon myös Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen sekä korkeimman oikeuden tulkintoja. Teoksessa käydään läpi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vuoden 2006 loppuun mennessä Suomea vastaan antamat rikosprosessin kestoa koskevat ratkaisut ja otetaan kantaa kotimaisen rikosprosessin mahdollisiin ongelmakohtiin.

Teos sisältää katsauksen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja prosessin joutuisuusvaatimuksen historialliseen kehitykseen. Siinä tarkastellaan yleisellä tasolla myös ihmisoikeussäännösten asemaa oikeuslähteiden joukossa ja näiden säännösten tulkintametodeja eri yhteyksissä.

Teos on hyödyllinen kaikille niille, joiden toimet voivat vaikuttaa rikosoikeudenkäynnin kestoon käytännössä, kuten tuomioistuimessa työskenteleville lakimiehille, syyttäjille ja asianajajille. Käytännön esimerkkien lisäksi se tarjoaa myös teoreettisemman viitekehyksen aiheen tarkastelulle.

LAKIMIESKUNNAN OMA KUSTANTAJA VUODESTA 1934

sly@lakimies.org
www.lakimies.org

ISSN 0356-7206
ISBN 978-951-855-267-6

9 789518 552676